

مختصر
زاد المعاد

فی ہدی خیر العباد

تویشووی
قیامت

له
ژیاننامہ
پیغمبرِ خوا

محمد
صلی اللہ علیہ وسلم

له کرداری روزانہ

نووسینی: ثین قہیم له لجه وزیبه

کومت کردنه وه و ته خیر بک کردنی فه مرموده کان:

د. احمد بن عثمان المنزید

تیج

وهر گپراننی: عبدالله کرمیانی

ناوہندی
رافہ

توویتشیوی قیامەت

مُخْتَصَرٌ
زَادَ الْمَعْنَى
فِي هَذِي خَيْرِ الْعِبَادِ

ژیاننامەس پیڤه مەرس خوا

سَلَامٌ
عَلَيْهِ
وَالصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ
عَلَيْهِ
وَالصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ

نووسینی:

ئەبن قەیمە ئەلجەوزییه (کوچکردووی ۷۵۱) ی کوچی

وەرگیرانی:

کورتکردنەوێ:

عبدالله گەرمیانی

د. أحمد بن عثمان بن عبد العزيز المزید

بسم الله الرحمن الرحيم

صلى الله
عليه وسلم

ژياننامه ی پیغمبره ی خوا محمد

نووسینی: ئیبن قه ییمی ئەلجه وزیه

کورته کردنه وه ی:

د. أحمد بن عثمان بن عبد العزيز المزید

وه رگی پانی: عبدالله گهرمیانی

تیراژ: ۱۰۰۰

چاپ: یه که م

مافی چاپی پارێزراوه

له به ریوبه رایه تی کتیبخانه گشتی یه کان دا ژماره ی سپاردنی (۱۸۲۷)

ی سالی ۲۰۲۲ ی پیدراوه

"د. أحمد" 11 كانون الثاني

← ...

إلى أنا ✓

وعليكم السلام ورحمة الله وبركاته السلام عليكم و

رحمة الله ورحمة الله وبركاته

لا مانع لدي من ترجمتكم لمختصر زاد المعاد لابن

القيم إلى اللغة الكردية مع الحرص على الجودة

في الترجمة وكذلك طباعته

وفقكم الله وسددكم وأعانكم وبارك فيكم ورفع

قدركم

أخوكم أحمد بن عثمان المزيّد

پيشكه شه به و كه سه ی:

نامانجی نه وهییه له به هه شتدا بی له گه ل په یامبه ری خوا دا (صلی الله علیه وسلم)

تاییه تمه ندی و خه سه تی که مال و بالایی له موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) دا

(ئه گه ره یه کی له ئیمه شه رفمه ندبووی به تاییه تمه ندیه ک یان دوو تاییه تمه ندی که مال و بالایی، ئه ی چی گومان و چاوه پروانییه ک ده که ی به قدر گران و مه زنیکی وه ک موحه ممه د (صلی الله علیه و سلم) له وه ی هه موو ئه م تاییه تمه ندییانه ی تیدا کۆبووه ته وه: فه زیله ت و گه وره یی په یامداریتی و دۆستایه تی و خۆشویستن و پاکراگرتن و شه ورپه وی و نزیکایه تی له خوا و شه فاعه ت و وه سیله و فه زیله و مه قامی مه حمود و بوپاق و شه ورپه وی و پیشنوێژیکردن بۆ په یامبه ران و شایه تییدان له نیوان په یامبه ران و ئوممه تان و گه وره یی و سه رۆکایه تیکردنی نه وه ی ئاده م و ئالای حه مد و به زه یی بۆ جیهانیان و پیدانی رازیبوون و داوا و که وسه ر و ته واو و کاملکردنی نیعمه ت و لیخۆشبوون له کرده وه ی پیشتری و دواتری و پاککردنه وه ی سنگ و دل و لابردنی نا په حه تی و به زراگرتنی ناو و یاد و شکوی سه رکه وتن و پالپشتیکردنی به فریشته و پیدانی (الکتاب و الحکمه و السبع المثانی) و قورئانی پیرۆز و سه لاتی خوا و فریشتان له سه ری و سویندخواردن به ناوی و وه لامدانه وه ی پارانه وه ی و دواندنی له لایه ن دار و به رده وه و، هه لئوقینی ئاو له نیو په نه کانی و له تبوونی مانگ و سه رکه وتنی به تۆقاندنی دوژمن و سیبه ری هه ور و ته سبیحاتی به رد و پاراستنی له خه لکیی تاوه کو ئه و شتانه ی تر که لیږه دا جیگه یان نابیتته وه و ته نیا خوا ی گه وره خۆی ده یانزانی که به خشه ر و ریزلیگریتی و ته نیا خۆی هه موو ئه و شتانه ی پی به خشیووه).

(مختصر الشفا) ی ئه لقازی عه ییاز

پیشه کی وەرگیر

به ناوی خواي گه وره ی میهره بان

سوپاس و ستایش ته نیا بۆ خوی گه وره وا هه لێکی تری پیم به خشی تاوه کو بتوانین کتیبکی دیکه له کتیبه دانسقه کانی ئیبن قه ییمی جه وزی وەرگیرین، کتیبی (زاد المعاد فی هدی خیر العباد) که ئیمه له کوردیه که دا وەرمانگیراوه بۆ (تویشووی قیامت.... ژياننامه ی پیغمبره ی خوا محمد ﷺ).

ئهم کتیبه تایبه ته به ژياننامه ی په یامبره ی خوا (ﷺ) و تیشکخستنه سه ر لایه نه فیهیه کانی ژانی سه روه ری مرقایه تی. له پێگه ی ئهم کتیبه وه خوینهر ئاشنا ده بی به ژانی پیشه وای ئازیز و ئاشناش ده بی به بواره فیهیه کان و ئهو میتۆد و به رنامه یه ی له کتیبه فیهیه کاندایه پیره و کراوه و چۆنیتی ریکخستنی ناوه پۆکی ئهو بواره.

ئهو نوسخه یه ی ئیمه وەرمانگیراوه، ئهو کتیبه یه که زانایه کی پایه به رز به ناوی (د. أحمد بن عثمان بن عبد العزيز المزید) هه لساوه به کورتکردنه وه و پالفته کردنی. خوی گه وره پاداشتی بداته وه، کورتکردنه وه یه کی ئه نجام داوه بی ئه وه ی کتیبه بنچینه یه که بشیوینی و گیانی نووسینی ئیبن قه ییمی عه للامه ی شیواندبی، به لکو هاتوه له نێو کۆمه لی قهرمووده ی تایبه ت به باس و بواریك، دوو قهرمووده و هه ندی زیاتری هیناوه ته وه له نێو سه حیه کاندایه و ئهو قهرموودانه ی تر که ئه گه رچی له خواره وه ی سه حیدا بن، به لام کاریان پی ده کریت و لای شه رعناسان په سه ندکراون.

لەوەرگىرپانەكەدا لەتەفسىرى ئايەتەكاندا، تەفسىرى پوختەى قورئانمان بەكارھىناو، ھەتا ئەوھى پىمان كرابى، بۆ فەرموودە پىرۆزەكان ھەولماندا فەرموودەى بەھەرەكات(سەر و بۆر)دار دابنىن، ئەگەرچى ئەوھ كاتى زۆرى لىمان دەگرت، بەلام گىرگ و پىويستە تاوھكو جوان بخوینرىتەوھ و خوینەرانى كورد بتوانن مافى خوى پى بدەن و ھاوکاریبەكى چاكە بۆ جوان خویندەوھ، چونكە بەشىكى زۆر لەو فەرموودانە وەك وىرد و زىكر لىرەدا دانراون، وشەيەك ئەگەر جولەى ئىعرابىي(شىكردەوھىي) پى بدزىت، زوو لەبەر دەكرىت.

زىاتر لەسەر گىرنگى ئەم كىتبە نادوین كە باس و گىرپانەوھى ژياننامەى سەردارى پەيامبەرانە، خویندەوھ و رامان بۆ خوینەرى بەپىز بەجىدەھىلن، تكام وەھايە خوى گەرە بۆ ئىمە و ئىوھى بكاتە توویشووى قىامەت و ماىەى ھەشركردنمان لەپىزى ئوممەتى ئەو پەيامبەرە ئازىزە(صلی اللہ علیہ وسلم)، شەفاعەتى بەدەستبەھىنن. خوى گەرە لەھەموو سەختىبەكاندا خۆمان و دايك و باوك و ھاوسەر و مندال و نزىكانمان پارىزاو بكات، ئىوھى بەپىز لەدوعاى خىرى خۆتان بى بەشمان مەكەن.

عبدالله فازل ھەسەن(عبدالله گەرميانى)

۲۰۲۲/۳/۱۵

به ناوي خواي گه وره ي ميهره بان

ناساندني مه وسوعه ي موحه ممد (صلي الله عليه وسلم)

سوپاس و ستايش ته نيا شايسته يه به خواي گه وره، سه لات و سه لاميش بۆ سر به يامبه ر و خوشه ويستان موحه ممد (صلي الله عليه وسلم) و يار و ياره راني و نه وانه ي شوين ريپازه كه ي ده كه ون و په پره وي ده كن، پاشان: نه م مه وسوعه يه كه نزيكه ي دوو سال كاركردي خاياند، تا يبه تمهنده به كركردنه وي ته واري زانست و هونه ره كاني ژياننامه ي به يامبه ر (صلي الله عليه وسلم) له يه كه هه گبه دا، پوخته كړدي باشتري نه و كتيپانه يه كه پيشه وايان و زاناياني پيشينمان له هه موو بواره كاندا نروسيويانه ته وه و به ناوبانگ بوونه و لاي نوممه ت په سهند كراون، من هه لسووم به پوخته و پالفته كړدي نه و كتيپانه، بۆ نه وه ش داواي ئيخلاص و قبولكردن ده كه م له خواي گه وره.

به رنامه و كاري من له كورتكردنه وي نه و كتيپانه دا، نه وه يه له سر باشتري چاپيكي پشت پي به ستروي هر كتيبيك كار بكه م، به سرينه وي لاواز و خواره وي لاواز و نه وي بۆ زياد كراوه و پيوست نين، يان دووباره بوونه ته وه له و كتيبه دا، هه روه ها رشته و سه نه دي فهرمووده كان ته نيا هاوه ل و خوار هاوه ل نه بي كه پيوستيان به وه هه بووه، وردبوونه وه و قسه يان له باره وه بكرت، هه ولماوه شيوه ي وشه و ريكخستني دانه ر بپاريژم، جا نه گه ر له ناونيشانه كانيانيدا شتيكم زياتر كردي، نه و زياتر كړدنه م خستووته نيو كه وانه وه، يان نه گه ر له يه كيك له و چاپانه دا بي كه من پشتم پي نه به ستوون، هه موو نه وانه م خستووته نيو كه وانه وه.

نامانجم له و كار ه دا، نزيكخستنه وه و ناسانكردنه وي ژياننامه ي به يامبه ري خوايه (صلي الله عليه وسلم) تاوه كو تيكراي زانست و هونه ره كاني له كتيبي زاناياني پيشيني چا كه كار و ره سه نماندا بزانري و تيمه ش له عه قيده و په رستش و مو عامه له

و ره‌وشتدا چاو له‌په‌يامبه‌ر(صلی الله عليه وسلم) بکه‌ين، به‌و هۆيه‌وه له‌دونيادا به‌خته‌وهر بين و له‌ئاخيره‌تیشدا براوه.

له‌په‌راویزه‌کاندا ته‌خريجیکی کورتی فه‌رمووده و قسه‌ی هاوه‌لانم کردووه و وشه ناروونه‌کانم روونکردووه ته‌وه.

ئهم مه‌وسوعه‌یه شه‌ش له‌زانسته‌کانی ژياننامه‌ی په‌يامبه‌ر(صلی الله عليه وسلم)ی له‌خوگرتووه له‌شه‌ش به‌رگی سه‌ربه‌خوډا که تی‌کرایان هه‌شت به‌رگن، به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه:

به‌رگی یه‌که‌م: له‌زانسته‌کانی به‌لگه‌دا(کتی‌بی "دلائل النبوة")ی ئه‌بو نوعه‌یم، کوچکردووی ۴۳۰ کۆچی.

به‌رگی دووه‌م: له‌زانستی سه‌ربوورده و ژياننامه‌ی په‌يامبه‌رایه‌تییدا(کتی‌بی "السيرة النبوية")ی ئیبن هیشام، کوچکردووی (۲۱۸)ی کۆچی.

به‌رگی سی‌یه‌م: له‌زانستی تاییه‌تمه‌ندییه‌کان(کتی‌بی "غایة السؤل في خصائص الرسول")ی ئیبن ئه‌لموله‌قین، کوچکردووی ۸۰۴ی کۆچی.

- له‌زانستی ره‌وشته‌کان، کتی‌بی(شمائل النبي(صلی الله عليه وسلم))ی ترمیزی کوچکردووی ۲۷۹ی کۆچی.

- کتی‌بی(موحه‌مه‌د(صلی الله عليه وسلم) و ماف و به‌ها و ره‌وشت و چاره‌سه‌ری کیشه‌کانی جیهانی ئه‌مړی)ی د. ئه‌حمه‌د بن عوسمان ئه‌لمه‌زید. به‌رگی چواره‌م: کتی‌بی(زاد المعاد في هدي خير العباد)ی ئیبن قه‌ییمی ئه‌لجه‌وزیه‌ی کوچکردووی ۷۵۱ی کۆچی.

به‌رگی پینجه‌م: له‌زانستی مافه‌کانی په‌يامبه‌ر(صلی الله عليه وسلم)، کتی‌بی(الشفاع بتعريف حقوق المصطفى)ی ئه‌لقازی عه‌بیازی کوچکردووی ۵۴۴ی کۆچی.

به‌رگی شه‌شه‌م: له‌زانستی فه‌رمووده‌کانی په‌يامبه‌ر(صلی الله عليه وسلم)دا، کتی‌بی(رياض الصالحين)ی نه‌وه‌وی کوچکردووی ۶۷۶ی کۆچی.

له گولزاری هیدایهت و رینیشاندهرایهتی په یامبهرایهتییدا

گرنګی رینیشاندهرایهتی په یامبه ریتۍ: نه وه سهر بوورده و ژیاڼی موحه ممه دی مه لېږارده یه (صلی الله علیه وسلم) و نه وهی له گوشتار و کردار بڼ ټیمه ی داناوه، به شیکه و جیانابیته وه له زانستی رهوشت و ټاکاری په یامبه رایه تی، گومان له وه شدا نییه که کاره گوره و پیروزه کان، به رهمی رهوشت و ټاکاری جوانن.

پاشان گرنګی ناسین و لیکولینه وهی رینیشاندهریتۍ په یامداریی له وه دایه، که مړوځ نه و ریګه یه ده ناسی که به هوی وه خوی گوره له سهره تای وه حییه وه تاوه کو نه و روژه ی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) تیایدا کوچی کرد، شهریعه تی دابه زاند.

یه کیک له فزل و به خششه کانی خوی گوره، نه وه یه مړوځی موسلمان له هه موو کاروباریکی ژیاڼی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) دا رینمایي ودرده گریټ، سیفه تی هه لسان و دانیشن و له خه و هه لسان و شیوه ی پیکه نینی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) و خواپه رستی روژ و شهوی فیر ده بیټ، فیر ده بیټ که موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) چوڼ خوی شوړدووه و ټاوی خواردووه ته وه و نانی خواردووه و چوڼ بهرگی پویشیوه و حزی به چی رهنگیک کردووه و سواری چی ټازه لیک بووه و هتد.

گومان له وه دا نییه، ژیاڼ له گهل په یامبه ری خوادا (صلی الله علیه وسلم) به ټیکرای نه و شتانه، یارمه تیدهر ده بی بڼ چاوکردن له و په یامبه ره و جیبه جیکردن ټیکی کردارانہ ی هیدایهت و رینماییه کانی، وهک نه وهی نه وهی یه کهم له سهر دهستی په روه رده بوون و پیش قسه کردن، به ټاکار و رهوشتیان، نیسلامیان بلاوکرده وه.

ناساندنى ئېيىن قەيىمى ئەلجەوزىيە (كۆچكردووى ۷۵۱) ى كۆچى (بەرەحمەت بى)..

ناو ورەچە ئەكى:

موحه مەدى كۆپى ئەبو بەكرى كۆپى ئەيۇبى كۆپى سەعدى كۆپى ھەرىز،
ئەلزووعى، ئەلدېمە شقى، شەمسودىن، ئېيىن قەيىمى ئەلجەوزىيە.

مېژووى لەدايكبوونى:

لەھەوتى مانگى سەفەرى سالى (۶۹۱) ى كۆچى، لەدايكبوو.

مامۇستاكانى:

ئېيىن قەيىم گويىيىستى ئەم زاناiane بوو: ئەلتەقى سولەيمان و ئەبو بەكرى كۆپى
عەبدولدايم و ئەلموتەيم و ئېيىن ئەلشېرازى و ئىسماعىلى كۆپى مەكتوم، زمانى عەرەبى لاي
ئېيىن ئەبى ئەلفەتھ و ئەلمەجد ئەلتونسى خويندووه، فىقھى لاي ئەلمەجد ئەلھەپانى و ئېيىن
تەيمىيە خويندووه، لەسەدرىە وانەى وتووه وەر لەئەلجەوزىيە پېشنوئىزى كىدووه، باوكى
لەزانستى فەرائىزدا دەستى بالاي ھەبوو و لەباوكى ئەر زانستەى وەرگرتووه، ئوسولى لاي
ئەلسەفى ئەلھىندى و ئېيىن تەيمىيە خويندووه.

زوھد و رەوشت و زانستى:

ئېيىن رەجەب (بەرەحمەت بى) ئەلى: (بەرەحمەت بى) خاوەن پەرسەش و شەونوئىژو نوئىژكردنى
دريژ و زىكر بوو، پېرېو بەخوشويستنى خوا و تەويە و پەشيمانى بۆ خوا و خۆ زەلىلەكردنى
بۆ خواى گەرە و مانەوہ لەپەرسەش كە نمونەيم نەيىنيبوو، كە سىكەم نەيىنيبووہ لەزانستى

نه، زانستی فراوانتر بووې و ښاره زاتربووي به واناګانې قورځان و فرموده و
حقیقه ته ګانې ټیمن، نه و مه عسوم نه بوو، به لام نمونه ی نه و مه نه بینووه).^۱

نېن که سیر (به رحمت بی) له باره یوه نه لې: ((خویندنه وده کی جوان و
ره وشتی کی جوانی هه بوو، زور به سوز و نه رم بوو، هه سوودی به که س نه دد برد و
نازاری که سی نه دده و که سی عه یی دار نه ده کرد، رقی له هیچ که سی نه بوو، من
نزیکترین هاوړې و خوښه ویستړین که سی بووم به لایه وه، هیچ زانایه کی سه رده می
نیمه ناناسم له و زیاتر خوا به رستی هه بووې)).^۲

کتیب و دانراوه ګانې:

نېن قه ییم (به رحمت بی) دانراوی زوری هه بوو، له واته: إعلام الموقعین، بدائع
الفوائد، طریق السعادتین، شرح منازل السائرین، القضاء والقدر، جلاء الإقهام فی
الصلاة والسلام علی خیر الأنام، مصائد الشیطان، مفتاح دار السعادة، الروح، حادی
الأرواح، الصواعق المرسله علی الجهمیه والمعطله و کومه لیک دانراوی دیکه.

کوچی دوايي کردنی:

شوی پینجشمه ۱۳ ی رهجه بی سالی (۷۵۱) ی کوچی، کوچی دوايي کرد و
له که ژاوه یه کی ګوره دا نیژرا.^۳

^۱ - ذیل طبقات الحنابلة لابن رجب (۴۴۸/۲).

^۲ - البدایة والنهاية لابن کثیر (۵۲۳/۱۸).

^۳ - الدرر الكامنة لابن حجر (۱۲۷/۵ - ۱۴۰ به کورتګراوه بی)، هره ها پروان: ذیل طبقات الحنابلة لابن رجب (۱۷۰/۵)، العبر فی خبر من
غیر للذهبي (۱۵۵/۴)، الواقي بالوفیات للصفدي (۱۹۵/۲).

ناساندنيكى كتيبى

(زاد المعاد في هدي خير العباد) ئىبن ئەلقەيىم (كۆچكردووى ۷۵۱) ى كۆچى

گرنىگى ئەم كتيبە:

ئىبن ئەلقەيىم لەكتيبى (زاد المعاد في هدي خير العباد) گرنىگى لەپىشىنە ى داوۋەتە لايەنى رىئىشانىدەرىتى پەيامبەر (صلى الله عليه وسلم) لەپەرىستشەكانى، گرنىگى گەۋرە و زۆرى بەو بوارە داۋە، لەپال ئەۋەشدا باسى مامەلەكانى پەيامبەر (صلى الله عليه وسلم) و بەپى دابەشكرىنى فىقەى، دابەشى كىردوۋە بۆ پەرىستش (عبادات) و مامەلەكان (معاملات).

ھەرۋەھا ئەم كتيبە تايىبەتمەندە بەدەرپرېنى كورت و پوخت و زمان و شىۋازى جوانى نووسىنەۋە و ھەمەجۆركىردى، بۆيە دەپىنى ھەندىجار بەشىۋەى رەۋانەكرىن (مرسل) شت دەگىرپىتەۋە و ھەندىجارىش بەنمۇنەى جوانترىن چىرۆكخۋان باس دەكات، ھەندىجارىش بەبەلگەۋە قسە دەكات، ھەندىجارىش بەكورت و پوخت و كۆمەلە دەستەۋاژەيەك كە كۆى باسەكەى لەخۆى كۆكردوۋەتەۋە ئەگەرچى قەبارەى ئەم كتيبە گەۋرەيە، رىژەپىانەيە.

لەۋانە: بەپەحمەت بى ئەللى: ((پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) بەخۆى لەپىشەۋەى ھەمۋانەۋە بو، دەجەنگا، بەخۆى نەلى خۆى چاك دەكرى و بەخۆى بەرگ و پۆشاكى خۆى دەدورىيەۋە و مەپى دەدۆشى، بەرگى خۆى دەشۆرد و خزمەتى ھاۋسەرانى خۆى و خۆى دەكرى، لەگەل ھاۋەلاندا خشتى ھەلدەگرت بۆ دروستكرىنى مزگەۋت، جارىك لەبرسا بەردى دەخستە سەرسكى و جارىك تىر بو، ميواندارىى كەسى دەكرى و خۆيشى ميواندارىى دەكرا، لەناۋەپاستى سەرى و

پشتەوہى قاچى و لەنتو شانيدا حىجامەى دەکرد، تيمارى دەکرد و داخى دەکرد بۆ خەلک و بۆ خۆى نەيکرد، کۆيلەى مەبوو بەلام خۆى بەکۆيلە نەکرا، نەخۆشى دەپاراست لەشتى بېوايەتە ھۆى ئازاردانى^۱.

مەرودەما ئەم کتیبە کۆمەللى سوود و بەسەرھاتى خۆشى لەخۆ گرتووہ و لەمەموو تەوہر و بەشیکدا ئەوہ دەبينریت، ئەمە و سەرپارى بارسەنگ دانان و مەلباردەکانى خۆى و وەرگرتنى حىکمەت و بېيارەکانى شەريعت و مینانەوہى ھۆکارى حوکمە شەرعىيەکان.

ئيبىن رەجەبى حەنبەلى (کۆچکردووى ۷۹۵) ى کۆچى ئەللى: کتیبى (زاد المعاد فى ھدى خير العباد) چوار بەرگە و کتیبىكى زۆر مەزنە^۲.

ئەلحافىز ئيبىن حەجەر (کۆچکردووى ۸۵۲) ى کۆچى ئەللى: تەواوى دانراوہکانى ئيبىن ئەلقەيىم لای ھەموو تويز و کۆمەلەکان پەسەند کراوہ.

ئەلسەخاوى (کۆچکردووى ۹۰۲) ى کۆچى ئەللى: ئيبىن ئەلقەيىم کتیبى (الھدى النبوي) ھەيە کە ھاووينەى نيبە^۳.

^۱ - ئەم کتیبەدا باس کراوہ.

^۲ - نيل طبقات الحنابلة لابن رجب (۱۷۵/۵)

^۳ - الدرر الكامنة لابن حجر (۱۳۹/۵).

ریکخستنی ئەم کتیبە و بەرنامەی نووسەر تیایدا:

ئێم ئەلقەیم بە کۆمەڵی پێشەکی دەستی پێ کردووە کە تیایدا روونی کردووەتەوە،
واجبە شوێن پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بکەوین، بەختەوهریی هەردوو دونیاش
بەشوێنکەوتنی ئەو پەيامبەرەوه گری دراوه، پاشان دیتەسەر باسی ئەوەی، تەنیا
خوای گەورە مەخلوقاتێ دایناوە و لەنیۆ مەخلوقاتدا هەندیکیان هەلبژاردووە و
بەندەکان ناچارن بۆ ناسینی خوای گەورە.

پاشان ئەم کتیبەیی دەستپێکردووە بەپروونکردنەوهی ردچەلەکی پەيامبەری
خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و خەتەنەکردن و دایکانی و ئەوانەیی دایەنیان بۆ کردووە
و بەپەيامبەر بوون و بانگەوازی کەیی و قوناغەکانی بانگەواز و ناو و اتاکانی و هەردوو
کوچیش. پاشان هاتوووە سەر باسی منداڵەکانی و مام و خزمەتکار و نووسەران و
بانگبێژان و ئەمیر و پاسەوان و شاعیر و ئەوانەیی و شترە کەیان بۆ جلەو کردووە.

پاشان باسی جیهاد و سریه و چەک و تفاق و ولاخ و بەرگ و خۆراک و هوسەرگیری
و خەو و سواربوونەکانی.

پاشان بەشیکی تایبەت کردووە بۆ باسی وەرگرتنی دەسکەوت و کۆیلە و گرتیەست
و جەنگ و مامەڵە و رویشتن و دانیشتن و سەرئاوکردنەوه و رێنیشاندەری
پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسووننەتی فیترەت و قسەکردن و بێدەنگبوونی،
پێکەنین و گریان و وتاردانی.

پاشان بەشیکی دوورودرێژی داناوە بۆ رێنیشاندەری ئازیز (صلی اللہ علیہ وسلم)
لەپەرستشەکاندا: دەستنویژ و نوێژ و زەکات و رۆژوو و حج و عومرە و دیاری و
قوربانی و وێر و پارێزەوه و جیهاد. پاشان هاتوووە سەر رێنیشاندەری

په يامبه (صلى الله عليه وسلم) له بواړي چاره سره كړن كه به كاري هيناوه يو چاره سره كړنې خوي و وه سفېكړدووه يو كه ساني تر، پاشان به هيناوه وي ه ندي به ش له بواړي قه زاوه تكرن و ژن و ژنخوازي و كړين و فروشتن، كوتايي به م كتيبه هيناوه.

نه و چاپه ي له م كور تكړدنه وه يه دا پشتمان پي به ستووه:

له م كور تكړدنه وه يه دا پشتمان به ستووه ته چاپي (دار الوفاء، المنصورة، مصر، و دار ابن حزم، بيروت، لبنان، الطبعة الأولى، ۱۴۳۲هـ، ۲۰۱۱م، تحقيق: اورالباز، پشتي به ستووه ته شه ش له بهرگيراوي ده ستي، يه كيكيان به ته واوه تي بووني هيه و له گه نجينه ي گشتي له ريبات پاريزاوه.

پېشه‌ګی دانه‌ر

به ناوې خواي گه‌وېه‌ي ميهره‌بان

سوپاس و ستايش ته نيا شايس ته يه به خواي گه‌وره، سهره‌نجامي چاك بؤ باوه‌رداران و دؤران بؤ سته‌مكاران، شايه‌تي دده‌م به‌وه‌ي هيچ خوايه‌كي به‌حق بووني نيه جگه له (الله)، كه وشه‌يه‌كه زه‌وي و ئاسمه‌كانه‌كان پييه‌وه راوه‌ستاوه و له‌ر پيئاوه‌شدا ته‌واوي بوونه‌وه‌ران داهيتراون، ئه‌وه و ته و دروشمي ئيسلامه، كليلي به‌هه‌شتي شويني ئارامي و خوشييه، هر له‌بارهي ئه‌و و ته‌يه‌وه پرسيار له‌ته‌واوي مرقه‌كان ده‌كرئت. شايه‌تي دده‌م به‌وه‌ي موحه‌ممه‌د به‌نده و نيتردراوي خوايه، ده‌ستپاكي وه‌حي و باشتريني نيو مه‌خلوقاتي خوايه، نيتردراوي نيوان خوا و به‌نده‌كاني خوايه، نيتردراوه به‌ثايني راست و ريگ و ره‌وان، خواي به‌به‌زه‌يي و سؤز ناردوويه‌تي بؤ جيهانيان و پيشه‌وا بؤ له‌خواترساوان و به به‌لگه‌ش بؤ ته‌واوي مه‌خلوقات.

پاشان، خواي گه‌وره ته‌نيا خوي مه‌خلوقاتي داهيتراون و له‌نيو مه‌خلوقاتيشدا مه‌لېزارده‌ي كردووه، په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموويت: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ﴾ **القصص: ٦٨** ، واتا: په‌روه‌ركارت (ئهي موحه‌ممه‌د(صلي الله عليه وسلم) نه‌وه‌ي بيه‌وي دروستي ده‌كات و هه‌لي ده‌بژيرت^١.

ليړه‌دا مه‌به‌ست به (الاختيار): واتا پالفته‌كردن و هه‌لېزاردن، هه‌لېزاردن له‌دواي دروستكردن، هه‌لېزاردن گشتي هه‌لېزارده‌ي پيش دروستكردن، كه گشتگيرتر و له‌پيشتره، به‌لام ئه‌مي تر تايبه‌تر و دواتره، هه‌لېزاردن نيو مه‌خلوقاته.

^١ - بؤ ته‌فسيري ثابته پيروزه‌كان، سوودمان له (بوخته‌ي ته‌فسيري قورئان) وه‌رگرتووه - وه‌رگير.

جا نه گره له کاروباري نه م دروستبوونه بړواني و رابميتي، ده بيني نه م هه لېژاردن و تاييه تکرډنه به لگه يه له سره پرهوډگاريتي الله و که مالي حیکمه ت و زانست و تواناي الله، نه و خوابه (الله) يه که ته نيا نه و هه يه و هيچ هاويه شيکي نيه نمونه ي نه و دروست بکات و هه لېژارده بکات و گه ردوون به پړوه ببات، بړيه نه و هه لېژاردن و تاييه تکرډنه ي که له م جيهانه دا شوينه وار و کاریگه ربي ده بينريت، يه کيکه له گه وږه ترين به لگه کاني پرهوډگاريتي الله و سيفاتي که مال و راستگو يي په يامبه راني، جا نيمه ش ليره دا هه ندي شتي که م باس ده که ين، که وړيا که ره وه يه بړ نه وديو مه به ست و به لگه شه بړ غه يري خوا.

خواي گه وږه ناسماني به حه وت چين دروستکردووه، خوي به رزتريني هه لېژاردو فرشته نزیکه کاني له ويدا داناوه، تاييه تي کردوون به نزیکوون له کورسي و عه رشي خوي، چي ويستبي له نيؤ مه خلوقاتيدا بړ نه و تي هه لېژاردووه، نه و چينه به رزه ي ناسمان تاييه تمه ندي و فه زلي به سر چينه کاني تري ناسمانه کاندا هه يه، هه ر نزیکووني له خواي گه وږه نه وه ي بړ به سه.

يه کيکي تر له وانه، فه زلداناني به هه شتي فيرده و سه به سر به شه کاني تري به هه شتدا، عه رشي خوي تاييه ت کردووه ببېته بنميچي نه و به شه ي به هه شت.

يه کيکي تر، هه لېژاردني هه ندي فرشته يه به سر نه واني تر دا، وه ک جبريل و ميکائيل و ئيسرافيل، هه وده ها خواي گه وږه له نيؤ نه وه کاني ئاده مدا هه لېژارده ي کردووه و په يامبه راني لي هه لېژاردوون، له نيؤ په يامبه رانيشدا ئولولعه زمي هه لېژاردووه، له نيؤ ئولولعه زميشدا دوو خوشه ويستي هه لېژاردووه که ئيبراهيم و موحه مده (سه لات و سه لامی خويان له سر بي).

یہ کیکی تر لہہ لبراردہ کانی، ئەوہیہ لەنیو نہوہ کانی ئادەمدا کوپانی ئیسماعیلی
 ھەلبرارد، لەنیو ئەوانیشدا نہوہی کینانہی کوپی خوزەیمە، پاشان لەنیو کوپانی
 کینانہدا قورەیشی ھەلبرارد، لەنیو قورەیشیشدا نہوہی ہاشمی ھەلبرارد، لەنیو
 نہوہی ہاشمشیدا موحمەدی گورہی کوپانی ئادەمی ھەلبرارد (صلی اللہ علیہ
 وسلم). لەنیو تیئکرای خەلکیشدا ھاوہلانی ھەلبرارد، ئوممەتە کەشی بەسەر تیئکرای
 ئوممەتانی تردا فەزل دا.

یه کیک له نمونه کانی هه لێژاردنی خوای گه وره، ئه وه یه له نیو شوین و ولاتاندا
باشترین و به پزیرترین شوینی هه لێژارد که مه ککه یه (البلد الحرام). ههروه ها هه ندی
رۆژ و مانگی فه زلداوه به سه ر رۆژ و مانگه کانی تر دا، رۆژی قوربانیکردن، به لای
خوای گه وره وه باشترین رۆژه کانه، رۆژی چه جی گه وره یه هه روه ک له سووننه تی
په یامبه ری خوادا ها تووه (صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی: "أَفْضَلُ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ
يَوْمُ النُّحْرِ، ثُمَّ يَوْمُ الْقَرِّ"، و اتا: باشترینی رۆژه کان به لای خوای گه وره وه، رۆژی
قوربان و رۆژی دواتر یتتی.

هه‌روه‌ها خوی په‌سه‌ندکردنی باشت‌ترین و پاک‌ترین کاریکی داناوه، نه‌و کارانه‌ی که فیت‌ره‌تی ساغ له‌گه‌ل شه‌ریعه‌تی په‌یام‌به‌رایه‌تیدا به‌جوانی ده‌بینی و عه‌قله‌ ساغه‌کان پوختیان کردووه‌ته‌وه و به‌پاک‌ی ده‌زانن، بویه شهرع و عه‌قل و فیت‌ره‌ت په‌کده‌نگن له‌سه‌ر جوان بینینی، نمونه‌ی نه‌وه‌ی خوی گه‌وره به‌تاک و ته‌نیا و بی هیچ هاویه‌شیه‌ک به‌رست‌ریت و مروؤ رازی‌بوونی خوی گه‌وره بخاته پی‌ش ه‌وا و ویستی خوی.

هه روه ها له خواردندا ته نيا پاكه كاني هه لېژاردووه، نه و خواردنه هه لال و جوان و چاكه ي كه به باشتري شيوه خوړاك ده داته جهسته و، روح و سه لامه تبي به نډه ي تېدا هه به.

۱- تہجو دارود شیخراجی کریوہ (۱۷۶۵).

له ژن و ژنخواريشدا ته نيا جوړه پاكه كې ه لېژاردووه، له بونيشدا پاك و پوخت و له هاوپې و هاوده ميشدا ته نيا چاكه كان.

ليړه دا دهرده كه وي كه مړوځ له سه رووي هه موو پيويستيه كه وه، پيويستيه ناچارانه ي هه يه به ناسيني په يامبه ر(صلي الله عليه وسلم) و ئه وي هيناوي تي و ئه وه به راستبخاته وه كه په يامبه ر ه والي له باره وه داوه و گوپرايه لاي فرمانه كاني بكت، چونكه هيج ريگه يه ك بؤ به خته وه ري و سه رفرازي نيه له دنيا و قيامه تا ته نيا به وه نه بي كه په يامبه ران هيناويانه، ورد و درشتي ناسيني چاك و خراب و پاك و پيس ته نيا له پروونكر دنه وه ئه واندا دهناسريته وه، له سه ر دهستي ئه وان، رازيبووني خوي گوره به ده سته هيني.

له بهرته وه ي به خته وه ري به نده له هه ردوو دنيا دا په يوه سته به پي نمايي و ري نيشانده ري موحه ممد(صلي الله عليه وسلم)، ئه وه بؤ كه سيك خوي خوشبووي و سه ركه وتن و سه رفرازي بؤ خوي بووي، پيويسته ري نيشانده ري و سه ربوورده ي ئه و په يامبه ره بناسي و پييه وه له ريزي نه فام و نه زانان دهر بچي و بجي ته ريزي شويكه وتوان و كومه له كه يه وه، جا له نيو خه لكيدا هه يه فرياي خوي ده كه وي و هه يه بي به شه، فزل و به خشنده بيش لاي خوايه و به كي بووي ده ييه خشي، خوي گوره خاوه ن فزلي مه رته.

ئه وه هه ندي و ته و وشه ي كه م بوو به س نيه بؤ كه سيك كه مترين هيممه ت و جوشوخروشي هه بي بؤ ناسيني موحه ممد(صلي الله عليه وسلم)، به س نيه بؤ كه سيك هه موو شتيكي به سه ردا تي كچووه و بيه وي له به نديخانه ي دنيا رزگاري بي كه دهرگا كاني به پروودا داخراوه و شويي كؤل بار پيچانه وه يه و دل پييه وه له ت له ت بووه و هيممه تيش په رش و بلا بووه ته وه.

به شش په که م:

شه مانېل (سيفه ت و ره وشت) ې په يامبه ر (صلی الله عليه وسلم)

۱- به شېك له بواری ره چه له كيدا (صلی الله عليه وسلم):

له پړوی ره چه له كه وه، به پړه های با شترینی نټو خه لكی سهر رووی زه ویه،
دوژمنانیشی له وه دا شایه تیایان بؤ داوه.

موحه ممدی كړی عه بدوالله ی كړی عه بدولموته لیبی كړی هاشمی كړی عه بد مه نافی
كړی قوسه ی كړی کیلابی كړی موړه ی كړی كه عبی كړی لوئه ی كړی غالیبی
كړی فیه ری كړی مالیکی كړی نه زری كړی كینانه ی كړی خوزه یمه ی كړی
مودریكه ی كړی نیلیاسی كړی موزه ری كړی نیزاری كړی مه عدی كړی عه دنانه.

له نټو ره چه له كنساندا نه و ره چه له كه راسته و په كده نگیی له سهر هیه و به هیچ
جۆړك بؤچوونی جیاواز بوونی نییه، له سهر رووی عه دنانه وه جیاوازیی له سهر هیه،
گومان له وه شدا نییه كه عه دنان په كیكه له كوپانی نیسماعیل (سه لامی خوی
له سهر بی)، نیسماعیلیش به وته ی دروست لای زانایانی هاوه لان و تابعین و دوی
نه وانیش خاوه نازناوی (سهر پړاو- الذبیح) ه.

جیاوازیی له وه دا نییه له نټو مه كه كه دا له دایكبووه، له دایكبوونه كه شی له سالی فیلدا
بووه، روودای فیل، پیښه کییه ك بووه خوی گوره بؤ په یامبه ره كه ی و ماله كه ی
پیښیخستووه.

جیاوازیی هیه له باره ی مردنی عه بدوالله ی باوكییه وه، ناخو په یامبه ر (صلی الله
عليه وسلم) له سکی دایکی بوو مردووه، یان دوی له دایكبوونی په یامبه ر (صلی الله

عليه وسلم؟ دروستترین بۆچوون: ئهوه يه په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) له سكي دايكيذا بووه، عه بدوالله ي باوكى مردووه.

جياوازي له وه دا نيه كه ئامينه ي دايكي له نيوان مهككه و مه دينه دا مردووه له (الأبواء)، له سهرداني براكاني گه راپووه كه ده كه نه خالوانى په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) و له گه پانه وه بۆ مهككه له ويذا كوچى دوايى كرد، كه په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) حه وت سالة ي ته مه نى ته واو نه كردبوو.

ئينجا عه بدولموته لىبى باپيرى ئهركى به خيوكردنى گرتة ئه ستۆ، عه بدولموته لىب مرد و په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) نزيكه ي هه شت سال ته مه نى هه بوو، پاشان ئه بو تاليبى مامى ئهركى به خيوكردنى گرتة ئه ستۆ، ئه و ئهركه ي به رده وام بوو تاوه كو په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) گه يشته ته مه نى دوانزه سال، ئه بو تاليبى مامى له گه ل خويدا بردى بۆ شام، وتراوه: ته مه نى نۆ سالان بووه. له و ده رچوونه دا بوچه ير اى راهيب، په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) ده بينى و فرمان به عه بدولموته لىبى مامى دهكات نه ييات بۆ شام نه وهك جوله كه زيانى پى بگه يه نن، بۆيه مامه ي له گه ل هه ندى له خزمه تكاره كانيدا ناردى بۆ مه دينه.

كه گه يشته ته مه نى بيست و پينج سالى، له بازرگانبيه كدا ده رچوو بۆ شام، گه يشته بوسرا، پاشان دوا به دواي گه پانه وه كه ي، خه ديجه ي كچى خوه يلدى ماره كرد.

پاشان حه زى كرد به خه لوه ت و په رستنى په روه ردگارى، له ئه شكه وتى حيراندا خه لوه تى ده كرد و چه ند جار يك شه وان تييدا مايه وه، رقى ده بوويه وه له بت و بتپه رستى قه ومه كه ي، ئه وه نده رقى ليىوو رقى له هيچ شتيكى تر نه بوو به و نه ندازه يه. كه چل سالة ي ته مه نى ته واو كرد، نورى په يامبه رايه تى بۆي هه له ات و خواي گه وره به په يامى خوى ريى لينا.

جياوازيي له وهدا نيهه كه له پوژي دووشه ممه دا به په يامبه ر كراوه، به لام جياوازيي له مانگه كه يدا هه يه.

خواي گه وړه به چه ند قوناغيك پله و مه قامي وه حي بۇ كامل كړد:

يه كه ميان: خه وي راست، بنه ماي وه حي بۇ په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) به وه حي بوو، له خه ودا چي ببينا يه، وهك به ربه يان رووي ده دا.

دووه م: نه وه ي فرشته يه كه ده يخسته دلييه وه به بي نه وه ي فرشته كه ببيني.

سيه م: نه وه ي فرشته له شيوه ي پياوړي كدا دهاته لاي و قسه ي له گه لدا ده كړد و هه موو نه وه ي فرشته كه بوي باس ده كړد، تييده گه يشت و نه زبه رده ي ده كړد، هه نديچار هاوه لانيش له م پايه و مه قامه دا بينيو يانه.

چواره م: نه وه ي له نمونه ي دهنگي زهنگي كدا بوي دي ت و سه ختري ن شيوه ي وه حي بوو بوي، فرشته كه تووند ده يگرت تاوه كو له پوژي زور سارديشدا نتوچه واني عه ره قي ده كړد، نه گه ر له سه ر ولاخ بوايه ولاخه كه به چوكدا ده كه وت، جاريكيان به و شيوه يه وه حي بۇ هات كه نه ژنوي له سه ر نه ژتوي زه يدي كوري سابت بوو، وهخت بوو نه ژنوي زه يد بشكي ني.

پينجه م: هه نديچار فرشته ي له سه ر شيوه ي راسته قينه ي خوي بينيو وه، به و شيوه يه ي كه خوا دروستي كړد بوو، خواي گه وړه ويستي چي هه بووه، نه و فرشته يه به وه حي بوي هينا وه، نه مه دوو جار رووي داوه وهك نه وه ي خواي گه وړه له سوره تي (النجم) دا باسي كړد وه.

شه شه م: نه وه ي خواي گه وړه له شه وړه وييدا له سه رووي ناسمانه كانه وه وه حي بۇ كړد، له نمونه ي فه رز كړدني نويز و شتانيكي تره وه.

حەوتەم: فەرمايشتەي راستەوخۆي خۆي گەرە بۆ پەيامبەر بەبێ ئەوەي
فریشتەيان لەنێواندا هەبێ، وەك دواندنی موسای کۆپی عیمران، بەدەقی قورئان،
ئەو پلەیه تەنیا بۆ موسا بوو، بۆ پەيامبەری خوشمان (صلی اللہ علیہ وسلم)
سەلماو لەفەرموودەي شەرەپەویدا^۱.

۲- ئەو دایکانەي کە شیریان پێ داو:

لەوانە: سوەبیەي خزمەتکاری ئەبو لەهەب کە بۆ چەند رۆژێک شیري پێ داو،
هەرۆهەا لەگەڵ مەسروحی کۆپیدا شیري بەئەبو سەلەمە عەبدواللەي کۆپی
عەبدولنەسەدی ئەلمەخزومی داو، هەرۆهەا حەمزەي عەبدولموتەلیب کە مامی
بوو، شیري لەگەڵدا خواردوو.

پاشان حەلیمەي سەعدییە شیري پێ داو بەشیری عەبدواللەي کە کۆپی بوو و
برای ئەنيسە و جدامە بوو، کە شەیمائە، مندالەکانی ئەلحاریسی کۆپی
عەبدولعوزای کۆپی رەفاعەي ئەلسەعدیی بوون، لەگەڵیدا مامیشی شیري خواردوو
کە ئەبو سوفیانی کۆپی ئەلحاریسی کۆپی عەبدولموتەلیبە و دۆژمنی سەرسەختی
پەيامبەری خوا بوو (صلی اللہ علیہ وسلم)، پاشان لەسالی فەتحدا بەجوانترین شیۆ
بوو موسلمان. حەمزەي مامی لەبەنی سەعدی کۆپی بەکر شیري پێ دەدرا،
رۆژێکیان لای حەلیمەي دایکی، شیري بەپەيامبەری خواش دا (صلی اللہ علیہ
وسلم). حەمزە لەدوو لاو شیري لەگەڵ پەيامبەری خوادا خواردبوو: لەلایەنی
سوەبیە و لەلایەنی حەلیمەي سەعدییەو.

^۱ - بوخاری (۷۵۱۷) و موسلیم (۱۶۲) ئیخرجیان کردوو.

۳- دایه نه کانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم):

له وانه: دایکی که نامینه ی کچی وه هبی کورپی عه بد مه نافی کورپی زوهره ی کورپی کیلاب بوو، هه روه ها سوه یبه و حه لیمه و شه یمائی کچی که له شیردا خوشکی بور له گه ل دایکیدایه نیی بۆ ده کرد، نه و بوو له نیو شاندي هواژندا هاته لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و په یامبه ریش عه باکه ی خوی بۆ راخست و له سه ری دانیشست و وه ک مافیک ریژی لیگرت.

له وانه، خاتوونی به ریژ ئوم نه یمه ن به ره که ی حه به شی و له باوکییه وه به میرات بۆی مابوو یه وه، له خو شه ویستی خوی ماره ی کرد که زهیدی کورپی حاریسه بوو، ئوسامه ی بۆ هی نایه دونیا وه.

۳- به په یامبه ر ناردن و یه که مین دابه زانندیک بۆی:

خوای گه وره له ته مه نی چل سالییدا به په یامبه ری کرد، که سالی کاملبوونه، و تراوه: له و ته مه نه دا په یامبه ران نیژدراون، نه وه شی له باره ی مه سیحه وه باس ده کریت که له ته مه نی سی و سی سالییدا به رزکراوه ته وه بۆ ناسمان، ته مه نی که شوینه واریک ناناسریته وه نه وه پشتراست بکاته وه له و ته مه نه دا بووبی.

یه که مین شتی که بۆ په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له بابته په یامبه رایه تی رووی دابی، خه و بوو. پاشان خوای گه وره به په یامبه رایه تی ریژی لیئا، له نه شه که وتی حیراندا بوو فریشته هاته لای، چونکه په یامبه ری نازیز (صلی الله علیه وسلم) حه زی ده کرد له ویدا خه لوت بگیچی، یه که مین ثایه تیک بۆی دابه زیبی، نه م ثایه ته بوو: ﴿أَقْرَأْ بِأَسْرِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ①﴾ العلق: ۱، وانا: نه ی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) بخوینه به ناوی په روه ردگارته وه که هه موو شتی کی دروست کردووه.

۵- پله و ريزبه نديي بانگه واز:

پله ي يه كه م: په يامبه رايه تي.

دووه م: وريا و ناگادار كړنه وه ي خزمان و نزيكه كاني.

سټيه م: وريا كړنه وه ي قه ومه كه ي.

چواره م: وريا كړنه وه ي عه رب.

پينځه م: وريا كړنه وه ي ته وايي نه وانه ي بانگه وازي پي گه يانندن له مړوځ و جنوكه و نه وانه ي تاوه كو كوتا روځي سهر رووي زه وي، بانگه وازي نه ويان پي ده گات.

شه شه م: دواي نه وه يو ماوه ي سي سال به نه يني بانگه وازي ده كړد يو ثابيني خوا، پاشان نه م ثابته ي به سهر دا دابه زي: ﴿أَفَرَأَى بِأَسْرِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝۱﴾ العلق: ۱،

واتا: نه ي موحه ممه د(صلي الله عليه وسلم) بخوينه به ناوي په روه ردگارته وه كه هه موو شتيكي دروست كړدووه.

په يامبه ري خوا(صلي الله عليه وسلم) بانگه وازي ناشكرا كړد، قه ومه كه ي دوژمنايه تي خويان پي راگه ياند و سه ختري سزايه كي خوي و موسلمانان يا دا تاوه كو خوي گه وړه مو له تي پي دان نه و دوو كوچه نه نجام بده ن.

۶- ناوه كاني په يامبه ري خوا(صلي الله عليه وسلم):

هه موو نه وانه وه سف و سيفه تن و ناوه ي تاييه ت نين، كو مه له ناويكن له هه ندي سيفه ته وه دارپژراون و هه موو پيا ه لدان و كه مالي پي ده به خشن.

له وانه: ناوي موحه ممه د كه به ناويانگري ن ناويكه بوي و له ته وراتيشدا به و ناوه وه ناو براوه.

له وانه: نه حمده، نه و ناوه يه كه مه سيح پي ناساندوويه تي.

هه روه ها: نه لموته وه كيل، نه لماحي، نه لhashير، نه لعاقيب، نه لموقه فقي، په يامبه ري
ره حمه ت، په يامبه ري داستان (مه لحمه)، نه لفاتيح، په يامبه ري ته وبه، ده ستيك (الامين).

جوبه يري كورې موعيم نه لي: په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) به چنه د ناويك
خوي به نيمه ناساند و ناوېرد و فهرمووي: "أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ وَأَنَا الْمَاحِي الَّذِي
يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمِي وَأَنَا الْعَاقِبُ الَّذِي لَيْسَ
بَعْدِي نَبِيٌّ" ^۱، واتا: من موحه ممد، من نه حمده م، من رامالي نه رم (الماحي) كه خوي
كه وده به من، بيباوه پي راده مالي، من كو كه ره وه م كه خه لكي له به ر پي من كو
ده كرينه وه و كوتا په يامبه ريشم كه له دواي من هيچ په يامبه ريكي تر نايه ت.

موحه ممد، ناوي به ركاره بو كه سيك پيا ه لدان و ستايش كراوبى، كه تايبه تمه نديي
چا كه ي زور بى و به هوي وه ستايش بكرت، بويه گرنگ تره له مه حمود، ناوي
مه حمود سى پيتييه كي موجه رده، به لام موحه ممد ناويكه له پريزي سيفه ي
موباله غه دايه.

هه رچي نه حمده، نه وه له سه ر كيشي (أفعل) ه و ته فزيله (به راورده) و له (الحمد) وه
داړيژراوه.

ناوي (المُتَوَكِّل)، له سه حيي بوخارييدا هاتووه له عه بدوالله ي كورې عه مره وه نه لي:
له ته وراتدا سيفه تي په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) م خويندووه ته وه كه هاتووه:
موحه ممد په يامبه ري خوايه، به نده و تيژدراوي منه، ناوم ناوه نه لموته وه كيل، زير
و تووړه نيبه و له بازار په كاندا هات و هاوار ناكات، به خراپه وه لامى خراپه ناداته وه،

^۱ - بخاري (۲۵۳۲) و موسليم (۲۳۵۴) نيز خايجان كړيو وه.

بەلکو دەبوورئ و دەبەخشی، نایمړنم هەتاوێ کو میلەتی چەوت راست نەکاتەو و
نەلین: لا إله إلا الله^۱.

پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) شایستەترین کەسیکە بەو ناو، چونکە
لەپاڤەپاندنی ئاییندا بەجۆرێک پشستی بەستە خواى گەورە، هیچ کەسیک ھاوبەشی
نەبوو لەو پشست بەستەدا.

(الماحي): ئەو پەيامبەری خوا بوو(صلی اللہ علیہ وسلم) خواى گەورە بێباوەپیی
پى سڤیەو و رامالئ، ئەوێ بەموحەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) رايمالئ، بەهیچ
مروقيکى تر راینەمالییو.

هەرچى(الحاشي)، ئەو ئەو لەبەر پى ئەو حەشرى خەلک دەکړیت، وەك ئەوێ
بۆ گەردکردنەوێ خەلک نێردرابی.

العاقب: ئەوێ کە لەدواى پەيامبەرانى ترەو هاتوو و لەدواى ئەو، هیچ
پەيامبەریکی ترەوانە ناکړیت، العاقب واتا کۆتا.

المُقَيُّ: ئەو کە شوین پى پەيامبەرانى پيش خوى گرتوو تەبەر.

نبي التوبة: ئەو کە خواى گەورە پيیهو دەرگای تەوبەى بۆ مروڤه کان کردەو،
بەجۆرئ لیان خۆش بوو بۆ مروڤه کانى پيش خوى بەدینه هاتبوو.

نبي التوبة: ئەو کە سەیه کە خواى گەورە پيیهو دەرگای تەوبەى بۆ خەلکی سەر
زەوى کردەو و بەجۆرێک لیان خۆش بوو لەپيش ئەو بۆ خەلکانى تر رووی
نەدابوو.

^۱ - بڕخاری (۲۱۲۵) نیکراجی کردوو.

نبي المَلْحَمَة: ئەو پەيامبەرەيە كە خوای گەورە ناردی بۆ جیهادی دوژمنانی خۆی، هیچ پەيامبەر و ئوممەتێك نییه ئەو جیهادهی كردبێ، كە موحه ممه دی پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) و ئوممەتەكەي ئەنجامیان داوه.

الفاتح: ئەو پەيامبەرەيە كە خوای گەورە پێیەوه دەرگای هیدایەتی كردهوه لەدوای ئەوهی داخراوو، چاوه نابیناكان و گوێیە كە پ و دلە داخراوه كانی پێ كردهوه.

الأمین: ئەو پەيامبەرەيە كە مافدارترین كەسیكە بەو ناوه، ئەمین و دەستپاکی خوا بوو بۆ وهی و ئایینی خوا، دەستپاك و راسپارده پارێزی ئاسمان و زهوی بوو، بۆیە لەپیش ئەوهی ببێتە پەيامبەر، بە ئەلئەمین ناویان دەهێنا.

٧- مندالەكانی پەيامبەر(صلی الله علیه وسلم):

یەكەمیان ئەلقاسم بوو، بۆی بووه كونیە و بە ئەبا ئەلقاسم بانگیان دەکرد، بە مندالیی مرد.

پاشان زەینەب، وتراوه: لە ئەلقاسم گەورەتر بووه، پاشان روقیە و ئوم كەلسوم و فاتیمە، باس كراوه لەئێبە عەباسەوه كە روقیە لە سێ خوشكەكەي تری گەورەتر بووه، ئوم كەلسوم بچووكترینیان بووه.

پاشان عەبدواللهی لەدایكبووه، هەموو ئەوانە لەخەدیجە هاتنە دنیاوه. پاشان لەمەدینەدا لەماریەي قیبتییەي جاریەي لەسالی هەشتی كۆچییدا، ئیبراهیمی بووه، ئەبو رافعی خزمەتکاری مزگینی لەدایكبوونی ئەو مندالیی پێ داوه، ئەویش كۆیلەیهكی بۆ كردوووه تە دیاری، بە مندالی و پیش لەشیر بڕینەوه مردوووه.

جگه له فاتيمه، هه موو منداله کاني تری پيش خوئی کۆچی دوايان کردووه، فاتيمه به شهش مانگ له دواي خوئی، کۆچی دوايي کردووه.

۸- باسي مام و پووره کاني (خوشکه کاني باوکی):

له وانه شيری خوا و په يامبه ر، گه وره ي شه هيدان چه مزه ي کورې عه بدولموته لیب و ئه له عباس و ئه بو تالیب که ناوی عه بد مه ناف بووه، هه روها ئه بو له هه پ که ناوی عه بدولعوزا بووه، هه روها ئه لزوبه ير و عه بدو لکه عبه و ئه لموقوم و زيرار و قوسه م و ئه لموغيره ي خاوه ن نازناوی حجل و ئه لفه يداق که ناوی موسعه ب بووه، و تراوه: نه وفه ل، هه نديکی تر (ئه له عوام) يش زياد ده که ن، ته نيا چه مزه و عه باسيان موسلمان بوون.

هه رچی پووره کاني تي (خوشکاني باوکی)، ئه وه په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) هه ندي پووري هه بوو، له وانه سه فيه داکی زوبه يري کورې عه وام و عاتيکه و به ره و ئه روا و ئومه يمه و ئوم چه کيم ئه لبه يزاء، سه فيه يان موسلمان بوو، جياوازي هه يه له باره ي موسلمان بووني عاتيکه و ئه روا.

۹- هاوسه راني په يامبه ر (صلي الله عليه وسلم):

يه که مينيان خه ديجه ي کچی خوه يلدي قوره يشي ئه لئه سه دي، په يامبه ر (صلي الله عليه وسلم) پيش ئه وه ي بيته په يامبه ر، ماره ي کرد، ئه وکاته ي که ماره ي کرد، خه ديجه ته مه ني چل سال بوو، هه تاوه کو کۆچی دواي کرد، په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) ژني به سه ردا نه هيتا، پشتگيري په يامبه ري خوي کرد له بوونه په يامبه ر و

له گه لېدا تېكوشا و به خوى و سه روهت و سامانيوه هاوكاريى كرد، خواى گه وړه له گه ل جېبريلدا سه لامى بۆ نارد، ئه وهش تاييه تمه ندييه كه نازانرئ بۆ هيچ ئافره تيكي تر هاتبيته پيش، به سئ سال پيش كۆچكردن بۆ مه دينه، كۆچى دوايى كرد.

پاش كۆچى دوايى كردنى به چه ند رۆژيک، په يامبه رى خوا (صلی الله عليه وسلم) سه ودهى كچى زه معهى قوره يشيى ماره كرد، ئه و بوو كه رۆژه كانى خوى به خشيه عايشه.

پاشان په يامبه رى خوا له دواى ئه و، دايكى عه بدوالله عايشه ي راستگوى كچى راستگوى ماره كرد، ئه و عايشه يه ي كه خواى گه وړه له سه رووى حه وت ئاسمانه وه بئ تاوانى ئه وى دهرخست، خو شه ويستى په يامبه رى خوا بوو (صلی الله عليه وسلم)، عايشه ي كچى ئه بر به كرى سديق، كه فريشته له پيش ئه وهى په يامبه رى خوا (صلی الله عليه وسلم) ماره ي بكات، له سه ر پارچه ئاوريشميك پيشانى دا و رتى: "هذه زَوْجُكَ"، واتا: ئه مه هاوسه رى تويه. له مانگى شه والدا ماره ي كرد و ته مه نى شه ش سالان بوو، له شه والى سالى يه كه مى كۆچييدا گواستيه وه كه ته مه نى نۆ سال بوو، له نيو هاوسه ره كانيدا ته نيا ئه و بوو به كچيتى ماره ي كرد بوو، له نيو جيگه ي ئه ودا وه حى بۆ په يامبه رى خوا (صلی الله عليه وسلم) دابه زى و لاي خيزانه كانى ترى ئه وه رووى نه دابوو. خو شه ويستريى كه سيك بوو به لاي په يامبه رى خوا وه (صلی الله عليه وسلم)، له ئاسمانه وه پاكبوونى دابه زى و ئوممه تيش يه كده نگ بوونه له سه ر بيئاوه پ دانانى ئه و كه سه ي تومه تى داوئنيپيىسى ئه خاته پال. پاشان حه فسه ي كچى عومه رى كوپى خه تابى ماره كرد (خواى لئ رازى بئ)، پاشان زه ينه بى كچى خوزه يمه ي كوپى ئه لحاريسى

١- بخارى (٥١٢٥) و موسليم (٢٤٣٨) ئيخراجهان كرده وه.

ئه‌لقه‌یسی ماره کرد له‌نه‌وه‌ی هیلالی کوپی عامر، دوو مانگ لای په‌یامبه‌ری خوا بوو(صلی الله علیه وسلم)، کۆچی دواپی کرد.

پاشان ئوم سه‌له‌مه‌ی ماره کرد، هیندی کچی ئوممه‌یه‌ی قوره‌یشی مه‌خزومی، کۆتا هاوسه‌ریکی په‌یامبه‌ری خوا بوو(صلی الله علیه وسلم) کۆچی دواپی کرد.

پاشان زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشی ماره کرد له‌نه‌وه‌ی ئه‌سه‌دی کوپی خوزه‌یمه، کچی ئومه‌یمه‌ی پووری بوو، له‌باره‌ی ئه‌وه‌وه ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا﴾ الأحزاب: ۳۷، واتا: ئه‌مجا کاتی زه‌ید پتویستی به‌(زه‌ینه‌ب) نه‌مار ته‌لاقیدا ئیمه‌(زه‌ینه‌ب)مان لی ماره‌کردیت.

به‌وه شانازی ده‌کرد به‌سه‌ر هاوسه‌رانی تری په‌یامبه‌ری خوادا و ئه‌یووت: ئیوه که‌سوکارتان ئیوه‌ی به‌مێرد داوه، به‌لام من له‌سه‌رووی جه‌وت ئاسمانه‌وه خوی گه‌وره له‌په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ماره‌ی کردووم^۱. له‌یه‌که‌مین سالی خیلافه‌تی عومه‌ری کوپی خه‌تابدا کۆچی دواپی کرد.

هه‌روه‌ها جوه‌یرییه‌ی کچی ئه‌لحاریسی کوپی ئه‌بی زاری ئه‌لموسته‌لیقیی ماره کرد، جاریه‌ی نه‌وه‌ی ئه‌لموسته‌لیق بوو، هات بۆلای په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) و نووسراوی ئازادیی ئیمزا کرد، پاره‌ی ئازادیی خۆی دا و په‌یامبه‌ری خواش(صلی الله علیه وسلم) ماره‌ی کرد.

ئوم جه‌بیبه‌شی ماره کرد، ناوی ره‌مله‌ی کچی ئه‌بو سوفیان سه‌خری کوپی جه‌ربی قوره‌یشی ئوممه‌ویی بوو، و تراوه: ناوی هیند بووه، له‌ولاتی جه‌به‌شه کۆچه‌ر بوو په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ماره‌ی کرد و نه‌جاشی ماره‌یییه‌که‌ی دا که

^۱ - بوخاری(۷۴۲) ئیخراجی کردوه.

چوارسهد دینار بوو، له وټوه ره وانه ی لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کړا، له پوژگاری مو عاوییه ی برابدا کۆچی دواپی کرد.

سه فیه ی ماره کرد که کچی حویه ی کورپی ئه خته بی گه وره ی به نی نه زیر بوو له کورپانی هارونی کورپی عیمرانی برای موسا (سه لامی خوا له سر هه ردوکیان بی)، کچی په یامبه ر و خیزانی په یامبه ر بوو.

پاشان مه یمونه ی کچی حاریسی هیلالی ماره کرد که کۆتا ئافره تیځ بوو ماره ی بکات، له عومره ی قه زادا له مه ککه ماره ی کرد، به دروست پیښ لیږونه وه ی له عومره .

جیاوازی له وه دا نییه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کۆچی دواپی کرد، نو ژنی له دواپی خوی به جیږه ښت. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاته کانی له نیوان هشت هاوسه ریدا دابه ش ده کرد: عائشه و حه فسه و زهینه بی کچی جه حش و ئوم سه له مه و سه فیه و ئوم حه بیبه و مه یمونه و سه وده و جوه یریبه .

یه که مین هاوسه ریځی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له دواپی کۆچی دواپی په یامبه ری ئازیز پیڼیگه ښتبی، زهینه بی کچی جه حش بوو له سائی بیستدا کۆچی دواپی کرد، کۆتا که سیشیان ئوم سه له مه بوو له خیلافه تی به زیددا کۆچی دواپی کرد.

۱۰- جاریه کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم):

ئهو عوبه یده ئه لی: چوار جاریه ی هه بوو: ماریه که دایکی ئیبراهیمی کورپی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، ره یحانه و جه میله که له نیو کۆمه لی جاریه دا که وته به شی، جاریه یه کی تر که زهینه بی کچی جه حش بوی کرده دیاری.

۱۱- مه‌والی و نه‌وانه‌ی به‌رده‌ستی په‌یامبهری (صلی الله علیه وسلم):

له‌نیویاندا زه‌یدی کوږی حاریسه‌ی کوږی شه‌رحه‌بیل بوو، خوشه‌ویستی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)، تازادی کرد و نوم نه‌یمه‌نی خزمه‌تکاری بۆ کرده‌ هاوسه‌ر و ئوسامه‌ی بۆ هیښایه‌ دونیاوه، هه‌روده‌ها له‌نیویاندا نه‌سله‌م و نه‌بو رافیع و سه‌وبان بوون، له‌ژنانیشدا: سه‌لما نوم رافیع و مه‌یمونه‌ی کچی سه‌عد.

۱۲- خزمه‌تکاره‌کانی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم):

له‌وانه: نه‌ه‌سی کوږی مالیک که ئاوی سه‌رئاوی بۆ ده‌هینا و عه‌بدواللهی کوږی مه‌سعود که نه‌عل و سیواکه‌کانی بۆ ده‌هینا و عوقبه‌ی کوږی عامری ته‌لجوه‌نی که ئیستره‌که‌ی بۆ راده‌گرت و له‌گه‌شت و گه‌رانه‌کاندا جله‌وی ده‌گرت، نه‌سله‌عی کوږی شوره‌یک که کۆلوباره‌کانی بۆ ریکده‌خست و بیدلی کوږی رهباح که بانگبیزی بوو هه‌روه‌ها سه‌عد که هه‌ردووکیان کۆیله‌ی نه‌بو به‌کری سدیق بوون، نه‌بو زه‌ری غه‌فاری و نه‌یمه‌نی کوږی عوبه‌ید و نوم نه‌یمه‌نی دایکیشی که خزمه‌تکاری په‌یامبهری خوا بوون (صلی الله علیه وسلم).

۱۳- نووسه‌رانی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم):

نه‌بو به‌کر و عومه‌ر و عوسمان و عه‌لی و زوبه‌یر و عامری کوږی فوه‌یرد و ئوبه‌ی کوږی که‌عب و عه‌مری کوږی عاس و عه‌بدواللهی کوږی نه‌رقه‌م و سابتی کوږی قه‌یسی کوږی شه‌مماس و حه‌نزه‌له‌ی کوږی ره‌بیع ته‌له‌سه‌دی و موغه‌یره‌ی کوږی شوعبه و عه‌بدواللهی کوږی ره‌واحه و خالیدی کوږی وه‌لید و خالیدی کوږی سه‌عیدی کوږی عاس- وتراوه: خالیدی کوږی سه‌عیدی کوږی عاس یه‌که‌مین

کہ سیک بووہ بوی نووسیوود، ھروودھا موعارییہی کوپی ئبو سوفیان و زیدی کوپی سابت کہ لو بوارددا لھ مووئوانی ترپاہندتر و تاییہ تر بوود.

۱۴- نووسراودکانی پیامبر(صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ موسلمانان لہ باری شہریعہ تہود:

لہ وانہ، نووسراوی زدکات کہ لای ئبو بہ کر بوود. ھروودھا ئو نووسراودی کہ ئبو بہ کر بوی نووسی بۆ ئنہ سی کوپی مالیک کاتیک ناراستہی کرد بۆ بہ حر دین و کوپای زانایان کاری لہ سہر دہ کھن.

ھروودھا نووسراوی بۆ خہ لکی یہ مہن، ئو نووسراودی کہ ئبو بہ کری کوپی عہ مری کوپی حہ زم لہ باوکییہ وئویش لہ باپیردیہ و ددیگیتہ وئو.

۱۵- نیردراو و نامہ گانی پیامبری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ پادشایان:

پیامبری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) کہ لہ خوددیییہ گہ رایہ وئو. نامہ ی بۆ پادشایانی زہوی نووسی و نیردراوی خوی ناردہ لایان. نامہ ی بۆ روم نووسی، پنی وئرا: رومہ کان نامہ ی مؤر نہ کراو ناخویننہ وئو، بۆیہ مؤریکی زیوینی دروست کرد و لہ سہری سی دیری نہ خشن کرد، لہ دیریکیدا نووسی محمد، لہ دیریکیشدا رسول و لہ دیریکی تریشدا نووسی اللہ، بہو مؤرہ نامہ ی نارد بۆ پادشایان، لہ یہ ک رۆژدا لہ موحہ پردہ می سالی حہ وتی کوچییدا شہ ش کہ سی وئو نیردراوی خوی رھوانہ کرد. یہ کہ مینیان عہ مری کوپی ئومہ ییہ ی ئلزمہ مری بوو ناردی بۆلای نہ جاشی.

دوحیه ی کورې ته لڅه لیکه یی نارد بۆلای قه یسه ری پادشای رۆم که ناوی هیرقل بوو، نزیکیوو موسلمان بیی، به لام هه نگاهی هه لته گرت.

عبداللله ی کورې حوزافه ی ته لسه همی نارد بۆلای کیسرا که ناوی ته په رویزی کورې هورموزی کورې ته نوشیروان بوو، نووسراوه که ی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ی درې و پارچه پارچه ی کرد، بۆیه په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "اللَّهُمَّ مَزْزُ مَلَكُهُ"، واتا: خواجه گیان پادشایه تییه که ی پارچه پارچه بکه ی. خوی گه وره پادشایه تی خوی و قه ومه که ی پارچه پارچه کرد.

حاتیبی کورې ته بی به لته عه ی نارد بۆلای موقه وقیس که ناوی جوره یجی کورې مینائی پادشای گه وره ی ته سکه نده رییه و پادشای گه وره ی قیپتییه کان بوو، چاکی وت و جوان مامه له ی کرد و موسلمان نه بوو، ماریه و سیرین و قیسرای خوشکانی ماریه ی به دیاری بی بۆ په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نارد، په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ماریه ی بۆ خوی هیشته وه و سیرینیشی کرده دیاریی هه سسانی کورې سابت، هه روه ها جاریه یه کی تری بۆ کرده دیاری و هه زار مسقال ئالتوون و بیست بهرگ له قیپتییه کانی میسر و ئیسترکی خۆله میثی که دولال بوو، گویدریتکی دیز که عوفه یر بوو، هه روه ها خزمه تکاریکی خه سینراو پییده و ترا: مابور. و تراوه: کوره مامی ماریه بووه، هه روه ها ته سپیک که لزان بوو، هه روه ها په رداخیکی شووشه و هه نگوینی به دیاری بی بۆ په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) نارد.

له زیلقه عده ی سالی هه شتی کزچیدا، عه مری کورې عاسی نارد له لای جیفر و عبداللله که کورانی ته لجوله ندی ته زدی بوون له عوممان، بوونه موسلمان و

١- یوخاری (٦٤) ئیخرایجی کردووه.

زه کاتيان دا و له ده سه لاتی خویاندا مانه وه و زه کاتيان کۆده کرده وه و به و شیوه مانه وه تا وه کو هه والی کۆچی دوايي په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ی پیگه یشت.

عه لاتی کوپی ئه لحه زه میي ناره لای ئه لمونزیری کوپی ساوا ئه لعه بدیی پادشای به حره یین پیښ ئه وه ی له جیعرانه وه بړوات، و تراوه: له پیښ فه تحی مه ککه بووه، بوویه موسلمان و زه کاتی دا.

ئه لموها جیری کوپی ئه بی ئومه ییه ی ئه لمه خزومیي ناره لای ئه لحاریسی کوپی عه بد کولال ئه لحیمیری له یه مه ن، ئه ویش وتی: چاوه پړی بکه با بیریکی لی بکه مه وه.

له کاتی رویشتنی له ته بوک، ئه بو موسای ئه شعهری و موعازی کوپی جه به لی نارد بۆ یه مه ن. ته واوی خه لکه که ی سه ربه ستانه به یی شه ر بوونه موسلمان.

۱۶- بانگیبژانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم):

چوار بانگیبژئی هه بوو: دووانیان له مه دینه بوون: بیلالی کوپی ره باح که یه که مین بانگیبژئی په یامبه ری خوا بوو (صلی الله علیه وسلم)، دووه میښ عه مری کوپی ئوم مه کتوم ئه لقوره یښی ئه لعامریی نابینا بوو، له قوبائیشدا: سه عد ئه لقهره زی خزمه تکاری عه ماری کوپی یاسر هه بوو، له مه ککه شدا: ئه بو مه حزوره، که ناوی ئه وسی کوپی موغیره ی ئه لجومه حیی بوو.

۱۷- ئه میره کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم):

له وانه: بازانی کوپی ساسان که له کورانی به مرامی کوپی جور بوو، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له دواي مردنی کیسرا، ئه وی کرده ئه میری ته واوی خه لکی

یەمەن، یەكەمین ئەمیریكى یەمەن بوو لەئىسلامدا و یەكەمین كەسێك بوو لەپادشایانى عەجەم بوویە موسلمان.

ئەبو موسای كرده ئەمیری زوبەید و عەدەن و ساحیل (كەناراوەكان).

موعازی كۆپی جەبەل بوویە ئەمیری ئەلجەنەد، ئەبو سوفیان سەخری كۆپی حەرب بووە والیی نەجران، عەلى كۆپی ئەبو تالبیش بووە والیی كۆكەرەوہی پینجیەك لەیەمەن و بەرپۆوەبردنی قەزاوەتیى ئەو شوینە.

عەمری كۆپی عاسیش بووە والیی عومان و دەورووبەری. كۆمەلێكى زۆر بوونە ئەمیری كاروبارى زەكات، چونكە هەر ھۆزێك والیی تاییبەت بەخۆی ھەبوو بۆ كۆكردنەوہی زەكات و بەو ھۆیەوہ كارمەندانى زەكات زۆربوونەوہ. ئەبو بەكر سالى نۆی كۆچی كاروبارى حەجی راپەراند، عەلى نارد تاوہكو بۆ خەلكی سورەتى (براءة) بخوینیتەوہ.

١٨- پاسەوانەكانى پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم):

لەوانە: سەعدی كۆپی موعاز كە لەپۆژى بەردا كاتى خەوتنى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، پاسەوانیتى بۆ كرد، ھەرودھا موخەممەدى كۆپی مەسلەمە كە لەپۆژى ئوھوددا پاسەوانیتى بۆ كرد، ھەرودھا زوبەیری كۆپی عەوام لەپۆژى خەندەقدا پاسەوانیتى بۆ كرد.

لەوانە: عەببەدى كۆپی بیشر كە پاسەوانیتى بۆ كرد، كۆمەلێكى تریش پاسەوانیتیان بۆ كرد تاوہكو ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿وَاللّٰهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ﴾ المائدة: ٦٧ ، واتا: خوا تۆ دەپارێزیت لەخەلكی (كە بتكوژن).

په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) دهرچووه لای خه لک و هه والی پیدان به و
تایه ته و نه وانیش بلاوه یان لی کرد.

۱۹- نه وانهی له بهرده میدا له گهر دنیان ده دا:

علی کوپی نه بو تالیب و زوبه یری کوپی عوام و میقدادی کوپی عمر و موچه ممدی
کوپی مه سلمه و عاسمی کوپی سابتی کوپی نه بی نه لئه قله ح و زه حاکی کوپی
سوفیانی کیلابی. قه یسی کوپی سه عدی کوپی عوباده ی نه نساری، لای په یامبهري
خوا(صلى الله عليه وسلم) له جتی پله ی نه میری پۆلیس بوو، موغیره ی کوپی شوعبه
له پوژی حوده ییبیه دا به شمشیر وه له سهر سهری راوه ستابوو.

۲۰- نه وانهی سهرپه رشتی خه رچی و مؤر و نه عل و سیواک و بانگدانیان بۆ ده کرد:

بیلال سهرپه رشتی خه رجیبه کانی بۆ ده کرد، موعه یقیبی کوپی نه بی فاتیمه ی
نه لده وسیش سهرپه رشتی مؤری بۆ ده کرد، کوپی مه سعودیش سهرپه رشتی سیواک
و نه عله که ی بۆ ده کرد، ، ره باح نه لئه سوه د و نه نسه ی خزمه تکاری بانگیان ده کرد،
هه روه ها نه نسه ی کوپی مالیک و نه بو موسای نه شعهریش.

۲۱- شاعیر و وتار بیژانی په یامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم):

نه و شاعیرانه ی په یامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) که به رگرییان له ئیسلام
ده کرد، نه مانه بوون: که عبی کوپی مالیک و عه بدوالله ی کوپی ره واحة و حه سسانی

کوړی سابت. له هه موویان سه ختر بۆ سهر بیباوه پان، هه سسانی کوړی سابت و که عبی کوړی مالیک بوون، به بیباوه پری و هاوېش په یدا کردن، ئه وانیا ن عه ییبار ده کرد، و تارپیژه که شی سابتی کوړی قه یسی کوړی شه مماس بوو.

۲۲- وشته وانه کانی که له سه فهدا جلهوی وشته که یان بۆ ده گرت و وشریان بۆ به ریډه خست؛

له وانه: عه بدوالله ی کوړی ره واحة و ئه نجه شه و عامری کوړی ئه لئه کوه ع و مامه که ی که سه له مه ی کوړی ئه لئه کوه ع بوو، له سه حیجی موسلیمدا هاتووه: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) وشته وانیکي ده نگخوشتی هه بووه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پیی فهرمووه: "رُؤِیداً یا اُنْجَشَةُ لا تَکْسِرِ الْقَوَارِیرَ"، واتا: ئه ی ئه نجه شه له سهر خوټ به به ده نگت کار له وشته کان مه که خیرا به ریډا برقون و ئافره ته کان ماندوو بکه ن.

۲۳- غهزا و شاند و سریه کانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم):

هه موو غهزا و شاند و سریه کانی له ماوه ی ده سالدا بووه له دوا ی کۆچکردن بۆ مه دینه، غهزا و جیهاده کانی بیست و جهوت غهزا بووه، و تراوه: بیست و نو، و تراوه ژماره یه کی تر بووه.

خوی له نو جیهاددا په شدار بووه: به در و ئو خود و خه نده ق و قوره یزه و موسته لیق و خه یبه ر و فته تح و حونه ی ن و تائف.

هه رچی سړیه کانیټی، نړیک به شهش سړیه بووه، جیهاده گوره کانیش حوت دانه
 بوون: به در و نوحود و خندهق و خه ییهر و فتهح و حونه یین و ته بوک. له بابته نه و
 غه زیانه دا نه م سوره تانه دابه زین: سوره تی نه لئه نفال و به در و له نوحودیش کوتایی
 نالی عیمران تاوه کو که می پیش ته و او بوونی نه و سوره ته: ﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ
 بُنِیَ الْمُؤْمِنِينَ مَقْعِدَ الْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ﴾ آل عمران: ۱۲۱.

له باسی خندهق و قوره یزه شدا سهره تای سوره تی نه لئه حزاب دابه زی، له به نو
 نه زیریشدا سوره تی نه لحه شر، له باسی حوده یییه و خه ییه ریشدا سوره تی نه لفه تح،
 له سوره تی نه لنه صردا راشکاوانه باس له فته تح و رزگاریی کراوه.

ته نیا له یه ک غه زادا په یامیه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بریندار بوو، نه ویش له نوحود
 بوو، له به در و حونه یندا فریشته له گه لیدا ده جه نگان، له پوژی خندهقدا فریشته
 دابه زین، بویه هاوبهش په یداکه ران هاتنه له رزین و دوان، به رد و چه ویان ده دا به نیو
 چه وانی هاوبهش په یداکه راندا و هه لھاتن. له دو غه زادا فته تح هه بوو: به در و حونه یین.

ته نیا له یه ک غه زادا به مه نجه نیق جه نگا، نه ویش له تانیف بوو، یه ک جار له سه نگرده
 خوی پاراست، نه ویش له شه پی نه حزاب و کومه له کان بوو، سه لمانی فارسی (خوای
 لی رازی بی) ناماژه ی نه وه ی بو کرد خندهق لی بدات.

۲۴- چه ک و ناو ماله گه ی په یامیه ری خوا (صلی الله علیه وسلم):

نو شمشیری هه بوو، ماثور یه که مین شمشیری کی میراتی بوو له باوکیه وه بوی
 مابوویه وه، العضب و ذو الفقار و هه میسه پی بوو هه مووی له زیو بوو. هه روه ها
 القلعي و البتار و الحنف و الرسوب و المخدم و القضیب که زوربه ی زیو بوو.

شمشيري زولفيقاري له پوړي به دردا کاريگر بوو، تيايدا خهوني پيشان درا و له پوړي فه تحي مه که که دا که چووه مه که که وه، شمشيره که ي ئالتون و زيوي پيوه مه بوو.

حهوت قه لغانی مه بوو: ذات الفضول که بؤ کريني جو بؤ که سوکاره که ي، کردبووه ره هن لای نه بی نه لسه حمی جوله که، بری جویه که سی ساع بوو، قه رزه که بؤ ساليک بوو، قه لغانه که ش له ئاسن دروست کرابوو. ذات الوشاح و ذات الحواشي و السعدية و فضة و البتراء و الخرنق.

شه ش چه کی (قسي) مه بوو: الزوراء، الروحاء، الضفراء، البیضاء، الکتوم که له پوړي ئو خوددا شکا و قه تاده ي کورې نوعمان هه ليگرت، هه روه ها السداد.

هه گبه يه کی مه بوو پييده و ترا: الکافور.

تورسی (قه لغان) ی به رگري مه بوو پييده و ترا: الزلوق، دانه يه کی تر پييده و ترا: الفتق، دانه يه کی تر له شيوه ي په يکه ريکدا به ديار ي پي درا، دهستی خسته سه ري، خوی گه وره نه و په يکه ره ي له سه ر لابر د.

پينج تری مه بوو، به يه کيک ده و ترا: المثوي و به يه کيک تریان ده و ترا: المثني، حه ربه يه کی مه بوو پييده و ترا: النبعة. دانه يه کی تری مه بوو پييده و ترا: البیضاء، بچو و کيک تری مه بوو شيوه گوجان بوو پييده و ترا: العنزة و له جه رنه کانداه به رده ستی خوی پييدا ده پويشت به پيگه دا، نه يکرده ستره ي بهر نويز کردن و هه ندي جاريش له ريکردندا به کاری ده هينا.

کلاويکی ئاسن يني مه بوو پييده و ترا نه لموه ششه ح، دانه يه کی تری مه بوو پييده و ترا نه لسه بوغ يان زو نه لسه بوغ.

سَيَّ عه بای هه بوو له جهنگدا له بهری ده کرد، ئالایه کی ره شی هه بوو پییده و ترا
 ئه لعوقاب. ئالایه کی سپی هه بوو، رهنگه ره شی تی کردبی. راخه ریکی هه بوو
 پییده و ترا ئه لکن؛ گالوکیکی هه بوو به ئه ندازه ی بال یان دریزتر یو ریکردن و
 سوار یوونی و لاخ به کاریده هینا و له به رده سستی خوی دایده نا یو به ریخستنی
 و شتره که ی و کورته گالوکیکی هه بوو پییده و ترا ئه لعورجون و دانه یه کی تریش
 پییده و ترا ئه لمه مشوق. و تراوه: ئه لمه مشوق ماوه ته وه له ده سستی خه لیفه کاندایه بووه.
 په رداخیکی هه بوو پییو تراوه ئه لره یان و ناوبراوه به موغیس، دانه یه کی تریشی
 هه بوو که تاره که ی له زنجیره یه کی زیو دروستکرا بوو. په رداخیکی شووشه ی هه بوو،
 هه روه ها په رداخیکی له دار خورما دروستکراوی هه بووه له ژیر سه رینه که ی دایناوه و
 و له شه ودا میزی تیدا کردووه، قاپیکی له پیست دروستکراوی هه بووه پییو تراوه
 ئه لصادر و قاپیکی به ردین و په رداخیکی گه وره پییده و ترا ئه لسه سه عه و
 ده سستشوریکی مس و چوار گوشه یه کییش که ئاوینه و شانیه ی تیدا دانه نا.
 کلدانیکیش شه وان سَيَّ جار چاوی پی کل کردووه و سنوقیکی هه بووه مه قه ست و
 سیواکی تیدا داناوه.

قاپیکی گه وره ی هه بووه پییو تراوه ئه لغه راء و جَيَّ خه ویک قاجه کانی له ساج
 دروستکرا بوو، هه روه ها جیگه یه کی له پیست دروستکراو که ناوناخنی ریشال بووه.
 ئه وانه ی باسکران، به جیاواز و پچر پچر له فهرمووده کاندایه باس کراون.

۲۵- باسی و لاخه کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم)

له ئه سپدا ئه مه ی هه بووه: (السکب). و تراوه: یه که مین ئه سپیک بووه خاوه نداریی
 کردبیّت، ئه سپیکی ته وئَل سپی و قاچ رهنگی سپی بوو، رهنگی جه سته ی سووری
 رهش باو بوو. هه روه ها ئه لمورته جز که دیز بووه و خوزه یمه ی کوپی سابت

شايه تېی له سهر داوه. ټله حيف و ټله زاز و ټله زريب و سوبحه و ټله ورد، ټله وانه جهوت دانه و يه کده نيگيان له سهر هه بووه که ټله جهوت ټله سپي هه بووه. زينه که ي ناواخن ريشال بوو.

له ټيستریش دولدالی هه بووه، ديز بووه و موقه وقيس به دياریی بوی ناردووه، ټيستریکي هه بووه پيوتراوه فضة که فهروه ټله جوزامی به دياریی پي داوه، ټله سپيکي تریش که فرمانره وای ټله به دياریی پي دابوو، دانه يه کی تریش که فرمانره وای دومه تولجه ندهل به دياریی پي دابوو.

له گویدريژدا: عوفه يری هه بوو، ديز بوو، موقه وقيسي پاشای قیپت به دياریی بوی ناردبوو، گویدريژيکي تریش فهروه تولجوزامی به دياریی پي دابوو.

له وشتردا: ټله قوسوائی هه بوو، وتراوه: به و وشتره کوچی کردووه، ههروه ها ټله زبائو ټله جه دعاء که هيچ وشتریک پيشيان نه ده کهوت، بوي به و ناوه ناوبران، ټله زبای به و وشتره ده و تريک که هيچ وشتریکي تر پيشی ناداته وه، هه تا ټله ودي روژيک ده شته کيه ک هات و به وشتره که ي پيشی دايه وه، ټله به لای موسلمانانه وه سهخت بوو، بوي په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) فهرمووی: "إِنَّ حَقَّ عَلَى اللَّهِ أَلَّا يَرْفَعَ مِنَ الدُّنْيَا شَيْئًا إِلَّا وَضَعَهُ"^۱، واتا: حق و مافه به سهر خوی گه ورده وه، هه رشتيکي له دونيادا به رز کرده وه، نرمی بکاته وه.

له پوژي به دريشدا وشتریکي مهري ده سکهوت که هی ټله جهل بوو، لوته وانه يه کی زيوی له لوتدا بوو، له پوژي حوده يبييه دا کرديه قوربانیی تاوه کو به وه هاوبه ش په يداکه ران تووره بکات.

چل و پينچ وشتری شیردر و ناوسی هه بوو، ههروه ها موهريه ت که سه عدي کوري عه باده له به نی عه قيل بوی ناردبوو.

^۱ - بخاری ثخراجي کردووه (۶۵۰).

سہد مہری ھہبوو نہ یویستووہ زیاد بکھن، ھەر مہرێک سکی کردیی، مہرێکی
لەشویندا سەر بریووہ، ھەوت بزنی ھەبووہ ئوم ئەیمەن بەختیوی کردوون.

٢٦- باسی بەرگ و پۆشاکی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)

میزەرێکی ھەبووہ پیوتراوہ ئەلسسەحاب، عەلی لەبەری کردووہ، کلایکی
خستووہ تە ژێر، ھەندیجاریش کلای بی میزەری لەسەر کردووہ، ھەرودھا میزەر
بەبی کلۆ.

کە میزەرەکە ی ئەخستەسەر، بەسەر شانیدا شۆردەبوویەوہ، ھەرودە موسلیم
لەسەحیحەکەیدا گێراویەتیئەوہ لەعەمری کۆری حورەیسەوہ ئەلی: پەيامبەری
خوام بینی (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەر مینبەر بوو، میزەرێکی رەشی بەسەرەوہ
بوو ھەردوو چمکی بەسەر شانیدا ھاتبووہ خوارەوہ^١.

ھەر لەموسلیمەوہ ئەویش لەجابری کۆری عبداللہوہ کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ
علیہ وسلم) کاتی چووہ تە مەککەوہ، میزەرێکی رەشی بەسەرەوہ بووہ^٢.
لەو فەرموودەییە جابردا باسی ئەوہ نەکراوہ ھەمیشە شۆری کردبیتتەوہ.

قەمیسێ لەبەر کردووہ و خۆشەویستری بەرگیک بووہ بەلایەوہ، قۆلی قەمیسەکە ی
تاوہ کو مەچەکی بووہ و جوبە ی لەبەر کردووہ، ھەرودھا کەواو لەگەشتیشدا جوبە ی
کوممەینی لەبەر کردووہ کە تەنگ بووہ، ھەرودھا بەرگی بالاپۆشی لەبەر کردووہ.
عەبا و پەشتەمائی سووری لەبەر کردووہ، ھەلە ی کردووہ ئەو کەسە ی وەھای
زانووہ تەنیا سوور بووہ و ھیچ رەنگێکی تری تیگەل نەبووہ، بەلکو دوو عەبای
یەمەنی بوونە و وەک تەواوی عەبای یەمەنی، سوور و رەش تیگەل کرابوون.

^١ - موسلیم ئیخراجی کردووہ (١٣٥٩).

^٢ - موسلیم ئیخراجی کردووہ (١٣٥٨).

به رگي خه ميصه ي له بهر ده کرد، شهروالي کړيووه، له زياتر له فهرمووده يه ک گيردراوه ته وه که شهروالي له پي کړدووه و به مؤلته تي نه و شهرواليان له پي کړدووه. خوفه ي له پي کړدووه، نه و نه عله شي له پي کړدووه که پيوتراوه نه لتاسومه. نه لقه ي له ده ست کړدووه، فهرمووده کان جياوازن نايه له ده ستی راستي کړدووه يان چه پ؟ هه موو فهرمووده کانيش له پړوي سه نه ده وه دروستن.

خوزه ي له سهر ناوه، قه لغانی به ستووه که پيوتراوه: نه لزديه، له پوڅي نوحوديشدا له نيوان دوو قه لغاندا خو ي پيشان دا.

له سه حيجي موسليمدا هاتووه له نه سمائي کچي نه بو به کره وه (خوای گهره ي لي رازي بي) نه لي: نه مه عه باي په يامبهري خوايه (صلي الله عليه وسلم)، عه بايه کي ته ياليسي کيسراي ده رکرد که دوو قولی کراوه ي له ناوړيشم دروستکراوي هه بوو، لای عايشه بوو هه تاوه کو کوچي دواي کرد، که عايشه کوچي دواي کرد، که و ته لای من، په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له بهري ده کرد، نيمه بو نه خوشمان ده شور و شيفايان پي وهرده گرت^۱.

دوو عه با و بورده ي هه بوو سه وز بوون. هه روه ها عه بايه ک (کيسائي) ره ش و دانه يه کي تري سووري تاريک و دانه يه کي له موو دروستکراو. قه ميسه که ي له لؤکه دروستکراوو، قول کورتيوو. خوشه ويستين بهرگ و پوڅا کيک به لايه وه، قه ميس و عه با حيبه که ي بوو که رهنگي سووري تيډا هه بوو.

رهنگي سپي خوشه ويستين رهنگيک بوو به لايه وه و فهرموويه تي: "هي من خير ثيابکم، فالبسوها، و کفّوا فيها مَوْتَاکُمْ"^۲، و اتا: نه مه له باشتين بهرگيکي نيوده ي بويه بيپوشن و له بهري بکه ن و مردووه کانتاني پي کفن بکه ن. له سه حيجدا هاتووه:

^۱ - موسليم ثيفراحي کړدووه (۲۰۶۹)

^۲ - نه بو داوود (۱۰۶۱) و ترميزي (۹۹۴) و نبيس ماجه (۱۴۷۲) ثيفراحيان کړدووه.

له عايشه وه كه عه بايه كي سووري توخ و بالا پوښكي زېري دهر كړدو وتي: له نيوان
 ئه م دوو بهرگه دا بوو په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) كوچي دوايي كړد.^۱
 زوربه ي ئه وه ي په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) و هاو ه لآن ده يانپوښي، له لوكه
 چنرابوو، ئه كړي له خوري و كه تان چنراو پيشيان له بهر كړدې.
 هر بهرگيكي نو ي هه يووايه، ناو يكي لي د ه نا و ئه يفه رموو: "اللَّهُمَّ أَنْتَ كَسَوْتَنِي هَذَا
 الْقَمِيصَ، أَوِ الرِّدَاءَ، أَوِ الْعِمَامَةَ، نَسَأُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ
 وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ"^۲، واتا: خوايه گيان تو ئه م قه ميس و عه بايه ت پي به خشيوم،
 داوات لي ده كه ين خيري ئه مه مان پي بيه خشي و خير و چا كه ي ئه وه ي بوي
 دروستكراوه، په نات پي ده گرم له شهر و خراپه ي و شهر و خراپه ي ئه وه ي بوي
 دروستكراوه. كه قه ميسه كه ي له بهر ده كړد، له لاي راسته وه ده ستيپيده كړد و
 له مووي ره شي له بهر ده كړد، هه روه ك موسليم له سه حيه كه يدا گيږاويه تيبه وه
 له عايشه وه (خو اي لي رازي بي) ئه لي: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)
 دهر چوو عه بايه كي له بهر بوو به مووي ره ش نه خشيئنرابوو.^۳
 له سه حيه ين دا هاتوو له قه تاده وه: به ئه نه سمان وت: چي بهرگيك به لاي
 په يامبهري خوا وه (صلى الله عليه وسلم) خو شه ويسترين بوو؟ وتي: عه باي حيره.^۴
 حيره جوړه عه با و بورده يه كي يه مه ن بوو، زوربه ي چنراوه كانيان هي يه مه ن بوو،
 چونكه لييانه وه نزيك بوو، ئه كړي ئه و بهرگ و پوښاكانه شيان پوښيبي كه له شام و
 ميسره وه ئه هيئران، له نمونه ي قوپاتي (القباطي) له لوكه چنراو كه قپيتيبه كان
 ده يانچتي.

^۱ - بخاري (۵۸۱۸) و موسليم (۲۰۸۰) ئيخراجيان كړدوه.

^۲ - ته بې داوود (۴۰۲۰) و ترمذي (۱۷۶۷) ئيخراجيان كړدوه.

^۳ - موسليم (۲۰۸۱) ئيخراجي كړدوه.

^۴ - بخاري (۵۸۱۲) و موسليم (۲۰۷۹) ئيخراجيان كړدوه.

سهرينهكه ي پيست بوو، ناواختي ريشال بوو.

بويه ئهوانه ي خويان بهدور دهگرن لهو شتانه ي خواي گوره هلايكردوون لهبرگ و پوښاك و خواردن و ژنهينان و دهك كاركي زوهد و خواپهرستي، ئهوه بهرانبهر بهوان كومه لئك هه ن باشتري بهرگ لهبر دهكهن و خوشتري خواردن دهخون و لهبركردني زير و خواردني زير بهخوبه لزان و زور كردن نابين، بويه ريگه ي ههردوو كومه ل پيچهوانه ي هيدايه تي پهيامبهري خوايه (صلي الله عليه وسلم)، لهبر ئهوه لهپيشبين بووه وتويه تي: ئهوان هزيان بهدوو شته بهناوبانگه كه نه بوو، لهبرگي بهرز و بهرگي ناست نزم.

٢٧- رهوشتي پهيامبهري (صلي الله عليه وسلم) له خواردندا:

رهوشتي پهيامبهري (صلي الله عليه وسلم) له خواردندا ئهوه بووه، شتيك لهبردهست بووي ره تي نهكردوه تهوه و داواي شتي نهبووي نهكردوه، هه ر خواردنيكي هه لائي نزيك بكرابيه تهوه دهخوارد، ئهگه ر لييشي نه خواردبايه دووركه وتنه وه ي هه راما نه نه بوو، هه رگيز عهيب و ناته واوي له خواردنيك نهگرتوه، ئهگه ر هزي لي بكردبايه دهخوارد و ئهگه ر هزي لي نه بووايه وازي لي دههيدا. چي هه بووايه ئهوه ي دهخوارد، ئهگه ر خواردن نه بووايه نارامي دهگرت، هه تا ئهوه ي له برساندا بهردي بهسكييه وه ده بهسته وه، مانگي ك و مانگي ك و مانگي ك تيپه ر ده بوو، له مالايدا ئاگري كوانووي خواردن نه دهكرايه وه.

زوربه ي خواردنهكه ي له سه ر خوان بوو، به سي پهتجه ي ناني دهخوارد، كه لي دي ده بوويه وه پهتجه كاني دهخسته ده مي، ئهوه به پيژتري جوري خواردنه، چونكه مروقي خوبه لزان بهيهك پهتجه ي نان دهخوات، مروقي برسيس بههه ر پينج پهتجه ي نان دهخوات و پيشوو لهخوي دهبرييت.

په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) به پالډانه وه وه نانی نه ده خوارده. له سه ره تاي خواردندا (بسم الله) ی ده کرد، که لیی ده بوویه وه (الحمد لله) ی ده کرد و نه یفه رموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَقْنَى عَنْهُ رَبَّنَا" ۱، واتا: سوپاس و ستایشی زور بۆ خوی گه وره، به ره که تداري بکات نه و خوايه ی که پیویستی به که س نییه و مرقه کان پیویستیان به و هیه و بی خوا نایانکری.

زور به ی خواردنه وه ی به دانیشتنه وه بوو، به لکو رقی ده بوویه وه له خواردنه وه به پیوه، یه که چار به پیوه ئوی خواردووه ته وه، راست له و بابه ته دا نه وه یه: نه هیکردووه له خواردنه وه به پیوه، جائیزه به پیوه بخوریتته وه نه گهر که سه که نه یتوانی دابنیشی، فه رمووده کان له وه دا کوکن، خوی گه وره خوی زاناتره. که خوی ده یخوارده وه، ده یدایه که سی روی دهسته راستی، نه گهر که سی لای دهسته چه پی له ته مه ندا گه وره تر بووایه، نه وه به وی ده دا.

۲۸- رینمایي و رموشتي له هاوسه رگير کردن و مامه له ی له گهل خیزانه کانیدا

دروست لییه وه هاتوو له فه رمووده یه کی نه نه سدا (خوی لی رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی: "حُبِّ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ" ۲، واتا: له دونیای ئیوه دا خوشویستنی نافره ت و عه ترم پی دراوه، نویژیش بۆم کراوه ته جی ئارامی و سوکنایی.

خوی گه وره له وه دا شتانیکی بۆ چه لاکردووه بۆ هیچ که سیکی نوممه ته که ی چه لالی نه کردووه. له شه ومانه وه و خه رجییدا پشکی بۆ دیاری کردبوون، زنی ته لاق

۱- بوخاری ئیخراжі کردووه (۵۴۵۸).

۲- ته سانی ئیخراжі کردووه (۳۹۳۹).

داوە گەراندوویەتییه‌وه و سوێندی خواردووه بە کاتیی بۆ مانگی نزیکى هەندى
لە خێزانەکانى نەبێتەوه، هەرگیز زیهاری نەکردووه.

سەر بوودەى ئەو لە گەڵ هاوسەرەکانیدا ره‌وشت جوانانە بوو. کچانى ئەنسارى
دەنارد بۆلای عائیشە یارییان لە گەڵدا دەکرد. ئەگەر عائیشە حەزى بەشتیک
بکەربایە و تاوان نەبوايە، بۆى جیبەجی دەکرد، کە عائیشە لە قاپ و پەرداخدا
شتیکى بخواردبایەتەوه، لە شوێن دەمى عائیشەى دەخواردەوه، لە ژوورەکەى
عائیشەدا دەمایەوه و قورئانى دەخوێندەوه و سەرى لەکۆشیدا بوو، رەنگە
لە حەیزیشدا بووبی. عائیشە لە سوپی مانگانەدا بوو فەرمانى پى دەکرد داوینى
داپۆشیت و یاری لە گەڵدا دەکرد، بە پۆژوو بوو عائیشەى ماچ دەکرد. لە نمونەى
ره‌وشت جوانى و نەرموونى پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گەڵ خێزانەکانى،
ئەو بوو عائیشەى دەخستە سەر شان و یاری حەبەشەکانى پیشان دەدا کاتى
لە مزگەوتە کەیدا یارییان دەکرد.

کە ویستى گەشتى هەبوایە، لە نێو هاوسەرەکانیدا تیرو پشكى دەکرد، هەرکەسى
دەریچووبایە ئەو لە گەڵ خۆیدا دەبرد. کە نوێژى عەسرى دەکرد، سەردانى مالى
هاوسەرەکانى دەکرد و لە حال و ئەحوالىانى دەپرسی، کە شەو بەاتبایە دەچوو
لای ئەو هاوسەرەى کە تۆبەى بوو.

لە کۆتایى و سەرەتای شەودا دەهاتە لای خێزانەکانى، سەرەتای شەو جووت
دەبوو، ئەکرى خۆى شۆردبى و خەوتبى و هەندى جاریش دەستنوێژى دەشۆرد و
دەخەوت. کە لە گەشت بگەرێت بایەتەوه، لە شەودا لە دەرگای نە دەدا.

۲۹- سه‌ریوورده و ره‌وشتی له‌خه‌و و به‌ناگاهاتنه‌وده‌دا

هه‌ندیجار له‌سه‌ر جیگه ده‌خه‌وت، هه‌ندیجاریش له‌سه‌ر جیگه‌ی له‌پیست دروستکراو و هه‌ندیجاریش له‌سه‌ر هه‌سیر و هه‌ندیجاریش له‌سه‌ر خۆل ده‌خه‌وت، جاری وه‌هاش هه‌بوو له‌سه‌ر عه‌بایه‌کی ره‌ش ده‌خه‌وت.

عه‌ببادی کوپی ته‌میم له‌مامیه‌وه ده‌گیڕپته‌وه ئه‌لێ: جاریکیان په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم)م بینی له‌نیو مزگه‌وتدا راکشابوو، قاچیکی خستبووه سه‌ر قاچه‌که‌ی تری^۱.

کاتی ده‌چووه نیو جیگه بو‌خه‌وتن، ده‌یفه‌رموو: "بِسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا أَمُوتُ"^۲، واتا: به‌ناوی خوا ده‌ژیم و ده‌مرم.

هه‌ردوو له‌پی کۆده‌کرده‌وه و پاشان قووی پێیانددا ده‌کرد و ئه‌مانه‌ی ده‌خوینده‌وه: (قل هو الله أحد) و (قل أعوذ برب الفلق) و (قل أعوذ برب الناس)، پاشان به‌وه‌ی بیتوانیبایه به‌جه‌سته‌ی خۆیدا ده‌ستی ده‌ینا، سه‌ره‌تا له‌سه‌ر و ده‌موچاو و روی جه‌سته‌ی و سی‌جار ئه‌وه‌ی ده‌کرد^۳.

به‌لای راستدا ده‌خه‌وت و ده‌ستی راستی ده‌خسته ژێر گۆنای راستی و پاشان ده‌یفه‌رموو: "اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ"^۴، واتا: خواجه گیان له‌سزای خۆتم بپاریزه له‌و رۆژه‌ی که به‌نده‌کانت زیندوو ده‌که‌یته‌وه.

که ده‌چووه نیو جیگه ده‌یفه‌رموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا، فَكُم مِّنْ لَاَ كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤَيِّ"^۵، واتا: سوپاس بو‌ئو خواجه‌ی که خواردن و

^۱ - یوخاری (۴۷۵) و موسلیم (۲۱۰۰) ئیخراجیان کړیوه.

^۲ - یوخاری ئیخراجی کړیوه (۶۳۲۴).

^۳ - یوخاری ئیخراجی کړیوه (۵۰۱۷).

^۴ - ئه‌بو داوود (۵۰۴۵) و نه‌سانی (۲۳۶۷) ئیخراجیان کړیوه.

خواردنه وه ي پي دايڼ و چاو له دهستي که سي نه کړدين و دالده و په ناي دايڼ، ټاخو چندان که س هن بي يارمه تيدهر و خواردن و په ناگه ن. موسليم باسيکړدوه.^۱

هروه باس دهکات که له کاتي چونه جيگه دا ئه يفه رموو: واتا: "اللهم رب السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، مَنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ، وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ، فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ، فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ".^۲

خوایه گیان، ئه ی په روه ردگاری ئاسمانه کان و زهوی و خاوه ن عهرشی مه زن، په روه ردگاری نیمه و په روه ردگاری هه موو شتيك، ئه ی ئه و خوایه ی توی دانه وئله ده ته قيني و روکیان لی دهرده ميڼی، دابه زینه ری ته ورات و ئینجیل و قورئان، په نات پي ده گرم له شه پی خاوه ن هه موو خراپه یه ك، تو ده سه لاتت به سه ریاندا هه یه و له ژیر رکتی تو دان، تو یه که م و سه ره تای و له پیښ تو هیچ شتيك بوونی نه بووه، تو کوټایت و له دواي تو هیچ شتيك ناميڼته وه، تو دیاری و هیچ شتيك له سه رووی تو وه بوونی نییه، تو ئه و باتن و نادیاره ی که له وديوو تو وه هیچ شتيك بوونی نییه، خوایه گیان قه رزمان له سه رلابده و هه ژارییمان لی لابه ده.

په یامبه ر(صلى الله عليه وسلم) که شه وان له حه و هه لده ستا ئه يفه رموو: "لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي، وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا، وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً، إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ".^۳ واتا: خوایه گیان پاك و بيگه ردي بي تو، هیچ خوایه کی به حق بوونی نییه ته نیا تو نه بی، خوایه گیان داوای لیخو شبوونت لی ده که م بق گونا هه کانم، داوای به زه یی خوت ده که م.

^۱ - موسليم شيخراحي كړدوه (۲۷۱۵).

^۲ - موسليم شيخراحي كړدوه (۲۷۱۳).

^۳ - نه بو داوود شيخراحي كړدوه (۵۰۷۱).

خوایه گیان زانستی زیاترم پیّ ببه خشه، له دواى ئه وهى هیدایه تی منت داوه، دلم له سه ر ئیمان لانه دهی، له لای خو ته وه به زه بیم پیّ ببه خشه به راستی هه ر تو به خشه ری.

که له خه و راده په پی ده یفه رموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ"^۱، واتا: سو پاس بۆ خوا که زیندووی کردینه وه دواى ئه وهى مراندنی و گه رانه وه مان هه ر بۆ لای خو یه تی. پاشان سیواکی ده کرد، ده ئایه تی کۆتاییه کانی (آل عمران) ی ده خو یند له: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾^(۱۱۰) آل عمران: ۱۹۰ هه تا وه کو کۆتایی^۲.

فه رمو یه تی: "اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلَهِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ"^۳، واتا: خوایه گیان سو پاس و ستایش ته نیا بۆ تو، تو رووناکیی ئاسمانه کان و زه وی و ئه وه شی که تیا یاندایه، سو پاس و ستایش ته نیا بۆ تو که راگری ئاسمانه کان و زه وی و ئه وانه شی که تیا یاندایه، سو پاس و ستایش ته نیا بۆ تو که حه قی و به لئنت حه ق و راستیی و دیدارت حه قه، به هه شت حه ق و راستیی و دۆزه خیش حه ق و راستیی، په یامبه ران حه قن، موحه ممه د حه قه، قیامه ت حه قه،

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردوه (۶۳۱۲).

^۲ - بوخاری (۱۸۳) و موسلیم (۷۶۳) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - بوخاری (۷۴۹۹) و موسلیم (۷۶۹) ئیخراجیان کردوه.

خوايه گيان من موسلمان بووم و باوهرم به تو هيناوه و پشتم به تو بهستووه و بۆ لای تو گه پامه ته وه، گازندهم بۆلای تو هيناوه ته وه و برپارم به تو سپاردووه، بۆيه ليم خوشبه له وهی پيشتر نه نجام داوه و له وهی دواتر له تاوان له منه وه روو دهدات و له وهش به نهيني بووه و له وهشی به ناشکرا رووی داوه، تو پهروه ردگاری منی، هيچ خواهیه کی به حق بوونی نیه ته نیا تو نه بی.

سهره تاي شه و دهخوت و له کوتايی شه ودا هه لده ستا، رهنگه له بهر به رژه وه ندیی موسلمانان سهره تاي شه و نه خه وتبی، چاوانی دهخوتن و دلی به ئاگا بوو، قهت نه بوو يه کيک له خه و هه لیبستینی، به لکو خوی به ئاگاده هاته وه. ئه گهر به شه و بخه وتبايه، ئه وه له سهر لای راست دهخوت، ئه گهر كه ميک پيش به يانی بخه وتبايه، ئه وه بالی راده خست و سهری نه خسته ناو له پی.

۳۰- رهوشتی له سوار بووندا

په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) سواری ئه سپ و وشت و ئیستر و گویدریژ ده بوو، سواری ئه سپی زین کراو و زین نه کراو بووه، هه ندیچار ره شمه ی راکیشاوه، به زۆری به ته نیا سه رکه وتووه، له سهر وشت كه سی نری له پشه وه سه رخستووه، جاری وه هاش رووی داوه يه کيک له پشته وهی خوی و يه کيکی تری له پیشه وه بووه له سهر وشترا، هه ندی له خیزانه کنیشی له پشته وهی خوی سه رخستووه، به زۆری ئه سپ و وشتی به کاره نیاوه.

۳۱- کۆی رهوشته کانی تر

په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) کرین و فروشتنی کردووه، له دواي ئه وهی خوی گهره به په يامداریه که ی ریزی لینا، زیاتر کرینی نه نجام دا نه ك فروشتن،

له داوی کۆچکردن بۆ مه دینه، زۆریه ی فروشتنه کانی بۆ خه لکانی تر بوو، و ده
فروشتنی په رداخی زیاده و فروشتنی یه عقوب ئەلموده بیرى خزمه تکاری نه بی
مه زکور و فروشتنی کۆیله یه کی رهش به دوو کۆیله ی تر، به لام کرینه کانی زۆتر بوو.
به کری کارى کردوو و کریشی داوه، به کریگرتنی کهسانی تری زیاتر بووه له وهی
خۆی به کری کار بکات، ئەوه روونه له پیش پیغه مبه رایه تییدا به کری، مه ری
له وه پاندوو، به کری کارى بازرگانیی بۆ خه دیجه ئەنجام داوه له شام.

په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) هاویه شیى کردوو، جارێکیان هاویه شه که ی دیت
بۆلای و ئەلێ: ئایه نامناسیته وه؟ ئەویش ئەفه رمووی: "کُنْتُ شَرِیکِي؟ فَنَعْمُ الشَّرِیکُ
کُنْتُ لَا تُدَارِي وَلَا تُمَارِي"، واتا: به لێ تۆ هاویه شه که م نه بووی؟ تۆ باشتترین
هاویه شیک بووی، بێ کیشه و مشتومر و دوور له فرت و فیل بووی.

بریکاری به خه لک داو خۆیشی ده کرایه بریکار و وه کیل، وه کیلی کردنی بۆ خه لک
زۆتر بوو له وهی خه لک بۆ خۆی بکاته وه کیل. دیاریی پی دهدرا و قبولی ده کرد و
پاداشتی له سه ر ده دایه وه، خۆیشی دیاریی به خه لک ئەدا و داوی دیاریی ده کرد،
سه له مه ی کورپی ئەلته کو ده جارێه یه کی به رکه وتبوو، به سه له مه ی فه رموو: "هَبْهَا
لِي"، واتا: پیمى ببه خشه. ئەویش به خشییه په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم)،
به هۆیه وه موسلمانان کۆمه لێ دیلیان ئازاد کرد. به رده من و جگه ره من که لوپه لی
خواستوو، به حازر و قه رز شتی کرپوو. قه رزی قه رزدارانی موسلمانى مردوی
داوه ته وه که که سی نه بووه ئەو قه رزه ی بداته وه.

په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) زه وییه کی خۆی کردوو ته وه قف و
کردوو یه تییه سه ده قه له پیتا و خوی گه رده. تکای بۆ که سی تر کردوو و تکای لا
کراوه، له لایه ن بریره وه تکای ره تکرایه وه که بگه رپته وه لای موغیس، به لام

^۱ - نه یو داوود (۴۸۳۶) و نبین ماجه (۲۲۸۷) نبخراجیان کردوو.

^۲ - موسلیم نبخراجی کرپوو (۱۷۵۵).

به راتېر به و نافرته نه تووړه بوو، نه سهرزه نشتيشي كرد، په يامبه ر پيشه ننگ و نمونه بوو.

زياتر له هشتا جار سويندي خواردووه، هه نديكي جيبه جي كړدووه و له جياتي هه نديكي تر، كه فاره تي داوه، له بهر نه وه يه خوي گوره نه و كه فاره ته ي ناوليناوه (تَحْلَة).

په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) گالته و سوعبه تي كړدووه، به لام گالته و سوعبه ته كه شي حق و راستي بووه، دركه ي به كارهي ناوه و هر مه به ستي حق و راستي بووه. راويژي كړدووه و راويژيشي به خه لك داوه. سهرداني نه خوځشي كړدووه و به دوي تهرما روښتووه، به دهم دعوته وه روښتووه، له گه ل بيوه ژنان و هه ژار و لاوازندا روښتووه و پيوستيه كانياني بو به جيهي ناوه، گوښيستي پياهلداني شاعيران بووه و پاداشتي داو، به لام نه وه هيه، هرچه نده ستايشي په يامبه ر (صلي الله عليه وسلم) كرابي به شيعر، هر كه مه له چاو گه وره ييه كانيدا، به لام پياهلداني خه لكاني تر، زوربه ي دروي تيدايه، نا له بهر نه وه يه فرماني داوه، كه سي پياهلداني كړدي، خول بكي به ده موچاويدا.

په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) به خوي كاروباره كانی راپه پاندووه، نه علي خوي دوريووه ته وه، به رگي خوي به ده ستي خوي دوريووه ته وه، سه تله ناوي له بير هه لكيشاوه و مه پي دوشيوه و به خوي خزمه تي مال و خوي كړدووه، له گه ل هاوه لاند خشتي هه لگرتووه بو دروستكردني مزگه وت، جاري وا هه بووه له برساندا به ردي له سهر سكي به ستووه ته وه، هه نديجاريش تير بووه، ميوانداري كهي كهي كړدووه و ميوانداري ش كراوه، له ناوه پاستي سهر ي و پشته وه ي پتي كه له شاخي كړدووه، له سهر گونا و ناوشان كه له شاخي كړدووه، تيماري كړدووه و بو كه ساني

تر داخی به کارهیناوه و خۆی داخ نه کراوه، روقیه‌ی بۆ خه‌ک کردووه و روقیه‌ی بۆ نه کراوه و تای نه‌خۆشی دابه‌زاندووه.

۳۲- ره‌وشتی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌مامه‌ئه‌کانیدا

له‌هموو که‌سیکی تر مامه‌ئه‌ جوانتر بوو، که شتیکی به‌ئهمانه‌ت و سه‌له‌ف وه‌رده‌گرت، باشت‌ر له‌وه‌ی ئه‌گه‌پانده‌وه. وشتیکی به‌قه‌رز وه‌رگرت، خاوه‌نه‌که‌ی هات و زبر مامه‌ئه‌ی کرد، هاوه‌لانی په‌لاماری کابرایان دا، بۆیه‌ فه‌رمووی: "دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا"^۱، واتا: وازی لیبه‌ینن، چونکه‌ خاوه‌ن حه‌قه و قسه‌ی هه‌یه. کابرایه‌کی جوله‌که‌ شتیکی پی‌ فروشتبوو، ماوه‌یه‌کی دانا‌بوو پاره‌که‌ی لی وه‌ربگرتیه‌وه، پیش ئه‌و ماوه‌یه‌ هات، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "لَمْ يَحِلَّ الْأَجَلُ"^۲، واتا: جاری کاتی دانه‌وه‌ی نه‌هاتووه. کابرای جوله‌که‌ وتی: ئیوه‌ی نه‌وه‌ی عه‌بدولموته‌لیب هه‌ر قه‌رز دوا‌ده‌خه‌ن. هاوه‌لان په‌لاماری کابرایان دا، به‌لام په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ریگری لی‌کردن. به‌و کاره‌ نه‌رمتر و شیرینتر بوو، بۆیه‌ کابرای جوله‌که‌ وتی: من هه‌موو نیشانه‌کانی په‌یامبه‌رایه‌تی تۆم زانی ته‌نیا یه‌ک نیشانه‌ مابوویه‌وه، ئه‌ویش ئه‌وه‌ بوو به‌نه‌رمونیانییه‌وه وه‌لامی نه‌قامیی ده‌ده‌یته‌وه، ویستم ئه‌وه‌ بزانه‌م وا زانیم. کابرای جوله‌که‌ بووه‌ موسلمان^۳.

^۱ - بوخاری (۲۳۰۶) و موسلیم (۱۶۰۱) ئیخرا‌جیان کردووه.

^۲ - ئه‌ین حه‌یان ئیخرا‌جی کردووه ۱/۵۲۱، ۵۲۳ (۲۸۸) و ئه‌ین ته‌بی عاصم له‌ (الأحاد والمثانی) ۱۱۰/۴ (۲۰۸۲) و ته‌له‌به‌رانی له‌ (الکبیر) ۵/۲۲۲-۲۲۳ (۵۱۴۷) و ته‌لحاکم ۳/۷۰۰-۷۰۱-۷ (۶۵۴۷) و ته‌له‌به‌ه‌می له‌ (دلائل النبوة) ۶/۲۷۸-۲۸۱.

۳۳- رهوشت و ئاکاري په يامبهه (صلى الله عليه وسلم) له پويشتني به ته نيا و له گهل هاوه لانيدا

نهرم ده چوو به ريگه دا، له هه موو خه لکي تر خيراتر و نهرمتر و جوانتر ده چوو به ريگه دا. نه بو هور هيره نه لي: هيچ شتي کي ترم نه بينيووه له په يامبهه (صلى الله عليه وسلم) جوانتر بووي، وهك نه وه بوو خوړ له پوي نه ودا هه لي، هيچ كه سيكيشم نه بينيووه له په يامبهه (صلى الله عليه وسلم) خيراتر بي، وهك نه وه بوو زه وي بې پيچدرايته وه و لوول درا بي، ئيمه خو مانمان ماندوو ده بيني كه چي نه و ماندوو نه ده بوو.^۱

سه بارهت به پويشتني له گهل هاوه لاند، نه وه له دوايانه وه ده پويشت و نه يفه رموو: "دَعُوا ظَهْرِي لِلْمَلَائِكَةِ"^۲، واتا: پشته وهم بې فريشته كان بهي لن. به پي پته تي و به نه عليشه وه به ريگه دا ده پويشت، به ته نيا و به كو مه ل له گهل هاوه لانيدا ريگه ي ده كرد، له سه فهدا ئوي به هاوه لاني ددا و لاوازي له پشته وه ي خو ي سه ر ده خست و بويان ده پارايه وه. نه بو داوود ياسي كردوه.^۳

۳۴- رهوشتي دانيشتن و پال دانه وي په يامبهه (صلى الله عليه وسلم)

له سه ر زه وي و له سه ر هه سير و راخه ر داده نيشت، هه نديجار به دريژبوونه وه و هه نديجار قاچيكي ده خسته سه ر قاچه كه ي تري، له سه ر سه رين شاني داده دا، رهنگه له سه ر چه پي پالي دايته وه و هه نديجاريش له سه ر لاي راست، له كاتي نه خو شييدا نه گهرويستي ده ره وه ي هه بووايه، هه ندي له هاوه لاني ده چوونه ژير بالي.

^۱ - ترمذي نيزاجي كردوه (۳۶۴۸)

^۲ - ترمذي ماجه نيزاجي كردوه (۲۴۶)

^۳ - نه بو داوود نيزاجي كردوه (۳۶۳۹).

۳۵- رهوشتی له سه رئاوکردندا

که ده چوو سه رئاو ده یفه رموو: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ"^۱.
که ده رده چوو ئه یفه رموو: "غُفْرَانِكَ"^۲، به ئاو خوی پاک ده کرده وه، هه ندیجاریش
به بهرد، هه ندیجاریش به بهرد و ئاو.

له سه فه ردا ئه گهر ویستی سه رئاوکردنی هه بووایه، ده چوو تاوه کو له چاو هاوه لانی
دیار نه ده ما. هه ندیجار بۆ سه رئاوکردن، شوینیکی په نای به کار ده هینا تاوه کو دیار
نه بی، هه ندیجاریش دیوار و چرپی دارخورما و هه ندیجاریش دار و دره ختی دهشت و
دهر.

له شوینی نه رمدا میزی ده کرد، له سه ر خۆلی نه رم، به ژۆریش به دانیشتنه وه.
ئه گهر له کاتی میزکردندا به کێك سه لامی لی بکردبایه، وه لامی نه ده دایه وه، موسلیم
ئه مه ی باسکردوه له سه حیحه کهیدا له ئیبن عومه ره وه^۳. ئه گهر به ئاو ته هراتی
بکردبایه، دواتر دهستی ئه دا به زه وییدا. که دابنیشتبایه بۆ سه رئاوکردن، له زه وی
نزیکه ده بوویه وه ئینجا به رگه که ی هه لده مالی.

۳۶- رهوش و ئاکاری له فیه ردا

حه زی ده کرد له نه عل له پیکردن و رویشتن و ده ستنوێژ و وه رگرتن و به خششدا
دهستی راستی به کاریهینی، دهستی راستی بۆ خواردن و خواردنه وه و ده ستنوێژی
بوو، دهستی چه پیشی بۆ سه ر ئاو و لابردنی شتی پیس بوو.
له سه رتاشیندا یان هه مووی ده میشته وه یان هه مووی ده بیری، هه ندیکی نه ده بیری و
هه ندیکی تری به یلایته وه، ته نیا له حه ج و عومره دا هه ندیکی ده بیری.

^۱ - بوخاری (۱۴۲) و موسلیم (۳۷۵) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - ئه بو داوود (۳۰) و ترمیزی (۷) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۳۷۰).

حه زى به سيواک کردن هه بوو، به پوژوو بووايه يان نه، نه وه سيواکي ده کرد، له کاتي له خه وه لسان و ده ستنويز و نويز و چونه مال سيواکي به کارده هينا. زور بوئي به کارده هينا و هه زى به بوئن له خودان بوو.

قژي شانه ده کرد و پاشان ده يکره دوو به شه وه.

هاوه لان له خه کردندا جياوازن: نه نه س نه لي: خه نه ي به کارنه هيناوه. نه بو هوره يره نه لي: خه نه ي کردوه.

حه زى به زهيت دان له قژي هه بوو، هه نديجار به خزي نه نجامي دها و هه نديجاريش عايشه بوي نه نجام دها، قژي هه تا نه رمينه ي گوئي بوو، نه گهر دريژبووايه، نه وه نه يکرده چوار په لک. شيرين ترين بوئيک به لايه وه، ميسک بوو.

۳۷- ره وشتي له کورتکردنه وه ي سميل

له سه حيجي موسليما هاتوه له نه بو هوره يره وه نه لي: په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) فهرمووي: "جُزُوا الشَّوَارِبَ وَأَرْخُوا اللَّحَى، خَالِفُوا الْمَجُوسَ"، واتا: سميلتان کورت بکه نه وه و ريش به ربه نه وه و پيچه وانه ي مه جوس بکه ن. له سه حيجه يندا هاتوه له ثيبن عومره وه نه ویش له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) فهرموويه تي: "خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ، وَوَقِّرُوا اللَّحَى، وَأَحْفُوا اشَّوَارِبَ"، واتا: پيچه وانه ي هاوبه ش په يداکه ران بکه ن، ريش به ربه نه وه و سميل کورت بکه نه وه. له سه حيجي موسليما هاتوه له نه نه سه وه نه لي: ((په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) کاتي بو ئيمه دانا بو کورتکردنه وه ي سميل و نينوک کردن، نه وه ش نه وه ي له چل شه و زياتر تينه په ري^۱. پيشين (سه له ف) جياوازن له باره ي کورتکردنه وه ي سميل و تاشيني، نه يه کامه يان باشته.

^۱ - موسليم ئيخراجي کردوه (۲۶۰).

^۲ - بوخاري (۵۸۹۲) و موسليم (۲۵۹) ئيخراجيان کردوه.

^۳ - موسليم ئيخراجي کردوه (۲۵۸).

۳۸- رهوشتی په یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له قسه‌کردن و بیددنگی و پیکه‌نین و

گریانی

په یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) پاراوترین مه‌خلوقی خوا بوو، له هه‌مووان قسه‌ی شیرینتر و گه‌یاندنی خیراتر و لوژیکي شیرینتر بوو، قسه‌کانی، دله‌کانی دیل ده‌کرد، نه‌مه‌دوژمنانیشی شایه‌تییان بؤ داوه، که قسه‌ی ده‌کرد، قسه‌یه‌کی روون و ره‌وان و پوخت بوو، فره‌ویژ نه‌بوو، سهر زمانی نه‌ده‌گرت، له‌نیو قسه‌کاندا رانه‌ده‌وه‌ستا هر جاره و وشه‌یه‌ک بلیت، به‌لکو ره‌وشتی قسه‌کردنی، کاملترین ره‌وشت و ناکاریک بوو.

عائیشه نه‌لئ: په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) وه‌ک ئیوه قسه‌ی نه‌ده‌کرد، که قسه‌ی ده‌کرد، قسه‌کردنیکی پوخت و روون و ره‌وان بوو که‌سی گوینگر یه‌کسر وهریده‌گرت و نه‌زبه‌رده‌ی ده‌کرد، زورجار سی جار وشه‌که‌ی دووباره ده‌کرده‌وه تاوه‌کو بفامری چی ده‌لئ، که سه‌لامی ده‌کرد سی جار سه‌لامی ده‌کرد، به‌زوری بیددنگ بوو، بؤ پیوستیه‌ک قسه‌ی ده‌کرد، که قسه‌شی ده‌کرد، پوخت و تیر و ته‌سه‌ل بوو، نه‌زیاده‌رؤ و نه‌کورتکه‌ره‌وه، له‌شتیکدا قسه‌ی نه‌ده‌کرد په‌یوه‌ندی به‌وه‌وه نه‌بووایه، له‌شتیکدا قسه‌ی ده‌کرد سوود و پاداشتی هه‌بووایه، نه‌گه‌ر‌حه‌زی به‌شتیک نه‌بوایه، له‌پرومه‌تیدا ده‌بینرا، قسه‌ زبر و پیس و هاوارکه‌ر نه‌بوو، پیکه‌نینه‌کانی به‌زوری زه‌رده‌خه‌نه‌بوو، به‌لکو هه‌مووی بزه‌بوو، کوتایی پیکه‌ینینی ده‌رکه‌وتنی ددانی ژیری بوو.

گریانه‌کانیشی وه‌ک پیکه‌نینه‌کانی بوو، بانگی لی به‌رز نه‌ده‌بووایه و ناله‌ی نه‌بوو هه‌روه‌ک چۆن له‌پیکه‌نیندا قاقای نه‌بوو، به‌لام نه‌وه‌نده فرمیسک له‌چاوی ده‌هاته خوار، زه‌وی به‌رده‌می ته‌پ ده‌بوو، له‌سنگیدا گفه و نرکه ده‌هات.

هه نديچار گريانی بۆ سۆز و به زهیی بوو بۆ مردوويهك، هه نديچار بۆ ترس و سۆز بۆ نوممه ته كهی، هه نديچاريش له بهر ترسی خوا و هه نديچاريش له کاتی گوښگرتن له قورئان ده گريا، گريانی تامه زړویی و خوشويستن و بهر زړاگرتن بوو له گه ل ترسدا، كه ئيبراهيمی کورپی مرد، چاوه کانی پر فرميسك بوو وهك به زه بيهك بۆی گريا و فه رمووی: "تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْرَنُ الْقَلْبُ، وَلَا تَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا، وَإِنَّا بِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ" ، واتا: چاو فرميسك ئه پيژي و دل خه فه تبار ئه بی، ته نيا ئه وه ئه ليين كه خوا پتي رازييه، ئيمه بۆ له ده ستدانی تو خه فه تبارين ئه ی ئيبراهيم. هه نديچار له شه ونوژدا ده گريا.

۳۹- رهوشته و نمونه ی وتاره کانی

له سه ر زه وی، له سه ر مينبه ر، له سه ر وشتر وتاری داوه، كه وتاری ده دا چاوی سوور ده بوويه وه و دهنگی بهرز ده کرده وه و توپه یی زیاتر ده بوو، وهك ئه وهی هوشداریی بدات له هاتنی سوپایهك و بلی: "صَبَّحَكُمْ وَمَسَّكُمْ" ، واتا: ئه و سوپا گه وره یه له به یانی یان ئیواره ئه گاته لاتان. ئه یفه رموو: "بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ" ، واتا: من رهوانه کراوم و هاتنی من و قیامت وهك ئه م دوو په نجه یه وه هاین. ئاماژه ی ده کرده په نجه ی دوشاو مژه و په نجه ی ناوه راست (زه پنه قوته) و ئه یفه رمو: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ" ، واتا: پاشان، بزائن باشترين و چاکترین بس و گيژانه وه یهك بریتييه له قورئان، باشترين ريئمایي و ريئيشانده رييه کيش بریتييه

^۱ - بوخاری (۱۳۰۳) و موسليم (۲۲۱۵) ئيخرائجيان کردوه.

^۲ - موسليم ئيخرایجی کردوه (۸۶۷).

^۳ - بوخاری (۶۵۰۴) و موسليم (۲۹۵۱) ئيخرائجيان کردوه.

^۴ - موسليم ئيخرایجی کردوه (۸۶۷).

له هیدایه تی موحه ممه د، خراپترینی کاروباره کان بریتییه له شته داهینراوه کان،
مه موو داهینراو ټکیش (بیدعه یه ک)، گومپراییه.

هر و تاریکی دابی، به (الحمد لله) سوپاس و ستایشی خوی گه وره دهستیپ کړدوه،
به راوه ستانیشه وه و تاری ددها، به داوای لیخو شبوون (استغفر الله) کوتایی پیده هینا
و زودجار به قورئان و تاری ددها. چه قی و تاره که ی له سهر ستایشی خوی گه وره و
وه سفی که مالی خوی گه وره بوو، هه روه ها فیرکردنی رینماییه کانی ئیسلام و باسی
به هشت و دوزه خ و قیامت و فرمان کردن به له خواترسان و روونکردنه وه ی
سه رچاوه کانی تووپه بوون و رازیکردنی خوی گه وره. هه رچکاتی پیویستی خه لک
هه بووایه بۆ و تار و به رژه وه ندییه کانیان، و تاری ددها.

مینبه ره که ی سی پایه (پلیکانه) ی هه بوو، که له سهری راده وه ستا و رووی ده کرده
خه لک، بانگبیز ته نیا بانگی ده خویند، نه پیشتر و نه دواتر هیچی نه ده وت، که
ده ستیده کرده خویندنه وه ی و تار، نه بانگبیز و نه هیچ که سیکی تر به وتنی هیچ
شتیک ده نگیان به رز نه ده کرده وه.

هه موو و تاره کانی به ستایشی خوا و وتنی وشه ی شایه تومان دهستیپ ډده کرد،
به ناوی خوی ناوی خوی ده هینا، لییه وه سه لماوه هه رموویه تی: "كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ
فِيهَا تَشَهُدٌ فَهِيَ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ"، و اتا: هه ر و تاریک شایه تومانى تیدا نه بی، وه ک
ده ستی بۆگه ن و گه نیوه.

ته گه ر له کاتی و تاره که یدا ریگرییه ک دروست ببوایه و ناچار به پچراندنی و تاره که
ببووایه، کاره که ی ته واو ده کرد و ده گه پایه وه سهر و تاره که ی، جاریکیان و تاری
ده دا و حه سهن و حوسه ین هاتن دوو سوریان له به ردا بوون و ده که وتن، قسه که ی
بپی و دابه زی و هه ر دووکیانی هه لگرت پاشان گه پایه وه سهر مینبه ر و پاشان

فهرمووي: "صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ" خوا راستي فهرموو، ﴿ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ (١٥) التفابن: ١٥ واتا: بيگومان سه روهت و سامان و مال و مندالتان هو ي تايکردنه وه تانن له کاتيکدا خوا پاداشتي زورگه وره ي له لايه .
 نه م دووانه م بيني له نيو قه ميسه که ياندا ده که وتن، خو م پي رانه گيرا هه تا نه وه ي قسه که مم پري و هه لمگرتن^١ .
 هه نديجار وتاره که ي کورت ده کرده وه و هه نديجاريش دريژي ده کرده وه، نه وه ش به پي پيويستي خه لک بوو، وتاره کاني کاتي پيويستي زياتر بوو له وتاره ره واتبه کان.
 له جه ژنه کاندا به ته نيا وتاري بو ژنان دها و هاني دها دان بو خير و سه ده قه کردن، خواش زاناره .

^١ - نه بو داوود (١١٠٩) و ترميذي (٣٧٧٤) ئيخراچيان کرده وه .

بەشى دووھەم

كۆمەلە بەشىككە لەبابەت رەوشت و رېنمايىيەكانى

پەيامبەر (صلى الله عليه وسلم) لەپەرستشەكاندا

يەكەم: تەھارەت

۱- رېنیشاندەرىي پەيامبەر (صلى الله عليه وسلم) لە دەستنوێژ شۆردندا

پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) بەزۆرى بۆ ھەموو نوێژك دەستنوێژى دەشۆرد، ھەندىجارىش بەيەك دەستنوێژ ھەموو نوێژەكانى ئەنجام داو، ھەندىجار بەمودى^۱ ئاو دەستنوێژى شۆردووە و ھەندىجار بەدوو لەسەر سى مودىك و ھەندىجارىش بەزىاتر لەمودىك دەستنوێژى شۆردووە.

دروست لىيەو ھاتووە كە يەكجار ئەندامىكى جەستەى شۆردووە لەدەستنوێژدا، ھەندىكى دووجار دووجار، ھەندىجارىش يەككىيان دووجار و يەككى تريان سى جار بوو.

ئاوى لەدەم و لووتى وەردەدا، يەكجار و ھەندىجار دووجار و ھەندىجار سى جار، ھەندىجار ئەو ئاوى كە لەدەمى وەردەدا، بەشى لووتيشى لى دەھىشتەو، لەفەرموودەى دروستدا ھىچ فەرموودەيەك نەھاتووە كە ماوھى خستبىتە نىوان ئاو وەردان لەدەم و لووت.

بەدەستى راستى ئاوى لى وەردەدا و بەدەستى چەپى لووتى پاك دەكردەو، ھەموو سەرى مەسح دەكرد، ھەندىجار بەدەستى زوى سەرى مەسح دەكرد تاوھكو پشەتەسەرى، لەوھدايە تىبىنى دەكرىت لەوھى ئەلى: دووجار مەسحى سەرى

^۱ - مودى ئەكائە ۶۲۸مىلىيەت، چنگى پىيارىكى مامناوئەند ئەكات.

کردوووه. دروست ئەوهيه مهسحى سهري دووباره نه کردوووه تهوه، تهنيا يهك جار بووه.

لهيهك فهرموده شدا به دروست نه هاتوو كه هه ندى له سهري مهسح كردبى، به لكو ئەگەر پيشه سهري مهسح كردبى، ئەوى ترى له سهري ميژه ره كه يهوه تهواو کردوووه. په يامبەرى خوا (صلی الله عليه وسلم) هه ر دهستنويزيكي شوڤردبى، ئاوى له دهه و لووتى وهرداوه، بۆ يه كجاريش بى ئەوهى واز لى نه هيتاوه و نه يکردبى. دهستنويزه كهى ريك و يهك له دواى يهك بووه، هه رگيز بۆ يه كجاريش بى ئەوه ريزبه ندييهى تيك نه داوه.

هه نديجار له سهري مهسحى کردوووه، هه نديجار مهسحى ميژه ره كهى کردوووه، هه نديجاريش پيشه سهري و ميژه ره كهى، به لام ئەوهى تهنيا پيشه سهري مهسح كردبى، ئەوه شتى له و جوڤهى لييه وه نه هاتوووه.

هه ردوو قاچى ده شوڤرد ئەگەر خوف و گۆره وه بيان له پى نه كرابى، ئەگەر خوف (يان گۆره وهى) له پيدا بووايه تهنيا مهسحى له سهريان ده كرد.

له گه ل ئاوى مهسحى سهريدا گوڤى مهسح ده كرد، رووى ده ره وه و تاوه وهى مهسح ده كرد، لييه وه نه سه لماوه به ئاو يكي نوڤ مهسحى گوڤى كردبى، به لكو به دروست ئەوه له ئيبين عومره وه هاتوووه.

به دروست له هيج فهرموده يه كدا نه هاتوووه گه ردى مهسح كردبى، نه سه لماوه به جگه له (بسم الله) وتن، له دهستنويزدا هيج شتيكي ترى فهرمووبى، هه موو ئەوهى له بابەت ئەزكار و ويردى دهستنويزدا هاتوووه، درۆيه و هه لبه ستراره و په يامبەرى (صلی الله عليه وسلم) ئەوانهى نه وتوووه و ئوممه ته كه شى فير نه کردوووه.

سهلماوه له سه ره تاي ده ستنويزدا (بسم الله) ي کردوه و له کوتايشدا
فه رمويه تي: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ"^۱.

نه خوی و نه هاوه لیکی له سه ره تاي ده ستنويزدا نه يانفه رموه: نويت رفع الحدث ولا
استباحة الصلاة، به يهك پيت نه وهی لی نه سه لماوه نه له سه نه ديکی راست و نه
له سه نه ديکی لاوايشدا.

له سیجار زیاتر شوینیکی نه شور دووه، نه ش سه لماوه که ماوهی خستیته نیوان
ثانی شک و پاژنه پییه وه.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه ریتی نه بووه له دواي ده ستنويزگرندا
نه ندامه کانی ده ستنويزی، نه ندامه کانی وشک کرد بیته وه، به هیچ فه رموده یهک
نه وهی لی نه سه لماوه، به لکو پیچه وانهی نه وه هاتوه.

له پینیشاندهری په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) نه بووه له هه ر ده ستنويزگرندا ناوی
به سه ردا بریزری، به لکو هه ندیجار به خوی نه وهی کردوه، هه ندیجاریش له بهر
پیویستی، که سی تر هه بووه هاوکاری کردوه له وه دا.

هه ندیجار دهستی به نیو ریشیدا هیناوه، به لام له وه دا به رده وام نه بووه، پیشه وایانی
فه رموده له وه دا جیاوازن، له په نجه خستنه نیو په نجه کانی دهست و پیشه وه
به رده وام نه بووه.

^۱ - موسليم نیکراجی کردوه (۲۳۴).

۲- رښيشاندهري په يامبهرا (صلي الله عليه وسلم) له مه سحي سهر خوف

دروست له په يامبهرا (صلي الله عليه وسلم) هوه هاتووه له مه دينه و له سه فريشدا مه سحي كړدووه، هه تاوه كو كچي دوايي كړد، نه وه نه سخ نه بووه ته وه، رڼ و شه ويكي بؤ كه سيك داناوه كه له شار و شويي خويديا، سي رڼ و شه ويش بؤ رڼوار، نه وه له هندی فهرمووده سي حيح و حه سه نيشدا سه لماوه. روي خوفه كه سي مه سخ ده كړد، ته نيا له يه كه فهرمووده سي مونقه تيعدا هاتووه كه ژير خوفه كه سي مه سخ كړدووه، نه گينا له فهرمووده دروسته كاندا پيچه وانه يه و ته نيا روي سه ره وه سي مه سخ كړدووه.

له سه ر گوره وي و نه عيش مه سحي كړدووه، له سه ر ميژه ريش مه سحي كړدووه له گهل ته ويليډا، لييه وه سه لماوه له چنه د فهرمووده يه كدا كه خوي نه نجامي داوه و فهرمانيشي داوه نه نجام بدرت.

حاله تي پي چوڼ بووه، تاوه هاي كړدووه و زډي له خوي نه كړدووه، خوي له پيدا بووي مه سحي له سه ر كړدووه و داينه كه ندوون، كه هيچي له پيدا نه بووي، هه ردووي پي شور دوه، خوي له پي نه كړدووه. تاوه كو مه سحيان له سه ر بكات، نه مه مامناوه ند و دروسترين بؤچوونه له بابته نه وه سي كامه يان باشته، مه سخ يان شور دن، ماموستا كه مان نه مه سي وتووه، خواش زاناره.

۳- رښيشاندهري په يامبهرا (صلي الله عليه وسلم) له ته يه موم كړدندا

به يه ك ليډان له زه وي، ته يه مومي بؤ روومه ت و هه ردووي ده ستی كړدووه، لييه وه نه هاتووه دوو ليډاتي زه وي كړدبي يان هه تا مه چه كي ته يه موم كړدبي. ته يه مومي كړدووه به و زه وييه سي نوڅي له سه ر كړدووه، جا شوينه كه خول بووي يان شويي

شۆره کات (شوینی خویدار) یان چه و و لم، دروست لییه وه هاتووه فه رموویه تی:
 "حَيْثُمَا أَدْرَكْتُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي الصَّلَاةُ فَعِنْدَهُ مَسْجِدُهُ وَطَهُورُهُ"^۱، واتا: هه ر که سیڤ
 له نومه ته که م گه یشته کاتی نویژ، ئەو شوینه بۆی ده بیته مزگهوت و ته هارهت
 (دهست نویژ).

ئەو ده قه روون و راشکاوانه یه که هه ر که سیڤ له نیو لمدای بوو کاتی نویژ هات، ئەو
 لمه بۆی ده بیته دهست نویژ.
 لییه وه به دروست نه هاتووه که بۆ هه موو نویژیڤ ته یه مومی کردبی یان فه رمانی لهو
 جوړه ی دابی، به لکو حوکمی دهست نویژی پی داوه، بۆیه ئەو حوکمه ی هه یه ته نیا
 ئەو کاته نه بی که به لگه ی پیچه وانه ی هه بی.

^۱ - نه حمه د ئیفرایجی کردووه ۳۶ / ۱۵۱ (۲۲۱۳۷).

دوهم: به شش نویژ

۱- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نویژدا

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که هه‌لده‌ستا بۆ نویژ، ده‌یفه‌رموو (الله اکبر)^۱، له‌پیش نه‌وه هیچی نه‌ده‌فه‌رموو، به‌زمان نییه‌تی نه‌ده‌هینا. ده‌ستی به‌رز ده‌کرده‌وه و په‌نجه‌کانیشی له‌گه‌لیدا دريژ ده‌کرد رووه‌و قیبله بۆ لای گوئی. گيژدراوه‌ته‌وه: بۆ لای شانی، پاشان ده‌ستی راستی نه‌خسته‌سه‌ر پشستی ده‌ستی چه‌پی.

هه‌ندی جار نویژه‌که‌ی ده‌ستپیده‌کرد به‌م ویرده: «اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالتَّلْجِ وَالْبَرْدِ، اللَّهُمَّ تَقْنِي مِنَ الذُّنُوبِ وَالْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ»^۲، واتا: خواجه گیان نیوان خۆم و تاوانه‌کانم له‌یه‌ک دووربخه‌روه هه‌روه‌ک نیوان روژه‌ه‌لات و روژئاوات له‌یه‌ک جیا‌کردووه‌ته‌وه، هه‌له و تاوانه‌کانم بشۆره‌وه به‌ئاو و به‌فره‌و ته‌رزه، خواجه گیان له‌هه‌له و تاوانه‌کانم پاک بکه‌روه هه‌روه‌ک چۆن به‌رگی سپی له‌پیسپی پاک ده‌کریته‌وه.

هه‌ندی‌جاری تریش نه‌یفه‌رموو: «وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي، فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعَهَا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَ الْأَخْلَاقِ لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدِكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»^۳، واتا: روومکرده

^۱ - بوخاری (۷۲۸) و موسلیم (۳۹۰) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - بوخاری (۷۱۴) و موسلیم (۵۹۸) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۷۷۱).

ئاراسته‌ی ئه‌و خواجه‌ی ئاسمانه‌كان و زه‌ویی داهیناوه، یه‌كتاپه‌رست و موسلمانم و هاوبه‌ش په‌یداكه‌ر نیم، نوێژو خواپه‌رستی و ژیان و مردنم بۆ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانیانه، هیچ هاوبه‌شیکی نییه و هه‌ر به‌وه‌ش فرمانم پێ کراوه و من یه‌كه‌مینی موسلمانانم، خواجه گیان تۆ پادشا و به‌ده‌سه‌لاتی، هیچ خواجه‌کی به‌حه‌ق بوونی نییه ئیلا تۆ نه‌بی، تۆ په‌روه‌ردگاری منی و منیش به‌نده‌ی تۆم، سته‌مم له‌خۆم کرد و دان به‌تاوانی خۆمدا ده‌نیم، كه‌وابوو له‌هه‌موو هه‌له‌كانم خۆش به، هیچ كه‌سی له‌تاوانه‌كان خۆش نابێ ته‌نیا تۆ نه‌بی، رینماییم بكه‌ بۆ باشت‌ترین و جوان‌ترین ره‌وشت، كه‌س رینمایی ئه‌وه ناكات ته‌نیا تۆ نه‌بی، ره‌وشته ناشیرینه‌كانم لێ دوربخه‌ره‌وه، هیچ كه‌سی لێمی دورناخته‌وه ته‌نیا تۆ نه‌بی، لبیک (كه‌وره‌یی و شكۆداری بۆ تۆ)، هه‌موو خێر و خوشییه‌ك له‌ده‌ست تۆیه، هه‌موو خراپه‌یه‌ك لای تۆوه بریار ده‌دریت، من په‌نا به‌ تۆ ده‌گرم و بۆلای تۆ ده‌كه‌ریمه‌وه، پاك و مه‌زنیی بۆ تۆ، داوای لیخۆشبوونت لێ ده‌كه‌م و به‌ته‌وبه و په‌شیمانییه‌وه ده‌كه‌ریمه‌وه لای تۆ. به‌لام ئه‌وه پارێزراوه، كه‌ ئه‌م وێرده‌ی له‌شه‌و نوێژدا خویندووه.

جاری وه‌هاش هه‌بوو ئه‌یفه‌رموو: «اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^۱، واتا: خواجه گیان، ئه‌ی په‌روه‌ردگاری جبرائیل و میکائیل و ئیسرافیل، داهینه‌ری ئاسمانه‌كان و زه‌وی، زانای نادیار و دیار، تۆ له‌نیوان به‌نده‌كانتدا بریار ده‌ده‌ی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی تیايدا جیاوازن، رینیشاندهرییم بكه‌ بۆ ئه‌و حه‌قه‌ی ئه‌وان تیايدا جیاوازن و به‌مۆله‌تی خۆت ئه‌و حه‌قه‌م پیشان بده، ئه‌وه تۆی کیت بووی، رینیشاندهری ده‌كه‌ی بۆ رێگه‌ی راست.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کریموه (۷۷۰).

جاری وه هاش هه بوو نه یفه رموو: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ...»^۱، واتا: خواجه گیان هه موو سوپاس ټک شایسته یه به خوت، تو رووناکیی ناسمانه کان و زه وی و نه وانه ی که تیایدان...

دوای نه وه نه یفه رموو: «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»، پاشان سوره تی فاتحای ده خویند و هندیجار به دهنګ "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" ی ده خویند، زور جاریش به بی دهنګ.

خویندنه وه کانی دریژ بوون، له سهره تای هه موو ئایه ټک ده وه ستا و دهنګی دریژ ده کرده وه. که له سوره تی فاتحای ده بوویه وه نه یفه رموو: "آمین"^۲، نه گهر خویندنه وه که به دهنګ بووایه، "آمین" ه که ی به رزتر ده خویند و نه وانه ی دواتریشی به دهنګ نه یانوته وه به دوایدا.

دوو وه ستانی که می (سه کته) ی هه بوو، دانه یه کی له نیوان ته کبیر و خویندنه وه دا، نه بو هره ریره له وه دا پرسپاری لیکنه دووه^۳، له باره ی دووه مه وه جیاوازی هیه، گتړدراوه ته وه که له دوای فاتحای بووه، و تراوه: دوای خویندووه و پیش رکوع بووه. و تراوه: له دوای سه کته ی به که م، دووانی تریش هه بووه، و انا سی وه ستانی که م بووه، به لام نه وه ی دیاره ته نیا دووان بووه، سییه م زور له سهر خو بووه و بو هه ناسه و هرگرتن بووه، خویندنه وه و رکوعی به کسه ر به یه که نه گه یاندووه، پیچه وانه ی که مه وه ستانی به که م که به نه ندازه ی ویردی نیستیف تاح بووه. بو دووه میش و تراوه: بو نه وه بوو نویژ خوینانی دوای خوی، خویندنه وه ی خویان بکه ن.

^۱ - بوخاری (۱۱۲۰) و موسلم (۷۶۹) ټیخر اجیر کر دووه.

^۲ - بوخاری (۷۸۲) و موسلم (۴۱۰) ټیخر احسن کر دووه.

^۳ - بوخاری (۷۴۴) و موسلم (۵۹۸) ټیخر اجیان کر دووه.

که له فاتحیا ده بوویه وه، دهستی ده کرده خویندنه وهی سوره تیکي تر، هندیجار خویندنه وه کهی دریژ ده کرده وه و هندی جاریش که می ده کرده وه به هی سه فهریک یان کاریکه وه، هندیجاریش مامناوهند بوو.

له نویژی به یانییدا نزیکه ی شهست بۆ سه د ئایه تی ده خویند، سوره تی (ق) و به سوره تی (الروم) و ﴿إِذَا زُلْزِلَتْ﴾ و، ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ و، له سه فهردا بووه مه عوزه تینی خویندووه له نویژی به یانییدا، به سوره تی (المؤمنین) ده ستیپیکردووه تاوه کو له پکاتی یه که مدا گه یشتووه ته باسی موسا و هارون و تووشی کۆکه بووه به هییه وه چووه ته رکوع.

نویژی به یانیی رۆژی جومعه ی به سوره تی سه جده و سوره تی (الإنسان) خویندووه، هه ردووی به ته واوه تی خویندووه. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه ردووی سوره تی خویندووه له بهر نه وهی بنه مای دروستبوونی گه ردوون و قیامهت و دروستبوونی ئاده م و چوونه به هه شت و دۆزه خی له خویاندا هه لگرتووه، نه وانه ش له پۆژی جومعه دا بوونه و ده بن، له به یانیی نه و رۆژه دا خویندرونی که یادکردنه وه و به بیره یانانه وهی ئوممه ته بۆ رووداوه کانی نه و رۆژه، هه روه ک له گه رده بوونه وه گه وره کانی نمونه ی جه نه کان و رۆژی جومعه دا سوره تی (ق) و (اقتربت) و (سبح) و (الغاشية) ی ده خویند.

سه بارهت به نویژی نیوه پۆ، هندیجار دریژی ده کرده وه، هه تا نه وهی نه بو سه عید نه لی: نویژی نیوه پۆ ده به ستر، ریبوار ده یترانی بجیته به قیغ و پیویستی خوی جیبه جی بکات و بگه پیتته وه مال و ده ستنویژی بشوردایه و له پکاتی یه که مدا به په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) بگه یشتبایه به وهی، نه وهنده ی دریژ ده کرده وه^۱.

^۱ - موسلیم ئیخرایی کردووه (۴۵۱).

ههنديجار له نيوه پړدا به نه دازه سوره تي سهجده و سوره تي (الأعلى) و سوره تي (الليل) و سوره تي البروج و سوره تي (الطارق) ي ده خویند.

سه بارهت به نويژي عه سر، نه وه له نويژي دريژيدا نيوه ي نويژي نيوه پړي ده خویند، به نه دازه ي نيوه پړش له کور تکر د نه وه دا.

سه بارهت به مه غريب، نه وه رتي شاند هري و نويژي په يام بهري خوا (صلى الله عليه وسلم) پيچه وانه ي کاري نه مړي خه لک بووه، ههنديجار سوره تي (الأعراف) ي تيادا خویند ووه له دوو رکاتدا و ههنديجار يش (الطور) و ههنديجار يش (المرسلات)، بويه نه و نده ي به به رده وامي سوره ت و نايه ته کور ته کان له مه غرييدا بخویند ريت، پيچه وانه ي سووننه ته.

سه بارهت به نويژي عيشا، نه وه تي ايديا (التين والزيتون) ي خویند ووه، بؤ موعاز له و نويژه دا (الشمس) و (الأعلى) و (الليل) ي خویند ووه، ئينکاري کرد ووه بؤ موعاز سوره تي (البقرة) ي تي دا بخوینت کاتي له گه لي دا بووه موعاز خویند وويه تي، پاشان موعاز رويشت بؤ لاي به ني عمر و هه مان شتي بؤيان دوو باره کرده وه، په يام بهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "فَتَّانٌ أَنْتَ يَا مُعَاذٌ"، و انا: نه ي موعاز نه ري تق خه لکي به قيتنه دا ده به ي؟

ئيتر خه لکيک هه يه هه ميشه دهنوک له م فرمايشته ددهن و لانا که نه وه به ملا و به ولايدا.

سه بارهت به نويژي جومعه، نه وه تي ايديا به ته واوه تي ههردو سوره تي (الجمعة) و (المنافقين) ي ده خویند، ههروه ها ههردو سوره تي (سبح) و (الغاشية).

سه بارهت به خویند نه وه ي له جه ژنه کان، نه وه ههنديجار ههردو سوره تي (ق) و (اقتربت) ي به ته واوه تي ده خویند، ههنديجار يش سوره تي (سبح) و (الغاشية)، نه وه

¹ - يوخري (۷۰۵) و موسليم (۴۶۵) ئيخراجان کرد ووه.

رینیشاندیری و رینمای پهمبهری خوا بوو (صلی الله علیه وسلم) که تاوه کو به پهمبهر دگار گه یشته وه، له سهری به رده وام بوو، به هیچ شتیکی تر هه لینه وه شانده وه.

سه باره ت به فهرمایشتی پهمبهری خوا (صلی الله علیه وسلم): «أَيُّكُمْ أُمُّ النَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ»^۱، واتا: ههریه کی له ئیوه پیشنوژیی بۆ خه لک کرد، با که می بکاته وه و دریژی نه کاته وه. یان وتهی ئه نه س (خوای لی رازی بی): "پهمبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ماوهی نوژه که ی که مترین بوو به شیوهی ته واویش ئه نجامی ددها"، که مکردنه وه و سووک وهرگرتن کاریکی ریژه بییه، ئه گه ریته وه بۆ ئه وهی پهمبهر (صلی الله علیه وسلم) له سهری به رده وام بووه، به رده وامبوونه که شی له بهر حه زی ئه وانه نه بوو له پشتییه وه نوژیان ده کرد، نه، ئه وه رینیشاندیری خو ی بوو به رده وامی له سهر ده کرد، بریارده ر بوو له هه موو ئه و شتانه ی که سانی تر تیایدا ناکۆک بوون.

پهمبهر (صلی الله علیه وسلم) له نوژه کاندای سورته تیکی تایبیه ت نه ده کرد ههر ئه وه بخوینیتته وه جگه له ههینی و دوو جه ژنه که.

له رینیشاندیری و هیدایه تی ئه ودا ئه وه بوو سورته تیکی ته واوی ده خویند، هه ندیجار له دوو رکاتدا سورته تیکی ده خویند، هه ندیجار سه ره تای سورته ته که ی خویند و وه ته وه، لییه وه نه هاتوو کۆتایی یان ناوه پاستی سورته تیکی خویند بیته وه، له نوژی سووننه تی نافیله دا رووی داوه له پکاتی کدا دوو سورته تی خویند و وه، به لام نه هاتوو له نوژی قهرزدا ئه وه ی کرد بی، به ده گمه ن رووی داوه له دوو رکاتدا پیکه وه یه ک سورته تی خویند بیته وه.

^۱ - یوخاری (۹۰) و موسلیم (۴۶۶) شیخراجیان کردوو.

په يامبه (صلى الله عليه وسلم) له نوږي به يانيدا رکاتى يه که مى دريژ تربو له رکاتى دووهم، له هر نوږيکى تريشدا، رهنګه رکاتى يه که مى دريژ کردبښته وه هتا نه وهى گوږى له دهنګى پيى که سيک نه بووايه ديت بؤ نوږ.

زياتر له نوږه کاني تر، نوږي به يانى زياتر دريژ ده کرده وه، چونکه نوږي به يانى هميشه بينراوه له لايه ن فرشته کاني شو و روژه وه، هروها له بهر نه وهى رکاته کاني که متره، نه وه دريژ کردنه وهى بوو ته قهره بووى نه و که مکړدنه وه يه، هروها دواى خو نه نجام ده دريت و خهک ئه وکات پشوويان وه رگرتووه، هروها جاري سهرقالي کار و که سابهت و هوکاره کاني دوتيا نه بوونه، له کاتيکدايه مړؤ دل و گوږ و زمانى ماندوو نه بووه، بويه ده تواني له قورئان تيگات و تيفکري، هروها بناغه و سهره تاي کاره، بويه گرنگيدانيکى زياتر و دريژ کردنه وه يه کى پي دراوه، نه وهش کومله نه نينييه که ته نيا نه وانه ليى تيده گهن که لا کردنه ويان هه يه به لاي نه ينى و مه به ست و حیکمه ته کاني شريعت، خواش پشت و په نايه.

په يامبه (صلى الله عليه وسلم) که له خوښدنه وه ده بوويه وه، بؤ ماويه کى هه ناسه دان بيده نگ ده بوو، پاشان ده ستى به رزده کرده وه وهک پيشوو، له رکوعدا الله اکبرى ده کرد و هردوو ده ستى نه خسته سهر نه ژنوى تووند ده يگرتن، پشتى ته خت نه کرد و سهرى به رز نه ده کرده وه و خواريشى نه ده کرده وه، وهک پشتى راست ده يگرت، نه يفه رموو: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ"، هه نديجاريش له گهل نه وده يان به ته نيا ده يفه رموو: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي"، به نه ريت رکوعه کاني نه ندازه ي ده ته سبيحات ده بوون، سجوده کانيشى هه ر به و نه ندازه يه بوو.

هه رچى فه رموده که ي به رائى کوپى عازبه (خواي لي رازى بي) که نه لى: ((له پشت په يامبه (صلى الله عليه وسلم) نوږم کرد، قيام و رکوع و وهستان و دانيشتنى

۱- موسليم نيجراجى کردووه (۷۷۲)

۲- بخارى (۷۹۴) و موسليم (۴۸۴) نيجراجيان کردووه.

نیوان هەردوو تەحیات نزیك بەیەك بوو)؛^۱ خواش زانایە مەبەستی بەراء ئەوەیە، نوێژی پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) مامناوەند بوو، كە قیامی درێژبەكردبایەتەو، ركوع و سجودیشی درێژ دەكردەو، بەلام هەندێجار تەنیا لەشەونوێژدا ئەوێ دەكرد، نزیك بەو لەنوێژی خۆرگیرانیشتا ئەنجامی دەدا. بەزۆری نوێژی مامناوەند و گونجاو بوو.

هەروەها لەپكوعدا ئەیفەرموو: "سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ"^۲، هەندێجاریش ئەیفەرموو: "اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، خَشَعْتُ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصْبِي"^۳، ئەمانە تەنیا لەشەونوێژدا پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) بینراو.

پاشان سەری بەرز دەكردەو و ئەیفەرموو: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" دەستی بەرز دەكردەو، لێیەو گێڕدراو تەو كە لەسێ شوێندا بەنزیكەى سێ هەناسە دەستی بەرزكردووەتەو، لەسەر گێڕانەوێ یەك دەنگی هەیه، بەهیچ شتێك پێچەوانەى ئەو نەسەلماو، بەلكو ئەو رێنمایی ئازیز بوو پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) هەتاوێكو دونیای بەجێهێشتوو.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) كە لەنیوان هەردوو سجوددا پشتی بەرزكردەو، رێك و راست پشتی رادەگرت، ئەیفەرموو: "لَا تُجْزَى صَلَاةٌ لَا يُقِيمُ فِيهَا الرَّجُلُ صَلْبَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ"، واتا: نوێژی كەسێ قبول نییە لەنیوان ركوع و سجوددا پشتی راست رانەگرت. ئێبێن خوزەیمە لەسەحیحەكەیدا باسی كردووە^۴، كە رادەووەستا ئەیفەرموو: "رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ"^۵، هەندێجار "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ"^۶، رەنگە

^۱ - بوخاری (۷۹۲) و موسلیم (۴۷۱) ئیخراجیان كردووە.

^۲ - موسلیم ئیخراجی كردووە (۴۸۷).

^۳ - موسلیم ئیخراجی كردووە (۷۷۱).

^۴ - صحیح ابن خزيمة ۲/۱ (۵۹۱)، هەروەها ئیخرج كراوەی لەلایەن ئەبو داوود (۸۵۵) و ترمیزی (۲۶۵) و ئەسائی (۱۰۲۲).

^۵ - بوخاری (۶۸۹) و موسلیم (۴۱۱) ئیخراجیان كردووە.

هه نديجاريش فهرموويټي "اللهم ربنا لك الحمد"^١، هه موو نه وانه دروست له په يامبه ر(صلي الله عليه وسلم) هه هاتون.

يه كيڅ له رښيشانده ريبه كاني په يامبه ر(صلي الله عليه وسلم)، دريژكړنه وه ي نه و روكنه بوو به نه ندازه ي ركوع و سجود، دروست لييه وه هاتووه نه فهرمووي: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، مِلْءَ السَّمَوَاتِ، وَمِلْءَ الْأَرْضِ، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ"^٢.

دروست له په يامبه ري نازيزه وه هاتووه (صلي الله عليه وسلم): "لِرَبِّي الْحَمْدُ، لِرَبِّي الْحَمْدُ"^٣ هه تا نه ندازه ي ركوعيڅ.

دروست لييه وه هاتووه كه هه ركاتي له پركوع سهر ي به رزده كړده وه، نه وه نده ده مايه وه هه تا نه وه ي ه ي وا هه بوو نه يروت: له بيري چووه وه، نه وه ش به هو ي نه وه ي نه وه نده نه و روكنه ي نوږي دريژ ده كړده وه، موسليم له نه نه سه وه (خوای لي رازي بي) باسيكردووه: په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) كه ده يفهرموو "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ"، هه لده سنا هه تا نه وه ي نه مانوت نوږه كه ي له بير چوويه وه، پاشان ده چووه سجود و له نتيوان هه ردوو سوجه دا ده مايه وه نه مانوت: له بيري چووه وه^٤.

دروست لييه وه هاتووه كه له نوږي خوږگيراندا له دواي ركوع، نه و روكنه ي نوږي دريژكړدووه ته وه و ماوه كه ي نزيك بووه له ماوه ي مانه وه له پركوع، ركوعيشي نزيك بووه له هه لسان (قيام)، نه وه نه و رښيشانده ريبه روونه يه كه له هيچ روويه كه وه پيچه وانه ي نيه.

^١ - بخاري (٧٢٢) و موسليم (٤٠٩) ټيخراجيان كړدووه.

^٢ - بخاري (٧٩٦) و موسليم (٤٠٩) ټيخراجيان كړدووه.

^٣ - موسليم ټيخراجي كړدووه (٤٧١).

^٤ - نه بو داوود (٨٧٤) و نه ساني (١٠٦٩) ټيخراجيان كړدووه.

^٥ - بخاري (٨٢١) و موسليم (٤٧٣) ټيخراجيان كړدووه.

پاشان په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) (الله اكبر) ي ده كرد و ده چووه سجود و ده ستي بهر ز نه ده كرده وه، لييه وه گيږدراوه ته وه كه هه ردوو ده ستيشي بهر ز كړدووه ته وه، هه ندي له حافيزاني هه رموده نمونه ي نيين هه زم (بهه حمهت بي) ته سحيي كړدووه، به لام وه همي كړدووه و هيچ كات نه وه ي لي به دروست نه سه لماوه.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له پيش نه وه ي ده ستي بخاته زه وي، نه ژنوي نه خسته زه وي، پاشان هه ردوو ده ستي ده خسته زه وي، پاشان ته ويل و لووتي، نه وه نه و گيږانه وه راسته يه كه شهريك گيږاويه تيه وه له عاسيمي كوپي كوله يبه وه نه ويش له باوكيه وه له وائيلى كوپي حوچره وه نه لي: په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) م بيني كه سوجه ي ده برد، له پيش ده ستي، نه ژنوي ده خسته زه وي، كه هه لده ستا، پيش نه ژنوي ده ستي بهر ز ده كرده وه^۱. له كړداريدا شتيك نه گيږدراوه ته وه پيچه وانه ي نه وه بي.

په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) له سهه ته ويل و لووتي سوجه ي ده برد له خوار عه مامه كه ي، له هه رموده ي سه حيح و سه نه شيدا نه سه لماوه له سهه ميزه ره كه ي سوجه ي بردي.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) زورچار له سهه زه وي سوجه ي ده برد، له سهه تاو و قورپش، له سهه هه ويني په لكی دارخورما، له سهه سه سيري له دار خورما دروستكراو و له سهه پيستي خوشه كراویش سوجه ي برود.

كه سوجه ي ده برد، ته ويل و لووتي له زه وي ددا، ده سته كاني بلاو ده كرده وه هه تا نه وه ي سپيبي بن بالي ده بينرا، نه گه ر كاوريكيش بيويستبايه ده يتواني له نيوان باله كانييه وه تيپه ر بي.

^۱ - نه بو داوود (۸۳۸) و موسليم (۱۰۸۹) شيخراجيان كړيووه.

دهستی له ئاست گړی و شان داده نا، له سه حیجی موسلیما هاتووه له به راته وه نه لئ په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "إِذَا سَجَدْتَ فَضَعْ كَفِيكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَكَ" واتا: نه گهر سوخته برد، ناوله پت بخه زهوی و تانیشت به رز بکهره وه.

له سوخته دا ریک بوو، به هه موو په نجه کانی پی رووی ده کرده قیله. ناوله پ و په نجه کانی راده خست، نه بوشایی ده خسته نیوانیانه وه و نه هه مووی له یه ک توند ده کرد، له سه حیجی ئین حیاندا^۱ هاتووه: که ده چووه رکوع، په نجه کانی بلاوده کرده وه، که ده چووه سجود، په نجه کانی ته خسته پال یه ک. ته یفه رموو: "سبحان ربِّي الأَعْلَى"^۲، فرمانیشی کرد نه وه بووتریت. ته یفه رموو: "سبحانک اللهم ربنا وبحمدک، اللهم اغفر لی"^۳. ته یفه رموو: "سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ"^۴. هه روه ها په یامبه ری تازیز (صلی الله علیه وسلم) ته یفه رموو: "سبحانک وبحمدک لا إله إلا أنت"^۵.

ته یفه رموو: "اللهم إني أعوذُ برضاك من سخطك، وبمعافاتك من عقوبتك، وأعوذُ بك منك، لا أحصي ثناءً عليك، أنتَ كما أثنيتَ على نفسك"^۶، واتا: خواجه گیان به پازیبوونی خوت په نا ده گرم له تووړه بیت، به لیوورده یی و به خشینت له سزات، به خوت په نا ده گرم له خوت، ستایش و پیاوه لدانی تو له ژماردن نایه ت، تو نه وهی که خوت ستایشی خوت کردوه.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۴۹۴).

^۲ - سه حیج ئین حیان (۱۹۲).

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۷۷۲).

^۴ - یوحاری (۷۹۴) و موسلیم (۴۸۴) ئیخراجیان کردوه.

^۵ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۴۸۷).

^۶ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۴۸۵).

^۷ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۴۸۶).

ئەيفەرموو: "اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ"^۱، واتا: خوايه گيان من وا بۆ تۆ سوجدەم برد، باوەڕم بە تۆ هێنا و ملکه چى فرمانى تۆ بووم، روومه تۆم سوجدەى برد بۆ ئەو خوايهى دروستى کردوو و وێنەى کێشاوه و بیستن و بینینی بۆ دروستکردوو، مەزنى و گەورەیی بۆ باشتەین دروستکار و خالق.

ئەيفەرموو: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّةَ وَجْهِهِ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلَانِيَتَهُ وَسِرَّهُ"^۲، واتا: خوايه گيان لەتەواى گوناھەکانم خۆش ببە، لەورد و درشت و سەرەتا و کۆتا و ئاشکرا و نهێنى، لەھەموو ئەوتوانانەم خۆش ببە.

ئەيفەرموو: "اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نورا وَفِي سَمْعِي نورا وَفِي بَصَرِي نورا وَفِي لِسَانِي نورا إِلَى قَوْلِهِ وَاجْعَلْ لِي نورا"^۳، واتا: خوايه گيان رووناکیى بخەرە دل و گوى و بینین و راست و چەپ و پێش و پاش و سەر و خوارم، خوايه گيان رووناکیم پى بدە. فرمانى داوه لەسوجدەدا دوعای زۆر بکړئ و فرمانى داوه: "إِنَّهُ قَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ"^۴، واتا: کات و شوێنیکە لەپێشتەرە وەلامى پارانە وەکانتان بدرێتەو.

قبولبوونی دوعا دوو جۆرە: قبولکردنى دوعای کەسە کە بەوێ دواکەى بێتەدى، ھەرۆھا قبولکردنى دواکەى بەپاداشتدانەوێ لەسەر ئەو دوعایە، بەھەردوو جۆر

راقەى ئەم فەرمايشتەى خواى گەورە کراوه: ﴿أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾ البقرة: ۱۸۶، واتا: گىرا دەکەم نزاى نزاکاران ھەركاتيك ھاوار و نزام لى بکەن.

دروست ئەوێ، ھەردوو جۆر لەخۆ دەگرێت.

^۱ - موسليم ئىخراجى کردوو (۷۷۱).

^۲ - موسليم ئىخراجى کردوو (۴۸۳).

^۳ - بوخارى (۲۱۶) و موسليم (۷۶۳) ئىخراجیان کردوو.

^۴ - موسليم ئىخراجى کردوو (۴۷۹).

خەلىكى جىياۋازن لە بارەى قىيام و سجدەۋە ئاخۇ كامەيان باشتەرە؟ كۆمەلئىك لە بەر كۆمەلە شتەك قىيام بە باشتەر دەزانن، كۆمەلئىكى تىرىش ئەلئىن: سجدە باشتەرە. كۆمەلئىكى تىرىش ئەلئىن: لەشەۋدا درىژى قىيام باشتەرە، لەپۇژىشدا زۆر ركوع و سجدە بردن.

مامۇستاكەمان ئەلئى: دروست ئەۋەيە ۋەك يەكن، قىيام بە قورئانخوئىندەكەيەۋە باشتەرە، سجدىش بە ھەيئە و دىمەنى سجدە بردن، شىۋەى باشتەرە لە شىۋەى قىيام، ھەرۋەھا زىكىرى قىيام باشتەرە لە زىكىرى سجدە، ھەرۋەك لە نوۋىژى خۆرگىران و شەۋنوۋىژدا پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەنجامى داۋە، كە قىيامى كەم بىكردايەتەۋە، ركوع و سجدىشى كەم دەكردەۋە، لەفەرزەكانىشدا ۋەھائى دەكرد^۱. پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەۋتنى (اللہ اكبر) ۋە سەرى بەرز دەكردەۋە بەبى دەست بەرزكردنەۋە، پىش دەست، سەرى بەرز دەكردەۋە، ياشان دادەنىشت و قاچى چەپى دەخستەژىر خۆى و لەسەرى دادەنىشت و قاچى راستى رادەگرت، لەۋ شوئىنەدا تەنبا ئەۋ جۆرەى لى گىژدراۋەتەۋە و سەلماۋە.

دەستى دەخستەسەر رانى، ئانىشكى دەخستەسەر رانى و دەستى ئەخستەسەر ئەژتۆى، دوو پەنجەى تووند دەكرد و ئەلقەيەكى دروست دەكرد، پاشان پەنجەى بەرزەكردەۋە و دوۋەى پى دەكرد و دەيجولاند، ئا بەۋ جۆرەى وتوۋە وانىلى كۆرى حوجر لە بارەى پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) ۋە^۲.

پاشان ئەيفەرموو: "اللهم اغفر لى وارحمنى واجبرنى واهدنى وارزقنى"^۳، واتا: خاۋە گيان لىم خۆشبىبە و بەزەبىت پىمدا بىتەۋە و دلم رابگرە و ھىدايەتم بدە و رىزم بدە. ئىبن عەباس (خاۋى لى رازى بى) ئاۋەھائى لىيەۋە گىژاۋەتەۋە (صلی اللہ علیہ وسلم).

^۱ - مجموع الفتاوى لابن تيمية ۲۲/۶۹-۸۲.

^۲ - ئەبۇ داۋود (۷۲۶) و ئەسائى (۸۸۹) ئىخراجيان كىردەۋە.

^۳ - ترمىزى ئىخراجى كىردەۋە (۲۸۴).

وسلم). حوزە یفه باس دهکات که په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه یفه رموو: "رب اغفر لي، رب اغفر لي"، واتا: خواجه گیان لیم خوشبه. خواجه گیان لیم خوشبه.

رینیشاندیری ئه و وهابوو، به نه‌ندازه‌ی ماوه‌ی سوجه، ئه و روکنه‌ی دریز ده‌کرده‌وه، له هه‌موو فهرمووده‌کاندا ئه‌وه‌ی لیه‌وه جیگیر بووه، له سه‌حیدا هاتوو له نه‌سه‌وه (خوا‌ی لی رازی بی) که په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌نیوان هه‌ردوو سوجه‌دا داده‌نیشت هه‌تا ئه‌وه‌ی ئه‌مانوت: بیری چووه‌ته‌وه له‌نوێژدایه^۱.

له‌دوای نه‌مانی هاوه‌لان، ئه‌م سووننه‌ته زۆربه‌ی خه‌لك وازیان لیه‌یتاوه، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه سابت و توویه‌تی: ئه‌نه‌س شتانیکی ده‌کرد نابینم ئیوه ئه‌نجامی بده‌ن: له‌نیوان دوو سوجه‌که‌دا ئه‌وه‌نده ده‌مایه‌وه ئه‌مانوت: بیری چووه‌ته‌وه.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌سه‌ر پیشی قاچ و ئه‌ژنۆی هه‌لده‌ستایه‌وه به‌خو دان به‌سه‌ر راندا، هه‌روه‌ك وائیل و ئه‌بو هه‌ره‌یره باسیان کردوو، له‌سه‌ر زه‌وی پشتی به‌هه‌ردوو ده‌ستی نه‌ده‌به‌ست بۆ هه‌لسانه‌وه، مالیکی کوری ئه‌لحوه‌یرس لیه‌وه باس ده‌کات که هه‌لنه‌ده‌ستایه‌ره تاوه‌كو له‌دانیشته‌دا رێك نه‌بوویه‌ته‌وه، ئا ئه‌وه‌یه بیی ده‌وتریت دانیشته‌نی پشوودان (جلسة الاستراحة)، شه‌رع‌ناسان له‌وه‌دا جیاوازن: ئاخو ئه‌وه په‌کیکه له‌سووننه‌ته‌کانی نوێژ و سووننه‌ته هه‌موو که‌سی ئه‌نجامی بدات، یان به‌شینک نییه له‌سووننه‌ته‌کان، به‌لکو هه‌رکه‌سی پتووستی بوو ئه‌نجامی بدات؟ ئه‌ودش به‌پشت به‌ستن به‌دوو بۆچوون که دوو گێرانه‌وه‌یه له‌ئه‌حه‌مه‌ده‌وه (به‌په‌حمه‌ت بی).

که هه‌لده‌ستایه‌وه ده‌ستی ده‌کرد به‌خویننه‌وه، وه‌ستانیکی نه‌ده‌کرد وه‌ك ئه‌وه‌ی له‌پرکاتی یه‌که‌می ده‌ستپێکردنی نوێژدا ئه‌نجامی ده‌دا، شه‌رع‌ناسان جیاوازن. ئاخو ئه‌وه له‌شوینی (أعوذ

^۱ - ئه‌بو داوود (۸۷۴) و نه‌سائی (۱۱۴۵) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - بوخاری (۸۲۱) و موسلیم (۴۷۳) ئیخراجیان کردوو.

بالله من الشيطان الرجيم) ه يان نه، ئه وه دواي ئه وه‌ی يه‌کده‌نگن له‌سه‌ر ئه وه‌ی که له‌شوينی (استفناح)ی نوێژدا نيه، له‌وه‌دا بپوهنه‌ دوو بچپوهنه وه و دوو گپراپه‌وه‌يه له‌ئه‌حمه‌ده وه، هه‌ندئێ له‌قوتابيه‌کانی ده‌يکه‌نه ئه وه‌ی ئايه خویندنی نوێژ يه‌ک خویندنه که يه‌ک (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)ی به‌س بێ يان خویندنه وه‌ی هه‌ر رکاتێک به‌خۆی سه‌ربه‌خۆيه؟ ئيکتيفاکردن به‌يه‌ک (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ديارتره بۆ ئه وه‌ فه‌رمووده سه‌حیحه‌ی له‌لایه‌ن ئه‌بو هوره‌يره وه هاتوه: که په‌يامبه‌ری خوا (صلی الله عليه وسلم) کاتێک له‌پکاتی دووهم هه‌لده‌ستايه وه، به‌خویندنه وه‌ی: ﴿أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ ﴿١﴾ الفاتحة: ٢ ده‌ستپيڤه‌کرد. بێده‌نگ نه‌ده‌بوو. يه‌ک (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)ی ده‌خویند، چونکه بێده‌نگی نه‌ده‌که‌وته نيوان هه‌ردوو خویندنه وه‌وه، به‌لکو زیکریان ده‌که‌وته نيوانه وه، بۆيه ئه‌گه‌ر سوپاس و ستایشی خوای گه‌وره يان ته‌سبيحات يان لا إله إلا الله يان سه‌لاواتدان له‌سه‌ر په‌يامبه‌ر (صلی الله عليه وسلم)ی که‌وته نيوانه وه، ئه وه هه‌ر وه‌ک يه‌ک خویندنه وه داده‌نریت.

په‌يامبه‌ری خوا (صلی الله عليه وسلم) رکاتی دووهمی وه‌ک يه‌که‌م ئه‌نجام ده‌دا ته‌نيا له‌چوار شتدا نه‌بێ: بێده‌نگی، ده‌ستپيڤکردن، ته‌کبیره‌ی نوێژ دابه‌ستن، درێژکردنه وه.

که داده‌نیشت بۆ شایه‌تومان، ده‌ستی چه‌پی ئه‌خسته‌سه‌ر رانی چه‌پی، ده‌ستی راستیش له‌سه‌ر رانی راست، به‌په‌نجه‌ی شایه‌تومانی ئاماژه‌ی ده‌دا و ده‌يجولاند، هه‌ندئێ لاری ده‌کرده وه و ده‌يجولاند هه‌روه‌ک له‌فه‌رمووده‌که‌ی وائیلی کورێ حوچره وه هاتوه، په‌نجه‌ توته و برای توته‌ی توند ده‌کرد و به‌په‌نجه‌ی ناوه‌راست و سپی کۆژه ئه‌لقه‌يه‌کی دروست ده‌کرد و په‌نجه‌ی شایه‌تومان (دۆشاومژه‌)ی به‌رز ده‌کرده وه و چاوی ده‌خسته‌سه‌ر، ده‌ستی چه‌پی له‌سه‌ر رانی چه‌پی بلوو ده‌کرده وه و خۆی ده‌خسته‌سه‌ری.

سيفه تی دانیشتنیشی، وهك ئه وهی پیشتر باسماں کرد، دانیشتنی نیوان ههردوو سوچدهی وهك یهك وه هابوو، له سهه قاجی چهپی داده نیشته و قاجی راستی بهرز راده گرت، له جگه له م سيفه و وه سفه، جۆری تر باس نه کراوه.

پاشان هه میسه له و دانیشتنه دا ته حیاتی ده خویند و هاوه لانی فیر ده کرد بَلِّين: "التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ".^۱

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له و ته حیاته دا زۆر که م ده مایه وه وهك ئه وهی له سهه به ردی گهرم دانیشتبی، لێیه وه هه رگیز نه گیردراوه ته وه گه یشتبیتته سه لاوات و په نای به خوا گرتبی له سزای ناوگۆر و دۆزه خ و فیتنه ی زیندوو کردنه وه و مردن و فیتنه ی مه سیحی ده جال، جا ئه گه ر که سیك ئه وه به سووننه ت بزانی، ئه وه شته گشتیه کان به جۆریکی تر تیگه یشتوو، به لکو ته واوی ئه وانه له ته حیاتی کۆتاییدا دهوترین.

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به وتنی (الله أكبر) و له سهه پیشه وهی په نهه کانی و ئه ژنۆی و به خو خسته سهه رانی هه لده ستایه وه وهك پیشتر باسماں کرد. له فه رموده که ی عه بدوالله ی کۆری عومه ردا هاتوو (خوای گه وره له خوای و باوکی رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له و شوینه دا دهستی به زر کردوو ته وه^۲، ئه م زیاده یه ی نیو فه رموده که ی عه بدوالله ی کۆری عومه ر یه کده نگیی له سهه ر نییه، زۆربه ی گیره وه کانی ئه مه ناگیرنه وه.

پاشان ته نیا سوره تی فاتیحای ده خوینده وه، لێیه وه نه سه لماوه له دوو رکاتی کۆتاییدا له دوای فاتیحا هیچ ئایه تیکی تری خویندبیتته وه.

^۱ - یوخاری (۸۳۱) و موسلیم (۴۰۲) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - یوخاری ئیخراجی کردوو (۷۳۹).

له پړه واته کاندې له نويزه چوار رکاتييه کاندې دوو رکاتي سهره تاي دريژده کرده وه، رکاتي يه که مي له پکاتي دووهم ماوه دريژتر بوو.

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) ريښيشاندهري و ره وشتي ئاوه هابوو له هه موو نويزه کانيدي: رکاتي يه که م له وي تر دريژتر بوو.

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) که له ته حياتي کوتاييدا داده نيشت، خوي ده خسته سهر سمت و راني، سمت و راني ته خسته سهر زه وي و قاچي له يه ک لاهه درده کرد، ئه مه يه کيکه له و سي شيوه يه ي له باره ي ته وه پکوه لييه وه گيردراوه ته وه. ئه بو داوود له فهرمووده يه کي ئه بو حومه يدا باسي کردوه.

رووي دووهم: بوخاري له سه حيه که يدا باسي کردوه^۱ هر له فهرمووده يه کي ئه بي حومه يده وه ئه لي: "که له پکاتي کوتايي داده نيشت، قاچي چه پي پيشده خست و قاچي راستي داده نا و داده نيشت"، ئه مه گونجاوه به وي يه که م له دانيشتن له سهر سمت، ئه وه هه يه زياده يه کي تيدايه له وه سفي شيوه ي هردو قاچ که له گيرانه وي يه که مدا باس نه کراوه.

رووي سييم: ئه وي موسليم باسي کردوه له سه حيه که يدا^۲ له فهرمووده يه کي عه بدوالله ي کوري زوبه يره وه: په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) "قاچي چه پي ته خسته نيوان ران و بالي، قاچي راستيشي راده خست"، ئه مه پيچه وانه ي هردو وه سفي سهره تايه له ده رکردني قاچي چه پي له لايه که وه و داناني قاچي راستي. رهنگه هه نديجار ئه مه ي کردبي و هه نديجار ئه وي تر، ئه مه ش ديارتره، ئه کري ئه وه له جياوازي گيردراوه وانه وي بي.

له په يامبهري (صلي الله عليه وسلم) وه باس نه کراوه له سهر سمتي دانيشتي ته نيا له و ته حياته دا نه بي که تيايدا سه لام ده داته وه.

^۱ - بوخاري گنډاويه ثبيه وه (۸۲۸).

^۲ - موسليم نيخراچي کردوه (۵۷۹).

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که له‌ته‌حیادا داده‌نیشت، ده‌ستی راستی
 نه‌خسته‌سەر رانی راستی و سږ په‌نجه‌ی نه‌خسته‌سەر یه‌ک و په‌نجه‌ی دوشاو‌مژه‌ی
 دريژ ده‌کرد، قو‌لی له‌سەر رانی راده‌خست و دوری نه‌ده‌خسته‌وه، ثانیشکی
 له‌کو‌تایی رانی بوو، ه‌رچی قو‌لی چه‌پی بوو، نه‌وه په‌نجه‌کانی به‌سەر رانی چه‌پیدا
 دريژ کردبوو.

له‌ده‌ست به‌رزکردنه‌وه‌دا په‌نجه‌کانی روو به‌قیبله‌ ده‌کرد، ه‌روه‌ها له‌پ‌کوع و سجود
 و شایه‌تومانیشدا روو به‌قیبله‌ بوون، له‌سجودیشدا په‌نجه‌کانی پټی روو به‌قیبله
 بوون، له‌ه‌ردوو رکاتدا ته‌حیاتیکي ده‌خویند.

له‌حه‌وت شوینی نو‌یژدا ده‌پارایه‌وه:

یه‌که‌م: له‌دوای ته‌کبیره‌ی نو‌یژ دابه‌ستن (الله اکبر) و له‌نیو‌دوعای ئیستیفتاحدا.
 دووه‌م: له‌پیش رکوع و له‌دوای لی‌بوونه‌وه له‌خویندنه‌وه‌ی ثایه‌ته‌کان له‌نو‌یژی
 ویت‌دا.

سییه‌م: له‌دوای ه‌ه‌لسانه‌وه له‌پ‌کوع.

چواره‌م: له‌پ‌کوعدا.

پینجه‌م: له‌سجوددا، زۆریه‌ی پارانه‌وه‌کانی له‌و کاته‌دا بوون.

شه‌شه‌م: له‌نیوان ه‌ردوو سوجدده‌دا.

حه‌وته‌م: له‌دوای شایه‌تومان و له‌پیش سه‌لامدانه‌وه، به‌وه‌ش فه‌رمانی داوه
 له‌فه‌رمووده‌که‌ی نه‌بو ه‌وره‌یره و فه‌رمووده‌که‌ی فه‌زاله‌ی کو‌پی عوبه‌ید، ه‌روه‌ها
 فه‌رمانی کردووه به‌پارانه‌وه له‌سجوددا.

ه‌رچی پارانه‌وه‌ی دوای سه‌لامدانه‌وه‌ی نو‌یژه روو به‌قیبله‌ یان پیش‌نو‌یژی بۆ
 کراون، نه‌وه له‌بناغه‌دا له‌کاری په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) نه‌بووه و به‌سه‌نه‌دی
 سه‌حیح یان سه‌ه‌ن لی‌یه‌وه نه‌گی‌ر‌دراوه‌ته‌وه، تی‌ک‌رای نه‌و فه‌رموودانه‌ی په‌یوه‌ستن

به نوږه وه، نه وه يه كه په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) نه نجامى داوون و فهرمانى كړدوه نه نجام بدرين، جگه له وهى ليرهدا شتيك هه يه، نه ویش نه وه يه نوږخوين نه گهر له نوږه كهى بوويه وه و يادى خواى كړد و لا اله الا اللهى وت و سوپاس و ستايشى خواى گهره ي كړد به ويره ريگه پيدراوه كان، نه وه سووننه ته له دواى نه وه سه لاوات بنيړى بؤ په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) و سووننه ته دوا به دواى نه وه دوعا بكات، هه روه كه له فهرمووده كهى فزاله ي كوپى عوبه يدا هاتوه: "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِحَمْدِ اللَّهِ وَالْتَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيَصِلْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لِيَدْعُ بَعْدَ مَا شَاءَ"، واتا: نه گهر به كى نوږى كړد، با به سوپاس و ستايشى خوا (الحمد لله) ده ستيتي بكات پاشان سه لاوات بدات له سره په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم)، پاشان چى ويست له خواى داوا بكات، ترميزى نه لى: فهرمووده يه كى سه حيحه^۱.

پاشان په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) به لاي راستدا سه لامى ده دايه وه و نه يفهرموو: "السلام عليكم ورحمة الله"^۲، به لاي چه پيشدا هه مان شتى ده فهرموو. نه وه كړدارى به رده وامى بوو كه پانزه هاوډل گيړاويانه ته وه، لييشه وه گيړدراوه ته وه كه به ك سه لامى داوه ته وه^۳، به لام له هيچ رويه كى دروسته وه نه مه نه سه لماوه.

۲- ربيازى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له پارانه وه له نوږدا

په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) له نوږه كانيدا ده پارايه وه و نه يفهرموو: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيخِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَفِتْنَةِ الْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَغْرَمِ وَالْمَأْثَمِ"، واتا: خوايه گيان په نات پى ده گرم

^۱ - سنن الترمذي (۳۴۷۷)، فهرمووده يه كى حه سه ن سه حيحه.

^۲ - موسليم نيزاجى كړدوه (۴۳۱).

^۳ - نبيى مچه نيزاجى كړدوه (۹۱۸).

^۴ - بوخارى (۸۳۲) و موسليم (۵۸۹) نيزاجيان كړدوه.

له سزای گۆپ، په نات پى ده گرم له فیتنه ی ده جال، په نات پى ده گرم له فیتنه ی زیندووبونه وه و مردن، خواجه گیان په نات پى ده گرم له قهرزو تاوان.

هه روه ها له نوښدا نه یفه رموو: "اللهم اغفر لي ذنبي، وسّع لي في داري، وبارك لي فيما رزقتني"^١، واتا: خواجه گیان له تاوانم خوښبه، مالم بۆ فراوان بکه و بهر هکته بخه ره نه ورزقه ی پیمى ده به خشی.

له سجوددا نه یفه رموو: "رب أعط نفسي تقواها، وزكها أنت خير من زكاها، أنت وليها ومولاها"^٢، واتا: خواجه گیان ترسى خۆت به ده روونم بده، پاکی رابگره نه وه خۆتى پاکی رابگری، تق دوست و گه وره ی نه وى.

پیشتریش باسى نه وه رایبورد که چى فه رموو له وه ی له رکوع و سجود و دانیشن و هه لسانه وه له رکوعدا فه رموو یه تی.

هه مو نه وانه به بیژه ی تاک (الإفراد) له پارانه وه ی نوښی په یامبه ری ئازیزدا (صلی الله علیه وسلم) پاریزراوه.

٣- له ریازی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له ره چاوکردنى حالى نوښر خوښانى دواى خوى له گهل نه وه ی به جوانی دلى کردبووه خواى گه وره و بیرى خستبووه لای.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که هه لده ستا بۆ نوښر، سه ری دانه نواند، پیشه و نه حمده (خواى لى رازى بى) باسی کردووه. په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له ته حیاتدا چاوى له سه ر په تچه ی شایه تومانی لا نه دده دا، ئارامى و خوښى و ئاسوودى خوى خستبووه نوښه کانیه وه، به بیلالی نه فه رموو: "يا بلال، أرحنا بالصلاة"^٣، واتا: نه ی بیلال به نوښر ئارامیمان پى بده و ئاسووده مان بکه. هه روه ها

^١ - ترمیزی ئیخراجی کردووه (٣٥٠٠).

^٢ - موسلیم ئیخراجی کردووه (٢٧٢٢).

^٣ - نه یی داوود ئیخراجی کردووه (٤٩٨٥).

ئەيفەرموو: "جُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ"^١، واتا: گليڻە و ئاراميم لەنوێژدا بۆ دانراوە. لەگەڵ ئەوەشدا، رەچاوکردنی حاڵی نوێژخوێنانی دواي خۆي سەرقالی نەدەکرد لەجوان دلدانە لای خواي گەورە و بيري لای پەرورەدگاري بۆ.

ئەچوو نوێژەووە ئەيوسە نوێژەكەي دريژ بکاتەو، كە گويی لەگريانی مندالیک دەبوو، نوێژەكەي كورت دەکردەو نەوێك لەسەري دايکی مندالەكە ناپەرەحتیی دروست بووبی، جاريکیان سواریکي نارد مەوالی بۆ بهینیتەو، مەلسا بۆ نوێژ و لای دەکردەو بەلای ئەو دۆلەي سوارەكەي لیو دەهات، رەچاوکردنی حالەتي ئەو سوارەش سەرقالی نەکرد لەدل خستەلای نوێژەكەي.

جاريکیان نوێژی کرد و ئومامەي کچی ئەبی ئەلعاصي کۆري ئەلرەبيع کچی زەینەبی کچی بوو لەسەر ملی بوو، كە هەڵدەستا هەڵیدەگرت، كە دەچوو رکوع و سجود دايدەنا.

نوێژی دەکرد و حەسەن یان حوسەین دەهات و دەچوو سەر پشتی و ئەویش سوچدەكەي دريژ ئەکردەو نەوێك لەسەر پشتی بکەوی.

نوێژی دەکرد و عائیشە بۆ پيويستییەكی دەهات دەیبینی دەرگا داخراوە، پەيامبەر(صلي الله عليه وسلم) دەچوو دەرگاكەي بۆ دەکردەو و ئەگەرپایەو بۆ نوێژەكەي.

لەنوێژدا دەبوو، بەئامازە وەلامی سەلامی ئەو كەسەي دەدايەو سەلامی لی بکردبايە.

جابر ئەلی: پەيامبەري خوا(صلي الله عليه وسلم) بۆ پيويستییەك ناردی، كە گەرپامەوە بینیم نوێژ دەكات، سەلامم لی کرد بەئامازە وەلامی دامەو.^٢

^١ نەسائی ئیخراجی کردووە (٣٩٣٩).

^٢ بوخاری (١٢١٧) و موسلیم (٥٤٠) ئیخراجیان کردووە.

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نویژی دہ کرد و عائیشہ روو بہ قبیلہی راکشابوو، کہ دہچووہ سجود بہ دہستی لیی دہدا و ئہویش قاجی کژدہ کردہوہ، کہ ھلڈہستا، عائیشہش قاجی دریژ ئہ کردہوہ^۱.

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نویژی دہ کرد شہیتان ہات تاوہ کو نویژہ کہی لیٰ بپریت، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) گرتی و چنگی خستہ بیناقاقای ھہ تا ئہوہی لیکی شہیتان کہوتہ سہر دہستی پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم)^۲.

لہ سہر مینبہر نویژی دہ کرد و دہچووہ رکوع، کہ کاتی سوجدہ ہات، بہ کشانہوہ دابہزی و لہ سہر زہویبہ کہ چووہ سوجدہ پاشان چووہ سہر مینبہر کہ.

روو بہ دیوار نویژی دہ کرد ئاژہ لیک ہات لہ بہ ردہ میدا تیدہ پپہی، ھہر ریگہی بۆ دہ کردہوہ و پالی پتوہ دہنا تاوہ کو سکی بہ دیوارہ کہوہ نووساند و لہ پشتہوہی پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) تپہ پپہی^۳.

نویژی دہ کرد و دوو خزمہ تکاری نہوہی عہدولموتہ لیب ہاتن و شہریان بوو، بہ دہستی خوی گرتنی و لہ یہ کی کردنہوہ لہ کاتی کدا لہ نویژدا بوو^۴.

لہ نویژدا فووی دہ کرد، لہ نویژدا دہ گریا و دہنگی گریانی دہ بیسترا، بہ پیٰ خاوسی نویژی دہ کرد، جاری وا ھہ بوو بہ نہ علوہ نویژی دہ کرد، ھہ ندیچار لہ یہ ک بہرگدا نویژی دہ کرد و ھہ ندیچاریش لہ دوو بہرگ نویژی دہ کرد کہ زورچار لہ دوو بہرگدا بووہ.

لہ نویژی بہ یانی لہ دوای رکوع، بۆ ماوہی یہ ک مانگ قنوتی دہ خویند، پاشان وازی لہ قنوت ھینا، تہ نیا لہ کاتی کۆست و بہ لادا قنوتی دہ خویند، قنوتی بہ نویژی بہ یانی تایبہت نہ کرد، بہ لکو لہ نویژی بہ یانی و مہ غریبشدا قنوتی دہ خویند،

^۱ - بوخاری (۳۸۴) و موسلیم (۵۱۲) ئیخراجیان کردوہ.

^۲ - تہ حمہد ۳۰۲/۱۸۸، (۱۱۷۸۰) ۴۱/۷، (۲۹۳۶) و نہ سائی لہ الکبریٰ ۲۹۴/۱، (۵۵۵) ۲۳۴/۱۰، (۱۱۳۷۵) ئیخراجیان کردوہ.

^۳ - تہ بیر داوود ئیخراجی کردوہ (۷۰۸).

^۴ - تہ بیر داوود ئیخراجی کردوہ (۷۱۷).

بوخاری باسیکردوه له سه‌حیه‌که‌یدا له‌ئه‌نه‌سه‌وه^۱، موسلیمیش له‌به‌پائه‌وه گێراویه‌تییه‌وه^۲.

له‌پێبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ئه‌وه بوو، ته‌نیا له‌کاتی کۆست و به‌لادا قنوتی ده‌خویند، که کۆست و به‌لا له‌ئارادا نه‌بوویه قنوتی نه‌ده‌خویند و به‌نویژی به‌یانیش‌ه‌وه تاییه‌تی نه‌ده‌کرد، به‌لکو زۆریه‌ی قنوته‌کانی بۆ نویژه درێژه‌کان و ئه‌وه بوو له‌شه‌ودا بوو، نزیکي ده‌کرده‌وه له‌به‌ریه‌یان و کاتی قبولبوون و دابه‌زینی خوای گه‌وره، چونکه ئه‌و نویژه‌یه که خواو فریشته‌کان ئاماده و شایه‌تی له‌سه‌ر ده‌دن، یان فریشته‌کانی شه‌و و رۆژ شایه‌تی له‌سه‌ر ده‌دن و ئاماده‌ی ده‌بن، هه‌روه‌ک هه‌ردوکی گێرداوه‌ته‌وه له‌پاڤه‌کردنی فه‌رمایشتی خوای گه‌وره‌دا: ﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ (٧٨) الإسراء: ٧٨، واته‌: به‌پاستی قورئان خویندنی نویژی به‌یانی هه‌میشه ده‌بینرێت(له‌لایه‌ن فریشته‌کانی شه‌و و رۆژه‌وه).

به‌لێ به‌دروست له‌ئه‌بو هوره‌یره‌وه هاتووه و توویه‌تی: سویند به‌خوا نویژی من زیاتر له‌نویژی ئیوه نزیکه به‌نویژی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم)، ئه‌بو هوره‌یره له‌پرکاتی کۆتایی نویژی به‌یانیدا قنوتی ده‌خویند له‌دوی ئه‌وه‌ی ئه‌یووت: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ"، بۆ باوه‌رداران ده‌پا‌پا‌یه‌وه و نه‌فره‌تی له‌بێباوه‌ران ده‌کرد^۳.

گومان له‌وه‌دا نییه که په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ئه‌وه‌ی کردووه پاشان وازی له‌یه‌ناوه، ئه‌بو هوره‌یره حه‌ری کردووه فێریان بکات که نمونه‌ی ئه‌و قنوته سووننه‌ته و په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه‌نجامی داوه، ئه‌وه

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردوه له‌زیاتر له‌پاتژه شوین، له‌وا: (١٠٠٦، ٢٨٠١، ٤٠٨٨، ٤٠٩٠)، له‌هه‌ندیکیاندا باسی به‌یانی ده‌کات،

له‌هیچاندا باسی مه‌غریبی نه‌کردوه.

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردوه (٦٧٨).

^۳ - بوخاری (٧٩٧) و موسلیم (٦٧٦) ئیخراجیان کردوه.

وه لآمدانه وهی خه لکی کوفه یه که به پرهایی قنوتی کاتی کۆست و به لا و کاته کانی
 تریان به مه کروه ئه زانن و ئه لئین: نه سخ بووه ته وه و کردنی بیدعه یه، به لام
 فه رمووده ناسان له نیوان ئه مان و ئه وانهدان که له کاتی به لا و کاته کانی تردا
 به سووننه تی ده زانن، له نیوان هه ردوو کۆمه لدا کار به فه رمووده ده که ن، په یامبه ری
 خوا (صلی الله علیه وسلم) که ی قنوتی کردبی قنوت ده خوینن و که ی وازی لیهینابی
 وازی لی ده هیئن، له ئه نجامدان و ئه نجام نه داندان شوین په یامبه ر (صلی الله علیه
 وسلم) ده که ون و ئه لئین: ئه نجامدانی سووننه ته و ئه نجامنه دانیشی به هه مان شیوه
 سووننه ته، له گه ل ئه وه شدا مشتومر له گه ل ئه و که سه دا ناکه ن له سه ری به رده وامه و
 کردنی به مه کروه دانانین و به بیدعه ی نابینن، که سی ئه نجامده ر به پیچه وانه ی
 سووننه ت دانانین، هه روه ک ئینکاری ئه و که سه ش ناکه ن که له کاتی به لا و ناخۆشی
 و کاتی تریشدا ئه نجامی نادات و ره تی ده کاته وه، بۆیه وازیلهینانی به بیدعه نابینن
 و وازیلهینه ریشی به پیچه وانه ی سووننه ت نابینن، به لکو ئه وه ی قنوت ده خوینن
 باشتی کردوه و ئه وه شی نایخوینن باشتی ده کات.

ئه گه ر هه ندیجار پیشنوژی خوین به دهنگی به رز بیخوینن تاوه کو نوێژخوینانی دوا
 خوی فیری بن، ئه وه کیشه ی تیدا نییه، عومه ر دوعای ده ستپیکردنی نوژی به دهنگ
 خویندوه تاوه کو نوێژخوینان فیری بن، ئیبن عه باس له نوژی مردودا به دهنگی به رز
 سوره تی فاتیحای خویندوه تاوه کو بزائن ئه وه سووننه ته، هه روه ها ئه وه ی
 پیشنوژیخوین به دهنگ ئامین بکات، ئه مه له و جیاوازییه موباح و ریپیدراوه یه که
 توند ناگیرئ به رانبه ر ئه وه ی ئه نجامی ده دات و ئه وه ی ئه نجامی نادات.

۴- ریږازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سجودی سه‌ه‌ودا

له په یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه‌لماوه فه‌رموویه‌تی: "إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَنَسَىٰ كَمَا تَنسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي" ، واتا: منیش وه‌ك نئوه مروقم و شتم بیرده‌چیته‌وه وه‌ك چۆن نئوه بیرتان ده‌چیته‌وه، نه‌گه‌ر شتی‌کم له بیرچوویه‌وه بیرم بخه‌نه‌وه.

سه‌هو و له بیرچووه‌وه‌ی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نوښدا یه‌کی‌که له‌ته‌واوکرده‌کاتی نیعمه‌تی خوی گه‌وره به‌سه‌ر ئوممه‌ته‌که‌یه‌وه، به‌شی‌که له‌کامل‌کردنی ثابینه‌که‌یان تاوه‌کو چاوی لیکه‌ن و بزانه‌ن له‌کاتی له‌بیرچوونه‌وه‌دا چی بکه‌ن.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) جاری‌ک له‌نوښی چوار رکاتییدا له‌رکاتی دووه‌مدا دانه‌نیشته‌ بق ته‌حیات، که له‌نوښه‌که‌ی بوویه‌وه، پیش سه‌لامدانه‌وه دوو سوجه‌ی برد و پاشان سه‌لامی دایه‌وه، له‌مه‌دا ری‌سایه‌ک وه‌رگیرا: هه‌رکه‌سی‌ک به‌سه‌هو به‌شی‌کی نوښی نه‌جام نه‌دا که به‌کی‌ک نه‌بوو له‌پایه‌کاتی نوښ، له‌پیش سه‌لامدانه‌وه سوجه‌ ده‌بات. له‌هه‌ندی لایه‌نییه‌وه نه‌وش وه‌رگیرا: هه‌رکه‌سی‌ک نه‌وه‌ی نه‌کرد و چووه‌ نئو پایه‌یه‌کی تری نوښه‌وه، ناگه‌ریته‌وه بق کردنی نه‌وه‌ی پیری چووه‌ته‌وه.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌نوښتی‌کی عیشادا دوو رکاتی کرد، پاشان قسه‌ی کرد، پاشان ته‌واوی کرد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه و پاشان له‌دوای سه‌لام و قسه‌کردن دوو سوجه‌ی برد، له‌چوونه‌ سجود (الله اکبر) ی خویند و له‌سه‌ربه‌رزکرده‌وه‌شدا (الله اکبر) ی خویند.

^۱ - بوخاری (۴۰۱) و موسلیم (۵۷۲) ئیخ‌رجیان کره‌وه.

ئەبو داوود و ترمیزی باسیان کردووہ کہ پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) نوێژی بۆیان کرد، دوو سوجدەیی برد پاشان تەحیاتی خوێند پاشان سەلامی دایەوہ. ترمیزی ئەلی(حسن غریب)ە^۱.

روژیکیان نوێژی کرد و سەلامی دایەوہ و رویشت، رکاتی لەنوێژەکە مابوو، تەلحەیی کۆری عوبەیدواللہ پێیگەیشت و وتی: رکاتیکی نوێژەکەت بیرچوو، پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) گەپایەوہ ھاتە مزگەوت و فرمانی بەبیلال کرد قامەت بکات، رکاتیکی بۆ خەلکەکە ئەنجام دا. پێشەوا ئەحمەد(بەپرەحمەت بی) باسیکردووہ^۲.

جاریکیان لەنوێژی نیوہ پۆدا پێنج رکاتی کرد، پێوترا: ئایە رکاتەکانی نوێژ زیاد کراوہ؟ فەرمووی: کام زیاتر؟ وتیان: پێنج رکات کرد، بۆیە دوو سوجدەیی برد لەدوای ئەوہی سەلامی دابووہوہ.

لەنوێژی عەسردا سێ رکاتی کرد، پاشان چووہ مالەوہ و خەلکی ئەوہیان بیرخستەوہ، بۆیە دەرچوو رکاتیکی تری پێیان کرد پاشان سەلامی دایەوہ پاشان دوو سوجدەیی برد و پاشان سەلامی دایەوہ.

ئەوہ کۆی ئەوہ بوو کہ لەسەھوکردن لەنوێژدا لەپەيامبەری خواوہ(صلی اللہ علیہ وسلم) پارێزراوہ و پێنج شوینە، ھەندیکی سجودە لەپیش سەلامدانەوہ و ھەندیکی لەدوای سەلامدانەوہیە.

ئەوانەیی بۆی روونکراونەتەوہ و خراونەتە بەردەمی گومان نەبووہ، بەلکو دانیایانە بووہ و لەپیش سەلامدانەوہ، سوجدەیی بردووہ.

^۱ - ئەبو داوود(۱۰۴۹) و ترمیزی(۳۹۵) ئیخراجیان کردووہ.

^۲ - ئەحمەد ۲۲۷/۴ (۲۷۲۵۴) و ئەبو داوود(۱۰۲۳) و نەسائی(۶۶۴) ئیخراجیان کردووہ.

۵- ريبازي په يامبه را (صلي الله عليه وسلم) له روانين له کاتي نوږدا
له ريبازي په يامبه ري خوادا نه بووه (صلي الله عليه وسلم) له نوږدا چاو دابخات،
پيشتر باسکرا که له ته حياتدا له کاتي دوعادا چاوي له سهر په نجهي بووه و چاوي
له سهر په نجهي لا نه داوه.

شهر عناسانان له باره ي که راهه تيه وه جياوانن، پيشه وا نه حمه د و که ساني تر
به که راهه تيان زانيووه چاو دابخري و وتويانه: کرداري جوله که يه، به لام
کو مه ليکي تر ناساييان بينيووه و به که راهه تيان دانه ناوه.

دروست نه وه يه بووتريت: نه گهر کردنه وه ي چاو زيان له خشوع نه دات، نه وه
باشتره، به لام نه گهر کردنه وه ي چاو زيان له خشوع بدات به هوي بووني جوانکاري و
ديمه ني سرنجراکيش له پروي قيبله ي که سه که دا، نه وه هيچ که راهه تيک نيه
که سه که چاو بنوقينيت، نه و قسه يه ي له م حاله ته دا به ريگه پيدراوي ده بيني،
نزيکتره له بنه ما و مه به سته کاني شهرعه وه تاوه کو نه وه ي به که راهه تي ده بيني،
خو اش زاناتره.

۶- نه وه ي په يامبه را (صلي الله عليه وسلم) له ليبيوونه وه ي له نوږد هيفه رموو کاتي
داده نيشته و نه و زيکو و ويردانه ي له دواي نوږد يو نوممه ته که ي داينا

په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) که سه لام ي ده دايه وه سي جار (استغفر الله) ي
ده خوښند و نه يفه رموو: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ".^۱
به نه ندازه ي وتني نه و ويرده روو به قيبله ده مايه وه، به لکو خيرا رووي ده کرده
نوږد خوښان، رووي ده کرده لاي راست و لاي چه پ، رووي نه ده کرده لايه ک و نه وي
تر پشتگوښخات.

^۱ - المغني لابن قدامة ۲/۳۹۶.

^۲ - موسليم ثيخراجي کردوه (۵۹۱).

که نویژی به یانی ده کرد، له شوینی نویژه که ی ده مایه وه تاوه کو خور هه لده هات. له دواى هه موو نویژه فه رزیک ده یفه رموو: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ".^۱

هه روه ها ئه یفه رموو: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ النُّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ".^۲

ئوممه ته که ی راهیناوه تاوه کو له دواى هه موو نویژیک ئه مه بلین: سى و سى جار سبحان الله، سى و سى جار الحمد لله، سى و سى جار الله أكبر، به (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير) بیکه نه سه د.^۳

له سیفه تیکی تر دا: سى و چوار وتنی (الله أكبر) و به وه ده بیته سه د.^۴

له سیفه تیکی تر دا: "بیست و پینج سبحان الله، بیست و پینج الحمد لله، بیست و پینج الله أكبر، بیست و پینج جار وتنی (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير)".^۵

له سیفه تیکی تر دا: "ده سبحان الله، ده الحمد لله، ده الله أكبر".^۶

له موسنه د و سووننه كاندا له عوقبه ی کور ی عامره وه ئه لى: "به یامبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی پیکردم له دواى هه مو نویژه كاندا (المعوذات) بخوینم"، ئه بو

^۱ - بوخاری (۸۴۴) و موسلیم (۵۹۳) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۵۹۴).

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۵۹۷).

^۴ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۵۹۶).

^۵ - نه سائی ئیخراجی کردووه (۱۳۵۰).

^۶ - ئه یو داوود (۵۰۶۵) و ترمیزی (۳۴۱۰) ئیخراجیان کردووه.

حاته ميش گيړاويه تيبه وه له سه حيه كهيدا و حاكميش له المستدرك و نه لي: سه حيه له سه ر مه رجي موسليم، له له فزي ترميزيدا هاتوه به: "المعوذتين"^۱.
ناموزگاري موعازي كردوه كه له دواي هه مو نويزيك بلي: "اللَّهُمَّ اَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ"^۲، واتا: خوايه گيان يارمه تيمم بده له سه ر نه وه ي ياد و سوپاست بکه م و جوان بته رستم.

دواي نويز نه كړي پيش سه لامدانه وه و دواي سه لامدانه وه ش بي، شيخ و ماموستاي نيمه بار سه نكي نه وه ي كردوه پيش سه لامدانه وه بي.^۳

۷- ريبازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له ستره داناندا

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) كه له نويزدا رووي ده كرده ديوار، له تيوان خوي و ديواره كه دا ماوه ي تپه پووني مه پيكي ده هيسته وه لي دورنه ده كه و ته وه، به لكو فرماني دده به نويز كردن له نزيك ستره دا، له گه شت و ده شتدا هه ربه ي داده نا بو ستره، باره كه ي داده نا و ده يكره ستره، فرماني به نويز خوين ده كرد ستره دابنيت نه گه ر به تيريك يان گالوكي كيش ده بيت، نه گه ر نه وه شي ده ستنه كه و تبايه، نه وه خه تيكي له سه ر زه وييه كه ده كي شا.

نه گه ر ستره نه بووايه، نه وه دروست لييه وه گيړدراوه ته وه كه نويزي بريووه به تپه پووني راسته و خوي نافرته و گويدرئ و سه گي رهش به به رده ميده، نه وه ي له باره وه سه لماوه له گيړانه وه يه كي نه بو زه ر و نه بو هوره يره و ئين عه باس و عه بدوالله ي كوپي موغه فقه ل.

^۱ - نه حه د ۶۲۳/۲۸ (۱۷۴۱۷) و نه بو داوود (۱۵۲۳) و ترميزي (۲۹۰۳) و ئين حبان ۲۴۱/۵ (۲۰۰۶) و حاكم ۲۸۳/۱ (۹۲۹) ئيخراچيان كردوه.

^۲ - نه بو داوود (۱۵۲۲) و نه سائي (۱۲۰۳) ئيخراچيان كردوه.

^۳ - محصر الفتاوى لابن تيمية ۴۲/۴۹۹.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نوښي كړدوه و عايشه (خوای لى رازى بى) له پړوى قېبله يدا خه وتېوو، نه وه و هك نه وه نيه به به رده ميده تپه پېي. حرامه يو پيار به به رده م نوښ خوښدا تپه پېي، مه كړه نيه له به رده ست نوښ خوښدا بمښته وه، يو نافرته تيش ودهايه، نه گهر كه سيك به به رده ميده تپه پېي نوښ كه ي ده پريت.

۸- رښاري په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) له سووننه ته رده واته كاند

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به رده وام پاريزگاري ده كړد له ده ركاته كه له و كاته ي له مه دينه دا بووايه، نه و ركاته نه ي كه ئين عومر نه لى: له په يامبهري خوا وه (صلى الله عليه وسلم) ده ركاتم له بهر كړدوه: دوو ركات پيش نوښ نيوه پړ و دوو ركات دواى نوښ نيوه پړ، دوو ركات دواى مه غريب له مالى خوښدا، دوو ركات دواى عيشا له مالى خوښدا، دوو ركات پيش نوښ به ياني^۱.

كه دوو ركاته كه ي دواى نوښ نيوه پړى له ده ستچوو، له دواى عه سر قه زاي كړده وه و له سهرى به رده وام بوو، چونكه كه كاريكي ده كړد، ريك و دامه زراوى ده كړد.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هه نديجار له پيش نوښ نيوه پړ چوار ركاتي كړدوه هه روهك له سه حيجى بوخاريدا هاتوه له عايشه وه (خوای لى رازى بى) كه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه يده هيشت چوار ركات پيش نوښ نيوه پړ و دوو ركات پيش نوښ به ياني له ده ست بچي^۲.

هه رچي نه وه ي نه و ترى: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له مالى خوښدا چوار ركاتي كړدوه، نه گهر له مزگه و تدا نوښ بكدبايه دوو ركاتي ده كړد، به لى نه مه ديار تره، به لام كه بوو ترى: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه مه و نه وه ي

^۱ - بوخارى ثخراجى كړدوه (۱۱۸۰).

^۲ - بوخارى ثخراجى كړدوه (۱۱۸۲).

ده كړد، بهلې هريك له عايشه و ئين عومهرش كه بينويټي ته ويان
گيړاوه ته وه، هردوو فهرموده كه دروستن و هيچ يه كيكيان تانه يان له سهر نيه.

موسليم له سهحيه كه يدا له فهرموده يه كي نوم حه بيبه وه گيړاويه تيبه وه وتويه تي:
گويم له په يامبهري خرابوو (صلي الله عليه وسلم) ته يفرموو: "مَنْ صَلَّى ثِنْتَيْ عَشْرَةَ
رُكْعَةً فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ"، واتا: هركه سي له شهو و روژكدا دوانزه
ركات نويز بكات، به و دوانزه ركاته له به هشتدا ماليكي بو دروست ده كريت.

ترميزي و نه سائي زياتريان تيدا كړدوه: "چوار ركات له پيش نويزي نيوه پر، دوو
ركات دواي نويزي نيوه پر، دوو ركات له دواي مه غريب، دوو ركات له دواي عيشا، دوو
ركات له پيش نويزي به ياني". نه سائي ته لې: "دوو ركات له پيش عه سر"
له جياتي "دوو ركات له دواي عيشا"، ترميزيش ته سحيي كړدوه.^۱

هرچي چوار ركاتي پيش نويزي عه سره، ته وه به هيچ شتي نه سه لماوه ته نجامي
دابي جگه له فهرموده يه كي دورودريزي عاسمي كړي زه مره ته ویش له عه ليه وه،
گويم لېبوو شيخي ئيسلام ئين ته يميه ته و فهرموده يه ي رته ده كړده وه و رور
تووند بوو ته يووت: ته مه هه لې ستراره، باس ده كړي كه ته بي ئيسحاق
ته لجوزه جانيش ره تيكردوه ته وه.^۲

ته حمه د و ته بو دارود و ترميزي له فهرموده يه كي ئين عومهره وه گيړاويانه ته وه
له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) فهرموده يه تي: "رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ
الْعَصْرِ أَرْبَعًا"، واتا: سوژ و به زه يي خوا بو ته و كه سه ي له پيش نويزي عه سر، چوار
ركات ته نجام ده دات.

^۱ - موسليم ئيخرجي كړدوه (۷۲۸).

^۲ - ترميزي (۴۱۵) و نه سائي (۱۸۰۱) ئيخرجيان كړدوه.

^۳ - بهوات: الفتاوى الكبرى لابن تيمية ۲/ ۱۲۵، ۳۵۸.

^۴ - ته حمه د ۱۸۸/۱ (۵۹۸) و ته بو دارود (۱۲۲۱) و ترميزي (۴۳۰) ئيخرجيان كړدوه.

له باره‌ی ئه‌و فەرمووده‌یه‌وه جیاوازی هه‌یه، ئێین حیاان ته‌سحیحی کردووه و که‌سی تریش عیله‌تیان تیدا بینوووه.

هه‌رچی دو رکاتی پیش مه‌غریبه، ئه‌وه له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) نه‌گوازاوه‌ته‌وه ئه‌نجامی دابی، به‌دروست هاتوو له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که هاوه‌لانی له‌سه‌ری ئیقرار کردووه، بینویتی ئه‌نجامی ده‌دهن، نه‌فرمانی پیکردوون و نه‌نه‌می لیکردوون. له‌سه‌حیدا له‌عه‌بدوالله ئه‌لموزنییه‌وه هاتوو که په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویه‌تی: "صَلُّوا قَبْلَ الْمَغْرَبِ"، واته‌: له‌پیش نوێژی مه‌غریب نوێژ بکه‌ن. له‌سییه‌مدا فەرموویه‌تی: "لِمَنْ شَاءَ"، واته‌: بۆ هه‌رکه‌سی بیه‌وی. که‌راهه‌تیک وه‌ک ئه‌وه‌ی خه‌لکی به‌سوونته‌تی بکه‌ن^۱. ئه‌مه‌ش دروسته‌ له‌باره‌ی ئه‌و دوو رکاته‌وه، موسته‌حه‌به‌ (سوونته‌ته) نه‌ک سوونته‌تی ره‌واتیب.

به‌گشتی له‌مالی خۆیدا ئه‌و سوونته‌ت و ته‌ته‌عوانه‌ی ئه‌نجام داوه که هۆکاریان نه‌بووه، به‌تایبه‌ت سوونته‌تی مه‌غریب، لێیه‌وه نه‌گوازاوه‌ته‌وه هه‌رگیز له‌مزگه‌وتدا ئه‌نجامیانی دابی.

له‌مه‌غرییدا دوو سوونته‌ت هه‌یه:

یه‌کیکیان: هیچ قسه‌یه‌ک نه‌که‌وێته‌ نیوان ئه‌و نوێژه سوونته‌ته و نوێژی مه‌غریبه‌وه. سوونته‌تی دووهم: ئه‌وه‌یه له‌مالدا ئه‌نجام بدری‌ت.

به‌رده‌وامبوون و پارێزگاریکردنی له‌سوونته‌تی به‌یانی تووندتر بوو له‌ته‌واوی سوونته‌ته‌کانی تری نه‌وافل، بۆیه نه‌ له‌مه‌دینه و نه‌ له‌سه‌فه‌ردا ده‌ستبه‌رداری ئه‌و نوێژه و نوێژی وێتر نه‌ده‌بوو، لێیه‌وه نه‌گوازاوه‌ته‌وه که له‌سه‌فه‌ردا جگه‌ له‌و دوو سوونته‌ته، سوونته‌تی تری ئه‌نجام دابی.

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردووه (۱۱۸۳).

شهرعناسان ناکوکن: کام له و دوو نویژه جه ختکراوویه؟ گویم له شیخ نه لئیسلام ئیبن تهیمییه بوو نه یووت: سووننه تی به یانی له جیی سهره تای کاردایه، ویتیش کوتایی کاره، بۆیه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سووننه تی به یانی و ویتری به سوره تی ئیخلاص نه نجام ددها، سوره تیکه ته وحیدی زانست و کار و ته وحیدی مه عریفه و ئیراده و ته وحیدی ئیعتیقاد و مه بهستی کوکردووه ته وه. کوتایی.

۹- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پالکته وتن دواي نویژی به یانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له دواي سووننه تی به یانی له سهر لای راست پالی دده دایه وه، نه وه شه له سه حیه یندا لییه وه سه لماوه^۱ له فهرمووده یه کی عایشه وه (خوای لی رازی بی).

له و پالډانه وه یه دا دوو کومه ل زیاده پویان کردووه، کومه لی سییه م مامناوه ندبووه، کومه لیکی زاهیری به واجیبیان داناوه، به نه کردنی نه وه نویژه که یان به تال داناوه وه ک ئیبن حزم و نه وانه ی هاوده نگی بوونه، له به رانه ردا کومه لی شهرعناس به که راهه تیان زانیووه و به بیدعه یان ناوبردووه، مالیک و که سانیک تریش مامناوه ندیان گرتووه، به کیشه یان نه زانیووه که سیک نه نجامی بدات وه ک پشودانیک، به که راهه تیشیان زانیووه که سیک نه نجامی بدات وه ک سووننه ت، کومه لیکی تریش ره هایانه به سووننه تیان داناوه و پییان ریگه پیدراوه جا بق پشودان بی یان نه.

^۱ - بخاری (۶۲۶) و موسلیم (۷۲۶) شیخراجیان کردووه.

۱۰- رِيَايِ پيامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له شه و نوښډا

پيشين و دوايينيش جياوازن له باره ي ته وه ي: ثايه شه و نوښډا فره يان نه ؟ هه ردو
 كومه ل به لگه يان هيناو ته وه به م فره مايشته ي خوا ي گه وده: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ
 فَتَهَجَّدُ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ﴾ الإسراء: ۷۹، واتا: (ته ي موحه ممد صلى الله عليه وسلم)
 له به شيكي شه ودا هه سته شه و نوښډا بكه به قورئان خوښدن تييدا ته وه زياده نوښي
 تايبه ت به تويه.

بو ته م بابته، له باسي تايبه تمه ندييه كاني پيامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)
 پشت به خوا روونكر دته وه ي زياتر ده ددين^۱.

پيامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه له مه دينه و نه له سه فره دا ده سته رداري
 نوښي شه و نوښډا نه بوو، ته گهر خوي به سه ردا زال بووايه يان نازاري هه بووايه،
 له پوډا دوانزه ركات نوښي ده كړد، گويم له شيخي ئيسلام ئيبن ته يمييه بوو
 ته يووت: له مه دا به لگه هه يه له سه ر ته وه ي وېتر قهزا ناكړېته وه ته گهر كاتي
 له ده سته چي، وه ك نوښي (تحية المسجد) ه، چونكه مه به ست پتي ته وه يه له كو تايي
 شه ودا ته نجام بدرېت و تاك بي^۲.

شه و نوښي پيامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) يانزه ركات يان دوانزه ركات بوو، هه روه ك
 ئيبن عه باس و عايشه و توويانه، له هه ردو و كيانه وه ته و دوو ژماره يه سه لماوه.

له باره ي دوو ركاتي كو تاييه وه جياوازن: ئاخو دوو ركاتي نوښي به يانين يان نه ؟

^۱ - ئيبن ئلقه ييم له زياتر له شوئيكي باسي كړدوه و به ته واوه تېي له باسي تايبه تمه ندييه كاني پيامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) باسي
 ده كين، به لام ته وه هه يه له م كتبه دا ريم نه كه و ته وه ته باس كړدني تايبه تمه ندييه كاني، به لام رنكه ئيبن ئلقه ييم خوي به ينوسي
 يان له بيري چوپي، خواش زاناره.

^۲ - الفتاوى الكبرى لابن تيمية ۲/۲۴۰ و تاييدا هاتوه: ((... قسه يكي تري تيديه: وېتر قهزا مكرېته وه... دروست ته وه به له پيش
 نوښي به ياني قهزا ده كړېته وه، ته گهر نوښه كه ت ته نجام دا، ته وه له قهزا كړدنه وه دا ته و سووډه ناميني كه به هويه وه خوا ي گه وده
 دايئاوه)).

نه گهر بخړيته پال ژماره ي رکاته فهرزه کان يان رکاته کاني نه و سووننه نه ره واتبانه ي که پاريزگاري ليان نه کرد، نه وه کوي ره واتبه کاني شه و روځي به چل رکات هاتووه و هميشه له نه نجامدانيان به رده وام بووه، نه گهر زياتر له وه ي کردبي، نه وه هاتووه ته پيش و ره واتب نه بووه، وه نه نجامداني نوځي فتح که هشت رکات بووه، هره وها نوځي چيشته نگاو کاتي بگه رابايه ته وه مه دينه، هره وها نوځي له و کاته ي يه کيک سهرداني بکردبايه و نوځي (تحية المسجد) و نه واني تر. پيوسته مه تاوه کو مردن به نده له سهر ي به رده وام بي، ناخو چنده وه لام ده دري ته وه و دهرگا ده کړي ته وه بؤ که سيک له شه و روځي کدا چل جار له دهرگا بدات. خواش پشت و په نايه.

۱۱- شياواز و سياقي نوځ و ويتر ي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له شه و باسي نوځ کړدني له سهره تاي شه ودا

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) که له خه و مه لده ستا به سيواک کړد ده ستيپيده کړد، پاشان يادي خوي گهره ي ده کړد، پيشتر باسي نه وه شمان کړد له کاتي له خه و ه لساندا ده يفه رموو، پاشان ده ستنوځي ده شور د، پاشان دوو رکاتي ماوه کورتي ده کړد هره وه له سه ححي موسليدما هاتووه له عايشه وه نه لي: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) که له شه واندا مه لده ستا، نوځ کړدني به دوو رکاتي ماوه کورت ده ستيپيده کړد^۱.

جاري وا مه بوو له نيوه ي شه ودا مه لده ستا، يان به که ميک پيش نيوه ي شه و، يان به که ميک پيش نه وه، يان رهنگه نه و کاته ي که له شير ده يقوقاند که له نيوه ي دووه مي شه ودايه.

^۱ - موسليم ئيفراجي کړدووه (۷۶۷).

ھەندىجار وىردەكەى دەبرى و ھەندىجار بەردەوامى پى دەدا كە ئەمە زۆرتىن بوو ھەروەك ئىبن عەباس وتوويەتى لەفەرموودەى شەومانەوہى لای پەيامبەرى خوادا(صلی اللہ علیہ وسلم)، كە پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ھەلسا و دەستنوێژى شۆرد و ئەیفەرموو: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَكَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ ﴿١٩٠﴾ آل عمران: ١٩٠، واتا: بەراستی لەدروست کردنى ئاسمانەکان و زەویدا و لەجیاوانى و گۆرانی شەو و پۆژدا چەندەھا بەلگە ھەيە بۆ خواوەن بیروھۆشەکان.

ئەو ئایەتانەى تاوہکو گۆتایى سورەتەكە خویند، پاشان دوو ركات نوێژى خویند و قیام و رکوع و سجودی درێژ کردەوہ، پاشان رویشت، ئینجا خەوت ھەتاوہکو ھەناسەى لەلوتەوہ دەھات، پاشان سىجار ئەوہى کرد، شەش ركات.

ئىبن عەباس باسى دوو ركات ماوہ کورتى نەکردووە وەك ئەوہى عائیشە باسى کردووە، بۆیە ھەندىجار ئەمەى کردووە و ھەندىجار ئەوى تر، ئەوہى عائیشە ئەوہى لى وەرگرتى و ئىبن عەباس وەرى نەگرتى، ئەمە بۆچوونى دیارترە، چونکە عائیشە خێزانى بوو و ھەمیشە لەگەڵیدا بوو و لەھەموو كەسىكى تر شارەزاتر بوو بەشەونوێژى پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم)، ھەرچى ئىبن عەباسیشە، بۆیە پەيامبەرى خواى بینىووە(صلی اللہ علیہ وسلم)، یەك شەو لای پوورەكەى(خوشكى دایكى) ماوہتەوہ، جا ئەگەر لەنتوان ئىبن عەباس و عائیشەدا جیاوازییەك ھەبى لەبارەى شتىكى تاییەت بەشەونوێژى پەيامبەرى خواوہ(صلی اللہ علیہ وسلم)، ئەوہ قسە قسەى عائیشەى و قسەى عائیشە وەردەگیردریت.

شەو نوێژ و ویتى پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) چەند جۆریكە:

لەوانە: ئەوہى ئىبن عەباس باسىکردووە.

جۆرى دووہم: ئەوہى عائیشە باسى کردووە.

جۆرى سييه م: ههروهه سيانزه ركات.

جۆرى چواره م: ههشت ركاتى دهكرد، لهههردو ركاتدا سهلامى دهدايهوه، پاشان و تريكى پينج ركاتى بهدواى يهكدا دهكرد و تهنيا لهركاتى كوتاييدا دادهنيشت. جۆرى پينجه م: نو ركات، ههشت ركاتى بهدواى يهكدا ته نجام دهدا و تهنيا لهركاتى ههشتهمدا تهحياتى دهخويند، دادهنيشت ياد و سوپاسى خواى دهكرد و دهپاراپيهوه، پاشان ههلهستايهوه و سهلامى نهدهدايهوه، پاشان ركاتى نويه م دهخويند و دادهنيشت تهحياتى دهخويند و سهلامى دهدايهوه، پاشا ئه و سهلامدانهويه دوو ركاتى بهدانيشتنهوه ته نجام دهدا.

جۆرى شهشه م: كهوت ركاتى دهكرد وهك ئه و نويه پيشوو، پاشان بهدانيشتنهوه دوو ركاتى ته نجام دهدا.

جۆرى كهوتهم: پهيامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) دوو دوو نويزى دهكرد، پاشان بهسى ركات و تري دهكرد و لهيهكى جياندهكردنهوه.

جۆرى ههشته م: ئهوهى نهسائى لهحوزهيفهوه تهگيرينهوه كه لهگهلا پهيامبهري خوادا لهپههه زاندا نويزى كردوه، پاشان پهيامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) چوه ركوع و لهركوعدا فهرمووى: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ"، وهك ئهوهى لهپاوهستاندا بوو، پاشان دادهنيشت و ئهيفهرموو: "رَبِّ اغْفِرْ لِي، رَبِّ اغْفِرْ لِي" وهك چۆن لهپاوهستاندا بوو، پاشان چوه سجود و فهرمووى: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى" وهك چۆن لهپاوهستاندا، تهنيا چوار ركاتى كرد ههتا بيلال هات و بانگى كرد بۆ خواردنى بهيانى¹.

لهسهههتاي شهو و ناوهپاست و كوتاييدا و تري دهكرد، شهويك تهواو ههلسا ههتاوهكو بهيانى يهك ئايهتى دووباره دهكردوه كه ئههه بوو: ﴿إِنْ تَعَذَّلْتُمْ فَلَأَتَّيْمَنَّ

¹ - نهسائى فيخراحي كردوه (166).

عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ المائدة: ١١٨، وَاثَا: نه گەر سزایان بدهیت، نه وه بیگومان بهندهی خۆتن وه نه گەر لیشیان خۆش ببیت نه وه بیگومان تهنها خۆتی به دهستهلآت و کاردروست.

شه و نوێژی سی جۆر بوو:

یه کهم: که زۆرتیه، نوێژکردنی بوو به پاره ستانه وه.

دووه م: به دانیشتنه وه نوێژی ده کرد و رکوعی ده برد.

سییه م: به دانیشتنه وه قورئانی ده خویند، که خویندنه وه یه کی که می بمابایه ته وه،

هه لده ستا و به پاره ستانه وه رکوعی ده برد.

هه رسی جۆره که دروسته له په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) وه هاتوه.

په ش

سه لماوه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که: له دواي ویت به دانیشتنه وه

دوو رکات نوێژی ده کرد، جارێکی تر به دانیشتنه وه قورئانی تیدا ده خویند، که

ویستی رکوع به ری، هه لده ستا و رکوعی ده برد، له سه حیحی موسلیما هاتوه

له نه بی سه له مه وه نه لی: له عایشه (خوای لی رازی بی) پرسیم له باره ی په یامبه ری

خواوه (صلی الله علیه وسلم)، وتی: سیانزه رکات نوێژی ده کرد، هه شت رکات

نوێژی ده کرد، پاشان ویت به دانیشتنه وه پاشان دوو رکات نوێژی ده کرد

به دانیشتنه وه، که ده یویست رکوع بیات، هه لده ستایه وه و رکوعی ده برد، پاشان

له نوێژی به یانی له نیوان بانگ و قامه تدا دوو رکات نوێژی کرد^١.

^١ - موسلیم شیخراچی کردوه (٧٣٨).

ئەمە لەجۆریك كەس تیکەلبوو، وەهایان داناو، کتوپ پوو، ئەمەش بەهۆی
 فرمایشتی: "اجعلوا آخرَ صلاتکم باللیل وتراً"، واتا: ویتەر بکەنە کۆتا نوێژی
 شەوتان. دروست: ئەوەیە بووتریت: ئەم دوو رکاتە بەدریژایی سال ئەنجام دراو،
 تەواوکەری ویتەر، چونکە ویتەر خواپەرستییهکی سەرپەخۆیە، بەتایبەت ئەگەر
 باسی واجیببوونی کرابی، ئەو دوو رکاتە ی لەدوای ئەو ئەنجام دەدرێن، وەك
 سووننەتی مەغریبە لەدوای نوێژی مەغریب، نوێژەکە ی دوا ی مەغریب ویتەر و کۆتایی
 رۆژە و تەواوکەری مەغریب، دوو رکاتە ی دوا ی ویتەری شەویش ھەر بەو جۆرە یە.

۱۲- رییازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەقنوتی ویتەر و دوعای دوا ی ویتەر
 لەپەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) وەرئەگیراوە و نەگزاراوە تەوہ لەویتەدا
 قنوتی خوێندبێ تەنیا لەفەرموودە یە کدا نەبێ کە ئێین ماچە گێراویەتی یەوہ^۱،
 لەئوبە ی کۆری کەعب کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ویتەری دەکرد و
 لەپیش رکوع قنوتی دەخوێند. ئەحمەد لەگێرانیوە یەکی عەبدواللہ ی کۆریدا ئەلێ:
 قنوت لەدوا ی رکوع ھەلئەبژێرم، ھەموو شتێک لەپەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ
 وسلم) سەلمابی لەبارە ی قنوتەوہ، ئەوە یە لەنوێژی بەیانیدا بوو کاتێک لەرکوعدا
 سەری بەرزکردووہ تەوہ، قنوتی ویتەر لەدوا ی رکوع ھەلئەبژێرم، بەدروست
 لەپەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) نەھاتووہ لەپیش ویتەر و لەدوا ی ویتەر،
 قنوتی خوێندبێ. ئەلخەلال ئەلێ: موحەممەدی کۆری یەحیای ئەلکوحال ھەوالی
 پێدام کە بەئەبو عەبدواللہ ی وتووہ لەبارە ی قنوت لەویتەدا، ئەویش وتووہ تی: ھیچ
 شتێک لەو بارە یەوہ لەپەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) نەگێرداوە تەوہ،
 بەلام عومەر سالی بۆ سالی قنوتی خوێندووہ.

^۱ - بوخاری (۹۹۸) و موسیم (۷۵۱) ئیخرامین کردووہ.

^۲ - سنن ابن ماجہ (۱۸۲).

ئەحمەد و ئەھلى سووننەن گىراويا نەتەو ە لەفەرموودە يەكى ئەلحەسەنى كۆپى
 عەلى (خوای گەورە لەخۆى و باوكى رازى بى) وتوويه تى: "پەيامبەرى خوا (صلی اللہ
 علیہ وسلم) كۆمەلئ وشەى فيزكردم لەقنوتى ویتەدا بىخوینم كە ئەمانەن: "اللَّهُمَّ
 اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَكَّلْنِي فِيمَنْ تَوَكَّلْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا
 أُعْطِيتَ، وَاكْفِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ،
 تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ"^١. نەسانى و بەیەھقى ئەمەیان بۆ زیاتر کردووە: "وَلَا يَعْزُ مَنْ
 عَادَيْتَ"^٢، واتا: خوايە گيان ريگەم پيشان بدە ھەرۆك چۆن ريگەت پيشانى
 پەيامبەران و چاکەکاران داو، سەرفرازی و عافیتەم پى بىخەشە ھەرۆك بەوانت
 بەخشیوو، خۆت کاروبارم ھەلسۆپینە ھەرۆك کاروبارانی ئەوانى تر ھەلدەسۆپینى
 و بەخۆم مەسپێرە. لەوھى بە منت بەخشیوو ەفەر و بەرەكەتدارى بکە. ھەر
 خراپە و نەھامەتیەك لەقەدەرم نووسراو ەسەرم لاىدە، ئەو تۆى بریار دەدەى
 و كەس لەكارى تۆدا بریار بەدەست نىیە. تۆ پشتى يەكئ بگرى دۆپانى بەسەردا
 نایەت. خوايە گيان تۆ مەزن و شكۆدارى.

قنوت لەویتەدا لەعو مەر و ئوبەى و ئیبن مەسعودەو پارێزراو و بینراو،
 گىرانەوھى لایەنى ئەوان دروستترە لەقنوت لەنوێژى بەیانى، گىرانەوھش
 لەپەيامبەرى خواو (صلی اللہ علیہ وسلم) دروستترە لەگىرانەوھى ئەوھى لەقنوتى
 ویتەدا ھاتوو.

ئەبو داوود و ترمیزی و نەسانى گىراويا نەتەو ە لەفەرموودە يەكى عەلى كۆپى ئەبو
 تالیب (خوای لى رازى بى) كە پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەكۆتایى
 ویتەكەیدا ئەیفەرموو: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ،

^١ - ئەبو داوود (١٤٢٥) و ترمیزی (٤٦٤) و نەسانى (١٧٤٥) ئیخراجیان کردووە.

^٢ - ئەبو داوود ئیخراجى کردووە لەسەرچاوەى سەرەو بەسکرا، بەیەھقى ٢/٢٩٦ (٣١٣٨)، ٣/٥٦ (٤٨٥٩)، ئەم لەفەرەم لای نەسانى
 نەبىنیوو.

وأعوذُ بك منك، لا أَحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ "، واتا: خوايه گيان به پازيپوونی خۆت په نا ده گرم له تووړه ييت، به ليپوورده يی و به خشينت له سزات، به خۆت په نا ده گرم له خۆت، ستايش و پياوه لدانی تو له ژماردن نايهت، تو ئه وهی که خۆت ستايشی خۆتت کردوه.

له يه کيک له گيړپانه وه کانی نه سائييدا هاتوه: ئه وهی ده فهرموو کاتي له نويز دهبويه وه و ده چوه نيو جيگه که ی. له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه وسلم) سه لماوه له سجودا ئه وهی فهرمووه، ئه کړی له نويز و دواي نويزيش ئه وهی فهرمووي.

حاکم له (المستدرک) دا له فهرمووده يه کی ئيبن عه باسدا (خوای لی رازي بی) باسيکردوه له باره ی نويز و ويتری په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه وسلم)، که له نويزه که ی دهبويه وه گويم لی بوو ئه يفرموو: "اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَائِرِ نَوَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي يَوْمَ لِقَائِكَ نُورًا"، واتا: خوايه گيان رووناکیی بخهره دلّمه وه، رووناکیی بخهره بيناييمه وه، رووناکیی بخهره بيستمه وه، رووناکیی بخهره لای راستمه وه، رووناکیی بخهره لای چهپمه وه، سه ره وهم رووناک بکه ره وه و خواره وهم بکه ره رووناکیی، پيشه وهم رووناک بکه ره وه و دواوهم رووناک بکه ره وه، له و روزه ی به دیداری تو ده گهم رووناکييم پی بده.

کوره یب ئه لی: حهوت وشه له دلّمدا بوو بیرمچووه وه، هه تا گه يشتمه پياوړیک له کورانی عه باس و بوی باسکردم و بیرمکه وتنه وه که بریتي بوون له "عَصَبِي، وَلَحْمِي، وَدَمِي، وَشَعْرِي، وَبَشَرِي"، واتا: رووناکیی بخهره ئيسک و گوشت و خوین و موو و پیستمه وه. دوو تاييه تمه ندی باس کرد. له گيړپانه وهی نه سانی له م فهرمووده يه دا هاتوه: له سجودا ئه يفرموو.

ئەبو داوود و نەسائی لەفەرموودەییەکی ئوبەیی کوپی کەعب باسیانکردووە،
ئەلئی: پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەوێتردا ئەمانەیی
﴿سَبِّحْ أَسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝۱﴾ الأعلی ۱، ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۝۱﴾ الکافرون ۱،
﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝۱﴾ الإخلاص ۱، کە سەلامی دایەوێ سێ جار فەرمووی: "سُبْحَانَ
الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ"، لەسێیەم جاردا دەنگی درێژتر و بەرزتر کردەوێ. ئەمە لەفزی
نەسائی، دارەقوتنییش ئەمەیی زیاتر کردووە بۆی: "رب الملائكة والروح".^۱

۱۲- رییازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەقورئانخویندەوێدا
پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) قورئانخویندەکەیی دەبێ و لەسەر ھەموو
ئایەتیک رادەوێستا. ئەلزوھری باس دەکات کە خویندەوێ پەيامبەری خوا (صلی
اللہ علیہ وسلم) ئایەت ئایەت بوو. ئەوێش باشترە کە لەسەر ھەموو ئایەتیک
وێستان بکریت ئەگەر ئەوێ دواییش پەيوەندی پێوێ ھەبێ. ھەندی
لەقورئانخوینان بەدوای مەبەست و نیازەکاندا رویشتون، لەکوێ کۆتایی ھاتبی
راوێستاون، لەپیشترە شوین رییازی پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بکەوین.
پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سورەتی یەک لەیەک درێژتری خویندووە،
جاری وا ھەبوو ھەتا بەیانی یەک ئایەتی دووبارە دەکردەوێ. خەلکی جیاوازییان
ھەبە لەبارەیی تەرتیل لەگەڵ خویندەوێ کەم یان خیرایی لەگەڵ زۆر خویندەوێ،
ئاخۆ کامەیان باشترین؟ بۆ ئەو بوونەتە دوو بەشەوێ.

دروست لەم بابەتەدا ئەوێ بووتریت: پاداشتی خویندەوێ تەرتیل و وردبوونەوێ
باشتر و بەنرخترە، لەھەمانکاتدا پاداشتی زۆر خویندەوێ لەپووی ژمارەوێ زۆرترە.
لەسەحیحی بوخاری لەقەتادەوێ ھاتووە وتوویەتی: لەئەنەسم پرسیی لەبارەیی

^۱ - دارەقوتنی ۲/۲۵۵ (۱۶۶) ئیخراعی کردووە، ھەروەھا ئەبو داوود (۱۴۳۰) و نەسائی (۱۶۹۹) ئیخراجیان کردووە.

قورئانخویندنی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)، ئه‌ویش وتی: دریژی ده‌کرده‌وه.^۱

په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه‌ندیجار قورئانخویندنی له‌شه‌ونویژدا بیده‌نگانه بوو، هه‌ندیجاریش به‌ده‌نگی به‌رز بوو، هه‌ندیجار ماوه دریژ و هه‌ندیجاریش ماوه کورت بوو.

۱۴- رییازی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌نویژی ته‌ت‌ه‌وع (سووننه‌ت) له‌سه‌ر و لاخه‌که‌ی

له‌شه‌و و رۆژ له‌سه‌ر و لاخه‌که‌ی له‌سه‌فه‌ردا نویژی سووننه‌تی کردووه و لاخه‌که‌ی رووی له‌هه‌رکوی کردبیت، به‌ئاماره رکوع و سجودی بردووه، سجودی ماوه که‌متر بووه له‌پ‌کوعی، ئه‌حمد و ئه‌بو داوود گیراویانه‌ته‌وه له‌ئه‌نه‌سی کوری مالیکه‌وه و توویه‌تی: په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئه‌گه‌ر بیویستبایه له‌سه‌ر و لاخه‌که‌ی نویژی ته‌ت‌ه‌وع بکات، رووی ده‌کرده قبیله و (الله اکبر)ی ده‌کرد، پاشان ئه‌یه‌تشت و لاخه‌که‌ی روو له‌کوی بکات، رووی لی بکات و ئه‌ویش نویژی خو‌ی ده‌کرد.^۲

۱۵- رییازی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌نویژی چیشه‌نگاودا

بوخاری له‌سه‌حیحه‌که‌یدا گیراویه‌تییه‌وه له‌عائیشه‌وه (خوای لی رازی بی) و توویه‌تی: هه‌رچکاتی په‌یامبهر (صلی الله علیه وسلم)م بیتیبی نویژی چیشه‌نگاوی کردبی، منیش ئه‌و نویژه‌م کردووه.^۳

^۱ - بوخاری شیخراچی کردووه (۵۰۴۵).

^۲ - ئه‌حمده (۳۷۷/۲) (۱۳۱۰۹)، ئه‌بو داوود (۱۲۳۵) شیخراجیر کردووه. سحیبه‌که‌ی نه‌م‌و‌دی (۱۱۰۰) و موسلیم (۷۰۲) دنیه

^۳ - بوخاری (۱۱۲۸) و موسلیم (۷۱۸) شیخراحیان کردووه.

هه روه ها گيړاويه تيبه وه له فهرمووده ی موه پيق ئه لعجلييه وه: به ثيبن عومهرم وت: نايه نويزی چيشته نگاو نه نجام ده ده ی؟ وتی: نه. وتم: عومه ريش نه يکړدوه؟ وتی: نه. وتم: ئه بوبه کريش؟ وتی: نه. وتم: ئه ی په يامبه ری خوا(صلی الله عليه وسلم)؟ وتی: گرنگی پي نه دا^۱.

له سه حیحی موسليم له عائشه وه ئه لی: په يامبه ری خوا له چيشته نگاودا چوار رکاتی ده کرد، که خوی گه وره بيويستبايه زیاتری نه کرد^۲.

له سه حیحه يندا هاتوه له ئوم هانيئ وه: که په يامبه ری خوا(صلی الله عليه وسلم) له روژی فه تحدا هه شت رکاتی کرد، له چيشته نگاويشدا به و جوړه ی ده کرد^۳. خه لکی له باره ی ئه و فهرموودانه وه بوونه ته چند به شيکه وه:

۱- هه نديکیان نه نجامدانيان بارسه نگ داناوه به سه ر نه کردنيدا، به وه ی جيگير بووه و سه لماوه و زیاده يه کی تيدا هه يه به لای ره تکه ره وه يه وه ديار نه بووه. وتوويانه: عائشه و نه نه س و جابر و ئوم هانيئ و عه لی کوړی ئه بو تالیب هه واليان داوه که په يامبه ری خوا(صلی الله عليه وسلم) نه نجامی داوه و ئه و نويزه ی کردوه. وتوويانه: نه وه ی پالپشتی ئه م فهرمووده سه حیحه ده کات، نه وه يه په يامبه ری خوا(صلی الله عليه وسلم) خوی ئاموژگاریی داوه نه نجام بدریت و پاريزگاریی لی بکريت، پياه لدانی ئه و که سه ی کردوه نه نجامی ده دات، له سه حیحه يندا هاتوه له ئه بو هورديره وه(خوی لی رازی بی) ئه لی: موحه ممه دی خوشه ويستم(صلی الله عليه وسلم) ئاموژگاریی کردم به يوژووی سی روژی هه موو مانگيک و دوو رکاته ی نويزی چيشته نگاو و نه وه ی پيش خه وتن نويزی ویتر نه نجام بده م^۴.

^۱ - بوخاری تيفراحی کړيووه (۱۱۷۵).

^۲ - موسليم تيفراحی کړيووه (۷۱۹).

^۳ - بوخاری (۳۵۷) و موسليم (۳۳۶) تيفراجيان کړيووه.

^۴ - بوخاری (۱۱۷۸) و موسليم (۷۲۱) تيفراجيان کړيووه.

۲- كۆمەلى دووھم: رۆيشتوون بەلایى فەرموودەكانى تەرككردنى و لەپووى سەنەدەو بەبارسەنگى دەزانن و ھاوولان كاریان پى کردوو، بوخارى لەئین عومەرەو گىراویتییهو کە پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ئەنجامی نەداو و ئەبو بەکر و عومەرىش ئەنجامیان نەداو، وى: پەيامبەرى خواش(صلی اللہ علیہ وسلم)؟ وى: گرنگى پى نەدا.

۳- كۆمەلى سىيەم: رۆيشتوون بۆ ئەوئى سوننەتە(موسستەحەبە) ناوہ ناوہ ئەنجام بدریت، ھەندى رۆژ ئەنجام بدریت و ھەندىجار ئەنجام نەدریت، ئەمە یەككە لەدو گىرانەوئى لای ئەحمەد، تەبەرى لەكۆمەلئىكەو گىراویتییهو ئەلى: ئەو دەكەنە بەگە کە لای ئەلجورەیرى ھاووە لەعبداللەى كورپى شەقیقەو ئەلى: وى بەعائیشە: ئایە پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) نوێژى چىشتەنگاوى دەکرد؟ وى: نە، تەنیا ئەو نەبى کە لەسەفەر دەگەراپەو. پاشان ئەلى: ئەوانەى لەپیشین ئەوئیان ئەنجام دەدا ئەوئیان باس دەکرد.

۴- كۆمەلى چوارەم بۆ ئەو رۆيشتوون: تەنیا لەبەر ھۆكارىك ئەنجام دراو، پەيامبەرى خواش(صلی اللہ علیہ وسلم) لەبەر ھۆكارىك ئەنجامى داو.

ھەركەسى لەو فەرموودە مەرفوعانە و سوننەوارى ھاوولان رابمىتى، دەبینى ھەر لەسەر ئەو قسەىە بەلگە دەدەن، ھەرچى ئەو فەرموودانەىە کە برەو و رەغبەت بۆ ئەنجامدانى ئەو نوێژە دروست دەكەن و ئامۆزگارىی دەكەن بۆ ئەنجام دانى، دروست تىايدا وەك فەرموودەكەى ئەبو ھورەیرە و ئەبو زەر، ئەو بەلگە نادەن لەسەر ئەوئى سوننەتئىكى رەواتیبە بۆ ھەموو كەسئىك، بەلكو تەنیا ئامۆزگارىی ئەبو ھورەیرەى کردوو بۆ ئەو ئەنجامدانى ئەو نوێژە، چونكە دەگىردریتەو کە ئەبو ھورەیرە لەشەواندا وانەخوئیدنى بەسەر قورئانخوئیدندا پىشخستوو، بۆیە

۳- بوخارى ئىخراعى کردوو(۱۱۷۵).

۴- موسلىم ئىخراعى کردوو(۷۱۷).

فرمانی پیکردوه له جیاتی شه و نوێژه که ی، نوێژی چیشته نگاو ته نجام بدات، بۆیه فرمانی پی کردوه ههتا ویت نه خوینی نه خه ویت، بهودش فرمان به نه بو به کرو عومهر و ته وای هاوه لان نه کراوه.

۱۶- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سوجه دی شوکر (سوپاسگوزاری) به کیک له پییازی خوی و هاوه لانی، سوجه دی سوپاسگوزاری بووه له کاتی نوپوونه وهی نیعه تیک که مایه ی دلخویشی بی یان له کاتی لایردنی نه هه مته تیه ک سوجه دی سوپاسگوزاریان بردوه، هه روه که له (المسند) له نه بی به کرده هه هاتوه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه گهر هه والیک دلیخو شکه ری پی بگه یشتبایه، به کسه ر بۆ خوی گهره ده چوه سوجه ده. که عی کوری مالیک که هه والی پیگه یشت خوی گهره لیخوش بووه، به کسه ر چوه سوجه ده. بوخاری باسی کردوه.^۱

۱۷- رییازی په یامبه ری (صلی الله علیه وسلم) له سوجه دی نیو قورئاندا په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که به سوجه ده کدا تیپه ر بوایه، (الله اکبر) ده کرد و سوجه دی ده برد، له سوجه دیدا ده یفه رموو: "سجد وجهی للذي خلقه وصوره وخلق سمعه وبصره، بحوله وقوته"^۲، واتا: روم چوه سوجه بۆ نه خوایه ی که رومی منی دروست کردوه و نه خشان دوویه تی و به هیز و توانای خوی، بیستن و بینین لی دروست کردوه.

^۱ - سهیحی بخاری (۴۴۱۸)

^۲ - ته یو داوود (۱۴۱۴) و ترمیزی (۵۸۰) نیخراجیان کردوه.

فرموده تی: "اللَّهُمَّ احْطُطْ عَنِّي بِهَا وَزَرًا، وَاكْتُبْ لِي بِهَا أَجْرًا، وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ نُحْرًا، وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ"، واتا: خواجه گیان بهم سوجه یه تاوانم له سهر بسره وه، پاداشتم له سهری یو بنووسه و لای خۆت بۆم گه نجینه ی بکه، لیم ی قبول بکه ههروهك له بهنده ی خۆت داوود قبولت کردوه. خاوهن سووننه کان باسی نه و دوو ویرده یان کردوه.

له په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه گوازاراوه ته وه له هه لسانه وه له و سوجه یه دا (الله اکبر) ی کردیی، ته حیات و سه لامدانه وه شی لی نه گوازاراوه ته وه. دروست گوازاراوه ته وه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سوجه ی بردو وه له (ألم تنزیل) و له (ص) و له (النجم) و له (إذا السماء أنشقت) و له (اقرأ باسم ربك الذي خلق).

نه بو داوود له عه مر ی کور ی عاصه وه باسی کردوه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پانزه سوجه ی یو خویندو وه ته وه، له وانه سیانی له (المفصل) و دوو سوجه ش له (الحج) ۲.

۱۸- رییازی په یامبه ری (صلی الله علیه وسلم) له رۆزی جومعه و باسکردنی تاییه تمه ندییه کانی نه و رۆژه

له سه حیخی موسلیمدا له نه بو هوره یرده و حوزده یقه وه (خوایان لی رازی بی) و توویانه: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمودی: "أَضَلَّ اللَّهُ عَنْ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا، فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ، وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الْأَحَدِ، فَجَاءَ اللَّهُ بِنَا فَهَدَانَا اللَّهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ، وَكَذَلِكَ هُمْ تَبِعُوا لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، نَحْنُ

- ترمیزی (۵۷۹) و ثبین ماجة (۱۰۵۳) تیخرایان کردوه.

- نه بو داوود (۱۶۰۹) و ثبین ماجة (۱۰۵۷) تیخرایان کردوه.

الْآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، وَالْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْمَقْضَى لَهُمْ قَبْلَ الْخَلَائِقِ"،^١ واتا: خوی گه وره نه وانهی پیش نئمه ی له گه وره یی رۆژی جومعه وئلا کرد و لا برد، جوله که رۆژانی شه ممه یان هه بوو، گا ورنایش رۆژانی به کشه ممه، ئینجا خوی گه وره نئمه ی هینا و رۆژی جومعه ی بۆ دیاری کردین، کردیه جومعه و شه ممه و به کشه ممه، بۆیه نه وان له پۆژی قیامه تدا له دوا ی نئمه وه دین، نئمه له دونیادا کۆتا خه لکین، له قیامه تیشدا له پیشی پیشه وه یین و پیش نه وانی تر لیپرسینه وه مان به کلا ده کریتته وه.

له جامعی ترمیزییدا هاتوو له فهرمووده یه کی نه بو هورهیره دا له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی: "خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ فِيهِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ، وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا، وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ"،^٢ واتا: باشتین رۆژیک خۆری تیدا هه لهاتبی رۆژی جومعه بووه، ئاده م لهو رۆژه دا دروست کرا، لهو رۆژه دا خرایه به ههشت و لهو رۆژه شدا تیدا ده رکرا، قیامه تیش ته نیا له پۆژی جومعه دا هه لده ستی.

مالیک له (الموطأ) دا له نه بو هورهیره وه به مه رفوعی نه گێریتته وه: "وَفِيهَا سَاعَةٌ لَا يُصَادِفُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ"،^٣ واتا: له پۆژانی جومعه دا کاترمیریک هه یه هه ر موسلمانیک لهو کاته دا نوێژ بکات و داوا ی هه ر شتیک بکات، خوی گه وره پیی نه به خشی.

^١ - سه حیحی موسلیم (٨٥٦).

^٢ - ترمیزی ئیخراجی کردوو (٤٨٨) هه روه ها موسلیم (٨٥٤) و نه بو داوود (١٠٤٦) و نه سانی (١٣٧٣).

^٣ - مالیک (١٠٨/١٥) و نه بو داوود (١٠٤٦) ئیخراجیان کردوو.

۱۹- سهره تاي جومعه

ئيبن ئيسحاق ئه‌لى: له‌عه‌بدولپه‌حمانى كورپى كه‌عبى كورپى ماليكه‌وه وتى: من چاوساغى باوكم بورم كاتى چاوه‌كانى له‌ده‌ست دا، كاتى ده‌مېرد بۆ جومعه گوتى له‌بانگ ده‌بوو، داواى ليخوشبوونى بۆ ئه‌بو ئومامه ئه‌سعه‌دى كورپى زوراره ده‌كرد، كه‌ميك له‌سه‌رى به‌رده‌وام بوو، بۆيه وتم: ئه‌مه‌ بيتواناييه‌تى بۆيه راوه‌ستاره با لى نه‌پېرسم، بېردم وه‌ك چۆن خۆم ده‌رده‌چووم، كه‌ گوتى له‌بانگى جومعه بوو، بۆى پاراپيه‌وه، وتم: باوكه گيان ئه‌وه چييه ئه‌وه‌نده بۆ ئه‌سعه‌دى كورپى زوراره ئه‌پارپيته‌وه؟ وتى: كورپى شيرينم، ئه‌سعه‌دى كه‌مىن كه‌سيك بوو پيش هاتنى په‌يامبه‌رى خوا(صلى الله عليه وسلم) له‌مه‌دينه كۆى ده‌كردينه‌وه له‌(هزم النبىت) له‌شوین و تاويړيكى نه‌وه‌ى به‌ياز له‌گۆماويكدا پييده‌وتى: نقيع الخضما. وتم: ئه‌وكات چه‌ند كه‌س ده‌بوون؟ وتى: چل پياو بووين.

وتم: ئه‌وه سهره تاي جومعه بوو، پاشان په‌يامبه‌رى خوا(صلى الله عليه وسلم) هاته مه‌دينه و له‌قوباندا له‌نه‌وه‌ى سالمى كورپى عه‌وف مايه‌وه و مزگه‌وته‌كه‌ى بۆيان دروست كرد، پاشان له‌پوژى جومعه ده‌رچوو، له‌نه‌وه‌ى سالمى كورپى عه‌وف كاتى جومعه بوو، جومعه‌ى له‌و مزگه‌وته‌دا ئه‌نجام دا كه له‌(بطن الوادي) بوو، ئه‌وه يه‌كه‌مىن جومعه‌يه‌ك بوو له‌مه‌دينه‌دا ئه‌نجامى دا، ئه‌وه‌ش پيش دروستكردنى مزگه‌وته‌كه‌ى خۆى، مزگه‌وتى په‌يامبه‌ر(صلى الله عليه وسلم).

۲۰- تاييه ته‌ندييه‌كانى رۆژى جومعه

يه‌كيك له‌پيياز و ريښيشانده‌رييه‌كانى په‌يامبه‌رى خوا(صلى الله عليه وسلم)، كه‌وره راگرتن و تاييه‌تكردنى ئه‌و رۆژه‌يه به‌هه‌ندى پهرستش كه بۆ رۆژانى تر تاييه‌ت نه‌بووه، شه‌رعناسان ناكۆكن له‌وه‌دا، رۆژى جومعه فه‌زلى زۆتره يان عه‌ره‌فه؟ بۆ ئه‌وه بوونه‌ته دوو بۆچونه‌وه وه‌ردوو بۆچوون هى شه‌رعناسانى شافيعيين.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له نوږځي به يانيدا نه مهى خوښده وه: ﴿آلَهُ ۝ تَزِيلٌ ۝ وَ ۝ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ ۝﴾.

زورهى نه وانهى زانستيان نيبه وه هاى گومان ده كهن، كه مه به ست به وه، تايبه تكردى نه و نوږځه به به سوجه ده كى زياتر كه ناوى ده به ن به سوجه دى جومعه، بويه نه گهر به كيكيان نه و سوره تهى نه خوښد، به لايانه وه سووننه و ريږيدراوه سوره تيكي تر بخوښن سوجه دى تيدا ه بى، بويه هه ندى له پيشه و ايان به مه كروهيان داناوه له به يانينى روځى جومعه دا له سهر خوښدنه وهى نه و سوره ته به رده و امي بكرت، نه وهش لادانى گوماني نه و نه زانانه به.

گويم له شيخ نه لئى سلام ئين ته يميه بوو نه يووت: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه و دوو سوره تهى له به يانينى جومعه دا خوښدووه ته وه، چونكه له خوگرى نه وهن كه له روځى جومعه دا شتانيك رووى داوه و روو ده دهن، چونكه له و روځه دا ئاده م (سه لامى خواى له سهر بى) دروستكراوه، باسى قيامه ت و حه شرى مه خلوقات هه به^۱. نه وه به كيكيه له تايبه تمه ندييه كانى روځى جومعه.

تايبه تمه ندى دووهم: موسته حه ب و سووننه تبوونى زور سه لاوات دان له سهر په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له شه و روځى جومعه دا، به به لگه ي فه رمايشتى په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم): "اَكْثَرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَلَيْلَةِ الْجُمُعَةِ"^۲، و انا: له روځ و شه وى جومعه دا سه لاواتى زورم له سهر بده ن.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) گه وره ي مه خلوقاته، روځى جومعه ش گه وره ي روځه كانه، بويه سه لاواتدان له ديارى، تايبه تمه ندييه كه بو هيچ كه سيكي تر نيبه، نه مه و له گه ل بوونى حيكه تيكي تر، نه و يش نه وه به نوممه ته كه ي له دنيا و ئاخيره تا خير و خوشييه كى ده ستخستووه و له سهر ده ستى نه و ده ستخستووه،

^۱ - الفتاوى الكبرى لابن تيمية ۲/ ۳۶۰.

^۲ - نه يو داوود (۱۰۴۷) و نه سائى (۱۲۷۴) و ئين ماجه (۱۰۸۵) ئيخراجيان كړيووه.

خوای گەورە بەبوونی ئەوەوە خیری دنیا و قیامەتی بۆ ئوممەتەکەى کۆکردووەتەوە، گەورەترین ریز و شکۆیەك بۆیان بەدیدیت و ئەو بەدیھاتنەش لەپۆژى جومعەدايە، لەپۆژى جومعەدا ئەیان نیری بۆ مال و کۆشکەکانیان لەبەهەشت، ئەوە (یوم المیزید) ه کاتی دەچنە بەهەشتەو، لەدوونیدا رۆژى جەژنە بۆیان، ئەو رۆژەيە کە خوای گەورە پێویستی و داواکانیان بۆ بەجێدەھێنێ و تکای داواکاریان رەتناکاتەو، هەموو ئەوانەش بەھۆى ئەوەوە دەزانن و بۆیان بەدیھاتووە، بۆیە بەشیکى کەمى سوپاسگوزارى و ستایشە دەرھەقى پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) کە لەوشەو و رۆژەدا سەلاواتى زۆرى لەسەر بدەین. تايبەتمەندى سێیەم: نوێژى جومعە کە يەکیکە لەفەرەزە جەختکراوەکانى ئیسلام و گەورەترین کۆرپىبەندى موسلمانانە، گەورەترین و فەرەزترین گەردبوونەوێە کە موسلمانان تيايدا کۆدەبنەو، جگە لەگەردبوونەوێەى رۆژى عەرەفە.

تايبەتمەندى چوارەم: فرمانکردن بەخۆشۆردن لەو رۆژەدا، فرمانیکى زۆر جەخت لەسەرکراوێە، واجیببوونی بەھێزترە لەواجیببوونی ویت.

لەبارەى واجیببوونیوێە خەلکى سى بۆچوونیان ھەيە: رەتکردنەو (نەفى)، سەلماندن، باسى تێروتەسەل لەنیوان ئەوێ بۆنىکى پێو ھەيە و پێویستى بەوێە ئەو بۆنە لايدات و واجیبە بەسەرێو، کەسیکیش پێویستى پى نەبى بۆى موستەحەبە، ھەرسى بۆچوون ھى ھارەلانى ئەحمەدە.

تايبەتمەندى پینجەم: خۆبۆنخۆشکردن لەو رۆژەدا، باشترە لەخۆبۆنخۆشکردن لەھەر رۆژیکى ترى ھەفتە.

تايبەتمەندى شەشەم: سیواککردن لەو رۆژەدا تايبەتمەندى بەسەر سیواککردن لەرۆژانى تردا ھەيە.

تايبەتمەندى ھەوتەم: (اللہ اکبر) بۆ نوێژ.

تاییه تمه ندی هه شته م: سه رقالبوون به نویژ و ویرد و قورئانخوینندنه وه تاوه کو ئیمام ده رده چیت.

تاییه تمه ندی نویه م: بیده نگبوون بۆ گوینگرتن له وتار له کاتی بیستنی وتار و له دروستترین بۆچووندا نه و کاره واجیبه.

تاییه تمه ندی ده یه م: له کاتی لادانی خۆر له ناوه راستی ئاسماندا نویژکردن له و رۆژه دا مه کروه نییه، له فهرمووده ی سه حیددا هاتووه: "لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، وَيَدْهِنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبٍ بَيْتِهِ، ثُمَّ يَخْرُجُ فَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كَتَبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى"^١، واتا: هه ر پیاویک رۆژی جومعه خۆی بشۆری به وهی چهنده ی توانی، پاشان رۆن له قژی بدات یان بۆنی ماله وهی له خۆی بدات و پاشان ده ریچی بۆ مزگه وت و ئازاوه و دایران نه خاته نیوان دوو که سه وه، پاشان نویژه که ی بکات و پاشان بیده نگبی بۆ وتاری ئیمام، نه وه خوای گه وره له تاوانی نیوان نه و جومعه یه ی بۆ جومعه یه کی تر لئی خوش نه بی. هه تا کاتی ده رکه وتنی ئیمام ده توانی نویژ بکات، که ئیمام ده رکه وت، دابنیشی و گوئی له وتاره که ی بگریت.

یانزه یه م: خوینندنه وه ی سوره تی (الجمعة) و (المنافقين) یان (سبح) و (الغاشية) له نویژی جومعه دا، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پۆژی جومعه دا نه و سوره تانه ی خویندووه، موسلیم له سه حیحه که یدا باسیکردووه^٢.

دوانزه یه م: رۆژی جه ژنه و له هه فته دا دووباره ده بیته وه.

سیانزه یه م: سووننه ته بۆ پیاو جوانترین به رگ له بهر بکات له و به رگه ی که لای خوشه ویسته، له سووننه نی نه بو داوودا هاتووه له عه بدوالله ی کۆپی سه لامه وه که گوئی له په یامبه ری خوا بووه (صلی الله علیه وسلم) له پۆژی جومعه له سه ر مینبه ر

^١ - سه حیمی بوخاری (٨٨٣).

^٢ - سه حیمی موسلیم (٨٧٨، ٨٧٩).

فەرەمۇيەتتى: "مَا عَلَى أَحَدِكُمْ لَوْ اشْتَرَى ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ سِوَى ثَوْبَيْ مَهْنَتِهِ"، واتا: چى ئەبى ئەگەر يەككى لە ئىۋە دوو بەرگ بىكپى بۇ رۆزى جومعه جگە لە بەرگى كار و پىشەكەى.

چواردە يەم: ئەگەر كاتى جومعه هات، بۇ كەسى جومعهى لەسەر واجىببوو جائىز نىيە سەفەر بىكات، ھەرچى سەفەرى پىش كاتى وتارى جومعه بوو، ئەو زانايان سى بۇچوونيان لەسەر ھەيە، ھەرسىكى گىرپانەوھن لەئەحمەدەو، يەكەم: جائىز نىيە. دووھم: جائىزە. سىيەم: جائىزە تەنيا لەدەرچوون بۇ جىھاد.

ئەمە ئەگەر كەسى موسافىر نەترسا لەوھى ھاودەمىي ھاوپىكانى سەفەرى لەدەست نادات، بەلام ئەگەر ترسا خۆى دوابكەوئى ھاوپىكانى دەرۋن، ئەو رەھايانە بۇى جائىزە ئەو سەفەرە بىكات، چونكە ئەو غوزىكە فەرزى جومعه و جەماعەتى لەسەر لادەبات.

پانزە يەم: ئەو كەسەى بەپى دەچىت بۇ جومعه، بۇ ھەر ھەنگاۋىك پاداشتى سالىكى ھەيە بەرۋو و شەونوئىيەو. عەبدولرەزاق ئەلى: لەئەوسى كوپى ئەوسەو وتى: پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) فەرەمۇي: "مَنْ غَسَلَ وَاغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَبَكَرَ وَابْتَكَرَ، وَدَنَا مِنَ الْإِمَامِ فَأَنْصَتَ، كَانَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ يَخْطُوهَا صِيَامٌ سَنَةٍ وَقِيَامُهَا وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ"^۱، واتا: ھەركەسى رۆزى جومعه خۆى بشورى،(الله أكبر) بىكات و زوو بچى بۇ مزگەوت و لەپىزى ئىمام نىكبىتەو و گوى بگى لەئىمام، ئەو بۇ ھەر ھەنگاۋىك كە ئەينى، پاداشتى رۆز و شەونوئى سالىكى بۇ دەنووسرى و ئەو بۇ خاى گەرە ئاسانە. ئىمام ئەحمەد گىراۋىەتییەو لەموسنەدەكەيدا^۲، ئىمام ئەحمەد ئەلى: غسل، واتا لەگەل ھاوسەرەكەيدا جووت بوو، وەكىعش ئاۋەھى لىكدارەتەو.

^۱ - ئەبو داۋود (۱۰۷۸) و ئىبن ماجە (۱۰۶۹) ئىخراجىان كىرەو.

^۲ - عەبدولرەزاق ئىخراجى كىرەو لە (مصف) ۲۵۹/۳ (۵۵۷۰).

^۳ - ئەحمەد ئىخراجى كىرەو ۹۲/۲۶ (۱۶۱۲۲).

شانزه يه م: رۆژی سړينه وهی گوناوه کانه، له سه حیحی بوخاریدا هاتووه
له سه لمانه وه نه لئ: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ
يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، وَيَدْهِنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبٍ بَيْتَهُ، ثُمَّ
يَخْرُجُ فَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كَتَبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ إِلَّا غُفِرَ لَهُ
مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْآخَرِ"^۱، واتا: هر پیاوړی رۆژی جومعه خوی بشوری به وهی
چه ندهی توانی، خوی پاک بکاته وه، پاشان رۆن له قزی بدات یان بونی ماله وهی
له خوی بدات و پاشان دهرچی بۆ مرگه وت و ئاژاوه و داپران نه خاته نیوان دوو
که سه وه، پاشان نویژه که ی بکات و پاشان بیده نگبی بۆ وتاری ئیمام، نه وه خوی
گه وره له تاوانی نیوان نه و جومعه یه ی بۆ جومعه یه کی تر لئی خوش نه بی.

حه قده یه م: له پۆزی جومعه دا کاتی که هیه خوی گه وره تیایدا به دهم داوی
به نده کانه وه دیت، مړوی موسلمان له و کاته دا داوی ههرچی بکات، خوی گه وره
پتی ده دات، له سه حیحینه دا هاتووه له فرموده یه کی نه بو هوره یه وه (خوی لی
رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموویته: "إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ
لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ
إِيَّاهُ"^۲، واتا: له پۆزی جومعه دا کاترمیریک هیه، هر موسلمانیک له و کاترمیره دا
سه رقالی نویژ و پارانه وه بی، داوی ههرچی بکات، خوی گه وره پتی ده دات.

خه لکی له باره ی نه و کاترمیره وه به سه ر دوو بۆچووندا دابه شبوونه: ئاخو
ماوه ته وه یان هه لگراوه؟ ئیبن عه بدولبیر^۳ و که سانی تر گپراویانه ته وه. نه وانه ی
وتوویانه: ماوه ته وه و هه لته گراوه له باره ی کاته که یه وه جیاوازن: ئاخو کاته که ی
دیاریکراوه یان نه؟ بۆ نه وه بوونه ته دوو به شه وه. نه وانه ی ده ستیشانیان کردوه

^۱ - سه حیحی بوخاری (۸۸۲).

^۲ - بوخاری (۹۲۵) و موسلیم (۸۵۲) ئیخرایان کردوه.

^۳ - (لتمهیدی) ئیبن عه بدولبیر ۱۹/۱۷-۱۹.

به سر يانزه بچووندا جياوازيوون. بارسه نگريني نيو تهو بچوونانه دوو بچوونه، هه ردووكيان هه رموده ي جيگير له خزي گرتوون و په كيكيان له وي تريان بارسه نگرته.

بچووني به كه م: كاته كه ي له نيوان دانيشتنى ئيمامدايه تاوه كو ته واوبووني نويز، به لگه ي ته م بچوونه، ته وه يه كه موسليم گيړاويه تيبه وه له سه حيه كه يدا له هه رموده يه كي ته بو بورده ي كوپي ته بو موسا، به وه ي عه بدوالله ي كوپي عومه ر پيووتوه: ئاخو له باوكت بيستوه و گويت لييووه له باره ي كاترميري جومعه وه له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه وسلم) شتيكي گيړايته وه؟ وتي: به لي، گويم لييو ته يوت: گويم له په يامبه ري خوا بوو (صلى الله عليه وسلم) ته يفه رمور: "هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الْإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضَى الصَّلَاةُ"، واتا: كاته كه ي له نيوان دانيشتنى ئيمامه تاوه كو ته واوبووني نويز.

بچووني دووه م: له دواي عه سره. ته مه بارسه نگريني هه ردو بچوونه، به لگه ي ته م بچوونه، ته وه يه كه ته بو داود و نه سائي گيړاويانه ته وه له جابره وه ته ويش له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه وسلم) كه هه رمويه تي: "يَوْمُ الْجُمُعَةِ اثْنَا عَشَرَ سَاعَةً، فِيهَا سَاعَةٌ لَا يُوجَدُ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا أُعْطَاهُ، فَالْتَمَسُوهَا آخِرَ سَاعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ"، واتا: روزي جومعه دوانزه كاترميره، كاترميريكي تيدايه هه ر موسلماننيك له و كاترميره دا داواي هه رشتيك له خواي گه وره بكات، خواي گه وره پني ده به خشيت، ته و كاترميره ش له دواي عه سر ده ستيبخه ن.

هه ژده يه م: له و روزده نويزي جومعه هه يه كه خواي گه ورد له نيو هه موو نويزه هه رزه كاندا به كو مه لي تايبه تمه ندي. تايبه تي كر دوود كه له واني تر دا ته و تايبه تمه نديانه بووني نيه: له گردبوونه وه و ژماره ي تايبه ت و هه رجي ته ودي

١- موسليم شخريجي كر دووه (٨٥٣)

٢- ته بو داود (١٠٤٨) و نه سائي (١٣٨٩) شخراحيان كر دووه

دانیشتووی ئەو شوینە بیت و خویندەوہی بەدەنگ. تووندی و جەخت لەسەرکردنەوہیەکی لەسەرھاتووہ تەنیا بۆ نوێژی عەسەرھاتووہ.

نۆژدەییەم: ئەو وتارە ی تێدایە کە مەبەست پێی سوپاس و گەرە راگرتنی خۆی گەرە و شایەتیدانی یەکتاپەرستی و پەيامداریتی موحەممەد(صلی اللہ علیہ وسلم) و بیرھێنانەوہی رۆژگاری خۆیە بۆ بەندەکانی و ھەرپەشە و وریاکردنەوہیانی تێدایە لەتوورپەیی خۆی گەرە و ئامۆزگاریکردنیانە بۆ نزیکبوون لەخۆی گەرە و بەھەشتەکە و رێگریکردنیانە لەھەر شتێ نزیکیان بخاتەوہ لەتوورپەیی و نۆژەخی خۆی گەرە، لەو وتارە و کۆبوونەوہی ئەو رۆژەدا ھەر ئەوہ مەبەستە.

بیستەم: ئەو رۆژەییە کە سووننەت و موستەحەبە بەندە تیایدا یەکلایتەوہ بۆ خواپەرستی، بەجۆرەھا پەرستشی واجیب و سووننەت تاییەتمەندی بەسەر رۆژەکانی تردا ھەیە. خۆی گەرە بۆ ھەر میللەتێک رۆژێکی دانائوہ تیایدا یەکلاینەوہ بۆ خواپەرستی و دوورکەوتنەوہ لەسەرقالییەکانی دونیا، بۆیە رۆژی جومعەش رۆژی خواپەرستی، لەنیۆ رۆژەکانی تردا وەك مانگی رەمەزانە لەنیۆ تەواوی مانگەکانی تردا، کاتی قبوڵبوونی دوعا تیایدا، وەك شەوی قەدرە لەمانگی رەمەزاندا، بۆیە ھەرکەسێ رۆژی جومعەیی سەلامەت و رێک و راست بوو، ئەوہ تەواوی ھەفتەکەیی سەلامەت دەبێ، ھەرکەسیکیش رەمەزانی سەلامەت و دروست بوو، ئەوہ تەواوی سەڵەکەیی بۆ سەلامەت دەبێ، ھەرکەسێ حەجەکەیی سەلامەت بوو، ئەوہ تەواوی تەمەنی سەلامەت دەبێ، بۆیە رۆژی جومعە تەرازووی ھەفتەیی، رەمەزانیش تەرازووی سەڵە، حەجیش تەرازووی تەمەنە، سەرکەوتن و سەرھەرازیش بەخۆی گەرەییە.

بیست و یەك: لەبەر ئەوہی جومعە لەھەفتەدا وەك جەژنە لەسالدا و جەژنیش نوێژ و قوربانیی لەخۆگرتووہ و رۆژی جومعەش رۆژی نوێژە، ئەوہ خۆی گەرە خێراکردن

له رويشتن يو مزگهوتي له جياتي ته و قوريانيه داناوو، يو نه و كه سه ي زو و ده چيټ
يو مزگهوت له و روزه دا، نويز و قوريانيي يو كوكردو و ده ته و ه و ه ك له سه حيحه يندا
هاتوو له په يامبهرى خوا و ه (صلى الله عليه وسلم) فه رموويه تي: "مَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ
الْأُولَى فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَهُ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي
السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنًا"^۱، وانا: هه ركه سى له كاتر ميړى يه كه مدا بچى يو
مزگهوت، و ه ك ته و ه يه و شتر يكي كړ د بيته قورياني، هه ركه سيكيش له كاتر ميړى
دوو مدا بچى، و ه ك ته و ه يه مانگايه كى كړ د بيته قورياني، هه ركه سيكيش له كاتر ميړى
سيه مدا بچى، و ه ك ته و ه يه به رانيكي شاخدارى كړ د بيته قورياني.

شه رعناسان له سهر ته و كاتر ميړانه بوونه ته دوو به شه و ه:

يه كه م: سهره تاى روزه، ته و ه ناسراو له مه زه بى شافيعى^۲ و ته حمه د^۳ و ته وانى تردا.
دوو ه م: به شيكه له كاتر ميړ شه شى دواى لادانى خوړ له ناو و پاستى ئاسمان، ته مه
به ناوبانگه له مه زه بى ماليك^۴ و ه ندى له شافيعيه كانيش ه ليا نيزاردو و ه^۵.
منيش ته ليم: چه قى ره تكدنه و دى ته و دى شه به ق (التبكي) له سهره تاى روزه
نيه، له سهر سى شت و دستاو و ته و د: بيژدى (الروح) كه ته نيا له دواى خوړ ئا و ابوون،
دوو ه م: بيژدى (التهجير) كه له (الهاجرة) و له كاتى گه رمای سه ختدا ته بى، سيه م:
به كارى ته هلى مه دينه، ته وان له سهره تاى روزه نه ده هاتن.

هه رچى بيژدى (الروح) د، گومان له و ددا نيه به ما و دى دواى خوړ ابوونه و دى خوړ
له ناو و پاستى ئاسمان د و تر يټ، به زوى نه گه ر له گه ل به رده ياندا به را و ر د ب ك ر يټ،
الروح به و اتاى رويشتن و چوون و رايبو و ر د يټ.

^۱ - بوخارى (۸۸۱) و موسليم (۸۵۰) شيخا جيان كرسوو.

^۲ - بروانه: بحر المذهب للرويانى ۱۲۰ المجموع للسوي ۵۰.

^۳ - المغي لابن قدامة ۱۶۴/۳.

^۴ - المنقى للناجي ۱۸۳/۱.

^۵ - بروانه: نهاية المطب للحويني ۵۶۵/۳، المجموع للنوي ۵۴۰/۴.

مه رجی وشهی (التهجير والهجير و المهجر) ه، له (الهجر والهجرة) هوه هاتون،
ئه لجه وهه ری ئه لی: نیوه پۆیه له کاتی گه رمای سه خندا، ئه وتری: هجر النهار، واتا
نیوه پۆی گه رم^۱. ئه وانی تر ئه لئین: قسه کردن له باره ی بیژه ی (التهجير) وهك قسه
کردنه له باره ی بیژه ی (الروح) و مه به ست پیتی شه به قییه.

مه رجی ئه وه ی خه لکی مه دینه له سه ره تای رۆژدا نه پۆیشتون بۆ جومعه، ئه مه
کاری ئه وان بووه له سه رده می مالیکدا (خوای لی رازی بی) و حوجه و به لگه نییه
و لای ئه وه ش که ئه لی: کۆده نگیی خه لکی مه دینه به لگه و حوجه یه، له و کاره دا
ته نیا ئه وه یه واز له پۆیشتن بۆ جومعه هینراوه له سه ره تای رۆژدا، به پیتی پتیوست و
ناچاریی ئه وه جائیزه، ئه کری که سیک سه رقالب بی به کار و بژیویی خوی و مال و
مندالییه وه تاوه کو کاروباره کانی تری دین و دنیای و ئه وه باشته به جیبیه پیتی
تاوه کو له سه ره تای رۆژدا بجیت بۆ جومعه.

بیست و دوو: رۆژیکه که خوای گه وره له به هشتدا تیایدا خوی پیشانی باوه رداران
ده دات، سه ردانی ده که ن، ئه وه ندە لییه وه نزیك ده بن زیاتر له نزیکیبونه وه ی
دونیا یان له ئیمامی مزگه وت، ئه وانه ی که پیشده که ون بۆ سه ردانی کردنی، ئه وانه ن
که له دونیادا پیشده که ون بۆ گه یشتنه جومعه.

بیست و سی: ئه و رۆژه یه که جگه له شه ی تانه کانی مروّ و جنۆکه، ئاسمانه کان و
زه وی و جیا و ده ریاکان و ته وای مه خلوقات ترس و توقین دایانه گری،
له فه رموده یه کی ئه بو هوره یرده ها توه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه
وسلم): "لَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ وَلَا تَغْرُبُ عَلَى يَوْمٍ أَفْضَلَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ، وَمَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا
وَهِيَ تَفْرَعُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ إِلَّا هَذَيْنِ الثَّقَلَيْنِ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ"^۲. واتا: خۆر له هه یج رۆژیکدا
هه لئایه ت و ئاوا نابی باشته ری له هه لئان و ئاوا بوونی له پۆژی جومعه دا، هه یج

^۱ - نحدیه للجوهی ۲: ۸۵۱.

^۲ - نه حه د ۱۳: ۱۱۶ (۷۶۸۷) شیخاخی کردوه، بنچینه کی له بوخاری (۸۸۱) و موسلیه (۸۵۰) دایه.

گياندارك نيه له پوژي جومعه دا نه ترسي و ترس دايه گري جگه له جنوکه و مروف. فهرموده يه کي سه حيه. نه و روژه يه که قيامه تي تيدا هه لده ستي و جيهان ده پيچريته وه و دونيا کاول و ويران ده بيت و خه لکي تيدا زيندوو ده کريته وه بو ماله کانين له به هشت و دوزه خدا.

بيست و چوار: نه و روژه يه که خوي گوره بو نه م ئوممه ته هيشتيه وه و نه هلي کيتابي لي ويل کرد، هه روه که له سه حيدا هاتوو له فهرموده يه کي نه بو هوره يره دا (خوي لي رازي بي) له په يامبه ري خواوه (صلي الله عليه وسلم) فهرموده يه تي: "مَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ خَيْرٍ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ، هَذَا اللَّهُ لَهُ، وَضَلَّ النَّاسُ عَنْهُ، فَالنَّاسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ، هُوَ لَنَا، وَلِلْيَهُودِ يَوْمَ السَّبْتِ وَلِلنَّصَارَى يَوْمَ الْأَحَدِ"، واتا: خوړ له پوژيکدا هه لته هاتوو و تاواي باشري لي له پوژي جومعه، خوي گوره ري نماي ئيمه ي کرد بو نه و روژه و خه لکي تري لي ويل کرد، له وه دا خه لکي دواي ئيمه که وتوون، نه و روژه هي ئيمه يه، جوله که روژاني شه ممه ي هه يه و گاوه کانين روژاني يه کشه ممه.

بيست و پينج: له نيو روژه کاني هه فته دا جومعه هه لبرارده ي خوي گوره يه، هه روه که له نيو مانگه کاني سالدا مانگي ره مه زاني هه لبراردوو، له نيو شه واندا (ليلة القدري) هه لبراردوو، له زه وييدا مه که ي هه لبراردوو، له نيو مروفه کانينشدا موخه ممه د (صلي الله عليه وسلم) ي هه لبراردوو.

بيست و شه ش: مه کروه ي داناوه روژاني جومعه به ته نيا روژوي تيدا بگيردری، له سه حيه ي موسليما هاتوو له نه بو هوره يره وه (خوي لي رازي بي) له په يامبه ري خواوه (صلي الله عليه وسلم) فهرموده يه تي: "لَا تَخْتَصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي وَلَا تَخْصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ"

^۱ - نه حه د ۱۶/۴۲۱ (۱۰۷۲۳) نيزاجي کردوو، بنچينه کي له بوخاري (۸۸۱) و موسليم (۸۵۰) دايه.

أَحَدُكُمْ^١، وَاَتَا: لَهَنْيَو شَهْوَانِي هَهْفَتَهْدَا تَهْنِيَا شَهْوِي جَوْمَعَه تَايِبَهْت مَهْكَانْ
بَهْشَهْوَئِيژَهْوَه، لَهَنْيَو رَوژَانِي هَهْفَتَهْدَا تَهْنِيَا رَوژِي جَوْمَعَه تَايِبَهْت مَهْكَانْ
بَهْوَژَووگَرْتَنَهْوَه مَهْكَاهْ رَهْزِييَ يَهْكَيَكْ لَهَنْيَوَه تَهْو رَوژَه بَهْوَژَووِي.

٢١- رِييَازِي پَهْيَاْمَبَهْرِي خَوَا (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَهْوَئَارْدَانْدَا

پَهْيَاْمَبَهْرِي خَوَا (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَهْ وَتَارِي دَهْدَا، چَاوهْكَانِي سَوُور دَهْوَئَهْوَه
وَ دَهْنَكِي بَهْزَهْدَهْوَئَهْوَه وَ تَوُورَهْيِي تَوُوند دَهْوَور وَهْكَ تَهْوَهْيِي هَوُشْدَارِيي بَدَات
سَوِپَايَهْكَ بَهْوَئَهْوَه بَو سَهْر تَهْو خَهْكَه وَ تَهْيَهْهَرْمَوُو: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ
كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ بِدْعَةٍ
ضَلَالَةٌ"، وَاَتَا: پَاشَانْ، بَزَانَنْ بَاشْتَرِيْن وَ چَاكَتَرِيْن بَاسْ وَ گِيْرَانَهْوَهْيَهْكَ بَرِيْتِيَه
لَهْوَئَرْتَانْ، بَاشْتَرِيْن رِيْنَمَايِي وَ رِيْنِيْشَانْدَهْرِيَهْكِش بَرِيْتِيَه لَهْهِيْدَايَهْتِي مَوَحَهْمَهْد،
خَرَاپَتَرِيْنِي كَارَوْبَارَهْكَانْ بَرِيْتِيَه لَهْشَتَه دَاهِيْتَرَاوهْكَانْ، هَهْمَوُو دَاهِيْتَرَاوِيْكِش
(بِيْدَعَهْيَهْكَ)، گَوْمَپَايِيَه. پَاشَانْ تَهْيَهْهَرْمَوُو: "أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ مَنْ تَرَكَ
مَالًا فَلَأَهْلِهِ وَمَنْ تَرَكَ دِيْنًا أَوْ ضِيَاعًا فَلِإِيٍّ وَعَلِيٍّ"^٢، وَاَتَا: بَو هَهْر بَاوهْپَرْدَارِيْكَ مَنْ
لَهْپِيْشْتَرْم بَوِي بَهْگِيَانْ وَ نَهْفَسِي خَوِي، هَهْرَكَهْسِي لَهْدَوَاي خَوِي مَالِيْكَ
بَهْجِيْهِيْشْت، تَهْوَه بَو كَهْسَوَكَارِي تَهْبِي، هَهْرَكَهْسِيْكِش قَهْرَزِيْكَ لَهْدَوَاي خَوِي
بَهْجِيْهِيْشْت، تَهْوَه مَنْ قَهْرَزَهْكَهْي بَو دَهْدَهْمَهْوَه.

وَ تَارِي كَوُورْت دَهْكَرْدَهْوَه وَ نَوِيژِي دَرِيژ دَهْكَرْدَهْوَه، يَادِي خَوَاي زَوُور دَهْكَرْد وَ
تَهْيَهْهَرْمَوُو: "إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصْرَ خُطْبَتِهِ مِثْلَةُ مَنْ فِقْهُهُ"^٣، وَاَتَا: دَرِيژِي
نَوِيژِي كَهْ سِيْكَ وَ كَوُورْتِيي وَ تَارَهْكَهْي، نِيْشَانَهْيِي تِيْگَهْيَشْتَنِي تَهْوَكَهْ سَهْيَه.

^١ - موسليم نِيْخَرَاجِي كَرْدَوُورَه (١١٤٤).

^٢ - موسليم نِيْخَرَاجِي كَرْدَوُورَه (٨٦٧).

^٣ - موسليم نِيْخَرَاجِي كَرْدَوُورَه (٨٦٩).

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له وتاره‌کانیدا هاوہ لانی فی‌ری ریسا و شہریعه‌تہ‌کانی نیسلام ده‌کرد، نه‌گہر فرمان و نه‌هییه‌ک هہ‌بووایه بۆیانی روون ده‌کرده‌وه، هہ‌روه‌ک کاتی سہ‌رقالی وتار بوو که‌سیک هاته ژوورده‌وه، فرمانی پی کرد دوو رکات نویژ بکات.

ریگری کرد له‌که‌سیک به‌نیو ریزه‌کاندا ده‌هاته‌پیش و فرمانی پی کرد دابنیشیت. بۆ حاله‌تیکی پیویست یان وه‌لامی هاوہ‌لیکی، وتاری ده‌بپی و دواتر ده‌گه‌پایه‌وه سہر وتاره‌که‌ی و وتاره‌که‌ی ته‌واو ده‌کرد.

بۆ پیویستی له‌مینبه‌ره‌که‌ی داده‌به‌زی و پاشان ده‌گه‌پایه‌وه سہر ته‌واو‌کردنی وتاره‌که‌ی، هہ‌روه‌ک دابه‌زی بۆ هہ‌لگرتنی حه‌سەن و حوسەین، هہ‌لیگرتن پاشان بردنیه سہر مینبه‌ره‌که و وتاره‌که‌ی ته‌واو کرد.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له وتاره‌کانیدا بانگی خه‌لکی ده‌کرد: فلانه که‌س وەرہ، فلان دابنیشہ، فلان نویژ بکه.

به‌پیی پیویست له‌وتاردا فرمانی به‌هاوہ لانی ده‌کرد، نه‌گہر هہ‌ژاریکی بدیبایه، فرمانی ده‌کرد و هانداسی ده‌کرد تاوہ‌کو هاوکاری پی نه‌و که‌سه بکریت.

به‌په‌نجه‌ی شایه‌تومانی له‌وتاردا ئاماژہ‌ی ده‌کرد له‌کاتی یادکردنی خوای گه‌وره و پارانه‌وه‌دا.

له‌کاتی بیبارانییدا له‌وتاردا به‌خوای گه‌وره ده‌پاراپه‌وه بۆ نه‌وه‌ی باران بیاریت. له‌پۆزی جومعه‌دا چاوہ‌پوانی ده‌کرد تاوہ‌کو خه‌لکی کۆبینه‌وه، که کۆده‌بوونه‌وه، به‌ته‌نیا ده‌رده‌چووہ لایان، که ده‌هاته مزگه‌وته‌وه سه‌لامی لییان ده‌کرد، که ده‌چووہ سہر مینبه‌ر روو به‌خه‌لکه‌که راده‌وه‌ستا و سه‌لامی لییان ده‌کرد، پاشان داده‌نیشیت و بیلایش بانگی ده‌دا، که له‌بانگ ده‌بوویه‌وه، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هہ‌لده‌ستا وتاری ده‌دا به‌وتاریک داپران له‌نیوان بانگه‌که و وتاردا نه‌بوو.

مینبہرہ کی سی پایہ ہی ہو، پیش دروست کردنی ہو مینبہرہ لای دارخورمایہ کی بچوک و تاری دہدا و پشتی پیئہ وہ دہدا، لہ ناوہ پراستی مزگہ و تدا مینبہری دروست کرد، بہ لکو لہ پروی رۆژئاوای مزگہ و تہ کہ و نزیک بہ دیوارہ کہ مینبہری دروست کرد، لہ نیوان خوی و دیوارہ کہ دا ئەندازہ ی تیپہ پربوونی مہرێک بۆشایی مابووہ وہ۔

کہ لہ غیری جومعہ دا لہ سہری دادہ نیشٹ یان لہ جومعہ دا بہ پیئہ لہ سہری رادہ و ستا، ہاوہ لان روویان تی دہ کرد، پہ یامبہ ریش (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ کاتی وتارہ کہ دا روو بہ ئەوان بوو۔

بہ راوہ ستانہ وہ و تاری دہدا، پاشان دانیشتنیکی کہ می دہ کرد پاشان ہلہ ستا بۆ و تاری دووہم، کہ لہ و تاری دووہم دہبوویہ وہ، بیلال دەستی دہ کردہ قامت کردن۔ فرمانی بہ خەلک دہ کرد لیئہ وہی نزیک بنہ وہ و بیئہ نگ بن و ہوالی پیئہ دان ئەگر یہ کیئ بہ ئەوہی تہ نیشتی بلی: بیئہ نگ بہ، ئەوہ لہ غوی کردوہ^۱۔

کہ بیلال لہ بانگان دہبوویہ وہ، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەستی دہ کردہ و تار، ہەرگیز ہیچ کہ سی ئەوکاتہ ہلہ ستا و تہ وہ بۆ ئەنجامدانی دوو رکات نوێژ، تہ نیا یہ ک بانگیش ہبوو، ئەمہ بہ لگہ یہ لہ سہرئہ وہی جومعہ ش وەک جہژن و ہمایہ و لہ پیشیدا نوێژی سووننہت بوونی نییہ، ئەمہ دروستترین بۆچوونی زانایانہ و سووننہتیش بہ لگہ ی لہ سہر داوہ۔

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کہ نوێژی جومعہ ی دہ کرد، ئەچوہ مالی خوی و دوو رکات سووننہت جومعہ ی دہ کرد، فرمانی دہدا بہ و کہ سہ ی ئەو نوێژہ ی کردوہ، دوی ئەوہ چوار رکات بکات۔

^۱ - بوخاری (۹۳۴) و موسلم (۸۵۱) نیخرا بیان کردوہ۔

شیخ و مامۆستامان ئێبێن تەیمییه بە پرەحمەت بۆ ئەلی: ئەگەر کەسی لە مزگەوت نوێژی کرد، چوار رکات بکات، ئەگەر لە مالدا نوێژی کرد، دوو رکات بکات. منیش ئەئیم: فەرموودەکان لە سەر ئەو بەلگە دەدەن.

٢٢- رییازی پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە دوو جەژنە کەدا

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە (المُصلی) نوێژی دەکرد، کە دەکەوتتە دەرگای رۆژھەلاتی مەدینەو، وەک حەج، لە مزگەوتە کە ی خۆیدا نوێژی جەژنی ئەنجام نەدەدا، تەنیا یە کجار نەبێ کە باران بوو لە مزگەوتە کەیدا نوێژی جەژنی پێ کردن ئەگەر ئەو فەرموودە یە بسەلمی، لە سووننەنی ئەبو داوود و ئێبێن ماجەدایە، پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەمیشە لە (المُصلی) نوێژی دەکرد.

لە دەرچوون بۆ نوێژی جەژن جوانترین بەرگی دەپۆشی، کراسیکی ھەبوو بۆ ھەردوو جەژنە کە و نوێژی جومعە لە بەری دەکرد، جاریکیان دوو عەبا (بۆردە ی) سەوزی لە بەر کرد، جاریکی تریش عەبا ی سوور نە ک سووری تەواو و تۆخ وەک ئەو ی ھەندێ کەس گومانی دەکەن. ئەگەر و دەما بۆ یە ئەو عەبا ی بۆردە نە دەبوو، بە لکو ھێلی سووری تێدا ھەبوو وەک عەبا ی یە مەنی، بۆ یە ناو نراو ھ سوور، چونکە ئەو رەنگە سوورە ی تێدا ھەبوو، بێگومان دروست لە پەيامبەری خواو ھاتوو (صلی اللہ علیہ وسلم) کە نە ھێ کردوو لە سووری ھەناری (معصفر) و سوور.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پێش دەرچوونی بۆ نوێژی جەژنی رەمەزان چەند دەنکە خورمایەکی دەخوارد، تیق دەیخوارد نە ک جووت، بە لام بۆ نوێژی جەژنی قوربان ھیچی نە دەخوارد و دوا ی گەرانی دە ی لە (المُصلی) نانی دەخوارد و لە قوریانییە کە ی دەخوارد.

١- ئەبو داوود (١١٦٠) و ئێبێن ماجە (١٣١٣) شیخراجیان کردوو.

ئەگەر فەرمووده که دروست بێ، ئەوە بۆ نوێژی جەژن خۆی دەشۆرد، دوو فەرموودهی لاواز لەو بارەیهوه هاتوون، بەلام لەئێبن عومەرەوه سەلماوه - سەرباری پابەندبوونی تووندی بەسووننەتەوه - که پیش دەرچوون بۆ نوێژی جەژن، خۆی شۆردووه.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەپیاوێ دەردەچوو، لەپیشیدا حەریەکەى هەڵدەگیرا، که دەگەشتە المصلی، حەریەکەى دەکردە سترەى نوێژەکەى، چونکە ئەوکات المصلی دەشتایێک بوو دیوار و خانوویەکی تێدا نەبوو.

نوێژی جەژنی رەمەزانی دواوەخست و نوێژی جەژنی قوربانى پیشدەخست، ئێبن عومەر سەرباری پابەندبوونی تووندی بەسووننەتەوه، ئەو کاتى دەردەچوو بۆ نوێژی جەژن که خۆر هەڵدەهات و لەمالەوه تاوەکو المصلی (اللہ اکبر) دەوتەوه. پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) که دەگەشتە المصلی، دەستی دەکردە نوێژکردن، بەبێ بانگ و قامەت و وتنى (الصلاة جامعة).

نە خۆی و نە هیچ هاوێشێکی لەپیش و دواى نوێژ لەگەشتن بە المصلی هیچ نوێژێکیان نەدەکرد.

لەپیش وتاری جەژن، نوێژی جەژنی دەکرد، دوو رکاتی دەکرد، لەرکاتى یەكەمدا حەوت (اللہ اکبر) بەدواى یەكدا دەوتەوه بە (اللہ اکبر) دەستپێکردنى نوێژەکەوه، لەنیوان هەر (اللہ اکبر) بۆ (اللہ اکبر) یەکى تر، وەستانىکى کەمى هەبوو، لێیهوه لەبەر نەکراوه لەنیوان (اللہ اکبر) هەکاندا وێردىکى دیاریکراوى خویندى، ئێبن عومەر ئەگەرچی پابەندى سووننەت بوو، لەگەڵ هەر (اللہ اکبر) یەکدا دەستی بەرز دەکردەوه.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) که (اللہ اکبر) هەکانى تەواو دەکرد، دەستی دەکردە قورئان خویندن، سورەتى فاتىحای دەخویند، پاشان لەرکاتى یەکدا:

﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ۝ ق: ۱﴾ له رکاته کې تریشدا: ﴿اقْرَأِ السَّاعَةَ وَأَنْشَأَ الْقَمْرَ ۝ الْقَمْر: ۱﴾ رهنګه له و دوو رکاته شدا نه مانه ی خویندې: ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الْأَعْلَى: ۱﴾ و ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَرِيشَةِ ۝ الْغَاشِيَةِ: ۱﴾ به دروست نه مه و نه وی تر لیوه هاتووه، جګه له وه به دروست لیوه نه ګیرد راووته وه.

که له خویندنه وه ی نه و نایه تاته ده بوویه وه، (الله اکبر) ی ده کرد و نه چوو رکوع، پاشان که نه و رکاته ی ته واو ده کرد و له سجود ه لده ستا، پینج جاری یه ک به دوی یه ک (الله اکبر) ی ده کرده وه، که له و پینج جاره ده بوویه وه، قورئانی ده خویند.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که نویژی ته واو ده کرد، ده چوو روو به خه لک راده وه ستا، خه لکیش له شوینی خویندا به شیوه ی ریز دانیشتبوون، ناموزگار بیانی ده کرد و فرمان و نه می پتیا نه کرد، که بیویستبایه نه هییه ک بکات، یه کسه ر نه هییه که ی ده کرد، یان ویستی فرمانیکی هه بوویه فرمانی دها. مینه بریک نه بوو بچیته سه ری، به لکو به راوه ستان له سه ر زه وییه که وتاری بویان دها.

هه موو وتاره کانی به (الحمد لله) ده ستپیده کرد، له یه ک فهرمووده شدا نه هاتووه له هه ردو و تاری جه ژندا به (الله اکبر) ده ستپییکردی.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) روخسه ت و مؤلته ی به وانه دا که ناماده ی نویژی جه ژن بوون، به وه ی دابنیشن بق گوئیستی وتار یان بوون، روخسه تیشی پیدان نه ګه ر نویژی جه ژن که وته روژی جومعه وه، ته نیا ناماده ی نویژی جه ژن بېن. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پوژی جه ژندا ریګه ی ده ګوړی، به ریګه یه کدا ده مات و به ریګه یه کی تر دا نه ګه پایه وه، وتراوه: بویه وه های ده کرد، تاوه کو سه لام له خه لکی هه ردو ریګه بکات. وتراوه: تاوه کو به ره که تی هه ردو خه لکه که ی ده ستبکه وی. وتراوه: تاوه کو پیویستی خه لکانیک جیبه جی بکات که له سه ر نه و دو ریګه یه بوون. وتراوه: تاوه کو له ته واوی ریګه و بانه کاند دوشمه کانی نیسلام

پیشانی ئەو خەڵکە بدات. وتراوه: تاوه‌کو دوو پووان خەفە تبارین بە بینینی شکۆداری ئیسلام و موسلمانان و جیگیربوونی دروشمەکانی ئەو ئایینە. وتراوه: تاوه‌کو شایەتییانی شوینەکان زیاتر بێتەوه، چونکە ئەو کەسە ی دەچیت بۆ مزگەوت یان المصلی، بۆ هەر هەنگاوێکی پلەیه‌کی بۆ دەنووسری و بۆ هەنگاوێکی تریش تاوانیکی لەسەر دەسپدریتەوه تاوه‌کو دەگاتەوه مال. وتراوه: دروستتر: بۆ هەموو ئەوانە و کۆمەڵی حیکمەتی ترە کە لە ئەنجامدانیدا هەیه.

لەبارە ی پەيامبەری خواوە (صلی الله علیه وسلم) گێردراوە تەوه کە لە نوێژی بە یانی رۆژی عەرەفە تاوه‌کو کۆتا رۆژی (التشریق) تەکبیرە ی کردووه و فەرموویەتی: "اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ".

٢٢- رییازی پەيامبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لە نوێژی خۆر گیراندا

کە خۆرگیرا، پەيامبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بە خێرای و ترسەوه عەباکە ی بەدای خۆیدا رادەکیشا دەرچوو بۆ مزگەوت، خۆرگیرانە کە لە سەرەتای رۆژدا بوو کە بە ئەندازە ی دوو تیر (رمح) یان سێ تیر بوو لە کاتی هەڵهاتندا، پەيامبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هات و دوو رکات نوێژی کرد، لە پکاتی یە کەمدا سورەتی فاتحە و سورەتیکی درێژی خویند، خویندەوه کە ی بە دەنگ بوو، پاشان چوو رکوع و رکوعە کە ی درێژ کردەوه، پاشان لە رکوعدا سەری بەرز کردەوه و نوێژی کردەوه و وەستانی درێژە ی کیشا کە متر لە وەستانی یە کەم، کە سەری بەرز کردەوه فەرمووی: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ" پاشان دەستی کردە خویندەوه ی قورئان، پاشان چوو رکوع و رکوعی درێژ کردەوه کە متر لە رکوعی یە کەم، پاشان سەری بەرز کردەوه پاشان چوو سجود و سجودە کە ی درێژ کردەوه، پاشان لە پکاتە کە ی تردا هەمان ئەو شتانە ی کرد کە لە پکاتی یە کەمدا کردی.

١- دارە قوتنی ٢/٣٩٠ (١٧٣٧) و بەیەقی لە الدعوات الکبیر ٢/١٦٥ (٥٤٠) ئیخراجیان کردووه.

له‌هەر رکاتی‌کدا دوو رکوع و دوو سجود هه‌بوو، له‌هەردوو رکاته‌که‌دا چوار رکوع و چوار سجودی برد، له‌و نوێژه‌یدا به‌هه‌شت و دۆزه‌خی بینی، ویستی له‌به‌هه‌شتدا هه‌شویه‌ک تری بگری و پیشانیان بدات، دۆزه‌خیه‌کانیشی له‌دۆزه‌خدا بینی، بۆیه وتاریکی ره‌وانبێژانه‌ی بۆ باوه‌پداران خوینده‌وه که ئه‌مانه‌ی تیدا بوو: "إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْكُسِفَانِ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَادْعُوا اللَّهَ وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا"، واتا: خۆر و مانگ دوو نیشانه‌ن له‌نیشانه‌کانی خوای گه‌وره، بۆ مردن و ژیا‌نی هه‌چ که‌سی‌ک تووشی گیران نابن، ئه‌گه‌ر خۆر گیران و مانگ گیرانتان بینی، له‌خوا به‌پارینه‌وه و نوێژ بکه‌ن و خیرات بکه‌ن. پاشان فه‌رمووی: "يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ، وَاللَّهِ، مَا أَحَدٌ أَغِيرَ مِنَ اللَّهِ إِنْ يَزْنِي عَبْدُهُ أَوْ تَزْنِي أَمَّتُهُ، يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ، وَاللَّهِ، لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا"، واتا: ئه‌ی ئومه‌تی موحه‌مه‌د، سویند به‌خوا هه‌چ که‌سی‌کتان له‌خوا به‌غیره‌تر نیه و توو‌په‌تر نابێ کاتی به‌نده‌که‌ی چی نێر بێ یا‌ن مێ که داوین‌پرسی بکات، ئه‌ی ئومه‌تی موحه‌مه‌د، سویند به‌خوا ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی من ده‌مزانی ئیوه ده‌تانزانی، ئه‌وه که‌م پێده‌که‌نین و زۆر ده‌گریان.

له‌په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گیر‌دراوه‌ته‌وه که به‌سیفه‌تی تر نوێژی کردووه: له‌وانه: له‌هەر رکاتی‌کدا سێ رکوعی بردووه، له‌وانه: له‌هەر رکاتی‌کدا چوار رکوعی بردووه، له‌وانه: وه‌ک ئه‌وه‌ی نوێترین نوێژێک بێ ئه‌نجامی دابیت، له‌هەر رکاتی‌کدا یه‌ک رکوعی بردووه. به‌لام گه‌وره پیشه‌وايان ئه‌وه به‌دروست ناخه‌نه‌وه. په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی داوه له‌خۆرگیراندا یادی خوا بکریته‌وه، نوێژ بکری و پارانه‌وه و ته‌وبه و سه‌ده‌قه بکری و کۆیله نازاد بکری، خواش زاناته‌وه.

¹ - بوخاری (۱۰۴۴) و موس‌لیم (۹۰۱) ئیخ‌راجیان کردووه

۲۴- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نویږه بارانه دا

له په یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه لماوه که به چهند جوړیک داوای باران بارینی کردوه:

یه کهم: له پوږی جومعه و له سهر مینبه‌ر بوو له کاتی وتاردا فرمووی: "اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا"، واتا: خوایه گیان فریامان بکه‌وه، خوایه گیان فریامان بکه‌وه، خوایه گیان بارانمان بو دبارینه، خوایه گیان بارانمان بو دبارینه.

رووی دووه‌م: په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) روژیکي بو خه‌ک دیاریی ده‌کرد و تیایدا دهرده‌چوون بو المصلی، که خور هه‌لده‌هات دهرده‌چوو، به‌ده‌رچوونیکي ساده‌ی کزول و نه‌پاراپه‌وه، که گه‌یشته المصلی چوو سهر مینبه‌ر- نه‌گر دروستبی، شتیک له‌هه‌لکه‌پانه‌وه-القلب-هه‌یه- سوپاس و ستایشی خوی گه‌وره‌ی کرد و (الله اکبر) ی کرد، له‌و‌وتاره‌ی پاریزرابی نه‌مه‌هاتووه: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَتَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ عَلَيْنَا قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى حِينٍ"، واتا: سوپاس و ستایش ته‌نیا بو په‌روه‌ردگاری هه‌ردوو جیهان که خاوه‌ن سیفه‌تی الرحمن و الرحیم و پادشا و خاوه‌نی روژی دواپیه، هیچ خوایه‌کی به‌حق بوونی نییه جگه له‌الله، چی بووی نه‌وه ده‌کات، خوایه گیان تو (الله) ی، هیچ خوایه‌کی به‌حق بوونی نییه جگه له‌تو، چیت بووی نه‌وه ده‌که‌ی، تو الله و ده‌وله‌مندی و نیمه‌ش هه‌ژارین، باران و فریاکه‌وتنی خوتمان به‌سهردا دبارینه، نه‌وه‌شی بو نیمه‌ی داده‌بارینی هه‌تا ماوه‌یه‌ک بو نیمه‌ی بگیږه به‌هیز و توانا.

^۱ - بوخاری (۱۰۱۴) و موسلیم (۸۹۷).

^۲ - نه‌بو داوود نیخراجی کریموه (۱۱۷۳).

پاشان دهستی بهرزکرده وه و دهستی کرده کپوزانه وه و پارانه وه، نه وهنده دهستی بهرزکرده وه تاوه کو سپیایی بالی دهرکهوت، پاشان پشتی کرده خه لک و روو به قبیله و روو به قبیله بوو کراسه که ی بهر و پشت کرد، لای راستی کرده چهپ و لای چهپی کرده راست و رووی ناوه وه ی کرده دهره وه و رووی دهره وه ی کرده ناوه وه، کراسه که ی خه میصه رهش بوو، روو به قبیله دهستی کرده پارانه وه و خه لکیش ههروه ها.

پاشان دابهزی و دوو رکاتی پییان کرد به نمونه ی نویژی جه ژن به بی بانگ و قامهت، له ههردوو رکاته که دا به دهنگ قورئانی خویند، له رکاتی یه که مدا له دوا ی فاتح (سبح اسم ربك الأعلى) ی خویند، له دووه میشدا (هل أتاك حديث الغاشية).

رووی سییه م: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه ر مینه ر پارایه وه بو باران دابارین و روژی جومعه نه بوو، لییه وه نه گوزاوه ته وه له و پارانه وه یه دا نویژی کرد بی.

رووی چواره م: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به دانیشته وه له مزگهوت بو باران بارین پاراوه ته وه، دهستی بهرزکردووه ته وه و له خوای گه وره پاراوه ته وه، له و پارانه وه یه ی نه وکات کردوویه تی نه مه پاریزاوه: "اللَّهُمَّ اسْفِنَا غِيثًا مُغِيثًا مُرِيحًا طَبَقًا عَاجِلًا غَيْرَ رَائِبٍ نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍ"، واتا: خواجه گیان بارانیک بزمان دابارینه فریامان بکه وی و په له بی نه ک درهنگ، به سوود بی نه ک زیان.

که باران زور بوو، داوایان له په یامبه ری خوا کرد (صلی الله علیه وسلم) که بووه سستیته وه، نه ویش بو یان پارایه وه فرموی: "اللَّهُمَّ حَوِّثِنَا، وَلَا عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالْجِبَالِ وَالْأَجَامِ وَالْظُرَابِ وَالْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ"، واتا: خواجه گیان له سه ر

- نه بو دارود ثیخراچی کردووه (۱۱۶۹).

- بو حاری (۱۳۳) و موسلیم (۸۹۷) ثیخراجیان کردووه

نَيْمِه راييگَرِه و بِيخَرِه سَهَر دِه و رَووبِه رَمَان، لِه سَهَر چِيَا و دَوْلَ و تِه پَوْلَكِه كَان و شوئِي رِه و اندَنِي دِرِه خَتِه كَان.

پِه يَامبَه رِي خَوَا (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كِه بَارَان بَارِينِي دِه بِينِي تِه يَفِه رَمَوِي: "اللّٰهُمَّ صَيِّبًا نَّافِعًا"^۱، وَاَتَا: خَوَا يِه گِيَان بَارِينِي كِي بَه سَوُو دِي.

بِه رِگِه كِه يِ تِه گُوشِي تَانِه و هِي بَارَان تِه پِي دِه كَرْد، لِه و بَارِه يِه و هِي پَرَسِيَارِي لِيَكِرَا فِه رَمَوِي: "لَا تَنْهَ حَدِيثُ عَهْدِ بَرِّهِ"^۲، وَاَتَا: يِه تَا زِه يِي لِه لَا يِه ن خَوَا يِ گِه و رِه و هِي دِرِوَسْتَكِرَا وِه و دَا دِه بَه زِي.

پِه يَامبَه رِي خَوَا (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كِه هِه و رِي تَارِيك و رِه شَه بَا يِ دِه بِينِي، تِه هَات و دِه چَوُو، بَه لَام كِه بَارَان دِه بَارِي، دَلخُوش دِه بَوُو، تِه تَرَسَا هِه و رِي تَارِيك و رِه شَه بَا سَزِي تِي دَا هِه يِي.

۲۵- رِي يَزِي لِه سَه فِه رُو پِه رَسْتَشَه كَانِي لِه سَه فِه رِدَا

پِه يَامبَه رِي خَوَا (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَه فِه رِه كَانِي لِه چَوَار چِيَوِه يِ چَوَار شَت دَا بَوُو: سَه فِه رِي هِي جِرِه تِي بُو مِه دِي نِه، سَه فِه رِي بُو جِي هَاد كِه زُورْتَرِي ن سَه فِه رِه كَانِي بَوُو، سَه فِه رِي بُو عَوْمِه رِه، سَه فِه رِي بُو حَه ج.

كِه وِي سَتِي سَه فِه رِي هِه بَوَا يِه، لِه نِيَو خِي زَانِه كَانِي دَا تِي رُو پَشَكِي دِه كَرْد، نَاوِي كَامِه يَان دِه رِي چَوُو بَا يِه تِه و هِي لِه گَه لَ خُو يِدَا بُو سَه فِه رِه كِه يِ دِه بَرْد، كِه حَه جِي كَرْد، هِه مَوُو يَانِي لِه گَه لَ خُو يِدَا بَرْد.

كِه سَه فِه رِي بَكِر دِيَا يِه سَه رِه تَا يِ رُو زُ بَه رِي دِه كِه و ت، حَه زِي دِه كَرْد لِه پُو زِي پِي تَنَجَشَه مَمَان دَا دِه رِي چِي ت، دَاوَا يِ لِه خَوَا يِ گِه و رِه دِه كَرْد بَه رِه كِه ت بَخَاتِه كَاتِي

^۱ - بُو خَا يِ تِي خِرَاجِي كَرِي و ه (۱-۳۳).

^۲ - مَوَسْلِي م تِي خِرَاجِي كَرِي و ه (۸۶۸).

بە یانیانی ئوممەتە کە یەو، ئەگەر سوپا و سەریە کیشی بناردایە، سەرەتای رۆژ بە پێدەخستن.

فرمانی بە گەشتیارەکان دەدا ئەگەر سێ کەس بن، یەکیکیان بپیتە ئەمیریان، ئەوێ دەکرد کە سێ بەتەنیا گەشت بکات، هەوایی دەدا کە یەک سوار و رێبوار کاری شەیتانە، دوو سوار دوو شەیتان، سێ کەس کاروان و کۆمەڵن.

کە وڵاخەکی بۆ بهێنرایە تاوێ کو سواربێ، ئەیفەرموو "بسم الله" کاتی پێی ئەخستە سەر وڵاخە، کاتی لە سەر پشتی سەقامگیر دەبوو ئەیفەرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ". پاشان ئەیفەرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ"، پاشان ئەیفەرموو: "الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر"، پاشان ئەیفەرموو: "سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ". ئەیفەرموو: "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالْتَّقْوَى وَمِنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ" لەگەڵ ئەوەدا ئەم وشانە بۆ زیاتر دەکرد "أَيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ"، وایا: خوایە گیان لەم سەفەرەدا داوای چاکە و لەخواترسانت لێ دەکەم، داوات لێ دەکەم کاریکم بۆ هەلسوڕینی لەحەبێ رەزامەندی تۆدا بێ، خوایە گیان ئەم سەفەرەمان بۆ ئاسان بکە و دووریە کە یما بۆ کەم بکەیتەو، خوایە گیان بۆ ئەم سەفەرەمان هاو دەم بە و کەسوکارمان بۆ بپاریزە.

خۆڕ و هاو لەنیشی ئەگەر بەرەو لوتکە و بەرزاییە کە بچوانە (الله أكبر) یان دەکرد، لەدایەزینە دۆلێشدا (سبحان الله) یان دەکرد.

^۱ - ئەبو داوود (۳۶۰۲) و ترمیزی (۳۴۴۶) ئیخراجیان کردووە.

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووە (۱۳۴۲).

نه گهر به رهو دئییهك بچوویایه و بیویستبایه بچیته ناویه وه، ئه یفه رموو: "اللهم ربّ السموات السبع وما أضلّلنّ، وربّ الأرضین السبع وما أقلّلنّ، وربّ الشیاطین وما أضلّلنّ، وربّ الريح وما ذرین، أسألك خیر هذه القرية وخیر أهلها، وأعوذ بك من شرّها، وشرّ أهلها وشرّ ما فیها".^۱

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه فه ردا نو یژی چوار رکاتی کورت ده کرده وه و ئه یکرده دوو رکات کاتی به سه فه ر ده رده چوو تا وه کو نه گه پایه وه مه دینه، نه سه لما وه هه رگیز له سه فه ردا چوار رکاتی کردبی، عائیشه (خوای لی رازی بی) ئه لی: نو یژ دوو رکات دوو رکات فه رزکرا، که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کۆچی کرد بو مه دینه، له شوینی نیشته جیبووندا رکاته کانی نو یژ زیاتر کرا و نو یژی سه فه ریش به دوو رکات جیگیر کرا.

له سه حیجی بوخاریدا له ثبین عومه ره وه (خوای لی رازی بی) ئه لی: ها وه لیتی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) م کرد، له سه فه ردا زیاتر له دوو رکاتی نه ده کرد، هه روه ها ئه بو به کرو عومه ر و عوسمانیش (خوایان لی رازی بی).^۲

یه کیك له پینمای و ریبازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه فه ردا نه وه بوو، نو یژه فه رزه کانی کورت ده کرده وه، لیه وه نه گوازا وه ته وه له پیش و دوا ی نو یژه فه رزه کاندای نو یژی سووننه تی ئه نجام دابی، ته نیا ویت و سووننه تی نو یژی به یانی نه بی که له سه فه ر و شوینی مانه وه یدا نه یه یشته وه له دهستی بچن.

شافیعی به پرهمهت بی ئه لی: له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم) سه لما وه نو یژی کورت کرد وه ته وه و شه و نو یژی کرد وه^۳، له سه حیجه یندا له عامری کوری ره بیعه وه که په یامبه ری خوا ی بینو وه (صلی الله علیه وسلم) له سه فه ردا و له سه ر پشتی و لاخه که یه وه شه و نو یژی کرد وه^۴، نه وه شه و نو یژ بو وه.

^۱ - نه سانی له السنن الکبری ۸/۱۱۷ (۸۷۷۵) و تبیین خوزه یمه له سه حیجه که یدا ۱۵۰/۲۵۶۵) ئیخراجیان کر بو وه.

^۲ - بوخاری (۱۱۰۲) و موسلیم (۶۸۹) ئیخراجیان کر بو وه.

^۳ - (الام) ی شافیعی ۲/۳۶۵.

یہ کیلک لہ پربازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، نہ وہ بووہ لہ سہر ولاخہ وہ نویژی سوونفہ تی تہ توعی کردوہ، ولاخہ کہی رووی لہ کری کردبی رووی لہ وی کردوہ، بہ سہری ئامازہی رکوع و سجودی کردوہ، سجودی ماوہ کہ متر بووہ لہ رکوعی۔

لہ سہر ولاخ و گویدریژ-نہ گہر سہ حیح بی- نویژی کردوہ، موسلیم لہ سہ حیح کہ یدا گیزاویہ تیہ وہ لہ فہرموودہی ئین عومہرہ وہ^۱۔
لہ ہر باران و قوروقوروا، لہ سہر ولاخہ کہ یان نویژی فہری پیان کرد، نہ گہر نہ و فہرموودہیہ دروست بی۔

یہ کیکی تر لہ پربازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، نہ وہ بوو کاتی گشتی بکردبایہ پیش نہ وہی خور لہ ناوہ پاستی ئاسمان لادات، نویژی نیوہ پوی دواہ خست بولای عہر، پاشان دادہ بہزی و کوی دہ کردنہ وہ، بہ لام نہ گہر خور لایدا بووایہ پیش نہ وہ گشت بکات، نویژی نیوہ پوی دہ کرد پاشان سہر ولاخ دہ کہوت، نہ گہر پہ لہ شی بووایہ، نویژی نیوہ پوی بولای عیشا دواہ خست و لہ عیشادا پیکہ وہ کویدہ کردنہ وہ۔

لہ پینمای پہ یامبہری خوا نہ بوو (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سہ فہرہ کانیدا لہ سہر ولاخہ وہ نویژہ کانی کڑبکاتہ وہ، یان لہ کاتی دابہ زین و لاداندا، بہ لکو کہ ویستی رویشتنی بووایہ، نویژہ کانی کڑدہ کردہ وہ، ہرچی کڑ کردنہ وہی نویژ بووی لہ کاتی کدا دابہ زینی و لہ سہرہخت سہ فہر نہ بووی، نہ وہ نہ جامی نہ داوہ تہ نیا لہ عہرہ فہدا نہ بی۔

بو ئومہ تہ کہی ماوہیہ کی سنورداری دیاری نہ کردوہ تاوہ کو بہ و ماوہیہ نویژ کورت بکریتہ وہ و رۆووی تیدا نہ گیردریت، بہ لکو رہا یانہ ہیشتوویہ تیہ وہ۔

^۱ - موسلیم شیخراچی کردوہ (۷۰۰)

۲۶- رِيَّازِي پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە خویندەوێ قورئان و گوێگرتن و خشوع و گریانی لەکاتی قورئان خویندن و گوێگرتنی و جوان خویندەوێ

پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) حیزیکی هەبوو دەخویندەوێ و لە دەستی نەدەدا، خویندەوێکانی تەرتیل بوو، نە ئەمە و نە پەلەکردن، بەلکو خویندەوێ یەکێ رافەوانانەى پیت پیت، خویندەوێکانی ئایەت ئایەت بوو، لەکاتی حەرفی مەدا حەرفەکەى درێژ دەکردهوێ، مەد و درێژکردنەوێ دەدا بە (الرحمن) و (الرحیم).

لەسەرەتای خویندەوێدا پەنای بەخوا دەگرت لەشەیتانی نەفرەتى و ئەیفەرموو: "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" یان رەنگە فەرموویتی: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، مِنْ هَمِّهِ، وَتَفْخِهِ، وَنَفْثِهِ".^۱

حەزى دەکرد لەکەسى ترەوێ گوی لەقورئان ببی، فرمانی کرد بەعەبدواللەى کۆری مەسعود قورئانی بۆ بخوینى و خۆى گویى لى دەگرت، خشوع گرتى و فرمیسک بەچاوەکانیدا هاتە خوارەوێ (صلی اللہ علیہ وسلم).^۲

بەپاوەستان و دانیشتن و پالکەوتن و دەستنویژ و بى دەستنویژەوێ قورئانی دەخویندەوێ، تەنیا لەشگرانیی رێگر بوو قورئان بخوینیتەوێ.

پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) قورئانی بەئاوازەوێ دەخویندەوێ، عەبدواللەى کۆری موعەففەل ئەگێریتەوێ کە سى جار تەرجیعی بە (آ آ آ) کردووە.^۳

ئاواز دەرکردن دوو جۆرە:

یەکەم: ئەوێ سروشت پێویستی دەکات و رێگەى پى داوێ بەبى زۆر لەخۆکردن و راھێنان و خۆ فێرکردن، بەلکو ئەگەر سروشتى خۆى چۆن بوو بەکاربێھێنى، ئەو

^۱ - تەبى داوود (۷۷۵) و موسلیم (۲۴۲) ئیخراجیان کردووە

^۲ - بوخارى (۴۵۸۳) و موسلیم (۸۰۰) ئیخراجیان کردووە.

^۳ - بوخارى (۷۵۴۰) و موسلیم (۷۹۴) ئیخراجیان کردووە.

ئاوازه دهردهچي، نه وه جائيزه، به تاييهت نه گهر سرووشتي كه سه كه ئاواز و رازانده وه به خوئندنه وه كه بدات وه كه نه وه ي نه بو موسا به په يامبهري (صلي الله عليه وسلم) ي وت: "نه گهر ده مزاني گوئييستي قورئاخوئندنه كه مي، نه وه به ئاوازي كاريگه ره وه ده مته وه".^۱ نه مه نه وه يه كه پيشين نه نجاميان داوه و گوئيان لي بووه، نه وه نه و ئاوازه ريپيدراوه ستايشكراوه يه كه خوئنه ر و گوئگر پتي كاريگه نه بن. به لگه ي ته راوي زاناياني نه م بواره له سهر نه م شيويه نه وه يه، جائيز و ريپيدراوه. روي دووه م: نه گهر دروستكراو بي، به شيك نه بي له سرووشتي كه سه كه، به زور له خوركين و راهيتان و دروستكردن نه و دهنگه دروست بكات، وهك فيربووني جوړه ها ئاوازي گوراني و به پتي ثيقاعي تاييهت و ئاوازي دروستكراو كه ته نيا به فيربوون و زور له خوركين پيدا ده بي، نه مه نه وه يه كه پيشين به مه كروهيان داناوه و عه بدار و سهر زه نشتيان كرده وه، قه ده غيان كرده وه به و جوړه قورئان بخوئيريت، نكوليان كرده وه دژ به و كه سه ي به و جوړه ي خوئندووه ته وه، به م وردو درشتيه تيكه لكردني هه ردو روو ناميني و راست و ناراست له يه كه جيا ده بيته وه.

۲۷- رييازي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له سهر داني كردني نه خوشدا

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) سهر داني نه و هاوه لانه ي ده كرد كه نه خوش ده كه وتن، سهر داني خزمه تكاركي خوي كرد كه نه ملي كيتاب بوو، سهر داني مامي خوي كرد كه هاو به ش په يداكه ر بوو. موسلمان بووني بويان پيشنيار كرد، جوله كه كه موسلمان بوو مامي موسلمان ته بوو.

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له نه خوش نزيك ده كه وته وه، لاي سهر ي داده نيشت و له نه حوالتي ده پرسى و نه يقه رموو: "كيف تجدك؟"^۲، واتا: حالت چونه ؟

^۱ - عه بدولپه راق له موسسته فقهه ي ۴/ ۴۸۵ (۱۷۷۸) و نه ساني له الكبري ۷/ ۲۷۳ (۸۰۰۴) شيخ راجان كرده وه

^۲ - ترمذي (۱۸۳) و نبي ماجة (۴۶۱) شيخ راجان كرده وه.

دهستی راستی به سهر نه خوشه که دا ده هیئا و ئه یفه رموو: "اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، اُنْهِبِ
الْبَاسَ، اَشْفِ وَأَنْتَ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ" شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا^۱، واتا: خواجه
گیان ئه ی خوای خه لک، ئازاری لایده، شیفای بده هه ر خۆت شیفاده ری، هیچ
شیفایه ک نییه ته نیا شیفای تۆ نه بی، شیفایه ک هیچ دهر د و نه خوشییه ک نه هیلی.
ئه یفه رموو: "امْسَحِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، بِيَدِكَ الشِّفَاءُ، لَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا أَنْتَ"^۲، واتا: ئه ی
پهروه ردگاری خه لک ئازاری رابماله، شیفای هه ر به دهستی خۆته، هیچ که سی ناتوانی
ئه م ئازاره ی له سهر لابادات ته نیا تۆ نه بی. سی جار بۆ نه خوش ده پارایه وه ههروه ک
بۆ سه عد فه رموی: "اللَّهُمَّ اَشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمَّ اَشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمَّ اَشْفِ سَعْدًا"^۳، واتا:
خواجه گیان شیفای سه عد بده، خواجه گیان شیفای سه عد بده، خواجه گیان شیفای
سه عد بده. که ده چوه لای نه خوش ئه یفه رموو: "لَا بَأْسَ ظَهَرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ"^۴، واتا:
پشت به خوای گه وره مایه ی سرینه وه ی تاوانه کانتته.

دوعا و روقیه ی ده کرد بۆ که سی سووتانه وه ی هه بوایه یان برین یان هه ر ئازاریک،
په نجه ی شایه تومانی ئه خسته زهوی و پاشان به رزی ده کرده وه و ئه یفه رموو: "بِسْمِ
اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا يَا ذَنْ رَبَّنَا"^۵، واتا: به ناوی خوا، به خۆلی
خاکه که مان و به تفی هه ندیکمان نه خوشه کانمان به ویستی خوا چاک ده بنه وه.
له پرتبازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه بووه روژیک یان کاتیک دیاری
بکات بۆ سه ردانیکردنی نه خوش.

^۱ - بوخاری (۵۶۷۵) و موسلیم (۲۱۹۱) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - بوخاری (۵۷۴۴) و موسلیم (۲۱۹۱) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - بوخاری (۵۶۵۹) و موسلیم (۱۶۲۸) ئیخراجیان کردوه.

^۴ - بوخاری ئیخراجی کردوه (۳۶۱۶).

^۵ - بوخاری (۵۷۴۵) و موسلیم (۲۱۹۴) ئیخراجیان کردوه.

سەي يەم : بەشش تەرم (الجناتز)

۱- ريبازي پەيامبەري خوا (صلى الله عليه وسلم) لەبارەي تەرم و نويز لەسەرکردن و دواکەوتن و دفنکردن، لەنويزي سەر مردوودا چۆن پاراوەتەووە بۆ مردووەکە و لەدواي ناشتن و شتانی تردا.

ريباز و سەربووردهي پەيامبەري خوا (صلى الله عليه وسلم) کاملترین ريباز و پيچەوانەي تەواوي ئوممەتانی تر بوو، چاکەي مردووي تیدا بوو، بەجۆري مامەلەي لەگەڵدا دەکرد سوودی هەبوو بۆ نيو گۆر و قيامەتي مردووەکە و چاکەي دەکرد بەرانبەر کەسوکاري و راپەراندني خواپەرستيهي کي زيندوانە کە سوودی بەمردووەکە ئەگەياند و بەباشترین شيوازيک ئامادهي دەکرد بۆ گەپانەو لەي خوي گەرە، لەگەڵ هاوێلانيدا ريزي دەبەست سوپاسي خويان دەکرد و داوي ليخۆشبوون و بەزەيي و چاپۆشيان لەخوا دەکرد بۆ مردووەکە.

پاشان لەگەڵ تەرمەکەدا بەريدهکەوتن بۆ ناشتنی، پاشان خوي و هاوێلانی لەسەر گۆرەکەي رادهوستان و داوي دامەزراوييان بۆ دەکرد کە زۆرترين پيويستيهي ک بوو لەو کاتەدا بۆ ئەو مردووە.

پاشان سەردانی گۆري دەکرد و سەلامی لی دەکرد و بۆي دەپاراپەووە هەروە ک چۆن مړوڤي زيندوو لەدونيادا سەردانی هاوړيکەي دەکات.

يەكەمين شتيك: سەردانيکردني بوو لەکاتي نەخۆشکەوتنيدا، يادي ئاخيرهتي بيردههينايهوه و فرماني پي دەکرد وەسييت بکات و تەوبە بکات، فرماني دەدا بەوانەي لای بوون کە تەلقيني بدن بە لا إله إلا الله تاوێکو ئەو کۆتا قسەي بيت، پاشان نەهي دەکرد لەنەريتي ئوممەتان کە باوەريان بەزيندووبوونەوه نيهي، لەنەريتي لەخۆدان و شيوەن و ئەوانی تر.

به سووننه تی کرد کزولانه بۆ مردوو بگرین، گریانیکی بی دهنگ و دل خه مبارانه، خوی ئه وهی ده کرد و ئه یفه رموو: "تَدْمَعُ الْعَيْنُ، وَيَحْزَنُ الْقَلْبُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يُرْضِي الرَّبَّ"^۱، واتا: چاو فرمیسک ئه پێژی و دل خه فته بار ئه بی، ته نیا ئه وه ئه لێین که خوا پیتی رازییه.

سوپاسکردن و به خۆداچوونه وهی بۆ ئوممه ته که ی کرده سووننه ت، ههروه ها رازیبوون به وهی لای خوای گه وره وه هاتوو، ئه وهش دژ نییه به فرمیسک رشتنی چاو و خه فته تباریی دل. خوی له هه موو مه خلوقاتی تر رازیتر بوو به قه زای خوای گه وره و له هه مووان زیاتر سوپاسگوزاتر بوو، له گه ل ئه وه شدا وه ک به زهیی و سۆزی باوکایه تی، له پۆژی مردنی ئیبراهیمی کوپیدا گریا، دلێشی پر بوو به پازیبوون له خوای گه وره و سوپاسکردنی و زمانیشی سه رقالبوو به سوپاس و یادی خوای گه وره.

په یامبه ری خوای گه وره (صلی الله علیه وسلم) به کێک له سه ره بوورده کانی ئه وه بوو، خیرای ده کرد له ئاماده کردنی مردوو بۆ به پێکردنی بۆلای خوای گه وره و شۆردن و بۆن پێوه کردن و کفنکردنی له بهرگیکی سپیدا، پاشان ده هیترایه لای و نوێژی له سه ره ده کرد، ئه مه و سه رباری ئه وهی له کاتی سه ره مه رگدا ده چووه لای و بۆی ده پارییه وه و لای ده مایه وه هه تا گیانی ده رده چوو، پاشان ئاماده ی به پێکردنی ده بوو، پاشان نوێژی له سه ره ده کرد و هه تا سه ره گۆر له گه لیدا ده چوو، پاشان هاوه لان بینیان ئه وه بۆی سه خته، بۆیه دوا ی مردن بانگیان ده کرد و ئاماده ی شۆردن و کفنکردنی مردوو ده بوو، پاشان بینیان ئه وهش بۆی گرانه، ئیتر مردوو هه کیه یان ئاماده ده کرد و له سه ره داره مه یتیک هه لیان ده گرت بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و له ده ره وهی مزگه وت نوێژی له سه ره ده کرد. له پێتمایی

^۱ - بوخاری (۱۳۰۳) و موسلیم (۲۳۱۵) ئیخراجیان کردوه.

ئو نه بوو (صلى الله عليه وسلم) له مزگه وتدا وهك ره واتيب نوښ له سهر مردوو بكات، هه نديچار له نيو مزگه وتدا نوښي له سهر مردوو كړدووه، وهك نوښ كړدني له سهر سو هيلي كوپي به يزاو براكي له نيو مزگه وتدا.

يه كيك له رښياز و سه ربووردهي ئازيز، داپوشين و چا ونوقاندني مردوو بوو، هه نديچار مردووه كه ي ماچ ده كړد وهك نه وه ي عوسماني كوپي مه زعوني ماچ كړد و گريا، هه روه ها نه بو به كړي سديق له سهر تهرمي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) گريا و ماچي ده كړد و خوي دابوو به سهريدا.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرماني ددها سي جار يان پينج جار يان زياتر مردوو بشوردري به پتي نه وه ي مردوو شور به پيوستي ده بيني، فرماني ددها له شوردني كوتايدا كافوري بو به كاريه نري، شه هيدى كوزراوى جهنگ نه ده شوردرا.

نه گهر به كي له ئي حرامدا بمردبايه، فرماني ددها به ئاو و سيدر بشوردري و له بهرگي خويدا كفن بكرتي كه بهرگي ئي حرامى بوو، نه هي ده كړد له بو ن ليدان و داپوشيني سهرى.

فرماني ددها به و كه سهرى سهر په رشتي مردوود كه ي ده كړد، كفنه كه ي جوان بكات و له بهرگي سپيدا كفني بكات و نه هي ده كړد له زياده رويي كړدن له كفن كړدندا، نه گهر كفنه كه كورت ببوايه و ته واوي جهسته كه ي دانه پوشيبايه، سهرى دده پوشي و به پوش و گيا قاچه كاني دده پوشي.

نه گهر مردووي به نرا بابه ته لا، نوښي له سهر ده كړد و نه يفرموو: "قهرزداره يان نه؟"، نه گهر قهرزدار نه بووايه نوښي له سهر ده كړد، به لام نه گهر قهرزدار بووايه نوښي له سهر نه ده كړد، ريگه ي به هاوه لاني ددها نوښي له سهر بكن، چونكه نوښي خوي شه فاعه ته، شه فاعه تي نه ويش دپته دي، به لام به نده يه ك كه قهرزي له سهره.

ناجیته به ههشته وه تاوه کو قه رزه که ی له گهردن لانه بریت، به لام که خوی گه وره
فه تحی بۆ کرد، نویژی له سهر مردوو ده کرد و قه رزه که ی ده بژارد و سه روه تی
مردوو که ی به میراتبه رانی ده دا.

که نویژی له سهر مردوی داده به ست، الله اکبر و الحمد لله و ستایشی خوی ده کرد.
ئین عه باس له سهر ته رمیک نویژی کرد، له دوی (الله اکبر) ی به که م سوره تی
فاتحای به ده نگه وه خویند و وتی: با بزنان ئه مه سووننه ته.

له ئه بو هوره یه وه که پرسیری له عوباده ی کوپی سامت کردوو له باره ی نویژی
مردوو، ئه ویش ئه لێ: سویند به خوا بۆت باس ده که م: به (الله اکبر) ده ستپیده کات
پاشان سه لاوات له سهر په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده ده ی و ئه لێ: "اللهم إن
عبدک فلانا کان لا یُشْرکُ بک وأنتَ أعلمُ به، إن کان مُحْسِنًا فزِدْ فی إحسانه، وإن کان
مُسیئًا فتجاوز عنه، اللهم لا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلا تَفْتِنَّا بعده"، واتا: خویه گیان فلانه
به نده ت هاوبه شی بۆت بریار نه ده دا و خۆت باشتی پێ ده زانی، ئه گه ر چاکه کار بوو
ئه وه چاکه کانی بۆ زیاتر بکه، ئه گه ر هه له کاریش بووه ئه وه لێ بووری و
چاوپۆشی لێ بکه، خویه گیان له پاداشتی ئه و بێبه شمان مه که و له دوی ئه و
تووشی فیتنه مان مه که.

مه به ست به و نویژه: پارانه وه یه بۆ مردوو که، له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه
وسلم) بۆ ئیمه پاریزراوه و گوازراوه ته وه که سوره تی فاتحای و سه لاوات له سهر
دانی تیدا نییه.

له پارانه وه کانیدا ئه وه پاریزراوه فهرموویه تی: "اللهم اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ
عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالتَّلْجِ وَالْبَرْدِ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ
الثُّوبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا

^۱ - به به قی ئیخراجی کردوو له السنن الکبری ۶۰/۴ (۶۹۶۳).

مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ وَأَعَدَّ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ^۱، واتا: خوايه گيان لى خوش به و به زه بيت پيدا بيته وه و لى بپورى و سه لامه تى بکه، ريزى لى بنى و گوره کهى بو فراوان بکه روه، بيشوره وه به تاو و به فر و ته رزه و له تاوانه کان پاکی بکه روه هه روه که به رگى سپيت له پيسى پاک کردوه ته وه، خانويه کى باشت له خانوى دنيای پى بده، که سوکارى کى باشت له که سوکارى دونيا و هاوسه ريکى باشت له هاوسه ري دونيا، بيخه ره به هشته وه و له سزای گور و سزای دوزهخ بپاريزه.

پارانه وه که تری لى پاريزاوه که هه رمويه تى: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرْنَا وَأُنْثَانَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِيمَانِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ"^۲، واتا: خوايه گيان ليمان خوشبه، له زيندو و مردومان، له بچوک و گوره مان، له نير و ميمان، له وهى ئيستا ليره وه و له وهى ليره نيه، خوايه گيان هه که سيکت له ئيمه زيندو کرده وه، له سهر ئيمان زيندوى بکه يته وه، هه که سيکشت ليمان مراند، له سهر ئيسلامه تى بيمرته، خوايه گيان له پاداشتي مردوه که مان بى به شمان نه کهى و له دواى نه و گومرمان نه کهى.

هه روه ها له پارانه وه کاني بو ئيمه پاريزاوه که هه رمويه تى: "اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانًا بَنَ فُلَانٍ فِي ذِمَّتِكَ وَحَبْلٍ جَوَارِكَ، فَقِهِ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ، فَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَقِّ، اللَّهُمَّ فَاغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ"^۳، واتا: خوايه گيان فلانى کوپى فلان وا که پاره ته وه لای خوت، بپاريزه له فیتنه ی گور و سزای دوزهخ، بيگومان تو

۱- موسليم شيخراجى کردوه (۹۶۳).

۲- نه يو داوود (۳۲۰۱) و ترميزى (۱۰۷۴) و نه سائى (۱۹۸۶) شيخراجيان کردوه.

۳- نه يو داوود (۳۲۰۲) و ثيبين ماهه (۱۴۹۹) شيخراجيان کړنوه.

نه هلی وه فاداری و حقی، لیخوش به و به زهیت پېدا بیتته وه، بیگومان هر خوت
لیخوشبوی به به زهیت.

فرمانی ده دا دلسوزانه دوعا بڼ مردووه که بکړیت.

چوار جار(الله اکبر)ی ده کرد، به دوست لیه وه هاتووه پینج جار(الله اکبر)ی
کردووه، هاوه لان له دوی خوی چوار جار و پینج جار و شش جار(الله اکبر)یان
کردووه، زهیدی کړی نه رقه م پینج جار(الله اکبر)ی کردووه، باسی کردووه که
په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ئاوه های کردووه، موسلیم باسی کردووه،
عہلی کړی نه بو تالیب له سهر تهرمی سوهیلی کړی حنیف شش جار(الله
اکبر)ی کردووه، له سهر نه هلی به در شش جار(الله اکبر)ی کردووه، له سهر
هاوه لانی تریش پینج جار، له سهر ته وای خه لکیش چوار جار، داره قوتنی
باسی کردووه.^۲

سه عیدی کړی مه نسور باسی کردووه له نه لحه که می کړی عوته یه وتی: له سهر
نه هلی به در پینج جار و شش جار و حوت جار(الله اکبر)یان کردووه. نه وانه
گیرانه وهی دروستن و ریگری و قه ده غه یان تیدا نییه، په یامبه ری خوا(صلی الله علیه
وسلم) قه ده غه ی نه کردووه له وهی زیاتر له چوار جاری وتبی، نه ک هر نه وه، به لکو
خوی و هاوه لانیس له دوی خوی نه وه یان کردووه.

هرچی ریازی په یامبه ری خوابه (صلی الله علیه وسلم) له سه لامدانه وه له سهر نویژی
مردو، نه وه لیه وه گیردراوه ته وه که یه ک سه لامی داوه ته وه، هر وه ها
گیردراوه ته وه که دو سه لامیشی داوه ته وه.

هرچی ده ست به رزکړنه وه یه، نه وه شافیعی به ره حمه ت بی و توو یه تی: به پئی
نه سهر ده ست به رز ده کړته وه، قیاسه له سهر سووننه ت له نویژدا، په یامبه ری

^۱ - موسلیم نیخراجی کردووه (۹۵۷).

^۲ - داره قوتنی نیخراجی کردووه ۲/۴۳۰ (۱۸۲۳).

خوا(صلى الله عليه وسلم) له هه موو ته کبيره يه کي نويزدا که به پيوه بووه، دهستی بهر زکردووه ته وه.^۱

ئه ئيم: مه بهستی به ئه سهر، ئه وه يه گيړاويه تيبه وه له ئيبن عومهر و ئه نه سی کورې مالیک که هه رکات له سهر تهرم (الله اکبر) يان کردبې، دهستیان بهر زکردووه ته وه.

يه کيکي تر له پيښاي پي يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم)، ئه وه بوو که فريا نه که وتبايه نويز له سهر مردو بکات، له سهر گوړه که ي نويزي ده کرد، جاري کيان له سهر گوړيک نويزي کرد دواي تپه پيووني شهوي، جاري کي تر له دواي سي شهو، جاري کي تر له دواي مانگيک، کاتي يو ئه وه دهستنيشان نه کردووه.

يه کيکي تر له پيښاي و ريښاي پي يامبهري نازيز(صلى الله عليه وسلم)، ئه وه بوو ئه گهر مردووه که پياو بوايه، ئه وه لاي سهر ي راده وه ستا، ئه گهر ئافرهت بوايه، ئه وه له ناوه راستي راده وه ستا.

له پيښاي پي يامبهري(صلى الله عليه وسلم) له نويز کردن له سهر مندال، به دروست ليته وه گيړدراوه ته وه فهرموويه تي: "الطُّفْلُ يُصَلِّي عَلَيْهِ"، واتا: مندال نويزي له سهر ده کريت.

يه کيکي تر له پيښاي و ريښاي پي يامبهري(صلى الله عليه وسلم)، ئه وه بوو نويزي له سهر که سيک نه ده کرد خوي بکوشتبايه، يان له غه نيمه ت دزي بکردبايه.

جياوازي هيه له باره ي نويز کردن له سهر ئه وه ي له جيبه جيکردني حه ددا بکوژي، وه که داو پيښي بهر د باران کراو، به دروست له پي يامبهري خوا وه(صلى الله عليه وسلم) هاتووه که نويزي کردووه له سهر ئه و ئافره ته جو ه نيبه ي که ره جمي کرد، عومهر پيښوت: ئه ي پي يامبهري خوا نويزي له سهر ده که ي له کاتيکدا داو پيښي کردووه!^۲

^۱ - (لام) ي شافعي ۲/ ۲۳۹.

^۲ - نه يو داوود (۳۱۸۰) و ترميزي (۱۰۳۱) و ته ساني (۱۹۴۲) ئيخراجيان کردووه.

فهرمووی: "لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُسِمَتْ بَيْنَ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَوَسِعَتْهُمْ، وَهَلْ وَجَدَتْ تَوْبَةً أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جَاءَتْ بِنَفْسِهَا لِلَّهِ"^۱، واتا: تهوبهیهکی کردووه نهگه ربه سهر
حهفتا کهسی خه لکی مه دینه دا دابهشی بکهی بهشی هه موویان دهکات، ناخو
تهوبهیهکت بینوووه له تهوبهیهی ئه م ژنه باشت بئی که گیانی خوئی به خوا به خشی.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که نویژی له سهر مردوویه ک دهکرد،
له پیشیه وه به پیاده به ریده که وت بۆ که یاندنی به گورستان، کردیه سووننه ت بۆ
هه که سی دواي تهرم ده که وی، نهگه ر سواری بوو بکه ویتته دواي تهرمه که، به لام
نهگه ر پیاده بوو نزیك بئی له تهرمه که وه یان له پیشیه وه یان له دوايه وه یان له لای
راستی یان له لای چه پی بئی.

فرمانی ده کرد خیرا بکری بۆ به خاکسپاردنی. که دواي تهرم ده که وت، دانه ده نیشته
هه تا وه کو تهرمه که نه خرایه گوره وه و فهرموویه تی: "إِذَا تَبِعْتُمُ الْجَنَازَةَ فَلَا تَجْلِسُوا
حَتَّى تُوضَعَ"^۲، واتا: نهگه ر دواي تهرم که وتن، دامه نیشن تا وه کو نه خریته گوره وه.

شیخی ئیسلام ئیبن تهیمیه به ره حمه ت بئی ئه لی: مه به ست به خاکسپاردنی تی.^۳
له ریپازی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) نه بووه له سهر هه موو مردوویه کی غایب
نویژ بکات، زوری موسلمان مردن و غایب بوون، نویژی له سهر یان نه کرد، به دروست
هاتوو که: له سهر نه جاشیی نویژی غایبی کردوو ه.^۴

^۱ - موسلیم ئیخرایی کردوو (۱۶۹۶).

^۲ - بوخاری (۱۲۱۰) و موسلیم (۹۵۹) ئیخراییان کردوو.

^۳ - انتضاء الصراط المستقیم لابن تیمه ۱/۳۳۰.

^۴ - بوخاری (۱۲۲۷) و موسلیم (۹۵۱) ئیخراییان کردوو.

شيخي ئيسلام ئيبن تهيميه ئهلى: دروست تهويه نهگه كه سيك له شوين و ولايتكدا مرد و له و شوين و ولاتهدا نويزي له سهر نهگه، تهوه نويزي غايبی له سهر دهكریت.

دروست له پيامبر (صلی الله عليه وسلم) هوه هاتووه كه تهرمی به لادا تيپه پيتراره بو تهرمه كه ههساوه ته سهر پی، به دروست لييه وه هاتووه كه دانيشتووه، له وهدا جياوازي ههيه، و تراوه: راوهستان نه سخ بووه ته وه، دانيشتن كوتا شت بووه. و تراوه: ههردوو كار جائيزه، به پيوه راوهستان و دانيشتن، بويه نه جامی داوه تاوه كو روونيكا ته وه موستهحه به، وازيشي ليهيئاوه و نه يكردووه تاوه كو روونيكا ته وه دانيشتن جائيزه، نه مه له پيشتره.

يه كيكي تر له پيياز و ريئمايه كانی پيامبري خوا (صلی الله عليه وسلم)، تهوه بوو له كاتی ههلهاتنی خور و خورئا و ابوون و كاتی نيوه رو، مردوو به خاك نه سپي درييت.

يه كيكي تر له پيياز و ريئمايه كانی، لوح و قولكردن و فراوانكردن گور بوو لای سهر و قاچی مردوو، لييه وه باس دهكریت كه كاتيك مردوی خستوو ته گوره وه فهرموويه تی: "بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ". له گيرانه وه يه کی تردا هاتووه فهرموويه تی: "بِسْمِ اللَّهِ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ".

ههروه ها له باره يه وه دهگيردريته وه كه مردوو نيتراره، سی جار لای سهری مردوو كه خولی كردوو به سهریدا.

كه له ناشتنی مردوو ده بوويه وه، خوی و هاوه لانی لای گوره كه ده مانه وه، داوی دامه زراوی بو ده كرد و فرمانی به هاوه لآن ده كرد بوی بپارینه وه تاوه كو له وه لامدانه وهی فریشته كاندا دامه زراوی.

لای گور دانه ده نيشت قورئان بخوینی یان ته لقینی مردوو بدات.

^۱ - ته بو داورد (۳۲۱۳) و ترمیزی (۱۰۴۶) نيخرجیان كردوو.

^۲ - ئيبن ماجه ئيخرجی كردوو (۱۵۵۰)

له رتيبازی په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه بوو گورې به رزيكاته وه و مه ليواسي و ديوار و خشتي له سهر دابنيت و قورپكاري بكات و گومهزي له سهر دابنيت.

عالي كورې نه بو تاليب (خوای لي رازي بي) نارد بو يه مهن و فرماني پي كرد كه به مهر په يكه ريك گه شت ورد و خاشي بكات، به مهر گورپكي به رز كراو گه شت ته ختي زه ويي بكات^۱. سووننه ت و رتيبازی په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ته ختكردي ته واوي گوره مه ليواسراوه كان بوو.

نه هي كرد له مه ليواسيني گورې و خانوو له سهر دروستكردن و نووسين له سهرې، به داناني تاشه به رديك نه و گورپه ي دهناسييه وه كه ويستي بوو بزاني كامه گوري فلانه كه سه.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه هي كرد له وه ي گورې بكريته مزگوت و چراي تيډا دابگير سيندريت، نه وه نده له وه دا نه هييه كه ي تووند بوو تانه وه ي نه فره تي كردووه له و كه سه ي نه و كار ه ده كات، نه هي كردووه له نوممه ته كه شي گوري نه و بكه نه جتي جه زن.

يه كيكي تر له رتيبازی نازيز (صلى الله عليه وسلم)، نه وه بوو سوكا يه تي به گورې نه كريت، نه چنه سهرې و له سهرې دانه نيشن.

۲- رتيبازی په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سهر دانيكردني گورستاندا كه سهر داني گوري هاوه لاني ده كرد، بو نه وه سهر داني ده كردن دوعايان بو بكات و داواي به زه يي و ليخوشيووني خوايان بو بكات، نه مه نه و سهر دانييه كه بو نوممه ته كه ي كرده سووننه ت، فرماني به نوممه ته كه ي كرد له كاتي سهر دانيكردني

^۱ - موسليم نيشراجي كردووه (۹۶۹).

گۆرستاندا بلێن: "السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ، نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ"^۱، واتا: سەلامی خواتان لی بی باوە پداران و موسلمانانی ئەم شوینە، پشت بە خوا ئیمەش بە ئێوە دەگەیهێنەو، لەخوای گەرە داوای سەرفرازی و براوەیی دەکەین بۆ ئیمە و ئێوە.

لەپێبازی پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) ئەو بوو، چی دەوت لەکاتی نوێژ و پارێشەوای بۆ مردوو، لەکاتی سەردانیکردنی گۆرستانیشدا ئەوای دەفەرموو، بەلام ھاوێش پەیدا کەران ئەو ھەیان رەتدەکردەو، بەپێچەوانەو ئەوان لەمردووکان دەپارێشەو و دەیانکردنە ھاوێشی خوا!

۲- رێبازی پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) لەسەرخۆشیکردن ئەکە سوکاری مردوو، خواردن بۆ دروستکردن و وازھێنان لە جاردان ئەھەوالی مردن

یەکی تر لەپێبازی پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم)، ئەو بوو سەرخۆشیی لەکە سوکاری مردوو دەکرد، ئەو نەبوو بۆ تەعزیاری کۆبێتەو و قورئان بخوێنێ لای گۆر و لەشوینی تر.

رەوشت و رێنمایی ئەو لەو کاتەدا بێدەنگبوون و رازیبوون بوو بەقەزای خوای گەرە و سوپاسکردنی خوا و بەخۆداچوونەو. خۆی بەری و بەدوور دەگرت لەو کەسە لەکاتی کۆست و بەلادا سنگی دادەپری و دەنگ و ھاواری بەرز دەکردەو یان قژی خۆی دەپری.

لەپێبازی پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) ئەو بوو، کە سوکاری مردوو خواردنی خەلکە کە لەئەستۆ نەگرن، بەلکو فرمانی دەدا خەلکی تر خواردنیان بۆ دروست بکەن و بۆیانی بنێرن، ئەو ھەش گەرەترین رەوشت جوانی و مەردایەتی،

^۱ - موسلیم ئیبراھیمی کردوو (۹۷۵).

سووککردنی بارگرانیی سهرشانی که سوکاری مردووه، ئەوان سهرقالتی کۆست و مهینهتیی خۆیانن و نایانپەرژیتته سهرخواردن پێدانی خه لکی.
نه می ده کرد له وهی هه والی مردن به هه موولایه ک بگه یتریت و ئەیفه رموو: "هُوَ مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ"، واتا: ئەوه له کاری سهرده می نه فامیه.

٤- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نوێژی ترسدا (صلاه الخوف)

خوای گه وه رێگهی داوه له پووی پایه و ژمارهی نوێژه وه کورت کردنه وه بکری ئەگه ترس و سه فه ر پیکه وه کۆبوونه وه، به لام ئەگه ره هۆکاره که سه فه ر بوو نه ک ترس، ئەوه ته نیا ژمارهی رکاته کان کورت بکریته وه، به لام ئەگه ره ته نیا ترس هه بوو نه ک سه فه ر، ئەوه له پایه کانی نوێژ که م بکریته وه، ئەوه به کتیک بوو له کاره کانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و به وه حیکمه ت له و ئایه ته دا ده رده که وی که کورت کردنه وهی به ستووه ته وه به گه ران به سه رزه وی و ترسدا.

به کتیک تر له پینمایی و رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نوێژی ترسدا، ئەوه بوو ئەگه ره دوژمن رووه و قبیله ی بووایه، موسلمانانی هه موو له پشته وهی خۆی ریز ده به ست، (الله اکبر) ی ده کرد و ئەوانیش هه موویان (الله اکبر) یان ده کرد، پاشان ده چووه رکوع و ئەوانیش ده چوونه رکوع، پاشان سه ری به رزده کرده وه و ئەوانیش سه ریان به رزده کرده وه، پاشان شوپ ده بوویه وه بۆ سجود و ریزی پشته وه شی له گه لیدا ده چوونه سجود، به لام ریزی دواتر روو به دوژمن راده وه ستان. که له پکاتی به که م ده بوویه وه و بۆ رکاتی دووه م هه لده ستا، له دوی راوه ستانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، ریزی دواتر دوو سوچه دی ده برد، پاشان هه لده ستانه وه و ئەهاتنه شوینی ریزی به که م و ریزی به که م ده چووه

^١ - ترمذی شخرحی کرلووه (٩٨٤).

شۈيىنى ئەوان تارەكو گەۋرەيى رىزى يەكەم بەر ھەردوولا بىكەۋى و رىزى دووھەم بگەن بەۋەي لەپركاتى دووھەم لەگەل پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) بچنە سوجدە ھەروەك چۆن رىزى يەكەم لەپركاتى يەكەمدا بەۋە گەيشتن لەگەل پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) بچنە سوجدە. بەۋە ھەردوولا يەكسان دەبن و ئەۋەش ئەۋپەپى دادپەروەرىيە.

كە دەچوۋە ركوع، ھەردوولا ئەۋەيان دەكرد كە لەسەرەتادا كرديان، كە دادەنىشت بۆ تەحيات، رىزى دواتر دوو سوجدەي دەبرد و لەتەحياتدا پيىدەگەيشتن، بەۋە ھەمويان پيىكەۋە لەنويژەكەدا سەلاميان دەدايەۋە.

ئەگەر دوژمن روو بەقىيلە نەبوۋايە، ئەۋە ھەندىجار دەيكردنە دوو كۆمەلەۋە: كۆمەلەك روو بەدوژمن و كۆمەلەككى تر لەگەلدا نويژى دەكرد، يەكك لەو دوو كۆمەلە ركاتى يەكەميان لەگەلدا ئەنجام دەدا، پاشان نويژەكەي دەگۈاستەۋە لاي شۈيىنى كۆمەلەكەي تر، ئەۋى تر ئەھاتە شۈيىنى ئەم و لەگەلدا ركاتى دووھەميان ئەنجام دەدا، پاشان سەلامى دەدايەۋە، لەدۋاي سەلامدانەۋەي ئىمام، ھەر كۆمەلە و ركاتەكەي تريان قەزا دەكردەۋە.

جاريكيان يەك ركاتى بەيەكك لەو دوو كۆمەلە كرد، پاشان ھەلسا بۆ ركاتى دووھەم، كۆمەلەي يەكەم ركاتىكى كرد و ئەۋ راۋەستابوو، پيش ركوع سەلامى دايەۋە، كۆمەلەكەي تر ھات و ركاتى دووھەمى لەگەلدا ئەنجام دا، كە دانىشت بۆ تەحيات، كۆمەلەكەي تر ھەلسايەۋە بۆ ركاتىكى تر و پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم) لەتەحياتدا چاۋەرپىي كرد، كە ئەۋانيش بۆ تەحيات دانىشتن، سەلامى بەۋان دايەۋە. جارى ۋەھاش ھەبوو بەيەكك لەو دوو كۆمەلەيە دوو ركاتى دەكرد، ئەۋ دوو كۆمەلەيە لەپيش خۆي سەلامى دەدايەۋە، كۆمەلەكەي تر دەھات و دوو ركاتەكەي

تری بہ وان تہ واو دہ کرد و سہ لامی پییان دہ دایہ وہ و بہ وہ بؤ پہ یامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) نویژہ کہ دہ بوہ چوار رکاتی و بؤ تہ وان دوو رکات دوو رکات. جاریکیشیان ئیمامہ تی بؤ کۆمہ لئیکیان کرد و سہ لامی پی دانہ وہ، کۆمہ لہ کہی تریش ہات دوو رکات ئیمامہ تی بؤیان کرد و لہ گہ ل تہ وانیشدا سہ لامی دایہ وہ، بہر جۆرہ نویژی بہ ہر دوو کۆمہ لہ کہ کرد.

ہہ ندیجار بہ یہ کیئک لہ دوو کۆمہ لہ کہ یہ رکات نویژی دہ کرد و پاشان دہ پویششت و ہیچ رکاتیکی تری قہ زا نہ دہ کردہ وہ، دہ ہات رکاتیکی تری بہ کۆمہ لہ کہی تر دہ کرد و بہ وہ خۆی دوو رکاتی دہ کرد و ہر کۆمہ لئیکیش یہ رکات، جا ہہ موو تہو شیوازانہ تہ واوون و دہ کری بہ یہ کیئک لہو شیوازانہ نویژی ترس بکریٹ.

لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) گنپر دراوہ تہ وہ لہ بابہ ت نویژی ترسدا کہ بہ سیفہ ت گہ لئیک تری نہ نجامی داوون، جا ہہ موو تہو سیفہ ت و شیوازانہ بؤ تہو بنہ مایانہ دہ گہ پینہ وہ، رہنگہ ہر جیاوازییہ ک ہبی جیاوازیی لہ قز و بیژہ بی. ہہ ندیکیان دہ سیفہ تیان باس کردوہ، تہو مووہ ممہ دی کوری حہ زم پانزہ سیفہ تی باس کردوہ^۱، بہ لام راست و دروست تہو یہ کہ لہ سہرہ تا باسماں کرد، چونکہ کہ لہ باسیکدا جیاوازیی گنپرہ رەوانیان بینوہ، ہر جیاوازییہ کیان کردوہ تہ وینہی نویژیکی پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم)، لہ کاتیکدا جیاوازیی گنپرہ رەوانہ. خواش زانانرہ.

^۱ - المحلی لابن حزم ۲۷۲/۴ و تیایدا باسی تہو دہ کات کہ لہ کتیبی تردا لہو بارہیوہ بہ تیروتہ سہلی قسہی لہ بارہی چوارہ شیوازوہ کردوہ.

چوارهم: بهشی زهکات

۱- ریپازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌سه‌ده‌قه و زهکاتدا

ریپازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاملترین ریپاز و ئامۆزگاریی بوو، له‌کات و ئەندازه و پشکی زهکات و پیویسته کی زهکات بدات و به‌کی بدریت، له‌هممو ئەوانه‌دا ره‌چاوی به‌رژه‌وه‌ندیی خاوه‌ن سه‌روه‌ت و هه‌ژارانی کردووه، خوای گه‌وره زه‌کاتی گتپراوه به‌پاکبوونه‌وه‌ی مال و سه‌روه‌ت و خاوه‌نه‌که‌ی و پیزانینی نیعمه‌ت به‌سه‌ر ده‌وله‌مه‌ندانه‌وه، به‌وه له‌سه‌روه‌تی ده‌وله‌مه‌ند که‌م نابیته‌وه، به‌لکو خوای گه‌وره بۆی ده‌پاریزی و گه‌ش و نمای پی دعات و به‌لاو ناخویشی له‌سه‌ر هه‌لده‌گریت و بۆی ده‌کاته شورا و پاسه‌وان.

پاشان زه‌کاتی له‌چوار جور سه‌روه‌ت و ساماندا داناوه که زۆرتین سه‌روه‌تیکن له‌نیو مرۆفه‌کاندا و پیویستییان به‌و چوار جور هه‌یه:

یه‌که‌م: کشتوکالیی و به‌رووبوومی دار و دره‌خت.

دووه‌م: مه‌رو مالات، وشتر و مانگا و مه‌ر و بز.

سییه‌م: ئالتون و زیو.

چواره‌م: سه‌روه‌تی بازرگانیی به‌هه‌موو جور جیاوازه‌کانییه‌وه.

پاشان خوای گه‌وره واجیبی کردووه هه‌موو سائیک ئەنجام بدریت، بۆ کشتوکال و به‌رووبوومی دار و دره‌ختیش له‌کاتی وه‌رزی پیگه‌یشتندا پیویسته پشکی زه‌کاتی لی ده‌ریکرت.

پاشان جیاوازیی کردووه له‌ئه‌ندازه‌ی واجیبدا، ئەوه‌ش به‌پی هه‌ولی خاوه‌ن سه‌روه‌ت و سامانه‌که که بۆ ده‌ستخستنی هه‌ول دعات و به‌پی ئاسان و سه‌ختی کاره‌که، پینچ یه‌کی داناوه بۆ زه‌کاتی ئەو شتانه‌ی له‌زه‌وییدا ده‌دۆزینه‌وه له‌جۆری کانزا و ماوه‌ی سال حساب ناکریت، به‌لکو له‌ده‌ستخستنی ئەو کانزایه پیویسته زه‌کاتی لی ده‌ریکرت.

بۆ ئەو بەروبووم و كشتوكالييهى كه جوتيار زهوييه كه دهكئلى و تو و دهچىنى و
ئاودانى به ئاوى بارانه و كهسه كه ئاوى بۆ ناكړى و بىرى لى نه داوه و
به ستهل (دۆله كه) و جهنجه پ ئاوى نادات، يهك له دهى بهرهم و بهروبوومه كه
به زهكات دهردهكات.

به لام ئەگه ر ته واوى ئەرك كه وته سهر شانى جوتياره كه و تىچووى تيا دا به خه رج دا
له زهوى كيلاندن و خه رج كردنى پاره و توانا له دابىن كردنى ئا و بۆ كشتوكالييه كهى و
سهرپه رشتى كردنى، ئەوه يهك له بىستى بهروبووم و بهرهمه كه به زهكات
دهرده كړيت، چونكه ئەو تىچووهى ئەنجامى داوه زور زياتره له تىچووى
كشتوكالييهك كه ئەو ئەركهى تيا دا نيه. له بهر ئەوهى گه شهى كشتوكاليى و
بهروبوومى دار و درخت ديارتر و زورتره له گه شهى بازرگانى، ئەوه واجيببوونى
دهر كردنى زهكات تيا دا زورتره له دهر كردنى زهكاتى بازرگانى، ههروهها
دهر كه وتنى گه شهى ئەو كشتوكالييهى به ئاوى باران و رووبار ئاودى رى دهر كړيت
زياتره له وهى به دۆله كه و ئاوبرژين، دهر كه و نيشى هه مووى پىكه وه وهك گه نجينه
زورتر و ديارتره له هه مو و ئەوانى تر.

پاشان له بهر ئەوهى هه ر سهر وه تىك با كه ميش بى مه رج نيه دلدا نه وه و
يارمه تيدان له خوځگرى، ئەوه خواى گه وړه نه ندازهى ئەو سهر وه تهى كردووه كه
دهر كردنى زهكاتى تيا به دلدا نه وه و هاوكارى داده نريت و زيان نادات به خاوه ن
سهر وه و سامانه كه و لای هه ژارانيش شوينى خوى ده گريت: بۆ پاره دوو سه د
درهمى داناوه، بۆ ئالتوونيش بىست مسقال، بۆ گهنم و جوړ و بهروبووم پىنج
ئوسه ق (بار) و بۆ مه پ و بز چل سهر و بۆ مانگا سى سهر و بۆ وشتر پىنج سهرى
داناوه كه زهكاتيان تيا دا واجيب ئەبى، به لام له بهر نه وهى دهر كردنى زهكات
له خودى شته كه ده بىته زيان، ئەوه دانانى شهك مه پىكى واجيب كردووه، به لام كه

پينځ سهر وشتره که بووه بيست و پينځ وشتر، نه وه پشکي زهکات يه ک وشتره و نه وه واجيبه.

پاشان نه ندازه ي نه و واجيبه ي کردووه له پروي زياتريون و که متربوندا، له جوړه کاني ثين مه خاز و بنت مه خاز^۱ و ثين له بون و بنت له بون^۲ و له سه رووي نه وه ش حيق و حيقه^۳ و له سه رووي نه وه ش له جوړي جه زع و جه زعه^۴. جا هه تاوه کو وشتره کان زياتر بن، ته مه ني وشتره کانيش زياتر نه بن هه تاوه کو نه و په پي. نه و جار زياتريوني ژماره ي واجيبه که به رانه ر ده بي به زياتريوني ژماره ي سه روه ت و سامانه که.

خوای گه وره پشکي زهکاتي دابه شکردووه و کردوويه تيبه هه شت به شه وه، کو يکردووه ته وه بؤ دوو جوړي خه لک.

يه که م: نه وه ي بؤ پيوستيبه کاني وه ريده گريت، هه ريه که و به پي سي سه ختي و سوو کي پيوستيبه که ي، که هه ژاران و بي نه و ايان و کويله و ري بواران.

دووه م: نه وه ي بؤ سوود وه ريده گرن، نه وانه ي له بواري کو کردنه وه ي زهکاتدا کار ده که ن، دلرا گيراوان و قه رزداران و موجهيداني ري که ي خوای گه وره.

جا هه رکه سي پيوستي نه بي و سوودي نه بي بؤ موسلمانان، نه وه پشکي زهکاتي بؤ نايي.

^۱ (ابن لمخاض) و (بنت المخاض): نه و وشتره يه که سالي کي ته و او کردووه و چوړه ته سالي نورو مه وه و دايکي نارس بووه ته وه.
^۲ (ابن لبون) و (بنت لبون): نه و وشتره يه که سالي نورو مه ي ته و او کردووه و چوړه ته سالي سيته مه وه و دايکي به دانايي سگي نورو مه ي بوړه ته شپړده ي.

^۳ (الحق) و (الحقة): نه و وشتره يه که سالي سيته مه ي ته و او کردووه و چوړه ته سالي چواره مه وه.
^۴ (الجذع) و (الجذعة): نه و وشتره يه که سالي چواره مه ي ته و او کردووه و چوړه ته سالي پينجه مه وه.

۲- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له گهل نه‌وانه‌ی شایسته به‌ودرگرتنی زه‌کاتن

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که بیزان‌بایه که سیځ شایسته به‌ودیه زه‌کاتی پی بدریت، نه‌وه زه‌کاتی پی ددها، نه‌گهر که سیځ داوای زه‌کات بکردبایه و نه‌یزان‌بایه حالی چونه، نه‌وه دواي نه‌وه‌ی حالی خوی باس ده‌کرد که ده‌وله‌مند نییه و خاوه‌ن کار و که‌سابه‌تیک نییه، زه‌کاتی پی ددها.

نه‌گهر زه‌کاتی به‌سهر خه‌لکی نه‌و شوینه‌دا دابه‌ش بکردبایه که زه‌کاته‌که‌ی تیا‌دا کوده‌کرایه‌وه، چی بمایه‌ته‌وه ده‌ینارد بۆ ده‌شتو‌ده‌ر و نه‌یده‌نارد بۆ لادی‌کان. کۆکه‌ره‌وانی زه‌کات و شاره‌زای ده‌نارد بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کاتی کشتوکال‌ی و به‌روبووم و دارخورما و میوژ، نه‌یان‌پوانی چهند بار (وسق) نه‌بن و به‌پیی نه‌وه نه‌ندازه‌ی زه‌کاتیان ده‌رده‌کرد.

فرمانی ددها به‌کۆکه‌ره‌وانی زه‌کات دارخورما که یه‌ک له‌سهر سی یان چواری به‌روبوومه‌که واز لی‌بیه‌نن و لی نه‌که‌نه‌وه، چونیان ویست له‌گهل خاوه‌ن زه‌کاته‌که‌دا له‌باریه‌وه مامه‌له‌ بکه‌ن و نه‌ندازه‌ی زه‌کاته‌که‌ ده‌سته‌به‌ر بکه‌ن. زه‌کاتی ده‌رنه‌ده‌کرد له‌نه‌سپ و کویله و نیستر و گویدریژ و سه‌وزه و کاله‌ک و شووتی و تروزی و نه‌و میوه‌یانه‌ی کی‌شانه و پی‌وانه‌ ناکرین و که‌نجینه‌ ناکرین.

^۱ - نه‌بو داوود (۱۶۳۳) و نه‌سائی (۲۵۹۸) ئیخراجیان کردووه.

۲- دهرکردنی زهکات له هه نگوین

له باره ی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له دهرکردنی زهکات له هه نگوین جیاوازی هیه، بوخاری نه لئ: له زهکاتی هه نگویندا شتیکی دروست نه هاتووه^۱، ترمیزی نه لئ: له م بواره دا زوره ی نه و شتانه ی له په یامبه ری (صلی الله علیه وسلم) هوه هاتوون، دروست نیین و ناسه لمینرین^۲.

نیین نه لمونزیر نه لئ: له بابته واجیبوونی دهرکردنی زهکات له هه نگویندا فهرموده یه ک نه هاتووه سه لمی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه وه ی واجیب کردبی، کوده نگیه کیش له وه دا نه هاتووه، بویه زهکاتی تیادا دهرناکریت^۳، شافعی نه لئ: نه و فهرموده یه لاوازه که دهرکردنی زهکاتی هه نگوینی یه ک له ده دیاری کردووه، نه وه شی که نه لئ زهکاتی یه ک له ده ی تیادا دهرناکریت هر لاوازه ته نیا له عومهری کوری عه بدولعه زیزه وه هاتووه^۴. نه لئ: هه موو نه و فهرمودانه ی له و باره یه وه هاتوون، عیله دارن.

نه حمده^۵ و نه بو حه نیفه^۶ و کومه لیکي تر بو نه وه رویشتون، که له هه نگویندا زهکات دهرده کریت، بو نه وه رویشتون هه موو نه و نه سه رانه ی له و بواره دا هاتوون یه کتر به هیز ده که ن، مه خره ج و شتوازه کانیا ن جیاوازه، به لام به هوی موسنه دیانه وه یه کتر به هیز ده که ن.

به لام نه وانه ی وتروپانه واجیبه زهکات له هه نگویندا دهریکری، جیاوازن له وه ی پشکی دهرکردنی هیه یان نه؟ بو نه وه دور بوچوونیا ن هیه، یه کیکیان نه لئ: که م

^۱ - (العلل الکبیر)ی ترمیزی (۱۰۲).

^۲ - سنن الترمذی ۱۵/۳.

^۳ - الإشراف لابن المنذر ۳/۳۴.

^۴ - معرفة السنن والآثار للبيهقي ۱/۶۲۰، بیرواته (لام)ی شافعی ۳/۹۹.

^۵ - مسائل أحمد بن حنبل وإسحاق بن راهويه رواية الكوسج (۶۴۴).

^۶ - الأصل للشيباني ۲/۱۲۸.

بئى يان زۆر زهكات دهرده كرئت، نه مه بۆچوونى نه بو حه نيفه يه^۱، دووهم: پشكىكى ديارىكراوى مه يه، به لام له نه ندازهيدا جياوازن، نه بو يوسف وتوويه تى: له ده ردتلا زهكاتى مه نگوين دهرده كرئت^۲، موحه ممه د وتوويه تى: پينج نه فراقه^۳، هر فهره قيكيش سى و شه ش ردتلى عيراقيه. نه حمه د وتوويه تى: پشكى دهركردى زهكات له مه نگويندا ده نه فراقه^۴.

۴- پارانه وهى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) بو نه و كه سه ي زهكاته كه ي

بهينايه و باشترينى نيو سه روه ت و سامانه كه يانى ودرنه ددگرت

نه گهر كه سيك زهكاته كه ي بهينايه بۆلای په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم)^۵، بۆى ده پاراپه وه، جارى وا مه بوو نه يفه رموو: "اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَفِي إِبْلِهِ"^۶، واتا: خواجه گيان به ره كه ت بخهره ژيانى خۆى و وشتره كانيه وه. مه نديجاريش نه يفه رموو: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ"^۷، واتا: خواجه گيان سه لاواتى له سه ر بده.

له كارى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) نه بوو باشترينى نيو سه روه ت و سامانى كه سيك به زهكات وهرىگريئت، به لكو مامناوه ندى ه لده بژارد، له بهر نه وه بوو نه هى نه و كارهى له موغاز كرد.

^۱ - هه مان سه رچاوه.

^۲ - الخراج لأبي يوسف (ص ۶۷).

^۳ - الأصل للشيباني ۱۲۸/۲.

^۴ - مسائل أحمد رواية أبي داود (۵۵۶).

^۵ - الأصل للشيباني ۱۲۸/۲.

^۶ - نه سائى ئيخراجى كرموه (۲۴۵۸).

^۷ - بوخارى (۱۴۹۷) و موسليم (۱۰۷۸) ئيخراجيان كرموه.

۵- نه هیگردنی له کرینی زهکات له لایهن خودی زهکات دوردوه

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی ددکرد له ودهی که سیک زهکاتی خوی بکړیته وه، ریگه ی ددها که سی دهوله مند له خیری که سی هزار بخوات. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له و گوشته خیره ی خوارد که به خیر به به ریره درابوو، فرمووی: "وهو علیها صدقة، ولنا منها هدیة"^۱، واتا: بۆ نه و سه دهقه یه و تیایدا پشکی دیاریی بۆ نیمه هه یه.

۶- دانه وهی قهرز له پشکی زهکات

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه ندی جار بۆ بهرزه وهندیی موسلمانان قهرزی دهکرد و له زهکات دهیدایه وه، به دهستی خوی گوئی نازله لی زهکاتی دیاریی دهکرد. نه گهر کاریکی پیویست بهاتبایه ته پیش، نه وه له خاوهن زهکاته کان داوای دهکرد پیش کاتی خوی، زهکاته کانیاں بدن.

۷- ریپازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه رفیتره

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) زهکاتی سه رفیتره ی واجب کرد به سه ر هه موو موسلمانیکه وه، به سه ر هه ر گوره و بچوک و نیر و می و نازاد و کۆیله یه که وه که ده بی سه ر په رشتیاره که ی بیدات، زهکاتی سه رفیتره ی واجب کرد که ده بی ساعی خورما یان جو یان که شک یان میوژ بدری بۆ هه ر یه که سه ری. لیه وه گیر دراوه ته وه: "نصف صاع من بر"^۲، واتا: نیو ساع گهنه. ناشکرایه: عومهری کوری خهتاب نیو ساع گهنه ی خسته شوین ساعیکی نه و شتانه وه، نه بو

^۱ - بوخاری (۱۵۰۸) و موسلیم (۶۸۵) شیخراجیان کردوه.

^۲ - نه یو داوود شیخراجی کردوه (۱۶۱۷).

داوود باسیکردووه^۱. له سه حیه یندا هاتووه که موعاویه نه وهی دامه زرانندووه و به هیزی کردووه^۲، له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) نه سه ر و ه والی مورسه ل و کۆمه لێ موسنه د هاتووه که یه کتر به هیز ده که ن.

۸- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له کاتی ده رکردنی سه رفیترو دا

یه کیک له رینمای و رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه رفیترو دا، نه وه بوو پیش نویژی جه ژن نه و زه کاته ی ده رده کرد، له (السنن) دا هاتووه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که فرموویه تی: "مَنْ آدَاَهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ آدَاَهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ"^۳، و اتا: هه رکه سی له پیش نویژی جه ژن ده ریکرد، نه وه زه کاتیکی قبولکراوه، به لام نه گه ر له دوا ی جه ژن ده ریکرد، نه وه سه ده قه یه که وه ک سه ده قه کانی تر.

۹- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به رانبه ر به وانه ی شایسته

به سه رفیترو من

یه کیک له ریباز و رینمای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، بریتی بوو له تایبه تکردنی نه و سه رفیترو یه به ه ژاران (المساکین) و به هشت جوړه که ی تری نه ده دا.

^۱ - نه بو داوود ئیخراجی کردووه (۱۶۱۴).

^۲ - بوخاری (۱۵۰۸) و موسلیم (۹۸۵) ئیخراجی کردووه.

^۳ - نه بو داوود (۱۶۰۹) و ئیبن ماجه (۱۸۲۷) ئیخراجیان کردووه.

١٠- رییازی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەدە قەدى سوونەت (صدقة التطوع)

پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە هەموو کەس خێرومەندتر بوو بەوەى مەیبووایە لەوانى تر خێرى زیاتر دەکرد. هەرشتێک خواى گەرە پێى بێخشاى دەبێخشی و کۆى نەدەکردەو، هەرکەسێک داواى شتیکی لى بکردبایە پێى دەبێخشی، جا ئەو شتە کەم بوایە یان زۆر. بەخشینەکەى بەجۆرى یوو لە هەژاری نەدەترسا. بەخشین و سەدە قە شیرینترین شتیکی بوون بەلایەو. لەو کەسە خۆشحالتەر و شاگەشکەتر دەبوو کە خێر و بەخششەکەى پێى دەدا، بەخشندەترین کەس بوو وەک رەشەبا دەبێخشی و دەستکراو بوو.

ئەگەر خاوەن پێداویستییهک بەتایبە، خواردنەکەى خۆى پێى دەبێخشی، هەندێجار بەرگ و پۆشاکی خۆى پێى دەبێخشی.

بەخشش و سەدە قەکانى هەمەجۆر دەکرد، هەندێجار ئەیکردە دیارى، هەندێجار ئەیکردە سەدە قە، هەندێجار شتیکی دەکڕى و خودى شتەکە و نرخەکەشى ئەدا یەو بەو کەسەى لێى کڕیبوو هەرۆک لە گەڵ جابردا وەهای کرد، هەندێجار شتیکی بەقەرەز دەهێنا، بەباشترین شیوێ و زیاتر لەخۆى دەگێڕایەو، یان شتی دەکڕى و زیاتر لەنرخى شتەکەى دەدا، دیارى قبول دەکرد و بەباشتر پاداشتی خاوەن دیارییهکەى دەدا یەو.

سەدە قە و چاکەکانى بەپێى ئەو بوو کە مەیبوو، هەرۆها بەحال و فەرمايشتی خۆى، چى مەیبووایە ئەوێ دەدا، فرمانى دەدا یە سەدە قە کردن و هاندانى لەسەر دەکرد. کە چرووکیک بێبینایە حالى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) چۆنە، وەهای لى دەکرد بێخشی، جا هەرکەسێک تێکەلى و هاوێلتی بکردبایە و رییازی ئەو بێبینایە، لەلێی و دەبێ و بەخششدا چرووکیى نەدەکرد.

^١ - بوخارى (٢٧١٨) و موسلىم (٧١٥) ئیخراجیان کردووە.

لہ پربازی پے یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ٹوہہ بوو، بانگہ وازی دہ کرد یو
چاکہ کاری و بہ خشش و سہدہ قہ، بویہ لہہ موو مہ خلوقاتی تر زیاتر سنگفراوانتر و
دہروون بہ رزتر و دل نہ رمتر و بہ خشہ رتر بوو، بیگومان خیر و سہدہ قہ و کردنی
کاری چاک کاریگہریی سہیری ہہیہ لہ سنگفراوانییدا، ٹہمہ و سہریاری ٹوہی کہ
خوای گہورہ تایبہ تمہندی کرد بوو بہ سنگفراوانی لہ پے یامبہ رایہ تی و پے یامدار
بہ کردار و ہستہ وہ سنگفراوانی کرد بوو، پشکی شہیتانی لہ دلی دہر کرد بوو.

پېتئەم: بەش رۆژو

۱- رىيازى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لەرۆژو

لەبەرئەوئەى مەبەست بەرۆژو خۆگرتنەوئەى لەشەھووت و ئەوانەى رۆژانە مەوۆ چىژيان لى دەبىنى و چاكردىنى ھىزە شەھوانىيەكەى جەستەى تەوھكو ئامادەبى بۆ داواكردن و گەپان بەدواى ئەو شتانەى ئەوپەپى بەختەوئەى و خۆشەىكانى تىدايە و قبولكردىنى ئەو شتانەى كە دەروون پاك و پوخت دەكەنەوئەى بۆ ژيانى ھەمىشەى و، برسىتى و تىنۆيتىش تووندى و ئەستورىي ئەشكىنى و حال و ئازارى جەرگ و دلى برسىي ھەژان بىرى مەوۆ دەختەوئەى و لەپەرەوى خواردن و خواردنەوئەى رپرەوى شەيتان بەرتەسكتر دەكاتەوئەى و ھىزى ئەندامانى جەستە بەند دەكات، كە شەيتان لەزىانى برئوى و قىامەتى بەندەدا بەكارىدەھىنى و كۆنترۆلى ئەندامانى جەستەى مەوۆ دەكات، ئەو رۆژو جەوى لەخواترساوان و قەلغانى جەنگاۋەران و ۋەرزى چاكران و لەخواترساوان، لەئىو ھەموو كارە چاكرەكانى تردا تاكە كارىكە بۆ پەرەردىگارى جىھانيان ئەنجام دەدرىت. ئەوئەى رۆژوئەوان ئەيكات، ۋازەيتانە لەشەھووت و خواردن و خواردنەوئەى تەنبا لەپىناو خاى گەرەدا، ۋازەيتانە لەو شتانەى لای دەروون شىرىن تەنبا لەپىناو خۆشويستن و رازىكردىنى خاى گەرەدا. رۆژو نەپنى نىوان بەندە و خاى گەرەى و تەنبا خاى گەرە پى ئاگادارە. مەوۆقەكان تەنبا ئەوئەى دەبىن كە كەسەكە لەپالەت و ئاشكرادا نرىكى ئەو شتانە ناكەوئەوئەى، بەلام ئەوئەى كەسەكە تەنبا لەپىناو خاى گەرە ۋازى لەو شتانە ھىناوئەى، ئەوئەى شتىكە تەنبا خاى گەرە دەيزانى، ئا ئەوئەى حەقىقەتى رۆژوئەى.

رۆژو كارىگەرەىكى سەبرى ھەى لەپاراستنى ئەندامە ديارەكانى جەستە و ھىزى ناخى مەوۆ و پارىزگارىكردىنى لەتىكەل نەبوون بەو شتانەى لایەنى خرابى بۆ دەھىن و بەتالى

دەكاته وە لەو شتانەى رێگرن لەدروست و لەباربوونی كەسەكە و قەبولبوونی رۆژوو دەكەدا.
 گەورەترین ھاوكارى و یارمەتیدەرێكى لەخواترسانە، ھەروەك خۆى گەورە فەرموویەتى:
 ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لِمَلَّكُمْ
 تَنَقُّونَ ۝﴾ البقرة: ۱۸۳، واتا: ئەى ئەوانەى كە بپرواتان ھێناوە پۆژووتان لەسەر
 نووسراو و فەرزكراو ھەر وەك چۆن فەرزكراو لەسەر ئەو ئومەتانەى لەپیش ئێوەدا
 بوون بۆ ئەوەى خۆتان بپاریزن لەخودا بترسن.

پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتى: "الصَّوْمُ جُنَّةٌ"^۱، واتا: رۆژوو قەلغانە.
 بۆ ئەو كەسەى ئارەزووى جووتبوونی زالە و ناتوانى ھاوسەرگىرى بكات، فرمانى
 كردوو بە پۆژووبى، چونكە لەزالبوونی ئەو ئارەزوو دەپپاریزی.
 رێباز و رێنمایى پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) تیايدا كاملتەرىن ھىدايەن و
 گەورەترین بەدەستھاتىكى مەبەست و ئاسانتەر بەسەر دەروونەو.

لەبەر ئەوەى بڕینەو و رێگىکردنى دەروون لەو شتانەى خوى پتو و گرتوو و
 ئالوودەى بوو لەكارە سەخت و دژوارەكانە، ئەو فەرزبوونی رۆژوو دواكەوت و
 كەوتە دواى كۆچكردن بۆ مەدینە، ھەتا ئەوكاتەى دەروونەكان لەسەر یەكتاپەرستى
 و نوێژ راھاتن و ئاشناى فرمانەكانى قورئان بوون و بەقوناغ تێكەلى بوون.

فەرزبوونی رۆژوو كەوتە سالى دووى كۆچییەو، پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ
 وسلم) كۆچى دواى كرد و تۆرەمەزان بە پۆژووبوو، سەرەتا بەشیوازی سەرپشكى
 بۆى فەرزكرا، سەرپشكرا بە پۆژوو بى یان ھەر رۆژێك خواردن بەبى نەوايەك بدات،
 پاشان ئەم سەرپشكیە بوو فەرز، خواردن دان دانرا بۆ پیاوى بەتەمەن و
 ئافەرەتى كە توانای بە پۆژووبوونىان نەبى.

^۱ - بوخارى (۱۸۹۴) و موسليم (۱۱۵۱) ئىخراجیان کردوو.

روخسەت و مۆلەت بەنەخۇش و رىيوار درا بەپۇژوونەبن و دواتر بېگىپنەو، بۇ ئافرەتى سىكىپ و شىردەرىش ئەگەر ترسى سەر ژيانى خۇيانيان ھەبوو دەتوانن بەپۇژوونەبن و دواتر بېگىپنەو، ئەگەر ترسى مندالەكەيان ھەبوو، لەگەل گىپانەو، رۇژووەكەدا بۇ ھەر رۇژىك خواردنى بى نەوايەك بدەن، بەلام ئەگەر بەپۇژوونەبوو، ساغ بوو، ترسى نەخۇشىي نەبوو، ئەو ناچارە خواردنى بى نەوا بدات وەك رۇژووشكاندنى دروست لەسەرەتاي ئىسلامدا.

رۇژو سى پلەى ھەيە، يەككىيان: واجيببوونى بەوەسفى سەرپشكدارىي. دووہم: واجيببوونى بەنەبوونى سەرپشكىي، بەلام ئەگەر كەسى رۇژوگر پيش ئەو، خواردن و خواردنەو، بدات بخەوى، ئەو خواردن و خواردنەو، لى حەرەمە ھەتاوہكو شەوى داھاتوو، بەلام ئەمە بەپلەى سىيەم ھەلوەشايەو و نەسخ بوويەو، كە شەرع لەسەرى سەقامگىر بوو و ھەتاوہكو رۇژى قىيامەت بەو جۆرە دەمىننەتەو.

۲- پەرستىشى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لەمانگى رەمەزاندا

يەكك لەئاكار و رىيازى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لەمانگى رەمەزاندا، زۆر ئەجامدانى جۆرەھا خواپەرستىي بوو، جبرىل (سەلامى خاى لەسەربى) لەپەمەزاندا قورئانى پى دەور دەكردەو. كە جبرىل پىدەگەيشت، لەپەشەبا خىراتر بوو بۇ بەخشش و سەخاوەتى، ئەمە و سەربارى ئەو، سەخاوەتەرىنى نىو خەلك بوو، لەپەمەزاندا سەخىتر و زۆر بەخشەر و چاكەكار بوو، قورئانى زياتر دەخويندەو و نوژى زۆتر ئەكرد و زۆتر سەرقالى يادى خوابوو، ئىعتىكافى دەكرد.

رەمەزانى بەجۆرى تاييەت دەكرد بۇ خواپەرستىي كە مانگەكانى ترى بەو جۆرە تاييەت نەدەكرد، ھەتائەو، ھەندىجار كاترمىرەكانى شەو و رۇژى ئەدا بەدەم

یه که وه بۆ خواپه رستی و رۆژووی نه ده شکاند، نه هیده کرد هاوه لانی شه و رۆژ بدن به دهم یه که وه بۆ خواپه رستی و رۆژو نه شکتن، پییانووت: تو شه و رۆژ دده دی به دهم به یه که وه، نه ویش نه یه رموو: "إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ، إِنِّي أُبِيتُ- له گێرانه وه یه کدا- عِنْدَ رَبِّي يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي"، واتا: من وهك ئیوه نیم، من لای خوای که وره خواردن و خواردنه وه پئی دراوه.

خه لکیی بوونه ته دوو به شه وه له بابته نه و خواردن و خواردنه وه یه له لایه ن خوای که وره وه به په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) دراوه:

یه که م بۆچوون: خواردن و خواردنه وه یه که ههستی کراوه و له پێگه ی دهمه وه بووه، وتوو یانه: ئه مه حه قیقه تی بیژه ی فه رموو ده که یه وه نابی لئی لادریت.

دووه م: مه به ست پئی ئه و مه عریفه یه که خوای که وره پئی داوه، ئه و چیژ و خوشییه یه که له مونا جاتی خوا دا خوای که وره پئی داوه، له نزیکیی خوای که وره دا سوکنایی بۆ ها تووه و به خوشو یستنی خوای که وره ناز پیدرا و بووه، هه تا وه کو ئه و حالو بارانه ی تر که خۆراکی دل و چیژی روح و سوکنایی و ئارامی و حه سانه وه ن بۆ ده روون و روح و دل، که باشترین و به سوودترین و نرخدارترین خۆراکیکن.

هه رکه سی که مترین نه زموون و تامه زوویی هه بی، ده زانی جهسته به بوونی خۆراکی دل و روح پیویستی به زۆریک خۆراک نابی که ژیا نی پێوه ده وه ستیته وه، به تایبته بۆ ئه و خوشحاله ی که داوا و ویستی به دهسته ی ناوه و به خوشه ویسته که ی ئارامیی بۆ ها تووه و ناز و خوشیی به دهسته ی ناوه، که نزیکیی بووه ته وه و رازی بوونی لی وه ده ستخستوه. جا ئه گه ر ئه و خۆراکه خۆراکی ههستی و ئه وه بی که له دهمه وه تی که ل به جهسته ده بی، ئه ی چۆن رۆژو و گر ده بوو، یان ئه بووه ئه و رۆژو و گره ی که رۆژو و شه وی به پۆژو و بوونه وه به یه که وه گری داوه.

^۱ - پرخاری (۱۹۶۴) و موسلیم (۱۱۰۵) ئیضاحیان کردوه.

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) كه نه هيكردوه شه و رۆژ دريژه به رۆژووبون بدرې، له بهر به زهري بووه به نوممه ته كه ي، مؤله تي داوه هه تاوه كو كاتي پارشيو دريژه ي پي بدرت، له سه حيجي بوخاريدا هاتوه له نه بو سه عيدي خودرييه وه، به وه ي گوئي له په يامبهري خوا بووه (صلي الله عليه وسلم) فهرموويه تي: "لَا تُوَاصِلُوا قَائِكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ"، واتا: رۆژووي رۆژ و شهوتان مه دن به دم يه كه وه، هه ركه سيكتان ويستي دريژه ي پي بدات، با تاوه كو كاتي پارشيو دريژه ي پي بدات.

۳- ريبازي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له سه لاندني يه كه م رۆژي ره مه زان و ته واووبووني نه و مانگه

يه كي كه له پي نمايي و ريبازي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم)، نه وه بوو به بينيكي ته واو دلنيايانه ي مانگ يان شايه تي يه ك شايه ت ده چوره نيو مانگي ره مه زانه وه، نه گهر بينين و شايه ت له تاردا نه بووايه، نه وه مانگي شه عباني به سي رۆژ داده تا و ره مه زاني ده ستيده كرد.

نه گهر له شه وي سيبه مدا به هزي هور و ته مه وه مانگ نه بينرايه، نه وه شه عباني به سي رۆژ ده ژمارد و دواتر رۆژووگرتني ده ستيده كرد، نه وه كردار و فرماني په يامبهري خوا بوو (صلي الله عليه وسلم) و پيچه وانه نيبه به فهرمايشتي: "فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْدِرُوا لَهُ"، واتا: نه گهر هور و ته م نه يهيشت مانگ بينين، نه وه نه ندازه ي بو بكه ن. مه به ست پي ته واوكردي بوو به سي رۆژ، هه روه كه له و فهرمووده

^۱ - سه حيجي بوخاري (۱۹۶۲).

^۲ - بوخاري (۱۹۰۰) و موسليم (۱۰۸۰) ئيخريحيان كړيووه.

سه حیحه دا فەرموویه تی که بوخاریی کیناویه تییه وه: "فأكملوا عدة شعبان" واتا: شهعبان بهسی رۆژ بزمین و تهواو بکهن.

یه کینک له پێنمای و رێبازی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)، به شایه تی یه کس پیاوی موسلمان فرمانی به خه لک ده کرد به پۆژووبن و به شایه تی دوو کهس تهواو بوونی مانگی ره مه زانی راده که یاند.

یه کینکی تر له پێبازی په یامبهری (صلی الله علیه وسلم) نه گهر دوو کهس شایه تی یان بدایه مانگیان بینووه و شایه تییه که یان دواي تیپه پبوونی کاتی جهژن بوویه، فرمانی به موسلمانان ده کرد رۆژووه که یان بشکینن، له به یانی و له کاتی نوێژدا نوێژی جهژنی ده کرد.

٤- رێبازی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له خیرا کردن له رۆژووشکاندن (به ربانگ کردنه وه)

زوو به ربانگی نیواره ی ده کرده وه و هاندانی بۆ نه وهش ده کرد، پارشیوی ده کرد و هاندانی بۆ پارشیو کردن ده کرد، درهنگ پارشیوی ده کرد و هاندانی ده کرد پارشیو دوا بخریت. هاندانی ده کرد به خورما به ربانگ بکریته وه، نه گهر خورمای ده ستنه که وتبایه به ئاو به ربانگی ده کرده وه، نه وهش تهواوی به زهیی و نامۆژگاریی نازیز بوو بۆ ئوممه ته که ی.

په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) پیش نه وهی نوێژ بکات، به ربانگی ده کرده وه. لێ به وه گیر دراوه ته وه که له به ربانگ کردنه وه دا فەرموویه تی: "ذَهَبَ الظُّمَأُ، وَابْتُلَّتِ الْعُرُوقُ، وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ" واتا: تینویتی رۆشت و ده ماره کان بووژانه وه و پشت به خوا پاداشتیش جێگیر بوو، نه بو داوود باسی کردووه له ئیبن عومه ره وه.^١

^١ - سه حیجی بوخاری (١٩٠٩).

^٢ - نه بو داوود ئیخراجی کردووه (٢٣٥٧).

له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) باسکراوه فه‌رموویه‌تی: "إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ دَعْوَةً مَا تَرُدُّ" واتا: رۆژوووه‌وان له‌کاتی به‌ربانگکردنه‌وه‌دا هه‌ر داوایه‌ک بکات ره‌ت ناکریتته‌وه. ئیبن ماجه گێراویه‌تییه‌وه.^۱

به‌دروست له‌په‌یامبه‌ره‌وه (صلی الله علیه وسلم) هاتوو فه‌رموویه‌تی: "إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَا هُنَا، وَأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَا هُنَا، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ"^۲، واتا: ئه‌گه‌ر شه‌و لی‌ره‌وه ده‌رکه‌وت و رۆژیش له‌ویوه‌ ئاوا بوو، که‌سی رۆژوووه‌وان به‌ربانگ ده‌کاته‌وه.

نه‌می کردوو که‌سی رۆژوووه‌وان جنیۆ و هات و هاوار و قسه‌ی ناخۆش بکات و وه‌لامی جنیۆ بداته‌وه، فرمانی داوه هه‌رکه‌سی جنیۆی به‌پۆژوووه‌وان دا، رۆژوووه‌وان پیتی بلی: "إِنِّي صَائِمٌ"^۳، واتا: من به‌پۆژووم.

۵- رییازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌گه‌شت و سه‌فه‌ر له‌مانگی ره‌مه‌زانددا

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌په‌مه‌زانددا گه‌شتی کردو به‌پۆژوو ده‌بوو رۆژی وه‌هاش هه‌بوو به‌پۆژوو نه‌ده‌بوو، هاوه‌لانیشتی سه‌رپشک ده‌کرد به‌پۆژووین یان به‌پۆژوو نه‌بن، که‌ نزیک‌ی دوژمن ده‌بوونه‌وه، فرمانی پێیان ده‌کرد به‌پۆژوونه‌بن تاوه‌کو هیزی شه‌پکردنی دوژمنیان هه‌بی‌ت.

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گه‌وره‌ترین و گرنگ‌ترین شه‌پی به‌در و فه‌تحی له‌مانگی ره‌مه‌زانددا ئه‌نجام دا. عومه‌ری کورپی خه‌تاب وتوویه‌تی: له‌گه‌ل په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌په‌مه‌زانددا دوو جه‌نگمان ئه‌نجامدا: رۆژی به‌در و فه‌تحی مه‌که‌ه، له‌هه‌ردووکیاندا به‌پۆژوو نه‌بووین.

^۱ - ئیبن ماجه ئیخراجی کردوو (۱۷۵۳).

^۲ - بوخاری (۹۴۸۹۴) و موسلیم (۱۱۰۰) ئیخراجیان کردوو.

^۳ - بوخاری (۱۸۹۴) و موسلیم (۱۱۵۰) ئیخراجیان کردوو.

له رېيازدا نه بوو خه ملاندين يو روپه ري بکات و به و نه دازه په که سيک بتواني
له سهغه ره که يدا به پوځو نه بي، هاولان کولوباري سهغه ريان ده پيچايه وه و
رؤډويان نه ده گرت و تپه پاندين ماله کانين به مخرج وهر نه ده گرت، هه واليشيان
دهدا که نه وه سوونته و رېيازي په يامبه ري خوايه (صلي الله عليه وسلم).

۶- رينيشانده ري و رېيازي په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) له خوشوردن

له له شگراني و ماچکردني هاوسه ر له پوځي ره مه زاندا

په کيکي تر له رېيازي په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) نه وه بوو، نه گهر نزيکي
بانگي به ياني بووايه و له شگران بووايه به په کيک له خيزانه کاني، نه وه دواي
به ياني بوونه وه خوي ده شورد و به پوځو ویش ده بوو.

به پوځو بووه له پوځي مانگي ره مه زاندا ماچي هه ندي له خيزانه کاني خوي کردوه،
ماچکردني رؤډو وه واني به تاو له دم رادان شوپه اندوه. به دروست ليته وه نه هاتوه
له وهدا جياوازي کردبي له نيوان پياوي گنج و به ته مه ن.

۷- مامه ته و رېيازي په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) له هوي به

له بيرچوونه وه شتيکي خواردبي و خوارد بېته وه

په کيک له رېيازي په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) نه وه بوو، نه گهر به هوي
له بيرچوونه وه له کاتي رؤډو دا شتيکي بخوارد بيه و بخوارد بيه ته وه، رؤډو وه که ي
نه ده شکاند و رؤډيکي تر قه زاي بکاته وه، به لکو نه وه خوي گهره يه نه و خاردن و
خواردنه وه يه ي پي داوه.

۱- بوخاري (۱۹۳۳) و موسليم (۱۱۵۵) شيعه راجيان کردوه.

۸- ريبازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له و شتانهي رۆژوو به تال

دهکه نه وه

نږهه به دروست له په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هوه هاتبي، نږهه رۆژوو بشکيني و به تال بکاته وه بريتييه له مانه: خواردن و خواردنه وه و که له شاخ گرتن و خوړپشانده وه، قورئان به لگه ي داوه به وه ي جووتبوونيش رۆژوو به تال دهکاته وه، به لام سه باره ت به کلي چاوکردن هيچ شتيکي دروست نه هاتوه.

دروست له نازيزه وه هاتوه (صلى الله عليه وسلم) که به پۆژوو بووه و سبواکي کردوه. پيشه را نه حمه د له په يامبهري خوا وه (صلى الله عليه وسلم) باسيکردوه که به پۆژوو بووه و ناي به سه رسهري خويدا پرژاندوه.

نای له دهه و لووتی راده دا و به پۆژووش بووه، ريگري کردوه له پۆژووه وان زياته پويي بکات له ناي له لووت کردن و هلمزين. به دروست لييه وه نه هاتوه که که له شاخ گرتبي و به پۆژووش بووي.

۹- ريبازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له رۆژووي سوونته تدا

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه وه نده به پۆژوو ده بوو هه تا ده وترا: هه موو رۆژيک به پۆژووه، نه وه نده ش به پۆژوو نه ده بوو هه تا ده وترا: به پۆژوو نابي. جگه له مانگي ره مه زان، هيچ مانگيکي تر نه بووه هه موو رۆژه کاني به پۆژوو بووي، له مانگه کاني تريشدا به قه د مانگي شه عيان به پۆژوو نه بووه. هيچ مانگيک نه بووه تيايدا به پۆژوو نه بووي. رۆژه کاني دوشه ممه و پينجشه ممه به پۆژوو ده بوو.

نئين عه باس (خوای لي رازي بي) نه لي: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه يده هيشت رۆژه کاني (ايام البيض) ي له ده ست درېچي و به پۆژوو نه بي، جا له مه دينه دا بووي يان له سه فهدا.

۱۰- ريبازى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە پۆژووی رۆژی عەرەفەدا

پەكێك لە ريبازى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، بە پۆژووی رۆژی عەرەفە بوو، لە سەحیحەیندا لێیەو سەلماو،^۱ هەرەها لێیەو سەلماو و بەدروست هاتوو کە رۆژووی عەرەفە تاوانی سالی پيشووتر و دواتر دەسپێتەو،^۲ موسليم باسکردوو.

بەهۆی بە پۆژوونەبوونی لە عەرەفەدا چەند حیکمەتێك باسکراو، لەوانە: بۆ ئەوەی مێز و توانای ئەوەی هەبێ پیاپێتەو،^۳ هەرەها: بە پۆژوونەبوون لە سەفەردا باشترە لەوەی بە پۆژوویی ئەمە لە پۆژووی فەرزدا، ئەى چ جاي رۆژووی سووننەت.

مامۆستامان (خوای لى رازى بى) رینگەيەکی ترى گرتوو تەبەر، ئەویش ئەوەیە، ئەو رۆژە رۆژی جەژنە بۆ ئەوانەى لە عەرەفەدان، چونکە تيايدا کۆبوونەوتەو، وەك کۆبوونەوێ خەلکی لە پۆژى جەژندا، ئەم کۆبوونەوێش تايبەتە بەوانەى لە عەرەفەدان نەك خەلکانی شوێنانى تر، ئەلێ: پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئاماژەى داو تە ئەو فەرموودەيە کە ئەهلى سووننەن گێراویانەتەو فەرموویەتی: "يَوْمُ عَرَفَةَ، وَيَوْمُ النَّحْرِ، وَأَيَّامُ مِنًى، عِيدُنَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ"،^۴ رۆژی عەرەفە و رۆژی قوربانیکردن و رۆژانى مینا، جەژنى ئیمەى ئەهلى ئیسلام.

۱۱- ريبازى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە پۆژووی شەممە و یەکشەممەدا

لە پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) گێردراو تەو کە زۆرجار رۆژانى شەممە و یەکشەممە بە پۆژوو بوو، مەبەستى بەوێش پێچەوانەکردنى جولەكە و گاوران بوو، هەرەك لە موسنەد و سووننەتى نەسائیدا هاتوو لە کورەيبى خزمەتکارى ئیبن عەباسەو و تووویەتی: ئیبن عەباس و خەلکانیكى لە هاوێلانى پەيامبەرى

^۱ - بخارى (۱۹۸۸) و موسليم (۱۱۲۳) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - موسليم ئیخراجى کردوو (۱۱۶۲).

^۳ - ئەبو داوود (۲۴۱۹) و ترمیذى (۷۷۳) و تەسائى (۳۰۰۴) ئیخراجیان کردوو.

خوا(صلی الله علیه وسلم) منیان نارد بۆلای ئوم سه له مه تاوه کو لئی بپرسم: په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) زیاتر له چی رۆژیکدا به پۆژوو ده بوو؟
 فهرمووی: رۆژی شه ممه و یه کشه ممه و ئه یفه رموو: "إِنَّهُمَا عِيدٌ لِلْمُشْرِكِينَ فَأَنَا أَحِبُّ
 أَنْ أُخَالَفَهُمْ"^۱، واتا: ئه مه دوو جه ژنی هاو به ش په یدا که رانن، حه زه که م پیچه وانه یان
 بکه م.

پیشنه وا ئه حمه د و ئه بو داوود له عه بدوالله ی کورپی بیسر ئه لسوله مییه وه
 گپراویانه ته وه ئه ویش له ئه لسه مانی خوشکیه وه که په یامبه ری خوا(صلی الله علیه
 وسلم) فهرموویه تی: "لَا تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إِلَّا فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْكُمْ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ
 أَحَدُكُمْ إِلَّا عُودَ عَنَبٍ أَوْ لِحَاءَ شَجَرَةٍ فَلْيُمَضِّغْهُ"^۲، واتا: رۆژی شه ممان به پۆژوو مه بن
 ته نیا ئه وه نه بی که فهرز کراوه له سه رتان، ئه گهر یه کی له ئیوه هیچی
 نه ستنه که وت ئه و رۆژه بیخوات ته نیا چلی تری یان تویکلی داریک، با بیجووی.

خه لکی له و دوو فهرمووده یه دا که وتوونه ته جیاوازییه وه، مالیک وتوویه تی: ئه مه
 درویه^۳، مه به سستی فهرمووده که ی عه بدوالله ی کورپی بیسره. ترمیزی ئه لی:
 فهرمووده یه کی حه سه نه^۴. ئه بو داوود ئه لی: ئه م فهرمووده یه نه سخ
 بووه ته وه (هه لوه شاوه ته وه)^۵. نه سائی ئه لی: فهرمووده یه کی شیاواوه (مضطرب)^۶،
 کۆمه لیک له ئه هلی زانستیش وتوویانه: نه هیکردن له به پۆژوو بوون له و رۆژه، ئه وه یه
 ئه گهر به ته نیا له و رۆژه دا به پۆژووی بی، رۆژی تری له گه لدا نه بی.

^۱ - نه حمه د ۴۴/۳۳۰ (۲۶۷۵۰) و نه سائی له الکبری ۳/۲۱۴ (۲۷۸۸) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - نه حمه د ۴۴/۷ (۲۷۰۷۵) و ئه بو داوود (۲۴۲۱) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - سنن أبي داود ۲/۳۲۱ نوای فهرمووده ی (۲۴۲۴).

^۴ - سنن الترمذي (۷۴۴).

^۵ - نه سائی له السنن الکبری ۳/۳۱۲ دوا به دوا ی فهرمووده ی (۲۷۸۱) ئه لی: له بهر هۆکاری جیاوازی ئیخراجم کردوه.

^۶ - نه سائی (۲۳۸۱) و ئه بن ماجه (۱۷۰۵) ئیخراجیان کردوه.

۱۲- جوگمې به رڼو وېوونې ته واوي سال

له پيښې پيغامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه يوه ته واوي سال به پښووي،
 فېرمووي تې: "مَنْ صَامَ الدَّهْرَ لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ، وَمَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ"^۱، واتا:
 هرکسې به دريژايي سال به پښووي، نه وه نه رڼووي گرتووه و نه به ربانگي
 کړدووه ته وه.

به لکو رېښايي ته وه نه وه بو، رڼو وگرتني رڼيک و نه گرتني رڼيکي تر باستره
 له پښووي ته واوي ساليک و به لاي خواي گوره شه وه نه وه شيرين تره.^۲

۱۳- رېښايي پيغامبر (صلى الله عليه وسلم) له دامه زړاندني نيه تي رڼووي سووننه ت وېړان و ته واو کړدني

پيغامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) دمچووه مال وه بولاي خيژانه کاني و
 نه يفه رموو: "هيچ خوار دنېکتان لا هيه؟ نه گهر بيانوتبايه: هيچمان لا نيه. نه يفه رموو:
 "إني إذن صائم"^۳، واتا: که واور من به پښووم. له پښدا نيه تي رڼووي سووننه تي
 دامه زړاند، هه ندي جاريش نيه تي رڼووي سووننه تي دهينا و دراتر دهيشکاند.

پيغامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه گهر به پښو وېروايه و دابه زيبايه ته لاي
 قهوميک، رڼو وده که ي ته واو ده کړد و نه يده شکاند، هه روه ک چووه لاي نوم سه ليم،
 خورما و روني بؤ هينا، پيغامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) فېرمووي: "أَعِيدُوا
 سَمَنَكُمْ فِي سِقَائِهِ وَتَمَرَكُمْ فِي وَعَائِهِ فَإِنِّي صَائِمٌ"^۴، واتا: رڼه که تان بخه نه وه هيزه و
 خورما که تان بخه نه وه قايتانه وه، چونکه من به پښووم.

^۱ - نه ساني (۲۳۸۱) و نين ماجه (۱۷۰۵) نيزلجيان کړدوه.

^۲ - بوخاري (۳۴۲۰) و موسليم (۱۷۱۶) نيزلجيان کړدوه.

^۳ - موسليم نيزلجيان کړدوه (۱۱۵۴).

^۴ - بوخاري نيزلجيان کړدوه (۱۹۸۲).

سەلماۋە لەسەحیددا ھاتوو ھەرموویەتی: "إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ وَهُوَ صَائِمٌ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ"^۱، واتا: ئەگەر دەعوەت، بەکێکتان کرا بۆ خواردن و بەپۆژوو بوو، با بڵێ: من بەپۆژووم

۱۴- کەراھەتی تاییەتکردنی رۆژی جومعە بەپۆژووگرتن

پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) بەکردار و گوشتار بەکەراھەتی دانا رۆژی جومعە تاییەت بکری بەپۆژووگرتن، ھۆکاری رێگریکردنیشی بەو ڕوونکردووەتووە کە جومعە رۆژی جەژنە. ئیمام ئەحمەد لەفەرموودەیەکى ئەبو ھورەیرەو ھە گێراویەتیئەو و توویەتی: پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَوْمٌ عِيدٌ، فَلَا تَجْعَلُوا يَوْمَ عِيدِكُمْ يَوْمَ صِيَامِكُمْ، إِلَّا أَنْ تَصُومُوا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ"^۲، واتا: رۆژی جومعە رۆژی جەژنە، رۆژی جەژنتان مەکەنە رۆژی رۆژووگرتنتان، تەنیا ئەو نەبێ رۆژی پیشتەر یان دواتر لەگەڵیدا بەپۆژووین.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردووە (۱۱۵۰).

^۲ - ئەحمەد ۳۹۵/۱۳ (۸۰۲۵) گێراویەتیئەو و بێنەچەکەى لای بوخاریە (۱۹۸۵) و موسلیم (۱۱۴۴).

شه شهم: به شس ئيعتيكاف (مانه وه له مزگهوت)

رييازي په يامبه را (صلى الله عليه وسلم) له ئيعتيكاف كردندا

له بهر نه وه ي چاكي و دامه زراويي دل له سهر ريگه و رييازي خواي گه وړه هه مووي له سهر خوا وه ستاوه ته وه و ده بي شپړزي و شيواوييه كان كوكريته وه و تيكرابي روو بكرته خواي گه وړه، خواردن و خواردنه وه ي زياتر و تيكه ليكردني زياتري خه لك و قسه و خه وي زياتر شپړزي و شيواويي زياتر ده كهن، نه وه به زه يي خواي گه وړه به به نده كاني وه هاي خواستووه له پوژوودا شتيكيان بو دابنيت زياده ي خواردن و خواردنه وه بتوينيته وه و دل له تيكه ليكردني نه و شه هوه تانه پاك بكاته وه كه ريگرن له پويشتن رووه و خواي گه وړه، ئيعتيكافي بو داناون كه مه به ست به وه، مانه وه و گوشه گيري كړدني دل بو خواي گه وړه و كو كړدنه وه ي خودي مرؤفه بو ژيان له گه ل خواي گه وړه و خه لوه تكدن و داپران له سهر قاليبون به مه خلوقات و ته نيا دواندني خواي گه وړه يه، به خوا هوگر ده بي له جياتي هوگريون به مه خلوق، به وه هوگري و دلده ره وه بو روژي ته نيابي نيو گوپ ناماده ده كات له و روژه ي كه هيچ دلده ره وه و خه مړه وينيكې نيه جگه له الله، جا نه وه مه به ستي گه وړه ي ئيعتيكاف كړدنه.

له بهر نه وه ي نه و مه به ست له گه ل روژو وگرتندا دپته دي، نه وه ئيعتيكاف كړدن خراوه ته باشتري روژاني ره مه زانه وه كه ده روژي كو تايي ره مه زانه. له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه وسلم) نه گوازاوه ته وه كه قهت له پوژاني به پوژو نه بووندا ئيعتيكافي كړدبي، عائشه و توويه تي: "ته نيا به پوژو بوونه وه ئيعتيكاف ده كريت".¹

خواي گه وړه ش ته نيا له گه ل روژو وگرتندا باسي ئيعتيكافي كړدوه. بوچووني دروست له و به لگه يه ي كه كوپاي سه لف له سهر ي روژشتون نه وه يه: به پوژو بوون

¹ - نه يو داوود (٢٤٧٣) ئيخراجي كړدوه.

مه رجه بۆ ئيعتيكاف كردن، ئه وه يه كه شېخى ئيسلام ئه بو ئه لعه باس ئين ته يمييه
بارسه نكي كردوه.

سه بارهت به قسه ي زياده، ئه وه بۆ ئوممه تي داناه كه زمانيان به ند بكن و
بپاريزن له قسه يه ك بۆ ئاخيره تيان سوودي نه بيت.

سه بارهت به خه وتني زياده ش، ئه وه له شه ونويزدا ئه وه ي بۆ داناون كه باشترين
شه ونخوني و باشترين سه ره نجامي هه يه، شه و به ئاگايي مامناوه نده كه سوود به دل
و جه سته ده گه يه ني و ريگري ناخاته به رژه وه نديي به نده وه.

چه قى خوڤراهيان و وه رزشي وه رزشوانان و ئه وانه ي كار له سه ر روح ده كهن،
وه ستاوه ته وه سه ر ئه و چوار پايه يه، به خته وه رترييان كه پيى به خته وه ر ده بي،
ئه وه يانه كه په يره و له و ره فتاره ي موحه ممه دي په يامبه ر ده كات (صلى الله عليه
وسلم) و ريگه ي چه وتي لاده ران ناگريته به ر و ناچيته ريزي كه مه ترخه مه كانه. باسي
رينمايي رينمايي و ريبازي په يامبه ري خوامان كرد (صلى الله عليه وسلم) له رۆژوو و
شه ونويز و فره مايشتيده، با باسي ريبازيشي بكن له بابته ئيعتيكاف كردنيده.

په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) له ده ي كوتايي مانگي ره مه زاندا ئيعتيكافي
ده كرد تاوه كو كۆچي دواي كرد، جاريكيان نه يکرد و له مانگي شه والدا قه زاي
كرده وه.

جاريكيان له ده ي سه ره تا ئيعتيكافي كرد، جاريكيان له ده ي ناوه راست، پاشان ده ي
كوتايي كه ئه كه ويته شه واني قه دره وه، پاشان بۆي روونبوويه وه كه ده ي كوتاييه،
له سه ر ئيعتيكاف كردني به رده وام بوو تاوه كو گه يشته وه به خواي په روه ردگاري.

فرماني ده كرد له مزگه وتدا ده واري (ره شمالي) كي بۆ هه لبدري و تيايدا خه لوه ت
له گه ل په روه ردگاري بگيري.

ئەگەر ويستی ئىعتىكافى ھەبووايە، نوڭىزى بەيانىي دەکرد ئىنجا دەچوۋە ئىعتىكافەۋە.

لەھەموو سالىڭدا دە رۆژ ئىعتىكافى دەکرد، كە سالى كۆچى دوايى ھات، بىست رۆژ ئىعتىكافى كرد، جېرىلىش ھەموو سالىڭ يەك جار دەورى قورئانى پى دەكردەۋە، لەو سالەدا دوو جار دەورى قورئانى پى كردهۋە.

كە ئىعتىكافى دەکرد بەتەنيا دەچوۋە گومەزەكەپەۋە، نەدەچوۋە مالەۋە تەنيا لەبەر پىويستىي مرقىڭ نەبى، لەمزگەۋتەۋە سەرى دەردەكرد و دەيخستە مالى عايشەۋە و عايشەش سەرى دەشۆرد لەكاتىڭدا لەھەيزدا بوو. ھەندى لەھاوسەرەكانى سەردانىان دەکرد لەكاتىڭدا ئىعتىكافى كرىبوو، ئەگەر خىزانەكەى ويستی گەپانەۋە مالى ھەبووايە و كاتەكەى شەو بووايە، لەگەلدا دەپويشت. لەئىعتىكافدا لەگەل ھېچ يەك لەھاوسەرەكانى جوت نەدەبوو ماچىشى نەدەكردن. كە ئىعتىكافى دەکرد، جى خەۋى بۆ دادەنرا.

ئەگەر بۆ پىويستىيەك دەرىچووبايە و بەلاى نەخۆشىڭدا تىپەرىبووايە، لاي نەدەكردەۋە و پىرسىارى لى نەدەكرد. جارىڭيان لەگومەزىكى چۆلدا ئىعتىكافى كرد و ھەسپىڭى بەسەر دەرگاڭەيدا دابوو، ھەموو بۆ ئەۋەى مەبەستى ئىعتىكافەكەى بىتەدى و ئاسودەبى، پىچەۋانەى ئەو نەفامانەى ئىعتىكاف دەكەن و شويىنى ئىعتىكافەكەيان جىڭەى دە سەردانىكارى تىدا دەبىتەۋە و سەردانىكار بۆ خۆى رادەكىشى و لەگەلئاندا دەكەۋىتە گىفتوگۆ و باس و خواسەۋە، ئەمە جۆرىكە و ئىعتىكافى پەيامبەرەنەى موھەممەدش(صلى الله عليه وسلم) جۆرىكى ترە. سەركەۋتن بەخۋاى گەۋرەيە.

دهوتهم: به شش حج و عمره

۱- رینمایی و رینازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له حج و عمره گردنیدا

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له دواي کۆچکردن بۆ مه‌دینه چوار عمره‌ی نه‌نجام دا و هه‌موی له مانگی زیل‌قیعه‌دا بوو.

یه‌که‌م: عمره‌ی حوده‌ییبیه، یه‌که‌مین عمره‌ی بوو له‌سالی شه‌شدا نه‌نجامی دا، هاوبه‌ش په‌یدا که‌ران رڼگرییان لڼکرد، بۆیه له‌حوده‌ییبیه‌دا که به‌ری پڼگیرا قوربان‌یی کرد و خۆی و هاوه‌لانی سه‌ریان تاشی و ئیحرامیان دا‌که‌ند و له‌و ساله‌دا گه‌رایه‌وه مه‌دینه.

دووه‌م: عمره‌ی قه‌زا که له‌سالی دواتردا نه‌نجامی دا، چووه مه‌که‌وه و سی‌ رۆژ تیايدا مایه‌وه، پاشان ته‌واوبوونی عمره‌که‌ی له‌مه‌که‌که ده‌رچوو. سی‌یه‌م: نه‌و عمره‌یه‌ی که له‌گه‌ل حه‌جدا نه‌نجامی دا. چواره‌م: عمره‌ی له‌جیعرانه‌وه کاتی‌ک ده‌رچوو بۆ حونه‌ین.

به‌ش

هیچ عمره‌یه‌کی له‌ده‌رچووندا نه‌بوو له‌مه‌که‌که، به‌لکو ته‌واوی عمره‌کانی بۆ چوونه نڼو مه‌که‌که بوو، نه‌و عمره‌یه‌ی که نه‌نجامی دا و دا‌یرشا، عمره‌ی چوون بوو بۆ مه‌که‌که نه‌ک عمره‌ی نه‌وه‌ی له‌مه‌که‌که ده‌رچۆ بۆ ئیحرام به‌ستن و عمره نه‌نجامدان، له‌ژیانی خۆیدا هیچ که‌سی نه‌وه‌ی نه‌کرد ته‌نیا عاتیشه نه‌وه‌ی کرد، چونکه نییه‌تی عمره‌ی هینا، به‌لام که‌وته سووپی مانگانه‌وه و به‌وه‌ۆیه‌وه حه‌جی برده لای عمره و بووه قارن، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه‌والی پڼدا که ته‌وافکردن و سوپانه‌وه‌ی به‌ده‌ور که‌عبه و نڼوان سه‌فا و مه‌روه له‌جیتی حه‌ج و

عومرەكەيدايە، بەلام شىئى ئائىرامىي لەدلىدا بۆ دوستبۇر، بۇيە فرمانى كۆرە
 ەبدولپەھمانى براى تاۋەكو لەتەنعىمەۋە عومرەى پى بىكات تاۋەكو دىئارام
 بىتەۋە.

۲- رىئازى پەيامبەرى خوا (ﷺ) لەمانگەكانى عومرەكانىدا
 ەمەو عومرەكانى پەيامبەرى خوا (ﷺ) لەمانگەكانى ەجدا بوو،
 پىچەۋانەى رىئازى ەۋبەش پەيداكاران، چونكە ئەوان ەزىيان بەعومرەى
 مانگەكانى ەج نەدەكرد و ئەيانووت: ئەۋە خراپترىنى نىو خراپىيەكانە، بۇيە ئەۋە
 بەلگەيە لەسەرئەۋەى، عومرەكردن لەمانگەكانى ەج باشترە لەمانگى رەجەب و
 گومانىش لەۋەدا نىيە، بەلام باشتردانانى عومرە لەۋ مانگانە لەگەل عومرەى مانگى
 رەمەزان، ئەۋە شىئىكە و جىي وردبۇنەۋەيە، بەدروست لىيەۋە ەاتوۋە كە فرمانى
 بەئوم معقل كرددوۋە كە ەجى لەدەستجووبوو، فرمانى پىكرد لەمانگى رەمەزاندا
 عومرە ئەنجام بدات و ەۋالى پىدا، كە عومرە لەمانگى رەمەزاندا يەكسانە
 بەەجىك^۱.

۳- رىئازى پەيامبەرى خوا (ﷺ) لەعومرەكردن لەيەك سالىدا
 لەپەيامبەر (ﷺ) ەۋە نەەاتوۋە كە لەسالىكدا تەنيا يەك عومرەى
 ئەنجام دابى. ئەگەر بووترى: بەجى شىئىك بەمۇستەەب و سووننەتى دەبىن
 لەسالىكدا چەند عومرەيەك ئەنجام بدرىت ئەگەر لەپەيامبەرى خوا (ﷺ) ەلىە
 (ﷺ) نەسەلمابى ئەۋ چەند جارەى ئەنجام داۋە؟ وتراۋە: لەم بابەتەدا جىاۋازىي
 دروست بوو، مالك وتوويەتى: بەلامەۋە كەراەەتى ەيە لەسالىكدا زىاتر

^۱ - بوخارى (۱۲۸۲) و موسلىم (۱۲۵۶) شىخ رەبىيان كرددوۋە.

له عومره یه ك نه نجام بدریت. ئیبن نه لمواز وتوویه تی: ئومید ده كه م له وه دا كیشه یه ك نه بی^۱، عائیشه له مانگیكدا دوو جار عومره ی نه نجام داوه و وه های نابینم كه سیك ریگری بكات له نه نجامدانی كارێك به هویه وه له خوا نزیكبیته وه، به دهق نه هاتوه ریگری له نه نجامدانی چاكه ی زۆر كرابی، نه مه قسه ی كۆپای زانایانه. نه وه نده به سه كه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ جاری دووهم له ته نعیمه وه عومره ی به عائیشه كرده وه و له یه ك سالی شدا بوو، نه وه ش ناوتری عائیشه نه و عومره یه ی ره تکرده بیته وه كه قه زا كرده وه بوو.

۴- ریازی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له جه جکردندا

جیاوازی و ناكوکی له وه دا نییه كه له دوا ی كۆچکردنی بۆ مه دینه ته نیا یه ك جه جی نه نجام داوه، نه وه ش جه جی مائاواپییه، ناكوکی ش له وه دا نییه كه له سالی ده بوو. كه جه جی فه رزكرا، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده ستپیشخه ری كرد بۆ جه جکردن و دوا ی نه خست، فه زیوونی جه ج دوا كه وت بۆ سالی نو یان ده، هه رچی فه رمایشتی خوا ی گه وریه كه ده فه رموویت: ﴿وَأَتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ البقره: ۱۹۶، واتا: جه ج و عومره تان (كه ده ست پیکرد) ته نه ها بۆ خوا به ته واوی بیکه ن. نه گه رچی نه و ئایه ته له سالی شه شدا دابه زی له سالی حوده ییبیه دا، به لام فه زیوونی جه جی تیدا نییه، به لكو فرمانه به ته واوکردن و ته واوکردنی عومره دوا ی نه وه ی ده چنه ناویه وه بۆ نه نجامدان، به پێکی و ته واوی نه نجام بدرین.

^۱ - الدونة لسحبون ۱/ ۴۰۲، التبصری للحمی ۳/ ۱۲۵۲، التوضیح فی شرح مختصر ابن الحاجب لخلیل بن إسحاق ۲/ ۵۲۰.

بهش

که په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ويستی چه ج نه نجام بدات، خه لکي ناگدار کرده وه که چه ج نه نجام دودات، بويه نه وانيش ناماده ساز بوون تاوه کو له گه ليدا دهرچن، خه لکانی دهوروبهري مه دينه ش گوييبيستی نه وه واله بوون، هاتن و نه يانويست له گه ل په يامبهري خوا دا بچن بو چه ج، له ريگه دا خه لکانيکی زور له گه ليدا به ريکه وتن که له ژماردن نه ده هاتن، به پوژ و له دواي نيوه پو له مه دينه دهرچوو، شه ش روژ له مانگی زليقيعه مابوو، دواي نه وهی نويزی نيوه پوی کرد به چوار رکاتي و پيش نه وه ش وتاريکی بو دان و تيايدا فيري کردن ئيحرام ببهستن و واجيب و سووننه ته کانی چه جی فير کردن.

ئيبن حزم نه لي: دهرچوونی له پوژي پينجشه مه دا بوو.¹

پاشان قژداهيان و عه باي له بهر کرد، له نيوان نيوه پو و عه سر دهرچوو، دابه زيه زي نه لحه ليفه و تيايدا نويزی عه سری کرد به دوو رکات، پاشان شه و له ويدا مايه وه و له ويدا نويزی مه غريب و عيشا و به يانی و نيوه پوی نه نجام دا، له و شوينه دا پينج نويزی کرد، هه موو خيزانه کانی له گه ل بوو، نه وه شه وه هه موويانی به سه رکرده وه، که ويستی ئيحرام ببهستی، دوو جار خوی شور د جگه له خوشوردنی يه که می له شگرانی. پاشان عائيشه به دهستی خوی بونی زهيره ی دا و ميسکی دا له جهسته و سهري، هه تا نه وهی ته راپی ميسک له نيوان قژ و ريشی ده بينرا، پاشان به رده وامي پی دا و نه يشورد، پاشان په شته مال و عه باکه ی له بهر کرد، پاشان نويزی نيوه پوی نه نجام دا به دوو رکات، پاشان له شوینی نويزه که يدا ته هليله ی چه ج و عومره ی کرد، لييه وه نه گواز او ته وه که په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) جگه له فهرزی نيوه پو، دوو رکاتی بو ئيحرام به ستنه که ی نه نجام دابی.

¹ - حجة الوداع لابن حزم (ص ۲۳۰).

له بیست و شتی فەرموودهی سهیح و راشکاودا بهجۆری قارن ئیحرامی بهستووه، لهوانه:

لهوانه: ئهوهی لهسهحیحهینهوه ئیخراج کراوه ههروهها لهعوروهوه ئهویش لهعائیشهوه که ههوالی پێداوه لهبارهی پهيامبهری خواوه (صلی الله علیه وسلم) بهنمونهی ئهوه فەرموودهیهی ئیبن عومه^۱.

ههروهها ئهوهی موسلیم لهسهحیحهکهیدا گێراویهتییهوه لهفەرموودهیهکی قوتهیبهوه ئهویش لهلهیسهوه ئهویش لهنافیعهوه ئهویش لهئیبن عومهروهوه بهوهی حهجی لهگهڵ عومرهدا ئهنجام داوه و بۆ ههردووکیان یهك تهوانی ئهنجام داوه، پاشان وتویهتی: ئا بهم شیوهیهی ئهنجام دا پهيامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)^۲.

بهش

پهيامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) به ئای هیۆ و هاوشیوهی، سههری تهپر کرد تاوهکو قژی پێکهوه بنووسی، لهشویتی نوێژکردنیدا تههلیلهی دهستیپێکرد، پاشان سههرکهوته سهروشتهکهی و تههلیلهی کرد، پاشان لهبیابانیشدا تههلیلهی کرد، ههندیجار تههلیلهی حهج و عومرهی دهکرد و ههندیجاریش تههلیلهی حهجی دهکرد، چونکه عومره بهشیکه لهحهج، پاشان ئهوتری: قیرانی کرد، و تراویشه: تهمهتوعی کردووه. و تراوه: ئیفرادی کردووه.

ئهوهی پارێزراوه ئهوهیه: له دای نوێژی نیوه پۆ تههلیلهی کردووه و پاشان تهلبیهی وتووتهوه و فەرموویهتی: "لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ

^۱ - بوخاری (۱۶۹۲) و موسلیم (۱۲۲۸) ئیخرلیان کردووه.

^۲ - موسلیم ئیخرلیان کردووه (۱۲۲۰).

الْحَمْدُ وَالنَّعْمَةُ لَكَ وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ^۱، پاشان دهنګی به رزګرده وه له وتنه وهی نه و ته لیبیه دا تانه وهی هاوه لانیسی گویان لی بوو، فرمانی پیکردن به فرمانی خوا که دهنګیان به وتنی نه و ته لیبیه به رز بکه نه وه.

حه جګړه نه که ی به سواری بوو، هه لنه گیرابوو، له نیتو که ژاوهی وشترا نه بوو. جیاوازی و ناګړکی هیه له سهر جائیزبوونی له لایه نه که سیکه وه ئیحرامی به سستی و بو نه وه دوو بوچوون دروستبووه: هه ردو بوچوون له نه حمه ده وه هاتووه: یه که م: جائیزه، نه وه ش مه زه بی شافیعی و نه بو حه نیفه یه. دووهم: قه ده غه یه، نه وه ش مه زه بی مالیکه^۲.

بش

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له کاتی ئیحرامدا له نیتوان هج و عومره دا سهرپشکی کردن، پاشان له نزیکیوونه و هیان له مه که هانی دان بو فسخکردنی هج و قیران بو عومره بو نه و که سهی که قورباننی پی نییه، پاشان لای مه روه نه وهی به سهریاندا فخرز کرد.

نه سمائی کچی عومه یس لای زیلحه لیفه، موحه ممه دی کړی نه بو به کړی سدیقی هینايه دونیاوه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی پیکرد خوی بشوری و به به رګیک بئالینریت و ئیحرام بیه سیت و ته هلیله بکات. له باسی نه و هجه دا سی سووننه هه بوو: یه که م: نه و که سهی ئیحرامی به ستووه خوی بشوری. دووهم: ئافره تی له سووپی مانګانه دابی بو ئیحرامه که ی خوی ده شوری. سییه م: ئیحرام به ستنی ئافره تی له سووپی مانګانه دا بی دروسته.

^۱ - موسلیم نیخراجی کردووه (۱۲۳۰).

^۲ - البیان للعمرانی ۴/۲۰۷، والمغنی لابن قدامة ۱۲۹.

پاشان په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌رېکه‌وت و ته‌لبیه‌ی نه‌وته‌وه،
خه‌لکیش له‌که‌لیدا نه‌یانووته‌وه، هه‌بوو ته‌لبیه‌که‌ی زیاتر نه‌کرد و هه‌بوو که‌متر،
هیچ په‌ک له‌و دووانه‌ی ره‌تنه‌کرده‌وه.

به‌رده‌وامبوو له‌ته‌لبیه‌کردن، که‌گه‌یشته‌ ره‌وحاء، که‌ره‌کټوییه‌کی نه‌زۆکی بینی،
فه‌رمووی: "وازی لی‌بیه‌تنن نزیکه‌ خاوه‌نی بیت"، خاوه‌نه‌که‌ی هات بۆلای په‌یامبه‌ری
خوا (صلی الله علیه وسلم) و‌وتی: نه‌ی په‌یامبه‌ری خوا، نه‌م که‌ره‌ کټویه‌ بۆ ئیوه.
په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) فرمانی به‌ئهو به‌کر کرد له‌نیو هاورپیاندا
به‌شی کرد^۱.

نه‌مه‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر نه‌وه‌ی، نه‌و که‌سه‌ی له‌ئیحرامدایه، جائیزه‌ له‌پاوی حلال
بخوات نه‌گه‌ر بۆ نه‌وه‌ راوی نه‌کردبې.

به‌ش

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌دۆلی عوسفاندا تیپه‌رېوو، که‌ له‌سه‌رفدا بوو
عائیشه‌ (خوای لی‌ رازی بی) که‌وته‌ سووپی مانگانه‌وه، نه‌و ته‌هلپله‌ی بۆ عومره
وتبووه‌وه، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاته‌لای و عائیشه‌ ده‌گړیا.
په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "مَا يُبْكِيكَ، لَعَلَّكَ نَفْسَتْ!"، واتا: بۆ
ده‌گړی؟ ره‌نگه‌ که‌وتبیته‌ سووپی مانگانه‌وه! وتی: به‌لی. فه‌رمووی: "فَإِنْ هَذَا أَمْرٌ
كَتَبَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَاَفْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ
حَتَّى تَطْهَرِي"^۲، واتا: نه‌مه‌ فرمانیکه‌ خوای گه‌وره‌ پیویستی کردووه به‌سه‌ر کچانی
ئاده‌مدا، حاجیان چییان کرد توش بیکه‌ ته‌نیا ته‌واف به‌ده‌وری که‌عبه‌دا نه‌بی، که‌ی
پاکبوووته‌وه ته‌واف بکه‌.

^۱ - نه‌سائی ئیخراجی کردووه (۲۸۱۸).

^۲ - یوخاری (۲۹۴) و موسلیم (۱۲۱۱) ئیخراجیان کردووه.

نهم فرموده ي عايشه بنه مايه كي گورده ي بنه ماكاني مه ناسيكي حه جي لي وورده گيردرت:

يه كه م: نه وه ي حه ج و عومره له يه ك كاتدا نه نجام دهدات، يه ك ته واف و يه ك سه عبي نيوان سه فا و مه روه ي به سه.

دوهم: نه و نافرته ي ديت و له و وه خته دا له سووپي مانگانه دايه، ته وافكردي له سر نييه، مه روه ك له فرموده ي سه فيه ي خيزاني په يامبه ر(صلي الله عليه وسلم) دا هاتووه، مالتاواييكرن له كه عبه له جي ته وافكرنه بو نافرته ي له سووپي مانگانه داي.

سيهم: جائيزه بو نافرته ي له سووپي مانگانه دا بي حه ج بباته لاي عومره، مه روه ك بو نافرته ي له سووپي مانگانه دا نه بي جائيز و له پيشتره، چونكه نه و نافرته عوزي هيه و پيوستي به وه يه.

چوارهم: نافرته ي له سووپي مانگانه دا بي ته واوي كاره كاني حه ج نه نجام دهدات. پينجه م: به دهور كه عبه دا ناسوپي ته وه (ته واف ناكات).

شه شه م: ته نعيم به شيكه له شوي ني تحرام به ستن.

حه وته م: جائيزه له يه ك سال و له يه ك مانگدا دوو عومره نه نجام بدرت.

هه شته م: ريگه دراوه كه سيك كه ته مه توع ده كات، نه گهر دننيانه بوو له له ده سته چوون، نه وه حه ج بخاته سر عومره، فرموده كي عايشه بو نه وه بنه مايه.

نويه م: له عومره ي مه كييدا نه وه بنه مايه، نه وانه ي شوي ناني تر به موسته حه ب داده نين، هيچ به لگه يه كيان له ودا به ده سته وه نييه.

که له سهرف بوو به هاو ده لانی فه رموو: "مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَذِي، فَأَحَبُّ أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَذِي، فَلَا" ، واتا: هر که سی قوربانینی پی نییه و حه زه کات بیکاته عومره، با بیکاته عومره، هر که سی کیش قوربانینی پیته با وه ها نه کات. نه مه پله یه که له سه روی پله ی سه رپشکی لای میقاته.

به لام کاتی له مه که بوو، فرمانی دا هر که سی قوربانینی پی نییه ده بی بیکاته عومره و ئی حرامیش له خوی بکاته وه، هر که سی کیش قوربانینی پیته با ئی حرامه کی له خوی نه کاته وه، به هیچ ده قی کی تر نه وه ی هه لئه وه شانده وه، به لکو سوراقی کوری مالیک لی پرسی له باره ی نه و عومره یه ی که فه سخی کرد: نایه بو نه و ساله یان کاری پی ده کریت یان بو هه می شه یه ؟ په یام به ر (صلی الله علیه وسلم) فه رموی: "بَلْ لِلْأَبَدِ، وَإِنَّ الْعُمْرَةَ قَدْ دَخَلَتْ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ" ، واتا: به لکو بو هه می شه یه، واکاتی عومره تیکه ل به مانگه کانی حه ج بوو هه تا وه کو روژی قیامت. چواره هاو ده له په یام به ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم) گپریاویانه ته وه، که فرمانی کردو وه به فه سخی حه ج بوو عومره و ته وای فه رمو و ده کانیشیان سه حیه.

به ش

پاشان په یام به ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه لسا تا وه کو دابه زییه (ذی طوی) که له ئی ستادا به ئابار نه لزا میر ده ناسریت، شه وی یه کشه ممه که چوار روژ له زیلحیه تیپه رپیوو له ویدا مایه وه، له وی نو یژی به یانی نه نجام دا، پاشان له و روژ ده خوی شورد و هه لسا بو رویشتن بو مه که، له روژ دا له به رزاییه کانی (الثنیه العلیا) که ده پوانیته سهر نه لحه جون له وپوه چووه مه که وه، به لام له عومره دا له خواریه وه ده چووه مه که وه. بو حه ج له به رزاییه کانییه وه رویشته مه که وه و له خواریه وه

^۱ - بوخاری (۱۵۵۶) و موسلم (۱۲۱۱) ئیخراییان کردووه.

^۲ - موسلم ئیخرایی کردووه (۱۲۱۶).

دەرچوو، پاشان بەرێکەوت تاوێ کو چووێ مزگەوت و کاتەکە ی کاتی چێشتەنگاو بوو.

کە رێشتە مزگەوتەوێ رۆشت رووێ کەعبە، نوێژی (تحية المسجد) ی نه کرد، نه رۆشت رووێ روکنی یەمانی، دەستی بەرز نه کردەوێ و نه یه رموو؛ به ته وافرکردنم نیتم هینا ئەم هەفتە یە ئێو و ئێو بکەم. بە ته کبیرە دەستی پێنه کرد، به هه موو جهستی رووی نه کرده به رده ره شه که، به لکو خستیه لای شانی، پاشان خستیه لای راستی و کەعبە ی خسته لای چهپی، لای دەرگای کەعبە و له ژێر ئاو پێژگە و دەرەوێ کەعبە و روکنه کانیدا نه پاراپیه و، له کاتی ته وافر زیکرێکی دیاریکراوی نه خویند نه بۆ خۆی و نه بۆ ئێوێ هاوێ لانی فێر بکات، به لکو ئێوێ لێ پارێزراوێ له نێوان ههردوو روکندا فه رموو یه تی: ﴿رَبَّنَا اِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

﴿البقره: ٢٠١﴾، واتا: می واش هه یه ده لێت خوا به هه م له دنیا و هه م له پۆذی دوا ییدا خێر و خوشیمان پێ بده و به مان پارێزه له سزای ناگر.

له و ته وافریدا هه ر سێ کاتی خێرا ته نجام دا، هه نگوێه کانی خێرا ته کردەوێ، هه ندی جاریش هه نگوێه کانی له یه ک نزیک ده کردەوێ، عه با که ی ته خسته سه ر شانێکی، شانێکی تری به نێو شانیه وێ ده رده که و، که ته گه یشته ئاست به رده ره شه که، ئاماژه ی بۆ کرد و به گالۆکه که ی که پێیده و ترا (المحجن) سلای لێ کرد و (المحجن) ی ماچ کرد. گالۆکیکی سه ر چه ماوێ بوو.

سه لماوێ له په یامبه ری خواوێ (صلی الله علیه وسلم) که سه لامی له روکنی یەمانی کردوێ، به لام نه سه لماوێ ماچی کردبێ. سه لماوێ که به دهستی سلای لێ کردوێ و دهستی خستوو ته سه ری و پاشان ماچی کردوێ. سه لماویشه که به و گالۆکه ی سلای لێ کردوێ، ئێو ش سێ سیفەت و جوړه.

١- ته بو داوود ئیخراجی کرپوره (١٨٩٢).

هه رکاتی دهگه یشته بهرده ره شه که ئه یفه رموو ((الله اکبر))^۱. له پوکنه کاندای ته نیا
سلاوی له پوکنی به مانیی کردوو و دهستی پیدای هیناوه.

بهش

که له ته وافه کی بوویه وه هات بۆ پشته وهی مه قام و ئه مهی خوینده وه: ﴿وَأَخْذُوا
مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ﴾ البقرة: ۱۲۵ ، واتا: شوینی ئه و بهرده ی ئیبراهیم (علیه
السلام) له سه ری راده وه ستا (کاتی دروست کردنی که عبه) بکه نه جیگای نوێژ.
دوو رکات نوێژی کرد که مه قام که وتبووه نیتوان خوی و که عبه وه، له دوا ی سوره تی
فاتحایا، هه ردوو سوره تی ئیخلاسی خویند^۲.

که له و نوێژه ی بوویه وه رووی کرده بهرده ره شه که و سلاوی لیکرد، پاشان
له ده رگای به رانبه ریه وه ده رچوو بۆ سه فا، که لیه وه نزیک بوویه وه ئه مهی
خوینده وه: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ البقرة: ۱۵۸ ، ابدأ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ
به^۳ ، واتا: به راستی سه فا و مه روه له دروشمه کانی (دینی) خوان. فه رمووی: له وێوه
ده ستپیده که م که خوا پیی دهستی پیکردوو.

به و جوړه ده ستپیده که م که خوا ی گه وړه دایناوه به وریزه بندیه بی.
پاشان به رزیوویه وه تاوه کو که عبه ی بینی، رووی کرده قبیله و ته وحیدی خوا و
ته کبیره ی ئه فه رموو، ئه یفه رموو: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

^۱ - بوخاری (۱۵۶۰) و موسلیم (۱۲۱۱) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - واتا سوره تی: ﴿قُلْ يٰٓأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ و سوره تی: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردوو (۱۲۱۸).

الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ". پاشان پاراپيه وه و سئ جار شه وه ي فهرموو^۱.

پاشان دابه زيه مهروه و رئي دهكرد، كاتئ قاچه كاني له نئو دؤله كاندا خوي گرت، ته كاني ده دا تاوه كو دؤله كه ي تئپه پان و به پئكردنه وه سهركه وت، دروست شه وه يه لئي گيږدراوه ته وه، شه وه ش له پئش دوو ميله سه وزه كه ي سهره تاي مه سعا.

شه وه ي دياره رئي كردوه، موسليم له سه حيه كه يدا گيږاويه تيبه وه له شه بي شه لزوبه يره وه كه گويي له جابري كوري عه بدوالله بووه شه يووت: په يامبهري خوا(صلي الله عليه وسلم) له حه جي مائناوييدا له سهر ولاخه كه يه وه ته وافي كرد و نئوان سه فاو مهروه ي شه نجام دا، تاوه كو خه لكبي ببينن و دهركه وي و پرسياي لي بكن، چونكه خه لكبي نه يانده بيني^۲. به لاي منه وه كوكردنه وه ي هه ردووكي شه كري جوان بي، سهره تا به پياده بي سه عي كردوه، پاشان به سوايي، وهك ئاسايي داناني شه و كاره شه وه ي شه نجام داوه^۳.

بهش

سه باره ت به ته وافكردني به دهوري كه عبه دا له گهل هاتني، شه وه جياوازي له و باره يه وه هه يه: ئايه به پئ ته وافي كردوه يان به سوايي؟
خوای گهره خوي ده زاني و شاره زاتره له ته وافي ئيفازده بووه، جابر له سئي سهره تا دا له باره وه ده گيږتته وه كه ته نيا به پياده بي شه بن. له فهرمووده كاندا نه هاتوه له ته وافي هاتندا به سوايي شه وه ي شه نجام دابي، خواش زاناتره.

^۱ - موسليم ئيخراجي كردوه (۱۲۱۸).

^۲ - موسليم ئيخراجي كردوه (۱۲۷۳).

^۳ - موسليم ئيخراجي كردوه (۱۲۶۶).

بهش

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) کاتى گېشته مه روه، به رزيوويه وه به سهریدا تاوه کو روى کرده که عبه (الله أكبر و لا إله إلا الله) ی ده و ته وه، نه وه ی کرد که له سهر سه فا کردی، که لای مه روه سه عیبه که ی ته واو کرد، فرمانی دا به وانه ی که قوربانیان پی نه بوو ئی حرامه که له خوځيان بکه نه وه و واجیبه نه وه بکه ن، قارن بن یان ته نیا (منفرد)، فرمانی دا به مه مو نه وانه ی له گه ل خیزانیا ندا جوت بپوون و بونيان له خوځيان دابو ده زوویان به کارهینا بوو، ئی حرام له خوځيان بکه نه وه و مه تاوه کو روژی ته رویه به و جوړه بمیننه وه، له بهر قوربانیه که ی ئی حرامی نه به ست و له ویدا فه رموی: "لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سَقْتُ الْهَدْيَ، وَلَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً"^۱، واتا: نه گهر ده مزانی تاوه ها ده بی، نه وه قوربانیم نه ده هینا و منیش نه مکرده عومره.

لیږه دا سی جار داوای لیخو شپوونی کرد بو نه وانه ی سهریان ده تاشن و جاریکیش بو نه وانه ی کورتی ده که نه وه.

له ماوه ی مانه وه ی تاوه کو روژی ته رویه، نویژکردنی وه ک نه و نویژه بوو که موسلمانانی دابه زاند بووه ده ره وه ی مه که که، له ده ره وه ی مه که که چوار روژ مایه وه و نویژه کانی کورت ده کرده وه: روژی به کشه ممه و دوشه ممه و سيشه ممه و چوارشه ممه.

که چيشته نگاوی روژی پینجشه ممه هات، به و موسلمانان ی له گه لیدا پوون روویکرده مینا، نه وانه یان که لای کو لوباره کانیا ئی حرامیان به ستبوو، ئی حرامی حه جیان به ست، نه هاتنه مزگه و ته وه ئی حرام ببه ستن، به لکو کاتى ئی حرامیان به ست مه که که له پشته وه یانه وه بوو. که گېشته مینا دابه زی و نویژی نیوه پو و عه سری

^۱ - بوخاری ئیخراجی کرنووه (۱۶۵۱).

کرد و شه و له ويدا مايه وه، شهوي جومعه بوو، كه خور هه لاهات، به پيکهوت بۆ عه رفه و ريگه (ضب) ي گرته بهر له لاي راستي ريگه ي نه مړوي خه لك، هه ندي له هاوه لان (لبيك اللهم لبيك) هيان دهوته وه، هه نديكي تريان (الله اكبر) يان دهوته وه و نه ویش گوييستي هه ردوولايان بوو، هيچ لايه كياني ره تنه كرده وه، بيئي به فرماني خوي گومه زي بۆ دروستكراوه، تيايدا دابه زي تاوه كو خورئاوا بوو، فرماني به وشتره كه ي كرد (القصواء) و به پيکهوت.

پاشان به پيکهوت تاوه كو گه يشته نيو دۆليك له خاكي عورنه، له سهر وشتره كه يدا وتاريكي مه زني بۆ خه لكبي دا، تيايدا ريساكاني ئيسلامي جيگير كرد و ريساكاني هاوبهش په يدا كردن و نه فاميي تيکشكاند، تيايدا نه و حه رامكراوانه ي جيگير كرد كه ته واوي ئوممه تان له سهر حه رامبووني په كده نكن، نه ویش بريتيه له: خوينرشتن و مال و نامووس. كاروبارهكاني نه فاميي خسته ژير پييه كاني، ته واوي سووخوربي سهرده مي نه فاميي هه لوه شانده وه، فرماني كرد باش بن له گه ل ئافره تان، ماف و نهركي ئافره تاني باس كرد، واجيبه خواردن و بهرگيان به جوانيي بۆ دابين بكریت، نه ندازه ي نه كرد. ريگه ي به ميړده كانيان دا لييان بدهن نه گه ر شتانيك بخه نه ماليانه وه ميړده كانيان حه زي پي نه كهن. له و وتاره دا وه سيئي به ئوممه ت كرد دهستبگرن به كتيبي خواوه. هه والي دا ويل و سهرگهردان نابن هه تاوه كو دهستيان پييه وه گرتبي، پاشان هه والي پيدان كه له وه دا بهرپرسيارن. به قسه ي هينان و فهرمووي: ئيوه چي ده لين و به چي شايه تيي ده دن؟ وتيان: شايه تيي ده دين به وه ي تو گه ياندت و ئاموزگاريي ئيمه ت كرد. بۆيه په نجه ي بهر زكرده وه بۆ ئاسمان و سي جار خوي كرد به شايه ت به سهر يانه وه و فرماني پيكردن نه وانه يان كه له وين و گوييستي نه و وتاره بوون، به واني تري بگه يه تن كه له وي نين.

شوئینی وتاره که ی له مه وقف (شوئینی وهستانی عه ر ه ف ه) نه بوو، به لکو له عورنه بوو، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دابه زیه نه مرده، له عورنه وتاری دا و له عه ر ه ف ه وه ستا و یه ک وتاری دا، دوو وتار نه بوو له نیوانیاندا دابنیشیت، که وتارده که ی ته وار کرد، فرمانی به بیلال کرد بانگ بدات، پاشان هه لسا و نوئژی نیوده پوی کرد به دوو رکاتی، به ده نگه وه نه یخوئند، رۆژه که رۆژی جومعه بوو، به لگی دا که ریبوار نوئژی جومعه ناکات، پاشان هه لسا دوو رکات عه سری کرد، خه لکی مه که ش له که لیدا نه تجمیان دا، بیگومان به نوئژی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) نوئژی نیوه پۆ و عه سریان له یه ک کاتدا کرد به کورتکراوه یی، فرمانی نه کرد چوار رکاتی بکه ن یان که کورتیان کرده وه کوی نه که نه وه.

که له نوئژه که ی بوویه وه، سه رکه وته سه ر وشتره که ی تاوه کو گه یشته مه وقیف، له خواره وه ی چپاکه لای تاشه به رده کان (الصخرات) راوه ستا و روویکرده قیبله، گوریسی راکیشانه که له به رده ستیدا بوو له سه ر وشتره که، دهستی کرده دوعا کردن و کپوزانه وه و تکا کردن له خوای گه وره تاوه کو خۆرئاوا بوون، فرمانی به خه لک کرد له ناو دۆلی عورنه به رزبینه وه و فهرمووی: "وَقَفْتُ هَا هُنَا وَعَرَفْتُ كُلَّهَا مَوْقِفًا"، وانا: من لیږه دا راوه ستام، عه ر ه ف ه هه مووی شوئینی راوه ستانه.

هه والی نارد بۆ خه لک تاوه کو له سه ر دروشم و مه شاعیری خویان بمیننه وه و تیایدا بووهستن، چونکه نه وه له میراتی ئیبراهیمی باوکیانه.

له پارانه وه یدا دهستی به رزکرده وه تاوه کو سنگی وه ک چۆن هه ژاری دهست به رز ده کاته وه خواردنی پی بدریت، هه والیشی پیدان که باشتین دوعایه ک، دوعای رۆژی عه ر ه ف ه یه ^۲.

^۱ - موسليم ئیخراجی کردووه (۱۲۱۸).

^۲ - ترمیزی ئیخراجی کردووه (۳۵۸۵).

لێرەدا ئەم ئایەتە ی بەسەر دا دا بەزی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ المائدة: ۳ ، واتا: ئەمڕۆ ئایینە کە تانم تەواو (کامل) کردووە بۆتان و چاکە و بەهرە ی خۆم بە تەواوی پشتمووە بە سەرتاندا و پازی بووم کە ئیسلام ئایینتان بێت.

لەویدا پیاویکی موسلمان بە بەرگی ئیحرامەووە لەسەر و لاخە کە ی کەوت و مرد، پەيامبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی کرد بە بەرگە کە یەو کفن بکریت و بۆنی لی نه دریت و به ئاو و سیدر بشۆردریت و سەر و روومەتی دانه پۆشریت، هەواییشی دا کە خوای گەرە کاتی لە پۆژی قیامتدا زیندووی دەکاتەو، بە دەم (لبیک اللهم لبیک) هەو زیندو دەبێتەو.^۱

بەش

کە خۆرتاوا بوو، خۆرتاوا بوونیکی تەواو کە زەردیی خۆر نه ما، لە عەرەفە بە ئارامی و ریزو و یقارەووە دەرچوو، ئوسامە ی کۆپی زەیدی لە پشت خۆی سەرخست و جلەوی و شترە کە ی گرت، هەتا ئەو ی سەری لە چمکیکی جەوآلە کە گیر بوو، ئەیفەرموو: "أَيُّهَا النَّاسُ، عَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ، فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالْإِضَاعِ"^۲، واتا: ئە ی خەلکینە لە سەرخۆبن، ئارام و بەویقاربن، چاکە ئەو نیه پە لە بکەن. بە لە سەرخۆییەو بەرپێگە ی (المأزمین) دا رۆیشت، لەرپێگە ی زەبەووە چوووە عەرەفەو، ئەو نەریتی پەيامبەری خوا بوو (صلی الله علیه وسلم) لە جەژنەکاندا رپێگە ی دەگۆری.

^۱ - بوخاری (۱۲۶۷) و موسلیم (۱۲۰۶) ئیخراجیان کردووە.

^۲ - بوخاری ئیخراجی کردووە (۱۶۷۱).

پاشان رۆیشتنه‌که‌ی مامناوه‌ند کرد، نه‌ خیرا و نه‌ هیواش، که‌ بۆشاییه‌کی ده‌بینی مه‌نگاره‌که‌ی به‌رزتر ده‌کرده‌وه، بۆ به‌رزبوونه‌وه‌ جله‌وی و شتره‌که‌ی شل ده‌کرد. به‌رده‌وام بوو له‌وتنه‌وه‌ی (لبیک اللهم لبیک) و نه‌یده‌بپی، له‌پێگه‌دا بوو دابه‌زی سه‌رئاوی کرد و ده‌ستنویژیکی ماوه‌ که‌می شوورد، ئوسامه‌ پتیووت: له‌کوی نوێژ بکه‌ین ئه‌ی په‌یامبه‌ری خوا؟ فهرموی: "المُصلِّي أَمَامَكَ"، واتا: شوینی نوێژ له‌پیش خۆتدایه‌.

پاشان به‌پێکه‌وت تاوه‌کو گه‌یشه‌ موزده‌لیفه‌، ده‌ستنویژی نوێژی هه‌لگرت، پاشان فرمانی دا بانگ بدری، بانگبێژ بانگی دا، پاشان هه‌لسا نوێژی مه‌غریبی کرد پیش ئه‌وه‌ی کۆلۆبار بپێچریته‌وه‌ و گوریسی و شتر و ولاخه‌کان بگيردریت بۆ به‌پێکه‌وتن، که‌ کۆلۆباریان پێچایه‌وه‌، فرمانی دا به‌نوێژ دابه‌ستن و نوێژ کرا، پاشان نوێژی عیشای کرد به‌قامه‌ت به‌بی بانگدان و له‌نیوان هه‌ردوو نوێژدا هیچ نوێژیکی نه‌کرد.^۱ پاشان خه‌وت هه‌تاوه‌کو به‌یانی، ئه‌و شه‌وه‌ شه‌و نوێژی نه‌کرد، به‌دروستیش لێیه‌وه‌ نه‌هاتوه‌ له‌شه‌وی هه‌ردوو جه‌ژنه‌که‌دا شه‌و نوێژی کردی.

به‌نه‌خۆش و بی توانایانی خێزانه‌کانی مۆله‌تی دا ئه‌و شه‌وه‌ به‌پێکه‌ون و پیش به‌یانیبوونه‌وه‌ بگه‌نه‌ مینا، ئه‌وه‌ش له‌کاتی نه‌مانی مانگ، فرمانیشی پێیان کرد ره‌جمی شه‌یتان نه‌که‌ن هه‌تاوه‌کو خۆر هه‌لدی.

به‌ش .

که‌ به‌یانی بوویه‌وه‌، نوێژی به‌یانی کرد له‌سه‌رده‌تای کاتی خۆیدا له‌رۆژی قوریانی و به‌بانگ و قامه‌ت، ئه‌و رۆژه‌ رۆژی جه‌ژن بوو، رۆژی حه‌جی گه‌وره‌، رۆژی جاپدان به‌ به‌ریبوونی خواو په‌یامبه‌ره‌که‌ی له‌هه‌موو هاوبه‌ش په‌یداکه‌ریک.

^۱ - بوخاری (۱۸۱) و موسلیم (۱۲۸۰) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - بوخاری (۱۶۷۲) و موسلیم (۱۲۸۰) ئیخراجیان کردوه.

پاشان سه ركهوت مه تاوه كو گه يشته شويني خوي له مه شعري حرام، رووي كرده
قييله و ده ستيكرده پارانه وه و تكا و ته كير و ته هيله و مه تاوه كو زور
رووناكبوويه وه، نه وهش له پيش خوره لاتن بوو.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له شويني خوي وهستا و خه لكىي تيگه ياند كه
ته واوي موزده ليفه وه ستانه (مه وقيفه)، پاشان له موزده ليفه وه به پيگهوت و نه لقه زلي
كوړي عه باسى له پشت خوي سه رخستبوو له پيگه دا (لييك اللهم لييك) ي ده وته وه،
ئوسامه ي كوپي زه يدش له پيشبركيي قوره يشدا به پي بوي ده رچوو.

له پيگه يدا فرماني به كوپي عه باس كرد چه و (ورده به رد) ي بؤ كڙبكات وه: حهوت
دانه ي بؤ كڙكرده وه و له و شه وده دا له و چيايه نه يشكاند و به شه ويش كڙي
نه كرده وه. حهوت چه وي هاويشستني هه لگرت، له نيو له پيدا ده يته كاندن و
نه يفه رموو: "أَمْثَالُ هَؤُلَاءِ فَارْمُوا، وَإِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلُكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ
الْغُلُوَّ فِي الدِّينِ"، و انا: نمونه ي نه م چه وانه به اويزن، ئاممان وريابن له زياته پږييكردن
له ناييندا، نه وانه ي پيش نيو به هوي زياته پږييكردن له نايين تياچوون.

له پيگه دا ئافره تيكي خه سعه م هاته به رده مي و پرسياړي ليكرد له باره ي حه جكردن
بؤ باوكي، باوكي پياوړيكي به ته مه ن بوو نه يده تواني له سه ر ولاخ خوي رابگري،
په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرماني پيكرد بؤ باوكي حه ج بكات.

كه گه يشته نيو دؤلي موحه سير، ژه نيبه وشتره كه يه وه و رويشستني خيرا كرده وه،
چونكه نه ريتي بوو له و شوينانه ي خوي گه وړه سزاي دوژمناني خوي دابي، خيرا
هه نكاو هه لپگري، چونكه له و شوينه دا خوي گه وړه سزاي خاوه ن فيله كاني دابوو
وهك بوي گيږاوينه ته وه، بوي نه و دؤله ناو نراوه به دؤلي موحه سير (مُحَسَّر)، چونكه
كوړيوون و دايران له پوښتن بؤ مه ككه.

¹ - نه سائي (۳۰۵۷) و نيين ماچه (۳۰۲۹) نيزخاميان كرده وه.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له نيوان ههردو ريگه دا ريگه ي ناوه پاستي گرته بهر، نه وه ي به سهر (الجمرة الكبرى) دهرده كه وي مه تاوه كو هاته مينا، ئينجا هاته جه مره تولعوقبا، له خوار دوله كه وه راوه ستا و كه عبه ي خسته لاي چه پي و ميناش لاي راستي و رووي كرده جه مره و به سهر و شتره كه يه وه بوو له دواي خوړمه لاتن به رده كاني يه ك يه ك نه هاويشت و له گهل هه ر به رديكدا (الله اكبر) ي ده كرد، نه وكات (لبيك اللهم لبيك) ي راگرت.

له و روښتنه دا (لبيك اللهم لبيك) ي ده و ته وه تاوه كو ده ستى كرده هاويشتني ورده به رد و چه وه كان. كه به رده كاني ده هاويشت، بيلال و ئوسامه ي له گهلدا بوون، يه كيكيان جلوه ي و شتره كه ي بو گرتبوو، نه وي ترشيان سي به ري بو كرده بوو به هوي گه رماوه. له مه دا: به لگه هه يه بو نه وه ي جائيزه سي به ر بكرت بو نه و كه سه ي له ئي حرامدا يه نه گه ر بيتو باسي نه م سي به ر كرده له پوڅي جه رندا بي (روڅي قوربانى كړدن)، نه گه ر له دواي نه وه ش بي له پوڅاني مينا كه چه جى تيدا نيه و ئاساييه. له فهرمووده كه دا نه وه روون نه كراوه ته وه له چي كاتيكدا بووه، خواش زانatre.

به ش

پاشان گه پايه وه مينا و وتاريكي بو خه لك دا، وتاريكي كاريگه ر بوو، تيايدا فيري پيروزي روڅي قوربانى كړدن و فه زلي نه و روڅه ي كرد لاي خواي گه ورده، هه روه ها پيروزي مه ككه به سهر ته واوي شار و ولاتان، فرماني پي كړدن بو گوپرايه ل بن بو نه و كه سه ي ده سه لاتيان ده كات به قورئان، فرماني به خه لك كرد ريوشوينه كاني چه ج له وه وه وه ربگرن و فهرمووي: "لَعَلِّي لَا أَحْجُ بَعْدَ عَامِي هَذَا"، واتا: رهنگه له دواي نه م ساله م، ساليكي تر چه ج نه كه م.

^۱ - ترميزي (۸۸۶) و نه ساني (۲۰۶۲) ئيخراجيان كرده وه.

مه ناسيک و ريوشوينه کانی چه جی فيرکردن، شوين و پایه ی کۆچه ران و پشتيوانانی دیاری کرد، فرمانی به خه لک کرد له دواي دونیا به جیهیشتنی خوی، هه لنه گه رینه وه و بینه بیباوه پ و له گه ردنی به کتر بدن، فرمانی کرد په یامه که ی بگه یئریت، مه والیشی دا رهنگه که سیک که وتار و په یامی ئه می پیده گات، باشر لی تیگات له وه ی له ویدا ئاماده یه و گوئیستی فه رمایشتی ئه وه^۱.

له وتاره که یدا فه رمووی: "لَا يَجْنِي جَانٍ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ"^۲، واتا: هه رکه سی سته م بکات، له خوی سته م ده کات.

کۆچه رانی له لای راستی قیبله دابه زاند، پشتيوانانیش له لای چه پ و خه لکی تریش به ده وریاندا، خوی گه وره گوئی خه لکی بۆ کرده وه تاوه کو خه لکی مینا له ماله کانی خویاندا گوئیستی وتاره که ی بوون. ئه وکات ماله ئاواپی له خه لک کرد، بۆیه خه لکییش وتیان: چه جی ماله ئاواپی.

عه بدوالله ی کوپی عمر ئه لی: ئه و رۆژه بینیم پرسپاری هه ر شتیکی لی بکرایه ئه یقه رموو: "افعلوا ولا حَاجَ"، واتا: ئه نجامی بدن تاوانبار نابن (کیشه ی نییه). ئیبن عه باس ئه لی: له باره ی سهربرین و سهرتاشین و به رد هاویشتن و پیشخستن و دواخستنه وه (التقديم والتأخير) وه پرسپار لیکرا، فه رمووی: "لا حَرَجَ"، واتا: کیشه ی تیا نییه.

پاشان رۆیشت بۆ شوینی سهربرین له مینا، له ویدا به دهستی خوی شهست و سی وشتری سهربری، به پیوه سهربرین و به دهستی چه پی گرتبووی، نه وه ی نه و سهریده بری چه ند سالیکیان ته مه ن کردبوو، پاشان دهستی هه لگرت و فرمانی کرده عه لی له و سه د وشتره ی مابوویه وه سهریان بپری. پاشان فرمانی کرده عه لی (خوی لی رازی بی) پیست و گوشته که ی بداته خیر به هه ژاران و هیچ له وانه نه داته

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردوه (۱۷۱).

^۲ - ترمیزی (۲۱۶۹) و ئیبن ماجه (۳۰۵۵) ئیخراجیان کردوه

قه سابه كه، فهرمووی لای خویمان پیی ده دهین: "مَنْ شَاءَ اقْتَطَعَ"^۱، واتا: بۆ هر كه سی ویستی پشکی ببات.

بهش

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له مینا قوریانی کرد، فیری کردن هه موو مینا شوینی قوریانی کردنه، شاخ و دهشی مه که ریگه و شوینی سه برینه^۲.

له په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پرسیار کرا له مینادا سیبه ریکی بۆ دروستبکریت، بۆیه فهرمووی: واتا: "لا، مِنِّي مُنَاحُ مَنْ سَبَقَ إِلَيْهِ"^۳، واتا: نه، مینا شوینی نه و که سه یه که پیشتر پییده گات.

نه مه به لگه یه له سه ر نه وهی موسلمانان له و شوینه دا هاویه شن، هه رکه سی پیش نه وی تر پییگه یشتی، نه وه له پیشتره به و شوینه هه تا نه وهی خووی ده روات و که س نابیته خاوه ن نه و شوینه.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که سه برینه که ی ته واو کرد، بانگی سه رتاشی کرد و سه ری خووی تاشی، به سه رتاشی فهرموو "خُذْ"، واتا: لییگره. ئاماژه ی کرده لای راستی، که لیی بوویه وه، قزی کرده دوو به شه وه و پاشان ئاماژه ی کرده سه رتاشه که و له لای چه پی گرت، پاشان فهرمووی: "هَآ هُنَا أَبُو طَلْحَةَ؟"، واتا: نا نه بو ته لحه لیږه وه یه. ناردی بۆلای نه بو ته لحه^۴.

سی جار داوای لیخووشبوونی کرد بۆ نه وانه ی سه ریان تاشی و جاریکیش بۆ نه وانه ی کورتیان کرده وه.

^۱ - بوخاری (۱۷۱۷) و موسلم (۱۳۱۷) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - موسلم ئیخراجی کردوه (۱۲۱۸).

^۳ - نه بو داوود (۲۰۱۹) و نبین ماجه (۲۰۰۶) ئیخراجیان کردوه.

^۴ - موسلم ئیخراجی کردوه (۱۳۰۵).

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پیش نویژی نیوه پړ به سواری رۆشت
بۆ مه ککه، ته وافی ئیفازه ی کرد، ته نیا خۆی ته وافی کرد و بۆ که سی تر نه گونجا
له گه لیدا نه نجامی بدات، ئا نه مه ش دروسته.

له م ته وافه و له ته وافی مالتا واییدا په له ی نه کرد، به لکو له ته وافی هاتندا نه وه ی کرد.
پاشان دوی نه وه ی ته وافکردنی ته واو کرد، هات بۆلای زه مزهم و موسلمانان
سه رقالی ئاوخواردنه وه و ئاو هه لکیشان بوون له نیو زه مزهمدا، فهرمووی: "لَوْلَا أَنْ
يَغْلِبَكُمْ النَّاسُ لَنَزَلْتُ فَسَقَيْتُ مَعَكُمْ"، واتا: نه گهر خه لکی نه ده که وتن به سه رتاند،
نه وه منیش داده به زیم و له گه لتاندا ئاوم ده خواردنه وه. سه تله که یان لی نزیکرده وه
و به راوه ستانه وه لی خواردنه وه.^۱

ئاخۆ نه و ته وافکردنه ی به پیاده یی بوو یان به سواری؟ نه وه موسلیم له سه حیحه که یدا
نه گیریتته وه له جابره وه نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له حه جی مالتا واییدا
به سه ر و شتره که یه وه ته وافی کرد، به گالۆکه که ی سه لامی له به رده ره شه که کرد، چونکه
خه لکی ده یان بینی و پرسیاریان لی ده کرد، خه لک ده وره ی لی دابوو.^۲

پاشان گه پرایه وه مینا، جیاوازی هیه نه و نیوه پړیه له کوی نویژی کردووه؟
له سه حیحه یندا هاتوو له ئین عومره وه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
رۆژی قوربانیی ئیفازه ی کرد، پاشان گه پرایه وه له مینا نویژی نیوه پړی کرد،^۳
له سه حیجی موسلیمدا هاتوو له جابره وه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
له مه ککه نویژی نیوه پړی کردووه. جیاوازی هیه له بارسه نگکردنی یه کیک له و دوو
بۆچوونه به سه ر نه و ی تر دا.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۱۲۱۸).

^۲ - پیشتر باسکرا.

^۳ - بوخاری (۱۷۳۲) و موسلیم (۱۳۰۸) ئیخراجیان کردووه.

عائیشه له و روژده دا يه ك ته وافي نه انجام دا، هه روه ها يه ك سه عى، نه وهش له جياتى
حه ج و عومره كه ي.

سه فيه له و روژده دا ته وافي كرد، پاشان كه و ته سووړى مانگانه وه، نه و ته و افه جيگه ي
ته وافي مالتاوايى گرته وه و خواحافيزيى نه كرد، سووننه تى په يامبه رى خوا (صلى الله
عليه وسلم) جيگير بوو له باره ي ئافره تى پاكه وه بوو له سووړى مانگانه، نه گهر
له پيش ته و اف كه و ته سووړى مانگانه وه پيش نه وه قرن بكات، نه وه يه ك ته و اف و
يه ك سه عى به سه، نه گهر دواى ته وافي ئيفازه كه و ته سووړى مانگانه وه، نه وه نه و
ته و افه ي جيگه ي ته وافي مالتاوايى ده گريته وه.

بهش

پاشان په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له و روژده دا گه راپه وه مينا، كه به يانينى
بوويه وه چاوه پتې خوړئاو ابوونى كرد، كه خوړئاو ابوو له نيو كاروانه كه دا به ريكه ووت
بو جه ميرات و سهر ولاخ نه كه ووت، به جه مړه ي يه كه م ده ستيپيكرد كه له و ديوو
مزگه وتى نه لخيفه وه يه، به حه ووت چه و به ردبارانى كرد، يه ك به دواى يه ك و له گهل
هاويشتنى هه ر چه ويكدا نه يفه رموو: "الله أكبر"، پاشان له پيش جه مړه چووه پيش
و روو به قيبله راوه ستا و پاشان ده ستي به رزكرده وه و پاراپه وه به پاراپانه وه يه كى
دريژ به نه ندازه ي خوښندنى سوره تى به قه ره.

پاشان هات بو جه مړه ي ناوه راست، به و شيوه يه به ردبارانى كرد، پاشان رووه و لاي
چه پ لاي دايه وه له خوار دوله كه وه، رووه و قيبله راوه ستا و ده ستي به رزكرده وه بو
پاراپانه وه و نزيك به وه ستانى يه كه م راوه ستا.

پاشان هاته جه مړه ي سييه م كه جه مړه ي نه لعقه به يه، چووه دوله كه وه، كه عبه ي
خسته لاي چه پى و ميناي خسته لاي راستى، نه ويشى به حه ووت چه و به ردباران كرد.

نە لەسەرەوهى بەردى بۆ هاوێشت نە لەلای راستییەوه، بەلکو روو بە قىبلە راوەستا و جەمرەى سێیەمى بەردیاران کرد.

کە بەرد هاوێشتنەکانى تەواو کرد، یەكسەر گەرايەود و لای رانەووستا. وتراوه: ئەوه بەهۆى بەرتەسكى شوینەكەوه بووه، وتراوه ئەوه دروستترە: پارانەوهى لەنیو پەرستش پێش لیبوونەوه باشترە لەدواى لیبوونەوه لەو پەرستشە، هەروەك چۆن سوونەتى ئەو وەهابوو لەپارنەوهى لەنوێژدا، كە دەپارایەوه، لەگرتگرتین شوینی نوێژدا ئەپارایەوه.

بەش

هیشتا لەدەلدا ماوه: ئاخۆ لەپێش نوێژى نیوهرۆ چەو و بەردەكانى هاوێشتوو یان لەدواى نوێژى نیوهرۆ؟ ئەوهى بەسەر گوماندا زāl بۆ ئەودیه، لەپێش نوێژى نیوهرۆدا هاوێشتوویەتى، پاشان گەراوەتەوه نوێژى کردووه، چونكە جابر و كەسنى تر وتویانە: كە خۆر لەناوەرەستى ئاسمان لای داوه بەردەكانى هاوێشتوو. لاریوونى خۆر بۆ بەرد هاوێشتن لەپۆژانى مینادا وەك خۆرەلاتنە بۆ بەردەهاوێشتنى رۆژى قوریانى، پەيامبەرى خوا(صلی الله علیه وسلم) لەرۆژى قوریانییدا كە كاتى بەردەهاوێشتن هات، هیچ پەرستشێكى پێش نەخست لەو رۆژەدا.

بەش

حەجى پەيامبەرى خوا(صلی الله علیه وسلم) شەش راوەستانى تێدا بوو بۆ پارانەوه: وەستانى یەكەم: لەسەر سەفا. دووهم: لەسەر مەرود. سێیەم: لەعەرەفە. چوارەم: لەموزدەلیفە. پێنجەم: لای جەمرەى یەكەم. شەشەم: لای جەمرەى دووهم.

بەش

پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) لەمێنادا دوو وتاری بۆ خەلکی پێشکەش کرد: وتاری رۆژی قوربانی کە پێشتر باسمان کرد، وتاری دووهمیش لەناوەراستی رۆژانی ئەلتەشریق، وتراوە: دووهم رۆژی قوربانییە کە ناوەراستی سێ رۆژەکەیە، واتا: باشتەریانی.

بەش

عەباسی کورپی عەبدولموتەلیب روخسەتی لی خواست شەوانی مینا لەمەکە بمیڤتەوێ بۆ ئاودان بەحاجییان، پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) مۆلەتی دا، شوانی وشترەکانیش(وشترەوانەکانیش) داوای روخسەتیان لی کرد شەوان لەدەرەوێ مینا بمیڤنەوێ بۆ ئاودان بەوشترەکان، مۆلەتی ئەوانیشی دا. پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) کە مۆلەتی ئاودەرەان بەحاجییان و وشترەوانانی دا شەوان لەدەرەوێ مینا بن بۆ ئەنجامدانی کارەکانی خۆیان، ئەو کە سێک سەرەتێکی هەبێ ترسی هەبێ لەدەست دەربچێ یان نەخۆشێک پتووستی بەکە سێک هەبێ یان نەخۆشێک نەتوانێ شەوان لەدەرەوێ بمیڤتەوێ، ئەو ئەوانیش مۆلەتی گەرانیەیان هەیه بەو دەرەقە بۆ عەباس و وشترەوانان باسمان کرد، خواش ئاگادارە.

بەش

پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) پەلەێ نەکرد لەدوو رۆژدا واجیبات و کارەکان تەواو بکات، بەلکو مایەوێ تاوەکو بەردەهاوێشتنی هەرسێ رۆژی ئەلتەشریق تەواو بوو، رۆژی سێشەممە دواي نیوەرۆ رۆشت بۆ ئەلموحەصەب کە ئەبتەحە، خیفی نەوێ کینانە، بینێ ئەبا رافیع لەویدا گومەزی بۆ دروستکردووە، نوێژی نیوەرۆ و

عسر و مه غريب و عيشای کرد و سه رخه ويکی شکاند، پاشان هه لسا بۆ مه ککه، شه ويک هه تا به ربه يان ته وافي مالتاوايي کرد و له و ته و افه دا له سه رخۆ بوو.

سه فیه هه والی پيدا که که وتوووه ته سووړی مانگانه وه، په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) فهرمووی: "أَحَابِسْتُنَا هِيَ؟" واتا: ته وافي ئيفازی دواخست تاوه کو پاک ده بپته وه بمينينه وه و ته و اف بکات؟ پييان وت: ئه و ئيفازه ی کردووه. فهرمووی: "فَلْتَقْرِ إِذْنٍ"، واتا: که و ابو با ئاماده بۆ و ده رچی.

عائیشه ئه و شه وه ئاره زوی ده رخست به ته نیا عومره يه کی پى بکات، ئه ویش هه والی پيدا که ته وافي که عبه و سه فا و مه روه له بری چه ج و عومره که يه تی، به لام عائیشه رازی نه بوو ته نیا به وه نه بى به ته نیا عومره يه ک نه نجام بدات، بۆیه په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) فرمانی کرده عه بدولپه حماني برای تاوه کو له ته نعيمه وه عومره يه کی پى بکات، شه و له عومره که ی بوويه وه، پاشان له گه ل براکه يدا له نيوه شه و دا هاتنه ئه لموحه صه ب، په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) فهرمووی: "فَرَعْتُما"، واتا: ليپوونه وه؟ عائیشه وتی: به لى.

په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) بۆ هاوه لانی جاپی رويشتنی دا، خه لکی به ريکه وتن، پاشان پيش نويزی به يانی ته وافي که عبه ی کرد.^۱ پاشان پيشين جياوازن له باره ی ئه لته حصيب، ئايه سوونته ته يان جى يه کده نگيه؟ بۆ ئه وه بوونه ته دوو به شه وه.

^۱ - بوخاری (۱۲۳۳) و موسليم (۱۲۱۱) ئيخراحيان کردووه.

^۲ - بوخاری ئيخراجی کردووه (۱۵۶۰).

بهش

لیره دا سیّ بابته ههیه:

بابه تی به کهم: زۆرێک له شه رعناسان و ئه وانی تر وه هایان داناوه که له و حه جه یدا چوو ته نێو به یته وه (که عبه)، زۆرێک که سیش وه های ده بینن به چاو کردن له په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم)، چوونه نێو که عبه سوونته ته، به لام ئه وهی ریبازی پیروزی ئه و به لگهی له سه ر ده دات ئه وه یه، نه له و حه جه و نه له هیچ عومره یه کدا نه چوو ته نێو که عبه وه (به یته)، به لکو له سالی فه تح چوو ته ناویه وه. بابه تی دووه م: راوه ستانی له (الملتزم)، ئه وهی لێیه وه گێر دراوه ته وه ئه وه یه له پۆزی فه تحدا ئه وهی ئه نجام داوه.

بابه تی سییه م: شوینی نوێژکردنی له به یانیی زوی شه وی مالتاوا ییدا، له سه حیه یندا هاتوو له ئوم سه له مه وه وتوو یه تی: شه کوا ی ئازارم برده لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، فه رموو ی: "طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ"، واتا: به سواری له پشت خه لکه وه ته واف بکه. ئه لی: ته وافم کرد و ئه وکات په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پال به یته (که عبه) نوێژی ده کرد و ئه مه ی نه خوینده وه: ﴿وَالطُّورِ ۝١﴾ وَكَتَبَ مَسْطُورٍ ۝٢﴾ الطور: ۱- ۲.

ئه مه ئه گه ری ئه وه هه لده گری نوێژی به یانیی بووی یان نوێژکی تر، له ته واف مالتاوا ییدا بووی یان ته واف تر. روانیمانه ئه وه و بینیمان بوخاری له سه حیه که یدا ئه م چیرۆکه ی گێراوه ته وه، به وهی کاتیک په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ویستی ده ربجی، ئوم سه له مه ته واف که عبه ی نه کرد بوو ویستی ده ربجی، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پییفه رموو: "إِذَا أُقِيمَتُ صَلَاةُ الصُّبْحِ فَطُوفِي عَلَى بَعِيرِكَ وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ"، واتا: که نوێژی به یانیی دا به سترا، له سه ر و شتره که ت ته واف بکه و

^۱ - بوخاری (۴۶۴) و موسلیم (۱۲۷۶) شیخراجیان کردووه.

نه وکات خه لکيش خه ريکي نوښتن. نه ویش نه وهی کرد، نوښتی نه کرد هه تاوه کو ده رچوو.^۱ نه سته مه نه وه روښی قوربانیکردن بی، بیگومان روښی مالتاوايي بووه، ده رده که وی که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) لای که عبه نوښتی به یانیی کردووه و نوم سه له مه ش گوئی لیبووه (الطور) ی خویندووه.

به ش

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به پیکه وت بۆ که پانه وه مه دینه، له پره وحاء بوو به کومه لئی سوار که یشته، سه لامی لیکردن و فهرمووی: "مَنْ الْقَوْمُ؟"، واتا: ئیوه کین؟ وتیان: موسلمانین. وتیان: ئیوه کین؟ فهرمووی: په یامبه ری خوام. ئافره تیک مندالیکي نیو مه لوټکه و قوماتی به رزکرده وه و وتی: نه ی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ نه مه حه ج نه بی؟ فهرمووی: به لئی، بۆ توش پاداشت هه یه.^۲

که هاته زی نه له لیفه شه و له وی مایه وه، که مه دینه ی بینی سی جار (الله اکبر) ی کرد و فهرمووی: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ".^۳

پاشان نیوه پۆ له پیکه ی (المعرس) وه هاته ناویه وه و له پیکه ی (الشجرة) وه ده رچوو، خواش زانتره.

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردووه (۱۶۲۶).

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۱۳۳۶).

^۳ - بوخاری (۱۷۹۷) و موسلیم (۱۳۴۴) ئیخراجیان کردووه.

۵- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له دیاری و قوربانی و گوږه‌بانه‌دا

تایبته به و هه‌شت جوړه ناژه‌له‌ی له‌سوره‌تی نه‌نعامدا باسکراوه، نه له‌په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و نه له‌هاوه‌لانه‌وه باسی قوربانی و گوږه‌بانه نه‌هاتووه، له‌کوی چوار ثابته‌تی قورنانی پیروژه‌وه و هرگیراون: یه‌که‌م: فه‌رمایشتی خوی گه‌وره‌یه: ﴿أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ﴾ المائدة: ۱، واتا: حه‌لال کراوه بۆتان (گوشتی) ناژه‌ل و چوارپی (مه‌پ و بز و وشت و پشه و ولاغ).

دووه‌م: فه‌رمایشتی خوی گه‌وره: ﴿وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَةٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ﴾ الحج: ۲۸، واتا: ناوی خوا بیه‌ن (کاتیک قوربانی سه‌ر ده‌بېن) له پوژانیکي دیاریکراودا له‌سه‌ر نه‌و ناژه‌لانه‌ی خوا پیی داوون.

سییه‌م: فه‌رمایشتی خوی گه‌وره‌یه که فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرَسًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ ثَمِينَةُ أَرْوَاحٍ مِنَ الصَّانِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْرِ اثْنَيْنِ قُلْ أَلَذَّكَّرِينَ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ نَحْنُ بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

﴿الأنعام: ۱۴۲ - ۱۴۳﴾، واتا: له‌ناژه‌ل و مالایش هه‌ندیکی باره‌لگړه و هه‌ندیکی بۆ کولک و خوریه (که پاخه‌ر و فه‌رشی لی دروست ده‌کریت) له‌وه‌ی که خوا پیی به‌خشیوون بخون وه شوینی هه‌نگاوه‌کانی شه‌یتان مه‌که‌ون چونکه بیگومان شه‌یتان دوژمنیکي ناشکرای نیوویه. (خوا) هه‌شت جوړ ناژه‌ل و مالاتی (دروستکردووه) له‌مه‌پ دووان (مه‌پ و به‌ران) و له‌بزن دووان (بزن و سابرین) (نه‌ی موحه‌مه‌د صلی الله علیه وسلم) بلی: نایا خوا نه‌و دوو نیره‌ی حه‌رام

۲۹۵

قوربانیه که ی نه نجام دہدا، رھنگہ لہ ھندیکیدا وھ کیلی دہستنیشان کردبی، ھہروہک فرمانی بہ ھیلی کرد (خوای لی رازی بی) بہ سہرپرینی نہ و شترانہ ی لہ ریزی سہد و شتری قوربانیدا مابوونہ وہ و سہرنہ پردرابوون.

کہ مہری سہرپردایہ قاجی دہ خستہ سہر گازرہی ملی، (بسم اللہ) و (اللہ اکبر) ی دہوت لہ کاتی سہرپرینہ کہ دا. پیشتریش باسماں کرد کہ لہ مینا و شتری سہرپری و فہرمووی: تہ وای شاخ و دہشتی مہککہ جیی قوربانیکردنہ^۱.

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ ئوممہ تہ کہ ی ریگہ ی دا لہ قوربانیی بہ کتر بخون و لی ھہ لښگرن. ھہندیجار گوشتی قوربانیی دابہش کرد و جاریکیش فہرمووی: "مَنْ شَاءَ اقْتَطَعَ"^۲، واتا: بۆ ھہرکہ سی ویستی پیشکی بیات. تہ مہ ی کردوہ و تہوہ ی کردوہ. جا تہ مہ کراوہ تہ بہ لگہ کہ جائیزہ لہ و پارہ و شتانہ ھہ لښگردریتہ وہ کہ بہ سہر بوک و زاوا و ھاوشیوہ کانی تردا ھہ لښدہ دریت.

۶- ریازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سہرپرینی ناژہ لی قوربانیدا

یہ کیکی تر لہ ریازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، سہرپرینی قوربانیی بوو لای مہروہ و قوربانیی قیران لای مینا، لہ دوا ی ئیحرامکردن قوربانیی کردوہ و لہ دوا ی ھہ لہ اتنی خور و لہ دوا ی چہ و ھاویشتن، چوار کاروباری ریزہ ندکراوہ: بہرد ھاویشتن، پاشان سہرپرین، پاشان سہرتاشین، پاشان تہ وافرکن. پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بہ و جورہ ی ریخستوہ و ھہرگیز ریگہ ی نہ داوہ پیش خورہ لاتن قوربانیی بکریت. ھہرکہ سی پیش خورہ لاتن تہ نجامی بدات، تہوہ پیچہ وانہ ی پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) ی کردوہ، چونکہ حوکمی

^۱ - تبیین ماجہ تیخراجی کردوہ (۳۰۴۸).

^۲ - تہوہ داوود تیخراجی کردوہ (۱۷۶۵).

په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) له قوريانيكردندا، ئه وه يه دواى خوږه لاتن نه نجام بدرت.

۷- رښيازى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له قوريانيكردندا (زه حيه)

هرچى رښيازى په يامبه رى خوايه (صلى الله عليه وسلم) له قوريانيكردندا، قوريانيه كه ي دوانه ده خست، دوو به رانى ده كرده قوريانى و له دواى نوښى جه ژن سهرى ده برين، هه واليشى داوه هه ركه سى پيش نوښ سهرى برى، ئه وه به شيك نيه له قورياني جه ژن، به لكو گوشتيكه و پيشكه شى كه سوكارى كړدوه.^۱

فرمانيد او هه كه مه پرى سهرى برى دى يان مه پرى پير.

له بابته كاتى قوريانيه وه چوار بوچوون هه يه:

يه كه م: هه موو روژانى نه لته شريق كاتى قوريانيكردن.

دووه م: كاتى قوريانى، روژى جه ژن و دوو روژه كه ي دواترين، ئه مه مه زه به ي

ئه حمده^۲ و ماليك^۳ و ئه بو حه نيفه ن^۴. ئه حمده ئه لى: ئه وه قسه ي زياتر له هاوه لىكى

په يامبه رى خوايه (صلى الله عليه وسلم).

سيه م: كاتى قوريانيكردن يه كه روژه، ئه وه قسه ي ئين سهرينه^۵، چونكه ئه و روژه

تاييه ت كراوه به و ناوه وه (يوم النحر)، ئه و تاييه ت كرده به لگه ده دات ته نيا يه كه

روژه، ئه گهر له و سى روژه دا جائيز بووايه، ئه وه ده و ترا: روژانى قوريانيكردن (ايام

النحر)، هه روه كه ده و ترى (روژانى ره جمكردن - ايام الرمي) و (روژانى مينا - ايام

^۱ - بوخارى (۵۵۶۰) و موسليم (۱۹۶۱) ئيخراجيان كړدوه.

^۲ - مسائل احمد بن حنبل و اسحاق ابن راهويه گيرانه وه الكوسج (۲۸۳۶ - ۲۸۳۷).

^۳ - المدونه لصفون ۱/۵۵۰.

^۴ - الاصل للشيباني ۵/۴۱۲.

^۵ - المغني لابن قدامة ۱۳/۳۸۴.

منی) و (رۆژانی ئەلقەشریق - أيام التشریق)، ھەروەك جەژن خستنه سەرە بۆ قوربانیکردن و یەك رۆژه، ھەروەك دەوتری جەژنی رەمەزان.

چوارەم: قسەى سەعیدی كۆپی جوبەیر و جابری كۆپی زەید^۱: لەشار و شوینانی تردا یەك رۆژه و لەمینادا سێ رۆژه، چونکە ئەو سێ رۆژه لەمینادا خەلك سەرقاڵی رەجم و تەواوف و سەرتاشینن، رۆژانی قوربانیکردنە پێچەوانەى خەلكی شوینانی تر.

۸- ئامۆژگاری و رێبازی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ كەسێك ویستی قوربانیکردنى ھەیه

یەكێكى تر لە ئامۆژگاری و رێبازی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەو ھەیه، ئەگەر كەسێك ویستی قوربانى بكات و چوو دە رۆژەى مانگەو، ئەو ھەیه موویەك (تووكێك) لەخۆى نەكاتەو، ئەو ھەش لەسەحیحى موسلىمدا لە پەيامبەرى خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) سەلماو^۲.

۹- ئامۆژگاری پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەفەتى ئازەلى بەقوربانیکراودا

یەكێكى تر لە ئامۆژگاری و رێبازی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، دەستنیشانکردنى ئەو ئازەلە ھە دەكرێتە قوربانى، دەبێ ئازەلێكى ساغ و دوور لەعەیب بێ، نەھى كردووە لەکردنى ئازەلێك بەقوربانى، كە گوێى كەل و كۆن و دپاوبى، ئەبو داوود باسى كردووە^۳.

^۱ - المغني لابن قدامة ۱/۳۸۴.

^۲ - موسليم شېخراچى كرىووە (۱۹۷۷).

^۳ - ئەبو داوود شېخراچى كرىووە (۲۸۰۵).

فرمانی داوه سهیری چاو و گوئی نازده‌له که بکریت بزانه ساغ و سهلامه‌ته، چونکه نازده‌لیکی کویر یان گوئی قرتاو و کونکراو و شه‌قکراو ناکریت به‌قوریانی. نه‌بو داوود باسیکردووه.^۱

هرده‌ها له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) باسکراوه فهرموویه‌تی: "أَرْبَعٌ لَا تُجْزَىٰ فِي الْأَضَاحِي: الْعَوْرَاءُ الْبَيِّنُ عَوْرُهَا، وَالْمَرِيضَةُ الْبَيِّنُ مَرَضُهَا، وَالْعَرَجَاءُ الْبَيِّنُ ضَلْعُهَا، وَالْعَجَفَاءُ الَّتِي لَا تُنْقِي"^۲، واتا: چوار جور نازده‌ل ناکرین به‌قوریانی: کویری و کویرییه‌که‌ی به‌پوونی بیینریت، دیاربئی نه‌خوشه، روون دیاربئی شه‌له، نازده‌لیکیش ته‌واو لاواز و سیسه‌ل بی.

۱۰- نامۆزگاری و ریازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌قوریانیکردنی له (المصلی) دا

یه‌کیکی تر له‌نامۆزگاری و رییمایی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌وه بوو له‌موسه‌لادا قوریانی ده‌کرد، له‌سه‌حیددا هاتووه که په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سه‌ربرین و قوریانیکردنی له‌موسه‌لادا بووه.^۳

۱۱- فرمانکردنی به‌چاکه‌کردن له‌سه‌ربریندا

فرمانی به‌خه‌لک کردووه نه‌گه‌ر نازده‌لیان سه‌ربری، به‌جوانترین شیوه سه‌ربرین و فهرموویه‌تی: "إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ"^۴، واتا: خوی گه‌وره چاکه‌ی له‌سه‌ر هه‌موو شتیك پتویست کردووه.

^۱ - نه‌بو داوود (۲۸۰۴) و ترمیزی (۱۴۹۸) ئیخراجی کردووه.

^۲ - نه‌بو داوود (۲۸۰۲) و ترمیزی (۱۴۹۷) و نیین حاجه (۳۱۴۴) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - بوخاری ئیخراجی کردووه (۵۵۵۲).

^۴ - موسلم ئیخراجی کردووه (۱۹۵۵).

۱۲- به قوربانیکردنی شهك مهری له بیری پیاویك و خیزانه که ی

یه کیکی تر له ریازی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)، نه وه یه که سیک ده توانی
بو خوی و خیزانه که ی شهك مهریک بکات به قوربانیی نه گهر ژماره شیان زور بیت.

۱۳- ریازی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له گوێزه بانه دا

له عه مری کورپی شوعه یبه وه نه ویش له باوکیه وه نه ویش له باپیږیه وه وتی: پرسیار
له په یامبهری خوا کرا (صلی الله علیه وسلم) له باره ی گوێزه بانه وه (العقیقة)،
فه رموی: "لا أُحِبُّ الْعُقُوقَ" واتا: حه زم به سزا نییه، وهك نه وه ی حه زی به و ناوه
نه بی. وتیان: نه ی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)، شتیکه یه کی له ئیمه بو
له دایکبوونی کوره که ی نه نجامی ده دات؟ فه رموی: "مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَنْسُكَ عَنْ
وَلَدِهِ فَلْيَفْعَلْ، عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ، وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ" واتا: مه رکه سی له ئیوه حه زی
کرد بو منداله که ی خیریک بکات، با بو کور دوو شهك مهر سه ریپریت و بو کچیش
شهك مهریک. به دروست هاتوه له فه رموده یه کی عایشه دا (خوای لی رازی بی)
فه رمویه تی: "عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ، وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ" واتا: بو کور دوو شهك مهر و بو
کچیش شهك مهریک.

فه رمویه تی: "كُلُّ غُلَامٍ رَهِيْنَةٌ بِعَقِيْقَتِهِ، يُدْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ، وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ،
وَيُسَمَّى"^۱ واتا: هه موو مندالیک کۆتی گوێزه بانه که یه تی، له پوژی هه وته مدا بو ی
ده کریت و سه ری ده تاشریت و ناوی لی ده نریت.

ئیمام نه حمه د نه لی: واتا: کۆت و به نده به و تکایه ی باوکی بو ی کردوویه تی.
رواله تی فه رموده که نه وه یه منداله که له گره و دایه و کۆت و به نده له به رانه بر خیر و

^۱ - نه بو داوود (۲۸۴۲) و نه سانی (۴۲۱۲) نیخراجیان کردووه.

^۲ - ترمیزی (۱۵۱۳) و ئیبن ماجه (۳۱۶۲) نیخراجیان کردووه.

^۳ - نه بو داوود (۲۸۳۸) و ترمیزی (۱۵۲۲) و نه سانی (۴۲۲۰) نیخراجیان کردووه.

چاگە يەك باۋكى بۆى ويستوويەتى، لە ئاخىرەتدا لەسەر ئەوھى بۆى نەكراۋە سزا نادرېت، ھەرۈەك ئەگەر باۋكى لە جووتبۈۋن لەگەل دايكى (بسم الله) ى كىردىي و بەر جووتبۈۋنە ئەم منداڵە ھاتىيەتە دونياۋە، شەيتان زىانى پى نادات، ئەود ئەگەر باۋكى ئەو (بسم الله) يەى نە كىردىي، لەوھ پارىزراۋ نابى.

۱۴- رىيازى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لە ئاۋلىيانى منداڭ و خەتە نە كىردى

پىشتەر لە ھەر مودەكەى قەتادە ئەۋىش لە ئەلھەسەنەۋە ئەۋىش لە سەمردەۋە لە بارەى گويزەبانە گىرپامانەۋە: "تَذِيحُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيُسَمَّى" ، واتا: لە پۇژى ھەوتمىدا ئاژەلى بۆ سەربىردىت و ناۋى لى بنرېت.

سەبارەت بە خەتە نە كىردن، ئەوھ ئىبن عباس ئەلى: كورپان خەتە نەدە كىرد ھەتاۋە كور ئىدراك و پەيىبىردى نە بوۋى. ئەلمەيمونى ئەلى: گويم لە ئەھمەد بور ئەيووت: ئەلھەسەن بەمەكروھى دەبىنى كور لە پۇژى ھەوتەمىدا خەتە نە كىردى. ھەنەل ئەلى: ئەبو عبدواللە وتى: ئەگەر لە پۇژى ھەوتەمدا خەتە نە كىردى كىشە نىيە، بەلام ئەلھەسەن بۆيە بەمەكروھى دانائە تاۋە كور لىكچوۋ بەجولەكە نە كىردى، بەلام لەرەدا شتەك نىيە.

۱۵- رىيازى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لە ئاۋلىيان و كۈنيە دانان

لە پەيامبەرى خواۋە (صلى الله عليه وسلم) سەلماۋە ھەر مودەتەى: "إِنَّ أَخْنَعَ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ تَسْمَى مَلِكَ الْأَمْثَالِ، لَا مَالِكَ إِلَّا اللَّهُ"^۱، واتا: نزم و سووكتىن ناۋىك بەلاى خاۋى گەرەۋە، ناۋى پادشاى پادشاينە، ھىچ پادشاھەك نىيە جگە لە الله.

^۱ - ئەبو داۋود (۲۸۳۷) و ترمىزى (۱۵۲۲) و ئىبن ماجە (۳۱۶۵) و نەسائى (۴۲۲۰) ئىخراجيان كىردۈۋە.

^۲ - كۈنيە، واتا باۋكى فلان و دايكى فلان - ۋە رەگىيە.

^۳ - بوخارى (۶۲۰۵) و موسلىم (۲۱۴۳) ئىخراجيان كىردۈۋە.

ہر وہ ماہی کہ پہنچا بہری خواہ (صلی اللہ علیہ وسلم) سہل ماہی فہرستِ خیر العباد: "أَحَبُّ
الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَأَصْدَقُهَا حَارِثٌ وَهَمَامٌ، وَأَقْبَحُهَا: حَرْبُ
وَمَرَّةٌ"^۱، واما: خوشہ ویستریں و شیرینترین ناویک بہ لای خوی گہورہ وہ عہدِ اللہ و
عہدِ دلپرہ حمانہ۔ راسترینیان (حَارِثٌ وَهَمَامٌ) و ناشیرینترین ناویکیش (حَرْبُ وَمَرَّةٌ۔
شہر و تال) یہ۔

ہر وہ ماہی کہ پہنچا بہری خواہ (صلی اللہ علیہ وسلم) سہل ماہی فہرستِ خیر العباد: "لَا
تُسَمَّيَنَّ غُلَامَكَ يَسَارًا وَلَا رَبَاحًا وَلَا نَجِيحًا وَلَا أَفْلَحَ فَإِنَّكَ تَقُولُ أَتَمَّ هُوَ فَلَا يَكُونُ فَتَقُولُ
لَا"^۲، واما: مندا لہ کہت ناو مہنی یہ سار و رہ باح و نہ جیح و نہ فلاح، چونکہ نہ وتری:
نہ وہ فلانہ شتہ؟ توش دہ لئی: نہ۔

لیہ وہ سہل ماہی کہ ناوی (عاصیہ) ی گویو وہ فہرستِ خیر العباد: "جَمِيلَةٌ"^۳۔
جودہ ہرہ پیشتر ناوی (بَرَّةٌ - چاکہ کار) بوہ، پہنچا بہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)
ناوہ کہی گویو کردیہ جودہ ہریہ^۴۔ زہینہ بی کچی نوم سہل ماہی: پہنچا بہری
خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نہ ہی کرد نہ و ناوہی لی بنریٹ و فہرستِ خیر العباد: "لَا تُزَكُّوا
أَنْفُسَكُمْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِأَهْلِ الْبِرِّ مِنْكُمْ"^۵، واما: خوتان پاک رامہ گرن و وہای پیشان مہدن
چاکہ کارن، نہ وہ خوی گہورہ یہ لہ نیوہ باشتہ چاکہ کار دہ ناسیت۔

ناوی (حَزَن - خفہ ت) ی گویو کہ باپیری سہ عیدی کوری نہ لموسہ یب بو کردیہ
سہل (ناسان)، نہ و ناوہی رہ تکرده وہ و فہرستِ خیر العباد: سہل جی دہ گری و دہ چیت
بہ دلہ وہ^۶۔

^۱ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۲۱۳۲)۔

^۲ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۲۱۳۷)۔

^۳ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۲۱۳۹)۔

^۴ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۲۱۴۰)۔

^۵ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۲۱۴۱)۔

^۶ - بخاری (۶۱۹۰) و تہو داوود (۴۹۵۶) ٹیخراجیان کردوہ۔

باسیك له فیهی نهم بواره

له‌بەر ئه‌وه‌ی ناو قالی واتی و به‌لگه له‌سه‌ر شته‌که ده‌دات، ئه‌وه‌ی حکمه‌ت و دانایی و ده‌های پێویست کردووه له‌نیوان ناو و ناولێنراودا په‌یوه‌ندی و گونجان مه‌ییت، ئه‌که‌رنا ناو و واتا که به‌یه‌ک بێگانه ده‌بن، بۆیه حکمه‌تی خۆی که‌وره ئه‌وه ره‌نده‌کاته‌وه رێک و گونجاو به‌یه‌ک نه‌بن. ئه‌که‌ر ناو و واتا پێکه‌وه گونجاو نه‌بن، واقع پێچه‌وانه‌ی ده‌سه‌لمیانی. بێگومان ناو کاریگه‌ریی که‌وره‌ی هه‌یه له‌سه‌ر ناولێنراو له‌په‌وی جوانی و ناشیرینی، ئیسک سووکی و قورسی و ناسک و زبر.

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چه‌زی به‌ناوی جوان کردووه، فرمانی داوه ئه‌که‌ر که‌سیکیان نارد له‌ی هه‌والێکی پێ بدات، که‌سه‌که ناویکی جوان و روا له‌تیکی جوانی هه‌بی. له‌خه‌و و به‌ئاگاییدا له‌ناوه‌کانه‌وه واتای وهرده‌گرت، هه‌روه‌ک خۆی و هاوه‌لانی له‌مالی عوقبه‌ی کۆری رافیه‌دا ببنران، خورمایه‌کی جوانیان بۆ هێنرا له‌خورماکانی ئێبن طاب، بۆیانی لێکدايه‌وه که له‌دوینادا سه‌ربه‌رزیمان بۆ هه‌یه و له‌ئاخیره‌تیشدا براوه و سه‌ره‌نجام خێرن، ئه‌و ئایینه‌ش که خۆی که‌وره بۆ ئه‌وانی هه‌لبژاردووه، ته‌ر و تازه و خۆش و چاکه^۱.

چه‌زی به‌و شوینانه نه‌بوو که ناوی ناخۆش و ناشیرینیان لێ نرابوو، چه‌زی نه‌ده‌کرد به‌و شوینانه‌دا تیپه‌په‌یی، هه‌روه‌ک له‌غه‌زایه‌کدا به‌نیوان دوو شاخدا تیپه‌په‌بوو، له‌باره‌ی ناوی ئه‌و دوو شاخه‌وه پرسی، وتیان ناویان (فاضح و مخز- نابروه‌ر و ریسواکه‌ن) ه، له‌و رێگه‌یه لای داو به‌نیوانیاندا تیپه‌په‌بوو.

له‌بەر ئه‌وه‌ی له‌نیوان ناو و ناولێنراودا په‌یوه‌ندی و نزیکیی هه‌یه، هه‌روه‌ها له‌نیوان روح و جه‌سته‌دا و به‌لگه له‌سه‌ر یه‌کتر ده‌ده‌ن، ئه‌وه زۆرجار که‌س و شته‌کان

^۱ - موسلیم نیشراوی کردووه (۲۲۷۰).

ده ناسرینه وه هه لگري چي ناويکن، بۆ نمونه ئياسی کورپی موعاويه و که سانی تری
یه کيکیان ده بیینی نه یانوت: پیویسته ئه م که سه ناوی فلان بی، هه له یان نه ده کرد.
هه روهك عومهری کورپی خه تاب له کابرایه کی پرسى وتی: ناوت چیه؟ وتی: پشکو.
وتی نهی ناوی باوکت؟ وتی: بلێسه. وتی: له چی قه وميکی؟ وتی: (الحرقة -
سووتان). وتی: خه لکی کوئی؟ وتی: که په کی ناگر (النار). وتی: مالت نه که ویته
کوئوه؟ وتی: کلپه گرتوو. وتی: برۆ ماله که ت گری گرتوو. کابرا رویشته بیینی به لای
وا ماله که ی سووتاوه. عومهر وشه کانی لیکدایه وه و په یوه سستی کرد به واتا و
ناوه پۆکیانه وه، هه روهك په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ناوی سوه یلی
لیکدایه وه به وه ی کاریان ئاسان ده بی له پۆژی حوده یبیه دا، هه روه هاش ده رچوو.
په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی به ئوممه ته که ی دا ناویان جوان بکن،
هه والیشی پیدان که له پۆژی قیامه تدا به و ناوه وه بانگ ده کرین.

تۆش رابمینه چۆن له وه سفی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دوو ناوی بۆ
دارپێژاوه ریک و ته واوون به واتا که ی. ناوی ئه حمده و موحه ممده، موحه ممده له بهر
نۆدی سیفه تی ستایش تیایدا، ئه حمه دیشه له بهر گه وره یی و فه زلی به سه ر
سیفه ته کانی تر دا.

که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاته مه دینه و نه و شاره پێده و ترا
(یثرب - سه رزه نشته و خراپ) و هه ر نه و ناوه ی هه بوو، گۆپی بۆ (طیبه - چاک، پاک و
بیگه رد).

رابمینه له ناوی نه و شه ش که سه ی له پۆژی به دردا چوونه مه دیدان، چۆن ناوه کانیان
گونجاو به حالووباری نه و رۆژه یان بوو، نه وانه ی بیباوه پان ناویان شه ییه (پیر) و
عوتبه و وه لید (تازه له دایکبوو) بوون، سی ناوی لاوان، وه لید سه ره تای لاوانی،
شه یبه ش کۆتایی لاوانی که پیر و په که وته ییه، هه روهك خوی گه وره فه رمویه تی:

﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً ﴾ الروم: ۵۴ ، واتا: خوا زاتیکه ښووی دروستکردووه له لاوازی (لاوازی نوتفه و بیچوو مندالی شیرد خور) پاشان دواى لاوازی به هیزی کردون (بوون به لاو) له دواى به هیز کردنتان لاواز و پیرتان ده کات.

عوتبه واتا سهرزه نشت و شکست، بویه ناوه کانیاں سهرزه نشتی به سهریاند ا هیئا و لاوازیه کیش بوو سهره نجامیانی له نیوېرد.

ئو سى که سى موسلمانانیش که له بهرانبه ریاند اهرچوونه مهیدان، علی و عوبه یده و حارث بوون، سى ناو گونجاو به وه سفیان بوون که بلندی و به ندایه تی و هولدانه، به به ندایه تییان له دنیا و هولدانیان بو ئاخیره ت، به سهر ئو سى بیباوه رهدا سهرکه وتن.

له بهر ئو وهى ناو کاریگه رى مه یه بو ناولیتراو، ئو وه خوښه ویستریں و شیرینترین ناویک به لای خواى گه وره وه عه بدوالله و عه بدولپرهمانه، عه بدولپرهمان به لای خواى گه وره وه خوښتره له عه بدولقادر، خواى گه وره وه سفی ئه لپرهمانی به لاوه شیرینتره له عه بدولقادر، عه بدوالله به لایه وه شیرینتره له عبدربه، چونکه ئو په یوه سته ییه له نیوان به نده و خوادایه بریتیه له به ندایه تی و عبودییه تی په تی و ته وار، ئو په یوه ندییه ش که له نیوان خوا و به نده دایه به سوز و به زه ییه که ی ته وار په تی، ئو ئامانجه ی که له به دیه نانی مروځدا هیه، ئو وه یه مروځ به خوشویستن و ترسه وه خواى گه وره به رستی و مافى خوایه تی بدات، مروځ به و کاره ده بیته به نده ی الله، که پییده وتریت عه بدوالله، واتا نه سته مه جگه له خوا به ندایه تی بو هیچ مه خلوقیک بکات. له بهرئو وه ی به زه یی خوا به سهر تووړه ییدا زالبووه، ئو وه به لایه وه به زه یی خوښه ویستره له تووړه یی، بویه عه بدولپرهمانی به لاوه خوښه ویستره له عه بدولقه هار.

بەش

لەبەر ئەوەی هەموو بەندەیهك بەپێی ئیراده دەجولێتەو، هیممەتیش بنەمای ئیرادهیه و کێڵاندن و هەولێ لەسەر ئیرادهی دەوەستێتەو، ئەو خۆشەویستەکان ناویک بەلای خوای گەورەو بریتییە لەناوی (هەمّام و حارث). لەبەر ئەوەی دەسلالت و مولک و پادشایەتیی راستەقینە هی خوای گەورەیه، ئەو سووکترین و نزمترین ناویک بەلای خوای گەورەو ناوی (شاهەنشا)یه، واتا: پادشای پادشایان و سولتانێ سولتانەکان. هەندێ ئەهلی زانستیش نازناوی دادوهری دادوهران بەکاردههێنن. ئەلێ: هیچ کەسێ دادوهری دادوهران نییه تەنیا خوای گەورە نەبێ کە بپاری هەرشتیک بدات دیتەدی.

ئینجا ئەو ناوێ قیزەونی و سووکی هەبێ و لەدوای ئەوانە پێشتر باسکران، ناوی: گەورە خەلکی، گەورە هەمووانە، ئەو هەش تەنیا تاییبەتە بەپەيامبەری خواو (صلی الله علیه وسلم) کە فەرموویەتی: "أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرٌ"^١، واتا: من گەورە کورانی ئادەم لەپۆژی قیامەتدا و شانازییش نییه.

بەش

لەبەر ئەوەی الحرب (جەنگ) و المرأة (تال) لای مەرووف ناخۆش و ناشیرینه، ئەو بوونەتە دوو وشەیی ناشیرین، بۆ هاووشیوەکانیشیان هەروا، ئەو ناوانە کاریگەرییان بەسەر ناوێنراوە هەیه، هەروەك حزن (خەفەت) کاریگەری هەبوو لەسەر سەعیدی کۆپی ئەلموسەیب و بنەمالە کەیی.

^١ - موسلیم ئیخراجی کردووه (٢٢٧٨).

بہش

ئەو ناوانە رەشبىنىي ئەھىتن، ھەرۈەك بەكابرايەك بلىي ئەرئ ئاسانت لايە يان سەرکەوت؟ ئەۋىش بلى: نە. رەشبىنىي ئەكەۋىتە سەر دلى خوت، بەتايىت ئەۋانەي ھەمىشە رەشبىن و بىزارن، بۆيە حىكمەتى خۋاي گەرە ۋەھاي پىۋىست كىرۋە، قەدغەي بەكارھىنانى كۆمەلئ ناو بکات كە ناخۋشى و بىزارىي بخەنە بەر گوئى مړوځ، ئەمە و سەربارى ئەۋەي كۆمەلئ توانج ئەخاتە پال ناۋەكە، كەسەكە ناۋنراۋە ئاسان كەچى سەخت و گىرتىن مړوځە.

کارڀڳي تر: ٺهويش ٺهويه داواي شتيڪ لهه ڪهسيڪ بکري پر پيٽ به ناوه ڪهي بي،
 ڪهسه ڪه ٺهوهي لا نه بي و پي نه ڪري و ٺهوهه ببيته هوڪار بو سه رزه نشتر ڪردن و
 جنيويڊاني.

کاریکی تر: گومانی که سه که به وهی هه لگری واتای شه و ناو هیه و رهنگه وه های لیبکات خوی به باش بزانی و به سهر خه لکی تر دا خوی به رز رابگریت، شه مه واتای شه وهیه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی کرد ناو بردری به (برّه) - چاکه کار) و فه رموی: "لَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِأَهْلِ الْبِرِّ مِنْكُمْ" ، و اتا: خوتان پاک رامه گرن و وه های پیشان مه دهن چاکه کارن، شه وه خوی گه وردهیه له نیوه باشت ر چاکه کار ده ناست.

^۱ - موسليم ٹيخراجي ڪريو (۲۱۲۷).

- موسليم ٹيغراجي گروپ (۲۱۴۲).

بهش

هرچی کونیه‌یه، نه‌وه ریژه بۆ خاوه‌ن کونیه و ئاماژه بۆ کردنی، په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) کونیه‌ی ئه‌با تورابی له‌عه‌لی نابوو(خوای لی رازی بی)، برابه‌کی نه‌ه‌سی کوری مالیکی به‌کونیه‌ی ئه‌بی عومه‌یر ناوده‌برد که هیشتا منداڵ بوو، پینه‌که‌یشتبوو.

له‌پێبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه‌وه بوو کونیه‌ی له‌هه‌موو که‌س ده‌نا، منداڵی هه‌بووایه یان نه‌بووایه، ته‌نیا نه‌می کرد کونیه‌ی ئه‌با ئه‌لقاسم به‌کاربه‌یت‌یت، به‌دروست لی‌یه‌وه هاتوو هه‌رموویه‌تی: "تَسْمَوُا بِاسْمِي وَلَا تَكُنُوا بِكُنْيَتِي"^١، واتا: ناوم له‌منداڵ بنین، به‌لام کونیه‌م به‌کارمه‌هین. خه‌لکی له‌وه‌دا جیاوازی‌بونه و چوار بۆچوونیان بۆ دروست بووه:

یه‌که‌م: به‌په‌هایی جائیز نییه کونیه‌ی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به‌کاربه‌یت‌یت که(ئه‌با ئه‌لقاسم)ه، جا به‌ته‌نیا به‌کاربه‌یت‌یت یان له‌گه‌ل ناوه‌که‌یدا، که‌سه‌که زیندوو بی یان مردوو، گشتگیری و رده‌هایی ئه‌م هه‌رمووده سه‌حیحه‌یان بۆ بووه‌ته به‌لگه.

دووه‌م: نه‌هیکردن له‌کۆکردنه‌وه‌ی ناو و کونیه‌که پیکه‌وه، جا نه‌گه‌ر که‌سێک ناوه‌که‌ی به‌کاره‌یتا به‌بی کونیه‌که یان کونیه‌ی به‌کاره‌یتا به‌بی ناوی موحه‌ممه‌د، نه‌وه کیشه‌ی تیا‌دا نییه، ئه‌بر داوود نه‌وه‌ی وتوو له‌(باب من رای الا یجمع بینهما - به‌شی نه‌وه‌ی وه‌های بینووه پیکه‌وه کۆنه‌کرینه‌وه) پاشان باسی هه‌رمووده‌که‌ی ئه‌بی ئه‌لزوبه‌یری کردوو له‌جابه‌وه که په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) هه‌رموویه‌تی: "مَنْ تَسَمَّى بِاسْمِي فَلَا يَتَكَنَّ بِكُنْيَتِي. وَمَنْ تَكَنَّ بِكُنْيَتِي فَلَا يَتَسَمَّ بِاسْمِي"^٢، واتا: هه‌رکه‌سی ناوی منی له‌منداڵی نا با کونیه‌ی منی له‌گه‌لدا

^١ - بوخاری(٦١٧٨) و موسلیم(٢١٢٤) ئیخراجیان کړیوه.

^٢ - نه‌بر داوود ئیخراجی کړیوه(٤٩٦٦).

به کار نه هيتي، هر که سيکيش کونيهی منی به کار هيتا با ناوی من له مندالی نه نيت. ترميزی گيږاويه تيبه وه و نه لي: فه رموده يه کی (حسن غريب) ه^۱، هر ترميزی گيږاويه تيبه وه له فه رموده يه کی موحه ممدی کورپی عجلانه وه ئه ویش له باوکیه وه ئه ویش له نه بو هورده يره وه نه لي: (حسن صحيح) ه^۲.

سييه م: جائيزه هر دوو کی کويکريته وه، نه وه گوازراوه ته وه له مالیکه وه^۳، خاوه نانی نه م بۆچوونه به لگه یان نه وه يه که نه بو داوود و ترميزی گيږاويانه ته وه له عه لييه وه وتويه تی: وتم: نه ی په يامبه ری خوا، نه گهر له دواي تو کورپکم بوو، ئاساييه ناوی تو ی لی بنيم و کونيه ی تو هه لېگرم؟ فه رموي: به لي. ترميزی نه لي: فه رموده يه کی (حسن صحيح) ه^۴.

چواره م: هه لگرتنی کونيه ی نه با نه لقاسم له ژيانی په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) قه ده غه بوو، له دواي کۆچی دوايکردنی جائيزه، هۆکاری نه هيه که نه وه يه تاييه ت بووه به ژيانتيه وه، چونکه له سه حيدا سه لماوه له فه رموده يه کی نه نه سه وه وتويه تی: پياويک له به قيعدا بانگيکرد و وتی: نه ی نه با نه لقاسم. په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) لای کرده وه. پياوه که وتی: نه ی په يامبه ری خوا بانگی به ريزتم نه کرد، به لکو له گه ل فلانه که سم بوو، په يامبه ری خواش (صلی الله عليه وسلم) فه رموي: "تَسْمَوْا بِاسْمِي وَلَا تَكْنُؤْا بِكُنْيَتِي"^۵، واتا: ناوی من هه لېگرن به لام کونيه ی من به کار مه هيتن.

دروست: ناوان به ناوی موحه ممد جائيزه، هه لگرتنی کونيه که ی قه ده غه کراوه، قه ده غه بوونه که له ژيانی خويدا تووندتر بووه، له لایه ن په يامبه ر (صلی الله عليه وسلم)

^۱ - ترميزی ئيخراجي کړيووه (۲۸۴۳).

^۲ - ترميزی ئيخراجي کړيووه (۲۸۴۱).

^۳ - المنتخب للباقي ۲/ ۲۹۶.

^۴ - ترميزی (۲۸۴۳) و نه بو داوود (۴۹۶۷) ئيخراجيان کړيووه.

^۵ - يوخاری ئيخراجي کړيووه (۲۱۲۱).

وسلم) هوه كوكردنه وهی ههردووکیان (ناو و کونیه کئی) قه دهغهیه، له سه دروستیی
 فهرمووده کئی علی (خوای لی رازی بی) تیبینی ههیه، له ترمیزییدا له یواری
 ته سحیح کردندا جوړی ناسان وهرگرتن ههیه، بیتگومان علی وتویه تی: نه وه
 موله ته بۆ نه، جا نه مه به لگه یه بۆ نه وهی بۆ غیری علی قه دهغهیه، خواش
 زاناته.

بهش

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی کردووه له ناوانانی تری (العنب) به (کرم):
 فهرموویه تی: "الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ"، واتا: به خشنده و سه خاوه تی، دلی مروشی
 باوه پرداره، له بهر نه وهی وشه ی (کرم) به لگه ده دات له سه ر خیر و سوودی زۆر: نه وه
 دلی بهنده ی باوه پردار شایسته یه به و ناوه نه ک دار میتو.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی: "لَا تَغْلِبَنَّكُمْ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ
 صَلَاتِكُمْ، أَلَا إِنَّهَا الْعِشَاءُ وَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَهَا الْعَتَمَةَ"، واتا: نه عرب زال نه ین به سه ر قاندا
 له ناوی نویژه که تان که نویژی عیشایه و نه وان پینی ئه لاین (الْعَتَمَةُ - تاریکایی)، به دروست
 له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم) هاتووه فهرموویه تی: "لَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ
 وَالصُّبْحِ، لَأَتَوْفَمَا وَلَوْ حَبَوًّا"، واتا: نه گهر ئه یانزان له نویژی عیشا (الْعَتَمَةُ) و به یانییدا
 چی خیر و فزلیک ههیه، نه وه به گاگولکی بۆی ده هاتن. وتراوه: نه مه نه سخی
 قه دهغهیه، وتراوه به پیچه وانه وهیه، دروست پیچه وانه ی ههردوو بۆچوونه، چونکه
 میژووی هیچ یه ک له و دوو فهرمووده یه نازانریت و دژیه کیش له نیوان ههردوو

١- بوخاری (٦١٨٣) ئیخرالجی کردووه.

٢- بوخاری (٦١٨٣) و موسلیم (٢٢٤٧) ئیخرالجیان کردووه.

٣- بوخاری (٥٦٣) ئیخرالجی کردووه له فهرمووده یه ک عه نوتکی کړی موغه یلی نه لمورنی و موسلیم (٦٤٤) له فهرمووده یه ک نیر نیر
 عومره وه.

٤- بوخاری (٦١٥) و موسلیم (٤٣٧) ئیخرالجیان کردووه.

فرموده دا نبي، چونکه به ټيکړاي نه هي نه کردوه له به کارهيناني وشه (الْعَمَّة)، به لکو نه هي کردوه له وهی دستبه رداری وشه عیسا بکريت که وشه که خوی گوره له قورئانه که یدا باسی کردوه و ناکري دستبه رداری لی بکريت و وشه (الْعَمَّة) به سهریدا زال بیت، بویه نه گهر بهو کاته بووتري عیسا و هندی جارش پیبووتريت (الْعَمَّة) کيشه ی ټیدا نبي، خواش زاناره.

نمه پاريزگاري کړنه له لایه ن پيامبر (صلى الله عليه وسلم) هوه له و ناوانه ی که خوی گوره خواپه رستيه کانی پی ناو بردوه، ناکري دستبه رداریان لی بکريت و وشه تریان به سهردا زال بکريت، هروه نه وانه ی دواتر کردوویانه و به هوی وه وازیان له وشه و بیژهی دهقه کان هیناوه و زاروه ی تازه یان به سهریاند پیڅخستوه، به هوی نه وه شه وه نه قامی و نه زانییه ک دروست بووه هر خوا پی زانایه و قه باره ی زیانه که ی ده زانیت.

۱۶- ریازی پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) له پاراستنی دهنتیق و هه لېژاردنی وشه کان

له وتاره کانیدا بیژهی هله دېژارد، بو نوممه ته که ی جوانترین و ناسکترین و ريکترین وشه ی هله دېژارد، وشه یه کی هله دېژارد دوور بووایه له وشه ی زبر و ناوون، قسه ی پیس و ناخوشي به کار نه دهینا و هاوار و هرای نه بوو، له قسه دا زبر و تووند نه بوو. حه زی نه ده کرد وشه یه کی گوره دهره ق به که سی به کار بهیننی شیاوی نه بی، یان حه زی نه ده کرد وشه یه کی زبر دهره ق به که سی به کار بهیننی شایسته ی نه بی.

له نمونه ی یه که م: ريگری ده کرد به که سی دووړو بووتريت "گوره مان"، فرموده ی: "قَائِلُهُ إِنَّ يَكُ سَيِّدًا فَقَدْ أَسْخَطْتُمْ رَيْكُمُ عَزَّ وَجَلَّ"، واتا: نه گهر نه مه

^۱ - نه بو داوود ټيخراجي کردوه (۴۹۷۷).

گه وره تان بئ، نه وه خوای په روه ردگارتان تووړه کردووه. ریگری کردووه به نه بو جهل بووتری نه بو نه لحه کهم، هه روه ها ناوی نه بو نه لحه کهمی هاوه لی گوری بو نه بو شوره یح و فهرمووی: "إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَكَمُ، وَإِلَيْهِ الْحُكْمُ"^۱، واتا: خوای گه وره بریارده ره و بریار بو نه وه گه ریته وه و لای نه وه.

هه روه ها نه می کردووه کویله به گه وره کهی چی ژن بی یان پیاو بلئی (ریی وریتی)، یان خاوهن کویله به کویله کهی بلئی (عبدی - به نده کهم)، به لکو خاوهن کویله بلئی: کوره لاوم و کچه لاوم. کویله ش بلئی: گه وره م، خاتوونم^۲.

هه روه ها فهرمایشتی به و وتاریتزه ی که وتی: هه رکه سی گوتیه لی خوا و په یامبه ری خوا بی نه وه ریئیشاندهری وه رگرتووه، هه رکه سی کش سهریچیان بکات ویل و سهرگردان بووه. فهرمووی: "بئس الخطیبُ أنت"^۳، واتا: تو خراپترین وتاریتزیکی. له نمونه ی فهرمایشتی: "لَا تَقُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فَلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فَلَانٌ"^۴، واتا: مه لئین نه گه ر خوا و فلان ویستیان لی هه بی، به لکو بلئین نه گه ر خوا ویستی هه بی پاشان فلانه کهس.

هه رچی به شی دووه مه، وتنی وشه ی سهرزه نشتکار بو که سی شایسته به و قسه یه نه بی، بو نمونه نه هیکردووه قسه به کات بووتریت و فهرموویته: "إِنَّ اللَّهَ هُوَ الدَّهْرُ"^۵، واتا: کات به ده ست خوای گه وره یه هه لیده سووړیته.

له وه دا سی خراپه هه یه:

یه کهم: جنیودان و قسه وتن به شتیکی شیاو به جنیو پیدان نییه، چونکه کات له لایه ن خواوه دروستکراوه و ملکه چی فرمانی خوای گه وره یه.

^۱ - نه بو داوود (۴۹۵۵) و نه سانی (۵۳۸۷) څیخراچی کردووه.

^۲ - نه بو داوود (۴۹۷۵) څیخراچی کردووه.

^۳ - موسلیم څیخراچی کردووه (۸۷۰).

^۴ - نه بو داوود څیخراچی کردووه (۴۹۸۰).

^۵ - بوخاری (۶۱۸۲) و موسلیم (۲۲۴۶) څیخراچیان کردووه.

دووه: جنيودان به کات هاوبهش په يداکردن له خورده گريټ، چونکه نه و که سې جنيو به کات ددهات، وه ها گومان ده کات کات سوود و زيانې به ده سته.

سپيهم: جنيودانيان به هوي رووداني کارېکه وه، نه گهر له و کاره دا حق به پيې نارو زوي نه وان هه لېسو و پيايه، نه وه ناسمانه کان و زهوي به سر به کدا کاول ده بوو، به لام که کات هيچې به ده ست نپيې، نه وه جنيودانيان به کات جنيودانه به خواي گه وره، بوي نارو زايي و نازاره بې خواي گه وره.

له مه دا په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمويې تي: "لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: تَعَسَ الشَّيْطَانُ فَإِنَّهُ يَتَعَاطَمُ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الْبَيْتِ، فَيَقُولُ: بِقُوَّتِي صَرَعْتُهُ، وَلَكِنْ لِيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ يَتَصَاغَرُ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ"، وانا: هيچ بهك له نيود نه لي چاره پرهش بي شهيتان، به و قسه يه گه وره ده بي وهك خانويي كه زل ده بي و نه لي: به هيزي خوم دام به زه ويدا، به لكو با بلي: بسم الله، به وه نه وه نده بچوك ده بيته وه تاوه كو نه ندازه ي ميشيك.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) رينمايي هه ركه سيكي كړدوه شهيتان به شتيك مهس و ده ستي لي وه شان دووه كه يادي خوا بكات و بسم الله بكات و په نا به خوا بگري له شهيتان، نه وه سوود به و كه سه ده گه يه ني و شهيتان يش تووړه نه کات.

هه روه ها نمونه يه كي تر، نه هيكردي له وه ي كه سيك بلي: ده روونم پيس بووه "خُبَّتْ نَفْسِي، وَلِيَقُلْ: لَقِسْتُ نَفْسِي"، وانا: به لكو با بلي ده روونم رهق بووه. وشه ي پيسي ره تکر دووه ته وه، چونکه ناشيريني و نابووتیي تي دايه.

له وانه: نه هيكردوه كه سي له دواي له ده سته رچووني كار بلي: نه گهر وه ها و وه هام ده كړد. بوي رينمايي ده کات بې و تني نه وه ي سوودي پي ده گه يه ني، با بلي: "قَدَّرَ

^۱ - نه بو داوود ثيخراجي كړدوه (۴۹۸۲).

^۲ - بوخاري (۶۱۷۹) و موسليم (۲۲۵۰) ثيخراج كړدوه.

اللَّهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ^۱، واتا: قەدەری خوایە، چی بووی ئەو دەکات. چونکە لە ئەگەر (لو) ئەو ھەیە، ئەگەر ئەو لە دەروونی خۆیدا ئەو رووبدایە، ئەو شتێکی تر رووی دەدا جیاواز لەو خۆی گەرە بپاری داو و ویستی روودانی ھەبوو. جا لەو قسەیەدا ئەگەر لەبەدرۆستەوێ قەدەر زگاری بێ، ئەو لەبەرھەستیکردن و ناپەزاییبوونی بەرانبەر خۆی گەرە زگاری نابێ کە ئەو: ئەگەر ئەو بکەدایە، ئەو ئەو لادەبرد کە خۆی گەرە بۆ منی ئەندازە و قەدەر کردبوو.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردووە (۲۶۶۴).

هه‌شته‌م: به‌شی زی‌کر و یاد

۱- رینه‌مایی و رییازی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌یادکردنه‌وه‌ی خوای

گه‌وره‌دا

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاملترین خه‌لکی بوو له‌زی‌کر و یادی خوای گه‌وره‌دا، نه‌ک هه‌ر ئه‌وه، به‌لکو ته‌واوی فره‌ماشته‌کانی، یادی خدا و ئه‌وه بوو خدا پیتی خۆشبوو، فرمان و نه‌هی و ته‌شریعی بۆ ئوممه‌ت یادیکی بوو بۆ خوای گه‌وره. هه‌والدانی له‌بارهی نار و سیفه‌ت و جوکم و کرداره‌کانی خوای گه‌وره و موزده و هه‌ره‌شه‌کانی، یادی‌ک بوون له‌خۆیه‌وه بۆ خوای گه‌وره. ستایشی خۆی بۆ خوای گه‌وره به‌باسکردنی خوایه‌تی الله و شکۆدارکردن و سوپاس و ته‌سبیحاتکردنی، یادی‌که له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) بۆ خوای گه‌وره. تکا و داوی له‌خوای گه‌وره به‌ویست و ترسه‌وه، یادیکی بوو بۆ خوای گه‌وره، بێده‌نگ و کپیوونی یادیکی بوو بۆ خوای گه‌وره له‌ده‌ئه‌وه ئه‌نجامی ده‌دا. له‌هه‌موو کات و حالواریدا یادکه‌ره‌وه‌ی خوای گه‌وره بوو. یادی خوا له‌هه‌ناسه‌ی و رویشتن و سواربوون و دانیشتن و پالکه‌وتن و راوه‌ستانیدا ئاماده‌یی هه‌بوو.

که له‌خه‌و هه‌لده‌ستا ئه‌یفه‌رموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ"، واتا: سوپاس بۆ خوا که زیندووی کردینه‌وه دواي ئه‌وه‌ی مراندینی و گه‌رانه‌وه‌شمان هه‌ر بۆلای خۆیه‌تی.

عائیشه (خوای لی رازی بی) ئه‌لێ: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که له‌خه‌و راده‌په‌ری ده‌جار (الله أكبر) ی ده‌کرد، ده‌جار (الحمد لله) و ده‌جار (سبحان الله وبحمده) و ده‌جار (سبحان الملك القدوس) و ده‌جار (استغفر الله) و ده‌جار (لا إله إلا الله) و پاشان ده‌جار ئه‌یفه‌رموو: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَيْقِ الدُّنْيَا، وَضَيْقِ يَوْمِ

القيامة^١، وَاَتَا: خوابه گيان په نات پي ده گرم له سه ختي دونيا و له سه ختي روځي قيامه ت. پاشان نوږي ده ستيده كړد^٢.

هه واليشي داوه نه گهر هه ركه سيك له شه ودا له خه و هه لسا بلي: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ" الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ" پاشان بلي: خوابه گيان ليم خوش به "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي" يان بپاړيته وه، نه وه خوي گوره داوي قبول ده كات، نه گهر ده ستنوږي بشوري و نوږ بكات، نوږه كه ي قبول ده كريت^٣ بوخاري باسيكردوه^٤.

ثيبن عه باس (خوي لي رازي بي) له باره ي په يامبه ري خواوه (صلي الله عليه وسلم) نه گيړيته وه سه باره ت به و شه وه ي لاي بووه و نه لي: كه له خه و هه لسا سه ري به رزكړده وه يو ناسمان و ده نايه تي كو تاي سورته تي نالي عيمراني خوښده وه، پاشان فهرمووي: "اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبِّتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلَهِي، وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ"^٥، وَاَتَا: خوابه گيان سوپاس و ستايش ته نيا يو تو، تو رووناكي ناسمانه كان و زه وي و نه وانه شي كه تيايدان، سوپاس و ستايش ته نيا يو تو، تو راگري ناسمانه كان و زه وي و نه وانه شي كه تيايدان، سوپاس و ستايش ته نيا يو تو تو حق و راستييت، به لښت حقه، گه يشته

^١ - نه يو داوود (٥٠٨٥) و نسائي (١٦١٧) نيزاجيان كړدوه.

^٢ - بوخاري گيړاويه تيبه وه (١١٥٤).

^٣ - بوخاري (١٨٢) و موسليم (٧٦٢) نيزاجيان كړدوه.

ديدارت حەقە، فەرمايشتت حەقە، بەهەشت حەقە، دۆزەخ حەق و راستە،
پەيامبەران حەق و راستين، موخەممەد حەقە، قىامت حەقە، خوايە گيان من وا
ملکەچى تۆ بووم، باوەرپم بە تۆ هينا، تەنيا پشتم بە تۆ بەستووه، تەنيا بۆ لای تۆ
دەگەر پيمەوه، ناکۆکييم بۆ لای تۆ دەهينم و تۆ دەکەمە برپاردەر، لەتاوانى پيشووم
و دواتريش خوش ببە، لەوہى نهينى و ئاشکرايە، تۆ خواى منى، هيچ خوايەکى
بەحەق بوونى نيه جگە لە تۆ، هيچ هيز و گۆرانکاریهك نيه بەبى ويستى خواى
گەرە.

عائيشە (خوای لى رازى بى) ئەلێ: پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کە لەخەو
هەلەستا ئەیفەرموو: "اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي
لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ يَا ذُنْكَ، إِنَّكَ تُهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ"، واتا:
خوایە گيان ئەى پەروەردگارى جبريل و ميکائيل و ئيسرافيل، داھينەرى
ئاسمانەکان و زەوى، زانای ناديار و ديارى، تۆ برپار لەنيوان بەندەکانت دەدەى
لەوہى تيايدا جياواز و ناکۆکن، ريڤماييم بکە بۆ ئەو شتەى حەقە و تيايدا جياوازي
هەيە و بەمۆلەتى خۆت ريڤيشاندەرييم بکە، ئەوہ تۆى کيىت بووى ريڤيشاندەريى
دەکەى بۆ حەق و راستى.

کە لەمال دەرەچوو ئەیفەرموو: "بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ
أُضِلَّ أَوْ أَضِلَّ، أَوْ أزلَّ أَوْ أزلَّ، أَوْ أَظْلَمَ أَوْ أَظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ"، واتا:
بەناوى خوا و تەنيا پشتم بەستە خوا، خوايە گيان پەنات پى دەگرم لەوہى بيمە
مايەى گومرايى خەلک يان گومرا بکريم، خەلک لەخشتە بەرم يان لەخشتەم بەرن،

^١ - موسليم ئىخراجى کردووه (٧٧٠).

^٢ - ئەبو داوود (٥٠٤٩) و ترميزى (٣٤٢٧) و ئيبن ماجه (٢٨٨٤) ئىخراجيان کردووه.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویەتی: "إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيُسَلِّمْ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلْيَقُلْ 'اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ'"، واتا: ئەگەر یەکێ لە ئێووە چوووە مەزگەوتەووە یا سەلام بکات و سەلاوات بۆ من بنێڕێ و بڵێ (اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ)، واتا: خوايە گیان دەرگاگانێ بە زەویی خۆتەم بۆ بکەرەووە، کە دەرچوو بڵێ: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ)، واتا: خوايە گیان داوای فەزڵ و چاکەیی خۆت دەکەم.

کە نوێژی بە یانینی دەکرد، لە شوێنی نوێژەکەیی دادەنیششت تاووە کو خۆر هەڵدەهات و یاد و زیكری خوای گەورەیی دەکرد. لە بە یانینیوونەووەدا ئەیفەرموو: "اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أُمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ"، واتا: خوايە گیان بە ناوی تۆوە بە یانیمان کردەووە و ئێوارەمان کردەووە، بە تۆوە دەرژین و دەمرین و گەرانهووەشمان هەر بۆلای تۆیە. فرموودە یەکێ سەحیحە.^۱

ئەیفەرموو: "أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذَا الْيَوْمِ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذَا الْيَوْمِ، وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ، وَسُوءِ الْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ، وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ"، واتا: بە یانیمان کردەووە و دەسەلات هەر هی خوايە، سوپاس هەر بۆ خوايە، هیچ خوايەکی بە حەق بوونی نییە جگە لە الله تاقانە و بێ هاو بەشە، دەسەلات و ستایش هەر شایستە بە خۆیەتی، ئەندازە کاری هەموو شتیکی، خوايە گیان داوای خێر و خوشیی ئەمڕۆت لێ دەکەم، هەروەها خێر و خوشیی دواتری، پەنات پێ دەگرم لە شەپۆ خراپەیی ئەمڕۆ و شەپۆ خراپەیی دواتری، خوايە گیان پەنات پێ دەگرم لە تەمبەلی، لە خراپەیی خۆبەزلزانی، خوايە گیان پەنات پێ دەگرم لە سزای دۆزەخ و لە سزای تاوگۆر. کە

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردووە (۷۱۲).

^۲ - ئەبو داوود (۵۰۶۸) و ترمیزی (۳۳۹۱) و ئیبن ماجە (۳۸۶۸) ئیخراجیان کردووە.

ئىوارەش دەهات ئەيفەرموو: "أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ..."، واتا: ئىوارەمان کردەوه و مولك و دەسه لائىش هەر خوايه.....هەتا كوتايى. موسليم ياسى کردەوه.^۱

ئەبو بەكر(خوای لى رازى بى) بەپەيامبەر(صلی الله عليه وسلم)ى وت: كۆمەلى وشەم پى بلى لەبەيانيان و ئىواراندا بىلیم، فەرموى بلى: "اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِكُهُ وَمَالِكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ"، واتا: خوايه گيان ئەى دامىنەرى ئاسمانەكان و زەوى، زانای ناديار و ديار، پەروەردگار و خاوەن و پادشای هەموو شتێك، شایەتى دەدەم هیچ خوايهكى بەحق بوونی نىيە جگە لەخۆت، پەنات پى دەگرم لەخراپەى دەروونی خۆم، لەخراپە و هاوبەشیى شەیتان، پەنات پى دەگرم لەوەى خراپەيك بەسەر خۆمدا بەیتەم یان پەلکێشى بکەم بۆ سەر موسلمانێك. ئەو بلى لەبەيانيان و ئىواران و ئەو کاتەى دەچیتە جیگەى خەو.^۲

هەروەها پەيامبەرى خوا(صلی الله عليه وسلم) فەرموویەتى: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحٍ كُلِّ يَوْمٍ وَمَسَاءٍ كُلِّ لَيْلَةٍ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - ثَلَاثَ مَرَّاتٍ - إِلَّا لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ"، واتا: هەر كەسێك لەبەيانيان و ئىوارانى هەموو رۆژێكدا سى جار بلى: "بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ"، واتا: بەناوى الله كە هیچ شتێك لەگەڵ ناوى ئەودا ناتوانى لەزەوى و ئاسماندا زیان بدات، الله كە بیسەر و زانایە. ئەو لەو رۆژەدا هیچ شتێك زیانى لى نادات. فەرموودەیهكى سەحیحە.^۳

^۱ - موسليم ئىخراجى کردەوه (۲۷۲۲).

^۲ - ئەبو داوود (۵۰۶۷) و ترمىزى (۲۳۹۲) ئىخراجیان کردەوه.

^۳ - ئەبو داوود (۵۰۸۸) و ترمىزى (۲۳۸۸) و شەيخ ماجە (۲۸۶۹) ئىخراجیان کردەوه.

هروه‌ها فرمودیه‌تی: "رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرْضِيَهُ"، واتا: هه‌رکه‌سی به‌یانیان و ئیواراندا بلی: "رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا"، واتا: رازی بووم الله په‌روەردگارم بی و ئیسلام ئایینم بی و موحه‌مه‌دیش په‌یامبه‌رم بی. ئەو مافه به‌سهر خواوه ئەو که‌سه رازی بکات. ترمیزی و حاکم ته‌سحیحیان کردوه.^۱

هه‌رموویه‌تی: هه‌رکه‌سی به‌یانیان و ئیواران بلی: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَشْهَدُ، وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ، وَجَمِيعَ خَلْقِكَ، أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ"، واتا: خواجه گیان به‌یانیم کرده‌وه و خۆت و فریشته‌کانی هه‌لگری عه‌رشی خۆت و هه‌موو فریشته‌کان و بوونه‌وه‌ران ئەکه‌مه شایه‌ت که هیچ خواجه‌کی به‌حق بوونی نییه جگه له‌خۆت و موحه‌مه‌دیش به‌نده و په‌یامبه‌ری خۆته. ئەگەر یه‌ك جار ئەوه بلی، ئەوه یه‌ك له‌سهر چواری جه‌سته‌ی له‌دۆزه‌خ ده‌پاریزیت، ئەگەر دوو جار بیلێ نیوه‌ی له‌سووتانی دۆزه‌خ ده‌پاریزیت، ئەگەر سی جار بیلێت، ئەوه خوای گه‌وره سی له‌سهر چواری جه‌سته‌ی له‌دۆزه‌خ به‌دوور ده‌گریت، ئەگەر چوار جار بیلێت، ئەوه خوای گه‌وره له‌دۆزه‌خ ده‌پاریزی. هه‌رمووده‌یه‌کی هه‌سه‌نه.^۲

ئه‌فه‌رمووی: هه‌رکه‌سی به‌یانیان و تی: "اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ، فَمِنْكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، لَكَ الْحَمْدُ، وَلَكَ الشُّكْرُ"، واتا: خواجه گیان به‌یانیم کرده‌وه و هه‌ر نیعمه‌تێک لای من هه‌بی یان لای به‌نده‌کانت، ئەوه ته‌نیا له‌لایه‌ن خۆته‌وه‌یه و هیچ هاو‌به‌شیکت نییه، سوپاس و ستایش ته‌نیا شایسته‌یه به‌تۆ. ئەوه سوپاسی رۆژه‌که‌ی کردوه، هه‌رکه‌سی‌کیش ئیواران بیلێت، ئەوه سوپاسی شه‌وه‌که‌ی کردوه. هه‌رمووده‌یه‌کی هه‌سه‌نه.^۳

^۱ - ترمیزی (۳۲۸۹) و حاکم (۱/۶۹۹-۱۹۰۵) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - ته‌بو داوود (۵۰۶۹) و ترمیزی (۳۵۰۹) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - ته‌بو داوود ئیخراچی کردوه (۵۰۷۳).

له به یانیان و ئیواراندا ئەم و یرد و دوایانهی دهخویند: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي"، واتا: خوايه گيان داواي سهرفرانزي و سه لاهه تيت لي ده كه م بو دنيا و ناخيره تم، داواي سهرفرانزي و سه لاهه تيت لي ده كه م بو نايين و دنيا و كه سوکار و سه روهت و سامانم، خوايه گيان عه يبه كانم داپوشه و ترس و خه فه تم بره ويينه وه، خوايه گيان له به رده ستي خۆم و له پاش و لای راست و چه پ و سه ره وه بمپاريژه، په نا به مه زني تو ده گرم له هه ر فيلک لي م بکريت. حاکم ته سحيحی کردوه.^۱

فه رمويه تي: هه ركه سي له ئيوه به ياني کردوه با بلي: "أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ: فَتْحَهُ وَنَصْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهُدَايَتَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ"، واتا: به يانييمان کردوه و مولك و ده سه لاتيش هي (الله) يه كه په روه ردگاري هه ردوو جيهانه، خوايه گيان داواي خيرو خوشي ئه مروت لي ده كه م، له سه ركه وتن و رووناكي و به ركه ت و ري نيشانده ري ئه م روژه، هه روه ها په نات پي ده گرم له خراپه ي ئه مروت و خراپه ي دواتري. پاشان ئه گه ر ئيواره شي کردوه با نمونه ي ئه وه بلي. فه رموده يه كي حه سه نه.^۲

كه به ياني ده کردوه ئه يه رموو: "أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَدِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ، وَمِلَّةِ أَبِيْنَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ"، واتا: به يانييمان کردوه له سه ر سرووشي ئيسلام و ئيخالس و ئاييني موحه ممه دي په يامبه رمان و ئوممه تي ئيبراهيمي په يامبه رمان كه يه كتاپه رست و ملكه چ بوو بو خوا و له هاوبه ش په يداكه ران نه بوو.

^۱ - حاکم ئیخراجی کردوه ۱/۶۹۸ (۱۹۰۲).

^۲ - ئه بو داورد ئیخراجی کردوه (۵۰۸۴).

^۳ - ئه حمه د ئیخراجی کردوه ۲۴/۷۷ (۱۵۳۶).

لێیەو دەگێردرێتەووە که بەفاتیمە ی کچی فەرمووە: "مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَسْمَعِي مَا أَوْصِيكَ بِهِ أَنْ تَقُولِي إِذَا أَصْبَحْتَ وَأَمْسَيْتِ: يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ، بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ"^۱، واتا: چی شتێک رێگریت ئەکات گۆییبیستی ئەو نامۆزگارییەم بێ که بە تۆی دەکەم تاوەکو لەبەیانیان و ئیواراندا بڵێی "يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ، بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ"، واتا: ئەو خۆی زیندوو، پەنا بۆ بەزەیی خۆت دەهێنم که هەموو کاروباری ژيانم بۆ چاک بکە ی و بۆ چاوتروکانیکیش بێ رادەستی دەروونی خۆم نەکە ی.

فەرموویەتی: گەورە ی داوای لێخۆشبوون (سید الاستغفار) ئەوێ بەندە بڵێ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ" هەرکەسی بەیانیان بێخوینی و دانیابی پێی، بمری لەو رۆژەیدا دەچێتە بەهەشت، هەرکەسێکیش ئیوارە بێخوینی دانیابی پێی و شەوێکە ی بمری دەچێتە بەهەشت^۲ که ئەلێ: خوا یە گیان تۆ پەرورەدگاری منی، هیچ خوا یەکی بەحق بوونی نییە جگە لەخۆت، من بەندە ی تۆم، بەوێ لەتوانامدا بێ لەسەر بەلێن و پەیمانی خۆم، پەنا بە تۆ دەگرم لەهەر خراپە یەک دامهینابی، دان بەنیعمەتی تۆدا دەنێم که بە منت داو، دان بەتاوانی خۆمدا دەنێم، خوا یە گیان لێم خۆش بە، هیچ کەسی لە تاوانەکان خۆش نابێ ئیلا تۆ نەبی.

فەرموویەتی: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ وَحِينَ يُمَسِي: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِثْلَ مَرَّةٍ، لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ، إِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ"^۳، واتا: هەرکەسی

^۱ - مەزەر (۱۶۶۸) و نەسانی لە الکبری (۱۰۳۳) و حاکم (۷۳۰/۱) (۲۰۰۰) ئیخراجیان کردووە.

^۲ - بوخاری ئیخراجی کردووە (۶۳۰۵).

^۳ - بوخاری (۶۴۰۵) و موسلیم (۲۶۹۲) ئیخراجیان کردووە.

له به یانیان و ئیواراندا ئەم و یرد و دوعایانە ی دەخویند: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي"، واتا: خوايه گيان داواي سەر فرزاي و سەلامەتیت لی دەکەم بۆ دنیا و ئاخیرەت، داواي سەر فرزاي و سەلامەتیت لی دەکەم بۆ ئایین و دنیا و کەسوکار و سەرود و سامان، خوايه گيان عەیبەکانم داپۆشه و ترس و خەفەت بپەوینەوه، خوايه گيان لەبەر دەستی خۆم و لەپاش و لای راست و چەپ و سەرودە بپاریزه، پەنا بە مەزنی تو دەگرم لە هەر قیلتیک لیم بکریت. حاکم تەسحیحی کردووه.^۱

فەرموویەتی: هەرکەسی لە ئیوه بە یانی کردووه با بلی: "أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ: فَتْحُهُ وَنَصْرُهُ وَتَوْرُهُ وَبَرَكَتُهُ وَهُدَايَتُهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ"، واتا: بە یانییمان کردووه و موک و دەسەلاتیش هی (الله) یه که پەرودەگاری مەردوو جیهانە، خوايه گيان داواي خێرو خوشیی ئەمڕۆت لی دەکەم، لە سەرکەوتن و رووناکی و بەرەکەت و رێنیشاندەری ئەم رۆژە، هەرودەما پەنات پی دەگرم لە خراپە ی ئەمڕۆ و خراپە ی دواتری. پاشان ئەگەر ئیوارەشی کردووه با نمونی ئەو بلی، فەرموودە یه کی حەسەنە.^۲

که بە یانی دە کردووه ئەیفەرموو: "أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَدِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ، وَمِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ"، واتا: بە یانییمان کردووه لە سەر سڕوشتی ئیسلام و ئیخلاص و ئایینی موحمەدی پەيامبەرمان و ئوممەتی ئیبراهیمی پەيامبەرمان که یه کتاپەرست و ملکه چ بوو بۆ خوا و لە هاوبەش پەیدا کەران نەبوو.

^۱ - حاکم ئیخراجی کردووه ۶۹۸/۱ (۱۹۰۲).

^۲ - ئەبو داوود ئیخراجی کردووه (۵۰۸۴).

^۳ - ئەحمەد ئیخراجی کردووه ۷۷/۲۴ (۱۵۳۶).

لښه وه ده گټې دريټه وه فېرموويې تې: هرکې سې بهرگ و پوښاکې له بهر بکات و بلې: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا، وَزَقْنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ" نه وه خواي گه وه له تاواني پېښووتري خوشده بې^۱.

به دروست لښه وه هاتووه دوو جار به نوم خالیدی فېرمووه کاتې بهرگيکې نوښې له بهر کردووه، فېرموويې تې: "أَبْلِي وَأَخْلَقِي ثُمَّ أَبْلِي وَأَخْلَقِي"^۲، واتا: به ته مه ن دريژييه وه له بهرې بکې و بهرگي چاکتري به دواډا له بهر بکې. به ته مه ن دريژييه وه له بهرې بکې و بهرگي چاکتري به دواډا له بهر بکې.

۳- رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له کاتي چوونه وه مال

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هيچ کات له پرېکدا خوي نه کردووه به مالډا، به لکو کاتې چووته ژورده وه نه وان بهرگه پانه وه ي ټاگادار بوون، سه لامې لښان ده کرد، که ده هاته ماله وه له حالتياني ده پرسسييه وه، نه يه فېرموون: خوار دنتان هه يه^۳، هه ندي جاريش هيچ نه ده وت تاوه کو چي هه بووايه له بهر دهمي دانه نرا.

له سووننه ندا لښه وه هاتووه فېرموويې تې: نه گهر به کي چووه ماله وه ي با بلې: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ، بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا، وَعَلَى اللَّهِ رَبُّنَا تَوَكَّلْنَا" پاشان سه لام له مال و مندالي بکات^۴، واتا: خوايه گيان داواي خير و خوشي چوونه ژورده وه و ده رچوونت لي ده که م، به ناوي خواوه وا چووينه ژورده وه و پشتمان به سته (الله) ي په روه ردگار مان.

^۱ نه يو داوود ټيخراجي کردووه (۴۰۲۳).

^۲ موخاري ټيخراجي کردووه (۵۸۴۵).

^۳ موسليم ټيخراجي کردووه (۱۱۵۱).

^۴ نه يو داوود ټيخراجي کردووه (۵۰۹۶).

له په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) هوه هاتووه فهرموويه تى: "ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ رَجُلٌ خَرَجَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرِ وَغَنِيمَةٍ وَرَجُلٌ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ"، واتا: سى كه س له لايه ن خواى گه وره و كه فيلى و زامن كراون: كه سيك بؤ جيهاد له پيتناو خواى گه وره دهرده چيت، له لايه ن خواوه زامن كراوه مه تاوه كو خوا نه يمرينى و نه يخته به هه شته وه يان به سه لامه تى و به پاداشتى قيامه ت و ده سكه وته وه نه گه رپته وه مال، پياويكيش دهرده چي بؤ مزگه وت له زه مانه تى خواى گه وره دايه، پياويكيش به سه لامه وه دپته وه مال نه ويش له زه مانه ت و سپارده يى خواى گه وره دايه. فهرمووده يه كى سه حيحه^١.

به دروست له په يامبه رى خواوه (صلى الله عليه وسلم) هاتووه فهرموويه تى: "إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ لَا مَبِيتَ لَكُمْ وَلَا عِشَاءَ. وَإِذَا دَخَلَ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ. وَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعِشَاءَ"، واتا: پياويك بپته وه ماله وه و له هاتنه مال و خوارديندا بسم الله بكات، شه يتان نه لى: نه مشه و مانه وه و خواردين بؤ نيتمه نيبه، به لام نه گه ر له هاتنه وه مال بسم الله نه كات، شه يتان نه لى: نه مشه و ده توانين ليږه بمينينه وه، نه گه ر له نان خوارديندا خاوه ن مال بسم الله نه كات، شه يتان نه لى: مانه وه و خواردينشم بؤ هه يه. موسليم باسيكردوه^٢.

^١ - نه بر داوود شيخراجى كردوه (٢٤٩٤).

^٢ - موسليم شيخراجى كردوه (٢٠١٨).

۴- رښاري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له چوونه سر تاو:

له سه حيحه ښندا سه لماوه که له کاتي چوونه سر تاو دا فهرموويه تي: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ".^۱

هر له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) باس ده کړيت که فهرموويه تي: "سِتْرُ مَا بَيْنَ الْجَنِّ وَعَوْرَاتِ بَنِي آدَمَ إِذَا دَخَلَ الْكَنِيفَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ"^۲، واتا: نه گهر که سي چووه سر تاو (تاوده ست) و (بسم الله) ي کرد، نه وه جنوکه عوره تي نه وه که سه نابيين.

له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) سه لماوه که له کاتي ميزکردندا پياوړي که لامي ليکړدوه، وه لامي نه داوه ته وه.

له سر تاوکردندا نه روي له قيبله کردوه نه پشتي لي کردوه، نه هيکړدوه له پووکړدن و پشت کردن له قيبله، له فهرمووده يه کي نه بو نه يوب و سه لمانی فارسي و نه بو هورده يره و مه عقيلي کورې نه بو مه عقيل و عه بدوالله ي کورې نه لاري سي کورې جهزه نه لزوبه يدي و جابري کورې عه بدوالله و عه بدوالله ي کورې عومه ر، ته واوي نه وه فهرموودانه سه حجن، هر فهرمووده يه کي پيچه وانه ي نه وانه هه بن، يان له سه نه دا کيشه يان هه يه يان واتا لاوازن.

که له تاوده ست دهرده چوو نه يفه رموو: "غُفْرَانُكَ"^۳.

^۱ - بخاري (۱۴۲) و موسليم (۳۷۵) شيخراجيان کردوه.

^۲ - ثيبين ماجه شيخراجي کردوه (۲۹۷).

^۳ - نه بو داوود (۳۰) و ترميزي (۷) و ثيبين ماجه (۳۰۰).

۵- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له زیگری دستنویژدا

له په یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه لماوه که دهستی ده‌خسته نه و قاپه‌ی که تاوی تیدابوو، پاشان به‌هاوه لانی نه‌فرموو: "تَوَضَّؤْا بِسْمِ اللّٰهِ"؛ واتا: به‌تاوی خواوه ده‌ستنویژ شوردن ده‌ستی‌یکه‌ن.

به‌دروست لی‌یه‌وه هاتووه (صلی الله علیه وسلم) فرموویه‌تی: "مَنْ أَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، فَتُحَتَّ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ"؛ واتا: هرکه‌سی جوان ده‌ستنویژی شورد و پاشان وتی "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ" نه‌وه هه‌شت ده‌رگا‌که‌ی به‌ه‌شتی بو ده‌کریت‌ه‌وه و له‌کام ده‌رگای بووی ده‌چیته ژووره‌وه.

نه‌سائی به‌نیساندی سه‌حیح له‌فرمووده‌یه‌کی نه‌بو موسای نه‌شع‌رییه‌وه باسی کردووه وتی: "تاوی ده‌ستنویژم بو په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) هینا و ده‌ستنویژی شورد، گویم لی بوو نه‌پارایه‌وه نه‌یفه‌رموو: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي، وَبَارِكْ لِي فِي رِزْقِي"؛ واتا: خواجه گیان لیم خوش به و ماله‌که‌م بو فراوان بکه و به‌ره‌که‌ت بخه‌ره نه‌و رزقه‌ی پیتی ده‌به‌خشی. وتم: نه‌ی په‌یامبه‌ری خوا، گویم لی‌ت بوو ده‌پارایته‌وه بو فلان شت و فلان شت. نه‌ویش فرمووی: نایه هیچ شتی‌کی ترم به‌جیه‌یشته‌وه و نه‌م وتبی^۱.

^۱ - نه‌سائی شیخ‌را‌جی کردووه (۷۸).

^۲ - موس‌لیم شیخ‌را‌جی کردووه (۲۳۴).

^۳ - نه‌سائی له‌المسنن الکبریٰ ۳۶/۹ (۹۸۲۸).

۶- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له بانگدان و زیکره‌کانیدا
له په یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه‌لماوه، بانگدان نه‌نجام دراوه
به‌دریژ‌کردنه‌وه‌ی ئاوازی بانگه‌که (ترجیع) و دریژ‌نه‌کردنه‌وه‌ی، ئیقامه‌ی به‌دووان و
تاک (یه‌ک جار وتن) داناوه، به‌لام نه‌وه‌ی لییه‌وه به‌دروست هاتووه، نه‌وه‌یه دووجار
بووتریت: "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ"، به‌دروست لییه‌وه نه‌هاتووه هه‌رگیز به‌یه‌ک جار
وترابی، هه‌روه‌ها به‌دروست هاتووه له‌سه‌ره‌تای بانگدا چوار جار و تراوه (الله اکبر) و
به‌دروست لییه‌وه نه‌هاتووه کردیته دوو جار.

ریباز و رینمایی په یامبه‌ری ئازیز له‌زیکری کاتی بانگدان و دواى بانگدا، نه‌وه‌ی بۆ
ئوممه‌ته‌که‌ی پینچ جوړی داناوه:

یه‌که‌م: نه‌وه‌ی بیسه‌ری بانگ هه‌مان وشه‌کانی بانگیژ دووباره بکاته‌وه، ته‌نیا
له (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) به‌دروست لییه‌وه هاتووه له‌جیاتی نه‌وه‌ی دووانه
فه‌رموویه‌تی (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)، نه‌مه به‌پتی حیکمه‌تی ریک و گونجاوه
به‌حالی بانگیژ و نه‌وه‌ی که‌سه‌ی گوپی له‌بانگه، هه‌ردوو وته‌ی (حَيَّ) بانگ‌کردنی
بیسه‌ره تاوه‌کو به‌ده‌م نوێزه‌وه بیټ، بۆیه بووه‌ته سووننه‌ت بۆ که‌سی بیسه‌ر که
له‌پزیشن و به‌ده‌نگه‌وه چوونی نه‌وه‌ی بانگه‌وازه پشت به‌خوای گه‌وره ببه‌ستی.

دووه‌م: بلی: "وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا،
وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا" هه‌والیشی داوه هه‌رکه‌سی نه‌وه‌ی بلی، نه‌وه‌ی خواى
گه‌وره له‌تاوانه‌کانی خوښ ده‌بی.

سییه‌م: دواى لیبوونه‌وه‌ی له‌وه‌لامدانه‌وه‌ی بانگه‌که، سه‌لاوات له‌سه‌ر په یامبه‌ر (صلی
الله علیه وسلم) بدات و بگاته سه‌لاتی ئیبراهیمییه هه‌روه‌ک ئوممه‌ته‌که‌ی قیترکردووه

به و جوره سه لاواتی له سهر بدهن. بیگومان هیچ سه لاواتیک نییه له و سه لاواته ته و اوتریی با به حق به زانا هه لکیشهرانیس شتی تر بلین.

چوارهم: له دواي سه لاواتدان له سهر په یامبهري (صلى الله عليه وسلم) بلی: "اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَأَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ، إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ"^۱.

پینجهم: دواي نه وه بۆ خوی بیاریته وه و داوا فه زلی خوا بکات، نه وه بۆ دیتته دی ههروه که له سووننه ندا هاتووه له په یامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) فه رموویه تی: "قُلْ كَمَا يَقُولُونَ فَإِذَا انْتَهَيْتَ فَسَلْ تُعْطَهُ"^۲، واتا: نه وه بلینته وه که بانگیژ نه یلی، که لی بوو یته وه له خوا داوا بکات پیته ده دریت.

له سووننه ندا هاتووه له په یامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) فه رموویه تی: "الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ"^۳، واتا: پارانه وه له نیوان بانگ و قامه تدا رت ناکریتته وه. وتیان: نه ی چی بلین نه ی په یامبهري خوا؟ فه رمووی: "سلوا الله العافية في الدنيا والآخرة"^۴، واتا: بۆ دنیا و ئاخیره تتان داواي سه لامه تی بکه ن. فه رمووده یه کی سه حیحه^۵.

۷- رییانی په یامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له زیکرکردن له ده ی زیلحیجه دا په یامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له ده ی زیلحیجه دا زۆر ده پاراپیه وه و فرمانی ده کرد زۆر (لا إله إلا الله و الله أكبر و الحمد لله) بکریت.

لێیه وه ده گێردریتته وه که له نوژی به یانی روژی عه ره فه وه تاوه کو عه سری کۆتا روژی ته شریق نه یفه رموو: "اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ"

^۱ - یوخاری ته خریجی کربوه (۶۱۴).

^۲ - نه بو داوود ئیخراجی کربوه (۵۲۴).

^۳ - نه بو داوود (۵۲۱) و ترمیزی (۳۵۹۴) ئیخراجیان کربوه.

وَاللَّهُ الْحَمْدُ^۱، ئەمە و ئەگەرچى ئىسنادەكەى سەھىح نىيە، بەلام كارى پى دەكرىت.

شافىعى ئەللى: ئەگەر زىاترى كرد بلى (ﷺ) الله أكبر كبرىا، والحمد لله كثيرا، وسبحان الله بكرة وأصيلا، لا إله إلا الله، ولا نعبد إلا إياه مخلصين له الدين ولو كره الكافرون، لا إله إلا الله وحده، صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، لا إله إلا الله والله أكبر) ئەگەر ئەۋەى بۇ زىاتر بکات باشتەرە^۲.

۸- رىيازى پەيامبەرى خۇا (صلی الله علیه وسلم) لەزىكرى كاتى بينىنى مانگ باس دەكرىت لە پەيامبەرى خۇاۋە (صلی الله علیه وسلم) كە ئەیفەرموو: "اللَّهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ"، واتا: خۇايە گيان ئەم مانگەمان بەئارامى و ئيمان و سەلامەتى و ئىسلامەۋە بۇ بەيئە، الله پەرۋەردگارى من و تۆيە. ترمىزى ئەللى: فەرموودەيەكى حەسەنە^۳.

لەيئەۋە دەگىرپىرئەۋە كە لەكاتى بينىنى مانگدا فەرموۋىەتى: "اللَّهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، وَالْتَوْفِيقِ لِمَا نُحِبُّ وَتَرْضَى، رَبُّنَا وَرَبُّكَ اللَّهُ"، واتا: خۇايە گيان بەسەرماندا ھەلىيىتىنى بەسەلامەتى و ئيمان و لەشساغى و ئىسلام و بۇ ھەر شتىك ئىمە ھەزەمان پى ھەيە و جى رازىپوۋنى تۆيە، ئەى مانگ پەرۋەردگارى تۆ و ئىمە ھەر(الله)يە. دارمى باسىكردوۋە^۴.

^۱ - دارەقۇتنى ۲/۲۹۰ (۱۷۳۷) و بەيەقى لە الدعوات الكبير ۲/۱۶۵ (۵۴۰) ئىخراجىيان كردوۋە.

^۲ - الأم للشافعى ۲/۵۲۰-۵۲۱.

^۳ - ترمىزى ئىخراجىي كرىۋە (۲۴۵۱).

^۴ - دارمى ئىخراجىي كرىۋە ۲/۵۰-۱ (۱۷۲۹).

۹۔ ریازی پھیامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پیش نانخواردن و دوا

نانخواردن

کہ دہستی بپردایہ بُو خواردن، دہیفہرموو (بسم اللہ)، بہ و کہ سہی نانی دہخوارد
فرمانی دہکرد (بسم اللہ) بکات و تہیفہرموو: "إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ
فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ"، واتا: تہ گہر
یہ کی لہ تیوہ نانی خوارد با (بسم اللہ) بکات، تہ گہر لہ سہرہ تادا (بسم اللہ) ی بیرچوو،
با بلّی: "بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ" فہرموودہ یہ کی سہ حیجہ^۱.

دروست، واجیبہ لہ کاتی نانخواردندا (بسم اللہ) بکریّت.

کہ خواردن لہ بہر دہستی ہل دہ گیرا، دہیفہرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا
فِيهِ، غَيْرَ مَكْفُورٍ وَلَا مُودَعٍ، وَلَا مُسْتَغْنَى عَنْهُ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ"، بوخاری باسیکردوہ^۲.
تہیفہرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَ وَسَقَى وَسَوَّغَهُ وَجَعَلَ لَهُ مَخْرَجًا"^۳، واتا: سوپاس و
ستایش بُو اللہ کہ تہ و خواردن و خواردنہ و یہ ی پی داوین و دہرچہ شی بُو
کردوہ تہ وہ. بوخاری لیئہ وہ تہ گیریتہ وہ کہ تہیفہرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
كَفَانَا (وَأَرْوَانَا)"^۴، واتا: سوپاس و ستایش تہ نیا بُو اللہ کہ ہہموو شتیکی پی داوین و
تینویتی شکاندوین.

ترمیزی لیئہ وہ تہ گیریتہ وہ کہ فہرموویہ تی: «مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَطْعَمَنِي هَذَا مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» واتا: ہہر کہ سی
نانیکی خوارد و تی: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ
» واتا: سوپاس و ستایش تہ نیا بُو اللہ کہ تہم خواردنہ ی پی دام بہ بی تہ وہ ی ہیچ

^۱ - تہ بو داوود (۳۷۶۷) و ترمیزی (۱۸۵۸) شیخراجی کردوہ.

^۲ - بوخاری شیخراجی کردوہ (۵۴۵۸).

^۳ - تہ بو داوود شیخراجی کردوہ (۳۸۵۱).

^۴ - بوخاری شیخراجی کردوہ (۵۴۵۹).

له توانای مندا هه بووې، نه وه خوی گوره له توانی له پيشتري خوشده بې.
 فهموده يه کی چه سته^۱.

باس ده کړیت کاتیک خواردنی لی نزيکه خرايه وه نه يفه رموو (بسم الله)، کاتيکيش
 ليی ده بوويه وه و دهستی هه لده گرت نه يفه رموو: "اللَّهُمَّ اطْعَمْتَ وَسَقَيْتَ، وَأَغْنَيْتَ،
 وَأَقْنَيْتَ وَهَدَيْتَ، وَأَحْيَيْتَ، فَكَالْحَمْدُ عَلَى مَا أُعْطِيتَ" نيسنده کی سه حيه^۲، وانا:
 خوايه گيان وا خواردن و خوارده و ت پی داین و بی پيويستيت کردين و
 رنپيشانده ربي نيمه ت کرد و نيمه ت زيندوو کرده وه، بو هه مو نه وانه سوپاس و
 ستايشت ده که ين.

له سونه ندا هاتوو فهمويه تی: هه رکه سی خواردنیکي خوارد با بلی: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا
 فِيهِ، وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ" وانا: خوايه به رکه تی تی بکه ی بو نيمه و باشرمان پی
 بده ی. هه رکه سيکيش خوی گوره شیری پی دا با بلی: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَزِدْنَا
 مِنْهُ" وانا: خوايه گيان بومان به رکه تی تی بکه ی و زياتری بکه ی. هيچ شتيک نيه
 به قه د شیر مرقه بی پيويستيتي نه کات به خواردن و خوارده وه، هيچ خواردنیکيش
 سوودی نه ويان نيه. فهموده که چه سته^۳.

لييه وه باسده کړیت که کاتي له پهر دا خدا شتی ده خوارده وه، سی هه ناسه ی
 هه لده مزی.

^۱ - نه بو داوود (۴۰۲۳) و ترميزی (۳۴۵۸) و نيين ماجه (۳۲۸۵) شيخراحيان کړيوه.

^۲ - نه حمده شيخراجي کړيوه ۱۴۰/۲۲ (۱۶۵۹۵)

^۳ - نه بو داوود (۳۷۲۰) و ترميزی (۳۴۵۵) و نيين ماجه (۳۲۲۲) شيخراحيان کړيوه.

۱۰- رِيَّازِي پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لەبارەى خواردنەوه

پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) کە دەچوو لە لاى خێزانەکانى ئەپەرسى: "ههچ خواردنێکتان لا ههیه؟" هەرگیز عەببى لە خواردنێک نەگرتوو، بەلکو ئەگەر ئارەزووى خواردنەنەکەى بکردبایە دەبخوارد و ئەگەر حەزى پى نەکردبایە وازى لى دەهێنا و قسەى نەدەکرد، جارى وەهاش هەبوو فەرموویەتى: "أَجِدُنِي أَعَافُهُ"، وەتا: ئارەزووى ناکەم.

هەندىجار پیاوەلدانى خواردنى کردوو، وەکو فەرموویەتى: "نِعْمَ الْإِدَامُ الْخُلُ"، وەتا: خەل باشترین خواردنێکە. ئەمە باشتر دانان نییه، بەلکو پیاوەلدانێکیكى بۆ خەل لەو حالەتەى کە بەردەست بوو و بۆ راگرتنى دلى ئەو کەسە بوو کە هیناویتى. ئەگەر بەپۆڤو بووایە و خواردنێکی بەینراپایەتە بەردەست، دەیفەرموو: "إِنِّي صَائِمٌ"، وەتا: من بەپۆڤوم. فرمانى کردوو بەو کەسەى لى نزیککردوو تەو کە بانگى ئەو کەسە بکات و پێشکەشى کردوو، ئەگەر بەپۆڤو نییه با لى بخوات. ئەگەر دەعوەتى خواردنێک بکراپایە و کەسێک دواى بکەوتبایە، خاوەن مالى ئاگادار دەکردهوه و ئەیفەرموو: "إِنَّ هَذَا تَبِعْنَا، فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَأْذَنَ لَهُ وَإِنْ شِئْتَ رَجَعْ"، وەتا: ئەم بەدواماندا هات، ئەگەر مۆلەتى دەدهى با بێتە ژووردهوه و ئەگەر مۆلەتى نادهى دەگەریتەوه.

^۱ - موسليم ئىخراجى کردوو (۱۱۵۴)

^۲ - بوخارى (۵۴۰۰) و موسليم (۱۹۴۶) ئىخراجیان کردوو.

^۳ - موسليم ئىخراجى کردوو (۲۰۵۳).

^۴ - بوخارى ئىخراجى کردوو (۱۹۸۲).

^۵ - موسليم ئىخراجى کردوو (۱۴۲۱).

^۶ - بوخارى (۵۴۶۱) ئىخراجى کردوو.

لەسەر خواردن قسەى دەکرد هەروەك لەبابەت خەڵوە باسمان کرد، هەروەك بەزێكۆپەكەى وت كە عومەرى كۆپى ئەبى سەلەمە بوو فەرمووی: "سَمُ اللّٰهَ، وَكُلُّ مِمَّا يَلِيكَ"، واتا: بسم الله بکە و لەپیش خۆتەوه بخۆ.

هەندێجار چەند جارێك بەمیوانى دەفەرموو بەردەوام بێ لەخواردن هەروەك خەڵكانى بەخشنده و سەخى ئەوه دەكەن، هەروەك لەفەرموودەى ئەبو هوریره هاتووە لای بوخارى لەباسى خواردنەوهى شیردا و چەند جارێك فەرموویەتى: "اشرب - بخۆرەوه" و چەند جارێك فەرموویەتى، هەتاوەكو ئەویش وتوویەتى: سویند بەو كەسەى تۆى بەحق ناردوو، رێگە نەما تێبیکەم^١.

لای هەر قەوم و كەسى نانى خواردبێ، دەرئەچوو هەتاوەكو دوای بۆیان نەکردبێ، لەمالى عەبدواللهى كۆپى بوسردا پاراپەوه و فەرمووی: "اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ، وَاعْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمَهُمْ"، واتا: خواجه گیان لەوهى رزقت داون بەرەكەتیان بۆ تێبیکەى، لییان خۆش بە و بەزەییەت پێیاندا بێتەوه. موسلیم باسیکردوو^٢.

لەمالى سەعدى كۆپى عوبادە پاراپەوه و فەرمووی: "أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ"، واتا: رۆژوووانان لاتان بەریانگ بکەنەوه و چاکەکاران نانتان بخۆن و فریشتەکان بەسەرتان بکەنەوه.

بەدروست لەپەيامبەرى خواوە (صلی الله علیه وسلم) هاتوو شەو چوو تەمالەوه و گەراوە بەدوای خواردندا و خواردنى دەست نەكەوتوو، فەرموویەتى: "اللّٰهُمَّ اطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِي وَاسْقِ مَنْ سَقَانِي"^٣. پاراوتەوه بۆ ئەوانەى خواردنیان بەهەژاران داوه

^١ - بوخارى (٥٣٧٦) و موسلیم (٢٠٢٣) ئیخراجیان کردوو.

^٢ - بوخارى ئیخراجى کردوو (٦٤٥٢).

^٣ - موسلیم ئیخراجى کردوو (٢٠٥٥).

^٤ - ئەبو داوود ئیخراجى کردوو (٣٨٤٥).

^٥ - موسلیم ئیخراجى کردوو (٢٠٥٥).

و پياوه لډانی کړدوون، جارېکیان فەرمووی: "ألا رجلٌ يضيف هذا رحمه الله"^١، واتا: که سیک نییه میوانداریی ئەم پیاوه بکات خوا بەزەیی پێدا بێتەو؟ بە پیاوه ئەنسارییه که و خێزانە که ی فەرموو که خواردنی خۆیان و منداڵە که یان خستە بەردەم میوانە که: "لقد عَجِبَ اللَّهُ مِنْ صَنِيعِكَمَا بَضِيفِكُمَا اللَّيْلَةَ"^٢، واتا: خوای گەورە سەیری پێ هات بەو کارە ی ئەمشەو هەردووکتان لە گەل میوانە که تاندا کړدتان.

لوتبەرزیی نەدە نواند لە خواردن دان بە هەر که سیک، که سە که منداڵ بووایە یان گەورە، نازاد بووایە یان کۆیلە، دەشتەکیی بووایە یان کۆچەر.

فرمانی کړدوو بە دەستی راست خواردن بخوړیت، نە هی دە کړد بە دەستی چەپ بخوړیت و ئەیفەرموو: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشْمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشْمَالِهِ"^٣، واتا: ئەو شەیتانە بە دەستی چەپی ئەخوات و ئەخواتەو. مەبەست ئەو یە خواردن بە دەستی چەپ حەرامە، ئەو شە دڕوستە، ئەو که سە ی بە دەستی چەپ نان بخوات یان شەیتانە یان بە شەیتان شوبه یێنراو.

فرمانی بەو که سانه داوہ که هەرچی دەخۆن تێرناخۆن، بەو ی لە دەوری خواردنە که یان کۆبینەو و پیکەو نان بخۆن و هەر یە که و لە قاپیکدا نان ئەخوات، (بسم الله) ش تاوہ کو خوای گەورە بەرە که ت بخاتە خواردنیا نەو.

بەدروست لیئەو هاتوو فەرموویەتی: "إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ يَأْكُلُ الْأَكْلَةَ يَحْمَدُهُ عَلَيْهَا، وَيَشْرَبُ الشَّرْبَةَ يَحْمَدُهُ عَلَيْهَا"^٤، واتا: خوای گەورە رازی دەبی لەو بەندە یە ی که خواردن دەخوات، (الحمد لله) لە سەر خواردنە که دەکات، خواردن دەخواتەو (الحمد لله) ی لە سەر دەکات.

^١ - بوخاری (٤٨٨٩) و موسلیم (٢٠٥٤) ئیخراجیان کړبوو.

^٢ - موسلیم ئیخراجی کړبوو (٢٠٥٤).

^٣ - موسلیم ئیخراجی کړبوو (٢٠٢٠).

^٤ - ئەبو داوود (٣٧٦٤) و ئیبن ماجه (٣٢٨٦) ئیخراجیان کړبوو.

^٥ - موسلیم ئیخراجی کړبوو (٢٧٣٤).

۱۱- رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سلا م كړدن و مؤلّهت خواستن
بۇ چوونه ژووره وه و وه لامدانده وى كه سيك بپژميت

له سه حيه يندا له په يامبهري خوا وه (صلى الله عليه وسلم) سه لما وه له نه بو
هوره يره وه كه فهرموويه تى: "إِنَّ أَفْضَلَ الْإِسْلَامِ وَخَيْرَهُ إِطْعَامُ الطَّعَامِ، وَأَنْ تَقْرَأَ
السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ" ، واتا: باشترين و چاكترين موسلمانيتييه ك،
نه وه يه نان بده وى و سه لام بكه وى له هه ركه سى دهناسى و نايناسى.

هه روه ها له سه حيه يندا هاتو وه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)
فهرموويه تى: "أَنْ آدَمَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا خَلَقَهُ اللَّهُ قَالَ لَهُ: اذْهَبْ إِلَى أَوْلَئِكَ
النَّفَرِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ، وَاسْتَمِعْ مَا يُحْيُونَكَ بِهِ، فَإِنَّهَا تَحْيَتُكَ وَتَحْيَةُ ذُرِّيَّتِكَ،
فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَرَادَوْهُ: وَرَحْمَةُ اللَّهِ" ، واتا:
كاتيك خواى گه وره ئاده مى دروست كړد، به ئاده مى فهرموو: بچو بولاى نه و چه ند
فريشته يه و سه لاميان لى بكه و گوښيان لى بگره بزانه چو و وه لامت ده دهنه وه،
وه لامدانده وى نه وان ده بيته سلاوى تو و وه چه كانت، ئاده م روشت و وتى: السلام
عليكم. نه وانيش وتيان: السلام عليك ورحمة الله. (ورحمه الله) يان بوى زياتر كړد.

هر له سه حيه يندا هاتو وه: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمانى دا وه
به سه لام كړدن، هه والى پيداون كه سه لام له نيو يه كتردا بلا و بكه نه وه خو شه ويستى و
ريزيان له نيواندا بو دروست ده بيت، ناچنه به هه شته وه هه تا ئيمان نه هيئن،
ئيمانيش نه ايئن هه تا وه كو يه كتر يان خو ش نه ویت.

^۱ - بوخارى (۶۲۳۶) و موسليم (۳۹) ئيخرجيان كړدوه.

^۲ - بوخارى (۳۳۲۶) و موسليم (۲۸۴۱) ئيخرجيان كړدوه.

^۳ - موسليم ئيخرجى كړدوه (۵۴).

بهش

له په يامبهري خواوه (صلی الله عليه وسلم) سه لماوه، که به لای مندا لاندآ تپه پبووه و سه لامی ليکړدوون. موسليم باسيکړدووه.^۱

ترميزی له (جامع) ه که یدا له په يامبهري خواوه (صلی الله عليه وسلم) گيږاويه تپه وه، که روژيکيان به لای کومه لي تافره تدا تپه پبووه و به دهستی سه لامی ليکړدوون.^۲

له سه حیحی بوخاریدا هاتووه که: هاوه لان له روژي جومعه دا بلاوه يان لي ده کرد، له ريگه ياندا به لای پيره ژنيکدا تپه پ ده بوون و سه لاميان لي ده کرد و نه ویش وه لامی سه لامه که يانی ده دايه وه، خواردنيکی پيشکهش ده کردن له که لای سلق و جو دروست کرابوو.^۳

تا نه مه دروسته له بابته سه لام کردن له ژنان: ته نيا سه لام له پيره ژن و تافره تانی مه حره مدار ده کړت.

بهش

له په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) سه لماوه له سه حیحی بوخاری و نه وانی تردا که: ته من مندا ل، سه لام ده کات له که وره تر، که سی ريږوار سه لام ده کات له وهی دانیشته وه، سوار سه لام ده کات له که سهی به پياده ده پروت، ژماره که م سه لام ده کات له ژماره روژ.^۴

له سووننه نی نه بو داودا هاتووه له په يامبهري خواوه (صلی الله عليه وسلم): "إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ"^۵، واتا: له پيشترين که سيک به پا داشتی خوی که وره، نه وه يانه که پيشتر سه لام ده کات.

^۱ - بوخاری (۶۲۴۷) و موسليم (۲۱۶۸) شيخراجيان کړدووه.

^۲ - ترميزی شيخراجی کړدووه (۳۶۹۷).

^۳ - بوخاری شيخراجی کړدووه (۶۲۴۸).

^۴ - بوخاری شيخراجی کړدووه (۶۲۳۴).

^۵ - نه بو داود شيخراجی کړدووه (۵۱۹۷).

يەككى تر لە پىيازى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) ئەو بو، كە بهاتبايە بۆلای كۆمەلە كەسك، لە سەرەتادا سەلامى لىيان دەكرد و لە پۇشتىشدا سەلامى لىيان دەكرد.

ئەنەس ئەللى: ھاوئلانى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) پىكەو رىيان دەكرد، ئەگەر دار و درەختك بهاتبايە رىيان بەملاو بەولایدا بلاويان دەكرد، كە لەو ديو درەختە كە بەيەكتر دەگەشتەو سەلاميان لەيەكتر دەكرد.

يەككى تر لە پىيازى پەيامبەرى خۇا (ﷺ)، ئەو بو كە دەچوو مزگەوت، بەدو ركاتى (تحية المسجد) دەستپىدەكرد^۱، پاشان دەهات و سەلامى لەو كەسانە دەكرد لەوئى بوون، بۆيە دوو ركاتى تحية المسجد لەپىش سەلامكردن لەخەلكى نىو مزگەوت دەكرد، لىرەدا مافى خۇا لەپىشتەرە پىچەوانەى مافە دارايىيەكان كە ركەبەرى و داواى ديار و ئاشكرائى تىدا هەيە لای خەلك.

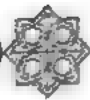
لەمەدا: سووننەتە بۆ هەركەسى چوو مزگەوت و خەلكى تىدا بو، سى شتى بەدواى يەكدا بكات: چوو مزگەوتەو بلى: بسم الله والصلاة والسلام على رسول الله، پاشان دوو ركات (تحية المسجد) بكات، پاشان سەلام لەخەلكى ناو مزگەوتەكە بكات.

بەش

پەيامبەرى خۇا (ﷺ) كە شەو دەچوو مالهو، سەلامىكى دەكرد كەسى خەوتوو بەئاگا نەمىنى و ئەوئى بەئاگا بوو كۆيى لى بى. مۇسلىم باسى كردوو^۲.

^۱ - بوخارى (۱۱۶۳) و مۇسلىم (۷۱۴) ئىخراجيان كردوو.

^۲ - مۇسلىم ئىخراجىي كردوو (۲۰۵۵).

بەش

ترمیزی گێراویەتییه وە لە پەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) ی
فەرموویەتی: "السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ"^١، واتا: سەلامکردن پێش قسە کردن. ئەمە
ئەگەرچی نێسنادەکی لاوازە، بەلام کاری پێ دەکریت.

بەهێزتر لەوە، ئەوەیە کە ترمیزی گێراویەتییه وە لە کەلەدەیی کۆری
حەنبەلە وە: "سەفوانی کۆری ئوممەیه، بەشیر و فرۆ و گوشتی و شترە وە ناردمی
بۆلای پەيامبەری (صلی اللہ علیہ وسلم)، پەيامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم)
لەسەر دۆڵە کە بوو، چوومەلای و سەلامم نەکرد و مۆلەتی چوونە ژوورە وە شەم لی
نەخواست، بۆیە فەرمووی: "أَرْجِعْ فَقُلِ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَدْخُلُ؟"، واتا: بگەریتو و بلی:
السلام عليكم، ئینجا بلی: بێمە ژوورە وە؟ ئەلی: ئەمە فەرموودەییکی (حسن
غریب)ە^٢.

ئەگەر بەهاتبایە بەر دەرگای هەر مائیک، روو بەدەرگا و حەوشەیی مالهە
رانە دەوستا، بەلکو لەسووچی لای راست یان لای چەپی دەوستا و
ئەیفەرموو: "السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ"^٣.

بەش

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەخۆی سەلامی لە هەر کەسێک دەکرد کە
رووبەرووی بکە و تبابە، سەلامی لە گەل کەسانی تردا بۆ خەلکی تر دەنارد و
سەلامیشی دەگەیاند، هەر وە کە سەلامی خوا ی گەرە ی بەخاتوو خەدیجە ی کچی
خویدە یلدا گەیاندا (خوا ی لی رازی بی) کاتی جیبریل پێی فەرموو: ئەوە خەدیجە

^١ - ترمیزی ئیخراجی کریموو (٢٦٩٩).

^٢ - ترمیزی ئیخراجی کریموو (٢٧١٠).

^٣ - ئەبو داوود ئیخراجی کریموو (٥١٨٦).

خواردني بۆت هيتا، سهلامى خوا و منى پي بگهيه نه و موزده شي پي بده
به خانويهك له بههشت^۱.

بهش

ريياز و ره وشتي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سهلامکردندا، نه وه بوو
هه تاوه كو (وبركاته) ده فهرموو، نه سائي لييه وه گيړاويه تيبه وه كه: پياويك هات
وتى: السلام عليكم. په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) وه لامى دايه وه فهرموو:
ده. پاشان كابران دانيشت و يه كيكي تر هات و وتى: السلام عليكم ورحمة الله،
په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) وه لامى دايه وه فهرموو: بيست. پاشان كابران
دانيشت. پياويكي تر هات و وتى: السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. په يامبهري
خوا (صلى الله عليه وسلم) وه لامى دايه وه و فهرموو: سى. نه سائي و ترميزي
گيړاويانه ته وه له فهرمووده يه كي عيمراني كوپي حصين و حه سه ني داناوه^۲.

بهش

يه كيكي تر له رييازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)، نه وه بوو سى جار
سه لامى ده كرد و هك له سه حيي بوخاريدا هاتووه له نه نه سه وه (خوای لى رازي بي)
نه لى: نه گهر په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) شتيكي بفهرمووبايه، سى جار
دوباره ي ده كرده وه تاوه كو كه سه كه لى تيبكات، نه گهر بهاتبايه بولاي قوم و
كومه ليك سى جار سه لامى لييان ده كرد^۳.

^۱ - بوخاري (۳۸۲۰) و موسليم (۲۴۳۲) ئيخراحيان كړيوه.

^۲ - نه بو داوود (۵۱۹۵) و ترميزي (۲۶۸۹) و نه سائي له الكبري (۱۳۲/۹) (۱۰۰۹۷) ئيخراحيان كړيوه.

^۳ - بوخاري گيړاويه تيبه وه (۹۵).

تہ کرئ تہو سہ لامکردنہی لہ کژمہ لئیکی زور بووی، ہہرکہ سیکیش لہ پرباز و ناکاری
پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) رابمینی، دہبینی ہندیجار روودای پیویست و
کتوپر روی داوہ. خواش زانترہ.

بہش

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بہ ہہرکہ سی بگہشتبایہ پیشتر خوی سہ لامی
دہ کرد، ہہرکہ سیکیش سہ لامی لی بکردبایہ، وک خوی و باشر وہ لامی دہدایہ وہ،
یہ کسہر و بہی دواختن، تہنیا تہ گہر عوزری لہ نارادا نہ بوایہ وک نویژکردن یان
سہرئاوکردنہ وہ.

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بہ دہنگ وہ لامی تہو کہ سہی دہدایہ وہ کہ
سہ لامی لی کردبوو، بہ دہست و سہرجولاندن و پہنجہ جولاندن وہ لامی
نہ دہدایہ وہ، تہنیا لہ نویژدا نہ بی کہ بہ ناماژہ وہ لامی سہ لامی دہدایہ وہ، لہ ہندی
فہرموودہا تہوہی لی سہ لماوہ.

بہش

رہتیدہ کردہ وہ تہو کہ سہی سہرہتا سہ لام دہکات بلئ: علیک السلام. تہبو جورہی
تہلہوجہینیی تہلی: ہاتم بولای پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) و وتم: علیک السلام
یا رسول اللہ. فہرموی: "لَا تَقُلْ عَلَیْكَ السَّلَامُ، فَإِنَّ عَلَیْكَ السَّلَامُ تَحِیَّةُ الْمَوْتَى"، وانا:
مہلی علیک السلام، چونکہ علیک السلام سہ لامہ لہ مردوو. فہرموودہیہ کی
سہحیحہ^۱.

^۱ - تہبو داوود (۵۲۰۹) و ترمیزی (۲۷۲۲) شیخراجیان کردوہ.

ئەم فەرمووده يە لای کۆمەلێک بەهەلە وەرگیراوه، وەهايان داناوه پيچەوانەي ئەو فەرمووده يە يە کە لەپەيامبەر(صلى الله عليه وسلم) هوه سەلماوه بە(السلام عليك) سەلامی لەمردووان کردووه، وشەي(السلام) ی پيشخستووه، بەلکو واتای ئەمە يە: "فإن عليك السلام تحية الموتى - سەلامت لى بى سەلامی مردوو" هەوالە لەبارەي واقیعه وه نەرەك مەشروع و رهوايه تى، واتا: شاعيران و ئەوانى تر بهو شيوه يە سەلاميان لەمردوو کردووه.

بەم شيوه يە وه لایى سەلامی مرقۇى موسلمانى دەدايه وه: "وعليك السلام".

١٢- ريبازى پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) ئەسەلامکردن ئەنەهلی کیتاب موسليم لەسەحیحە کەیدا گێراو یە تیبە وه لەفەرمووده يە کى ئەبو هورەیره دا، کە پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) فەرموویه تى: "لَا تَبْدُؤُوا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَى بِالسَّلَامِ وَإِنَّا لَقِيْتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُ إِلَى أَضْيَقِهِ"، واتا: ئیوه سەرەتا سەلام لەجوله کە و گاور مەکەن، ئەگەر لەرێگەر باندایە یە کێکیان گەشتن، ناچارى بکەن بەرێگەر بەرتهسکە کەدا بپوات.

سەلەف و ئەوانەي دواتر لە وهدا جیاوازن، زۆرینه يان وتویانە: نابى موسلمان سەرەتا سەلاميان لى بکات. ئەوانى تر بۆ ئەوه رويشتوون کە جائیزە سەرەتا سەلاميان لى بکریت. کۆمەلێک ئەلێن: جائیزە سەرەتا سەلاميان لى بکری بەهۆی بەرژە وهندییه کى ناچارى بهو، پتویستت بهو کە سەهە يە يان لەترسى ئازار و گێچەلى يان بەهۆی خزمایە تیبە وه.

جیاوازیشن لەبابەت واجیببوونی وه لآمدانە وهی سەلاميان، کۆرايى لەسەر ئەوه يە واجیبە وه لایى سەلاميان بدریته وه، ئەرهش بۆچوونی دروستە.

^١ - مەسليم ئیخراجی کردووه (٢١٦٧).

بەش

له په يامبهري خواوه (صلی الله عليه وسلم) سه لماوه به لای مه جلیسیکدا تیپه پروه
موسلمان و بتپه رست و جوله که ی تیډا بووه و سه لای لی کردوون.^۱
لیپه وه به دروست هاتووه که نامه ی بۆ هیرقه ل و ئه وانی تر ناردووه
به نووسینی: "السلام علی من اتبع الهدی"^۲، واتا: سه لام بۆ ئه و که سه ی شوین
هیدایه ت ده که ویت.

بەش

یه کیکی تر له پێبازی په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) ئه وه بوو که سیک
سه لای که سیک تری پی بگه یندبایه، وه لای ده دایه وه به وه لامدانه وه ی سه لای
که سی گه یه نه ر و ئه و که سه ش که سه لامه که ی گه یاندووه، هه روه که له سووننه ندا
هاتووه که پیاویک به په يامبهري (صلی الله عليه وسلم) ی وتووه: باوکم سه لامت لی
ده کات. په يامبهري (صلی الله عليه وسلم) یش فهرمووی: "علیک وعلى أهلك
السلام"^۳، واتا: سه لام له خۆت و باوکت.

یه کیکی تر له پێباز و رینماییه کانی، ئه وه بوو وازی هینا له سه لاوکردنی سه ره نا
له لایه ن خۆیه وه له و که سه ی شتیکی ناخۆشی کردبی هه تاوه کو ئه وکاته ی لی
خۆشده بوو، له وانه قسه نه کردنی له گه ل که عبی کوپی مالیک و دوو هاوه له که ی،
که عب سه لای لی ده کرد و نه ده زانرا به جولاندنی لیوی وه لای سه لامه که ی
ده داته وه یان نه.^۴

^۱ - بوخاری (۶۲۵۴) و موسلیم (۱۷۹۸) ئیخرایجیان کردووه.

^۲ - بوخاری ئیخرایجی کردووه (۶۲۶۰).

^۳ - ئه بو داوود ئیخرایجی کردووه (۵۲۳۱).

^۴ - بوخاری ئیخرایجی کردووه (۶۲۵۵) و موسلیم (۲۷۶۹).

۱۳- رښتيازي په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) له مؤلّهت ودرگرتندا

به دروست له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) هاتووه فرمويه تي: "الاسْتِئْذَانُ ثَلَاثُ مَرَّاتٍ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَإِلَّا فَارْجِعْ"^۱، واتا: مؤلّهت خواستن سى جاره، نه گهر مؤلّهت چوونه ژوره وه دراي باشه، نه گهرنا بگه پيره وه.

به دروست له په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هاتووه كه ويستويه تي چاوى نه و كه سه كوږر بكات كه له كون و كه لښه وه ته ماشاي ژوره وه بكات و فرموي: "إِنَّمَا جُعِلَ الْإِسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ"^۲، واتا: مؤلّهت خواستن و له درگادان بو نه وه په چاو نه بريته ژوره وه.

به دروست لښه وه هاتووه به كردار و فيركردن له پيش خواستنى مؤلّهت چوونه ژوره وه، سهلامى كردووه، سهلامى كردووه ئينجا مؤلّهت چوونه ژوره وه دراه و فرمويه تي: "أَلْجُ؟"، واتا: بيمه ژوره وه؟

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به پياويكى فرموو: "بِرِّقْ بُولَايْ نَهْمَه وَ فَيِّرِي مُؤْلَهْتْ خَوَاسْتَنِي بَكِه. كَابِرَا پييووت: بلى: السلام عليكم، بيمه ژوره وه؟ كابرَا له دره وه گوښى ليوو وتي: السلام عليكم، بيمه ژوره وه؟ په يامبهري خواش (صلى الله عليه وسلم) مؤلّهت دا و هاته ژوره وه.^۳

په كيكى تر له رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)، نه وه بوو سى جار له درگاي ددها، نه گهر وه لام نه درابايه ته وه دهرؤيشت.

^۱ - بوخارى (۶۲۵۴) و موسليم (۲۱۵۲) شيخراجيان كرموه.

^۲ - بوخارى (۶۲۴۱) و موسليم (۲۱۵۶) شيخراجيان كرموه.

^۳ - پيشتر باسكرا.

بەش

يەككى تر لە پياز و رەوشتى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، ئەو بوو ئەگەر
خاوەن مال بپوتبايە: تۆ كۆي؟ ئەيفەرموو: فلانى كۆي فلانم، يان كۆنيە و نازناوى
خۆي دەوت و نەيدەفەرموو: منم. ھەرۆك لەسەحیحەيندا ھاتوو لە جابرەو ئەلئى:
ھاتم بۆلاي پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و لەدەرگام دا. فەرمووى: كۆيە؟
وتم: منم. فەرمووى: "منم منم!" وەك ئەو ھى ھەزبەو وەلامدانەو ھى نەكات.^۱
كە ئوم ھانىي لەدەرگاي دا. فەرمووى: "كۆيە؟" وتى: ئوم ھانىيئم.^۲ رەتینەكردووە و
پىي ناخۆش نەبوو كە كۆنيەى بەكارھيئا.

بەش

ھەرچى ئەو لەدەرگادانەى كە خواي گەورە فرمانى كردووە ئەو كۆيلانەى بالغ
نەبون كاری پى بكەن و لەسى كاتدا بى پرس نەچنە ژوورەو: پيش
بەيانىبوونەو، كاتى نيوەرۆ، كاتى خەوتن.
كۆمەلێك وتوویانە: ئەو ئايەتە نەسخ بوو تەو. كۆمەلێكى تر ئەلئى: مەندوب و
رینیشاندەريیە. كۆمەلێكى تر ئەلئى: ئەو فرمانى تايبەتە بەئافرەتان. كۆمەلێكى
تر ئەلئى پىچەوانەيە. كۆمەلێك وتوویانە: فرمانكردن بەلەدەرگادان و مۆلەت
وەرگرتنى چوونە ژوورەو ھيان لەو كاتەدا بۆ پىوستى بوو، پاشان ئەو
پىوستىيە نەماو. كۆمەلێكى تر ئەلئى: ئەو ئايەتە كاری پى دەكرێت و گشتىيە و
ھوكمى دژى بۆ نيە.

دروست، ئەگەر شتێك ھەبى جى مۆلەت وەرگرتن و لەدەرگادان بگريئەو
لەنمونەى كردنەو ھى دەرگا كە بەلگەيە لەسەر چوونە ژوورەو يان لا بردنى پەردە

^۱ - بوخارى (٦٢٥٠) و موسليم (٢١٥٥) ئىخراحيان كړيوو.

^۲ - بوخارى گڼپراوې تېبەو (٢٨٠).

يان هاتوچون بو ناوه و دهره وه و نه وانه، نه وه پتويستی به له دهرگان نييه، نه گهر نه وانه نه بو، نه وه پتويسته داواي مؤلت بکړي، چونکه حوکمه که په يوه سته به هوكاريکه وه که نايه ته که ناماژهي پي کردوه، نه گهر نه وه هوكاره ه بې نه وه حوکمه که ش بووني ده بي، نه گهر هوكاره که نه بوو حوکمه که ش نايي، خواش زانتره.

۱۴- ربيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له زيکري پرميندا

له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) فرمويي تي: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَّاسَ، وَيَكْرَهُ التَّنَاؤُبَ، فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللَّهَ، كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ. وَأَمَّا التَّنَاؤُبُ، فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُرِدْهُ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِنْ أَحَدُكُمْ إِذَا تَنَاءَبَ ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ"، واتا: خوي گهره به پرمينه و رقي له باويشکه، نه گهر يه کي له نيوه پرمي و وتي (الحمد لله)، نه وه حقه به سهر ههر موسلمان يکه وه که گوئي له و (الحمد لله) يه بلې (يرحمك الله). به لام هرچي باويشکه، نه وه له شه يتانه وه يه، نه گهر يه کي له نيوه باويشکي دا، با هه تا نه وه ي ده تواني بهري پي بگري، چونکه کاتي يه کي له نيوه باويشک ديدات، شه يتان پي پي ده که ني. بوخاري باسي کردوه^۱.

له سه حيه که يدا له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) سه لماوه فرمويي تي: نه گهر يه کي له نيوه پرمي، با بلې: "الحمد لله". براکي يان هاورپکه ي بلې: "يرحمك الله". نه گهر براکي يان هاورپکه ي وتي: "يرحمك الله". با له وه لاميدا بلې: "يهديكُم الله ويُصلحُ بالکم"، واتا: خوي گهره هيدا يه تتان بدات و حال و کارتان بو چاک بکات.

^۱ - بوخاري شيخراحي کردوه (۶۲۲۳).

^۲ - بوخاري شيخراحي کردوه (۶۲۲۴).

له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) سه لماوه له سه حيي موسليدا و
 فه رمويه تي: "إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمَّتْهُ، فَإِنْ لَمْ يَحْمَدِ اللَّهَ فَلَا
 تَشَمَّتْهُ"^١، وانا: نه گهر يه كي پژمی و وتی (الحمد لله)، ئیوهش وه لامي بده نه وه و
 داوای به زه بی خوی بۆ بکه ن، به لام نه گهر (الحمد لله) ی نه کرد، ئیوهش نه و
 دو عایه ی بۆ مه که ن.

ئه بو داوود به ئیسنادی سه حیج له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم)
 گتړاويه تيبه وه فه رمويه تي: "إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ،
 وَلْيَقُلْ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، وَيَقُولُ هُوَ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ
 بَالَكُمْ"^٢، وانا: نه گهر يه كي له ئیوه پژمی با بلی: "الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ"، براكه ی
 یان هاوړيکه شی له وه لامیدا بلی "يَرْحَمُكَ اللَّهُ"، ئه ویش بلی "يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ
 بَالَكُمْ".

رواله تی فه رموده ئه وه یه، نه گهر که سیك پژمی و (الحمد لله) ی وت، فه رزی عه یه
 و ده بی که سی گویی لئی، له وه لامیدا بلی (یرحمك الله)، نه گهر له نیو کومه ئیکدا بو،
 (یرحمك الله) ی یه که سیش له بری نه وانی تر نابی، ئه مه یه کیکه له دوو بۆچوونی
 زانا یان، ئیبن ته بی زه ید و ئه بو به کر ئه لعه ره بیی ئه مه یان هه لېژاردوه^٣
 (هه ردوکیان مالیکی مه زه بن) و ره تنا کریته وه.

له به رنه وه ی نه و که سه ی له و پژمه یه یدا نیعمه ت و سوودیکی ده ستخستوه به وه ی
 رزگاری بووه له و هه لمه ی له می شکیدا هه بووه نه گهر بیا بایه ته وه رنګه تووشی
 کومه لی دهردی سه ختی بکردبایه، نه وه بۆی دانراوه له سه ر نه و نیعمه ته سپاسی

^١ - موسليم شيخراحي كردوه (٢١٩٢).

^٢ - ئه بو داوود (٥٠٣٢) شيخراحي كردوه له فه رموده يه كي ئه بو هوزه يره وه، ترميزيش (٢٧٤١) له فه رموده يه كي ئه بو ئه يوب ل
 ترميزي (٢٧٣٨) به تزيك به وه له فه رموده يه كي ئيبن عمره وه.

^٣ - المسالك في شرح موطأ مالك لابن العربي ٥١٨/٧.

خۇا بىكات كە دۇاى ئەو لەرزىنە، ئەندامەكانى جەستەى وەك خۇى ھىشتۈرەتەو،
ئەو نەونەى لەرزىنى جەستەى وەك چۆن زەوى بىلەرزىتەو، ئاۋەھايە، كەسەكە
بەو خەمەى لەكۆل بۈۋەتەو، شاد دەبىت و شەيتانىش داخ دل ئەكات بەو
سۇپاسكردنەى بۇ خۇاى گەورە، بەوۋەى لەلايەن خۇاى گەورە بۇى ھاتوۋەتەى
و مۇسلمانانىش داۋاى بەزەىى خۇاى بۇ دەكەن و ئەۋىش دۇعاى ھىدايەت و
چاكبۈۋنى وەزە و خالىان بۇ دەكات لەخۇاى گەورە، ھەموو ئەوانە شەيتان تۈۋرە و
خەفەتبار دەكەن، بۇيە ھەموو ئەو دۇعايەى بۇ دەكرىت پىئىدەوترىت(تشمىت-
خەمباركردن)دورژمنەكەى پى خەمبار دەكات.

ئەمە واتايەكى نەرم و خۇشى ھەيە ئەگەر ئەو كەسەى دەپژمى و ئەۋەى بۇى
دەپارپىتەو، لىى تىپگەن، سوۋدى لى دەبىنن و سوۋدى پژمىن بۇ جەستە و دل
تېدەگەن و بەگەورەى دەبىنن، بەۋەش نەپنى لەخۇشۈيىستنى خۇاى گەورە بۇ ئەو
كەسە روۋندەبىتەو، بۇيە سۇپاسىك شايىستە بەروۋى خۇاى گەورە بى.
يەكىكى تر لەرپىيانى پەيامبەرى خۇا(صلى الله عليه وسلم)، ئەۋەيە كە ئەبو داۋود و
ترمىزى گىراۋيانەتەو لەئەبو ھورەيرەو^① (پەيامبەرى خۇا(صلى الله عليه وسلم)
ئەگەر بىژمىيايە دەستى يان بەرگەكەى ئەخستەسەر دەمى و دەنگى پى كەم
دەكرەو) (ترمىزى ئەلى: فەرموۋدەيەكى سەحىح^۱.

بەدروست لىيەو ھاتوۋە كە پىاۋىك لاي پژمىوۋە، پىى فەرموۋە (يرحمك الله) پاشان
كابرا پژمەيەكى ترى كرىوۋە، فەرموۋىەتى: "الرجلُ مَرْكُومٌ"، واتا: ئەم پىاۋە
ھەلامەتتى. ئەمە لەفزى مۇسلىمە لەجارى دۈۋەمدا ۋەھاي فەرموۋ^۲، ھەرچى
ترمىزىيە تىايدا ھاتوۋە: پاشان بۇ جارى دۈۋەم و سىيەم پژمى، بۇيە پەيامبەرى

^۱ - ئەبو داۋود (۵۰۲۹) و ترمىزى (۲۷۴۵) ئىخراجىيان كرىدوۋە.

^۲ - مۇسلىم ئىخراجى كرىدوۋە (۲۹۹۲).

خوا(صلی الله علیه وسلم) فہرمووی: "ہذا رجلٌ مَزْکُومٌ"، وَاَتَا: نَم پیاوہ ہہ لَامَہ تہی
ہہ یہ. ترمیزی ثلثی: نَم مہ فہرموودہ یہ کی (حسن صحیح) ۱.

لہ نَم بو ہورہ یرہوہ رہ فعی کردوہ: "إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيُسَمِّتْهُ جَلِيسُهُ، وَإِنْ زَادَ عَلَى
ثَلَاثٍ فَهُوَ مَزْکُومٌ، وَلَا تَسْمِيتَ بَعْدَ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ"، وَاَتَا: نَم گہ ر یہ کی لہ نَم بوہ پڑمی، با
نَموہی لہ گہ لی دانیشتوہ (یرحمک اللہ) ی بُو بکات، نَم گہ ر زیاتر لہ سی جار پڑمی،
نَموہ ہہ لَامَہ تہی، زیاتر لہ سی جار (یرحمک اللہ) ی بُو نہ کات. فہرموودہ یہ کی
حہ سہ نہ ۲.

نَم گہ ر بووتری: کہ سیک کہ ہہ لَامَہ تہی ہہ بی لہ پیشترہ دوعای بُو بکری زیاتر لہ
کہ سہی ہیچ دہردیکی نیہ. لہوہ لَامَدا پییدہ وتری: دوعای بُو دہکریت ہہ روہ
چون دوعا بُو ہر نہ خوش و دہردہ داریکی تر دہکریت، بہ لَام سوننہ تی پڑمین کی
خوای گہورہ حہزی پی دہکات، ہہ تا سی دانہ یہ، نَم گہ ر زیاتری کرد، بُو کہ سہ کہ
داوای شیفای عافیہ دہکریت، کہ فہرموویہ تی: نَم پیاوہ ہہ لَامَہ تہی، بُو نَموہ
بوہ داوای شیفای بُو بکریت، نَموہ دہرد و نہ خوشیہ تاوہ کو کہ سہ کہ فریای
خوی بکہوی و پشتگوئی نہ خات و کارہ کہی بہ سہردا سہخت و گران بیتہوہ، بُو یہ
ہہ موو فہرمایشتیکی بہ یامبہری خوا(صلی الله علیه وسلم) حیکمہت و بہ زہی و
زانست و ہیدایہ تہ.

۱- ترمیزی ٹیخراجی کردوہ (۲۷۴۲).

۲- تہو داوود (۵۰۳۵) و ابن السنی لہ (عمل الیوم والليلة) (۲۵۱) ٹیخراجیان کردوہ.

به ش

دروست له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) هاتووه، که سانی جوله که لای پږمبون، نومیدیان کردووه پټیان بلای (يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ) به لام فه رموویه تی: "يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكَمِّ".^۱

۱۵- ریپازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نه زکار و ویرد ورموشتی سه فھر به دروست له په یامبه ری خواوه هاتووه فه رموویه تی: نه گهر یه کی له نیوه یه کلابوویه وه به کاری هه لېستی، با دوو رکات بکات رکاتی فره نه بی، پاشان بلای: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي، وَعَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَأَقْدِرْهُ لِي، وَيَسِّرْهُ لِي، وَبَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُهُ شَرًّا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي، وَعَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي، وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَأَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ"، واتا: خوايه گيان به زانستی خۆت داوای راوېژت لی ده که م، داوای توانای خۆت ده که م و پشت به توانای تو ده به ستم و به فزلی که وره ی خۆت لیت داوا ده که م، نه وه توای تواناداری و منیش بی توانا، تو زانستت به همه مو شتیک هیه و من زانستم نییه، تو زانای نه نیییه کانی، نه گهر ده زانی نه م کاره بو دین و ژینم چاک و خیرداره، بو نیستا و داهاتووم، نه وه بو م ناسانی بکه و بو م بی و به ره که تی تی بکه، نه گهر ده زانی بو دین و ژینم زیانی هیه و بو نیستا و داهاتووم، نه وه له منی دوور بخه ره وه و منیش له و شته دوور بخه ره وه، خیر له چیدا بوو بو می دابنی و پاشان بیکره جتی

^۱ نه بو داوود (۵۰۳۸) و ترمیزی (۲۷۳۹) شیخراجیان کردووه.

رازیبوونم. ئینجا ناوی نهو پئویستییه بهیئی که نیازی ههیه بۆی بجی و نهجامی بدات و بهدهستی بهیئی^۱.

نهو دوعایه ئه مانه له خۆدهگریت: داننان بهبوونی خوای گه وره، داننان بهسیفاتی که مالی، له سیفهتی که مالی زانست و توانا و ئیراده و داننان به پهروهردگاریتی الله و سپاردنی کار به الله و پشت پی بهستن و ده رچوون له خۆسپاردن به خودی خۆت و بهریبوون له هه موو هیژیک جگه له خوا که توانای گۆرینی هه موو حالیکی ههیه، داننانی بهندهیه به وهی بی توانایه له په یبردن به بهرژه وهندی خۆی و بی توانایی بوونی لهو بواره دا، هه موو شتی که بهدهست خوای گه ورهیه که دروستکار و خواوهندی راسته قینهیه تی.

بهش

په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) که سهر و لایه که ی ده که وت سی جار ئه یفه رموو (الله اکبر) پاشان ده یفه رموو: "سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ" پاشان ئه یفه رموو: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي سَفَرِي هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ اصْحَبْنَا فِي سَفَرِنَا، وَاخْلُقْنَا فِي أَهْلِنَا"^۲.

له سه حیجی موسلیمدا هاتوو هه رموویه تی: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَمِنَ الْخَوَرِ بَعْدَ الْكُورِ، وَدَعْوَةِ الْمَظْلُومِ، وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ"^۳، واتا: خوایه گیان په نات پی ده گرم له ناره حه تی و ماندوویه تی سه فەر و

^۱ - بوخاری گنجاویه تیبوه (۱۱۶۲)

^۲ - موسلیم ئیخرایجی کردوو (۱۳۴۲).

^۳ - موسلیم ئیخرایجی کردوو (۱۳۴۲، ۱۳۴۳).

خه مۆکییه ک په‌یدا ببی و په‌نات پی ده‌گرم له‌تیکچوونی شتیک که کیشهی تیدا نه‌بووه، هه‌روه‌ها په‌نات پی ده‌گرم له‌دوعای سته‌ملیکراو و به‌خراپ هه‌لگه‌پانه‌وه‌ی وه‌زع و حالێ که سوکار و سه‌روه‌ت و مالم.

به‌ش

کاتیک له‌سه‌فه‌ردا خواحافیزی له‌هاوه‌لانی بکردبایه، به‌هر یه‌کیکیانی ده‌فه‌رموو: "أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ"، واتا: ئایین و ئەمانەت و سه‌ره‌نجامی کاره‌کانت به‌خوا ده‌سپێرم.

پیاویک پییووت: ئەمه‌وی سه‌فه‌ر بکه‌م، په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالتَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ"، واتا: ئامۆزگارییت ده‌که‌م به‌له‌خواترسان و وتنی (الله اکبر) له‌سه‌رکه‌وتن به‌هر به‌رزاییه‌کدا. که کابرا رویشته، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "اللَّهُمَّ ارْزُ لَهُ الْأَرْضَ، وَهُونْ عَلَيْهِ السَّفَرَ"، واتا: خواجه گیان زه‌وی بۆ رام بکه و بیخه ژیر رکیفیه‌وه و گه‌شته‌که‌ی بۆ سووک و ئاسان بکه.

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و هاوه‌لانی که سه‌رده‌که‌وتنه سه‌ر هه‌ر لوتکه‌یه‌ک (الله اکبر) یان ده‌کرد، که داشده‌به‌زین ئەیانفه‌رموو (سبحان الله)، نوێژیش به‌و جوړه‌ی لیّهات، که سه‌ربه‌رزده‌که‌یته‌وه (الله اکبر) ده‌که‌یت و له‌نزمبوونه‌وه‌شدا ته‌سبیحات.

^۱ - نه‌بو داوود (۲۶۰) و ترمیزی (۳۴۴۳) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - ترمیزی (۳۴۴۵) و ئیبن ماجه (۲۷۷۱) ئیخراجیان کردووه.

له چه جدا سه ری به رزده کرده وه به پټوه ده پټیشت، که بوشاییه کی ببینایه بوی ده چوو، نه یفه رموو: "لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رُقَّةً فِيهَا كَلْبٌ وَلَا جَرَسٌ"، واتا: فریشته کان هارپییه تی کاروان و سه فه رټک ناکهن سه گ و زهنگی تیدا هه بیټ.

به مه کروهی ده زانی که سټک، ریټوارټک شه وان به ته نیا سه فه ر بکات و فه رموو یه تی: "لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا سَارَ أَحَدٌ وَاحِدَهُ بِلَيْلٍ"، واتا: نه گهر خه لکیی ده یان زانی شه وان به ته نیا سه فه رکردن چی مه ترسییه کی تیدا، نه وه که س به ته نیا شه وان به پټ نه ده وکته. به لکو به مه کروهی داده تا ریټواری به ته نیا سه فه ر بکات و هه والی داوه که یه که س شه یټانه، دوو که س دوو شه یټان و سه فه ری سی که س به سه فه ر داده نریټ.^۱

نه یفه رموو: نه گهر که سی دابه زیه هه ر شوټنټک با بلی "أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ" هیچ شټنټک زیانی لی نادات هه تا نه و شوټنه به جیده هیلی.^۲
نه یفه رموو: "إِذَا سَافَرْتُمْ فِي الْخِصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الْأَرْضِ، وَإِذَا سَافَرْتُمْ فِي السَّنَةِ فَبَادِرُوا بِهَا نَفْسَهَا"^۳، واتا: نه گهر له سالی پر به ره که ت و له وه یدا سه فه رتان کرد، به یټن و شتره کانتان هه ندی جار پشور بدن و له گز و گیای زهوی بله وه پټن، به لام نه گهر که وتنه وشکه سالییه وه، هه نگاوی وشتره کان خیرا بکه ن تاوه کو زوو بگه نه جیگه ی مه به ست و له و خورا که ی بویان دانراوه به شیان بکات و زیانیان پی نه گات.

^۱ - موسلیم ټیخراجی کردوه (۲۱۱۲)

^۲ - بوخاری ټیخراجی کردوه (۲۹۹۸).

^۳ - نه بو داوود (۴۶۰۷) و ترمذی (۱۶۷۴) ټیخراجیان کردوه.

^۴ - موسلیم ټیخراجی کردوه (۲۷۰۸).

^۵ - موسلیم ټیخراجی کردوه (۱۹۳۶).

نه گەر له سه فهدا به ياني بکړد بيه ته وه، له به ياني زودا نه يفه رموو: "سَمِعَ سَامِعُ بِحَمْدِ اللَّهِ وَنِعْمَتِهِ وَحُسْنِ بَلَاءِهِ عَلَيْنَا، رَبُّنَا صَاحِبُنَا، فَأَفْضَلُ عَلَيْنَا، سِتْرًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ".^۱

نه همی ده کړد ريښوار قورنن بيا ته خاکی دوژمن نه وه ک ده ستي دوژمن بکوي و سوکايه تي پي بکهن، نه همی ده کړد ثافره ت به پي مه حره م سه فهد بکات نه گەر ماوه ی بوره يدي (چوار فه رسه خ) ريگه ش بووايه. فرمانی ده کړد نه گەر ريښوار نه رکي سه فهدی به جيته نا، په له بکات بو گه پانه وه لای مال و مندالی.

نه گەر نه رکي سه فهدی ته واو بکړد بيه و بگه پايه ته وه، له به رزبونه وه سه ر هه ته پر لکه يه ک سي جار (الله اکبر) ی ده کړد، پاشان نه يفه رموو: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدُهُ وَتَصَرَّ عَبْدُهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابُ وَحْدَهُ".^۲

نه گەر که سيک دوور که و تنه وهی له ماله وه زوری بخايند بيه و بگه پايه ته وه، نه همی ده کړد له شه ودا له ده رگای که سوکاري بدات.

نه گەر له سه فهد بگه پايه ته وه، باوه شی به منالانی بته ماله کهيدا ده کړد، خویشی باوه شی به و که سه دا ده کړد که له سه فهد ده گه پايه وه، نه گەر ريښواره که که سوکاري خوی بووايه ماچی ده کړد. نه گەر له سه فهد بگه پايه ته وه، سه ر هتا ده چوه مزگه وت و دوور کات نويژی ده کړد.

^۱ - موسليم شيخراحي کړيو وه (۳۷۱۸).

^۲ - بوخاري شيخراحي کړيو وه (۱۷۹۷).

١٦- رِيَّازِي پِهِ يَامِبَه رِي خَوَا (صلى الله عليه وسلم) لِه زِيكِر وِيَادِي هَاوسِه رَغِيرِيِيدَا
لِه پِهِ يَامِبَه رِي خَوَاوِه (صلى الله عليه وسلم) سِه لِمَاوِه كِه هَاوِه لَانِي فَيَرِي (خطبة
الحاجة) كَرْدَوِه: الْحَمْدُ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهِ
أَنْفُسِنَا وَسَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ، فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضِلَّهُ، فَلَا هَادِيَ لَهُ.
وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ: {يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ}.
{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا
رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا}.
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
دُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا}.

شوعبِه ئه لِي: به ئه بو ئيسحاقم وت: ئه مه وتاري هاوسه رَغِيرِيِيَه يان شتى تر؟ وتي:
وتاري هه ر كاريكي پيويست^١.

فه رموويه تي: "إِذَا أَفَادَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً أَوْ خَادِمًا أَوْ دَابَّةً فَلْيَأْخُذْ بِنَاصِيَتِهَا وَلْيَقُلِ اللَّهُمَّ
إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهَا وَخَيْرِ مَا جُبِلَتْ عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جُبِلَتْ
عَلَيْهِ"^٢، وَا: ئه گه ريه كي له ئيوه رني هينا يان خزمه تكارتيك يان گويدريكي كري، با
ته ويلى بگري و له خواي گه وره داواي به ره كه تي بو بكات و (بسم الله) بكات و بلي:
خوايه گيان داواي خيرى و ئه و خير هيت لى ده كه م كه به فيتره تيايدا دروست
كراوه، په نات پي ده گرم له خراپه ي و ئه و خراپه ي به فيتره ت بوى دروستكراوه.

^١ - ته يو داوود (٢١١٨) و ترميزي (١١٠٥) و نه سائي (١٤٠٤) و ثنين ماجه (١٨٩٣) ئيخراجيان كَرْدَوِه. قسه ي شوعبِه لاي
ته ياليسى (٣٢٦).

^٢ - ته يو داوود (٢١٦٠) و ثنين ماجه (١٩١٨) ئيخراجيان كَرْدَوِه.

به‌كه‌سې ژنې بهيئابايه نه‌يفه‌رموو: "بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ"^۱، واتا: خواي گه‌وره بوتي به‌ره‌كه‌تدار بكات و له‌سه‌ر خير و خوښي كوټان بكاته‌وه.

فه‌رموويه‌تي: هه‌ركه‌سې ويستي له‌گه‌ل خيزانيدا جوت ببي و بلي: "اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا" واتا: خوايه گيان شه‌يتان له‌خوم و هاوسه‌رم و نه‌و منډالې پيمان ده‌به‌خشي دوور بخه‌ره‌وه. نه‌گه‌ر له‌و جووتبوونه منډال دروست ببي، هه‌رگيز شه‌يتان ناتواني زيانې پي بگه‌يه‌ني.^۲

۱۷- نه‌گه‌ر ده‌رده‌دار و كه‌م نه‌نداميكټ بيني چي ده‌ليي؟

دروست له‌په‌يامبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) هه‌و هاتووه فه‌رموويه‌تي: هه‌ركه‌سيك ده‌رده‌داريكي بيني و وتي: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خُلِقَ تَفْضِيلًا"^۳، نه‌وه خواي گه‌وره تووشي نه‌و ده‌رد و مه‌ينه‌تيايه‌ي ناكات.^۴

۱۸- كه‌سې خه‌ويكي ناخوش بيني چي بكات؟

به‌دروست له‌په‌يامبه‌ري خواوه(صلى الله عليه وسلم) هاتووه فه‌رموويه‌تي: "الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ، وَالرُّؤْيَا السُّوْءُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَمَنْ رَأَى رُؤْيَا فَكَّرَهَا مِنْهَا شَيْئًا فَلْيَنْفُتْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ، وَلَا يُخْبِرُ بِهَا أَحَدًا، فَإِنْ رَأَى رُؤْيَا حَسَنَةً فَلْيَسْتَبْشِرْ، وَلَا يُخْبِرْ بِهَا إِلَّا مَنْ يُحِبُّ"^۵، واتا: خه‌وي

^۱ - نه‌بو دلوود(۲۱۳۰) و ترميزي(۱۰۹۱) و ثنين ماجه(۱۹۰۵) نيزخارجيان كردووه.

^۲ - بوخاري(۵۱۶۵) و موسليم(۱۴۳۴) نيزخارجيان كردووه.

^۳ - ترميزي نيزخارجي كردووه(۳۴۳۲).

^۴ - بوخاري(۵۷۴۷) و موسليم(۲۲۶۱) نيزخارجيان كردووه.

راست له خواوهيه، خهوى پووچيش له شهيتانه وهيه، ههركهسى خهوى راستى بينى و به دلى نه بوو، با سى تف بکاته لای چه پى و په نا به خوا بگرى له شهيتان و به وه زيانى پى ناگات و بۆ كه سيشى باس نه کات، ههركه سيکيش خهوى چاکی بينى با خوشحال بى و بۆ كه سى باس نه کات ته نيا كه سيک كه خوشيده وى.

فرمانى داوه به و كه سهى خهوى ناخوش ده بينى، كه له سه ر نه و لایه بجولئ وا له سه رى خه وتوو و نويزيش بکات^۱. فرمانى کردوو نه و كه سه پينج شت بکات: تف بکاته لای چه پ و په نا به خوا بگرى له شهيتان، بۆ كه سى نه گيرپته وه، نه و لایه بگورئ كه له سه رى خه وتوو، ههلبسى نويز بکات، جا ههركاتى نه و كه سه نه و پينج کاره ی کرد، نه وه نه و خه وه ناخوشه زيانى پى ناگهيه نى و به وه زيانى لاده دات.

فهرموويه تى: "الرُّؤْيَا عَلَى رَجُلٍ طَائِرٍ مَا لَمْ تُعْبَرْ، فَإِذَا عُبِّرَتْ وَقَعَتْ، وَلَا تَقْصُهَا إِلَّا عَلَى وَادٍّ أَوْ ذِي رَأْيٍ"^۲، واتا: خه و له سه ر قاچى بالنده يه كدايه هه تا نه و كاته ی ليكنه دراوه ته وه، كه ليكدرايه وه رووده دات، ته نيا بۆ كه سى خوشه ويست يان زير بيگيرپه وه.

۱۹- كه سى به وه سه وه تووشهاتبى چى بکات و چى بلى و بۆ نه وه پشت به چى بيه ستى؟

عوسمانى كوپى نه بى نه لعاس وتى: نهى په يامبه رى خوا، شهيتان نويز و قورئان خویندنم لى تيكدده دات. فهرمووى: "ذَٰكَ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ خَنْزَبٌ، فَإِذَا أَحْسَسْتَهُ فَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْهُ، وَانْفِلْ عَلَى يَسَارِكَ ثَلَاثًا"^۳، واتا: نه وه شهيتانيكه پييده وترى خه نزه ب، نه گه ره ست پيكرد په نا به خوا بگره لى و سى تف بكه ره لای چه پت.

^۱ - موسليم ئيخراجى کردوو (۲۲۶۲).

^۲ - نه بو داوود (۵۰۲۰) و ترميزى (۲۲۷۹) ئيخراجيان کردوو.

^۳ - موسليم ئيخراجى کردوو (۲۲۰۳).

هاوہ لان شکایہ تیان لا کرد کہ یہ کیکیان لہ دہروونیدا شتیک بہ دیدہ کات - شتیک ی بؤ
 ئہ خاتہ پوو، پیم خوشہ توپہ لہ ناگریک بی و نازاری بدات بہس ئو شتہ نہ لی،
 فہرموی: "اللہ اکبر، اللہ اکبر، اللہ اکبر، الحمد لله الذي رد کئدہ إلى الوسوسۃ"،
 اللہ اکبر، اللہ اکبر، اللہ اکبر، سوپاس بؤ ئو خواہی کہ فیلہ کہی رد تکرده وہ بؤ
 وہ سوسہ.

پہ یامبہ ری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمویہ تی: "لا يزال الناس يتساءلون حتی
 يقول قائلهم: هذ الله خلق الخلق، فمن خلق الله؟ فمن وجد من ذلك شيئاً، فليستعذ
 بالله ولينتہ"، واتا: خہ لکیی لہ پرسیار کردند بہ ردہ وام دہ بن ہہ تاوہ کو یہ کیکیان
 نہ لی: ئہ مہ مخلوقاتانہ خوای گہ و ردہ دروستی کردون، ئہ ی کی خوای گہ و ردہ ی
 دروست کردوہ؟ ہہ رکہ سی پرسیار کی وہ های لہ دہروونی خویدا بینی با پہ نا بہ خوا
 بگری و کوتایی پی بہینیت.

۲۰ - کہ سیک کہ توورہ یی تووند بیگری چی بلی و چی بکات؟

پہ یامبہ ری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی کردوہ، ہہ رکہ سی توورہ یی گرتی،
 ناگری توورہ ییہ کہی بہ دہستنوئز بکوژینیتہ وہ، ئہ گہ بہ پیوہ بوو دابیشی، ئہ گہ
 دانیشتی پال بکوی و پہ نا بہ خوا بگریت لہ شہیتانی نہ فرہت لیکراو.^۱
 لہ بہر ئوہ ی توورہ یی و شہوہت دوو پشکری ناگرینن لہ دلی مرقدا، ئوہ فرمانی
 کردوہ ئو دوو پشکریہ بکوژینیتہ وہ بہ دہستنوئز و نوئز و پہ ناگرتن بہ خوا
 لہ شہیتانی نہ فرہت لیکراو.

^۱ - ئو داوود ثیخراجی کردوہ (۵۱۱۲).

^۲ - بوخاری (۲۲۸۶) و موسلیم (۱۳۶) ثیخراجیان کردوہ.

^۳ - ئو داوود ثیخراجی کردوہ (۴۷۸۴).

۲۱- نه گهر شتيکی بينايه و به لايه وه خوشه ويست و شيرين بووايه چي نه فهرموو؟
په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه گهر شتيکی بينايه به لايه وه خوشه ويست و
شيرين بووايه نه يه فهرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ"، نه گهر شتيکی
بينايه حهزي پي نه بووايه نه يه فهرموو: "الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ".

۲۲- چي ده فهرموو به و که سهی شتيکی بو نزيک بختبايه ته وه يان چاکه يه کی بو
بکړدبايه؟

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ده پارايه وه بو نه و که سهی شتيکی لييه وه
نزيک بختبايه ته وه پي خوش بووايه و گونجاو بووايه. ثين عه باس نازي
ده ستوريژه که ي لي نزيک خسته وه فهرموو: "اللَّهُمَّ فَقَّهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ
التَّأْوِيلَ"^۱، واتا: خوايه گيان له نايين تيبيگه يه نه و فيري ليکدانه وه ي قورثاني بکه.
فهرموو يه تي: "مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ فَقَالَ لِفَاعِلِهِ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا. فَقَدْ أَبْلَغَ فِي
النَّعَاءِ"^۲، واتا: هه رکه سي چاکه يه کی بو کراو به نه نجامده ري چاکه که وتي: خواي
گه وره به چاکه پاداشتت بداته وه، نه وه نه و په پري سوپاس و ستايشي کردوه.
قه رزيکی کرد له عه بدوالله ي کوري ره بيغه، پاشان بوي برده وه و فهرموو: "بَارَكَ
اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلَفِ الْحَمْدُ وَالْأَدَاءُ"^۳، واتا: خواي گه وره
به ره که ت بخاته خيزان و سه روه ت و سامانته وه، سوپاس و گه يانندن پاداشتي
گه رانده وه ي قه رزه.

^۱ - ثين حاجه شيخراجي کردوه (۲۸۰۳).

^۲ - بوخاري (۱۴۳) و موسليم (۲۴۷۷) شيخراجيان کردوه.

^۳ - ترميزي شيخراجي کردوه (۲۰۲۵).

^۴ - ثين حاجه (۲۴۲۴) و ته سائي (۴۶۸۲) شيخراجيان کردوه.

کاتی جه ریر زی نه لخولسه ی، بتی دهوسی له کۆل کرده وه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پینچ جار دوعای به ره که تی کرد بۆ پیاوان و نه سپه کانی نه حمه س^۱. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که دیارییه کی بۆ بهیترابایه قبولی ده کرد، به زیاتر له و دیارییه پاداشتی خاوه ن دیاریی ده دایه وه، نه گهر ره تیشی بکردبایه ته وه عوزری بۆ خاوه ن دیاریی ده هینایه وه، وهك نه وه ی به سه عبی کوری جه سامه ی فهرموو کاتی گوشتی راوی بۆ هینا و فهرمووی: "إِنَّا لَمْ نُرِدْهُ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَا حُرْمٌ"^۲، واتا: بۆیه ره تیده که مه وه و لیتی قبول ناکه م، ئیحرامم به ستروه.

۲۲- یه کی گوئی له زهرینی گویند ریژ و دهنگی که له شیر بی چی بلی؟

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرماتی به ئوممه ته که ی داوه نه گهر گوئیستی زهرینی گویند ریژبون، بلین (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، نه گهر گوئیستی دهنگی که له شیریش بوون بلین (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ)^۳ و داوی فهرتی خوا بکه ن.

۲۴- که راهه تی نه بوونی زیکر و یادی خوا له مه جلیسدا

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) رقی بروه له وه ی مه جلیس یاد و زیکر خوی تیدا نه بی، فهرموویه تی: "مَا مِنْ قَوْمٍ يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ جِبْفَةِ الْحِمَارِ"^۴، واتا: هه ره قوم و کۆمه لیک له مه جلیس دابنیشن و دواتر بلاوه ی لی بکه ن و نه و مه جلیسه یادی خوی تیدا نه کرابی، وهك نه وه یه له سه ر لاکی گویند ریژ هه لسابن.

^۱ - بوخاری (۴۲۵۶) و موسلیم (۲۴۷۶) ئیخراجیان کرنوه.

^۲ - بوخاری (۲۵۸۵) و موسلیم (۳۵۳۶) ئیخراجیان کرنوه.

^۳ - بوخاری (۲۳۰۳) و موسلیم (۲۷۲۹) ئیخراجیان کرنوه.

^۴ - نه بو داود ئیخراجی کرنوه (۴۸۵۵).

هه روه ها فه رموويه تی: "مَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ تِرَةٌ، وَمَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةٌ"^۱، واتا: هه ركه سى له شویتى دابنیشى و تیايدا يادى خوى گه وړه نه کات، نه وه له لایه ن خوى گه وړه وه هه سره ټيکى پى دهرى، هه ركه سيک پال بداته وه و رابکشى و تیايدا يادى خوا نه کات، له لایه ن خوى گه وړه وه هه سره ټيکى پى دهرى.

فه رموويه تی: هه ركه سى له مه جلیسه کېدا دانیشت قسه ی ټيکه ل و پيکه لى ژور تیا دا کړا، پيش نه وه ی له مه جلیسه کې هه لېستى بلئ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ" له هه له ی نیو مه جلیسه کې لى خوشبوونى بو ده کړیت^۲.

۲۵- نه وه ی له کاتى تر سدا ده وتړى

په یامبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) ها وه لائى فیر ده کړد له کاتى ترس و راجه له کیندا بلئ: "أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونِ"^۳، واتا: په نا ده گرم به فه رمایشته ته واوه کاتى خوى گه وړه له تووړه یی و سزای خوى و خراپه ی به نده کاتى و چپه ی شهیتان و ناماده یی شهیتان و جنوکه کان.

۲۶- جهز نه کړدنى به وتنى هه ندی وشه

له وانه: ده روونم پیس بووه. ټيکه لھات، به لکو بووتړیت: رهق بووه^۴.

^۱ - نه بو داوود (۶۸۵۶) و ترمیزی (۲۲۸۰) ټیخراجیان کړدوه.

^۲ - ترمیزی ټیخراجی کړدوه (۳۴۳۳).

^۳ - نه بو داوود (۳۸۹۳) و ترمیزی (۳۵۲۸) ټیخراجیان کړدوه.

^۴ - بوخاری (۶۱۷۹) و موسلیم (۲۲۵۰) ټیخراجیان کړدوه.

له‌وانه: حەزی نەکردوو بەتەری بووتری (کرم) و نەهی کردوو ئەو ناوێی پی بووتریت، فەرموویەتی: "لَا تَقُولُوا: الْكُرْمُ، وَلَكِنْ قُولُوا: الْعِنَبُ، وَالْحَبْلَةُ"، مەلئین (الکرم)، بەلکو بلئین (العنب، والحبلَةُ)¹.

رەتیکردوو ئەو بووتریت: خەلکی تیاچوون و فەرموویەتی: "مَنْ قَالَ: هَلَكَ النَّاسُ، فَهُوَ أَمْلَكُهُمْ"²، واتا: هەرکەسێ وتی: خەلکی تیاچوون، ئەو خۆی خۆی خەلکی بەتیاچووندا بردوو.

نزیك بەواتای ئەو: خەلکی خراپ بوون، زەمانە خراپ بوو و هاوشتیوەی ئەو. نەهیکردوو بووتریت: ئەگەر خوا و فلانە کەس بیانەوی، بەلکو بووتریت: ئەگەر خوا بیهوی پاشان فلانە کەس.

پیاویك پێیوت: ئەگەر خوا و تو ویستتان لێ هەبی. پەيامبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: "جَعَلْتَنِي لِلَّهِ نِدَاءً؟ قُلْ: مَا شَاءَ اللَّهُ وَحْدَهُ"³، واتا: منت کردە هاوبەشی خوا؟ بەلکو بلی: ئەگەر تەنیا خۆی گەورە ویستی لێ هەبی. لەواتای ئەمەدا وتی تر هەیه: ئەگەر خوا و فلان نەبوایە ئەو نەدەبوو، ئەمەش ناشیرینتر و خراپترە.

له‌وانه: بارانمان بۆ داباری بەئامارە فلان و فلان، بەلکو بلی بارانمان بۆ داباری بەفەزل و بەزەیی خوا⁴.

له‌وانه: سویندخواردن بەغیری خوا، بەدروست لەپەيامبەری خۆی گەورە (صلی الله علیه وسلم) هاتوو فەرموویەتی: "مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ"⁵، واتا: هەرکەسێ سویند بەغیری خوا بکات، هاوبەشی بربار داو.

¹ - موسلیم ئیخراجی کردوو (۲۲۴۸).

² - موسلیم ئیخراجی کردوو (۳۶۲۳).

³ - ئیین ماجە (۲۱۱۷) و ئەحمەد (۴/۳۴۱) (۲۵۶۱) ئیخراجیان کردوو.

⁴ - بوخاری (۸۴۶) و موسلیم (۷۱) ئیخراجیان کردوو.

⁵ - ئەبو داوود (۳۲۵۱) و ترمیزی (۱۵۳۵) ئیخراجیان کردوو.

له وانه: نه وهی له سویند خواردنیدا بلی: جوله که بی یان گاوریان بیباوه پ بی نه گهر
فلانه شت بکات.^۱

له وانه: به موسلمانن بلی: نهی بیباوه پ.^۲

له وانه: به سولتان بلی: پادشای پادشایان.^۳ قیاس له سهر نه وه، وشه ی دادوهری
دادوهران.

له وانه: گهره، به کویله ژن و پیاوه که ی بلی: به نده که م، کویله و خزمه تکاریش
به گهره که ی بلی: په روه ردگارم. به لکو گهره، به کویله ژن و پیاوه کانی بلی:
کچه که م، کورپه که م. خزمه تکار و کویله ش بلی: گهره که م.^۴

له وانه: جنیودان به پشه به له کاتی هه لکردندا، به لکو ده بی له خوی گهره داوی
خیری نه و ره شه بایه بکریت و خیری نه وه ی پی نیردراوه و په نا به خوا بگیری
له شه پری ره شه با و نه و شه پری به پشه به نیردراوه.^۵

له وانه: جنیودان به تا، نه هیکراوه جنیو به تا بدریت و فهرموویه تی: "إِنَّهَا تُذْهِبُ
خَطَايَا بَنِي آدَمَ كَمَا يُذْهِبُ الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ"، واتا: تا، تاوانه کانی مرو
ده سپرته وه هه روه ک چون کوره ی ناگر ژهنگ و پیسی سهر ناسن لاده بات.

له وانه: نه هیکردن له جنیودان به که له شیر، به دروست له په یامبه ری خواوه (صلی الله
علیه وسلم) هاتوه فهرموویه تی: "لَا تَسْبُوا الدِّيكَ فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلَاةِ"، واتا: جنیو
به که له شیر مه دهن، نه و بو نویژ هه لده ستیت.

^۱ - نه بو داوود (۲۲۵۸) و نه سانی (۲۷۷۲) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - بوخاری (۶۱۰۴) و موسلیم (۶۰) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - بوخاری (۶۲۰۶) و موسلیم (۲۱۴۳) ئیخراجیان کردووه.

^۴ - بوخاری (۲۵۵۲) و موسلیم (۲۲۴۹) ئیخراجیان کردووه.

^۵ - نه بو داوود (۵۰۹۷) و ترمیزی (۲۲۵۲) ئیخراجیان کردووه.

^۶ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۲۵۷۵).

^۷ - نه بو داوود ئیخراجی کردووه (۵۱۰۱).

له وانه: بانگه شه کردنی سهرده می نه فامی^۱ و پرسه گیران به جوړی سهرده می نه فامان^۲، وهك بانگه واز و بانگه شهی دهمارگیری و هوژایه تی و رهچه لهك و دهمارگیری بۆ مه زه ب و ته ریه ت و مه شایه خ.

له وانه: ناوېردنی عیسا به (العتمه) و زالکردنی به سهریدا تاوه كو وشه ی عیسا واز لیبه ینریت^۳.

له وانه: نه هیکردن له جنیودان به موسلمان^۴، نه هیکردن له وهی نه گهر سی که س پیکه وه بوون دووانیان چه چه بکه ن^۵، نه هیکردن له وهی ئافره تی باس له جوانیی ئافره تی کی تر بۆ میرده که ی بکات^۶.

له وانه: له پاپانه وهیدا بلی: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنَّ شَيْئًا وَارْحَمْنِي إِنَّ شَيْئًا" واتا: خواجه گیان نه گهر ویستت لیم خوش به، نه گهر ویستت به زه بیست پیمدا بیته وه.

له وانه: نه هیکردن له ژور سویند خواردن^۷.

له وانه: نه هیکردن له وهی پیاوړك باس له جووتبوونی له گهل خیزانه که ی و نه ینی ژن و میردایه تی خویان بۆ خه لك بکات^۸، مه روهك سووك و نه فامان نه وه ده که ن.

^۱ - بوخاری (۱۲۹۴) و موسلیم (۱۰۳) ئیخراعیان کردوه.

^۲ - نه حمه د ئیخراعی کردوه ۳۵ / ۱۵۷ (۲۱۲۳۳)

^۳ - موسلیم ئیخراعی کردوه (۶۴۴)

^۴ - بوخاری (۶۰۴۴) و موسلیم (۶۴) ئیخراعیان کردوه

^۵ - بوخاری (۶۲۸۸) و موسلیم (۲۱۸۴) ئیخراعیان کردوه

^۶ - بوخاری ئیخراعی کردوه (۵۷۴۰).

^۷ - بوخاری (۶۲۳۹) و موسلیم (۲۶۷۹) ئیخراعیان کردوه.

^۸ - موسلیم ئیخراعی کردوه (۱۶۰۷)

^۹ - موسلیم ئیخراعی کردوه (۱۴۳۷)

بهش

پیوسته هه موو که سێک ته واو وریایی بکات له زیاده پۆیی و سه رکه شیئی وشه ی (من) و (بو من) و (لای من) بکات (أنا، لي، عندي)، ئەو سێ وشه یه بوو ئیبلیس و فیرعه ون و قارونیان پێ تاقیکرایه وه، ئیبلیس وتی: ﴿أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ﴾ الأعراف: ۱۲، واتا: من له و باشترم. فیرعه ون وتی: ﴿لِي مُلْكٌ مِّصْرَ﴾ الزخرف: ۵۱، واتا: میسر هی منه و من خاوه ن و پادشای میسرم. قارون وتی: ﴿أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ القصص: ۷۸، واتا: به زانستی خۆم ئەمهم به دهستهیناوه.

باشترین شتێک که بهنده ی وشه ی (من، خۆم) به کاربهێنی، ئەوه یه بلی: منی بهنده ی تاوانباری هه له کار داوای لیخۆشبوون ده کهم و دان به هه له ی خۆمدا ده نیم. بلی: من تاوانم هه یه، من هه له م هه یه، من پیوستییم هه یه، من هه ژار و سه رکزییم هه یه، وه ک قه رموو یه تی: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جَدِي وَهَزْلِي وَخَطْئِي وَعَمْدِي، وَكُلَّ ذَلِكَ عِنْدِي"، واتا: خواجه گیان له کرده وه کانم خۆش به، له کرداری راست و گالته وه له و ئەنقه ست و هه ر شتێک له منه وه سه رچاوه ده گریت.

^۱ - یوخاری (۶۲۹۹) و موسلیم (۲۷۱۹) تیخراجیان کړیوه.

نۆیه‌م: به‌شی جیهاد

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی جیهادکردن، لوتکه و گومه‌زی ئیسلامه و شوپنانی جیهادکاران له‌به‌رزترین شوپنی به‌هه‌شتایه و له‌دونیا‌شدا پایه‌به‌رزییان بۆ هه‌یه و له‌دونیا و ئاخیره‌تا پایه‌دارن، ئه‌وه په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌لوتکه‌ی ئه‌و پایه و مه‌قامه‌دایه، به‌سه‌ر هه‌موو جۆره‌کانی جیهادا به‌رزبووه‌ته‌وه، مافی جیهاد و تیکۆشانی داوه له‌پیناو خۆی گه‌وره‌دا. به‌دل و جه‌سته و بانگه‌واز و روونکردنه‌وه و شمشیره‌وه جیهادی کردووه. کاته‌کانی وه‌ستانی له‌گۆره‌پانی جیهادا به‌دل و زمان و ده‌ست بووه، بۆیه له‌هه‌موو مۆقه‌کانی تر یادی زۆتر و به‌رزتره‌و لای خوا له‌هه‌مووان به‌رپزتره‌.

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی جیهادکردنی دوژمنانی خوا لقیکی جیهادکردنی به‌نده‌یه به‌رانبه‌ر به‌ده‌روونی خۆی له‌به‌ر خوا، هه‌روه‌ک په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمویه‌تی: "الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ"، واتا: موحامید ئه‌و که‌سه‌یه جیهاد و به‌ربه‌ره‌کانیی ده‌روونی خۆی ده‌کات له‌پیناو خوا و گوپرایه‌لئی خوادا، کۆچه‌ریش ئه‌و که‌سه‌یه ده‌ستبه‌رداری شتی‌ک ده‌بی خۆی گه‌وره نه‌هی لی‌کردووه. ئه‌وه جیهادکردنی نه‌فس که‌وتووته پیش جیهادکردنی دوژمنی ده‌ره‌وه.

ئه‌و دوو دوژمنه، خۆی گه‌وره به‌نده‌ی به‌جیهادکردنیان تاقیکردووه‌ته‌وه، له‌نیوانیاندا دوژمنیکی سییه‌م هه‌یه که به‌جیهادکردنی ئه‌و، جیهادی ئه‌و دووانه‌ی تر ده‌کریت، ئه‌ویش شه‌یتانه، له‌نیوانیاندا وه‌ستاوه و به‌نده سارد و ته‌مه‌ل ده‌کاته‌وه له‌جیهاد کردنیاندا، په‌روه‌ردگار ئه‌فه‌رموویت: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ فاطر: ۶ ، واتا: به‌راستی شه‌یتان دوژمنی ئیوه‌یه ده‌ی که‌واته ئیوه‌ش به‌دوژمنی خۆتانی دابنن.

^۱ - ئه‌بو داوود (۱۴۴۹) و نه‌سائی (۲۵۲۶) به‌نزیک به‌وه ئیخراجیان کردووه.

تہ وہی خوائ گہورہ فرمانی داوہ بہ دوزمن و ہر بگیردریت، ناگادار کردنہ وہیہ بؤ
تہ وہی لہ دوزمنایہ تیکردن و جہنگکردنیدا تہوپہری توانا بدریت.

سہ بارہت بہو سی دوزمنہ، فرمان بہ مروف کراوہ جہنگ و جیہادیان بکات، لہم
دونیاہ شدا مروف بہ جہنگکردنیاہ وہ تاقیکراوہ تہ وہ و دہکریتہ وہ، خوائ گہورہ
یارمہ تیدہر و چہکی تہم جیہادکردنہی پی داوہ، بہ دوزمنہ کەشی داویتی و بہیہ کتر
تاقیدہ کریتہ وہ، بہوہ دہبیتہ دوستی تہو کەسہی دوستایہتی خوا دہکات و
دہستہ رداری تہوہش دہبی کە دہچیتہ ریزی شہیتان و دار و دہستہیہ وہ.

فرمانی بہ مروفہ کان کردوہ بہ جیہادیک جیہادی بکەن مافی جیہادکردن و
تیکوشانہ کە بدەن، ہر وہک فرمانی کردوہ بہ جورئ خوا بیہ رستن مافی تہواوی
بدەن، ہر وہہا بہندہ بہ جورئ جیہادی دہروونی خوی بکات تاوہ کو دل و زمان و
تہواوی تہندامانی جہستہی بؤ خوا بن، جیہادی شہیتانیش بکات بہ دروخستہ وہی
بہلین و بہگویی نہکردنی، بہو دور جیہادہ وہ مروف دہتوانی زال بی بؤ جیہادکردنی
دوزمنانی خوا، جیہادیک بہ دل و زمان و دہست و سہروہت و سامانی، تاوہ کو تہنیا
پہیام و وتہی خوا بہرز و بلندی.

۱- پلہکانی جیہاد

جیہاد چوار پلہی مہیہ: جیہادکردنی دہروون، جیہادکردنی شہیتان، جیہادکردنی
بیباوہ پان، جیہادکردنی دووپووان.

جیہادکردنی دہروون چوار پلہی مہیہ:

یہ کەم: جیہادی دہروونی بکات بؤ فیریوونی ئیسلام.

دوہم: جیہادی دہروونی بکات بؤ کردارکردن بہو زانستہی فیری بوہ.

سیئہم: جیہادکردنی دہروون لہ بانگہ وازکردن بؤ ئایینی خوا و فیرکردنی تہوانہی کە نابزان.

چوارهم: جيهادكردنى ددروون له سهر نارامگرتن له نارېحه تيبه كاني بانگه وازكردن بڼ
تاييني خوا.

نه گهر نه و چوار پله يه ي كامل كړد، نه بېته يه كيك له خواويستان (الريانيين)، سه له ف
يه كده ننگن له سهر نه وه ي هيچ زانايه ك شايسته به پريزي خواويستان نيه تاوه كو
حق نه ناسي و كاري پي نه كات و خه لكبي پي فير نه كات.

هرچي جيهادكردنى شه يتانه، نه وه دوو پله ي هه يه:

يه كه م: جيهادكردنى لادان و ره تكردنه وه ي نه و گومان و چپه خراپانه ي كه به رانېر
به تايين نه يخاته به رده م مروؤ.

دووه م: جيهادكردنى لاداني نه و ئيراده خراپ و شه هوه تانه ي ده يخاته به رده م مروؤ.
جيهادي يه كه م به كه ره سته و چه كي يه قين و دنيايي ده كريت، جيهادي دووه ميس

به چه كي نارامگري، په روه ردگار ده فهرمويت: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَمَةً يَهْدُونَ

بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾ (السجدة: ٢٤)، واتا: له ناو نه واند

پيشه و ايانيكمان دانا رينمونى (خه لك) يان ده كړد به فهرمانى ئيمه كاتيك خويان كرت

و به ثايه ته كاني ئيمه دلنيا بوون (باوه پي بته ويان هينا).

هرچي جيهادكردنى بي باوه پان و دوو پوهانه، نه وه چوار پله ي هه يه: به دل، زمان،

سهره و سامان، ددروون. جيهادي بي باوه پان به ده ست، جيهادي دوو پوهانيس

به زمان.

هرچي جيهادكردنى سته مكاران و خراپه كاران و بيدعه چيانه، نه وه سي پله ي

هه يه: يه كه م: به ده ست نه گهر توانا هه بوو، نه گهر تواناي ده ست نه بوو نه وه

به زمان، نه گهر تواناي نه وه ش نه بوو نه وه له دلدا رقت ليبيته وه و جيهادي بكه.

ئەو سىانزە پلەى جىهاد بوو، "مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ بِالْغَزْوِ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنَ النِّفَاقِ"، واتا: هەركەسى بمرى و جىهادى نەكردبى و لەدەرەوونى خۆیدا تاووتوێى جىهادکردنى نەكردبى، بمرى لەسەر لقیكى دووڕوویی مردوو.

۲- ھەرجى جىهادکردن

بەبى ھىجرەت جىهادکردن نىيە، ھىجرەت و جىهادکردنىش بەئىمان دەکړن، ئەوانەى کە ئومیدیان بەخوای گەورە ھەبوو، ئەو سى کارەیان راپەراندوو، پەرەردگار دەفرموو: ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ البقرة: ۲۱۸، واتا: بە راستى ئەوانەى بڕوایان ھێنا و ئەوانەى کۆچیان کرد و تیکۆشان لەرێى خوادا نا ئەوانە چاوەڕوانى مېھرەبانى خودان وە خوا لى خوش بوو مېھرەبانە. ھەرەك چۆن ئىمان فەرزە بەسەر ھەموو کەسێکەو، ئەو لەیەك کاتیشدا دوو ھىجرەت بەسەر ئەو کەسەو فەرزە:

- ھىجرەت و کۆچکردن بۆلای خوای گەورە بەدلسۆزى و یەکتاپەرستى و تەوھى و پشتبەستن بەخوا و ئومید و خوشووستنەو.

- ھىجرەت و کۆچکردن بۆلای پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، بەوہى پەپرەوى فرمانەکانى بکەین و ھەوال و پەيامەکەى بەراست بخەینەو و فرمان و ھەوالى ئەو پێشبخەین بەسەر فرمان و ھەوالى کەسى تر.

"فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ"، واتا: ھەركەسى کۆچکردنى

۱- موسليم نىخراجى کردوو (۱۹۱۰).

۲- بوخارى (۵۴) و موسليم (۱۹۰۷) نىخراجیان کردوو.

بۇلاي خۇاي گەۋرەۋ پەيامبەرەكەي بى، ئەۋە كۆچكۈرەكەي بۇ خۇا و پەيامبەرەكەيەتى، بەلام ئەۋكەسەي ھۆكارى كۆچەكەي بۇ دەستخستنى شتىكى دۇنيايە يان بۇ ئەۋەي ئافرەتتەك مارە بىكات، ئەۋە كۆچكۈرەكەي بەپىتى نىيەتەكەيەتى كە بۇي كۆچى كىردۈۋە.

بەسەر مۇۋقەۋە جىھادكىردنى دەروۋنى خۇي و شەيتان فەرزكراۋە، فەرزى عەينە و كەس ناتوانى لەجىگەي يەككىكى تر ئەتجامى بدات، ئەۋە جىھادى بىباۋەپان و دۇرۋوانە دەكرى ھەندى لەمۇسلمانان لەجىياتى تەۋارى ئوممەت پىتى مەلبستىن ئەگەر مەبەستى پى ھاتەدى.

۳- جىھادى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) لە پىناۋ خۇاي گەۋرە

كاملتىن مەخلۇقتەك بەلاي خۇاي گەۋرەۋە، ئەۋەيە كە ھەمۇر پەلەكانى جىھاد كاملى و رىك دەخات، بۇيە لەۋەدا كاملتىن و بەپىزتىرىنى نىۋ مەخلۇقات بىرىتىيە لەكۇنا پەيامبەر، چونكە لەپىناۋ خۇاي گەۋرەدا مافى تەۋارى جىھادى دا لەۋكاتەۋەي بەپەيامبەرىتى نىردرا تاۋەكو ئەۋكاتەي كۆچى دۋابى كىرد، كە ئەم ئايەتەي بەسەردا دابەزى: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَنِيُّ قُمْ لِنُفِذْ فِي رَبِّكَ فَكَيْفَ ۚ وَثَابَكَ فَطَيْزَ ۚ﴾ المدثر: ۱-۴، واتا: ئەي ئەۋكەسەي كە خۇت پىچاۋەتەۋە. ھەستە(خەلكى) بىدار بىكەرەۋە. ۋە پەروەردىگارت ۋە گەۋرە بىگرە. ۋە پۇشاكت ۋە پاك پابىگرە.

كاتى ئەم ئايەتە دابەزى، قۇلى بانگەۋازى ھەلمالى و لەپىناۋ خۇاي گەۋرەدا تەۋاتىر ھەۋلىكى دا و شەۋ و رۇڭ و بەنەينى و ئاشكرا بانگەۋازى دەكرى، كە ئايەتى: ﴿فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾ الحجر: ۹۴، واتا: جا ھەر فرمانىكت پى دەدرىت بە ئاشكرا پايگەيەنە. بەجۇرى فرمانى خۇاي ئاشكرا كىرد، لەسەرزەنشتى ھىچ سەرزەنشتكارى سلى نەكرەۋە و گۈتى بەتانە و تۈنجى بىباۋەپان نەدا.

٤- نازاردانی په یامبه (صلی الله علیه وسلم) له لایه ن قوره یشه وه

که فرمانی خوی گه وره ی ناشکرا کرد و راشکاوانه بانگه وازی قه ومه که ی کرد، به درختنی عیب و عاری خواوه نده کانیان و نایینه که یان ده سستیپرکرد، قوره یش سه خت نازاری خوی و هاوه لانی دا، جوړه ها نازار و نه شکه نجه یان به سه ریاند هینا، نه وه ش سووننه تی خوایه له نیتو مه خلوقاتدا، مه روه ک خوی گه وره فهرموویه تی:

﴿ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ﴾ فصلت: ٤٣، واتا: هیچ شتیك به تر ناوتریت مه گهر نه وه ی به پیغه مبه رانی بهر له تو ووتراوه.

خوی گه وره به و نایه ته دلی په یامبه ره که ی دایه وه، پیی راگه یاند که په یامبه رانی پیش خوی له و نازار و مهینه تییه دا پیشهنگ و نمونه ن بوی، مه روه ها دلی شوینکه و تروانیشی دایه وه که فهرمووی: ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴾ البقرة: ٢١٤، واتا: نایا و اتان زانیووه که ده چنه به هشت که چی میشتا نه هاتوته ریتان نه وه ی له ناپه حه تی تووشی نه وانه بوون که له پیش نیوه دا تیپه رین (که له پیی خوا دا) دوو چاری سه ختی و زهره ر و زیان بوون وه زور به توندی ته کان دران و زوریان بۆ هات به رهنگیك که پیغه مبه ره که و نه وانه ی که بریایان هینابو له گه لیدا ده یان ووت سه رکه و تنی خوا که ی دیت ناگادارین و دلنیابن به راستی سه رکه و تنی خوا نزیکه.

مروث با له سیاقی نه و نایه تانه رابمینی، مه رکه سی و تی: وا باوه ریم هینا و بوومه باوه ردار، نه وه خوی گه وره تاقییده کاته وه، جا مه رکه سیك نه یووت: وا بوومه

باۋەپدار، ۋەھا نەزانى خۇاى گەۋرە بى تۈوانايە ۋ ھىچى بەدەست نىيە، بەلگۈ تەۋاى قۇناغەكان لەدەستى خۇيدايە ۋ دەپپىچىتەۋە.

مىرۋى باۋەپدار سەرەتا لەدۇنيادا ۋەك تاقىكردنەۋە، ئازار ۋ نارەحەتىي دىتەپى، پاشان سەرەنجامى دۇنيا ۋ قىيامەتى بۇ دەپى، بەلام ئەۋەى پشت دەكاتە باۋەپ، سەرەتا چىژ دەكات، بەلام لەپاشەپۇژدا ئازارى ھەمىشەيى بۇ دەپى.

پىرسىار لەشافىعى كرا(بەپەحمەت بى)، كام لەم دۇۋانە بۇ كەسى باشە: بەھىژ بىرى يان تاقىبىكرىتەۋە؟ ۋتى: بەھىژ ۋ سەقامگىر نابى ھەتا تاقىي نەكرىتەۋە.

بۇيە ھىچ كەسى ۋەھا گۇمان نەكات لەئازار ۋ ناخۇشىي رىزگارى دەپى، تەنيا ئەۋە ھەيە ئازارچەشتۇۋان لەعەقۇدا جىۋاۋى ۋ كەم ۋ زۇرىيان ھەيە، عاقلترىنيان ئەۋەيانە كە ئازارىكى بەردەۋامى گەۋرە ئەگۈرپتەۋە بەئازارىكى دۋاپراۋى سووك، گەمژەترىنيشيان ئەۋەيانە كە ئازارىكى كەم ۋ داپراۋ بەگۈرپتەۋە بەئازارىكى گەۋرەى بەردەۋام.

لەبەر ئەۋەى ئازار شىتىكە مىرۋى ناتۋانى لىتى رىزگارى بىپى، ئەۋە خۇاى گەۋرە دلدانەۋەى ئەۋكەسە دەكات كە ئازارى سووك ۋ داپراۋى ھەلېژاردۋە بەسەر ئازارى گەۋرەى بەردەۋامدا ۋ ئەفەرمۋى: ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (الغەكبۇت: ۵، ۋاتا: ھەركەس ئۈمىدىي ۋايە بگات بەدىدارى خۇا(با بەندايەتى خۇا بگات) چۈنكە بەپاستى كاتى دىارىكراۋى خۇا ھەردىت ۋە تەنھا خۇايە بىسەر ۋ زانا ۋ ئاگادار.

ماۋەى ئەۋ ئازارەى دانائە بە(أجلًا) كە رۇژى دىدارى خۇيەتى، ئا لەبەر ئەۋەيە پەيامبەرى خۇا(صلى الله عليه وسلم) داۋاى لەپەرۋەردىگارى كردۋە، تامەزىۋى دىدارى خۇى پى بدات^۱.

^۱ - ئەسائى ئىخراجى كرىۋە (۱۳۰۵).

پاشان خواى گه وره به دلډانه وه يه كى تر دلډانه وهى كړوون، نه وېش نه وه يه، جيهاد كړن دنيان له پېنان خواى گه وره جيهاد كړن دنيانه له پېناو خويان، نه گينا خواى گه وره پټويستى به كه س نيه، پاشان هه والى پيداوون كه به جيهاد و ئيمانيان نه يان خاته ريزى كومه لى چا كه كاراته وه.

پاشان هه والى داوه له حالى كه سيك به بى به رچا وړوونى چووه ته نيو ئيمان وه، كاتيك نه و كه سه له لايه ن خه لكه وه تووشى فیتنه و نه هامه تى و نه و ئازاره ده بى ك پټويسته په يامبه ران و شوينكه و توانيان بيچيژن، نه و ئازار و ناخوشيه به و سزايه خوا ده بينى كه باوه پرداران به ئيمانiane وه لى هه له اتوون.

مه به ست: حيكمه تى خواى گه وره وه هاى پټويست كړووه كه ده بى دهر وونه كان تاقيبكاته وه، به و تاقيكړدنه وه يه دهر وون پاك و چه په ل له يه ك جيا بېنه وه. دهر وونه كان له بناغه دا نه فام و سته مكارن، نه وه نده پيس بوون پټويست به وه بكات پاك و پوخت بكرينه وه، نه گهر له م دونيا يه دا پاك نه بوونه وه، نه وه ئاگرى دوزخ پاكيان ده كاته وه، مرؤف كه پوخت و پاك كرايه وه، نه و جا ريگه ده دريت بچيته به هه شته وه.

۵- سه بارت به وانه ي پيشكه وتن له به دمه وه وچوونى بانگه وازى په يامبه رى

خوا (صلى الله عليه وسلم)

كه په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) بانگه وازى ده ستيكرد، له هه موو هؤيك خه لكانيك به دمه بانگه وازه كه يه وه هاتن، نه وه ي پيشكه وت و براوه بوو له پيشپر كى به دمه وه چوون، راستگوى نوممه ت نه بو به كرى سديق بوو (خواى لى رازى بى)، له گه ياندنى ئايينى خوادا پشتى گرت و به رچا وړوونانه له گه ليدا بانگه وازى بولاى خوا

کرد، نه وانه ي به دهم بانگه وازی نه بو به کړی سديقه وه هاتن، نه مانه بوون: عوسمانی کړې عه فان و ته لحه ي کړې عوبه يدوالله و سه عدي کړې نه بو وه قاس.
راستگوي نيو ژنان، خه ديجه ي کچي خوه يلد به دهم بانگه وازه که يه وه هات.
عه لي کړې نه بو تاليب (خوای لي رازي بي) هشت سالان بوو به دهم بانگه وازه که يه وه هات که له نه ستوي په يامبهري خوادا بوو (صلي الله عليه وسلم) و له نه بو تالبي مامي وه ريگرت.

زه يدي کړې حاريسه ي خوشه ويستي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) به دهم بانگه وازه که يه وه هات که خزمه تکاری خه ديجه بوو، خه ديجه کړد بوويه ديار ي بڼ په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم).

خه لکي يه ک به دواي يه ک ده هاتنه نيو ئيسلامه وه، قوره يش نه وه ي رت نه ده کړده وه تاوه کو که وته عه بيدار کړدنې ئايينه که يان و باس کړدنې خراوه نده کان يان، به وه ي نه سوو ديان هيه و نه زيان، نه وکات دوژمنکارانه به پروي خوي و هاوه لانيده هه لسانه وه، خوای گه وره به نه بو تالبي مامي، په يامبهري خوي پاراست، چونکه پياويکي گه وره و به ريز بوو لاي قوره يش و خه لکي مه که گوي رايه لي بوون و بويري يان نه ده کړد نازار و نه شکه نجه ي به پرودا ده ريخن، هه رچي هاوه لاني بوو، نه وه ي عه شيره تي هه بوو عه شيره ته که ي ده پياراست، نه گينا نه واني تر روويه پروي نازار و نه شکه نجه ده بوونه وه، له وانه: عه ماري کړې ياسر و سومه يه ي دايکي و بنه ماله که ي که هه موويان له بهر خوا نه شکه نجه دران، هه روه ها بيلالي کړې ره باح که سه ختري سزاي له پيناو خوای گه وره دا چه شت.

۶- کۆچکردن بۆ حەبەشە

کە سزا و ئەشکەنجەى ھاوبەش پەیدا کەران بۆ سەر باوەرداران سەخت بوویەو و ئەوەندە ئازار دەدران تاوەکو لێیان ھەبوو ھاوار بکاتە لات تاوەکو وازی لێبھێنن، مۆلەتی دان کۆچی یەکەم بکەن بۆ خاکی حەبەشە، یەکەمین کەسیک بۆ ئەو کۆچی کرد، عوسمانی کوپی عەفان و روقیەى خیزانی بوو کە کچی پەيامبەرى خوا بوو (صلی اللہ علیہ وسلم)، خەڵکانى نۆی ئەو یەکەمین کۆچە، دوانزە پیاو و چوار ئافرەت بوون، دەرچوونیان لە مانگی رەجەبى سالى پینجەمى پەيامبەرایەتیی بوو.

قورەیش بەدوایاندا دەرچوون تاوەکو گەیشتنە دەریا و دەستیان بەکەسیان نەگەشت، پاشان ھەوالیان پێگەشت کە قورەیش دەستیان ھەلگرتوو لە ئازاردانی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، بۆیە گەرانەو، پاشان کە کاتزمیریکی رۆژ ماوێ نزیکی مەککە بوونەو، پێیان گەشت کە قورەیش لەجاران سەختربوونە لەدوژمنایەتیکردنی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، ناچار خۆیان دایە پال کە سوکار.

پاشان بەلاو نەھامەتیی قورەیش سەختربوویەو بۆ سەر ئەوانەى لەحەبەشە گەرابوونەو و بۆ سەر کەسانى تریش، عەشیرەتەکانیان بەرانبەریان تووندبوونەو و ئازاری زۆریان بەسەریاندا ھێنا، بۆیە پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) مۆلەتی دان بۆ جارى دووھم دەرچن بۆ خاکی حەبەشە، دەرچوونی دووھم بەسەریانەو سەختربوو.

ژمارەى ئەوانەى لەجاری دووھمدا دەرچوون، سى و سى پیاو و نۆزدە ئافرەت بوون.

کە دەى مانگی رەبیعی یەکەمى سالى ھەوتى، کۆچی پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ مەدینە ھات، پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نووسراوى نووسى بۆ نەجاشى و بانگەوازی کرد بۆ موسلمان بوون، لەگەڵ عەمرى کوپی ئومەییەى

ئه لزه مري ناردی، كه نووسراوه كه ی بۆ خوینده وه موسلمان بوو وتی: نه گهر توانای نه وه مه بوایه بچم بۆلای، ده چووم بۆلای.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆی نووسی كه له و هاوه لانه ی لای نه ون، بۆی ره وانه یان بکاته وه، نه ویش له دوو كه شتییدا له گه ل عه مری کورپی ئومه ییه ی نه لزه مری ناردیانه وه، هاتن بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) كه له خه یبه ر بوو له ویدا پییگه یشتن بینیان خه یبه ری فه تحکردوه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) داوای له موسلمانان کرد له پشکی خه یبه ر به شدار بکرین، نه وانیش نه وه یان کرد و نه وانیان پشکدار کرد.

۷- شاندی قوره ییش بۆلای نه جاشی

کۆچه ران له پادشاه نشینه که ی نه سحه مه ی نه جاشیی به ئارام گیرسانه وه، كه قوره ییش به و مه واله یان زانی، شاندیکی به دواياندا به دیارییه وه نارد له لای نه جاشی تاوه کو راده ستیان بکاته وه، شانده که پیکها ت له عه بدوالله ی کورپی نه بی ره بیعه و عه مری کورپی عاس، به دیاری و توحفه ی نیمچه دوورگی عه ره به وه رۆیشتن، به لام نه جاشیی داواکه یانی ره تکرده وه، بۆیه په نایان برده بهر تکای گه وره کانی ولاته که ی، به ده م تکا و داوای نه وانیشه وه نه رۆیشت.

۸- بلاو بوونه وه ی نیسلام و پچراندنی په یوه ندیی قوره ییش له گه ل به نی هاشم و به نی عه بدولموته لیب

پاشان حه مزه و کۆمه لیککی زۆر بوونه موسلمان، نیسلام بلاو بوویه وه، كه قوره ییش بیننی بانگه وازی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) زیاتر و زۆتر ده بی، کۆبوونه وه بۆ ریکه وتن دژ به به نی هاشم و عه بدولموته لیب، ریکه وتن کپین و فروشتن و ژن و

ژنخوازیان له گه لدا نه کهن، قسه یان له گه لدا نه کهن و له مه جلیسیان دانه نیشن تاوه کو په یامبه ری خویان راده ست نه کهن (صلی الله علیه وسلم)، بۆ ئه وه په یمان نامه یه کیان نووسی و به سه قفی که عبه دا هه لیا نووسی.

له شه وی دهر که وتنی مانگی موچه پهمی سالی حه وتی په یامبه رایه تی، په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و ئه وانه ی له گه لیدا بوون له دۆلی ئه بو تالیب گه مارۆ دران.

بۆ ماوه ی سی سال به گلدراوی و گه مارۆ دراوی مانه وه، هه تا ئه وه ی تاقه تیان له بهر برا و دهنگی گریانی منداله کانیا ن له و دیو دۆله که وه ده بیسترا.

قوره یش ئه وکات بوونه دوو به شه وه، به شیکیان به وه رازی بوون و به شیکی تریان به دهنگ هاتن و ناره زاییان دهر بری، ئه وانه ی ناپازی بوون هه ولیان دا په یمان نامه که هه لېوه شیننه وه، ئه وه ی به و کاره هه لسا، هیشامی کوپی عه مری کوپی ئه لحاریس بوو، رویش ت بۆلای موعیمی کوپی عه دی و کۆمه لئیکی قوره یش، ئه وانیش به دهم داواکه یه وه رویشتن.

پاشان خوی گه وره سه باره ت به په یمان نامه که هه والی پيدا که مۆرانه لیی داوه، هه موو ئه و به شه ی خواردووه که باس له سته مکردن دهکات جگه له وه نه بی که یادی خویه، په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) یش ئه وه ی به مامی گه یاند، ئه ویش دهر چوو بۆلای قوره یش و هه والی پیدان که برازا که ی ئه وه و ئه وه ی وتوو، ئه گه ر قسه ی ئه و بوو مۆرانه خواردبووی، ئه وه ده ستمان له سه ر هه لېگرن و پچراندنی په یوه ندیی وازلی به یئن، ئه گه ر راستی نه کرد و مۆرانه لیی نه دا بوو، ئه وه ئیمه وازی لیده هیئن و چیتان ده وی بیکن. وتیان: قسه یه کی ته واوه. رویشتن سه یری په یمان نامه که بکن، بینیا ن دهر که وت به و جوړه یه که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم)

وسلم) هه‌والی داوه، که‌چی بی‌یاوه‌پتریوون، په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) و نه‌وانه‌ی له‌گه‌لی بوون له‌دۆله‌که‌ ده‌رچوون.

ئیبین عه‌بدولبیر ئه‌لی: دوا‌ی ده‌ سالی په‌یامبه‌رایه‌تی بوو، دوا‌ی شه‌ش مانگ له‌وه ئه‌بو تالیب مرد، دوا‌ی ئه‌ویش به‌سی رۆژ خه‌دیجه‌ کۆچی دوا‌یی کرد. وتراوه: کاتی تر بووه.

۹- مردنی خه‌دیجه‌ و ئه‌بو تالیب و ده‌رچوونی په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم)

بۆ تانیف

که‌ په‌یماننامه‌که‌ هه‌لوه‌شایه‌وه‌ و هاوکاتی کۆچی دوا‌یی خه‌دیجه‌ و مردنی ئه‌بو تالیب بوو که‌ ماوه‌یه‌کی که‌میان له‌نیواندا بوو، له‌لایه‌ن نه‌فام و سووکه‌کانی قه‌ومه‌که‌یه‌وه‌ نازار و ناره‌حه‌تی زۆتر به‌سه‌ر په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) دا هات، بو‌تیریان به‌رانبه‌ر کرد و نازاریان به‌رانبه‌ر ده‌رخست، بۆیه‌ په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ده‌رچوو بۆ تانیف به‌ئومیدی ده‌خستنی پشتیوان و سه‌رخه‌ر، پشتیوانی بۆ په‌یدا ببی به‌رانبه‌ر به‌قه‌ومه‌که‌ی و بی‌پاریزن، بانگه‌وازی کردن بۆ ئایینی خوا، به‌لام که‌سی نه‌بینی دالده‌ی بدات، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا نازاری زۆریان دا و به‌جۆری ناره‌حه‌تیان کرد قه‌ومه‌که‌شی ناوه‌های له‌گه‌ل نه‌کردبوو.

له‌گه‌رانه‌وه‌یدا پارانه‌وه‌ی به‌ناویانگی کرد-پارانه‌وه‌ی تانیف- که‌ فهرمووی: "اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي، وَقِلَّةَ حِيلَتِي، وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَنْتَ رَبُّ الْمُسْتَضْعِفِينَ وَأَنْتَ رَبِّي، إِلَى مَنْ تَكِلْنِي؟ إِلَى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُنِي؟ أَمْ إِلَى عَدُوٍّ مَلَكَتُهُ أُمْرِي؟ إِنْ لَمْ يَكُنْ بِكَ عَلَيَّ غَضَبٌ فَلَا أُبَالِي، غَيْرَ أَنَّ عَافِيَتَكَ أَوْسَعُ لِي، أَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ، وَصَلَحَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، أَنْ يَحِلَّ عَلَيَّ غَضَبُكَ

أَوْ أَنْ يَنْزِلَ بِي سَخَطُكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ^١، واتا: خواجه گیان شهکوی لاوازی و نه بوونی ریگه چاره‌م ده‌هینمه لای تو، نه‌وی خه‌لکم به‌سهردا زاله و نازارم ده‌دهن و چاره‌م نییه، نه‌ی به‌به‌زه‌یی به‌به‌زه‌بیان، تو په‌روه‌ردگاری لاوازن و په‌روه‌ردگاری منی، بۆلای کئی راده‌ستم ده‌که‌ی و به‌کیم ده‌سپیری؟ بۆ که‌سیکی دوور که په‌لامارم ده‌دات و نازارم ده‌دات یان دوژمنیک بوارم نادات، نه‌گه‌ر تو له من تووپه نه‌بی، نه‌وه من خهم نییه به‌وه‌ی چیم به‌سهردی، به‌لام عافیت و سه‌لامه‌تیی خۆتم بۆ فراوان بکه، په‌نا ده‌گرم به‌نور و رووناکیی خۆت که تاریکاییه‌کانت بۆ رووناک کردووه‌ته‌وه و کاری دنیا و ناخیره‌ت له‌سه‌ری چاک و له‌بار کردووه، تکات لی ده‌که‌م نه‌گه‌ر تووپه‌بیه‌کت له‌سهرم هیه لاییده‌ی، له‌ده‌رگای تو ده‌دهم هه‌تا رازی ده‌بی و به‌تووه هیزی گۆپانکاری بوونی هیه.

خوای گه‌وره فریشته‌ی چیاکانی نارده‌لای تاوه‌کو فرمانی لی وهریگریته‌ه‌ردوو چیا‌ی نه‌خشه‌به‌ین به‌سهر خه‌لکی مه‌که‌دا بدات له‌یه‌ک، چونکه خه‌لکی مه‌که‌له‌نیوان هه‌ردوو چیا‌دا بوون که پێیان ده‌وترا نه‌خشه‌به‌ین، فه‌رمووی: "لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُخْرِجَ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا"^٢، واتا: نه‌وه‌م ناوی، به‌لکو خوای گه‌وره له‌پشت و وه‌چه‌ی نه‌وان خه‌لکانیک به‌هینته‌ه‌دویناوه به‌تاک و ته‌نیایی خوا بپه‌رستن و هاوبه‌شی بۆ بپیار نه‌ده‌ن.

که له‌گه‌رانه‌وه‌دا له‌نه‌خه‌لای دا، شه‌و هه‌لسا بۆ نوێژکردن، خوای گه‌وره وه‌های قه‌ده‌ر کرد کۆمه‌لی جنۆکه بچن گوی له‌قورئانخویندنه‌که‌ی بگرن، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه‌ستی پێیان نه‌کرد هه‌تاوه‌کو نه‌م نایه‌ته‌ه‌دابه‌زی: ﴿وَإِذْ

^١ - نبی هیشام له‌ السیره ٤٢٠/١ و ته‌به‌ری له‌ (تاریخ) ده‌که‌یدا ٢٤٥/٢ ئیخراجیان کردووه.

^٢ - بوخاری (٢٢٢١) و موسلیم (١٧٩٥) ئیخراجی کردووه.

صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ
وَلَوْ إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَنْقُومَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَى
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَنْقُومَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ
وَأَمِئُوا بِهِ يَغْفِر لَكُمْ مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِزِّكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾

الاحقاف: ۲۹ - ۳۲، واتا: بېريان بخه ره وه کاتیک چه ند جنوکه به کمان نارد بو لات
تا گوئی له قورئان بگرن جا کاتیک ناماده ی گوئی گرتن له قورئان بوون
ووتیان (به به کتری) بی دهنګ بن (و گوئی بگرن) جا که (قورئان خویندنه که) ته واو بوو
همه موویان گه رانه وه بولای قهوم و هوزه که یان به ترسینه ر. ووتیان نه ی هوز و
قهومه که مان به راستی نیمه گوئی بیستی کتیبیک بووین که له پاش موسا نیردراوه ته
خواره وه په پاره کانی پیش خوی به راست داده نیت (خه لک) رینمونی ده کات بو هق
و پیازی راستی. نه ی قهومه که مان وه لای بانگخوازی خوا (موحه ممه د صلی الله
علیه وسلم) بدنه وه و باوه پی پی بهینن (خوا) له تاوانه کانتان خوش ده بیت و
ده سپرته وه وه له سزای سخت ددتان پاریزیت. هرکه سیش وه لای بانگخوازی
خوا (که موحه ممه د صلی الله علیه وسلم) نه داته وه، نه وه به هیچ جوړیک ناتوانی له
زه ویدا له ده ست خوا ده رچی و خوی قوتار کات وه جگه له خوا یارمه تیده ر و
پشتیوانیکی نیه، نا نه وانه له گومراییه کی ناشکرادان.

۱۰- شه وره وی

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به جهسته - به دروست - له مزگه وتی
هرامه وه بو به یتولمه قدیس شه وره وی پی کرا به سهر بوراقه وه، نه وه ی له گه لیدا

بوو جبريل بوو(سهلامی خوی لهسهری)، لهوی دابهزی و نیمامهتیی نویژی بڼ
په یامبه ران کرد و بوراقی به نه لقهی دهرگای مزگه وتی نه قساوه به سته وه، پاشان
نه و شه وه به بوراق له به یتولمه قدیسه وه به رزیوویه وه بڼ ناسمان، پاشان له ویره
بڼ لای خوی په روه ردگار پیی به رزیوویه وه و نه وه نده له خوا نزيك بویه وه
به نه ندازه ی دوو که وان یان که متر بوو، خوی گه وره وه حی بڼ به نده که ی خوی کرد
و دواندی، په نجا نویژی له سهر فهرزکرد، که گه پایه وه به لای موسادا تیپه رپو،
موسا پیی فهرموو: به چی فرمانت پیی کرا؟ فهرمووی: به په نجا نویژ. وتی:
نوممه ته که ت توانای په نجا نویژیان نییه، بگه پیره وه بڼ لای خوی گه وره و داوای
که مکړدنه وه ی بکه بڼ نوممه ته که ت. په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) لای
کرده وه به لای جبریلدا وه که نه وه ی راویژی پیی بکات و تو چی نه لئی، نه ویش
نماژه ی پیی دا به لئی نه گهر به وئ. ناوہا له نیوان خوا و موسادا مایه وه ده هات و
ده چو هه تاوہ کو کردیه پینج جار، دیسان موسا فرمانی پیی کرد بگه ریته وه داوای
که مکړدنه وه بکات، په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: نیتر شهرم
له په روه ردگارم ده که م، رازیی ده بم به و پینج نویژه و ملکه چ ده بم. که نه وه
یه کلابوویه وه، جارده ری جاپی دا و فهرمووی: نه وه من فهرزی خوم بریار دا و
له سهر به نده که م که مم کرده وه^۱.

که په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له نیو قه ومه که یدا به یانیی کرده وه، نه و
هه والہ ی پییدان، سهخت به درویان زانی و ردتیان کرده وه شتی ودها روی دابی،
داوایان لی کرد وده سفی به یتولمه قدیسیان بڼ بکات، خوی گه وره به یتولمه قدیسی بڼ
به رز کرده وه و خستیه پیش چاوی، به جوړی وده سفی کردن نه یان توانی شتیکی له دږ
ره تبکه نه وه. هه والی گه پانه وه ی کاروانی وشتره که یانی پیی دان له کوئی ده له وه پین و

^۱ - بوخاری (۳۲۰۷) و موسلیم (۱۶۶) نیخراعیان کردووه.

كه‌ی ده‌گه‌نه‌وه و چي وشترېكيش له‌پيشيانه، چي فهرموو، نه‌وه ده‌رچوو، كه‌چي سه‌ختر پتيان هه‌لگرت له‌دزايه‌تيكردنې. روونه نه‌و كارده له‌سه‌رووي نه‌وه‌وه‌يه كه‌سيكي خه‌وتوو بيبيني؛ شه‌ورپه‌وييش يه‌ك جار بوو.

۱۱- بنه‌ماي كوچكردن كه‌ خواي گه‌وره‌ تيايدا دوست و دوژمني خوي جياكردوه‌وه و كرده‌ بنه‌ماي شكوداركردنې نايينه‌كه‌ي و سه‌رخستني به‌نده‌ و په‌يامبه‌ري خوي واقيدبي نه‌لي؛ په‌يامبه‌ري خوا(صلي الله عليه وسلم) له‌سه‌ره‌تاي په‌يامبه‌رايه‌تييدا سي سال له‌مه‌كه‌دا به‌شاراوه‌يي په‌يامبه‌رايه‌تيه‌كه‌ي هيشته‌وه، پاشان له‌سالي چواره‌مدا ناشكراي كرد، ده‌ سال خه‌لكي بانگه‌وازكرد بو ئيسلام، له‌وه‌رزي هه‌جدا ده‌چووه‌ لاي حاجيان له‌شوينه‌كاني دابه‌زين و لادانيان، هه‌روه‌ها له‌وه‌رزي عوكاز و مجنه‌ و زي نه‌لمه‌جاز، داواي لي ده‌كردن پشتگيري بكن تاوه‌كو په‌يامي خوا بگه‌يه‌ني و به‌هه‌شتيش بو نه‌وان بي و بچنه‌ به‌هه‌شته‌وه، كه‌چي كه‌سيكي نه‌بينيه‌وه پشتيوانني بكات^۱.

خواي گه‌وره‌ نه‌وه‌ي بو په‌يامبه‌ر(صلي الله عليه وسلم) هيتايه‌ پيش هه‌ره‌شه‌ي جوله‌كه‌ي خسته‌ به‌رگويي نه‌وس و خه‌زده‌ج، هه‌ره‌شه‌يان ده‌دا به‌وه‌ي په‌يامبه‌ريك له‌په‌يامبه‌ران له‌و سه‌رده‌مه‌دا ره‌وانه‌ ده‌كرت، كه‌ ده‌ركه‌وت، داوي ده‌كه‌ون و شه‌ري عاد و ئيره‌مي نه‌واني پي ده‌كن، پشتيوانانيش وه‌ك هوزه‌كاني تري عه‌ره‌ب هه‌جيان ده‌كرد، به‌لام جوله‌كه‌ هه‌جي نه‌ده‌كرد، كه‌ پشتيوانان په‌يامبه‌ري خويان بيني(صلي الله عليه وسلم) بانگه‌وازي خه‌لك ده‌كات بو ناييني خوا، لي رامن و به‌يه‌كترين وت: نه‌ي قه‌وم و كه‌س ده‌زاتن، سويند به‌خوا نه‌مه‌ نه‌و په‌يامبه‌ره‌يه‌ كه‌ جوله‌كه‌ هه‌ره‌شي ئيمه‌ي پي ده‌كن، با نه‌هيتين پيشمان بكه‌ون.

^۱ - الطبقات الكبرى لابن سعد/۱، ۱۶۸.

۱۲- به یعه تی یه کهم و دووه می عه قه به

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دهرچو و لای عه قه به به شش که سی پشتیوانان گه یشت که هه موویان له هوزی خه زره ج بوون، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بانگه وازی کردن بۆ ئیسلام و ئه وانیش بوونه موسلمان، پاشان گه رانه وه مه دینه و بانگه وازیان بۆ ئیسلام کرد، ئیسلام له مه دینه دا بلا بوویه وه تاوه کو هیچ مالیک نه مایه وه ئیسلامی تی نه چی، که سالی داهاتو و هات دوانزه پیاویان هاتن، ئه بو ئه لزویه یر ئه لی: له جابره وه: وتمان: ئه ی په یامبه ری خوا له سر چی شتیك به یعه تت پی بکه ین؟ فه رموی: به یعه تم پی بکه ن له سر گوپرایه لی له کاتی چالاکی و ته مبه لی و خو شی و ناخو شی، له سر فرمانکردن به چاکه و ریگریکردن له خراپه، بمپاریزن چۆن خۆتان و ژن و مندالتان ده پاریزن، ئه گه ره اتم بۆلاتان سه رمبخه ن، ئه وکات به هه شت بۆ ئیوه ده بی، ئیمه ش پیاو له دوا ی پیاو هه لسان بۆلای و مه رچی له سه رمان کرد و به وه ش به هه شتمان پی ده دات.

پاشان گه رانه وه مه دینه، له گه لیاندا عه مری کوپی نوم مه کتوم و موسعه بی کوپی عومه یری نارد تاوه کو ئه وانه یان که موسلمان بوون، فیری قورئان بکه ن و بانگه واز بکه ن بۆ ئایینی خوا، هه ردووکیان دابه زینه لای نه بی ئومامه نه سه عدی کوپی زوراره، موسعه بی کوپی عومه یر ئیمامه تی بۆیان ده کرد، که ژماره یان گه یشته چل که س، جه ماعه تی پییان ده کرد، خه لکیکی زۆر له سه ر ده ستیان بوونه موسلمان، له وانه: ئوسعه دی کوپی ئه لحوزه یر و سه عدی کوپی موعاز بوون، به موسلمان بوونی ئه و دووانه ش ته واری نه وه ی عه بدئه لئه شه هل به ژن و پیاوه وه بوونه موسلمان ته نیا ئه لوسه یرم عه مری کوپی سابتی کوپی وه قش نه بی که موسلمان بوونی که و ته بۆزی ئو حوده وه، له و رۆژه دا شه پی کرد و کوژا پیش نه وه ی سو جده یه ک بۆ خوا به ری،

پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەى یەوہ ھەوالی داوہ: "عَمِلَ قَلِيلًا وَأُجِرَ كَثِيرًا"^١، واتا: کاری که می کرد و پاداشتی زۆری وەرگرت.

پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) مۆلەتى بەموسڵمانان دا کۆچ بکەن بۆ مەدینە، خەڵکییش دەستوبەردیان کرد بۆ ئەو، لەمەککەدا تەنیا پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەبو بەکر و عەلى مانەو، بەفرمانی خۆی ھەردووکیان لەوئ مانەو، جگە لەوانەى ھاوبەش پەیداکەرەن بەزۆر گلیانیان داووەو. پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ئامادەسازیی خۆی کردبوو بۆ ئەو کاتەى فرمانی دەرچوونی پێ دەدری، ئەبو بەکریش ئامادەسازیی بۆ ئەو کردبوو.

١٢- پیلانی دار ئەلنەدوہ

کە ھاوبەش پەیداکەرەن بینیان ھاوہلانی پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ئامادەسازیان کردووە و روشتوون، مال و مندالیان خستووہە لای ئەوس و خەزەج، زانیان کە مەدینە سەختە و خەڵکەکەى ھێزیان ھەيە، ترسان لەوہى پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) بگاتە لایان و بەوہ حالەتەکەى بەسەریانەوہ سەختەر دەبێ، بۆيە لەدار ئەلنەدوہ کۆبوونەوہ، پیاو ماقول و خاوہن بۆچوونەکانیان ھەموو ئامادە بوون و کەس دووانەکەوت تاوہکو لەبارەى پەيامبەرى خواوہ(صلی اللہ علیہ وسلم) راویژ بکەن، ھەریەکەو بۆچوونی خۆی دەربرێ، ھەتا ئەوہى ئەبو جەھل وتی: لەبارەىوہ بۆچوونیکم بۆ دروست بووہ وەھا دەزانم ئیوہش ھاوہنگم دەبن. وتیان: چییە؟ وتی: لەھەر ھۆزێکى قورەیش گەنجیکى بەھیز ھەلدەبژێرین و ھەریەکەو شمشیریکى تیزى پێ دەدەین، پیکەوہ لەیەک کاتدا لێى بدەن و بەوہش لەنیو ھۆزەکاندا خوینی ون دەبێ، ئیتەر نەوہى عەبد مەناف

^١بوخارى (٢٨٠٨) و موسليم (١٩٠٠) ئیخراعیان کردووە.

نازانن چي بگه و ناشتوانن دوزمنايه تي مه موو هوزمه کان بگه، نيمه ش
خوينبايان پي ددهين. له سهر شه بلوه يان لي کرد، له سهر شه و بچوونه
يه گه ننگ بوون، جبريل له لايه ن په روه ردگار يه وه وحی بو هينا و پيلانه که ي
قوره يشي پي گه ياند، فرماني پي کرد شه شه و له جي خواهه که يدا نه خه وي.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له نيوه پودا که له وکاته دا که س نه ده هاته لاي،
به دم مه لپيچراوييه وه هات بولاي شه بو به کر و فهرمووي: "شه وانه ي لاي تون بيانکه
ده ره وه؟ شه بو به کر وتي: شه وانه که سي خوتن شه ي په يامبهري خوا.
په يامبهريش (صلى الله عليه وسلم) فهرمووي: "خوای گه وره موله تي ده رچووني پي
کردوم. شه بو به کر وتي: له گه لتدا هاوه لي ريگه بم شه ي په يامبهري خوا (صلى الله
عليه وسلم)؟ فهرمووي: به لي. شه بو به کر يش وتي: باوک و دايکم به فيدات بي شه مه
درو وشتره يه کيکيان مه لپيژره. په يامبهري خواش (صلى الله عليه وسلم)
فهرمووي: "په پاره مه ليده گرم".

فرماني به عه لي کرد شه شه و له جيگه که ي بخه ويت، شه و نه ي قوره يش کو بوونه وه
و له کرنی ده رگا که وه ته ماشايان ده کرد و چاوديريان ده کرد و چاوه ري خه وتني
شه ويان ده کرد، گره ويان ده کرد کاميان به زه بره وه لي بدات، په يامبهري
خوا (صلى الله عليه وسلم) ده رچو و بولايان و چنگي خولي هه لگرت و پرزاندی
به سه رياندا و شه وان نه ياتبيني، له و کاته شدا شه م تايه ته ي ده خویند: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ
بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ يس: ۹، وانا:
به ريه ستمان له به رده م و پشتيان وه دانا وه په رده شمان داوه به سهر چاوياندا بويه
شه وان (پاستي) نايبتن.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەبو بەکر رۆیشتن، لە کلاو پۆژنە یەکی مائی ئەبو بەکرەو بەشەو دەرچوون، پیاویک هات و بینی ئەو کەسانە لە بەر دەرگان، وتی: چاوە پێی چی دەکەن؟ وتیان: موخە مەد. وتی: زیانتان کرد، سویند بە خوا فیلی لی کردن و خۆلی پرژاندن بە سەرتاندا. وتیان: ئیمە نەمانبینی. هەلسان خۆلی سەر سەری خۆیانیان تەکان، پاشان پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەبو بەکر رۆیشتن بۆ ئەشکەوتی سەور و چوونە نیو ئەشکەوتە کەو.

عەبدواللەهی کۆری ئورە یقیتی لە یسییان بەکری گرتبوو، ریناس و رێبەریکی شارەزای ئەو رێگە یە بوو، ئەگەرچی لە سەر ئایینی قورەیشی قەومی خۆی بوو، متمانەیان پێی هەبوو، دوو و شترە کەیان پێی سپاردبوو، کاتی یەکتربینیان ئەشکەوتی سەور بوو لەدوای سی رۆژ کە و شترەکانیان پێی سپاردبوو، قورەیش بەدوایاندا تەقەلای دەدا، گەیشتنە بەر دەرگای ئەشکەوتە کە و لە سەری وەستان، لە سەحیحی بوخاریدا هاتوو کە ئەبو بەکر و تۆویەتی: ئەی پەيامبەری خوا، ئەگەر سەیر بەرپێی خۆیان بکەن دەمانبینن. پەيامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "یا أبا بکر ما ظنک بائین اللہ ثالثهما، لا تحزن إن اللہ معنا"، راتا: ئەی ئەبو بەکر گومانەت چۆنە بەدووە کەس کە خوا سێیە میان بێ، خەفەت مەخۆ خوامان لە گەلدا.

پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەبو بەکر گۆییبیستی قسەکانیان بوون لە سەر سەریانەو قسەیان دەکرد، بەلام خۆی کەرە ئەوانی کۆن کرد بە رانبەریان، عامری کۆری فوہەیرەش مەردەکانی ئەبو بەکری دەلەوەراند، گۆی دەگرت بزانە لە مەککە چی دەوتریت و قسە و هەوالی بۆیان دەهینا، لە بەیانانی نووشدا لە گەل شوونەکاندا مەرو و مالاتی دەلەوەراند.

لەو ئەشكەوتەدا سى شەو مانەو ھەتاو ھەتاو ھەتاو گەپانى سەخت بەدوایاندا كەم بوویەو، ئىنجا ەبدواللەى كۆپى ئەرىقىت دوو وشتەرەكەى ھىنا، ئەبو بەكر، عامرى كۆپى فوھەیرەى دوای خۆى خست و رىبەرى رىگە پىشيان كەوت، چارى خوا ھەردووكيانى دەپاراست و پىشتىوانىيانى دەكرد.

كە ھاوبەش پەيداكران بى ئومىدبوون دەستيان پىيان بگات، ديارىيان دانا بۆ ھەركەسى بىاندۆزىتەو، ئىتر خەلكى راپەرىن بەدوایاندا، بەلام ئەو خوى كۆرە چى بووى ئەو دەكات.

۱۴-ھاتنى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ مەدینە

ھەوالى دەرجوونى موھەممەدى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لەمەككەو بۆ گەشتن بەمەدینە بەپىشتىوانان گەشت، ھەموو بەيانىيانى دەردەچوون و چاوەپوانىيان دەكرد، كە خۆرگەرمى دەكرد، وەك نەرىت دەگەرەنەو مالاكانيان.

كە رۆژى جومعە ھات، بەفەرمانى خوا سەرکەوت، رۆژى جومعە گەشتە نەوھى سالمى كۆپى عەوف، لەو مزگەوتەى لەنىو دۆلەكەدا بوو نوژى پىكردن، پاشان جەھوى وشتەرەكەيان گرت و بەچەك و ژماردەو لەدەورى بوون، پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووى: "خَلُّوا سَبِيلَهَا فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ"، واتا: بەرى بەردەن، چونكە فرمان پىكراو لەكویدا بوو سەتى. وشتەرەكەى بەردەوام بوو لەپۆشتن و ئازىزىش(صلی اللہ علیہ وسلم) بەسەرىو بوو، بەھەر مالىكدا پىشتىواناندا تىپەر دەبوو داوايان لى دەكرد لابداتە لايان، ئەویش دەیفەرموو: "دَعُوهَا فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ"، واتا: وازى لى بەئىن فرمانى پىكراو لەكوى لابدات. بەپىكەوت تاو ھەتاو ھەتاو گەشتە ئەو شوینەى لەمپۆدا مزگەوتەكەى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لى لىيە و چۆكى دادا، لەوى ماىو ھەتاو ھەتاو ھەتاو

و که مټک به پڼکه وت، پاشان لای کرده وه و گه راپه وه له شوټنی به که مجاری چوکی دادایه وه، نا له ویدا په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) دابه زی، نه وهش له نټو به نی نه جاری خالوانی خویدا بوو(صلی الله علیه وسلم).

نه وه به خشش و سه رخستنیکي خوایی بوو بو، چونکه حه زی ده کرد لای خالوانی دابه زی و بو نه وانیش بټټه ریژیک، خه لکی له گه ل په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) قسه یان ده کرد تاوه کو دابه زیته لای نه وان، به لام نه بو نه یویی نه نساری ده ستپیشخه ری کرد و کولوباری په یامبه ری خوی برده مالی خوی، بویه په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "المرء مع رَحْلِهِ"، واتا: مروؤ له و شوټنه دایه که کولوباره که ی له وټیه. نه سعه دی کوپی زوراره هات و جله وی و شتره که ی گرت، به لام جله وه که له ده ست نه بو نه یوبدا بوو.

له مالی نه بو نه یوبدا مایه وه تاوه کو مال و مزگه وته که ی دروست کرد. په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له مالی نه بو نه یوبدا بوو زهیدی کوپی حاریسه و نه با رافیعی به دوو و شتر و پټنجه د دره مه وه نارد بو مه که و فاتیمه و نوم که لسومی کچیان هیئا، هه روه ها سه وده ی خیزانی که کچی زه مه بوو، هه روه ها نوسامه ی کوپی زهید و نوم نه یمه نی دایکی، هه رچی زهینه بی کچی په یامبه ری خوابوو(صلی الله علیه وسلم)، نه وه میرده که ی که نه بو نه لعاس کوپی نه لپه بیع بوو نه یه ټشت ده ربچی، عه بدوالله ی کوپی نه بو به کریش به خیزانی نه بو به کره وه ده رچوو که عانیسه شیان له گه لدا بوو، دابه زینه مالی حاریسه ی کوپی نوعمان.

قیبله ی مزگه وته که ی روو کرده به یتولمه قدیس، سی ده رگاشی بو کرده وه، ده رگایه ک له دواوه ی مزگه وته وه، ده رگایه کی تریش پییده و ترا: ده رگای(الرَّحْمَةُ)، نه و ده رگایه ش که په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) لییه وه ده هاته ژورده وه، دار خورمای بو کرده کوټه که و چلی خورمای خسته سر، له پالیدا کومه لای خانووی

له گل دروستکراوی دروست کرد و سه قفی نه و خانوانه ی به دار خورما داپوشی، که له و دروستکردنه بوویه وه، عایشه ی گواسته وه بۆ نه و خانووه ی له پوی روزه لاتی مزگه وته که وه بۆی دروستیکردبوو، که شوینی ژوره که ی نیستای په یامبه ری خواجه (صلی الله علیه وسلم)، بۆ سه وده ی کچی زه معش خانویه کی تری دروستکرد.

۱۵- له دروستکردنی برایه تی له نیوان کۆچه ران و پشتیوانان

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له مالی نه سی کوری مالیک، برایه تی خسته نیوان کۆچه ران و پشتیوانان، نه وه د پیاو بوون، نیوه ی له کۆچه ران و نیوه که ی تریشی له پشتیوانان بوون، له سه ر بنه مای دلنه وایی، برایه تی خسته نیوانیان، هه روه ها میرات له یه ک بردن له دوا ی مردن و نه وه هه تا وه کو جهنگی به در روی دا، به لام که خوی گه وه نه م ئایه ته ی دابه زاند: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ الأحزاب: ۶، واتا: نه وانه ی (به نه سه ب) خزمی یه کترن (نه گه ر موسلمان بن) له قورئانی خوا بۆ یه کتری له پیشترن. ئیتر میرات بردن گه راپیه وه سه ر ره چه له ک (خزمایه تی).

۱۶- به لاین و ریکه وتنی نیوان په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و پاشان جهنگکردنی جوله که

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به لینی له جوله که ی مه دینه وه رگرت، له نیوانیاندا نووسراو کرا، زانا و گه وره یان که عه بدوالله ی کوری سه لام بوو ده ستپیشخه ری کرد و هاته نیو ئیسلامه وه، به لام زۆرینه یان بیباوه رپیان هه لبارد.

جوله که ی مه دینه سی هۆز بوون: به نو قینوقاع، به نو نه زیر، به نو قوره یزه، هه رسیکیان شه پی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) یان کرد. منه تی خسته سه ر به نو قینوقاع و به نو نه زیری ده رکرد، شه پی به نو قوره یزه ی کرد و مندا له کانیا نی کرده کۆیله، سوره تی(الحشر) له باره ی به نو نه زیره وه دابه زی و سوره تی(الأحزاب) یش له باره ی به نو قوره یزه وه.

۱۷- گۆرینی قبیله

په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) پیشتەر روو به به یتولمه قدیس نوژی ده کرد، حه زی ده کرد روو بکاته که عبه، بۆیه به جبریلی فه رموو: "وَدِدْتُ أَنْ يَصْرِفَ اللَّهُ وَجْهِي عَنْ قِبَلَةِ الْيَهُودِ" واتا: حه زده که م روو له قبیله ی جوله که وه رگێرم. جبریل وتی: من ته نیا به نده یه کم، بۆ ئه وه داوا له په ره رده گارت بکه. ئیتر په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به ئاسماندا روو وه رده گێرا و تکای ئه وه ی ده کرد هه تا وه کو ئه م ئایه ته دابه زی: ﴿قَدْ زَرَى تَقَلُّبُ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ البقره: ۱۴۴، واتا: به راستی ئیمه گه پانی روو خسارت روو به ئاسمان ده بینین ده ی سویند به خوا رووت ده که یه روو گه یه ک که په سه ندت بی و پازی بیت پی ئیتر رووت وه رچه رخی نه به ره و لای که عبه (مسجد الحرام).

ئه وه ش دوا ی شانزه مانگ بوو له هاتنی بۆ مه دینه و به دوو مانگ پیش شه پی به در بوو.

له وه ی به یتولمه قدیسی کرده قبیله و پاشان رووی وه رگێرا بۆ که عبه حیکمه تیکی گه وره هه بوو، کۆست بوو بۆ موسلمانان و هاو به ش په یدا که ران و جوله که و دوو پووان.

سه بارهت به موسلمانان، نه وه وتیان: گوپرايه لى فرماتى خواين: ﴿ءَاْمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا﴾ آل عمران: ۷ ، واتا: نه لىن ئيمه بپرومان هيناوه به (موتە شابييه كان) هه مووى له په روهر دگارمانه وهن.

هه رچى هاوبهش په يداكه ران بوو وتيان: وا گه پرايه وه بۆ قيبله ي ئيمه، نزىكه بگه پيته وه سهر ئايينه كه مان، به لام نه گه پرايه وه سهر ئاييني نه وان، به لكو نه وه ي كردى حەق بوو. هه رچى جوله كه بوو وتيان: پيچه وانه ي قيبله ي په يامبه رانى پيش خوى كرد، نه گه ر په يامبه ر بوايه، نه وه روو به قيبله ي په يامبه ران نويژى ده كرد.

هه رچى دوو پووانه، نه وان نه يانوت: موحه ممه د نازانى رووده كاته كوى، نه گه ر نه وه ي سهره تا راست بووبى، نه وه ئيستا ده سته به ردارى بوو، نه گه ر ئيستاي راست بى، نه وه پيشتر له سهر باتل بووه، بۆيه قسه ي گه مژده كانى نيو خه لك زۆر بوونه وه، به و جوړه بوو كه خواى گه وړه فهرموويه تى: ﴿وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ﴾ البقرة: ۱۴۳ ، واتا: به پاستى (نه م گوپينه) كارىكى زۆر گه وړه و گران بوو مه گه ر لاي نه وانه ي كه خوا رينموونى كردون.

كوست و به لايه ك بوو خواى گه وړه مروقه كانى پى تاقيكرده وه تاوه كو ببينى كى شوين په يامبه ره كه ي ده كه وى و كييش هه لده گه پيته وه.

بهش

له گه ل قيبله دا نيعمه تى خوى به سهر دا كاملكرد، به وه ي له شه و و روژيكا پينج جار بانگى بۆ موسلمانان دانا، له نويژى نيوه پۆ و عه سر و عيشادا دوو ركاتى زياتر كرد دواى نه وه ي پيشتر دو ركاتى بوون كرديه چوار ركاتى، هه موو نه وانه له دواى هاتنى بۆ مه دينه هاتنه بوون.

۱۸- مؤله تدان بؤ جه ننگردن

که به يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له مه دينه سه قامگير بوو، خواي گه وره پشتيوانيي کرد به به نده باوه پداره کاني و له دواي دوژمنايه تيبی، دله کاني بؤ هوگر کرد و له خويان به لايانه ره له پيشتربوو، عه ره ب و جوله که بؤي چوونه يه ک سه ننگه ره وه، قولی دوژمنايه تي و جه ننگردنيان له دژي هه لمالی، له مه موو لايه که وه هاواريان دژ به موسلمانان ده کرد، خواي گه وره ش فرمانی به باوه پداران کرد به ئارامگرتن و لييووردن و چاوپوشيكردن تاوه کو هيژيان بؤ پديد بوو، توکمه بوونه وه، ئينجا مؤله تي پيدان بؤ جه ننگردن، مؤله ت بوو نه ک فهرزکردن، خواي گه وره فهرمووی: ﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتِّلُونَ يَأْنَهُمْ ظَلَمُوا﴾ وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الحج: ٣٩، واتا: ريگه درا (به جه ننگ و جيهادکردن) به ئه و (موسلمانانه ي) شهريان له گه لدا ده کريت له بهر نه وه ي که به پاستي سته ميان ليکراوه وه بيگومان خوا بؤ سه رخستنيان به توانيه.

پاشان فهرزي کرد به سه ريانه وه جهنگي ئه وانه بکه ن که جهنگيان ده که ن و فهرمووی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَتِّلُونَكُمْ﴾ البقره: ١٩٠، واتا: جه ننگ بکه ن له پي ي خوادا له گه ل ئه وانه ي جهنگتان له گه لدا ده که ن.

پاشان فهرزکرا به سه ريانه وه شهري ته واوي هاوبه ش پيدا که ران بکه ن. پيشتري شه پرکردن حه رام بوو، دواتر ريگه يان درا، دواتر فرمانيان پي کرا جهنگي هه رکه سي بکه ن که سه ره تا جهنگي موسلمانان ده که ن، پاشان فرمانکرا شهري ته واوي هاوبه ش پيدا که ران بکه ن، به يه کيک له دوو بؤچوونه که فهرزي عه ينه و به مه شهوريش فهرزي كيفايه يه.

پوخته: جيهاد فهرزي عه ينه به د و به زمان و سه روه ت و سامان و ده ست، هه موو موسلمانن پيويسته به جوړي له و جوړانه ي جيهاد، جيهاد بکات.

هرچی جیهاده به گیان به خشین، نه وه فرهزی کیفایه یه، سه بارهت به جیهاده کردن به سه روهت و سامان و واجیبتی نه وه، دوو بۆچوون هه یه: به دروست واجیبه، چونکه جیهاده کردن به سه روهت و سامان و جیهاده کردن به گیانبه خشین وهك يهك هاتووه: ﴿أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (٤١) التوبه: ٤١، واتا: بۆن و ده رچن (بۆ جیهاده) چ سووك بن (لهش ساغ و دهوله ومه ند و دهسه لاتدارین) چ قورس و گران بن (نه خوش و هه ژارین) و تیبهكۆشن به مال و گیانتان له پێگه ی خوادا نه وه تان چاكتره بۆتان نه گه ر ئیوه بزانه.

رزگار بوون له دۆزهخ و لیخۆشبوون له تاوان و چوونه به هه شتی به وه وه په یوه ست کردووه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَخْرَجٍ تُخْرِقُونَ مِنْ عَذَابِ آلِيمٍ ﴿١٠﴾ تَوَمَّنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسْكِنٍ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾﴾ الصفا: ١٠ - ١٢، واتا: نه ی نه وه كه سانه ی كه باوه پتان هیناوه ئایا بازرگانیه كتان نیشان بدهم كه پزگارتان بكات له سزایه کی پر له ئازار. (بازرگانیه كهش نه مه یه) باوه پ بهینن به خوا و پیغه مبه ره كه ی وه تیبهكۆشن له پێی خوادا به سامان و گیانی خۆتان باشته بۆ خۆتان نه گه ر ئیوه بزانه. (نه وسا خوا) له گونا هه كانتان خوش ده بیته وه (له پۆژی دوا ییدا) ده تان خاته باخاتیكه وه كه جۆگه ی ئاوی زۆر به ژیریاندا ده پوات (وه ده تان خاته) خانوو كۆشکی زۆر پاك و خوشه وه له به هه شتانی جیگای مانه وه ی هه میشه یی دان نه مه یه سه ركه وتنی گه و ره.

هه والی داوه نه گه ر نه وانه نه نجام بدهن، نه وه نه وه یان پێی ده به خشێ كه هه زیان پێی هه یه له سه ركه وتن و رزگار کردنیکی نزیک، بۆیه فره موویه تی: ﴿وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا﴾

الصف: ۱۳ ، وانا: تاييې تمه ندييې کي تر تان بو هه يه له جيهاددا هزتان پي هه يه ،
 نه ویش: ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ الصف: ۱۳ ، وانا: شتيکي تر که هزي لي
 ده که ن که يارمه تي دانه له خواوه وه پزگار کردنيکي نزيک (و نازاد کردني شاري
 مه که يه).

خوای گوره هه والي داوه به وه ي: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم﴾
 التوبة: ۱۱۱ ، وانا: به پاستي خوا کړيوه تي له باوه پداران گيان و ماليان. به رانېر به وه
 به هه شتي پيداون.

ئو که سې ئم ريکه وتن و گريه سته له گال خوای گوره نه نجام دهادت، با
 رابميني که مه ترسي و مردني چه نده گوره يه! خوای گوره کړپاره، پاداشت و
 نرخيش به هه شت و بردنه وه ي ره زامه نديي خواو چيژبينينه به بينيني خوا
 له به هه شتدا، نه وه ي ئم گريه سته ي له سهر ده ست کراوه، به پريزتريني نيو
 په يامبه ران و فريشته کانه، بيگومان که لوپه ل و شمه کيکي له م جوړه بو کاريکي نور
 گوره و گران ره خستراوه:

که سيک به دهم ئو جوله يه ي بانگه واز بو خواو به هه شتي شويني نارامي و هيممه ت
 به رزيه وه ده چيت و به دهم جارده ري ئيمان وه ده چي، که گوته يه کي هوشيار ي
 هه يه، دليکي زيندووي هه يه، نه وه يه پالي پيوه ناوه بو روښتنه شويني چاکه کاران
 و خستويه تيه سهر ئو ريگه يه، وه ي لیکردوه هيممه تيکي بو دروست بي
 له به هه شتي نارامدا کولوبار دابنيت. په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم)
 فرموويه تي: "انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيْمَانٌ بِي وَتَصْدِيقٌ بِرُسُلِي
 أَنْ أَرْجِعَهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ أَوْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَلَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي مَا
 قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ، وَلَوْ دِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أَحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أَحْيَا، ثُمَّ

أَقْتُلُ"^١، واتا: خوای گه وره که فیلی و زامنی کردووه بۆ ئەو که سه ی دهرده چی بۆ جیهاد له پیتناو خواو ئەوه ی بوو ته هۆکاری ئەو دهرچوونه، به پاستزانینی په یامبه رهکانی و باوه په به خوای گه وره، به وه ی به پاداشت بیگێرینیته وه ناو مال و مندالی یان بیخاته به هه شته وه. ئەگەر سهخت و گران نه ده بوو به سه ر ئوممه ته که مه وه، ئەوه له پشت هیچ سربه یه که وه دانه ده نیشتم، چه زمه ده کرد له پیتناو خوا بکوژرابامایه و پاشان زیندوویمابایه ته وه، پاشان بکوژرابامایه و پاشان زیندوویمکرابامایه ته وه، پاشان بکوژرابامایه.

فه رموویه تی: "مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ قَائِمَاتِ بَأَيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلَا صَلَاةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَقَدْ تَكَفَّلَ اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِهِ بِأَنْ يَتَوَقَّاهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، أَوْ يُرْجِعَهُ سَالِمًا مَعَ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ"^٢، واتا: نمونه ی ئەوه ی له پیتناو خوای گه وره جیهاد ده کات، نمونه ی که سیکی رۆژوووه وانی خاوه ن شه و نوێژی باوه پداری ته واوه به نایه تهکانی خوا و ده ستبهرداری رۆژوو و نوێژ نابێ تاوه کو له جیهاد بۆ خوای گه وره ده گه رپته وه، خوای گه وره بۆ موجهیدی ریگی خوا ئەوه ی له نه ستۆ گرتوووه بيمرینی و بسخاته به هه شت یان به سه لامه تی له گه ل ده سکه وتدا بیگێرپته وه شوینی خوی.

فه رموویه تی: "غَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رُوحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا"^٣، واتا: به سه ربردنی به ره به یانییه ک یان ئیواره یه کی درهنگ له جیهاد له پیتناو خوای گه وره باشته ره له دنیا و ئەوه ی تیدا یه.

مه روه ها فه رموویه تی: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِهِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدُوسَ، فَإِنَّهُ

^١ - برخاری (٢٦) و موسلیم (١٨٧٦) ئیخرا حیان کردووه.

^٢ - برخاری (٢٧٨٧) و موسلیم (١٨٧٦) ئیخرا حیان کردووه.

^٣ - برخاری (٢٨٩٢) و موسلیم (١٨٨١) ئیخرا حیان کردووه.

اَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ"، واتا: له به به شتدا سهد پله هه يه خواي گه وره بۆ نه وانه ي تايبه تيگرددوه كه له پيناويدا جيهاد ده كه ن، نيوان پله بۆ پله يه كه وهك نيوان ناسمان و زه وييه، نه گهر داواتان له خوا كرد، داواي فيرده وس بكه ن، چونكه له ناوه پاستي به هه شت و له به رزترين شويني به هه شتدايه، عه رشي خواي گه وره ي له سه ره وه يه، له ويشه وه رووباره كاني به هه شت هه لده قولين.

به نه بو سه عيدي فهرموو: "مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ"، واتا: هه ركه سي رازي بي الله په روه ردگاري بي و ئيسلام ئاييني بي و موچه ممه ديش په يامبه ري بي، به هه شتي بۆ ده بي. نه بو سه عيد نه وه ي بي سه ير بوو بويه وتي: نه ي په يامبه ري خوا بۆ مني دووباره بكه ره وه. په يامبه ر(صلي الله عليه وسلم) بۆي دووباره كرده وه و پاشان فهرموو: "وَأُخْرَى يَرْفَعُ اللَّهُ بِهَا الْعَبْدَ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ"، واتا: يه كنيكي تر، خواي گه وره به هه يه وه له به به شتدا سهد پله به نده ي بي به رز ده كاته وه، پله بۆ پله يه كه نيوان ناسمان و زه وييه. وتي: نه وه چي شتيكه به نده به و پله يه ده گه يه ني نه ي په يامبه ري خوا؟ فهرموو: "الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ"، واتا: جيهاد كردن له پيناوي خواي گه وره.

فهرموو يه تي: "مَنْ اتَّفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، دَعَاهُ خَزَنَةُ الْحَنَّةِ كُلُّ خَزَنَةِ بَابٍ، أَيْ عَبْدَ اللَّهِ هَلُمَّ، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ، دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ، دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ، دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ، دُعِيَ مِنْ بَابِ الرِّيَاءِ"، واتا: هه ركه سي پاره و سه روه تي ببه خشي، نه وه ده رگاواناني هه موو ده رگاكاني به هه شت بانگي لي ده كه ن وه ره ژوره وه، هه ركه سي نه هلي نويز بي، له ده رگاي نويزه وه فهرموو چورنه به هه شتي

— بوخاري شيخراحي كرده وه (۲۷۹۰)

— موسليم شيخراحي كرده وه (۱۸۸۴).

لِيْ دَهْكَرِيَّتْ، هَهْ رَكَهْسِيْ نَهْ هَلِي جِيهَاد بِيْ، لَهْ دَهْ رَكَاي جِيهَاد هَوَه فَه رَمُوِي چَوْنَه
 بَه هَه شَتِي لِيْ دَهْكَرِيَّتْ، هَه رَكَهْسِيْ نَهْ هَلِي سَه دَهْقَه وَ خَيْرِيْ، لَهْ دَهْ رَكَاي خَيْر وَ
 سَه دَهْقَه هَوَه فَه رَمُوِي چَوْنَه بَه هَه شَتِي لِيْ دَهْكَرِيَّتْ، هَه رَكَهْسِيْ نَهْ هَلِي رَوْژَو بِيْ،
 نَهْ هَوَه لَهْ دَهْ رَكَاي رَه بِيَانَه هَوَه فَه رَمُوِي چَوْنَه بَه هَه شَتِي لِيْ دَهْكَرِيَّتْ. نَهْ بَو بَه كَرَوْتِي:
 بَه دَايِك وَ بَاوَكَه هَوَه بَه فَيِدَات بَم نَهْ ي پَه يَامْبَه رِي خَوَا، كَهَس هَه يَه لَهْ هَمُو
 دَهْ رَكَايَانَه هَوَه بَانَكِي لِيْ بَكْرِيَّتْ؟ فَه رَمُوِي: "نَعَمْ وَارْجُوْ اَنْ تَكُوْنَ مِنْهُمْ"^۱، وَاَتَا: بَه لِيْ
 كَهَس هَه يَه، ثُوْمِيْد دَهْ كَهَمْ تَوِي يَه كِيْ بِيْ لَهْ وَاْنَه ي لَهْ هَمُو نَهْ دَهْ رَكَايَانَه هَوَه فَه رَمُوِي
 چَوْنَه بَه هَه شَتِي لِيْ بَكَهْن.

فَه رَمُوِي يَه تِي: "مَنْ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ"^۲، وَاَتَا: هَه رَكَهْسِيْ
 لَهْ پِيْنَاو خَوَاي گَه وَرَه قَاچَه كَانِي تَوَز بَكْرَن، حَه رَام نَهْ بِيْ لَهْ سَهَر دَوْزَه خ نَهْ قَاچَانَه
 بَسُووِيْتِي.

فَه رَمُوِي يَه تِي: "رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا"^۳، وَاَتَا:
 سَه نَكَه رَكْرَتْنِي يَه ك رَوْژ لَهْ پِيْنَاو خَوَاي گَه وَرَه، لَهْ دُونِيَا وَ نَهْ وَهِي لَهْ سَه رِيْدَا هَه يَه
 خَيْر دَارْتَرَه.

فَه رَمُوِي يَه تِي: "رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرِ وَقِيَامِهِ، وَإِنْ مَاتَ، جَرَى عَلَيْهِ
 عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ، وَأُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَأَمِنَ الْفِتْنَان"^۴، وَاَتَا: سَه نَكَه رَكْرَتْنِي رَوْژ وَ
 شَهْ وَيْ خَيْرِي زَوْرْتَرَه لَهْ پَوْژَو وَ شَهْ وَنَوِيژِي مَانَكِي، نَهْ گَهَر بَمَرِيْ لَهْ سَهَر نَهْ كَارَه ي
 دَهْ مَرِيْ كَه نَهْ نَجَامِي دَاوَه وَ رِزْق دَهْ دَرِيْ وَ لَهْ پَرَسِيَا رِي نِيَو گَوْرِيْش دَهْ پَارِيْزِي.

بَه دَرُوْسْت لَهْ پَه يَامْبَه رِي خَوَاوَه (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَاتَوَه فَه رَمُوِي يَه تِي: "إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ
 تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ"^۵، وَاَتَا: بِيْگُوْمَان دَهْ رَكَاكَانِي بَه هَه شَتِي لَهْ ژِيْر سِيْبَه رِي شَمَشِيْرْدَان.

^۱ - بوخاري (۲۸۴۱) و موسليم (۱۰۳۷) ئيخراچيان كردوه.

^۲ - بوخاري ئيخراجي كردوه (۹۰۷).

^۳ - بوخاري (۲۸۹۲) و موسليم (۱۸۸۱) ئيخراچيان كردوه.

بەدروست لە پامبەرى خۆشەويستەو (صلی اللہ علیہ وسلم) ھاتوو
فەرموویەتی: "مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا، فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ"^١،
واتا: ھەركەسى بچەنگى لە پێناو ئەوێ و ئەو و پەيامى خوا بالاترین بى، ئەو
لە پێگەى خوادایە.

ھەرودھا فەرموویەتی: "إِنَّ النَّارَ أَوْلَىٰ مَا تُسَعَّرُ بِالعَالِمِ وَالْمُنْفَقِ وَالْمَقْتُولِ فِي الجِهَادِ إِذَا
فَعَلُوا ذَلِكَ لِقَالَ"^٢، واتا: یەكەمین كەسێك بە ئاگرى دۆزەخ دەسووتێنرێت و دۆزەخى
پى گری دەدرێت، زانا و بەخشەر و كۆژاویكە لە جیھاددا كە بۆ باسكردنیان ئەو
كارانەیان كردوو.

١٩- سووننەتە ئەسەرەتای رۆژدا جیھاد بکریت

سووننەت و موستەحەب بوو لەسەرەتای رۆژدا جیھاد بکریت، ھەرودە
موستەحەب بوو لەسەرەتای رۆژدا بۆ جیھاد دەربچن و سەفەر بکەن، ئەگەر
لەسەرەتای رۆژ شەپیان نەکردبایە، شەپکردن دواوەخرا تاووەکو خۆر ئاوا دەبوو،
رەشەبا ھەڵیدەکرد و سەركەوتن دادەبەزى.

٢٠- فەزڵ و گەورەیی جیھادکردن

پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُكَلِّمُ أَحَدًا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ - وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِهِ - إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّوْنُ لَوْنُ دَمٍ،
وَالرَّيْحُ رِيحُ مِسْكِ"^٣، واتا: سویتد بەو كەسەى گيانى منى بە دەستە، ھىچ كەسى
لە پێناو خواى گەورەدا خوینى ناپیژى - خوا لەو كەسە زاناترە كە خوینى لە پێناو

^١ - موسلىم ئىخراجى كردوو (١٩٠٢).

^٢ - بوخارى (٢٨١٠) و موسلىم (١٩٠٤) ئىخراجیان كردوو.

^٣ - موسلىم ئىخراجى كردوو (١٩٠٥).

خوادا رڙاوه - ٿيللا له پوڙي قيامه تدا ديت و خويني لي ده چوڙي، رهنكي رهنكي
خوين و ٻونه ڪي ٻوني ميسڪه.

هه روهه به دروست له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) هاتوه
فه رمويه تي: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ، لَهُ عِنْدَ اللَّهِ شَيْءٌ يَسْرُهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَأَنْ لَهُ
الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، إِلَّا الشَّهيدَ لَمَّا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ، فَإِنَّهُ يَسْرُهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى
الدُّنْيَا، فَيُقْتَلَ مَرَّةً أُخْرَى"، واتا: هه ر بهنده يه ڪ بمري، شتي ڪي لاي خوي گه وره نيه
به هوي وه هه ز بڪات بگه پي ته وه دونيا ته گه ر دونيا و ته وه ي تيايدايه هي ته وي،
ته نيا شهيد نه بي، ڪه فه زلي شهيد بون ده بيني، هه ز ده ڪات بگه پي ته وه دونيا و
جاري ڪي تر له پي ناو خوي گه وره بگور پي ته وه. له له فزي ڪي تر دا هاتوه: "فَيُقْتَلَ عَشْرَ
مَرَّاتٍ لَمَّا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ"، واتا: ده جاري تر بگور پي به هوي ته و شڪو و ري زه ي.
بينوي تي له فه زلي شهيد بوندا.

به نوم حاريسي ڪوري نوعمانى فهرموو ڪاتي ڪورپه ڪي له پوڙي به دردا ڪورابو.
نوم حاريس له په يامبهري خوي پرسى (صلى الله عليه وسلم): ڪورپه ڪه م نيتا
له ڪوييه؟ فه رموي: "إِنَّهُ فِي الْفِرْدَوْسِ الْأَعْلَى"، واتا: له فيرده وسى بالادايه.

فه رمويه تي: "إِنَّ أَرْوَاحَ الشُّهَدَاءِ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خَضِرٍ، لَهَا قَنَادِيلُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ،
تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى الْقَنَادِيلِ، فَاطْلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ عَزَّ وَجَلَّ
اطْلَاعَةً، فَقَالَ: هَلْ تَسْتَهْوَنَ شَيْئًا؟ قَالُوا: أَيْ شَيْءٍ نَسْتَهْيِي، وَنَحْنُ نَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ
حَيْثُ شِئْنَا؟ فَقَالَ ذَلِكَ بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَمْ يَتْرُكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا، قَالُوا
يَا رَبِّ نُرِيدُ أَنْ نَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نَقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى، فَلَمَّا رَأَى

¹ - بوخاري (٥٥٣٣) و موسليم (١٨٧٦) ٺيخراحيان ڪريوه.

² - بوخاري (٢٧٩٥) و موسليم (١٨٧٧) ٺيخراحيان ڪريوه.

³ - بوخاري ٺيخراحي ڪريوه (٢٨٠٩).

أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تُرْكُوا^۱، واتا: روحی شهیدان له ناو بالنده یه کی سه وزدان، چراخانی قه ندیلیان هیه و به ستراون به عرشه وه، چونیان بوئی به به هشتدا ده سوړینه وه و پاشان ده گهړینه وه بوئو چراخانانه، خوی گه وره ته ماشایه کیان ده کات و نه فهرمووی: نایه ناره زوی هیچ شتیك ده کهن؟ نه وانیش نه لئین: ناره زوی چی شتیکی تر بکهین نیمه وا چو نمان بوئی به به هشتدا ده سوړینه وه؟ خوی گه وره سی جار نه وه یان له گه لدا ده فهرمووی، که ده بینن هر داوایه کیان ه بی بویان جیبه چی ده کری و خوی گه وره هر ده پرسی ناره زوی چی ده کهن، نه لئین: نه ی په روه ردگار روحمان بکه ره وه به بهر جه سته ماندا تاوه کو جاریکی تر له پیناوی تودا شهید بین، به لام که خوی گه وره ده بینن پیوستیه کی تریان نییه، نیتر لیان ناپرسی ناره زوی چی ده کهن.

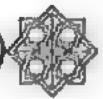
به دروست له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) هاتوه فهرموویه تی: "لَا يَجْتَمِعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا"^۲، واتا: بیباوه پ و بکوژه که ی هر گیز له دوزخدا پیکه وه کونا کرینه وه.

به دروست له په یامبه ری خوشه ویسته وه (صلی الله علیه وسلم) هاتوه فهرموویه تی: "لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ، وَلَا مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ"^۳، واتا: به رده وام کومه لی له نوممه ته که م له سر حق و راستی ده جه ننگ و نه وانه ی پشتیان لی ده کهن و نه وانه ش که پیچه وانه یان ده کهن، زیانیان پی نادهن هه تاوه کو قیامت هه لده سستی.

^۱ موسلیم نیخرالجی کردوه (۱۸۸۷).

^۲ موسلیم نیخرالجی کردوه (۱۸۹۱).

^۳ یوخاری (۳۶۴۱) و موسلیم (۱۰۳۷) نیخرالجیان کردوه.

۲۱- رَیْیَاز و رَیْیَمایِ پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە جەنگدا

پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە یەعتی لە ھاوہ لانی وەر دەگرت، لە جەنگدا
 ھەلنەین و بە یەعتی مردنی لییان وەر دەگرت، بە یەعتی لە سەر جیھاد لییان
 وەر دەگرت ھەروەک چۆن بە یەعتی موستامانییتی لییان وەر دەگرت، لە پیش فەتح
 بە یەعتی کوچکردنی لییان وەر دەگرت، بە یەعتیان پی دەدا لە سەر یەکتاپەرستی و
 پابە ندبوون بە گوێراپە لیکردنی خوا و پە یامبەرە کە ی. بە یەعتی لە کۆمەڵی لە ھاوہ لانی
 وەر گرت، کە داوای ھیچ شتێک لە خەڵک نە کەن. قامچی لە دەست یەکیکیان دەکەوتە
 خوارەو، بە خۆی دادە بەزی ھەلیدە گرت و بە کەس نە یدەوت: ئا ئەو قامچیەم پی
 دەدە.

لە کاروباری جیھاد و رووبە رووبوونەو ە دوزمن و ھەلێژاردنی شوینی شەردا راویژی
 ھاوہ لانی دەکرد.

لە پوێشتن بۆ جیھاد دەکەوتە داوی کاروانەو ە یارمەتی لاوازی دەدا و ئەوانە ی
 لە پوێشتی خۆی سەردەخست کە دواکە وتبوون، نەرمترین و بە بەزە بیترین کەس بوو
 لە پوێشتندا.

پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەگەر نیازی جەنگی ھەبووایە، پرسیری
 شوینی تری دەکرد و وەھای دەر نە دەخست کام دوزمنی مەبەستە و
 ئەیفەر موو: "الْحَرْبُ خُدْعَةٌ"، واتا: جەنگ فیلە.

چاوساغ و سیخو پانی دەنارد ھەوالتی دوزمنی بۆ بەیتن و پاسەوانیی دادەنا. کە
 بەرانبەر دوزمن دەبوو ەو ە رادەو ەستا و دەپارایەو ە و داوای سەرکەوتنی لەخوای
 گەرە دەکرد، خۆی و ھاوہ لانی زۆر یادی خویان دەکرد و دەنگیان نزم
 دەکردەو ە.

^۱ - بوخاری (۴۰۳۰) و موسلیم (۱۷۲۹) شیخراجیان کردو ە.

سوپا و شه پرکه رانی ریکده خست، کهسانی لیها تووی له لاشانه کانه وه داده نا، به فرمانی خوی له هاوه لان ده چوونه مهیدان، چه کی خوی ریکده خست و خوی ده خسته نیوان دوو قه لغانه وه. سوپاکه ی ئالا و به یداخی مه بوو. نه گهر بچووبایه ته سه ره هر قه ومیک، سی رۆژ ده مایه وه ئینجا ده پویشته، نه گهر نیازی په لاماری مه بووایه چاوه پروانی ده کرد، نه گهر گوئیستی بانگ ببوایه له و شوینه، نه وه په لاماری نه ددها، نه گهر نا په لاماری ددها. شه و ده وری له دوژمن ددها و له پوژدا له پر ده چووه سه ریان.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) حزی ده کرد سه ره تای رۆژی پینجشه ممه ده رچی. نه گهر سوپاکه دابه زیبانا، هه موویان له پال یه کدا کو ده بوونه وه، ته نانه ت نه گهر عه بایه کت بدابایه به سه ریاندا هه موویانی ده گرتنه وه. به دهستی خوی ریزه کانی ریکده خست و له کاتی شه ردا پر تفاقی ده کردن و ئه یفه رموو: "فلانه کهس تو وهره پیش و فلانه کهس تو بچوره دواوه". حزی ده کرد هه رکه سه و له ژیر ئالای قه وم و هۆزی خویدا بجه نگیت، که به دوژمن ده گه شته ده یفه رموو: "اللهم مُنْزِلَ الْكِتَابِ، وَمُجْرِي السَّحَابِ، وَهَارِمَ الْأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ، وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ"، واتا: خواجه گیان، ئه ی دابه زینه ری قورئان و نه نجامده ری لیپرسینه وه و شکینه ری کومه ل و تاقمه کان، نه وان بشکینه و ئیمه یان به سه ردا زال بکه. فه رموو شیتی:

﴿ سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبْرَ ۚ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرٌ ۚ ﴿٤٦﴾ ﴾
القمر: ٤٥ - ٤٦، واتا: بیگومان کومه له که یان ده شکینریت و هه لدین. به لکو به لینیان پوژی دواپیه وه (سزای) نه و پوژه نقد سه ختر و تالتره.

^١ - بوخاری (٢٩٣٢) و موسلیم (١٧٤٢) ئیخراجیان کردوه.

^٢ - بوخاری ئیخراجی کردوه (٣٩٥٣).

ئەيفەرموو: "اللَّهُمَّ أَنْزِلْ نَصْرَكَ" ^۱، واتا: خوايه گيان سەرکەوتنی خۆت دابەزێتە. هەرودەها ئەيفەرموو: "اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضُدِي وَنَصِيرِي، وَبِكَ أَقَاتِلُ" ^۲، واتا: خوايه گيان تۆ هیز و سەرخەری منی و بەپشتیوانیی تۆوە دەجەنگم.

کە شەپەکە زۆر سەخت بووایە و دوژمن ویستی هەبووایە بیکاتە ئامانج، خۆی دەناساند و ئەيفەرموو: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبُ، أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ" ^۳، واتا: من پەيامبەرم و درۆ ناکەم، من کوپی عەبدولموتەلێبم.

کە شەپ سەخت و دژوار بووایەتەو، دەورەیان لێ دەدا و نزیکترینی موسلمانان بوو لە دوژمن.

بۆ هاوێلانی کۆمەڵەی دروشمی دانا بوو بەوتنی ئەیانزانی چییە، جارێک دروشمی (أَمْتُ أَمْتُ) یان هەبوو، جارێکی تر (یا منصور) و جارێکی تریش (حم لا یُنصرون).

قەلغان و کلاوی ئاسنینی دەبەست و شمشیر و رم و کەوانی عەرەبیی هەڵدەگرت، لەشەپدا حەزی بەئەسپ هەبوو. جارێکیان بەمەنجهنیق شەپی کرد بۆ خەلکی تائیف داینا بوو. نەهی دەکرد ژن و منال بکوژرێن، سەیری شەپکەری دەکرد، مووی لێ بەهاتبایە دەیکوشت، مووی لێ نەهاتبایە شەرمی دەکرد بیکوژیت.

کە سەریەیهکی رهوانە بکەربایە، وەسیئت و ئامۆژگاریانی دەکرد لەخوا بترسن و ئەيفەرموو: "سَبِّرُوا بِسْمِ اللَّهِ قَاتِلُوا أَعْدَاءَ اللَّهِ لَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمُوتُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِكَيْدٍ" ^۴، واتا: بەناوی خواوە بەرپیکەون و بۆ خوا بەرپیکەون و شەپی ئەو کەسە بکەن کە بێباوەرە بەرانبەر بەخوای گەورە، زیادەپۆیی مەکەن و هیچ تەرمی مەشیوینن، غەدر مەکەن، مندال مەکوژن.

^۱ - ئەبو عرانە ئیخراجی کردووە لە (المستفرج ۶۷۶۲).

^۲ - ئەبو داوود (۲۶۳۲) و ترمیزی (۲۵۸۴) ئیخراجیان کردووە.

^۳ - بوخاری (۴۳۱۵-۴۳۱۷) و موسلیم (۱۷۷۶) ئیخراجیان کردووە.

^۴ - موسلیم ئیخراجی کردووە (۱۷۳۱).

نه همی ده کرد قورئان ببردريته خاکی دوژمن.

فرمانی به فەرماندهی سریه که ی ده کرد، پیش شه پرکردن دوژمن بانگه واز بکات بۆ ئیسلام و کوچکردن، یان بۆ ئیسلام بی نه وه ی کوچ بکن و به وه وهک دهشت نشینانی موسلمانان دهن و دهسکه وتیان بۆ نییه و جزیه ش نادهن، نه گهر هرکه سیکیان به دهم داواکه وه هات، لیی قبول ده کریت، نه گهرنا پشت به خوا بیهستن و شه پریان بکن.

کاتی دوژمن ده دوا، جاردهریک جاپی دها ته وای دهسکه وته کان کۆ ده کرانه وه، دابه شی ده کردن به سهر که سانی شیاو و پتویستدا، پینج یه کی ده هیشته وه و خوی گهره فرمانی ده کرد له به رژه وه ندیی موسلماناندا خهرج بکریت، پاشان چی ده مایه وه دهره به وانه ی پشکیان نه بوو له ژنان و منالان و کویله کان، نه وی تری به یه کسان دابه ش ده کرد به سهر سوپاکه دا، بۆ هر سواریک سی پشک، پشکی بۆ خوی و دوو پشک بۆ نه سپه که ی، بۆ پیاده ش پشکی، نه مه ش به پیی گپانه وه ی دروست و سه لما.

چی به به رژه وه ندیی ببینایه له کړوکی غه نیمه تدا ده یکره نه فل. جگه له نه فل، له دابه شکردندا که سی لاواز و به هیزی وهک یهک به ش دها^۱. نه گهر له خاکی دوژمندا په لاماری بدایه و سریه یه کی ره وانه بکردبایه، پینج یه کی دهرده کرد و یهک له سهر چوار به شی دیکه ی ده کرده نه فل و نه ودا ی له نیو سوپادا دابه ش ده کرد.

پشکی نه و که سه ی دها که له بهر به رژه وه ندیه کی موسلمانان له و رووداوه ناماده نه بوو، هه روهک له شه پی به دردا پشکی عوسمانی دا. هاوه لان له غه زادا کرین و فروشتنیان ده کرد، په پامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده ببینین و نه همی نه و کاره ی لیان نه ده کرد.

^۱ نه محمد ئیفرای کربوه ۲۷/۴۲۱ (۲۲۷۶۲).

به دوو جوړ کاريان به کړئ ده کرد له غه زادا:

یه که م: که سټکی به شداربووی جهاد یه کټکی به کړئ ده گرت تاوه کو له سه فوړه که یدا خزمه تی بکات.

دووه م: که سټک نه یده توانی به شداري جهاد بی، به پاره که سټکی نه نارد و پیاننده و ت (الجعائل)، له و باره یوه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمویه تی: "لِلْغَازِي أَجْرُهُ، وَلِلْجَاعِلِ أَجْرُهُ وَأَجْرُ الْغَازِي" ، واتا: نه و که سی به شداري جهاد نه بی پاداشتی خوئی هیه، نه و که سه ش که که سی تری له جیگه ی خوئی ناردووه پاداشتی خوئی هیه و نه و که س پاداشتی هیه که له جی که سی تر به شدار بووه.

له غه نیمه تدا له دوو جوړدا به شدارییان ده کرد:

یه که م: هاو به شیکردن به جهسته (شركة الأبدان)، هر شتیکیان به هه ولی جهسته به ده ستهینا، هاو به ش بن له و شته دا.

دووه م: نه وهی یه کټک و شتره که ی یان نه سپه که ی ده دایه که سټکی تر به مه رجی نیوهی غه نیمه ت.

۲۲- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پشکی خزم و نزیکان (ذي القربي)

پشکی خزم و نزیکانی ده دا به به نی هاشم و عه بدو لموته لیب و نه یده دا به بریایان و که سانی تریان له نه وهی عه بد شه مس و نه وهی مه ناف، فرمویه تی: "إِنَّمَا بَنُو الْمُطَلِّبِ وَبَنُو هَاشِمٍ شَيْءٌ وَاحِدٌ - وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، وَقَالَ: - إِنْهُمْ لَمْ يُفَارِقُونَا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَلَا إِسْلَامٍ" ، واتا: نه وهی نه لموته لیب و نه وهی هاشم یه ک شتن - په نجه کانی خسته پال یه ک - و فرموی: نه له جاهیلییه ت و نه له نیسلامدا له نیمه دانه بران.

^۱ - نه یو داوود نیخراچی کردووه (۲۵۳۶).

^۲ - یوخاری نیخراچی کردووه (۳۱۴۰).

۲۲- له‌خواردن له‌غه‌نیمه‌ت پینش دابه‌ش کردن

موسلمانان له‌غه‌زاکانیاندا هه‌نگوین و تری و خواردنیان ده‌سته‌که‌وت و ده‌یا‌خوارد و نه‌یانه‌خسته نیو ده‌سکه‌وته‌کانه‌وه.

۲۴- په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌هی ده‌کرد له‌دزی‌کردن و شیواندنی جه‌سته

له‌غه‌زاکانیدا نه‌هی ده‌کرد له‌دزی‌کردن و شیواندنی جه‌سته‌ی کوژداوانی دوزمن و فه‌رموویه‌تی: "مَنْ انْتَهَبَ أَوْ انْتَهَبَ نَهْبَةً، فَلَيْسَ مِنَّا"^۱، واتا: هه‌ر که‌سی به‌نا‌هه‌ق شتی‌ک بۆ خۆی ببات یا‌ن شتی‌ک به‌شاریته‌وه، له‌ئیمه‌ نییه. نه‌هی ده‌کرد که‌س سواری و لا‌خیکی ده‌سکه‌وتی جه‌نگی بی، یا‌ن به‌رگیکی ده‌سکه‌وتی جه‌نگ له‌به‌ر بکری که‌ هیشتا دابه‌ش نه‌کراوه، به‌لام له‌حاله‌تی جه‌نگدا قه‌ده‌غه‌ نه‌بوو.

۲۵- توند‌بوونی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌به‌ران‌به‌ر به‌زۆر شت بردن

په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) زۆر توند ده‌بوو له‌وه‌دا و نه‌یفه‌رموو: "عَارٌ وَنَارٌ وَشَنَارٌ عَلَى أَهْلِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ"^۲، واتا: به‌زۆر شتن بردن، له‌قیامه‌تدا شه‌رمه‌زاری و دۆزه‌خ بۆ نه‌و که‌سه ده‌هینی که‌ تووند و زیاده‌پۆکاره.

که‌ میدعمی خزمه‌تکاری کوژرا، هه‌ندی له‌هاوه‌لانی وتیان: خوش به‌حالی، به‌هه‌شتی بۆ مسۆگه‌ر بوو. فه‌رمووی: "كَلَّا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الشُّمْلَةَ - الَّتِي أَخَذَهَا يَوْمَ خَيْرٍ مِنَ الْغَنَائِمِ لَمْ تُصِيبْهَا الْمَقَاسِمُ - لَتَشْتَعِلْ عَلَيْهِ نَارًا"^۳، واتا: نه‌خیر، سویند به‌و

^۱ - نه‌بو داوود (۴۳۹) و ترمیزی (۱۶۰۱) نیخراجیان کریموه.

^۲ - نه‌سانی (۳۶۸۸) و ئیبن ماجه (۲۸۵۰) نیخراجیان کریموه.

^۳ - بوخاری (۴۳۲۴) و موسلیم (۱۱۵) نیخراجیان کریموه.

كهسه گيانى منى به دهسته، نهو عهبايهى كه له پوژى خهبيهردا بردى پيش نهوهى دابهش بكریت، بوو ته ناگرو له بهريدا گر دهگرئ. فرمانى داوه ليدانى نهو كهسه بكرئ به زور شت دهبات و شته كهشى بسوتيتريت.

۲۶- ريبازى په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) به رانبهردیل

په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) منه تى نه خسته سهر هندی ديل و نازادى دهكردن، هندیكى تريانى دهكوشت و به پاره و سامانىش هندیكىانى نازاد دهكرد، هندیكى تريشيان له نالوگورپى ديلى موسلماناندا نالوگورپى دهكردن، هه موو نهوانهش به پيى به رژه وهنديهك نهجامى دهدا.

ديلهكانى به درى به پاره نازاد كرد، به نازادكردنى پياويكى هوزى عه قيل دوو موسلمانى نازاد كرد، له دواى دابهشكردنى دهسكهوت، سهبايايهى هوازنى گه پاندهوه، دلى دواوانى كه مهنكيش كرد و ئيتر به رانبهري نهرم بوون و بوونه دوست، هندی تری كوشت كه دلى به رانبهريان نهرم نه بوو، عوقبهى كورپى نه بى موعهيتى له نيو ديلهكاندا كوشت، نه زرى كورپى حاريسى كوشت له بهر نهوهى دوژمنايهتیهكى سه رسهختى خوا و په يامبهري دهكرد. ئيمام نه حمده له ئيبين عهباسهوه باس دهكات وتوويه تى: كومه لى له ديلهكان سهروهت و سامانيان پى نه بوو، بويه په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) خوينبایى نهوانى گپرا بهوهى ههريهكهو ده له مندالانى موسلمانان فيزى خوينده وارى بكن، نه مه بهلگه ده دات له سهر نهوهى به پيى پاداشتى كار رزگار بكرين، ههروهك چون جائيزه به پاره نازاد بكرين.

ريبازى په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) به و جوړه بوو، ههركهسى پيش ديل كه وتن ببيتته موسلمان، نه كريتته كويله. ههروهك چون له نه هلى كيتابى نه كرده كويله، له عه ره بيشى نه كرده كويله، كويله يهكى عه ره ب لای عايشه هه بوو.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ريگري ده کړد دايک و مندالي به سه بايه کړاو له يک جيا بکريته وه و نه يفرموو: "مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا، فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحِبَّتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"^۱، و اتا: هر که سي دايک و مندالي له يک بکات، له قيامتدا خواي گوره خوځي و خوشه ويستاني له يک جيا ده کاته وه.

۲۷- ريبازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به رانېهر به که سي سيخوري به سه ره وه کړد بي

له په يامبهري خوا وه (صلى الله عليه وسلم) سه لماوه که سيخوري هوي به ش به يدا که راني کوشتو وه.^۲

سه لماوه که حاته بي نه کوشتو وه، له کاتيکدا حاتب سيخوري به سه ره وه کړد يو، عومر داواي ليکړد مؤله تي بدات بيکوږي، په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) فرموو: "وَمَا يُدْرِيكَ! لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرِ فَقَالَ: اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غُفِرَتْ لَكُمْ"^۳، و اتا: تو چوراني نه عومر! خواي گوره له نه هلي به در خوش بووه و فرموو يه تي: چونتان بووي نه وه بکن، من وا له نيوه خوش بووم. نه وانه ي وه هاي بؤ رويشتون سيخوري موسلمان نا کوږي ته وه يان به به لگه کړدو وه، نه وانه ش وتو يانه ده کوږي ته هر به به لگه يان کړدو وه و وتو يانه: نه و هؤکاره ي ريگر بووه حاتب بکوږي له موسلmani تر دا بووني نيه، چونکه نه گهر موسلمانيتي ريگر بووايه، نه وه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هؤکاريکي تاييه ت به وي نه ده هينايه وه، چونکه حوکم هينانه وه به هؤکاري گشتگر، وه ها ده کات وه رگرتي هؤکاري تاييه ت بي کاري گهري بي، نه م بؤ چوونه به هيز تره، خواش زانتره.

^۱ - ترمذي نيجراحي کړدو وه (۱۵۶۶).

^۲ - بخاري نيجراحي کړدو وه (۳۰۵۱).

^۳ - بخاري (۳۰۰۷) و موسليم (۲۴۹۴) نيجراجيان کړدو وه.

۲۸- رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له زهوييه كي به غه نيمه ت ودرگير او سه لماوه له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) كه زهوي به نى قوره يزه و به نى نه زير و خه يبهري له نيوان جه نگاوه راندا دابهش كردووه.

به لام مه دينه به قورئان فه تحكرا و خه لکه که ي له سر قورئان موسلمان بوون و به حالي خويه وه مایه وه، هرچی مه که بوو، نه وه به زور و زه بري هيژ فته تح کراو دابهشي نه کرد، کومه ليک وتوويانه: بويه دابهش نه کرا، چونکه شويني په رستش و حهجه، وه قفي خوايه به سر به نده موسلمان ه کانيه وه. کومه ليکي تر وتوويانه: پيشه وای موسلمانان له بابته زه وييدا سرپشکه دابهشي دهکات يان وه قفي دهکات، په يامبهري خواش (صلى الله عليه وسلم) خه يبهري دابهش کرد و مه که ي دابهش نه کرد، بويه به لکه دهکات له وه ي هر دوو کار جائيزه، وتوويانه: زهوي ناچيته خانه ي نه و دهسکه وتانه ي فرمان کراوه دابهش بکړين، نه وه ي بو نه وه به لکه بدات، نه وه ي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به تاييه ت نيوه ي زهوي خه يبهري دابهش کردووه، نه گهر نه و کاره حوکمي غه نيمه تي ه بى، نه وه دواي ده رکړنى پيښ يه که هه مووي دابهش ده کرد.

۲۹- واجيبيتي کوچکردن بو که سيک تواناي کوچکردنى هه بى

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) قه ده غه ي کردووه موسلماننک تواناي کوچي هه بى، له نيو هاوبهش په يداکه راندا بمينيته وه و فهرموويه تي: "أنا بريء من كل مُسلم يُقيم بين أظهر المُشركين"، واتا: من به ريم له هر موسلماننک له نيو هاوبهش په يداکه راندا نيسته جي بى. وتيان: بوچي نه ي په يامبهري خوا؟ فهرمووي: "لا تراءى ناراهما"، واتا: خواي گهره خاكي باوه و بى باوه پي جيا کردووه ته وه.

^۱ - ته يو داوود (۲۶۴۵) و ترميزي (۱۶۰۴) ئيخراجيان کردووه.

۳- رییازی په‌یامبه‌ری خوا له‌پاراستن و ناشته‌وایی و مامه‌له‌کردنی نی‌ردراوانی
بی‌یاوه‌پان و وەرگرتنی جزیه و مامه‌له‌کردنی له‌هلی کیتاب و دووږووان و مؤله‌تدانی
بی‌یاوه‌ړیک تاوه‌کو بیته‌لای و گوییگری له‌وته‌ی خوا و پاشان بگه‌ړیته‌وه شوینی
خوی و نه‌مه‌کداربوونی به‌به‌لین و به‌رییوونی له‌غه‌درو ناپاکی

لاییه‌وه سه‌لماوه فهرموویه‌تی: "ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَدْنَاهُمْ، فَمَنْ أَخْفَرَ
مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا
عَدْلًا"^۱، واتا: له‌ته‌ستوگرتن و نه‌مانه‌ت پی دانی موسلمانان یه‌ک شته و هه‌موویان
پییه‌وه پابه‌ندن، هه‌رکه‌سی موسلماننکی خسته‌حاله‌تی شهرم و شکانه‌وه، نه‌وه
نه‌فره‌تی خوا و فریشته‌کان و ته‌واری خه‌لکی له‌سه‌ره و خوای گه‌وره‌هیچ
په‌رستشیک‌ی لی قبول ناکات.

لاییه‌وه هاتووه فهرموویه‌تی: "وَمَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحِلُّنَّ عُقْدَةً وَلَا
يَشُدُّهَا، حَتَّى يَنْقُضِيَ أَمْدُهَا، أَوْ يَنْبِذَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ"^۲، واتا: هه‌ر موسلمانن‌ی په‌یمان‌ی
هه‌بوو له‌گه‌ل بی‌یاوه‌پاندا، ده‌بی چاوه‌پ‌ی بکات تاوه‌کو کاته‌که‌ی ته‌راو ده‌بی یان
پیشوخته‌ناگاداریان بکاته‌وه له‌هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی په‌یمان‌نامه‌ی نیتوانیان.

فهرموویه‌تی: "لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ، يُقَالُ: هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ
ابْنِ فُلَانٍ"^۳، واتا: هه‌موو که‌سیکی ناپاک و غه‌درکار له‌پوژدی قیامتدا تالایه‌کی هه‌یه و
به‌پ‌ی غه‌دره‌که‌ی بۆ به‌رز ده‌کریته‌وه، نه‌وت‌ری: نه‌مه‌غه‌دری فلانی کوپی فلانه.

^۱ - بوخاری (۷۲۰۰) و موسلیم (۱۳۷۰) شیخ‌الجهان کرسوه.

^۲ - ته‌بر دلوود (۲۷۵۹) و ترمیزی (۱۵۸۰) شیخ‌الجهان کرسوه.

^۳ - بوخاری (۶۱۲۷) و موسلیم (۱۷۳۵) شیخ‌الجهان کرسوه.

۳۱- لہ بارہی بہ شہ کانی بیباوہ رانی مہ دینہ وہ

کہ پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ہاتھ مہ دینہ وہ، بیباوہ ران بوونہ سہ بہ شہ وہ:

بہ شیکی: ریکہ وتن لہ گہ لیدا و بہ لئینیان پیدا کہ شہری نہ کەن و لہ درئی پشتی کہ س نہ گرن و لایہ نگری دوژمنی نہ کەن، ئەو بیباوہ رانہ بوون کہ لہ خوین و مالباندا سہ لامہ تییان پی درا.

بہ شیکی تر: شہریان کرد و پشتگیری دوژمنہ کانیان کرد.

بہ شیکی تر: وازیان لئہینا، نہ ریکہ وتنیان لہ گہ لدا کرد و نہ بوونہ دوژمنی، بەلکو چاوہ پروانیان کرد دۆخہ کہ بہ کوئی دہ گات.

بۆیہ بہ پیی ئەو فەرمانہی پەرورەدگاری پیی دابوو، مامہ لہی ئەو کوومہ لانہی کرد. لہ گەل جولہ کہ دا ریککەوت و نووسراوی ئارامی و سہ لامہ تییان لہ نیواندا نووسرا، سی تایہ فہی جولہ کہ بوون: بہ نو قینوقاق و بہ نو نہ زیر و بہ نو قورہ یزہ.

لہ دواي بہ در، بہ نو قینوقاق شہری پە یامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) یان کرد، بہ پرووداوی بہ در شیت و ہار بوون، ستەم و حەسوودییان دەرخت، بۆیہ سہ ربا زانی خوا کہ پە یامبہری بہ ندە ی خویان لہ پیشہ وہ بوو، لہ پۆژی شەممە ی نیوہ ی مانگی شەوا لہ سەرہ تای بیستہ مین مانگی ہیجرہ تیدا بۆیان بہ ریککەوت.

گہ مارۆیہ کی تووندی خستہ سەریان، خوی گہ ورہ ئەو ترس و توقینہ ی خستہ دلایانہ وہ کہ ویستی پیی شەرمە زاریان بکات و بہ دۆرانیان بدات، سەرہ نجام ملکہ چی فرمانی پە یامبہری خوا بوون (صلی اللہ علیہ وسلم) سہ بارہت بہ خویان و ژن و مندال و سەرہوت و سامانیان، فرمانی لہ بارہ یانہ وہ دا، عہدواللہ ی کوپی ئوبہ ی لہ بارہ یانہ وہ زۆر پیداکری لہ پە یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کرد، بۆیہ ئەویش بۆ ئەو، ئەوانی بہ خشی، فرمانی دا لہ مہ دینہ دەرچن و لہ دەرہووبہری

نهمين، نهوانيش دهرچوون بۆ نهزوعاتي شام، لهوي كه مانهوه همويان
تياچوون، بازركان و زهړهنگر بوون، شهسهر جهنگاوهریان ههبوو، لهلايهكي
مهدينه بوون، پهيامبهري خوا(صلي الله عليه وسلم) سهروهت و سامانهكانياني لي
وهرگرتن.

۲۲- ههئوهشاندهوي پهيمان و بهئين لهلايهن بهنو نهزيرهوه

پاشان بهنو نهزير لهپهيمان و بهئيني خويان پاشگهزبونوه، نهوش دواي نهوي
شهش مانگ بهسهر نهو پهيمانده تپهپبوو، هوکاري نهو، نهو بوو پهيامبهري
خوا(صلي الله عليه وسلم) لهگل چهند هاوهليکدا روشت بولايان و قسه لهگل
کردن سهبارت بهخوينبايي نهو دوو کهسه کيلابييه که عهري کوري نوممهيه
نهلزهرمي کوشتبووني. جولهکهکاني بهنو نهزير وتيان: نهی نهبا نهلقاسم ئيمهش
لهو خوينباييه دهشدار دهين، ليره دابنيشه ئيستا ئيمه داواکاريهکهت جيهجي
دهکهين، روشتن، شهيتاني بهدبخت وهسوهسهي بۆ دروست کردن پيلاني کوشتن
بۆ پهيامبهري(صلي الله عليه وسلم) داپريژن. وتيان: کي نههم دهستاره نهباته سهربان
و نهويوه بيدا بهسهريدا و بيکوژي؟ يهکسهر لهلايهن خوي گهروه وهجي بۆ
پهيامبهري(صلي الله عليه وسلم) هات و پيلانهکي بۆ ناشکرا کرد، بويه پهيامبهري
خوا(صلي الله عليه وسلم) يهکسهر هلساو گهرايهوه مهدينه، نيردراوي نارد بولايان
که لهمهدينه دهرچن و تاييدا نهمينهوه، ده رۆژ مولهتتان دهدهم، نهگهر لهو ده
رۆژه تپهپري و هرکهسي مايهوه، لهگهردي دهدهم.

چهند رۆژي مانهوه خويان ناماده دهکرد بۆ دهرچوون، کهجي عهبدواللهي کوري
توبه ي دوپور نامه ي بويان نارد و وتي: لهشويني خوتان دهرمهچن، من دوو هزار
چهکدارم ههيه دينه قهلاکانتانهوه لهگل ئيوه ده شپ دهکن و لهپيناو ئيوه ده

خۆيان ددهن به كوشت، قوره يزه و هاوپه يمانه كانتان له غه تان به رگريستان لى ده كه ن، بۆيه سه ركرده ي به نو نه زير حويه ي كورى ته خته ب به م قسه يه ي كورى ئوبه ي له خۆبايى بوو، نامه ي بۆ په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) نارد و تيايدا وتى: ئيمه له شوين و ولاتى خۆمان ده رناچين، چيت ده وى بۆ خۆتى بكه. په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) به م هه واله (الله اكبر) ي كرد و هاوه لانيش (الله اكبر) يان كرد و بۆى ده رچوون، كه پتيان گه يشتن، به تير و به رد بۆردوومان كران، قوره يزه كشايه دواوه، كورى ئوبه ي و هاوپه يمانه كانى غه تانيشيان ناپاكيان پتيان كرد. په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) گه مارۆى دان، دار خورماكانيان بپى و سووتاندنى، بۆيه نامه يان نارد: ئيمه له مه دينه ده رده چين، په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) هيشتى به خۆيان و منداليان ده رچن و له مال و سامانيشيان نه وه ي باره خوشترى هه ليگرى جگه له چهك. په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) ده ستىكرته سه ر سه روه ت و سامان و باخه كانيان. خاك و سامانى به نو نه زير تاييه ت بوو به په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) به رژه وه ندى موسلمانان، پينجيه كى لى ده رنه كرد، چونكه به بى شه ر ده سكه وت.

۳۳- غه زوه ي به نو قوره يزه

هه رچى هۆزى قوره يزه بوو، نه وه سه خترين جوله كه يهك بوون دوژمنايه تيان بۆ په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) هه بوو، بيتاوه ريكي تووند و سه ختكيرتريوون، بۆيه نه وه يان به سه ردا هات كه به سه ر براكانياندا هات.

هۆكاري شه پكردن و غه زوكردنيان، نه وه بوو كاتى په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) ده رچوو بۆ شه رى خه نده ق و له گه ل به نو قوره يزه دا ناشته وايى و ريكه وتنى هه بوو، حويه ي كورى ته خته ب هات بۆلايان و وتى: شكوى سه رده مم بۆ هيتاون،

قوره یشم به گوره کانیان و غه تفانم به سهر کرده کانیانه وه هیئاو ته سهر موچه ممه د، ئیوه ش خاوه ن هیژ و چه کن، دهی راپه پن تاوه کو له موچه ممه د رزگارمان بی، گه وره ی قوره یزه وتی: دهی سویند به خوا سهر شوپری سهر دمه ت بۆ هیئاوین، هه ورکت بۆ هیئاوین ئاوی لی رزاوه، وا بروسکه و تریشقه ی هه یه، به لام حویه ی هه ر قسه ی بۆ ده کرد و فیلی ده کرد و به ئینی پی دده هه تاوه کو به مهرجی به دهمیه وه هات، ئه ویش ئه وه بوو له گه لیدا بجیته قه لاکه یه وه و سهره نجامی وه ک سهره نجامی ئه و بی، حویه یش ئه وه ی کرد و له په یمان له گه ل په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پاشکه زبوونه وه، هه والی ئه و رووداوه به په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) گه یشت، که سیکی نارد راست و ناراستی ئه و هه واله دلنیا بیته وه، بینی راسته په یمان نامه که یان هه لوه شان دووه ته وه، بۆیه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) (الله اکبر) ی کرد و فهرمووی: "أَبَشِّرُوا يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ"، واتا: ئه ی موسلمانان مزگینی بده ن.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که گه یشته مه دینه و هه ر ئه وه نده بوو شمشیری دانا، جبریل هات و وتی: "تۆ چه کت داناوه له کاتی کدا فریشته کان چه کیان دانه ناوه، بۆیه خۆت و ئه وانه ی له گه لئن هه لسن به پیکه ون بۆ به نو قوره یزه، منیش له پیش ئیوه وه به پیده که وم و قه لاکانیان ده هیننمه له رزین به خویانه وه و ترس و تۆقین ئه خه مه دلنانه وه". جبریل (سه لامی خوی له سه ربی) به که ژاوه ی فریشته کانه وه به پیکه وت و په یامبه ری خواش (صلی الله علیه وسلم) به دوایدا به که ژاوه ی پشتیوانان و کوچه ران به پیکه وت، دابه زیه قه لاکانی به نو قوره یزه و بیست و پینج شه و گه مارۆی خسته سهر.

پاشان ملکه چ بوون بۆ هه ر بریاریکی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، ئه وس هاتن بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتیان: ئه ی په یامبه ری خوا، تۆ

دہستت نہ ہیٹایہ ریگہی بہنو قینوقاع کہ ہاوپہیمانی براکانمان بوون لہخہزہج، بہنو قینوقاعیش مہوالیی ئیمہن، بویہ منہتیان بخہرہسہر، پہیامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمووی: "ٹایہ رازیی نابن پیاوئی لہخوتان بریاریان لہبارہوہ بدات؟ وتیان: بہلئی بۆ نا. فہرمووی: "ئو پیاوہش سہعدی کوپی موعازہ. وتیان: وا رازیی بووین. ناردی بہشوئین سہعددا کہ لہمہدینہ بوو، بہھوی بریندارییہوہ نہیتوانیبوو لہگہئیاندا دہرچی، سہعد خرایہسہر گویدریژیک و ہیٹرا بۆلای پہیامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم).

کہ گہیشٹہلای پہیامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم)، بہھاوہلانی فہرمو: "ھلسن بچن بۆلای گہورہکەتان"، کہ دایانگرت، وتیان: ئہی سہعد ئہوانہ رازین تۆ بریاریان لہبارہوہ بدہی. وتی: ٹایہ بریاری من بہسہریاندا جیبہجی دہکری؟ وتیان: بہلئی. وتی: بہسہر موسلمانانیش؟ وتیان: بہلئی. وتی: بہسہر ئہوہش کہ لیڑہیہ و رووی نہکرده پہیامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) وەك ریز و گہورہ راگرتنیک؟ پہیامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمووی: "بہلئی، بہسہر منیشہوہ جیبہجی کراوہ". سہعد وتی: بریاری من لہبارہینہوہ ئہوہیہ، پیوانیان بکوژدی و وەچەکانیشیان بکوژنہ کۆیلہ و سہروہت و سامانہکانیش دابہش بکوژن. پہیامبہری خواش(صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمووی: "بریارت بہسہریاندا دا بہبریاری خوای گہورہ لہسہرووی حەوت ئاسمانہوہ".

ئہوہش بریاری بوو لہبارہی جولہکەہی مہدینہوہ، دوا بہدوای ھەر غەزوہیہکی گہورہ، غەزوی تایہفہیہکی جولہکە دہکرا، دواي شەپری بہدر چووہ سہر بہنو قینوقاع، دواي ئوحوود بۆ سہر بہنو نہزیر، دوا بہدوای خەندەق بۆ سہر بہنو قورہیزہ. ھەرچی جولہکەہی خەییہرہ، ئہوہ دواتر پشت بہخوای گہورہ باسی دہکەین.

۳۴- رښتيازي په يامبهري خوا له باره قهوميكه وه كه هه نديكيان په يماننامه يان هه لوه شانديته وه

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) نه گهر له گهر قهوميكه ريكه وتنيكي بگردبايه و هه نديكيان له و ريكه وتن و په يماننامه يه پاشگه زيبوونايه ته وه، نه وه شهري هه مووياني ده كرد، هه مووياني به هه لوه شينه ره وه ي نه و په يماننامه يه داده نا هه روهك به رانبر قوره يزه و نه زير و قينوقاع كړي، هه روهك به رانبر خه لكې مه ككه كړي، نه وه سووننه تي بوو له باره ي نه هلي په يمانده ره وه، بويه پيوسته حوكمي نه هلي زيمه ش هه ر به و جوړه بي.

۳۵- رښتيازي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) سه باره ت به وانه ي په يمانده ر كه خه لكاني بيباوه رده هيننه نيو خويان

يه كيك له سووننه ته كاني په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم)، نه وه بوو نه گهر له گهر كومه ليك ريك بكه وتبايه و ناشته وايي بگردبايه، قبولي ده كرد دوژمناني تري له گهر دوژمني ناشتي خوازدا تيكه ل به و ريكه وتنه ببي، جا نه گهر نه و كومه له نوييه شه ر به هاوپه يمانتيكي بكن، نه وه وهك يهك ده پوانيته نه و دوو دوژمنه ي تيكه لي ريكه وتنه كه ي بوونه و هه ردوو لاي دوژمن هاوپه يمانتي يه كن، به و هويه وه بوو شهري خه لكې مه ككه ي كرد.

۳۶- رښتيازي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له مامه نه كړني نيردراوان و نه مامه كدار بوونيشي به به لييني هاوه لانيه وه

نيردراواني دوژمن نه هاتنه لاي و دوژمني بوون، كه چي قسه ي ناخوشي پييان نه ده وت و نه يده كوشتن. ديلي نه ده كړن، ريگري نه ده كرد بگه نه وه لاي قهومي خويان هه روهك له گهر نه بي رافيعدا نه وه ي كرد و گهراندييه وه لايان.

یه کیکی تر له پربازی نه وه بوو، نه گهر دوژمنانی به لاین و په یمانیاں به موسلماننیک بدابایه و نه و په یمانه زیانی به موسلمانان نه دابایه، نه یه شت کاری له سهر بکړیت، هه روهك به لاینیان به حوزه یفه و نه لبحوسه یلی باوکی دا و به لاینیان لاینیان و هرگرت له گهل په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) شه پری نه وان نه که نه، نه وه ی بۆ هیشتنه وه و به هه ردو وکیانی هه رموو: "انصرفا، نفي لهم بعهدهم، ونستعين بالله عليهم"، و اتا: بپوښ و به به لاینی خو تانه وه پابه ند، نیمه له در نه وان پشت به خوا ده به ستین.

۲۷- ریبازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له گرنیه ستی زیممه و نه هلی جزیه

هه رچی ریبازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره ی گرنیه ستی زیممه و نه هلی جزیه وه، نه وه بوو له دوا ی دابه زینی سوره تی به رانه له سالی هه شتی کوچی، جزیه ی له بیباوه پان و هرگرت، که نایه تی جزیه دابه زی، له سی کومه ل و هرگرت: له مه جوس و جوله که و گاوران، له بته رستان جزیه ی و هر نه گرت. و تراوه: ته نیا له بیباوه پانی نه و سی تابه فیه جزیه ی و هر ده گرت، له نیو بیباوه پاندا له و سی کومه ل جزیه و هر ده گیردریت. و تراوه: له نه هلی کیتاب و بته رستانی هه جه م جزیه و هر ده گیردریت.

خاوه ن بۆچوونی دوو هم نه لاین: ته نیا له هاو به ش په یدا که رانی عه ره ب و هر نه گیراوه، چونکه له نیو عه ره بدا هاو به ش په یدا که نه مایو و کاتی نه و نایه ته دابه زی، دوا ی هه تحی مه که دابه زی که عه ره ب پۆل پۆل هاتیبوونه نیو نیسلا مه وه. هه رکه سیکیش له ژیا ننامه ی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و روژگاری نیسلا م رابمیښی، ده بیښی که به و جوړه بووه، هه رمو وده ش له سهر نه وه به لکه ده دات و

۱- موسلیم نیکراجی کړیوه (۱۷۸۷).

له سه حیخی موسلیمدا سه لماوه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمویه تی: "إِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَادْعُهُمْ إِلَى إِحْدَى خِلَالِ ثَلَاثٍ، فَأَيُّتَهُنَّ أَجَابُوكَ إِلَيْهَا، فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ" ، و اتا نه گهر به دوزمنانی هاو به ش په یداکه رت گه یشتی، بانگه وازیان بکه بۆ یه کی له م سئ شته، نه گهر به دهمته وه هاتن، لییان قبول بکه و وازیان لی بهینه. پاشان فرمانی پی ده کات بانگه وازیان بکات بۆ ئیسلام یان جزیه یان شهریان بکات^۱.

۳۸- ریکڅستنی سیاقی ریبازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه گهل بیباوه ران و دوو پروان نه وه ختی به په یامبه ر ناردنه وه تاوه کو گه یشتنه وه به خوی گه وره

یه که مین وه حییه ک خوی گهره بوی کرد بی تی، نه وه برو به ناوی نه و خواره بخویننه وه که مه خلوقی دروست کردوه، نه وه سه ره تای په یامبه رایه تی بو، فرمانی پیکرد له دهر وونی خویه وه بخویننه وه، فرمانی گه یاندنی پی نه کرد هه تاوه کو نه م نایه ته دابه زی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ ۖ قَاتِلْ ۝۱﴾ المذثر: ۱ - ۲، و اتا: نه ی نه و که سه ی که خوت پیچاوه ته وه. هه سته (خه لکی) بیدار بکه ره وه. وریای کرده وه به (اقراً)، ره وانه شی کرد به ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ ۖ قَاتِلْ ۝۱﴾ المذثر: ۱.

پاشان فرمانی پیکرد خزمانی نزیکي وریا بکاته وه پاشان عه ره بی ده ورویه ری، پاشان ته واوی عه ره ب، پاشان هوشداریه که بگه یه تینه هه موو جیهان، ده سال و شتی دواي په یامبه رایه تییه که ی به بی شه ر و جزیه بانگه وازی ده گه یاند و خه لکی وشیار ده کرده وه، فرمانی ده کرد به خوپاگری و لیووردن.

^۱ - موسلیم ئیخرای کرپوره (۱۷۳۱)

پاشان مۆلّت درا کۆچ بکات، مۆلّت درا شەپ بکات، پاشان فرمانی پی کرا شەپ
ئەوانە بکات کە شەپ دەکەن، پاشان فرمانی پیکرا شەپ ھاویەش پەیدا کەران
بکات تاوەکو هەموو ئایین بۆ خۆی گەورە بێ.

پاشان لەبابەت جیهادا بیاوەران لەگەڵیدا بوونە سێ بەشەو: ئاشتەواییکار،
شەپکەر، ئەهلی زیمە، فرمانی پیکرا لەگەڵ پەیمانداراندا ئەمە کدار بێ هەتاوەکو
بەرست بە پەیمانی خۆیانەو پابەند دەبن، ئەگەر ترسا ناپاکیی و غەدر بکەن،
پەیمانەکیان بداتەو، شەریان نەکات هەتاوەکو کۆتاییهاتنی پەیماننامەکیان بێ
راوەگەین، فرمانیشی پی کرا شەپ ئەو بکات کە پەیمان هەڵدەوێت.

پاشان پەیماندار و ئاشتیخوازان بوونە دووبەشەو: جەنگاوەر، ئەهلی زیمە،
جەنگاوەرانی پەیماندار لێ دەترسان. خەلکی زەوی لەگەڵیدا بوونە سێ بەشەو:
موسلمانێک باوەر پی هەبوو. ئاشتەواییکارێک باوەر پی بەسەلامەتیەکی هەبوو،
ترساویکی شەپکەر.

سەربوورە بەرانبەر دوورەوان، فرمانی پیکرا روالەتیان قبول بکات و بەزانست و
بەلگە لەگەڵاندا تێبکۆشێت، فرمانی پیکرا یشتیان تێ بکات و زبیر بێ لەگەڵاندا،
نەهێ لیکرا نوێژ لەسەر تەرمیان بکریت و لەسەر گۆریان رابوو سەتیت. فرمانی پی
کرا، ئەگەر ئەو لێیان خۆش بێ یان لێیان خۆش نەبێ، ئەو خوا لێیان خۆش نابێ.
هەرچی سەربوور دەبێ لەگەڵ دوست و کۆمەڵی خۆیدا، ئەو فرمانی پیکرا
بەئارام بێ بەرانبەر بەوانە بەیانیان و ئیواران لەخوا دەپارێتەو و خایان
مەبەستە، بەوێ روویان لێ وەرنەگێڕێ، لێیان خۆش بێ و داوای لێخۆشبوونیان
بۆ بکات و لەهەندێ کاروباردا راویژیان پی بکات و لەسەر تەرمەکانیشیان نوێژ
بکات.

فرمانی پي کړا قسه له گڼ که سيکدا نه کات که سه ريچيې فرمانی کړدبي هه تاوه کو ته وېه ده کات.

فرمانی پي کړا حه د له سه ر نه وانه جيېه جي بکات که حه د ده يانگريته وه، له وه دا جياوازي نه کړي له گڼ که سي خاوه ن بڼه مال و بي بڼه مال دا.

فرمانی پي کړا دوژمنانی خوي له شهيتانی مړوځ پال بنيت، به چاکه وه لامی خراپه يان بداته وه، به (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) شهيتانانی جنوکه له کول خوي بکاته وه.

دهيهه: بهش مه غازي و نيودراوانس (به شيوهس كورت)

۱- يه كه مين ئالايهك، ئالاي جه مزه

يه كه مين ئالايهك كه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) دايتابي، ئالا و ليوايهك بوو دايه دهست جه مزه كوپي عه بدولموته ليب له مانگي ره مه زاندا، كرديه فهرمانده و به سه روكي جه قده كوچهري به ناوبانگ ره وانه ي كرد و ئالايهكي سپي بوو، هه لگري ئالا ئه بو مه رسد كه نازي كوپي ئه لحوصه ين ئه لغه نه وي هاوپه يمانى جه مزه بوو. له گه ل سي كوچهري تايبه تدا ره وانه ي كرد تاوه كو ري بگريت به كاروانيكي وشترى قوره يش كه له شامه وه ده گه پايه وه و له و كاروانه دا ئه بو جه هلي تيدا بوو له گه ل سي سه د پياودا، گه يشتنه سه يف ئه لبه حر له پروي ئه لعيس، به يه كگه يشتن و روويه پروو وه ستانه وه، مه جدي كوپي عمر ئه لجوه نه ي كه وته نيوان هه ردوولا تاوه كو شه ر روونه دات و هاوپه يمانى هه ردوولا بوو، به وه نه يه يشتن شه ر روويدات.

۲- غه زوهي ئه پواء

پاشان به خودي خوي غه زوهي ئه بواني ئه نجام دا، ئه و تري: وه ددان. يه كه مين غه زايهك بوو به خوي ئه نجامي دا، له مانگي سه فهردا بوو به سه رو كايه تي كردي دوانزه كوچهري به ناوبانگ، ئالاكش جه مزه ي كوپي عه بدولموته ليب بوو، ئالايهكي سپي بوو، سه عدي كوپي عوباده ي به سه رپه رشتياري مه دينه به جي يه يشتن، كه ساني تايبه تي كوچه ران ده رچوون بو ريگرتن له كارواني قوره يش و پي نه گه يشتن.

۳- غه زوهي ئه لعه شيره

پاشان په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له مانگي جه مادي دووهم له پيشه وه ي شانزه كوچهري به ناوبانگدا ده رچوو، جه مزه ي كوپي عه بدولموته ليب ئالا

هەلگرتبوو، ئالایەکی سەپی بوو، ئەبا سەلەمە ی کۆپی عەبد ئەلئەسەدی ئەلمەخزومی لەسەر مەدینە بەجێهێشت. بەسەد و پەنجا کەسەو دەرچوو، ئەوتری: سەد و پەنجا کۆچەر و کەسی ناچار نەکرد بۆ دەرچوون، بەسی و شترەو دەرچوون بۆ رێگرتن لە کاروانێکی قورەیش کە بۆ شام دەرچوو، هەوایی پێگە یشتبوو کە لەمکەو بەسەرۆتی قورەیشەو ئەو کاروانە دەرچوو، گەیشته زا ئەلەشیرە کە شوینیکە لای یەنبوع، لەنیوان یەنبوع و مەدینەدا تۆ بورده رێگە هەیه، بینی بەچەند رۆژێک کاروانەکە رۆیشتوو. ئەو کاروانە بوو کە لەشامەو گەراپەو بەدویدا دەرچوو، ئەو بوو کە خۆی گەرە بەلینی پێ دا بۆی بی یان شەری بکات، بەلینی خۆیشی هێنا یەدی.

٤- سەریە عەبدواللهی کۆپی جەحش

پاشان عەبدواللهی کۆپی جەحشی ئەلئەسەدی لەپەجەیدا رهوانە کرد، حەفدە مانگ بەسەر هێجرەدا تێپەرپبوو بەدوانزە کۆچەرەو رهوانە کرد، هەردوو کەس و لەسەر و شترێک بوون، گەیشتنە نەخلە و چاودیری کاروانی قورەیشیان دەکرد، کاروانی قورەیش تێپەرپبوو کە میوژ و گەنم و بازەرگانی هەلگرتبوو، عەمری کۆپی ئەلحەزەمی و عوسمان و نەوفەلیان تێدا بوو کە کۆپانی عەبدواللهی کۆپی موغیرە بوون، هەروەها ئەلحەکەمی کۆپی کیسانی خزمەتکاری نەوێ موغیرە، موسلمانەکان راویژیان کرد و وتیان: نێمە لەکۆتا رۆژی مانگی رهجەبی پێرۆزدا، ئەگەر شەری ئەمانە بکەین، ئەو پێرۆزی ئەم مانگەمان شکاندروو، ئەگەر ئەمشەویش وازیان لێ بهێنین ئەو ئەکەوێ نەو حەرەم، پاشان یەکدەنگ بوون رووبەرپوویان ببەنەو، یەکیکیان تیری گرتە عەمری کۆپی ئەلحەزەمی و کوشتی، عوسمان و ئەلحەکەمیان دیل کرد و نەو قەلەهات، پاشان کاروانەکیان بەدو

دیلوه هینا، پینج یه کیان لی دهرکرد، ئه وه یه کهم پینجیه کیک بوو له ئیسلامدا، ههروهها یه کهمین کوژراو و یه کهمین دوو دیلیک بوو له ئیسلامدا، په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئه و کاره ی ئه وانی ره تکرده وه.

قوره ییش به وه زۆر تووچه بوون، سهخت ره تیان کرده وه و ئه و کاره یان کرده بیانور و پاساو و وتیان: موحه ممه د کوشتاری له مانگی پیروژدا حه لال کردوه، ههروهها به لای موسلمانانیشه وه گران بوو مهتا ئه وه ی خوای گه وره ئه م ئایه ته ی دابه زاند:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ﴾ البقره: ۲۱۷، واتا: پرسیارت لی ده کهن دهریاره ی مانگی حه رام جهنگ

کردن تیایدا بلی جهنگ له مانگی حه رام دا گوناھیک ی گه وره یه به لام به ره لستی پێبازی خوا وه بی بپوایی پئی وه (پێگری موسلمانان) له مزگه وتی حه رام و دهرکردنی خه لکی ئه و مزگه وته لیی گه وره تره لای خوا (له جهنگ کردن له مانگی حه رامدا) وه هاوهل په یدا کردن بۆ خودا و هه ول دان بۆ په شیمان کردنه وه ی موسلمان گه وره تره له (پیاو) کوشتن.

مه به ست: خوای گه وره به دادگه ریه وه بپیری له نیوان دۆست و دوژمنانی دا، دۆسته کانی به ریی نه کرد له وه ی له مانگی پیروژدا تاوانیان نه انجام داوه، هه والی دا به وه ی تاوانیک ی گه وره یان نه انجام داوه، به لام ئه وه ی هاوبه ش په یدا که ره دوژمنه کانی نه جامی ده دن گه وره تر و خراپتره له شه ری له مانگی پیروژ، ئه وه هاوبه ش په یدا که ران شایه ن به وه ن سه رزه نشت بکری ن و جیی عه یب و سزان، به تایبه ت دۆسته کانی له وه دا ته ئویلیان هه بوو، یان جوړی که مه تر خه مییان تیدا هه بووه و خوای گه وره لییان خوش ده بی به وه ی به کتا په رستن و گوێرا په لییان

ههيه و له گهڵ پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم)دا کۆچیان کردوو و پاداشت و رەزامەندیی خویان باو داوه بە سەرشتانی تردا.

۵- گۆڕینی قبیله

له شهعبانی ئەو ساڵەدا قبیله گۆرا، پێشتریش ئەو بەس کرا.

۶- شەری گەورەى بەدر

کە لە پرەمەزانی ئەو ساڵەدا هەوالی ئەو بە پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) گەشت، کاروانی وشتری قورەیش بە سەرکردایەتی ئەبو سۇقیان لە شامەو بەرێکەوتوو و هەمان ئەو کاروانەیه کە لە دەرچوونی لەمەککە بەدوایدا دەرچوون، کاروانێکە نزیکەى چل پیاوی تێدايه بە سەرۆت و سامانیکی گەورەى قورەیشەو بەرێکەوێه، پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) خەلکیی هان دا بۆی دەربچن، فرمانی دا هەرکەسى ئامادەيه با دەربچى، ئاهەنگی گەورەى بۆ ساز نەدا، چونکە بەپەله لەسێسەد و دە و شتى پیاویدا بۆی دەرچوو، تەنیا دوو کەسیان تێدابوو ئەسپیان پى بى: ئەسپێکی زوبەیری کۆری عەوام و ئەسپێکی میقدادی کۆری ئەلەسوود ئەلکیندی، حەفتا وشتریان پى بوو هەر دوو کەس و سى کەس لەسەر وشتریک بوون، پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) و عەلى و مەرسەدى کۆری ئەبى مەرسەد ئەلغەنەویش لەسەر وشتریک بوون.

بۆ سەرپەرشتیاری مەدینە و پێشنویژیکردن، ئیبن ئوم مەکتومی بەجێهێشت، لەرەوحائدا بوو ئەبو لویابەى کۆری عەبد ئەلمونزیری ناردەو و کردیه سەرپەرشتیاری مەدینە، ئالاکەشی سپاردە موسەبى کۆری عومەیر.

هه چي نه بو سوفيان بو، كه هه والي ده رچووني په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) ي
 پيگه يشت كه نيازى هه به و بگات، زه مزه مى (ضمضم) ي كوپى عه مري نه لغه فارسي
 به كړي گرت تاوه كو هاوار بباته بهر قوره يش و خيرا فرياي بكه ون، بويه هه موويان
 راپه رين، هيچ گه وره يه ك به جينه ما جگه له نه بو له هه ب، نه ویش پياويكي قه رزداري
 خوي نارد، هوزه كاني عه ره بي ده ورووبه ري خويانيان گرد كرده وه و له هوزه كاني
 قوره ي شي شدا ته نيا نه وه ي عه دي ناماده نه بوون، كه سيان له گه لئاندا دهر نه چوون،
 له ولاتي خويان ده رچوون هه روه ك خوي گه وره فهرمويه تي: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
 خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (الأنفال: ٤٧)
 ،واتا: وهك نه وانه (وهك بت په رسته كان) مه بن ده رچوون له مال و ولاتي خويان
 به فيزو و پوپامايي بو خه لك كرد وه رتيگري (خه لكيان) ده كرد له ريگه ي خوا.
 كه هه والي ده رچووني قوره يش به په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) گه يشت، راويژي
 به هاوه لاني كرد، كوچه ران قسه ي چاكيان كرد، پاشان دووباره راويژي كردن،
 كوچه ران قسه ي چاكيان كرد، پاشان بو جاري سييهم راويژي كردن، قسه ي چاك و
 په سه نديان كرد، پشتيوانان تيگه يشتن كه په يامبه ري خوا(صلى الله عليه وسلم)
 مه به ستي نه وانه، بويه سه عدي كوپى عوباده ده ستيپيشخه ري كرد و وتي: نه ي
 په يامبه ري خوا(صلى الله عليه وسلم) وهك دياره بوچووني نيمه ت مه به سته. نه واني
 مه به ست بو، چونكه به يعه تيان پي دابو له ولاتي خوياندا له هه موو كه سيكي
 بپاريژن، بويه كه ويستي ده رچي، راويژي پي كردن تاوه كو بزاي نه وان چي نه لئين.
 بويه سه عد وتي: رهنكه بترسي له وه ي به لئيني نه وه مان له گه رده نيمه ي پشتيوانان
 له ولاتي خوماندا به رگريت لي بكه ين نهك له شويناني تر، به لام وا من له جياتبي
 پشتيوانان وه لام ده ده مه وه: چونت ده وي و چي شويتنيكت مه به سته به ريگه وه و
 له گه لئين، چونت ويست له سه روه ت و سامانمان ببه، چونت ويست تاوه هامان پي

برويته نه وهی ری ده گرین له وهی قوره یش دابه زیته نه و شوینه و بیره ناوه کانی تر پر ده کهینه وه.

بویه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و موسلمانان پیش که وتن بۆ چوونه سهر نه و ناوه، له نیوه شه ودا دابه زینه نه وی، حه وزیان به ده ودا لی دا و بیره کانی دیکه یان پر کرده وه. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و هاوه لانی دابه زینه سهر حه وزه ناوه کان، که پری بۆ په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) دروست کرا له سهر ته پۆلکه یه ک بوو نه یروانیه گۆره پانی جهنگ، له شوینی جهنگه که دا ری ده کرد و به په نهجی دهستی ئاماژه ی ده کرد: "نه وه شوینی کوثرانی فلانه که سه، نه وه شوینی کوثرانی فلانه که سه، نه وه شوینی کوثرانی فلانه که سه ته گهر خوا ویستی لی هه بی". نه و شوینانه ی نه و ئاماژه ی پیدان، بوونه شوینی کوثرانی نه و که سانه و کوثرانیان نه که وته شوینی تره وه.^۱

که هاویه ش په یدا که ران ده رکه وتن و هه ردوولا به کتریان بینی، په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) فه رموی: "اللَّهُمَّ أَنْجِرْ مَا وَعَدْتَنِي، اللَّهُمَّ أَنْشُدْكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ"، واتا: خواجه گیان داوات لی ده که م نه و به لینه به جیبه یینی که به منت داوه، خواجه گیان داوی به لین و په یمانی خۆت ده که م. نه بو به کری سدیق له پشته وه وه ستابوو به جی نه ده هیشت و وتی: نه ی په یامبه ری خوا موژده بده، سویند به و که سه ی گیانی منی به ده سه، خوی گه وره نه وه ت بۆ به جیده هینی که به لینی پی داوه.^۲

موسلمانان دلسوزانه له خوی گه وره ده پارانه وه و داوی سهرکه وتنیان ده کرد، بویه خوی گه وره وه حی بۆ فریشته کانی کرد: ﴿أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾ [الأنفال: ۱۲]، واتا: (بیهینه وه بیر) کاتیک که

^۱ - موسليم نزك به وه ئیخراجی کره وه (۱۷۷۹).

^۲ - بوخاری (۲۹۱۵) و موسليم (۱۷۶۳) ئیخراجیان کره وه.

په روه ردگار ت نیگای نارد بۆ فریشته کانا (که به پښتانه بهر و باوه پداران رابگه به نن) که بیکومان من (خوای گه وره) له که لثام دهی دلی که سانیک قایم و دامه زراو که ن که باوه پریان هیناوه به زووی ترس و بیم ده خمه دلی نه و که سانه ی که بی باوه پریون.

ره حی بۆ په یامبه ره که شی کرد و فرمودی: ﴿ اِنِّیْ مُیِّدُکُمْ بِالْفِیْ مِنَ الْمَلٰٓئِکَةِ مُرْسِلٰی ﴾ (۱) الانفال: ۹، وانا: من ده ینیرم بۆ یارمه تیتان هزار فریشته به دوا ی به کدا (دینه خواری).

بهش

په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له ویدا روه و دارخورمایه کی بچوک نویژی ده کرد، شه وی چه فده ی رهمه زانی سالی دزو بوو، که به یانی بوویه وه، قوره یش ناماده ساز بوون، هه ردوولا به رانبه ر به یه کتر و ده ستانه وه، چه کیمی کوپی حیزام و عوتبه ی کوپی ره بیعه له قوره یش به ریکه وتن توه کو بگه پښتانه وه و شهر نه که ن، به لام نه بو جهل ره تیکرده وه، له نیوان خوی و عوتبه دا ده مه قاله روی دا و توپده ی کرد، نه بو جهل داوای له برا که ی عمری کوپی چه زرمی کرد داوای خوینی عمری برای بکات، توپده ی کرد و هاواری کرد: نای عمر، خه لکه که گهرم بوون و شهر هه لگیرسا، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ریزه کانی ریکخست و که پایه وه لای که پره که، ته نیا خوی و نه بو به کر له وی بوون، سه عدی کوپی موعاز و کومه لیک له پشتیوانان له بهر ده رگای که پره که بوون پاریزگار بیان له په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده کرد.

عوتبه و شه یبه ی کوپانی ره بیعه و ولیدی کوپی عوتبه ده رچوون و داوایان ده کرد له پریزی موسلمانان که سانیک ده رپچنه به رانبه ریان، بویه سی که س له پشتیوانان

دهرچوون: عهبدواللهی کورې ره واحة و عهوف و ميعوهزی کورې عهفراء
 دهرچوون، وتیان: ئیوه کیڼ؟ وتیان: پشتیوانانین. وتیان: ئیمه نه مانه وی به رانبر
 به کورانی مامان شهر بکهین. بویه علی و عوبهیدهی کورې حاریس و حه مزه
 دهرچوون. علی، وه لیدی دا به زه ویددا و کوشتی، حه مزه، عوتبهی کوشت و دای
 به زه ویددا، و تراوه شه یبهی کوشت. عوبهیده دواکهوت و دوو لیدانی کرد، حه مزه و
 علی توانیان به رانبره کهی عوبهیده بکوژن و عوبهیده رزگار بکهن، عوبهیده
 قاچی برابوو، به نه خوشیی مایه وه له سه فرائدا کوچی دواپی کرد.

بهش

که دوو پووان نه وانهی نه خوشییان له دلدا هه بوو که میی ریژهی کو مه لی خواو زوری
 دوژمنانین بینی، وه هایان گومان کرد ریژه زوری دوژمن سرده که وی، بویه وتیان:
 ﴿إِذْ يَكْفُلُ الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ غَرَّ هَوَاهُمْ وَهُمْ يَتَوَكَّلُ
 عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (الأنفال: ٤٩، واتا: (بیرکه ره وه) کاتیک
 دوو پووه کان و نه وانهی نه خوشی له دلیاندا بوو ده یانوت نه وانه (موسولمانه کان)
 ئاینه که یان فریوی داوون هه رکه سیڅ پشت به خوا ببه ستیت نه وه به پاستی خوا به
 ده سه لاتی کار دروسته.

به لام خوی گه وره هه والی دا، که سه رکه وتن به ریژه زوری نییه، خوا گه وره و
 شکو داره و دوړانی به سه ردا نایه ت.

که دوژمن نزیک بوونه وه و روو به پوو بوونه وه، له نیتو خه لکه که دا راوه ستا و ناموژگاری
 کردن و باسی نه وهی بۆ کردن که سه رکه وتن و برانه وهی گه وره له نارامگرتن و
 دامه زراویدایه، هه روه ها پاداشتی قیامه تیی خوی گه وره.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هندی ورده چو و خوئی هه لگرت و پرژاندی به پروی دوژمندا، هیچ پیاویکیان تیدا نه بوو چاوی له و خوئی و تۆزه پر نه بی، سه رقائی ته کاندنی ده مووچاویان بوون و موسلمانانیش خه ریکی کوشتنیان بوون، خوای گه وره له و باره یه وه فهرموویه تی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ الأنفال: ۱۷، واتا: کاتی که (مشتی خوئی و زیخت پرو به کافران) هاویشته به ته نها تو نه تهاویشته به لکو خوا هاویشتی.

که شه پر ساردبوویه وه و ئه وانیش به دوژپاوییه وه پشتیان هه لکرد، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "کی ته ماشایه کمان بو ده کات ئه بو جه هل چی ده کات؟ نیین مه سعود رویشته، بیینی هه ردوو کورانی عه فراء ئه بو جه هلیان پیکاهه و خه ریکه ده مرئ، ریشی گرت و وتی: تو ئه بو جه هلی؟ وتی: ئه مرئ سه رکه وتن بو کی بوو؟ وتی: بو خوا و په یامبه ره که ی، ئه ی دوژمنی خوا، خوا ریسوای نه کردی؟ وتی: هیچ ریسواییه ک بو من نییه که ئیوه له قهومی خووم من ده کوژن. عه بدوالله کوشتی، پاشان هات بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتی: کوشتوویه تی. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سی جار فهرمووی: "اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ"، پاشان فهرمووی (الله أكبر، الحمد لله الذي صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده". بمانبه بیبیزین. رویشتین تاوه کو پیشانم داو فهرمووی: "ئه مه قیرعه ونی ئه م ئوممه ته یه".

که شه پر کوژتاییهات، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هات تاوه کو له سه ر کوژراوان راوه ستا، پاشان فرمائی دا رابکیشترین بو قوله یب له به در و فری درانه ناویه وه، پاشان له سه ریان راوه ستاو فهرمووی: "ئه ی ره بیعه، ئه ی شه بییه ی کوپی ره بیعه، ئه ی فلان، ئه ی فلان، ئایه به وه گه یشتن که خوای په روه ردگار تان به حق

— بوخاری (۳۹۶۲) و موسلیم (۱۸۰۰) و نهحه د ۲۷۹ / ۷ (۲۴۷) ئیخراجیان کردوه.

به لئنی پی دابوون، من وا ئه و به لئنه راستیهی په روږدگارم بیني". عومهری کورپی خه تاب وتی: ئه ی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) تو له گه ل کومه لئ تهرمدا قسه ده که ی؟ فهرمووی: "سویند به و که سه ی گیانی منی به ده سته، نه وان له ئیوه باشتړ له ئیوه هم قسه یه ی منیان گوی لئی، به لام ناتوان وه لام بده نه وه"، پاشان په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سی رۆژ له ویدا مایه وه، نه گهر به سهر هر قه ومیکدا سهرکه وتووېوایه، سی رۆژ له و شوین و ده شته دا ده مایه وه.

پاشان به سهرکه وتووی و نارام و دلخوش به سهرکه وتنی خوایی بوی به پریکه وت، دیل و ده سکه وته کانیشی له گه ل بوو. که له سه فراء بوو ده سکه وته کانی دابه ش کرد و له گهر دنی نه زری کورپی حاریسی کورپی کینده ی دا، پاشان که دابه زیه عرق نه لزه بیه، له گهر دنی عوقبه ی کورپی نه ی موعه یتی دا.

په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به سهرکه وتن و پشتیوانی خواییه وه چوه نیو مه دینه، هه موو دوژمنانی مه دینه و ده وروبه ری لئی ده ترسان، بوی خه لکیکي زوری مه دینه بوونه موسلمان، نه وکاتیش عه بدوالله ی کورپی ثوبه ی دووړو و هاورپیکانی به پواله ت موسلمان بوونی خوئیانیان ده رخست.

کوی نه وانه ی له موسلمان به شداری به در بوون، سیسه د و ده و شتی پیاو بوون، هه شتاو شه ش کۆچهر و شه ست و یه که سی نه وس و سه د و حه فتا که سی خه زره ج، له موسلمانانیش نه و رۆژه چوارده که س شه مید بوون: شه ش کۆچهر و شه ش خه زره جی و دوو که سی نه وس. په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له مانگی شه والدا له بابته به در و دیله کان بوویه وه.

۱- یوخاری (۱۳۷۰) و موسلیم (۲۸۷۳) نیخراجیان کردوه.

به ش

که هاوېش په یداکره دواړوکان به دواړان و سهرشورپیه وه گه رانه وه مه ککه، نه بو سوفیان نه زری کرد که ناو بهر سهری نه که وی تاوه کو شهرې په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) نه کات، به دوو سهد سواره وه دهرچو تاوه کو گه یشته عربزی دهوروبه ری مه دینه، یه ک شه و لای سه لای کوی میشکه می جوله که مایه وه، عهرقی پی دا و بوسه ی دانا، له بهر به یاندا هندی دار خورمای برپیه وه و پیاویکی پشتیوانی هاوپه یمانی خوی کوشت، پاشان به فیله وه گه رایه وه، بویه په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه زری کرد و به دوایدا دهرچو، گه یشته قهرقه ره ی نه لکیدر، نه بو سوفیانی له ده ستچو، بیاوه ران کومه لی سه ویقیان فری دابو(خواردنیکه له هاړاوه ی گنم و جو دروست ده کړیت) تاوه کو شوینی خویانی پی بشارنه وه، موسلمانان ه لیا نگر و ناویان لینا غه زوه ی نه لسه ویق، نه وه ش دوی دوو مانگ له دوی شهرې به در بو.

به ش

پاشان شهرې به نوقینوقاعی کرد، جوله که ی مه دینه بوون، بی به لینیان کرد، پانزه شه و گه ماروی دان تاوه کو ناچار بوون به برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم)، عه بدوالله ی کوی ثوبه ی تکای بق کردن و وازی نه میتا هه تاوه کو په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) بق نه و ده سته رداریان بوو، قهومی عه بدوالله ی کوی سه لام بوون، حه وسه د جه نگاوه ر بوون، زه پره نگر و بازرگان بوون.

۷- شەرى ئوچۇد

كە خۇاى گەۋرە لەبەدردا گەۋرەكانى قورەيشى كوشت، توشى كارەساتىكى بى
 وئە بوون، ئەبو سۇفیان بوو پىشپەويان، ھەروەك لەغەزى ئەلسودىق باسما
 كرد، بەرپىكەوت تاۋەكو گەيشتە دەۋرۋەرى مەدىنە و داخى دلى دانەمركاپەۋە،
 بەخەفەت بوو بۇ تۆلەكردنەۋە لەپەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) و
 مۇسلمانان، سەربازى كۆدەكردەۋە، نىزىكەى سى ھەزار كەسى لەقورەيش و
 ھاۋەپەيمانان و ھەبەشىي كۆكردەۋە، بەژنەكانيانەۋە ھىنانى تاۋەكو رانەكن و
 بەھۆى ژنەكانيانەۋە بىجەنگن و شەرم بىيانگرى، پاشان بەپىيخستىن روۋە و مەدىنە،
 ئەۋەش لەشەۋالى سالى سىدا بوو.

پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) راۋىژى ھاۋەلانى كرد: بۇ دىنى بىباۋەپان
 دەرچى يان لەمەدىنە بىمىننەۋە؟ بۇچوونى خۇيشى ۋەھاۋو لەمەدىنە دەرەچى و
 لەمەدىنەدا سەنگەر لى بدات، ئەگەر بىباۋەپان ھاتنە مەدىنەۋە، ئەۋە مۇسلمانان
 لەسەر كۆلەنەكان لىيان بەدەن و ژنانىش لەسەر خانوۋەكانەۋە لىيان بەدەن، بەلام
 كۆمەلى لەگەۋرە ھاۋەلان لەۋەى لەدەستىيان چوۋ بەشدارى بەدر بىن، ئامارەيان
 پى دا بۇ دەرچوون، ھەۋلى تۆرىشيان دا بۇ ئەۋە، بۆيە ھەلسا رۆيشت بۇ مالاۋە و
 خۇى بەست و دەرچوۋ بۇلايان و لەسەر قسەى ئەۋان دەرچوۋ، وتيان:
 پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم) مان ناچار كرد بۇ دەرچوون، بۆيە وتيان: ئەى
 پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) ئەگەر ھەزىكەى لەمەدىنە بىمىننەۋە ئەۋە
 دەمىننەۋە، بەلام پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) ھەرموۋى: "ھەر پەيامبەرى
 چەكى ھەلگرت، نابى چەك دابىنى ھەتا خۇاى گەۋرە بىپيارى نىۋان خۇى و دوزمنى
 دەدات".

په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌رؤږی جومعه‌دا به‌هزار هاوډله‌وه درېچو، که‌گېشته‌نیوان مه‌دینه و نوحود، عه‌بدوالله‌ی کورپی نوبه‌ی به‌نزیکه‌ی یه‌ک له‌سهر سټی سهر‌بازانه‌وه لای دایه‌وه، بویه هاوډلانی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) داوایان له‌په‌یامبه‌ر کرد پشت به‌جوله‌که هاوپه‌یمان‌ه‌کانیان بیه‌ستن، به‌لام په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه‌و داوایه‌ی ره‌تکرده‌وه.

په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به‌رده‌وام بوو له‌رؤښتن تاوه‌کو دابه‌زیه دژلټکی نوحود لای که‌نار دژله‌که، پشتی کرده نوحود، نه‌هی کرد خه‌ک جه‌نگ بکه‌ن تاوه‌کو خوی فرمانیان پی نه‌کات، که به‌یانیی رؤږی شه‌مه‌هات، ناماده‌سازیی بؤ جه‌نگ کرد، هه‌وسه‌د که‌س بوون، په‌نجایان نه‌سپسوار، تیرهاوږژه‌کان که په‌نجا که‌س بوون، عه‌بدوالله‌ی کورپی جوبه‌یری کرده سهرکرده‌یان، فرمانی به‌هه‌موویان دا له‌شوینی خویان نه‌جولټن، نه‌که‌ر ببینن بالنده هه‌موو سهر‌بازه‌کانیش هه‌لده‌گریت، نه‌وان سه‌نگری خویان چول نه‌که‌ن، له‌پشت سوپاوه بوون، فرمانی پیکردن هاوېه‌ش په‌یداکه‌ران تیرباران بکه‌ن ته‌وه‌ک له‌پشته‌وه بینه‌سهر موسلمانان.

په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه‌و رؤږه له‌نیوان دوو قه‌لغاندا بوو، ئالاکه‌ی دایه ده‌ست موسعه‌بی کورپی عومه‌یر، زوبه‌یری کورپی عوامی کرده سهرکرده‌ی شانټکی سوپا و مونزیری کورپی عه‌مریش به‌سهرکرده‌ی لایه‌کی تری.

قوره‌یشیش ناماده‌ی جه‌نگ بوو، سی هزار که‌س بوون، دوو سه‌د سواریان هه‌بوو، خالیدی کورپی وه‌لیدیان کردبووه سهرکرده‌ی لای راستی سوپا و عیکریمه‌ی نه‌بو جه‌هلش لای چه‌پی سوپا.

په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) شمشيره كې دايه دهست نه بو دوجانه
سيماكي كوپي خرده شه، پاله وانېك بوو له كاتي جهنگدا ليزانيي ده كرد، دروشي
موسلمانان له ورژده دا(امت امت) بوو.

نه بو دوجانه ي نه ساري و ته لحي كوپي عوبه يدوالله و شيري خوا و په يامبهري كې
كه حه مزه ي كوپي نه بو تاليب بوو، هه روه ها علي كوپي نه بو تاليب و نه نه سي
كوپي نه لنه زړ و سه عدي كوپي ره بيع رولي پاله وانانه يان گيړا.

سه ره تاي رورژ موسلمانان به سه ر بيتاوه پاندا زال بوون، دوژمناني خوا شكان، رايان
كرد و هه لھاتن تاوه كو لاي ژنه كانيان، كه تيره او يژاني موسلمانان بينيان دوژمن
شكا، نه و شوينه يان به جيھيشت كه په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) فرماني
پي كردن چولي نه كهن، وتيان: نه ي قه وم فرياي ده سكه وت بكه ون. فه رمانده كه يان
بيري خستنه وه كه په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) چي فرمانيكي پي كړدوون،
به لام گوښيان نه گرت، وه هايان زاني تازه ته واو هاوبه ش په يداكه ران شكان و
هه لھاتن و ناگه رپنه وه، بويه روښتن به دواي ده سكه وتدا، سه نگره يان چولكرد،
به لام سواره كاني هاوبه ش په يداكه ران له پشته وه هاتن و بينيان سه نگره كه چوله،
لييه وه هاتنه خواره وه و ده وره ي موسلمانان يان دا، خواي كه وره ريږي له وانه گرت
كه شه هيد بوون و حه فتا كه س بوون، هاوه لان هه لھاتن، هاوبه ش په يداكه ران
خويان گه يانده په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) و روومه تيان رووشاند و
دانيكي راستي شكا له پووي خواره وه، كلاوه ناسنینه كې له سه ردا شكا و كه وته
چاليكه وه، علي دهستي گرت، ته لحي كوپي عوبه يدوالله له باوه شي گرت و
شمشيره كاني عه مري كوپي قه منه و عوتبه ي كوپي نه بي وه قاس كه ده يانگرت
له په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم)، بهر ته لحي ده كه وت.

ئەنەسى كۆپى ئەلنەزىر بەلەي كۆمەللى لەمۇسلىمانان تىپەپپوۋ بىنى چەكىان خواربۇۋەتەۋە، وتى: چاۋەپپى چىن؟ وتيان: پەيامبەرى خوا(ﷺ) (ﷺ) كوزراۋە. وتى: ئەي لەدۋاي ئەۋ زىيان چى سودىكى مەيە؟ مەلسن با بكوژدېن لەپىتتاۋ ئەۋەي ئەۋ لەپىتتاۋىدا كوزراۋە. پاشان روى كرده خەلك و بەسەعدى كۆپى موعاز گەيشت و وتى: ئەي سەعد من لەۋدىۋو ئوۋودەۋە بۇنى بەھەشت دەكەم. شەپى كىرد ھەتاۋەكو كوزرا. بىنرا لەھەفتا شوپنەۋە بىرىندار بوۋە، ئەۋ رۆژە مەبدولپە ھىمانى كۆپى عەۋف نىزىكەي بىست بىنى پئوۋە بو.

پەيامبەرى خوا(ﷺ) (ﷺ) رۈۋەۋ مۇسلىمانان ھات، يەكەمىن كەسىك لەژىر كىلاۋى مىغفەرەۋە ئەۋى بىنى، كەبى كۆپى مالىك بو، بەدەنگى بەرز ھاۋارى كىرد ئەي كۆمەللى مۇسلىمانان موزدە بىدەن، ئەمە پەيامبەرى خوا(ﷺ) (ﷺ) (ﷺ) بەدەستى ئامازەي بۇ كىرد و بىدەنگ بو، مۇسلىمانان لاي پەيامبەرى خوا(ﷺ) (ﷺ) كۆبۈنەۋە، لەگەلدا مەلسان بۇ ئەۋ دۆلەي كە دابەزىە ناۋى.

كە شەپ كۆتايى ھات، ئەبو سۇفىيان چۈۋە سەر چىپاكە و بانگى كىرد: مۇھەمەدتان تىدايە؟ ۋەلاميان ئەدايەۋە. وتى: كۆپى ئەبو قۇھافەتان تىدايە؟ ۋەلاميان ئەدايەۋە. وتى: كۆپى خەتابتان تىدايە؟ ۋەلاميان ئەدايەۋە. تەنبا پرسىياري ئەۋ سى كەسەي كىرد، چۈنكە خۆي و قەۋمەكەي دەيانزانى ئىسلام بەۋ سى كەسەۋە راۋەستاۋە. ئىنجا وتى: ئەۋ سى كەسەتان لەكۆل بوۋەتەۋە. عومەر خۆي پى نەگىرا وتى: ئەي دوزمنى خوا، بزانە ئەۋانەي ناۋت ھىنان زىندوۋن، خۋاي گەۋرە ئەۋەي بۇ ھىشتوۋىتەۋە دىلەنگى بىكات. ئەبو سۇفىيان وتى: سەبارەت بەۋەي نەرمەكان شىۋىندراۋن، من فرمانم پى نەكردوۋە و پىيىشم ناخۇش نىيە. پاشان وتى: ھوبەل بەرز و مەزىنە. پەيامبەرى خوا(ﷺ) (ﷺ) فەرموۋى: "ئايە

وه لامي ناده نه وه؟" وتیان: چی بلیین؟ فهرمووی: "بلیین الله بهرز و مهز نه". پاشان وتی: ئیمه عوزامان ههیه و ئیوه عوزاتان نییه. په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "ئایه وه لامي ناده نه وه؟ وتیان: چی بلیین؟ فهرمووی: بلیین: الله دوستی ئیمهیه و ئیوه دوست و پشتیوانتان نییه.

پاشان ئه بو سوفیان وتی: ئه مړۆ له تۆله ی رۆژی به در، جهنگی نیوانمان بهرده وام و بلیسه داره. عومهر وه لامي دایه وه: وهك يهك نین، كوژراوانی ئیمه له بههشتن و كوژراوانی ئیوه له دۆزه خدان.

فریشته له پۆژی ئو خوددا بهرگرییان له په یامبهری خوا کرد (صلی الله علیه وسلم)، له سه حیه یندا هاتووه له سه عدی کوپی ئه بو وه قاسه وه وتوویه تی: له پۆژی ئو خوددا په یامبهری خوام بینی (صلی الله علیه وسلم) دوو پیایوی له گه لدا بوو بهرگرییان لی ده کرد، بهرگی سپییان له بهردابوو سه ختترین شه پیکیان ده کرد، نه پیشتر و نه دواتر ئه و دوو پیاوهم نه بینی^۱.

۸- ئه و ئه حکام و فیهانیه ی له و شه رهدا هه بوون

له وانه: به ناماده بوون بۆ جیهاد، جیهاد کردنه که فهرز ده بی، هه رکه سی چهك و هوکاره کانی جهنگ ئه نجام بدات و ناماده ساز بی بۆ ده رچوون، نابی پاشه کشه بکات هه تا شه پی دوژمن نه کات.

له وانه: ئه گه ر دوژمن هاته سه ر خاکی موسلمانان، واجیب نییه موسلمانان بچه ده ره وه ی خاکی خو یان، به لکو ئه کری له شار و ولاتی خو یاندا شه پی دوژمن بکن. له وانه: جائیزه پیشه وای موسلمانان هه ندی سه روه تی ها ولاتیانی به کار بهی نی. له وانه: مؤلّهت نه دان به ده رچوون بۆ جیهاد بۆ ئه وانه ی جاری بالغ نه بوونه.

^۱ - بوخاری (۶-۵۶) و موسلیم (۲۳-۶) ئیخراجیان کردوه.

لەوانە: جائىزە ژتان بەشدارى شەپىن و پشتيان پى بېستريت.
لەوانە: جائىزە رۆبچيتە نىو دوژمن ھەروەك ئەنەسى كوپى ئەلنەزىر و كەسانى تر پەلامارى سەختى دوژمتيان دا.

لەوانە: ئەگەر ئىمام برينداربوو، جائىزە بەدانىشتنەو نويز بەوانى تر بكات و ئەوانىش بەدانىشتنەو لەدوايەو نويز بگەن ھەروەك پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) لەو شەپەدا ئەنجامى دا.

لەوانە: جائىز پياو دوعا بكات لەشەپدا بكوژى و خۆزگەى ئەو بەخوانى، ئەمە ناچيتە خانەى ئەو خۆزگە بردنەوەى كە نەھى لىكراو، ھەروەك عەبدواللهى كوپى جەحش ئەلى: خوايە گيان رووبەرووم بگەرەو لەگەل پياوتكى بەھىزى كافران كە نۆر توورە پى، ھەتا شەپى لەگەلدا بگەم و لەپىتاو تۆدا بەدەستى ئەو بكوژىم، لوت و گرىم بكات، ناوەكو كاتى بە تۆگەيشتم و لىت پرسىم: ئەى عەبدواللهى كوپى جەحش بۆ لوت و گوئى براو كراى؟ بلىم: ئەى پەرۋەردگار لەبەر تۆ وەھام پىكراو.

لەوانە: ئەگەر كەسى موسلمان خۆى بكوژى ئەو لەدۆزەخدايە، ئەو شەپەپى نەرمائىشتى پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) لەبارەى قوزمانەو كە لەپۆزى ئوچوددا شەپى سەختى كرد، كە برىنەكەى بۆى سەخت بوويەو خۆى كوشت، پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) فەرمووى: "هُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ"، واتا: لەدۆزەخدايە.

لەوانە: سووننەت ئەو يە شەھىد نەشۆردى، نويزى لەسەر ناكرى و بەبەرگى خۆيەو دەنيژى، بەبەرگى خۆيناويى خۆيەو.
لەوانە: ئەگەر شەھىد لەشگران بوو، ئەو غوسل دەكرىت ھەروەك فرىشتەكان، ھەنزەلەى كوپى ئەبى عامريان شۆرد.

لهوانه: سوونته وهايه شههيدان لهشوينى كوژدانياندا بهخاك بسپيژدين و نهگوازيينه وه شوينى تر.

لهوانه: جائزه دوو و دوو و سى سى لهيهك گوڤدا بنيژدين، چونكه پيامبرى خوا(صلى الله عليه وسلم) دوو پياو و سى پياوى لهيهك گوڤدا نيژاوه و فهمويه تي: "أَيُّهُمْ أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ" واتا: كامه يان زورترين قورئانيان له بهره؟ ئامازه يهك به كوژاوى درابى كه ئه وه زورتري له بهره، ئه وهى پيشتر خستوه ته ئه لحه ده وه. لهوانه: شههيدى به رهى جهنگ نويژى له سهر ناكريت.

لهوانه: ئه گهر موسلمانان له شهردا يهكى له خوڤانيان كوشت به گوماني ئه وهى يهكيك بى له بيباوه پان، ئه وه پيشه واي باوه پداران له به يتولمالدا خوڤنبايى دعات، چونكه پيامبرى خوا(صلى الله عليه وسلم) ويستى خوڤنبايى يه مانى باوكى حوزه يفه دعات، حوزه يفه ره تيكرده وه و كرديه خير بۆ موسلمانان.

۹- باسكردنى هه ندى حيكمهت و ئاما نجي چاك كه له شهري نوحوددا هه بوون خواي گه و ره له سوره تي(آل عمران) دا باسى بنه ماكانى كردوه كاتيك چيركه كهى به م فهمايشته ده ستپيكرده وه و هه تاوه كو ته واي شهست ئايهت باسيكرده وه، به ده ستپيكرين له: ﴿وَإِذْ عَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقْعِدَ الْقِتَالِ﴾ آل عمران: ۱۲۱، واتا: (بيهينه وه بيريان) كاتيك كه به ياني زوو ده رچوويت له لاي مال و خيزانت برواداره كانت نيسته جي ئه كرد له چهند شوينيكدا بۆ جهنگ كردن.

لهوانه: ناساندنيان به سه ره نجامى خراپى بى گوتى و شكست و ناكوكى، ئه وهى به سه رياندا هات به هوى ئه و هوكارانه وه بوو. جا كه سزاي ئه و سه ريچييه يان وه رگرت، ئيتر زۆر ورياييان ئه كرد و به ئاكا و خوڤاريژبوون له نه نجامداني هوكاره كاني دۆپان و كه وتن.

له وانه: حیکمهت و سووننه تی خوایی له په یامبه ران و شوینکه وتووانیان، نه وه بووه جاریک به سهر دوزمندا سرکه ون و جاریک بدوړین، نه وه ش بق نه وه ی سهره نجامیان هه بی، چونکه نه گهر هه میشه سرکه وتووبوونایه، نه وه باوه پرداران و بیباوه پانیش له گه لیاندا به شداری شه پ ده بوون، راستگو و دروژن له یه ک جیانه ده کرایه وه، نه گهر هه میشه دوزمن سرکه وتووبوونایه، نه وه له ناردنی په یامبه ر و په یامداریدا هه به ست نه ده هاته دی.

له وانه: بق نه وه ی باوه پرداری راستگو له دروژنی دووړو جیا بکریته وه.
له وانه: ده رخستنی به ندایه تی دۆسته کانی خوی له خوشی و ناخوشیدا.
له وانه: نه گهر هه میشه خوی گهره نه وانی سهریخستبایه، نه وه تروشی له خوبایی بوون ده بوون.

له وانه: بق نه وه ی له خوی گهره داوی سرکه وتن و سهره زیی بکن.
له وانه: خوی گهره بق به نده باوه پرداره کانی له به هشتی شوینی ریز و شکواریدا، کومه له خانور و مالیکی ساز داوه که به کرده وه ی خویان پتی ناگن، ته نیا له ریگه ی به لاو کاره ساته وه پتی ده گن.

له وانه: شه هیدبوون لای خوی گهره به رزترین پله یه کی دۆسته کانی تی، خوی گهره جه ز ده کات له نیتو به نده کانیدا کومه لیک به شه هیدی هه لبریزیت.

له وانه: روودای به در پیښه کی و نامارزه دانتیک بوو به وه ی، ناساییه مردن به سهر په یامبه ری خوادا بی (صلی الله علیه وسلم)، خوی گهره به وه وریای کردنه وه که نه گهر شتی وه ها رووی دا، نه که ن پاشگه زیبته وه و پشت له نیسلام هه لیکن، بویه

فرموده تی: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ (آل عمران: ۱۴۴، وانا: (موحه ممد صلی الله علیه وسلم) ته نها

پيڻه مبهريڪه (نمر نيه) بيگومان له پيش ته و پيڻه مبه راني تر راپور دون جا نايا
ته گهر وه فاتي كرد يان كوژا ده گه پيڻه وه بۆ دواوه ي خوتان (پاشگه ز ده بنه وه)
هه ركه س هه لگه پيڻه وه بۆ دواوه ي خوي (بۆ بت په رستي) نه وه هه رگيز (نه و
كه سه) هيچ زيانك ناگه يه نيت به خرا وه به زوويي خوا پاداشتي سوپاس گوزاران
ده داته وه.

بهش

كه ويستيان بگه پيڻه وه مه ككه، ته بو سوفيان چوه سهر ته پۆلكه يه ك و بانگي كرد
له موسلمانان و وتی: كاتى داهاتوومان له به در ده بى. په يامبه رى خوا (صلی الله عليه
وسلم) فرموى: "قُولُوا نَعَمْ قَدْ فَعَلْنَا"، واتا: بلين: نيمه وا ناماده ين. ته بو سوفيان
وتی: باشه نه وه كاتى رووبه پوومان ده بى. پاشان خوي و هاورپكانى روښتن،
له پيځه بوون ده ستيان كرده سهرزه نشتكردنى يه كتر، هه نديكيان به يه كتر يان وت:
هيچ شتيكتان نه كړدوه، راسته هيڅى ته وائتان شكاند، به لام گه وره كانيان ميشتا
زيندون و ته گه پيڻه وه سهرتان و خويان كۆده كه نه وه، با بگه پيڻه وه تاوه كو
له پيشه يان بكيشين، ته هه واله به په يامبه ر (صلی الله عليه وسلم) گه يشت، بانگي
كرد له خه لك و هانى دان بۆ به پيځه وتنى رووبه پووبوونه وه ي درژمن و فرموى: "لَا
يَخْرُجُ مَعَنَا إِلَّا مَنْ شَهِدَ الْقِتَالَ"، واتا: ته نيا ته وانه له گه لماندا ده رېچن كه به شدارى
شه رى ثوحد بوون. موسلمانان به و برين و ترسه ي به سهر يان هاتبوو، به دهم داواى
په يامبه ر (صلی الله عليه وسلم) ه وه روښتن.

په يامبه رى خوا (صلی الله عليه وسلم) و موسلمانان به پيځه وتن تاوه كو
گه يشتنه (حمراء الأسد)، مه عبده ي كورپى ته بى مه عبده ي خوزاعبي هات بۆلاى
په يامبه رى خوا (صلی الله عليه وسلم) و موسلمان بوو، په يامبه رى خوا (صلی الله

عليه وسلم) فرمانی پيکړد خوی بگه یه نيته لای نه بو سوفیان و شکستی پی بگه یه نی. معبد له ره و حاندا به نه بو سوفیان گه یشت، نه بو سوفیان نه یزانی موسلمان بووه، وتی: چی هه والیکت پییه نه ی معبد؟ وتی: موحه ممد و هاوه له کانی بو کوشتنی نیوه گریان گرتووه و نه سووتین، له سوپایه کی گه ورده دا بو نیوه دهرچون من نمونه یم نه بینووه، نه وهی له هاوه لانی نه یتوانیووه له گه لیا دهرچی په شیمانی نه کیشی. وتی: نه ی تو چی نه لئی؟! وتی: من وهای ده بینم لیره برؤن تاوه کو سهره تای نه سوپایه له پشت نه ته پو لکه یه وه بو تان دهرنه که وترووه. نه بو سوفیان وتی: سویند به خوا نه وهنده سوپام بویان کو کردووه ته وه تاوه کو بدهم به سهریاندا و له ریشه یان بکیشم. وتی: وه ها مه که من ناموژگاری دلسوزانه ده که م، نیت نه وانیش به شوینی خویاندا گه پانه وه مه که.

۱۰- شاندی نه لره جیع

که مانگی سه قهر هات، قه ومیک له عه زهل و قاره وه هاتن، باسیان کرد که خه لکاتیکیان تیدایه بوونه ته موسلمان، داویان له په یامبه ری خوا کرد (صلی الله علیه وسلم) تاوه کو که سانیکیان له گه لدا بنیری فیری نیسلام و قورئانیان بکه ن، په یامبه ریش (صلی الله علیه وسلم) شش هاوه لی له گه لدا ناردن. له نه لره جیع بوون که ناویکی هوزه یله له پوی حیجاز، غه دریان لیان کرد و هوزه یلیان بو سهریان بانگ کرد، دهره یان لیان دا و هه موویانیان کوشت، خوبه بیی کوی عدی و زهیدی کوی ده سته یان به دیلی برد و له مه که هه ردوکیان فروشت، نه و دووانه له پوژی به دردا گه وره کانی قوره یشیان کوشتبوو، خوبه یب به بندکراوی لایان مایه وه، پاشان په کده نگ بوون له سهر کوشتنی، له حه رم دهریان کرد بو ته نعیم، که ویستیان هه لیواسن، وتی: بهین دوو

رکات بکهم. له سه حیددا هاتوره: خوبه ییب یه که مین که سیک بوو له پیش کوشتن دوو رکات نویژی هینایه بوون^۱. هه رچی زهیدی کوپی ده سنه بوو، نه وه سه فوانی کوپی نومه یه نه وی کوپی و له توله ی باوکی خویدا کوشتی.

۱۱- رووداوی بیرى مه عونە

له هه مان مانگی سه فه ری چواری کۆچییدا رووداوی بیرى مه عونە رووی دا، پوخته ی نه و رووداوه نه وه بوو: نه بو به راء عامری کوپی مالیک خاوه ن نازناوی (مُلاعب الأسنة) هات بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له مه دینه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بانگه وازی کرد بۆ موسلمان بوون، موسلمان نه بوو، موسلمان بوونی شی به دور نه گرت، وتی: نه ی په یامبه ری خوا نه گه ر بکری مه ندی له هاوه لانت بنیری بۆ لای خه لکی نه جد بانگه وازیان بکه ن بۆ سه ر ئایینه که ت، چونکه ئومید ده که م به دهم بانگه وازه که ته وه بێن، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه رموی: "إِنِّي أَخَافُ عَلَيْهِمْ أَهْلَ نَجْرٍ"، واتا: نه ترسیم خه لکی نه جد زیانیان لی بدن. نه بو به راء وتی: من په نایان ده دهم.

بۆیه هه فتا هاوه لی له گه لدا ناردن، مونزیری کوپی عه مری کرده نه میریان که یه کیک برو له به نی ساعیده و خاوه ن نازناوی (بِالْمُعْتِقِ لِمَوْتٍ) بوو، یه کیک برو له چاکترین و گه وره ترین و قورئانخوینترینی نیو موسلمانان. به ریکه وتن تاوه کو گه یشتنه سه ر بیرى مه عونە، پاشان هه رامی کوپی میلحان برای ئوم سه لیمیان به نوسراوی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نارد بۆلای دوژمنی خوا که عامری کوپی توفه یل بوو، ته ماشای نوسراوه که ی نه کرد، فرمانی کرده پیاویک و له پشته وه هه ربه یه کی دا له حیرام، حیرام که بینى لی دراو خوینی لی ده رچوو، وتی: "فَزْتُ وَرَبَّ الْكَعْبَةِ"، واتا: سویند به خوای که عبه برده مه وه.

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردوه (۳۰۴۵).

پاشان ئەۋ دۆزىمەنى خوا راپەرى بۆ كۈشتىنى ئەۋ ھاۋەلانەنى تر، لەبەر ئەۋەى ئەبو بەراء دالەدى دابوون، بە دەم داۋاكەيەۋە نەھاتن، بە لام نەۋەى سەلىم راپەرىن و عوسىيە و رىيەل و زەكۋان بە دەم داۋاكەيەۋە رۆيشتن و ھاتن دەۋرەيان لە ھاۋەلانەنى پەيامبەرى خوا (ﷺ)، يەك بەدۋاى يەك ھاۋەلانەنى پەيامبەرى خويان كۈشت جگە لەكەبى كۈپى زەيدى كۈپى ئەلنەچار كە لەنىۋ كۆزراۋاندا خەلتان بەخوین ھەلگىرا و ژيا تاۋەكو لەپۆشى خەندەقدا كۆزرا.

پەيامبەرى خوا (ﷺ) يەك مانگ لەدۋاى ركات قنوتى دەخویند، دوعاى دەكرد لەۋانەنى ھاۋەلانەنى قورئانخوینيان كۈشت لەبىرى مەعۋنەدا، بە لام كە دۋاى بەتەۋبە و پەشىمانىيەۋە ھاتن و بوۋنە مۇسلمان، دەستى لەقنوت ھەلگرت.^۱

۱۲- غەزۋەى دوۋەمى بەدر

ئەبو سۇفيان لەكاتى بەجىھىشتىنى ئۇخوددا ھاتە پىش و وتى: كاتى بەيەكگە يىشتىنى ئىمە و ئىۋە لەسالى داھاتوۋدا لەبەدر دەبى. كە شەعبانى سالى داھاتوۋ ھات، پەيامبەرى خوا (ﷺ) بۆ ئەۋ مەۋەيدە بەھەزار و پىنجسەد كەسەۋە دەرچوۋ، دە ئەسپسواريان تىدا بوۋ، ەلى كۈپى ئەبو تالىب ئالاكەنى ھەلگرتبوۋ، ەبدىراللەنى كۈپى رەۋاحەنى بەسەرپەرشتىارى مەدینە بەجىھىشتىبوۋ. دەرچوۋ تاۋەكو گەيشتە بەدر، ەشت رۆژ تىايدا مايەۋە و چاۋەپى ھاۋەش پەيداكارانى دەكرد، ئەبو سۇفيانىش بەھاۋەش پەيداكارانەۋە لەمەككە دەرچوۋ كە دوو ھەزار بوۋن و پەنجا ئەسپسوارىشان لەگەل بوۋ، كە گەيشتە (مر الظهران) قۇناغىك لەمەككەۋە دوۋرە وتى: ئەم سال سالى نەھاتىيە، ۋەھى بەباش

^۱ - بوخارى (۱۰۰) و موسلىم (۱۷۷) ئىخراجيان كرىۋە.

ده زانم بتانگه پښمه وه مهككه، نه وانیش گه رانه وه، بی به لښنیان کرد، ناوړا به درى به لښ (بدر الموعد) و پښده وترى: به درى دووهم.

۱۲- غه زوهی نه لوره یسیع

نه م غه زوهیه له سالی پښتجه می کوچیدا بوو، هوکاره که شی نه وه بوو: هه وال به په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گه یشته، به وهی نه لهاریسی کوپی نه بی زیراری گه وره ی به نی نه لموسته لیک به قهومی خو ی و نه وانه ی قسه ی به سه ریاندا ده چی له عه ره ب، نه یانه وی جهنگی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بکه ن، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) خه لکی بانگه واز کرد، بویه خیرایان کرد بو ده رچوون، هه والی به پښکه وتنی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به نه لهاریسی کوپی نه بی زیرار و نه وانه ی له گه لیبوو گه یشته که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سیخوړه که ی نه وی کوشتووه، زور ترسا، نه و عه ره بانه ی له گه لی بوون بلاوه یان لی کرد و له ده وری ره وینه وه.

شهریان له نیواندا رووی نه دا، به لکو له سه سه رچاوه ی ناوه که په لاماری دان، مندال و ژن و سه روه ته کانیا نی برد وهك له سه حیحا هاتووه: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) په لاماری به نی نه لموسته لیقی دا که پښتر پلانی په لاماریان دانابوو... قه رموده که ی باسکردووه^۱.

له نیو سه بایه کاندا جوه یرییه ی کچی نه لهاریسی گه وره ی نه و قه ومه هه بوو، که وتبووه به شی سابتی کوپی قه یس، نووسراوی له گه ل سابتدا کرد و په یامبه ری خوا پاره که ی دا و ماره ی کرد.

^۱ - بوخاری (۲۵۴۱) و موسلیم (۱۷۳۰) شیخراجیان کړیووه.

له م غه زويه دا عائشه ملوانكه كه ي كهوت، به گه پان به دواي نه و ملوانه كه يدا دواكه وتن. عائشه به تيروپشك ناوي دهرچوو له و غه زويه دا له گه ل په يامبه ر(صلي الله عليه وسلم) بي، نه وه نه ريتي په يامبه ر بوو(صلي الله عليه وسلم) له گه ل هاوسه ره كانيدا. كه له و غه زويه دا گه پانه وه دابه زينه هه ندي مال، عائشه بؤ پيويستيه كه دهرچوو پاشان گه پايه وه، له و دهرچوونه دا ملوانكه يه كه هي خوشكه كه ي بوو به نه مانه ت هينا بوو، كهوت. دهرچوو تاوه كو له و شوينه وني كړدووه بيدوزيته وه، نا له و كاته دا نه وانه ي جلوه وي وشتره كه يان بؤ ده گرت كه له نيو كه ژاوه ي وشتره كه دا ده بوو، وه ها يان زاني عائشه ي تيدا يه، خستiane سهر وشتره كه و نه يان زاني عائشه ي تيدا نيه، چونكه كي شي سووك بوو، مندالي تازه پيگه يشتوو بوو كي شي قورس نه بوو. عائشه كه ملوانكه كه ي دوزيه وه و گه پايه وه شويني كاروانه كه، بيني هيچ كه سيكي لي نه ماوه، بويه له و شوينه داناشت و وه هاي گومان كړد ئيستا دينه وه به شوينيدا، له ويدا خه وي ليكهوت و به دهنكي سه فواني كورې ته لموعه تيل به ناگاهاته وه كه وتي: انا لله وانا اليه راجعون، نه مه هاوسه ري په يامبه ري خوايه(صلي الله عليه وسلم)! سه فوان له كو تايي سوپا ده مايه وه چونكه زور ده خهوت، كه عائشه ي بيني ناسيه وه ي، پيش نه وه ي نايه تي حجاب دابه زي نه وي بيني بوو، بويه گه پايه وه وشتره كه ي يخ دا و ليي نزيك خسته وه، عائشه سه ركه و ته سه ر وشتره كه و سه فوان يه كه وشه قسه ي نه كړد، خوي جلوه وي وشتره كه ي گرت و به پي كهوت تاوه كو گه يانديه لاي سوپا كه دابه زي بوونه(نحر الظهيرة).

كه خه لك نه وه يان بيني، هه ريه كه و چي شايسته به دهر ووني خوي بوو به و جوړه قسه ي ده كړد، دوژمني خوا عه بدوالله ي كورې ثوبه يي چه په ل ئوخه ي كړد، ئوخه ي كړد بؤ هه لپشتني نه و دوو پويي و هه سوو ديه ي ناخي ته ني بوو، ده ستي كړده

ہے لہ ستنی درو و بلاوہ پیگردنی، شوینکے وتوانی خوی کڈوہ کردوہ و ہوالی دروی بلاوہ پی دہ کردن.

کہ گہ یشتنه مہ دینہ، خہ لکانی بوختانچی درو کہ یان گہ ورہ تر کردوہ، پہ یامبری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) بیدہنگ و قسہی نہ دہ کرد، پاشان راویژی هاوہ لانی کرد بو جیابوونہ وہی، علی بہ نامازہ ئوہی وت تہ لاقی بدات و ژنیکی تر بہینی، ئوسامہ و ئوہانی تر نامازہ یان کرد بیہیلایتہ وہ بہ لکو دہرکہ وی ئو دہنگویہ راست نییہ و ئو گومانہ برہ ویتہ وہ. ئوسامہ دہیزانی پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) چہ ندہ عائیشہ و ئوہو بہ کری باوکی خوشدہ وی و ئوہیزانی چہ ندہ ئافرہ تیکی داوینپاک و ئاییندارہ، ہر وہك ئوہر ئوہوب و ئوہانی تری گہ ورہ کانی هاوہ لان کہ ئوہ یان گوی لیبوو وتیان: ﴿يَهْدَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ (النور: ۱۶)، واتا: پاک و بیگہ ردی بو تو خواہی، ئہ مہ بوہتانیکی زور گہ ورہ یہ.

رابمینہ لہ تہ سبیحاتی هاوہ لان و پاکراگرتنیان بو خوی گہ ورہ کہ بہ شیایان نہ بینی و بہ دوریان گرت، خوی گہ ورہ ئافرہ تیکی ناپاک بداتہ پہ یامبر و دوستی خوی و بہ ریزترینی نیو مہ خلوقات!

ئہ گہر بووتریت: ئہی بو پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ہہ ئویستہی لہ سر کرد و راویژی هاوہ لانی کرد کہ لہوانی تر باشتر دہیزانی چی ریز و پایہ ییکی لای خوا ہہ یہ و بو نہ یفہ رموو: ﴿يَهْدَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ (النور: ۱۶)، واتا: پاک و بیگہ ردی بو تو خواہی، ئہ مہ بوہتانیکی زور گہ ورہ یہ.

ہر وہك هاوہ لانی ئوہ یان وت؟

وہ لام بو ئوہ: خوی گہ ورہ ویستی وہا بو پایہی پہ یامبرہ کہی و خیزانہ کانی و ریزدارکردنیان دہ ربخات، پہ یامبرہ کہی لہ و دوسییہ دہ ربخات و بہ خوی بہرگری

لي بکات و وه لامي دوژمناني بداته وه و سهرزه نشت و عه يدياريان بکات، خوي له جياتي په يامبهري و بنه ماله که ي، به پړوي دروژناندا بجي.

هه روه ها له و تومه ته ي خرايه پال خيزانه که ي، مه به ست يو عه يديارکړدني په يامبهري خوا بوو (صلي الله عليه وسلم)، بويه شياو نه بوو خوي بي تاواني عايشه دهر بخت نه گهرچي دهيزاني داويناپاکه و بي تاوانه. هه رگيز گوماننيکي وه هاي به رانبه ر نه بوو، بويه کاتيک به دروژن و بوختانچياني فهرموو: "مَنْ يَغْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي أَذَاهُ فِي أَهْلِي، فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا، وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي"، واتا: کي پياويکم يو له کول ده کاته وه که به خيزانه که م نازارم ده دات، سويند به خوا ته نيا چاکه م له خيزانه که م بينيووه، باسي پياويکيان کردووه له وه دا ته نيا چاکه م لي ناسيووه و ته نيا له گه ل خوډا هاترووه ته مالم.

زياتر له به لگي بي تاواني عايشه لاي باوه رداران، به لگه لاي په يامبهري (صلي الله عليه وسلم) هه بوو، به لام که مالي نارامگرتن و دامه زراوي و جوان گومانبردني به خواي گوره و متمانه بووني به خوا بوو تاوه کو له لايه ن خواي گوره وه وه حي يو هات و توقره يي بي دا و دلي خوش کرد و ريزي گوره تربوو، گرنگيداني له لايه ن خواي گوره و يو تومه ته که ي دهر که وت.

که وه حي هات له باره ي بي تاواني عايشه وه، په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) برياري دا هه رکه سي به و بوختانه تيوه گلاو بي، هه شتا جه لدي لي بدريت. حه د له عه بدوالله ي کوري ثوبه ي چه پهل نه درا نه گهرچي سه روکي بوختانچيان بوو، و تراوه: چونکه جيبه جيکړدني حه د يو که مکړدنه وه ي تاواني که سه که و سپينه وه ي نه و تاوانه يه له سه ري، نه و چه په له شياوي نه وه نه بوو له و تاوانه پاک بکړيته وه،

خوای گه وره به لئینی پئی دا به سزای سهخت له تاخیرهت، سزای سهختی تاخیرهت به سه تاوه کو حه دی له سه ر جیبه جی نه کری.

میسته حی کورپی ئوساسه (أثاثه) و حه سسانی کورپی سابت و حمنه ی کچی جه حش جه ل کران، نه وان له باوه پداره راستگۆکان بوون و به و جه ل دکردنه له و تاوانه پان کرانه وه.

۱۴- جهنگی خه ندهق

له سالی پینجی کۆچی و له مانگی شه والدا رووی دا، هۆکاره که ی نه وه بو، جوله که که زانی له شه پری ئو خود هاوبه ش په یدا که ران به سه ر موسلماناندا سه رکه وتن، زانیان نه بو سوفیان کاتی داناوه بۆ شه پکردنی موسلمانان، بۆ نه وه ش ده رچوو، پاشان بۆ سالی دواتر ده رچوو، گه وره کانی جوله که وه ک سه لامی کورپی نه بی نه لحوقه قیق و سه لامی کورپی میسکه م و کینانه ی کورپی نه لپه بیع و نه وانی تریان ده رچوون بۆ لای قوره یش له مه ککه و هانی قوره یشیان دا بۆ په لاماردانی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، به لئینیان پئی دا که نه وانیش پشتیوانییان بکه ن، قوره یش به دهم نه و داوایه وه رۆیشت، پاشان ده رچوون بۆ لای غه تفان و هه مان داوایان له نه وانیش کرده وه، نه وانیش به دهم داواکه یانه وه رۆیشتن، پاشان ته واری هۆزه کانی عه ره بیان گه پری و نه وانیش به دهم داوایانه وه هاتن، قوره یش و نه بو سوفیانی سه رکرده یان به چوار هه زار که سه وه ده رچوون، له (مر الظهران) دا نه وه ی سه لیمیش پینان گه یشتن، نه وه ی نه سه د و فه زاره و نه شجعه و نه وه ی مورده ش ده رچوون، غه تفان و عویه ی نه ی کورپی حصنی فه رمانده یان ده رچوون، نه وانه ی له بیباوه پان هاتنه خه ندهق، ده هه زار که س بوون.

که په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) هه والي به پرېکه وتني بېباوه پاني پيگه يشت، راويژي هاوه لاني کرد، سه لمانی فارسي ثامارهي پي کرد له نيوان دوژمن و مه دينه دا خنده ق لي بدریت، بويه په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) فرمانی کرد خنده ق لي بدریت. په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) به سي هزار موسلمانان وه ده رچوو، سەنگهري گرت و چپاکه ي خسته پشته وه موسلمانان و له پيشيه وه ي خنده ق هه بوو.

په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) فرمانی به ژنان و مندالان کرد له مه دينه بميننه وه و کورپي نوم مه کتومي به سه رپه رشتياري مه دينه به جيه يشت.

حويه ي کورپي نه خته ب رو يشت بولای به ني قوره يزه و له قه لاگانيان نزیک بوويه وه، که عبي کورپي نه سه د نه يو يست ده رگای بؤ بکريته وه، هر قسه ي بؤ ده کرد تاوه کو قه ناعه تي پي کرد ده رگای بؤ کرده وه، وازی لي نه هينا تاوه کو گهياندي به وه ي په يماننامه ي له گه ل په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) پي هه لوه شانده وه و له گه ل هاوبه ش په يدا که راندا چوه سەنگهري شه پرکړني په يامبهري خوا وه (صلي الله عليه وسلم). که عب مه رجي خسته سه ر حويه ي، نه ویش نه وه بوو نه گه ر موحه ممه ديان ده ستيگر نه کرد يان به سه ريډا زال نه بوون، حويه ي له گه ليډا بيته قه لاگه يه وه، هه مان سه ره نجامي نه وي هه بي، حويه ي نه و به ليڼه ي پي دا و بؤي وه فادار بوو.

هه والي به نو قوره يزه و هه لوه شانده وه ي په يمانيان به په يامبهري (صلي الله عليه وسلم) گه يشت، نه وه زور گران بوو به سه ر موسلمانان وه، بويه په يامبهري (صلي الله عليه وسلم) هه لسا و فهرمووي: "الله أكبر، نه ي کومه لي موسلمانان موزده بدن"، به لاو کاره سات سه خت بوويه وه، دوو پويي ده رکه وت، هه ندي له نه وه ي حاري سه داوايان له په يامبهري (صلي الله عليه وسلم) کرد مؤله تيان بدات بگه ريڼه وه مه دينه و

وتیان: ﴿إِنَّ يَبُوتًا عَوْرَةً وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾ (١٣) الاحزاب: ١٣ ، واتا: ده یانوت: خانووه کاشمان بی پاریزه و پووت و که لیتاویه له کاتی کدا واش نه بوو (ده یانوت) نه وان ته نها مه به ستیان مه له اتن بوو (له جیهه اگردن).
به نو سه لیم نیازی شکست پیکه یتانیان هه بوو، به لام خوی گوره هه ردو لای دامه زراو کرد.

هاوبهش په یداکه ران بو ماوه یی یه ک مانگ په یامبه ری خویان (صلی الله علیه وسلم) که مارو دا، هیچ شه ریکیان له نیواندا رووی نه دا، چونکه خوی گوره به و خنده قه سنووری خستبووه نیوانیا نه وه، ته نیا چند سواری کی قوره یش نه بی له وانه عه مری کوپی عه بد وه و کومه لیکیان رووه و خنده قه اتن و له سه ری راوه ستان و وتیان: نه مه فی لیکه عه رب نایزانی، پاشان شوینی کی به رته سکیان له خنده قه که دوزیه وه و دزه یان کرده دیوی موسلمانان و له نیوان خنده قه و سه لعدا داوی به ران به ربوونه وه یان له موسلمانان کرد، عه لی کوپی نه بو تالیب (خوی لی رازی بی) بو رووبه ربوونه وه ی عه مر ده رچوو، کوشتی، عه مر له پاله وانانی هاوبهش په یداکه ران بوو، به وه نه وانی تر دوپان و گه رانه وه لای هاو پیکانیان. دروشمی نه و روژه ی موسلمانان نه مه بوو: "حم لا یُنصرون".

که نه حاله به سه ر موسلماناندا دریژه ی کیشا، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ویستی له گه ل عویه ینه ی کوپی حوصن و نه لاریسی کوپی عه وف که گه برده ی غه تفان بوون، ویستی له گه لیاندا ریکبکه وی له سه ر پیدانی یه ک له سه ر سیی به رووبوومی مه دینه و به قه ومه کانیاته وه برؤن و گه ماروی سه ر مه دینه هه لېگرن، بو نه وه هه ولی راکیشانی نه وان و په شیمان کردنه وه یان له پیزی دوژمن ده ستیپیکرد. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) راویژی هه ردو سه عدی کرد، هه ردوکیان وتیان: نه ی په یامبه ری خوا، نه گه ر نه وه فرمانی خوا به نه وه نیمه

گوږپايه ل و فرمانبرين، به لām نه گهر شتيکه و له بهر نيمه ده که ي پاريزراوبين،
 نه وه نيمه پيوستمان به وه نيمه نيمه و نه وان هاوبه ش په يداکه ربووين و بتمان
 ده په رست، به يي کرپن و فروشتن نه يانده تواني ته ماح بکه نه به روو بوومي نيمه،
 له کاتيکدا وا خوا ريزي ليتاين به نيسلام و هيدايه تي نيمه ي دا و شکومه ندي کردين،
 نا نيسستا سه روه تي خومانيان پي بده يين؟! سويند به خوا ته نيا شمشيريان پي
 دده يين و شمشيريان بو ده کيشين. په يامبهري خواش (صلي الله عليه وسلم)
 بوچوونه که ياني پي په سهند بوو فرمووي: "إِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ أَصْنَعُهُ لَكُمْ لَمَّا رَأَيْتُ
 الْعَرَبَ قَدْ رَمَتْكُمْ عَنْ قَوْسٍ وَاحِدَةٍ"، واتا: که بينينم هه موو عه رب به يه کجار له درتان
 کو بوونه ته وه و ده يانه وي به يه کجار تير بارانتان بکه ن، بو يه ويستم نه وه تان بو
 بکه م.

پاشان خوي گه وره سوپاس و ستايش بو مه زني خوي، له لايه ن خويه وه کار يکي
 کرد دوژمن دوړا و ژماره يان که مېويه وه، يه کيک له وانه ي بو موسلمانانې ره خساند
 نه وه بوو، پياويک له غه تفان که پييده و ترا: نوعه يمي کوري مه سعودي کوري
 عامر (خوي لي رازي بي) هات بو لاي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) و تي:
 نه ي په يامبهري خوا، من وا بوومه موسلمان، چيت ده وي فرمان بکه نه نجامي
 بده م. په يامبهري خواش (صلي الله عليه وسلم) فرمووي: "إِنَّمَا أَنْتَ رَجُلٌ وَاحِدٌ
 فَخَذَلْنَا مَا اسْتَطَعْتَ فَإِنَّ الْحَرْبَ خُذَعَةٌ"، واتا: تو ته نيا يه ک که سي، به لām چي
 له توانا تا ده بوو له وانه ليتان دوور بخه ره وه، بيگومان شه پر توفيله.

يه کسه ر نوعه يم رويشت بولاي به ني قوره يزه، له سه رده مي نه فامييدا دوست و
 هاوړيان بوو، چوه لايان و نه وان نه يانزاني موسلمان بووه. و تي: نه ي به ني
 قوره يزه نيوه وا چوونه جهنگي موحه مده وه، قوره يش نه گهر ده رفته تيکي

¹ - ثين هيشام نيراجي کردوه له السيرة النبوية ۲/۲۲۹ و ثين سعد له الطبقات ۱/۲۰۹ و ته بهري له تاريخه که پدا ۲/۵۷۷.

دهستكه وئ بۆ خۆی ده یقۆزیتته وه، ئه گهر ده رفه تیشی ده ستنه كه وئ ده گه ریتته وه
ولاتی خۆی و ئیوه و موحه ممه د رووبه پرووی به كتر به جیده هیلئ، موحه ممه دیش
تۆله تان لی ده كاته وه. وتیان: چاره چییه ئه ی نوعه یم؟ وتی: شان به شانیا
مه جه نگیئ مه تاوه كو بارمه تان لا دانه نئین. وتیان: به راستی بۆچوونی جوانت
ده رخست. پاشان داوی ئه وه راسته وخۆ رویشته بۆلای قوره یش. پئیانی وت:
ده زانن چه نده دلسۆزی ئیوه م؟ وتیان: به لئ ده زانین. وتی: جوله كه كان په شیمان
له وه ی له په یمانی خۆیان له گه ل موحه ممه د په شیمان بوونه ته وه، وا ئه یانه وئ داوی
بارمه ته تان لی بكن تاوه كو راده ستی موحه ممه دی بكن و پاشان ده چنه پالی دژ
به ئیوه، ئه گهر داوی بارمه تان كرد، بارمه تان پی مه دن. پاشان رویشته بۆلای
غه تفان و نمونه ی ئه وه ی پئیان وت. كه شه وی شه ممه له مانگی شه وال هات
نوینه ریان نارد بۆلای جوله كه و وتیان: ئیمه له خاکی خۆماندا نین، وا ئه سپه كانمان
توانایان لی بپاوه، بۆیه وهرن تاوه كو بده ین به سه ریدا و نه یانه یلینه وه. ئه وانیش
وه لامیان نارد وه: ئه مپۆ رۆژی شه ممه یه و ده زانن ئه وانه ی پیش ئیمه كه له پۆژانی
شه ممه دا شه پیان ده كرد چییان به سه ردا هات، بشزانن ئیمه شان به شانی ئیوه
شه ر ناكه ین تاوه كو بارمه تان بۆ نه نئین. كه شانه ده كه ئه و هه والهی هینایه وه،
قوره یش وتی: سویند به خوا نوعه یم راستی له گه لدا كردین. په یامیان بۆ جوله كه
نارد وه و وتیان: سویند به خوا ئیمه یه ك بارمه تان بۆ نانیئین، وهرن با به یه كجار
بده ین به سه ر موحه ممه دا. ئه وكات قوره یزه ش وتیان: سویند به خوا نوعه یم راستی
له گه لدا كردین. بۆیه به و جۆره هه ردوولا له یه ك دووركه وتنه وه و پشتی به كتریان
به ردا.

خوای گه وره ره شه بای له پیزی سه ربازانی خۆیدا نارد و خپوهت و ده واری
بپاوه پانی له بن ده ركرد و حه بل و گوریسه كانی بچراند، فریشته كان زه وییان

لەژێریاندا لەرزاندەوه و ترس و تۆقینیان خستە دڵى ھاوبەش پەیداکارانەوه، موحەممەد(صلی اللہ علیہ وسلم) حوزەیفەى کۆپى یەمانى نارد بۆ نێو ھاوبەش پەیداکاران تاوەکو هەوال بەیئیتەوه. حوزەیفە بینى ھاوبەش پەیداکاران کەوتونەتە چى حالیکەوه و ئامادەسازن بۆ روشتن، لەشەودا گەپایەوه لای پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) و هەوالی روشتنى ئەوانى پى دا. خۆى گەورە دۆژمنەکانى بەسەرشۆپى گەپاندەوه و شەپى ئەوانى لەکۆل مۆسڵمانان کردەوه، بەلێنى خۆى بەجێهێنا و سەربازانى خۆى شکۆدار کرد، بەندەى خۆى سەرخست و پێڕ و دەستەکانیشى بەتەنیا دۆراند.

پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ھاتەوه مەدینە و چەكى دانا، جبریل(سەلامى خۆى لەسەربى) ھات بۆلای لەکاتیکیدا پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لەمالی ئوم سەلەمەدا خۆى دەشۆرد، وتى: چەکتان دانا! فریشتەکان ھێشتا چەکیان دانەناوه، ھەلسە بۆ سەر ئەوانە-واتا بەنى قورەیزە- پەيامبەرى خواش(صلی اللہ علیہ وسلم) بانگی کرد: "مَنْ كَانَ سَامِعًا مُطِيعًا، فَلَا يُصَلِّينَ الْعَصْرَ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ"^۱، واتا: ھەرکەسى گۆپرایە لە نوێژى عەسر نەکات لەبەنى قورەیزە نەبى. مۆسڵمانان خێرا دەرچوون، پێشتریش باسى ئەویمان کرد بەنو قورەیزە چىیان کرد و پەيوەندییان چى بەسەرھات، لەپۆژى خەندەق و قورەیزەدا نزیکەى دە لەمۆسڵمانان شەھید بوون.

^۱ - بوخارى (۹۴۶) و موسلىم (۱۷۷۰) ئیخراجیان کردووه.

۱۵- چیرۆك و باسی حودهیییه

سالی شەشی کۆچی بوو لەمانگی زیلیعەدەدا، هەزار و چوارسەد کەس بوون، لە (ذی الحلیفە) بوون پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئیحرامی بەست، لەخوزاعە چاوساغی رێگەی نارد هەوایی قورەیشی بۆ بەیتنی. لەنزیک عوسفان بوو چاوساغەکە ی گەراپەوه لای و وتی: کەعبی کۆپی لوتەیم بینی ئەحباشەکانی لەدژی تو کۆدەکردەوه، زۆریک جەنگاوەریان کۆکردوووەتەوه تاوەکو رێگرییت بکەن لەگەشتن بەمالی خوا. پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) راویژی بەهاوەلانی کردو فەرمووی: "اتَرَوْنَ اَنْ نَمِيْلَ عَلٰی ذَرَارِيْ هٰؤُلَاءِ الَّذِيْنَ اَعَانُوْهُمْ فَنُصِيبَهُمْ، فَاِنْ قَعَدُوْا قَعَدُوْا مَوْتُوْرِيْنَ مَحْزُوْنِيْنَ وَاِنْ لَحُوْا تَكُنْ عُنُقًا قَطَعَهَا اللّٰهُ؟ اَمْ تَرَوْنَ اَنَّا نُوْمُ الْبَيْتِ، فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ قَاتَلْنَاهُ؟"، واتا: بۆچوونتان چییە بدەین بەسەر ژن و مندالی ئەوانە ی هاوکارییان کردوون، ئەگەر دانیشتن، بەبی مندال و خەفەتەوه دابنیشن یان کە شەریان کرد بکوژدین؟ یان رووبکەینە مالی خوا، ئەگەر رێگرییان لی کردین، شەریان بکەین؟

ئەبو بەکر (خوای لی رازی بی) وتی: خواو پەيامبەری خوا باشتەر دەزانن، ئیمە بۆ عومرە دەرچووین و بۆ کوشتنی کەس نەهاتووین، بەلام ئەگەر هاتوو نەیانھێشت سەردانی مالی خوا بکەین، ئەوه شەریان دەکەین. پەيامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "قَرُّوْهُوَ اِذَا"، واتا: کەوابوو بەرێکەون.

بەرێکەوتن هەتاوەکو ماوەیەک رویشتن و پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "اِنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيْدِ بِالْغَمِيْمِ فِيْ خَيْلٍ لِّقُرَيْشٍ طَلِيْعَةٌ، فَخُذُوْا ذَاتَ الْيَمِيْنِ"، واتا: خالیدی کۆپی ئەلوهلید لەغەمیدایە و لەپیشڕەویی نەسپسوارەکانی قورەیشدایە، بۆیە لای راست تووندوتۆڵ بکەن.. سویتند بەخوا خالید لەنیو

ته پوتوزي سوپادا بوو هستي پي نه کردن، که هستي به وه کرد، به پراکردنه وه روښت بؤ ناگادارکردنه وه قوره یش.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به پړکوت تاوه کو گه یشته نه ولوتکه و ده لاقه يه ي که ولاخه که ي لتيه وه ده رکوت و خه لکي و تيان: حل حل (وشه يه که به و شتر ده وتریت کاتيک به پریده که وي). په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووی: "مَا خَلَّاتُ وَمَا ذَاكَ لَهَا بِخُلُقٍ، وَلَكِنَّهَا حَبَسَهَا حَابِسُ الْفِيلِ"، قه سواء دوانه که وتووه و دواکه وتن خووی نه و نيه، نه وه خواي گه وره گلي دايه وه و راگرت هه روه ک فيلی راگرت. پاشان فهرمووی: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَسْأَلُونِي خُطَّةً يُعْظَمُونَ بِهَا حُرْمَاتِ اللَّهِ إِلَّا أُعْطِيَتْهُمْ إِيَّاهَا"، واتا: سویند به و که سه ي گيانی مني به ده سته، نه مړو داواي نه وه م لي بکه ن له م مانگه پيروزه دا شهريان نه که م، نه وه نه و به لینه يان پي ده ده م.

پاشان ژدنيه و شتره که يه وه و لای دا تاوه کو دابه زيه نه و په پري حوده ييبه و له سهر ناويکی که م که خه لکي له سهر کو بيوونه وه، زوری نه برد ناو نه ما و گازنده ي تينو یتيان هينا يه لای په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)، نه ویش تيریکی له تيردانه که ي ده رکود و فرمانی کرد بيکن به شوینی نه و تاوه دا. نه لي: سویند به خوا ته واوی سوپاکه تيراو بوون و له تاوه که دوورکه وتنه وه.

به و دابه زينه ي دابه زيه سهریان، قوره یش تروشی توقین بوو، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) حه زی کرد هاوه لیکي خوی بنیريته لایان، بویه عوسمانی کوپی عه فانی ره وانه کرد. له به لده ح به لای قوره یشدا تيپه ربوو، و تيان: نه ته وي بچی بؤ کوئی؟ وتی: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ناردوومی بانگه وازتان بکه م بؤ ئيسلام و هه واليشتان پي بده م که بؤ شهر نه هاتووین، به لکو هاتووین بؤ

نه نجامدانى عومره. وتیان: گوئیستی قسه ت بووین، پیویستی خوت جیه جی بکه.

نه بانى کورې سه عیدی کورې وه قاس هلسا بولای و پیشوازی لیکرد و نه سپه کی بۆ گرت، عوسمان سه رکه و ته سه نه سپه که و خویشى له پشتییه وه سه رکه و تاهه کو چوه مه که.

له بابته ناشته واییدا موسلمانان و هاوېش په یدا که ران تیکه ل بوون، پیاویکی نه ملا تیریکی له پیاویکی نه و لا دا، به ران بهر یه کتر وه ستانه وه، هه وال به په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) گه یشته که عوسمان کوژراوه، بویه داوای وه رگرتنی به یعتی کرد، موسلمانان راپه رین و خویان گه یانده لای په یامبه رى خوا(صلی الله علیه وسلم) بۆ ژیر دره خته که و به یعتیان پی دا که هه لته یه ن و را نه که ن، په یامبه رى خوا(صلی الله علیه وسلم) ده ستی خوی گرت و فه رمووی: "هَذِهِ عَنْ عَثْمَانَ"، و اتا: نه به یعت ته ش له برى عوسمان. که به یعت هاته دی، عوسمان گه راپه وه.

تا له و حاله دا بوون بوده یلی کورې وه رقائی خوزاعی له گه ل چهند که سیکی خوزاعه دا هات و به نه یی هه والیان به په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) دا سه باره ت به خه لکی تیهامه و وتیان: که عبی کورې لوته ی و عامری کورې لوته ی دابه زیوونه ته سه سه ره تای ناوی حوده یییه و ژن و مندالیشیان له گه له، هاتوون بۆ شه پرکردنی تو و ریگریکردنت له وه ی بجیه مالى خوا، په یامبه رى خوا(صلی الله علیه وسلم) فه رمووی: "إِنَّا لَمْ نَجِ لِقِتَالِ أَحَدٍ وَلَكِنْ جِئْنَا مُعْتَمِرِينَ، وَإِنْ قُرِيشًا قَدْ نَهَكْتُهُمُ الْحَرْبُ وَأَضْرَبَتْ بِهِمْ، فَإِنْ شَاءُوا مَادَدْتُهُمْ وَيُحِلُّوا بَيْنِي وَبَيْنَ النَّاسِ، وَإِنْ شَاءُوا أَنْ يَدْخُلُوا فِيمَا دَخَلَ فِيهِ النَّاسُ فَعَلُوا وَالَّا فَقَدْ جَمُّوا، وَإِنْ هُمْ أَبَوْا إِلَّا الْقِتَالَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأُقَاتِلَنَّهُمْ عَلَى أَمْرِي هَذَا حَتَّى تَنْقَرِدَ سَالِفَتِي أَوْ لِيُنْفِذَنَّ اللَّهُ أَمْرَهُ"، و اتا: نیمه بۆ

شەڕکردنی هیچ کەسێک نەهاتووین، بەلکو هاتووین بۆ ئەنجامدانی عومرە. قورەیش شەڕ ماندووی کردوون و زیانی پێ گەیاندوون، ئەگەر بیانەوێ وازم لێبھێنن باشە، ئەگەر رێکەوتنیاں بووێ باشە، ئەگەر شەڕیشیان بووێ، ئەوە سوێند بەو کەسە گیانی منی بە دەستە لەسەر ئەم بانگەوازەم شەڕیان دەکەم یان لەنێو دەچین یان فرمانی خوا بەجێدەگەیەنین. بودەیل وتی: قەسە تۆیان پێ دەگەیەنم. رویشت مەتاوەکو گەیشتەلای قورەیش و ئەو پەيامەری پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم)ی پێیان گەیاند.

عوروە کورپی مەسعود ئەلسەقەفی ئەلی: ئەمە پلانێکی چاکە خستووێتییە بەردەستی ئێوە، قبوڵی بکەن و بهێڵن بچمە لای. وتیان: بچۆ بۆلای. هات و قەسە لەگەڵ پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) کرد، پەيامبەری خواش(صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوەی پێ قەرموو کە بەبودەیلی گەیاند، عوروە ئەوکات وتی: ئەی موحەممەد لەنێو عەرەبدا گوێت لی بوو کەسێ مەبووێ قەومی خۆی لەریشە بکێشی، ئایە تۆ ئەوە ئەکەیت؟ سوێند بەخوا کەسانیکی هەرچی و پەرچی دەبینم مەلەدێن و بەتەنیا بەجێت دەهێڵن.

ئەبو بەکر وتی: بپۆ دەم بخەرە عەورەتی لاتەو، بۆ ئێمە کەسانیکی بەجێبھێڵن و مەلەبێن؟! وتی: کێ ئەوەی وت؟ وتیان: ئەبو بەکر. وتی: سوێند بەو کەسە گیانی منی بە دەستە، ئەگەر پیاوێتی رابردووت بەسەر مەو نەدەبوو وەلامی تۆم دەدایەو. پاشان عوروە چاوی خستبوو سەر پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم)، سوێند بەخوا پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) تفی قری بەدایە هاوێلانێ دەیانگرتەو و بە دەموچاوی خۆیانیاندا دەهێنا، کە فرمانی شتیکی پێیان بکردایە خێرا ئەنجامیان دەدا، کە دەستنوێژی دەشۆرد وەخت بوو لەسەر دەستنوێژەکە شەڕ بکەن، کە قەسە دەکرد هاوێلان بێدەنگ دەبوون، ئەوەندە گەرە بۆیان

دەپروانى چاويان لەسەر لاندە دەبرد. عورە گەرايەووە لای ھاوړيکانى و وتى: ئەى قەومە کەم، سویند بە خوا چوومە تە لای کيسرا و قەيسەر و نە جاشى، سویند بە خوا نە مېنيووە هېچ پادشايەك هەبى ئەوەندە گەورە و مەزن تە ماشا بکريت وەك ئەوەى ھاوەرلانى موخەممەد بۆ موخەممەدى دەکەن، پيشنيارتىكى چاكي خستوووە تە بەردەمتان قبولى بکەن.

پياويكى بەنى كينانە وتى: بهيئن برۆم بۆلای. وتیان: برۆ. کە هات و لە پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) و ھاوەرلانى دەرکەوت، پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "هَذَا فُلَانٌ، وَهُوَ مِنْ قَوْمٍ يُعْظَمُونَ الْبُذْنَ، قَابَعُوهَا لَهُ"، واتا: ئەو فەلانە کەسە، لە قەومیکە و شتر گەورە رادەگرن، بە شێك لە و برژاوەى بۆ ببەن. بۆیان برد، کە ئەوەى بينى وتى: پاك و بيگەرديى بۆ خواى گەورە ناکرى ريگري ئەمانە بکريت لە گەيشتن بە کەعبە. گەرايەووە لای ھاوړيکانى و وتى: بينيم و شتریان سەرپرپوووە و ئەبەرژيئن، وەهاى نابينم ريگري بکرين لە گەيشتن بە مالى خوا.

میکرەزى کورپى حەفس هەلسا و وتى: بهيئن بچم بۆلای. وتیان: بچۆ. کە هات بۆلای پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "هَذَا مَكْرَزُ بَنٍ خَفْصٍ، وَهُوَ رَجُلٌ قَاجِرٌ"، واتا: ئەو میکرەزى کورپى حەفسە، پياويكى خراپەکارە. دەستى کردە دواندى پەيامبەرى خوا و لە قەسە کردندا بوو سۆھەیلی کورپى عەمر هات، پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "قَدْ سَهَّلَ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ"، واتا: کارەکەتان بۆ ئاسان کرا. وتى: نووسراويکم پى بدە لە نىوان ئيمە و ئيوەدا. بانگيکرد لە نووسەريک و فەرمووی: "اَكْتُبْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" بنووسە، بە ناوى خواى گەورەى مپەرەبان. سۆھەیل وتى: سەبارەت بە ناوى ئەلپەرەحمان ئەو ئيمە ناياسين، بە لکو بنووسە (بِسْمِكَ اللَّهُمَّ - خوايە بە ناوى تۆ) وەك چۆن لە کۆندا وەها مان نووسيووە.

موسلمانان کان وټيان: والله نه وه نانوسين، به لكو دهنوسين: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: بنوسه (بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ - خوايه به ناوي تو). پاشان فرمووي: "اَكْتُبْ: هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ"، واتا: بنوسه: نه مه نه و نوسراوډيه كه موحه ممه دي په يامبهري خوا ټيمزاي له سهر كړدووه. سوهيل وتي: سوښد به خوا ته گهر بمانزانيابه تو په يامبهري خواي، نه وه ريگريمان لي نه ده كړدي بچيته مالي خوا و شهري تومان نه ده كړد، به لكو بنوسه: موحه ممه دي كوپي عه بدوالله. په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ، وَإِنْ كَذَّبْتُمُونِي، اَكْتُبْ: مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ"، واتا: من په يامبهري خوام ته گهرچي ټيوهش به درؤم بزائن، بنوسه: موحه ممه دي كوپي عه بدوالله. په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "عَلَى أَنْ تُخْلُوا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْبَيْتِ فَتَطُوفَ بِهِ"، واتا: له سهر نه وه ي بهيآن سهرداني مالي خوا بكهين و ته وافي مالي خوا بكهين. سوهيل وتي: سوښد به خوا نايي عه رب قسه له سهر نه وه بكات فشارمان خرابي ته سهر، ده بي له سالي داهاتو دا عومره بكهين.

عومره ي كوپي خه تاب وتي: سوښد به خوا له وه ته ي موسلمان بوومه ته نيا نه و روژه گومانم كړدووه، هاتمه لاي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و وتم: نه ي په يامبهري خوا، تو په يامبهري خوا نيت؟ فرمووي: به لي بو نا. وتم: نه ي نيمه له سهر حهق نين و دوژمنانيشمان له سهر با تل؟ فرمووي: به لي بو نا. وتم: نه ي بوچي له نايينماندا باج بدهين و بگه پيښه وه و شهري دوژمنانمان نه كهين؟ فرمووي: "إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَهُوَ نَاصِرِي وَلَسْتُ أَغْصِيهِ"، واتا: من په يامبهري خوام، خوا سهرخهري منه و سهرپيچي ناكهم. وتم: نه ي نه ده فرموو ديي بو مالي خوا و ته وافي ده كهين؟ فرمووي: به لي بو نا، نه ي پيم نه وتي سالي داهاتو ديي بو مالي خوا؟ وتم: نه، فرمووي: "تو ديي بو مالي خوا و ته وافي شي ده كه ي". نه لي

هاتم بۆلای نه بو به کر و چی شتیکم بۆ په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) باس کرد، بۆ ئه ویشم باسکرد، نه بو به کریش هه مان وه لأمی په یامبه ری خوی پی و تم، نه وه شی زیاتر کرد: به کۆله که یه وه په یوه ست به هه تاوه کو ئه مری، سویند به خوا له سه ره حه قه. عومه ره ئه لی: بۆ ئه وه زۆریک کارم کرد.

کاتی له باسی نووسراو بوویه وه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه رموی: "قَوْمُوا فَأَنْخَرُوا ثُمَّ احْلِقُوا"، واتا: هه لسن قوربانیه کانتان بکه ن و پاشان سه ربناشن. ئه لی: سی جار ئه وه ی فه رموو که س له شوینی خوی هه لئه ستا، خوی هه لساو چوه لای ئوم سه له مه، بۆ ئوم سه له مه ی باسکرد چۆن وه لام دراوه ته وه، ئوم سه له مه ش وتی: ئه ی په یامبه ری خوا، حه ز نه که ی ئه وه بکه ی؟ خۆت بپۆره ده ره وه و قسه مه که هه تاوه کو به ده ستی خۆت قوربانیه خۆت سه رده بپی و بانگ ده که ی له سه ربناشه که ت سه رت بتاشی. په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) چوه ده ره وه ی خیمه که و قسه ی له که ل که سدا نه کرد: قوربانیه که ی خوی ئه نجام دا و بانگی کرده سه ربناشه که ی و سه ری تاشی، که خه لکی ئه وه یان بیی، به خۆیان هه لسان و قوربانیه خۆیان یان سه ربپی و سه ری یه کتریان تاشی، له داخ و په ژاره دا وه خته یه کتر بکوژن.

بهش

له نیوان موسلمانان و خه لکی مه که دا ئاشته وایی کرا که ده سال جهنگ له نیوانیاندا روو نه دات، سه لامه تی بده نه یه کتر، ئه و ساله بگه رینه وه و سالی داهاترو بیته مه که و سی رۆژ تیایدا بمینه وه و ته نیا چه کی پیوستیان پی بی و هه لئه کیشریت. هه ر هاوه لیک گه رایه وه لای بیباوه ران راده ست نه کریت، به لام هه ر بیباوه ریک بیت بۆ نیو موسلمانان راده ست بکریته وه، دزی و ناپاکی له نیوانیاندا

نه بيت. وتيان: ئه ي پيامبري خوا ئه م به ئينه يان پي بده ين؟ فهرمووي: "مَنْ أَتَاهُمْ مِنَّا فَابْعَدَهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَتَانَا مِنْهُمْ قَرَدَدْنَاهُ إِلَيْهِمْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ قَرْجًا وَمَخْرَجًا"، واتا: هرکس له ئيمه گه رايه وه بولاي ئه وان و بۆ سهر ئاييني ئه وان، ئه وه خواي گه وره دورترى بخاته وه، هرکس له وانيش هات بولاي ئيمه و ئيمه گه راندمانه وه، ئه وه خواي گه وره ده رووي خيري لي ده کاته وه.

له چيرۆكي حوده ييبه دا خواي گه وره فيديه ي (الأنبياء) دا ناوه بۆ كه سي سهرى يتاشي به فيديه ي رۆژوو يان خيرکردن يان قوربانىکردن، له باره ي كه عبي كوپى عوجزه وه.

تيايدا هاتوه: پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) سي جار داواي ليخوشبووني كرد بۆ ئه وانه ي سهر يان تاشي و يه كجاريش داواي ليخوشبووني كرد بۆ ئه وانه ي سهر يان نه تاشي.

تيايدا رووي دا: وشترى بۆ حهوت كه س بكرته قوربانى، مانگاش بۆ حهوت كه س بكرته قوربانى.

تيايدا رووي دا: پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) له كۆي وشتره كانى قوربانىيدا وشترىكى كرده قوربانىي كه هى نه بو جهل بوو، نه لقه يه كي زيورى له لوتدا بوو، نه وهش تاوه كو هاوبهش په يداكه ران پي پسته و تووپه بن.

تيايدا رووي دا: سوره تي (الفتح) دابه زي، خوزاعه بوونه هاوپه يمانى پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) و به نو به كريش بوونه هاوپه يمانى قوره يش.

۱۶- هه‌ندی له‌و سووده فیهیانی له‌چیرۆکی حوده‌یییه‌دا روویان دا

له‌وانه: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌مانگه‌کانی حه‌جدا عومره‌ی کرد.

له‌وانه: ئیحرام‌کردن بۆ عومره له‌میقاته‌وه‌ باشتره‌.

له‌وانه: هینانی ئازهلێ قوریانی له‌عومره‌ی تاکدا (المفردة) سووننه‌ته هه‌روه‌ك

له‌قیرانیشتا سووننه‌ته‌.

له‌وانه: دیاریکردنی گۆی ئازهلێ قوریانی سووننه‌ته‌.

له‌وانه: موسته‌حه‌ب و رێپیداوه‌ دوژمنانی خوا تووڤه‌ بکړن.

له‌وانه: پتویسته‌ ئه‌میری سوپا له‌پیش خۆیه‌وه‌ چاوساغ و هه‌والگر رووه‌و دوژمن

ره‌وانه‌ بکات.

له‌وانه: جائزه‌ له‌کاتی پتویستی جیهادا متمانه‌ به‌هاوبه‌ش په‌یداکه‌ری ده‌ستپاک

بکړی.

له‌وانه: موسته‌حه‌ب و سووننه‌ته‌ ئیمامی موسلمانان راویژی هاوالتیان و سوپاکه‌ی

بکات بۆ وه‌رگرتنی بۆچوون و دلخۆشکردنیان و په‌نا نه‌باته‌ به‌ر سه‌رزه‌نشتکردن و

گله‌یی کردن لێیان، به‌پشت به‌ستن به‌فه‌رمایشتی خوای گه‌وره‌ که ده‌فه‌رموویت: ﴿

وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ ۝ آل عمران: ۱۵۹، واتا: راویژیان پێ بکه‌ له‌ کاروباردا.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره‌ به‌م فه‌رمایشته‌ی، ستایش و پیامه‌لدانی به‌نده‌کانی کردوه‌:

﴿وَأَمَرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ۝ الشورى: ۳۸، واتا: کاروباری نێوانیان به‌ پرس و پوڤه‌وه‌

ئه‌نجام دا.

له‌وانه: جائزه‌ پێش شه‌پکردنی پیاوان، ژن و مندالانی هاره‌ش په‌یداکه‌ران بکړیت

به‌سه‌بایه‌ ئه‌گه‌ر له‌پیاوانیان جیا‌بوون.

له‌وانه: گه‌شبین بوون موسته‌حه‌به‌ و به‌شێك نیه‌ له‌په‌شبینی حه‌رام، که سه‌هه‌یل

هات، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "کاره‌که‌تان بۆ ئاسان بووه‌."

لەوانە: جائىزە لەبەر بەرزەوۋەندىيەكى ئومىدكراۋ، بەھەندى شت لەگەل ھاۋبەش پەيداكاراندا ئاشتىيى بىكرىت كە بەلای موسلمانانەۋە زۆردارانەي لايەنى ھاۋبەش پەيداكار دەركەۋى.

لەوانە: سەرتاشىن بەشىكە لەپتۈرەسمى پەرسىشى عومرە، باشترە لە كورتكىدەۋەي قز، لەعومرەدا ئەۋە پەرسىشە ھەرۈك لەھەچكىردىنىشدا پەرسىشە.

۱۷-ئامازەكردن بەھەندى لەۋ ھوكمانەي لەۋ ئاگرەست و رىكەۋتنەدا ھاتۋە

زۆرتىر و گەۋرەترە لەۋەي مۇۋ سۈۋدەكانى بۇمىرى، تەنيا خۋاي گەۋرە دەيزانى كە ھۆكارەكانى بىريار دا و ئامانجەكەي بەۋ جۆرە بوۋ كە پىۋىستى كىرد.

لەوانە: ئەۋ ئاگرەستە گەۋرەترىن فەتھىك بوۋ، چۈنكە خەلكىي بەرانبەر يەكتىر كەۋتنە دىئايىيەۋە، موسلمانان تىكەل بەبىياۋەپان بوۋن و بانگەۋازيان كىردن و قورئانيان بۇيان دەخۋىندەۋە، بەئاشكرا و بى ترس قسەۋ باسيان لەبارەي ئىسلامەۋە بۇيان دەكرد، ئەۋەي بەشاراۋەيى موسلمان بوۋ، موسلمانبوۋنى خۋى ئاشكرا دەكرد، لەماۋەي ئەۋ ئاگرەستەدا ئەۋانە ھاتنە نىۋ ئىسلامەۋە كە خۋاي گەۋرە وىستى موسلمان بىن، بۇيە خۋاي گەۋرە ناۋى لىئاۋە رىزگار كىردى روۋن(فتحا مېنا).

لەوانە: ئەۋەي خۋاي گەۋرە بۇ باۋەپدارانى كىردە ھۆكار لەزىياترىۋونى ئىمان و ملكەچى و گوپراپەلىي بۇ ھەر شتى حەزىيان پى كىردى و حەزىيان پى نەكردى، لەۋانەي بۇيان روۋى دا لەپازىبوۋن بەقەزا و قەدەرى خۋاي گەۋرە و راستخستەۋەي بەلئىن و چاۋەپوانىكىردى ئەۋەي بەلئىنى ھاتنەدىي داۋە، ھەرۈەھا بىننىنى مەنتى خۋاي گەۋرە بەسەريانەۋە بەۋ ئارامىيەي كە خستىيە دلىانەۋە و پىشتىر پىۋىستىيان پى ھەبوۋ بۇ ئەۋ ھال و بارانەي چىپاكان بۇيان دەھاتنە لەرزىن.

۱۸- شهری خه ییبه ر

نبین نيسحاق نه‌لی: په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) حوده ییبیه‌ی به جیه‌یشت، له نیوان مه‌ککه و مه‌دینه‌دا سوره‌تی (الفتح) ی بۆ دابه‌زاند، خوای گه‌وره له و سوره‌ته‌دا خه ییبه‌ری پی به‌خشی: ﴿وَعَدَّكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَلَ لَكُمْ هَذِهِ﴾ (الفتح: ۲۰)، واتا: خوا به‌لینی پی داوون که غه‌نیمه‌تی نۆزله بی باوه‌ران) ده‌گرن بویه نه‌م (غه‌نیمه‌ته‌ی خه ییبه‌ری بۆ پیش خستن.

په یامبه‌ری (صلی الله علیه وسلم) له زیلحیجه‌دا هاته‌وه مه‌دینه، تیایدا مایه‌وه تاوه‌کو له موحه‌په‌مدا به‌ریکه‌وت بۆ خه ییبه‌ری، له نه‌له‌په‌جیع دابه‌زی که دۆلکه له نیوان خه ییبه‌ری و غه‌تفاندا، ترسا غه‌تفان په‌لاماریان بدات، نه‌و شه‌وه مایه‌وه و به‌یانی بۆیان به‌ریکه‌وت. کوتایی.

که په یامبه‌ری (صلی الله علیه وسلم) هاته خه ییبه‌ری، نو یزی به‌یانی له‌وی کرد، موسلمانان نه‌و ده‌شت و ده‌ریان گرتبوو، خه‌لکی خه ییبه‌ری که له به‌یانییدا بی نه‌وه‌ی بزاند ده‌رچوونه ده‌ره و چوونه سه‌ر کشتوکالییه‌کانیان و سوپاکه‌یان بینی، وتیان: موحه‌مه‌د سویند به‌خوا، موحه‌مه‌د و پینجشه‌مه‌م. پاشان به‌پاکردنه‌وه رایانکرد بۆ شاره‌که‌ی خۆیان، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ"، واتا: الله اکبر خه ییبه‌ری کاول بوو، الله اکبر خه ییبه‌ری کاول بوو، نیمه دابه‌زینه گۆپه‌پانی قه‌ومی که خراپترین به‌یانییه‌کی نه‌وانه بوو ناگادارکرانه‌وه.

که شه‌وی چوونه نیو خه ییبه‌ری هات، فرمووی: "لَأُعْطِينَ هَذِهِ الرَّأْيَةَ غَدًا رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ"، واتا: به‌یانی نه‌م نالایه ده‌ده‌مه ده‌ست پیاویک خوا و په یامبه‌ره‌که‌ی خوشده‌وی و خوا و په یامبه‌ریش نه‌ویان خوشده‌وی، خوای گه‌وره له سه‌ر ده‌ستی نه‌و، خه ییبه‌ری فته‌ت ده‌کات.

كە بەيانى بويىدە، ھەموۋان رۇيشتن بۇلاى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) ۋە ھەرىكەت ئۈمىدى دەكرد ئالاكە بە و بدات. ھەرموۋى: "أَيْنَ عَلَيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ؟" ، واتا: ھەلى كۆرى ئەبو تالىب كوا؟ وتيان: ئەى پەيامبەرى خۇا ۋا چاۋى ئىشى. ھەرموۋ: "فَارْسِلُوا إِلَيْهِ" ، واتا: بىتىرن بەدوايدا. ھەلىيان ھىنا، پەيامبەرى خۇا (ﷺ) ۋە ھەلى (ﷺ) تفى كرده چاۋى، يەكسەر چاۋى چاك بويىدە ۋ ئازارى نەما، ئالاكەى پى دا، ھەلى وتى: ئەى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) شەپيان بىكەم ھەتاۋەكو ۋەك ئىمە بىنە موسلمان؟ ھەرموۋى: "انْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ" ، واتا: لەسەر خۆت و ۋىايىدە ۋە بچۆ تاۋەكو دادە بەزىتە كۆرەپانەكەيان، بانگەوازيان بىكە بۆ ئىسلام و ھەلىيان پى بدە بە ۋە ھەقى خۇا لەسەريانە و جىبەجى بىكەن، سۆتىد بەخۇا ئەگەر خۇاى گەرە بەھۆى تۆۋە بەكى ھىدايەت بدات باشترە لەۋەى وشتر سوورت ھەبى.

مەرحەب دەرچوۋ وتى:

أَنَا الَّذِي سَمَّيْتَنِي أُمِّي مَرْحَبُ
شَاكِي السَّلَاحِ بَطْلٌ مُجَرَّبُ
إِذَا الْحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُ

واتا: مەن ئەۋەم كە داىكم ناۋى لىناۋم مەرحەب، ئەۋەى ھەمىشە چەكى ھەلكىشراۋە پالەۋانى جەنگە كاتى شەر ھەلدەگىرسى و كلىپ دەسىنى.

ھەلىش بۆى دەرچوۋ ئەيووت:

أَنَا الَّذِي سَمَّيْتَنِي أُمِّي حَيْدَرَةُ
كَلَيْتَ غَابَاتٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرَةَ

^۱ - بوخارى (۴۲۱) و موسلىم (۲۴۰۶) ئىخراجىيان كرىۋە.

أَوْفِيهِمْ بِالصَّاعِ كَيْلَ السَّنْدَرَةِ

واتا: من نہ وہم کہ دایکم ناوی لیٰ ناوم حیدرہ (شیر)، وہک شیر داری دارستان، روو گرژ و توند و بہیک لیدانی شمشیر، کیشانہی سندرہیان بو پر دہکم کہ قہبارہی گہرہ کیش دہکات۔

دای لہ مہرحب سہری لہ جہستہی کردہ وہ، نہ وہ فتح بوو^۱۔

موسای کوپی عوقبہ نہ لیٰ: پاشان جولہ کہ چونہ قہ لایہ کی زور سہختہ وہ پبیان دہوت: نہ لقہ موس، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نزیکہی بیست شو گہ ماروی دان، زہویہ کی نہ سازی گہ رمای سہخت بوو، موسلمانان بہ سہختی ماندو بوون^۲۔

واقیدی نہ لیٰ: جولہ کہ چونہ قہ لای نہ لزوبہ یرہ وہ - قہ لایہ کی سہخت بوو - پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سی زور گہ مارویانی دا، پیاوکی جولہ کہ ہات پییدہ و ترا: عزال، وتی: نہی نہ بو نہ لقاسم، نہ گہر یہک مانگیش لیرہ بی نہ وان خہ میان نیہ، نہ وان کانی و چاوگہ ناویان ہہیہ لہ ژیر زہوی، شہ وان دہر دہ چن لئی دہ خونہ وہ و دہ گہ پینہ وہ قہ لاکانیان و خویان لہ تو دہ پارین، نہ گہر سہرچاوی ناوی خوار دہ نہ وہیان لیٰ بپریت، ناچار دہ بن بینہ ژیر بار۔ پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) بہر پیکہ وت بو سہر ناوہ کہیان و لیانی بری۔ کہ ناوہ کہی لیانی بری، دہرچوون بو سہخت ترین شہر، چہند کہ سی لہ موسلمانان کوژران و نزیکہی دہ لہ جولہ کہ کان پیکران، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فتحی کرد^۳۔

پاشان پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) رویشہ سہر خہ لکی قہ لای کہ تیہ و وہ تیج و سولامی قہ لای کوپی نہ بی نہ لحوقہ یق، خہ لکی قہ لاکہ سہنگرہ کانانیان

^۱ - موسلیم شیعراجی کردوہ (۱۸۰۷)۔

^۲ - بیوانہ: (تاریخ الإسلام) زہویہ ۲/۲۳۹۔

^۳ - مغازی الواقدی ۲/۶۶۶ - ۶۶۷۔

قايم کرد، دږاوی قه لاګانی تر خویانیان پییان گه یاندبوو، خه ییبر دوو ته نیشتی مه بوو، ته نیشتی یه که م: شق و نه تات و دوو دمیش: که تیبه و وده تیج و سولالم بوو. له قه لاګانیان خویان توند کرد و دهر نه ده چوون، بویه په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) مه نجه نیقی بویان به کارهینا، که دلنیا بوون تیاده چن و په یامبری خواش (صلی الله علیه وسلم) چوارده رږژ گه ماروی دابوون، داوی ریککه وتن و ناشتیان کرد له په یامبر (صلی الله علیه وسلم). کوپی نه بی نه لحوقه یق ه والی نارد بۆ په یامبر (صلی الله علیه وسلم) و وتی: دابه زم قسه ت له گه ل بکه م؟ په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "به لئ". کوپی نه بی نه لحوقه یق دابه زی و ریککه وت له گه ل په یامبر (صلی الله علیه وسلم) له سهر پاراستنی خوینی جه نګاوه رانیان و دهسته لگرتن له ژن و مندالیان، به خویان و ژن و مندالیانه وه له خه ییبر دهر بچن و ته نیا به رگی خویان دهر بکه ن و دهسته رداری زه وی و هه موو سه روه تیکیان ببن. په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "نه گه رشتیکم لی بشارنه وه، نه وه له نه ستوی خوا و په یامبره که ی نامینن"، نه وانیش له سهر نه وه له گه لیدا ریککه وتن.

۱۹-۴۴ ږی ژه راویکراو

له م شهره دا، په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) ژه هر خوارد کرا، زهینه بی کچی نه لحاریسی جوله که که خیزانی سه لامی کوپی میشکه م بوو، مه پیکي برږاوی هینا ژه راوی کړدبوو، پرسى: حه زی به چی گوشتیکه؟ وتیان: حه زی به دهسته، بویه ژه هری زیاتری به و شوینه وه کرد. که په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) گازی له دهسته که گرت، دهسته که ه والی پی دا که ژه راوی کراوه، بویه پاروده که ی له دم فری دا و فرمووی: "اجتمعوا لی من هه هه من الیهود"، واتا: نا لیړه دا

جوله که م بۆ کۆبکه نه وه. بۆیان کۆ کرده وه و فرمووی: "إِنِّي سَأَلْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِي فِيهِ؟" واتا: من له باره ی شتی که وه پرسیا رتان لی ده که م، ئایه راست وه لای پرسیا ره که م ده ده نه وه؟ وتیان: به لی ئه ی ئه با ئه لقاسم. فرمووی: "مَنْ أَبُوكُمْ؟" واتا: کی باوکی ئیوه یه. وتیان: فلان باوکی ئیمه یه. فرمووی: "كَذَبْتُمْ، أَبُوكُمْ فُلَانٌ" واتا: درۆتان کرد، به لکو فلانه که س باوکی ئیوه یه. وتیان: راسته فرموو پی کات. فرمووی: "هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِي عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ؟" واتا: به راستی وه لایم ده ده نه وه ئه گه ر له باره ی شتی که وه پرسیا رتان لی بکه م؟ وتیان: به لی ئه ی ئه با ئه لقاسم به راست وه لامت ده ده یه وه، ئه گه ر درۆ بکه ی تۆ ده زانی ت هه روه ک باوکی راسته قینه ی ئیمه ت ناسی. فرمووی: "مَنْ أَهْلُ النَّارِ؟" واتا: کی خه لکی دۆزه خه؟ وتیان: ئیمه ده چینه ناویه وه و ئیوه ش به دواماندا. په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "اخْسَبُوا فِيهَا، قَوْلَ اللَّهِ لَا تَخْلُقُكُمْ فِيهَا أَبَدًا" واتا: تیایدا سووک بن، سویند به خوا هه رگیز دوا ی ئیوه ناکه رین تیایدا. پاشان فرمووی: "هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِي عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ؟" واتا: راستم له گه لدا ئه که ن ئه گه ر له باره ی شتی که وه پرسیا رتان لی بکه م؟ وتیان: به لی. فرمووی: "أَجَعَلْتُمْ فِي هَذِهِ الشَّأَةِ سُمًّا؟" واتا: ژه هرتان کرده ئه م مه ره وه؟ وتیان: به لی. فرمووی: "فَمَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ؟" واتا: چی شتی ک پالی پیوه نان ئه وه بکه ن؟ وتیان: وتمان ئه گه ر درۆزن بی، ئه وه به و ژه هره له کۆلمان ده بیته وه، ئه گه ر په یامبه ریش بی ئه وه زیانی پی نادات.

جیاوازی هیه: ئایه په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) لی خوا ر یان نه؟ نۆر به ی گێرانه وه کان له گه ل ئه وه ن که لی خوا ر دو وه دوا ی ئه وه سی سال ژیا وه، ته نانه ت له و ئازار و نه خوشیه ی که تیایدا کۆچی دوا ی کرد فرمووی: "مَا زِلْتُ

^۱ - بوخاری شیخ راجی کریموه (۵۷۷۷).

اَجِدُ مِنَ الْأَكْلَةِ الَّتِي أَكَلْتُ مِنَ الشَّاةِ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَهَذَا أَوَانُ انْقِطَاعِ الْبَهْرِ مِنِّي" ،واتا: نه پاروهی له مه پره که ی روژی خه ییهر خواردم ئیستاش نازارم ده دات، وا خه ریکه مه ناسه م لی ده بری. زوهری نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به شه هیدی کوچی دوا یی کرد.

۲۰- نه حکامه فیه هییه کانی شه ری خه ییهر

له وانه: جائیزه له مانگه پیروزه کاندای شه ری بیتاوه پان بکریت.
له وانه: نه گهر له دوا یی لیوونه وهی شه پ، هاوکاری به سوپا گه یشته له هاوکاری جهنگاوه، نه وه به بی وهرگرتنی ره زامه ندی سوپا، پشکی سه ربازانی تر نادریت که دوا یی ته واویوونی شه پ گه یشتون. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له گه ل ته واوی هاوه لانیدا قسه ی کرد له باره ی کوچه رانی حه به شه وه که له خه ییهردا پیان گه یشتن له جه عفر و هاوړیکانی، رازیوون پشکیان ه بی، بویه پشکی بویان دیاری کرد.

له وانه: حه رامکردنی گوشتی گویدریژ، به دروست له خه ییهردا حه رامی کرد، به دروست لییه وه هاتووه که گوشته که ی پیسه بویه حه رامی کردووه.

له وانه: جائیزه به بهش زهوی بدری به کری بۆ کشتوکالی کردن، هه روه ک په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سهر نه وه مامه له ی له گه ل خه لکی خه ییهردا کرد.

له وانه: جائیزه به مه رج ناشته وایی و سه لامه تی بدریت، هه روه ک په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به مه رجی نه شاردنه وهی راستی، ناشتی له گه لیاندا نه نجام دا.

له وانه: جائیزه سه ربراوی نه هلی کیتاب بخوریت.

له وانه: قبول کردن دیاری بیتاوه پ.

^۱ - یوخاری موعه له قی کردووه (۴۴۲۸) و به زار ۱۸/۱۴۹ (۱۱۵) و حاکم ۶۰/۲ (۴۳۹۳) نیشراجیان کردووه.

۲۱- چیرۆکی وادی القری و ته یما و فه دک

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له خه یبه ره وه رۆیشت بۆ وادی القری، کۆمه لیکى جوله که ی لى بوو، کۆمه لیکى عه ره بيش چووبوونه پالتیان، که دابه زینه نه وى، جوله که تیربارانیان کرد و موسلمانان له ئاماده سازيیدا نه بوون، بۆیه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) موسلمانانى ئاماده ی شه پ کرد و ریزی کردن، پاشان داواى له جوله که کان کرد بپنه موسلمان. پیاویکیان ده رچوو گۆره پان، زوبه یری کورى عه وام ده رچوو به رانبه ری و کوشتی، پاشان یه کیکى تریان ده رچوو، نه ویشی کوشت، پاشان یه کیکى تر ده رچوو، عه لی ده رچوو به رانبه ری و کوشتی، هه تا نه وه ی یانزه پیاویان کوژرا، هه رکاتى یه کیکیان لى بکوژرایه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بانگه وازیانى ده کرد بۆ موسلمانبوون، نه و رۆژه نوێژى ته واو ده کرا، نوێژى به هاوه لانی ده کرد و پاشان ده گه پایه وه و بانگه وازیانى نه کرد بۆ موسلمانبوون، بۆ ملکه چبوون بۆ خوا و په یامبه ره که ی، شه پى کردن هه تا وه کو ئیواره یان به سه ردا هات، به یانییه که ی به نه ندازه ی تیریک خۆر هه ل نه هاتبوو خۆیان راده ست کرد، په یامبه ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له داواى نه وه ته که پایه وه مه دینه.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چوار رۆژ له وادی القری مایه وه، پشکه کانی (وادی القری) به سه ر هاوه لانییدا دابه شکرد، زه وی و دارخورماکانى به ده ست جوله که وه هیشته وه و کردنى به کریکاری نه و زه وی و دارخورمایانه، که هه وال به جوله که ی ته یما گه یشت که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به سه ر خه لکی (خه یبه ر و فه دک و وادی القری) سه رکه وتوو، له گه ل په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ریککه وتن.

۲۲- ناردنی سريه کان له لايه ن په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم)

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) دواى هاتنه وهى له خه يبه ر تاوه كو شه وال، له و ماوه يه دا سريه كانى ره وانه كرد.

۲۲- عومره ي قهزا

موساى كورې عوقبه ئه لى: پاشان په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سالى دواى حوده يبييه له مانگى زيلقيعه دى سالى حه وتى كوچى، ده رچوو، له و مانگه دا كه هاوبه ش په يداكه ران نه يانه يشت سهر داني مالى خوا بكات، كه گه يشته يه ثجه ج، هه موو چه كيكيان دانا ته نيا شمشيړى سواريان پى بوو^۱.

كه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) بو مه ككه هات، فرمانى كرده هاوه لانى و فهرمووى: "اَكْشِفُوا عَنِ الْمَنَاقِبِ، وَاسْعَوْا فِي الطُّوَافِ"، واتا: شانتان ده ريخن و له ته وافدا سه عى و شيوه خيرا بكن. بو ئه وهى هاوبه ش په يداكه ران هيز و نه ستورى موسلمانان ببينن. به هه موو ئه وهى له توانايدا بوو له خشته ي نه بردن.

خه لكى مه ككه به پياو و ژن و منداله وه راوه ستابوون و نه يان پروانيه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و موسلمانان كه خه ريكي ته و افكردن بوون.

پياوانيك له قوره يش له مه ككه دووركه و تبوونه وه و له پق و توړپه پيدا حه زيان نه ده كرد په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ببينن. په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) سى روژ له مه ككه دا مائه وه، كه به ياني روژى چواره م هات، سوه يلى كورې عه مر و حوه يتي كورې عه بدولعوزا هاتن، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له مه جليسى پشتيواناندا بوو له گه ل سه عدى كورې عوباده دا قسه ي ده كرد، حوه يتب هاواري كرد و وتى: بو خوا و ريكه وتنى نتيوانان تكا ده كه م له خاكمان

---

^۱ - به يه قى له دلائل النبوة ۴/۳۶۴ شيخ راجي كرده وه له ريگى موساى كورې عوقبه وه.

دهريجي، واسى روزه كه كوتايى هات، بويه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمانى كرده نه بو رافيع و نه ویش جاپى رويشتنى دا.

۲۴- شهري مونتة

له مپهري به لقائه له خاكى شام، له جه مادي يه كه مى سالى هه شته مى كوچيدا بوو، هوكارى نه و شهريه نه وه بوو، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه لهاريسى كوپى عومه ير نه لئه زديى- يه كيك بوو له نه وه ي ليهب- به نووسراوه وه نارد بو شام بولاي پادشاي روم يان بوسرا، شهرحه بيلي كوپى عه مري غه سساني ربي پيگرت و به ستييه وه و له گهر دنى دا، نه وه ش تاكه نيذر دراويكى په يامبهري خوا بوو (صلى الله عليه وسلم) له پيئاو په يامبهردا بكوريت، كه هه والى كوژراني نه لهاريسى پيگه يشت، زور سهخت بوو به سهر يه وه، بويه سوپاي نارد و زهيدى كوپى حاريسه ي كرده فه رمانده ي سوپا كه و فه رموى: "إِنْ أُصِيبَ فَجَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَى النَّاسِ، فَإِنْ أُصِيبَ جَعْفَرٌ، فَقَعْبُدُ اللَّهَ بْنَ رَوَاحَةَ"، و اتا: نه گهر زهيد كوژرا، نه وه جه عفهرى كوپى نه بو تاليب بكرتته نه ميرى سوپا، نه گهر جه عفهريش كوژرا، نه وه عه بدوالله ي كوپى ره واحة بكرتته نه ميرى سوپا.

پاشان به پيگه وتن تاوه كو دابه زينه موعان، هه وال به سوپا گه يشت كه هيرقل به سهد هه زار جه نكاوهري رومه وه له به لقائه و له خم و جوزام و بولقين و به هراو به ليش چوونه ته پالى كه سهد هه زار كه سن، كه نه وه واله به موسلمانان گه يشت، بو دوو شه و له موعان مانه وه و نه يانپوانى چي بكن، وتيان: با نووسراو بنيرين بو په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و بوى باس بكهين دوزمن ژماره ي چنده، نه وكات يان سهر بازمان بو ده نيړى يان فرمانمان پى ده كات بگه رپينه وه، به لام

^۱ - بوخارى شيخراچى كرىوه (۴۳۶۱).

عبداللہی کوپی ره واحة هانی نه و خه لکهی دا و وتی: نهی قه وم، سویتد به خوا نه وهی ئتوه حه زی پی ناکه ن و له پیناویدا ده رچوون که شه هیدبوونه، ئیمه به ژماره و هیز شه پ ناکهین، به لکو به م ئایینه شه پریان ده کهین که خوی گوره پییه وه ریزی لیناین، ئیمه یه کی له م دوو چاک و خوشیه مان بو ده بی: یان سه رکه وتن یان شه هیدبوون.

خه لکیی به پیکه وتن تاوه کو گه یشتنه سنووری به لقاء، روم و عه ره به کان له دییه کدا پییان گه یشتن پییده وتری: مشارف، دوژمن تزیکیوویه وه و موسلمانان لایاندایه لای موئته، له وی به رانبه ر بوونه وه، موسلمانان ئاماده ساز بوون، پاشان شه پریان کرد و ئالا له دهستی زهیدی کوپی حاریسه دا بوو، به ئالا که وه شه پی کرد هه تاوه کو به تیری دوژمن که وت، ئینجا جه عفره ئالا کهی هه لگرت، به ئالا که وه شه پی کرد هه تاوه کو شه پ ماندووی کرد و له ئه سپه کهی هاته خواره وه و ئه سپه کهی سه ربپی و شه پی کرد تاوه کو کوژرا. جه عفره یه که مین که سیك بوو له ئیسلامدا له شه پدا ئه سپی سه ربپی. دهستی راستی لیبوویه وه به دهستی چه پ ئالا کهی هه لگرت، دهستی چه پیشیان لیکرده وه به باوهش ئالا کهی هه لگرت هه تاوه کو کوژراو ته مه نی سی و سی سال بوو.

پاشان عبداللہی کوپی ره واحة ئالا کهی هه لگرت و پییه وه چووه پییه وه به ئه سپه کهیه وه و شه پی کرد تاوه کو کوژرا، پاشان سابیتی کوپی نه قره می برای نه وهی عه جلان ئالا کهی هه لگرت و وتی: نهی موسلمانان ریکبکه ون له سه ر نه وهی یه کیك له نیوتاندا بییته ئه میر، وتیان: تو بیه. وتی: من نایکه م. بویه خه لکه که یه کده نگ بوون له سه ر خالیدی کوپی وه لید، که ئالا کهی هه لگرت په لاماری رومی دا گه پاندنیه دواوه و پاشان موسلمانانی هیتایه دواوه و خه لکه کهی به پښخت.

ئيبين سهعد باس دهكات كه لهو شه په دا موسلماننه كان شكستيانهيننا، به لام له سه حيجي بوخارييدا هاتوو كه رومه كان شكستيانهيننا^۱. دروست نه وه يه كه ئيبين ئيسحاق باسي كردوو، هه ر كومه لئيك دهستي له وي تر هه لگرت^۲.

۲۵- ٢٥٠ ته تحي مه زن

نه وه ي خواي گه وره به هويه وه ئاين و په يامبه ر و سه رياراني خوي شكودار كرد و شار و مالي خوي پي رزگار كرد، كه كردويه تيبه هيدايه تي جيهانيان و رزگار كردني له ده ست بيباوه ران و هاويه ش په يداكه ران، نه و فه تحه بوو كه فريشته كانى ئاسمان مزگينيان پي ده دا و خه لكيش به هويه وه به كومه ل ده هاتنه نيو ئيسلام وه و پييه وه سه رده م رووي جواني وه رگرت و گه شايه وه، په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) يش به كه تيبه كانى ئيسلام و سه رياراني په روه رديگاره وه له مانگي ره مه زاني سالي هه شتي كوچي كه هه شت رۆژ له مانگي ره مه زان روشتبوو، بوي ده رچوو. له به ر نه وه ي له پيكه وتني حوده ييبه له نيوان په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) و قوره يشدا نه و مه رجه جيگر بوو كه هه ر عه شيره تيك نازاد بي بيبته هاوپه يمانى په يامبه ري خوا، با بيبته هاوپه يمانى په يامبه ر، هه ر عه شيره تيكيش ويستي بيبته هاوپه يمانى قوره يش با بيبته هاوپه يمانى قوره يش. خوزاعه بووه هاوپه يمانى په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم)، كه تاگر به ست جي خوي گرت، نه وه ي به كر پلانى دانا بو په لاماردانى خوزاعه و توله كردنه وه ي كوني نيوانيان، بويه نه وفه لي كوپى موعاويه نه لده يلي به كومه لئيكى نه وه ي به كر ده رچوو، شه و كه خوزاعه له سه ر چاوگه ئاويك بوون له خوار مه كه نه لوه تير، په لامارى خوزاعه يان دا،

^۱ = الطبقات الكبرى لابن سعد ۹۸/۲.

^۲ - بوخارى ئيخراجي كردوو (۱۲۴۶).

^۳ - بروانه: سيرة ابن هشام ۳۸-۲.

کومه لې پياويان له خوزاعه کوشت و شهر له نيوانياندا رووی دا، قوره يش به چه ک
 هاوکاري نه وهی به کريان کرد و به شه و و شاره و بيش چه کدارانی قوره يش
 هاوکاري نه وهی به کريان کرد، که خوزاعه چوه مه که وه په نايان برده به مالي
 بوده يلی کورې وهرقاء نه لخوزاعي و مالي مه واليه کيان که پييده وتری: رافع.
 له مه دا عه مری کورې سالمی خوزاعی دهرچو و تاوه کو گه يشته لای په يامبه ری
 خوا(صلى الله عليه وسلم) له مه دينه، په يامبه ری خوا(صلى الله عليه وسلم) له نيو
 هاوه لانيدا له مزگه وت دانيشتبوو، عه مر له سه ری راوه ستاو وتی:

يَا رَبِّ اِنِّي نَاشِدُ مُحَمَّدًا
 حَلْفَ اَبِيْنَا وَاَبِيهِ الْاُتْلَدَا
 اِنْ قُرَيْشًا اَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا
 وَتَقَضُّوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا

واتا: نهی په روه ردگارا من و او داوا له موچه ممه د ده که م که هاوپه يمانی کون له نيوان
 باوکم و باوکيدا هه يه، قوره يش وای بی به لينييان له گه ل تودا کرد و په يماننامه ی
 به هيزی تويان هه لوه شانده وه. نه يووت: له نيمه يان کوشت له کاتيکدا له شه ردا
 نه بووين. په يامبه ری خوا(صلى الله عليه وسلم) قهرمووی: "نُصِرْتَ يَا عمرو بن
 سالم"، واتا: واهرخرای و پشتيواني کرای نهی عه مری کورې سالم.

پاشان بوده يلی کورې وهرقاء له گه ل چه ند که سيکی خوزاعه دهرچو و تاوه کو هاتنه
 لای په يامبه ری خوا(صلى الله عليه وسلم) و بزيان گي پرايه وه چی شتيکیان به سه ردا
 هاتوه و قوره يش له دزيان پشتيواني نه وهی به کريان کردوه، پاشان گه پانه وه
 مه که، په يامبه ری خوا(صلى الله عليه وسلم) قهرمووی: "كَانَتْكُمْ بِأَبِي سَفِيَانٍ وَقَدْ
 جَاءَ لِيَشُدَّ الْعَقْدَ وَيَزِيدَ فِي الْمُدَّةِ"، واتا: بو نه مه نه يو سوفيان ديت تاوه کو
 په يماننامه که توندوتول بکاته وه و هاوه که ی زياتر بکات.

بوده یلی کوپی وهرقاء به هاوړپیکانیوه روښت تاوه کو له عه سفان به نه بو سوفیانی کوپی حهرب گه یشته که قوره یش نارد بووی بۆ توندوتولکردنی په یمان نامه که زیاترکردنی ماوه که ی، چونکه به وهی کردبوویان توقیبوون. که نه بو سوفیان به بودیل گه یشته، وتی: له کوپوه دئی نه ی بودیل؟ بودیل وتی: خوزاعی نه م که نارانه و نیو نه م دۆله م به سرکرده وه. وتی: لای موچه ممه ده وه نه هاتوی؟ وتی: نه. که بودیل به ره و مه که به پیکه وت، نه بو سوفیان وتی: نه گه له مه دینه وه هاتبی، نه وه خورمای وه ک نالیک به وشتره کانی داوه، بویه هات بۆ شوین کولوبار و وشتره کان و بینی له پاشه پوی وشتره کانداناوکه خورما هیه، وتی: به خوا سویند ده خوم بودیل لای موچه ممه ده وه هاتبو.

پاشان دهرچوو تاوه کو گه یشته لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، به لام په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به هیچ شتی که قسه ی له گه لدا نه کرد، پاشان روښت بۆلای نه بو به کر و داوای لیکرد له گه ل په یامبه ری خوادا (صلی الله علیه وسلم) قسه بکات. نه بو به کر وتی: من نه وه ناکه م. پاشان هات بۆلای عومهری کوپی خه تاب و قسه ی له گه لدا کرد. عومهر وتی: من بۆ نیوه لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) تکا بکه م؟! سویند به خوا نه گه ر هیچ شتی که ده ستنه که وی جگه له خول و ته پوتوز، نه وه شه ری نیوه ی پی ده که م. پاشان هات بۆلای عه لی کوپی نه بو تالیب که فاتیمه ی لا بوو حه سه نیش مندا ل بوو له به رده ست فاتیمه یاریی ده کرد. وتی: نه ی عه لی، تو خزم و قهومی و له وانی تر لیمه وه نزیکتری، بۆ پیویستییه ک هاتبووم بی ئومیدانه مه مگیره وه، لای موچه ممه ده تکام بۆ بکه. عه لی وتی: نه ی نه بو سوفیان له باردایکت بچی، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ کاریک پیداگره که ناتوانین له سه ری قسه ی له گه لدا بکه ین. لای کرده وه به لای فاتیمه دا و وتی: ناتوانی نه م کوپه ت بکه یته تکاکار و به وه تاوه کو

ئاخر زه مان گه وده ی عه ره ب بی؟ فاتیمه وتی: سویند به خوا کوره که م نابیته نه وه ی تر باسی ده که ی و هیچ که سی نابیته تکاکار لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم).

ئه بو سوفیان وتی: ئه ی باوکی چه سه ن، ئه بینم دۆخه که م به سه ردا سه خت ماتووه ته وه، ئامۆزگاریم بکه چی بکه م؟ وتی: سویند به خوا هیچ شتیک نازانم پییتی بلیم و سوودت پی بگه یه نی، به لام تۆ گه وده ی نه وه ی کینه نه ی، هه لسه داوای سه لامه تی خه لک بکه و خۆت بگه یه نه خاکی خۆت. وتی: شتی تر، ریگه ی تر نییه؟ وتی: نه سویند به خوا شتی تر نازانم، ته نیا ئه و ریگه یه ده زانم که پیم وتی. ئه بو سوفیان له نیو مزگه وت هه لسا و وتی: ئه ی خه لکینه سه لامه تی له ئیوه ده خوازم، پاشان سه رکه وته سه ر و شتره که ی و ده رچوو.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی به خه لک کرد ئاماده سازین، فرمانی کرده خیزانه کانی ئاماده سازین. ئه بو به کر چووه لای عائیشه ی کچی (خوا ی لی رازی بی) که هه ندی شتی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ی ئاماده ده کرد. وتی: کچه شیرینه که م، ئایه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی پیکردوون ئاماده ی بکه ن؟ وتی: به لی. تۆش ئاماده به. وتی: نیازی کوئی هه یه؟ وتی: والله نازانم. پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به خه لکی فهرموو نیازی چی شوینیکی هه یه و فهرمووی: "من به ره و مه که که ده پۆم. فرمانی کرد خیرا بکه ن و ئاماده سازین و فهرمووی: "اللَّهُمَّ خُذِ الْعُيُونَ وَالْأَخْبَارَ عَنْ قُرَيْشٍ حَتَّى نَبْغَتْهَا فِي بِلَادِهَا"، واتا: خواجه گیان چاوساغ و سیخوپه کانی قوره یش سه رگه ردان بکه ی و بی ناگابن تاوه کو له ولاتی خۆیدا بچینه سه ر قوره یش. خه لکی ئاماده سازبوون.

پاشان به ریکه وت تاوه کو دابه زیه (مَرَّ الظَّهْرَانِ) و ده هه زار جه نگاوه ری له گه ل بوو، خرای گه وه سیخوپ و چاوساغه کانی قوره یشی نابینا کرد تاوه کو بزانی چی روی داوه.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمانى كړده سوپا ناگر بگه نه وه، ده هزار
كهس ههريه كه و ناگريكي كړده وه و عومهرى كوپى خه تابيشى كړده
سه رپه رشتياري پاسه وانه كان (خواى لى رازى بى).

عه باس سه ركه وته سهر (البيضاء) نئستره كه ي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)،
ده رچوو به لكو هه ندى سووته مه نى پهيدا بگات يان يه كيك بدوزيته وه هوال
به قوره يش بدات تاوه كو ده رچن و داواى سه لاهه تىي له په يامبهري خوا بگه ن پيش
نه وه ي به زه برى هيژ بچيته مه ككه وه. وتى: سوئند به خوا من به ره و دوزينه وه ي نه
كه سه ده چم، چونكه گوئبيستى قسه ي نه بو سوفيان و بوده يلى كوپى وه رقاء بو
كه ده گه پانه وه نه بو سوفيان نه يووت: هه رگيز نمونه ي نه م شه وه نه بينيو وه
له بلئسه ي ناگر و سه ربازگه. بوده يلىش نه يووت: سوئند به خوا نه مه خوزاعه يه گري
جهنگى گرتو وه. نه بو سوفيانيش نه يووت: خوزاعه كه متر و سه ركزتره له وه ي
نه وه نده ناگر و سه ربازگه ي ه بى. نه لى: دهنگه كه يم ناسيه وه، وتم: نه ي نه بو
حه نزه له. نه ویش دهنگى منى ناسيه وه وتى: نه بو نه لفه زل؟ وتم: به لى. وتى: نه وه
چپيه دايك و باوكم به فيدات بى؟ وتم: نه وه په يامبهري خوايه (صلى الله عليه وسلم)
له گه ل سوپا كه يدا، سوئند به خوا به يانى چى به يانيه ك نه بى بۆ قوره يش.

وتى: چاره چپيه دايك و باوكم به فيدات بى؟ وتم: سوئند به خوا نه گه ر ده ستى پيت
بگات له گه ردنت ده دات، له پشتمه وه له سهر نه م نئستره سه ركه وه تاوه كو بته مه
لاى په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و سه لاهه تييت بۆ وه ريگرم. نه بو سوفيان
له پشتمه وه سه ركه وت و دو هاورپكه ي گه پانه وه. هي نام بۆلاى په يامبهري
خوا (صلى الله عليه وسلم)، به لاي هه ر ناگريكي موسلماناندا تيده په رين نه يانوت:
نه مه كييه؟ كه نه يانبينى نئستره كه ي په يامبهري خوايه (صلى الله عليه وسلم) و
منيشى له سهرم، نه يانوت: مامى په يامبهري خوايه و له سهر نئستره كه ي

په یامبهري خواجه. هه تا نه وهی به لای ناگری عومهری کوری خه تابدا تیپه پېوین وتی: نه مه کییه؟ هه لسا هات بۆلام، که بینی نه بو سوفیان له پشته وه سوار بووه وتی: نه مه نه بو سوفیانی دوژمنی خواجه؟ سوپاس بۆ نه و خواجهی که به بی هیچ په یمان و به لئینیک که وتیه به رده ستمان، پاشان ده رچوو به تووندیی به ره و لای په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم)، منیش ئیستره که م تاودا و پیشکه وتم و له سه ر ئیستره که خۆم فری دا بۆ چوونه لای په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) و عومهریش هاته ژووره وه وتی: نهی په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) نه مه نه بو سوفیانی دوژمنی خواجه، بهیله له گه ردهی بدهم. منیش وتم: نهی په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) من په نام داوه و سه لامه تییم پی داوه، په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "اذهب به یا عباس إلی رَحْلِكَ، فَإِذَا أَصْبَحْتَ فَأْتِنِي بِهِ"، واتا: نهی عه باس له گه ل خۆتدا بییه بۆلای کۆلوباره که ت، به یانی بیهینمه وه لام. منیش رویشتم. که به یانی بوویه وه هینام بۆلای په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم)، که په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) نه بو سوفیانی بینی فهرمووی: "وَيْحَكَ يَا أبا سَفِيَانَ! أَلَمْ يَأْنِ لَكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟"، واتا: له باردايکت بچی نهی نه بو سوفیان! بۆ تو روون نه بووه ته وه که هیچ خواجه کی به حق بوونی نییه جگه له الله؟ وتی: دایک و باوکم به فیدات بی تو چهنده نه رم و نیان و به ریز و خزم دوستی، نه گه ر جگه له الله خواجه کی تر بوونی هه بووایه، نه وه شتیکی بۆ ده کردم. فهرمووی: "وَيْحَكَ يَا أبا سَفِيَانَ! أَلَمْ يَأْنِ لَكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟"، واتا: نهی نه بو سوفیان له باردايکت بچی! هیشتا بۆت روون نه بووه ته وه من په یامبهري خوا؟ نه بو سوفیان وتی: دایک و باوکم به فیدات بی تو چهنده نه رم و نیان و به ریز و خزم دوستی، سه باره ت به مه له ده رووندا هیشتا شتیکی ماوه. عه باس پییوت: له باردايکت بچی! موسلمان به و بلی اشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمداً

رَسُولُ اللَّهِ يَبِيتُ نَهْوَى لَهْ كِهَرْدَنْت بَدْرِى. مَوْسَلْمَان بُوو بَهْ حَق شَايَه تَوْمَانِ هِيْنَا.
عَهْ بَاس وَتِى: نَهْى پَهْ يَامْبَهْرِى خَوَا، نَهْبو سَوْفِيَان پِيَاوِيْكَهْ حَهْزِى بَهْ شَانَا زِيْيه، شَتِى
لَهْ وَهْى بُو بَكِه. فَهَرْمُوْى: "نَعَمْ، مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سَفِيَان فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَغْلَقَ عَلَيْهِ
بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَهُوَ آمِنٌ"، وَاتَا: بَهْ لَى، هَهْرَكَه سَى چَوَه مَالِى
نَهْبو سَوْفِيَانَه وَهْ نَهْوَ سَهْ لَامَهْ تَه، هَهْرَكَه سَى دَهْرگَاى دَاخَسْت سَهْ لَامَهْ تَه، هَهْرَكَه سَى
چَوَه كَهْ عَهْ وَهْ سَهْ لَامَهْ تَه.

فَرْمَانِ كَرْدَه عَهْ بَاس تَا وَهْ كُو لَهْ پِيْگَهْى دَهْرچَوْنِى نِيُو دَوْلَهْ كَهْ لَاى (خَطْم الْجَبَل) نَهْبو
سَوْفِيَان رَا بَغْرِى تَا وَهْ كُو سَهْ رِيَا زَانِى خَوَا بَهْ وِيْدَا تِيْپَهْ پِيْن وَ بِيَا نَبِيْنِى. هُوْزَهْ كَان
بَهْ ثَالَا كَانِى خُوْيانَهْ وَهْ تِيْپَهْ پِيُوْن، هَهْر هُوْزِيْكَ تِيْپَهْ پَهْ دَهْبوو نَهْبو سَوْفِيَان نَهْ يُووت:
نَهْى عَهْ بَاس نَهْ مَهْ هُوْزِى كِيْيه؟ نَهْ يُووت: هُوْزِى سَوْلَهْ يِم. نَهْ وِيْش نَهْ يُووت: مَنْ لَهْ كُوْى
وَ سَوْلَهْ يِم لَهْ كُوْى. پَا شَان هُوْزِيْكَى تَر تِيْپَهْ پَهْ دَهْبوو نَهْ پِيْرَسِى: نَهْى عَهْ بَاس نَهْى
نَهْ مَانَهْ كِيْن؟ نَهْ وِيْش نَهْ يُووت: مَوْزَهْ يِنَه. نَهْ يُووت: مَنْ لَهْ كُوْى وَ مَوْزَهْ يِنَه لَهْ كُوْى.
هَهْ تَا تَهْ وَاوِى هُوْزَهْ كَان تِيْپَهْ پِيْن، نَهْ وَ دَهْ پِيْرَسِى: نَهْ مَانَهْ كِيْن؟ مَنِيْش نَهْ مَوْت نَهْ مَهْ
فَلَانَهْ وَ نَهْ وَهْ فَلَانَهْ وَ نَهْ وِيْش نَهْ يُووت: مَنْ لَهْ كُوْى وَ فَلَان لَهْ كُوْى، هَهْ تَا وَهْ كُو
پَهْ يَامْبَهْرِى خَوَا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَهْ كَهْ تِيْبَهْ سَهْ وَزَهْ كَهْ يِدَا كَهْ كُوْچَهْ رَان وَ
پَشْتِيَوَانَانِى تِيْدَا بُوو تِيْپَهْ پِيْ وَ تَهْ نِيَا بَهْ رَكِى نَاسْنِى لَهْ سَهْ رِيَا ن دَهْ بِيْنِى. وَتِى: سَبْحَانَ
اللَّهِ نَهْى عَهْ بَاس نَهْ مَانَهْ كِيْن؟ وَتِم: پَهْ يَامْبَهْرِى خَوَا يَهْ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَهْ كَهْ لَ
كُوْچَهْ رَان وَ پَشْتِيَوَانَانِدَا. وَتِى: هِيْچ كَاتِى تَا قَهْ ت وَ تَوَانَاى رُووبَهْ پُوو بُوونَهْ وَهْى
نَهْ مَانَهْى نِيْيه. پَا شَان نَهْ لَى: نَهْى نَهْبو نَهْ لَهْ فَهْ زَلْ، سُوْئِيْنْد بَهْ خَوَا تَا ج وَ پَادَشَا يَهْ تِيْى
نَهْ مَرِوْى بَرَا زَا كَهْ ت زُوْر مَهْ زَنَه. وَتِم: نَهْى نَهْبو سَوْفِيَان نَهْ مَهْ پَهْ يَامْبَهْ رَا يَهْ تِيْيه. وَتِى:
كَهْ وَابُوو چَا كَرْتَه. وَتِم: بَرُوْ فَرِيَاى قَهْ وَ مَهْ كَهْ ت بَكَهْ وَه.

ئەبو سوفیان روڤشت تاوه کو به دهنگی بهرز و هاواره وه بانگی له قوره یش کرد و وتی: ئەی قوره یش، ئەوه موچه ممه ده وا هاته سهرتان و توانای هیچتان نییه به رانبهری، ههرکه سی بجیته مالی ئەبو سوفیان سه لامهت ده بی. وتیان: خوا بتکوژی خانووه که ی تۆ جیگه ی هه موومانی تیدا ده بیته وه؟ وتی: ههرکه سی ده رگا که ی دابخات سه لامهت ده بی، ههرکه سی بجیته مالی خوا وه سه لامهت ده بی، بۆیه خه لکیش بلاوه یان لی کرد بۆ چوونه ماله کانیا ن و په نابردن بۆ مالی خوا. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به ریکه وت و له سه ره وه ی مه که وه چو وه مه که وه، له ویدا گومه زیکی بۆ دروست کرا، فرمانی کرده خالیدی کرپی وه لید له پووی خواره وه بجیته مه که وه، له لای راستی سوپا وه بوو، ئەبو عوبه یده ش فه رمانده ی پیاده ره وان و ئەوانه بوو که چه کیان پی نه بوو، به خالید و ئەوانه ی له گه لی بوون فه رمووی: "إِنْ عَرَضَ لَكُمْ أَحَدٌ مِنْ قُرَيْشٍ فَأَخْضِدُوهُمْ خَصْدًا حَتَّى تُرَافِقُونِي عَلَى الصَّفَا"، واتا: ئەگەر ههرکه سیکی قوره یش هاته سه ر ریکه تان ئەوه بیکوژن تاوه کو له سه ر سه فا پیتم ده که نه وه. جا ههرکه سی رووبه پویان بووایه ته وه ئەیانکوشت.

ئالای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له ئەله جهون لای مزگه وتی (الفتح) چه قیتدرا، پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و کۆچه ران و پشتیوانان له پاش و پیش و ده وره به ریه وه به ریکه وتن تاوه کو چوونه مالی خوا وه، ماچی به رده ره شه که ی کرد و سه لامی لی کرد و پاشان ته وانی که عبه ی کرد، که وانی له ده ستیدا بوو، به ده وره به ری که عبه و سه ره وه ی سیسه د و شه ست بت هه بوون، به که وانه که ده یشکاندن و ئەیفه رموو: ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ (٨١) الإسرائاء: ٨١، واتا: بلی ئاینی پاست هات وه ئاینی ناحه ق و به تال نه ما و روڤشت به راستی به تال هه میشه له ناوچو وه.

مه روده ما نه یفه رموو: ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ (۱۹) ﴿سبأ: ۴۹﴾
واتا: (نه ی موچه ممد صلی الله علیه وسلم) بلی (ثانی) راست هات و به تال (نه ما) و
دروست نابیتته وه و دووباره ناگه ریته وه.

بقه کان به سه ریبه کدا ده شکان.

به سه ر و شتره که یه وه ته وافی ده کرد، نه و ریژه نیجرامی نه کردبوو، ته وافی
ده کرد، که ته وافی ته و او کرد، بانگی عوسمانی کوپی ته لحه ی کرد، کلیلی که عبه ی لی
وهرگرت، فرمانی کرد ده رگای بکه نه وه، ده رگاکه ی کرایه وه و چووه ناوی و بینی
کومه لی وینه ی تیدایه، وینه ی نیبراهیم و نیسماعیلی بینی دار و شتیان به کارمیتناوه
بو دیاریکردنی چاره نووس، فه رموو: "قَاتَلَهُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ إِنِ اسْتَقْسَمًا بِهَا قَطُّ"، واتا:
خوا هاوبه ش په یداکه ران بکوژی نه گهر رووی دابی نیبراهیم و نیسماعیل نه وه یان
کردبی. له که عبه دا کوتریکی له خورما دروستکراوی بینی و به ده سستی خوی
شکاندی، فرمانی کرد وینه کان سپردانه وه.

پاشان ده رگای له سه ر خوی و نوسامه و بیلال داخست، رووی کرده نه و دیواره ی
که روو به ده رگاکه یه و له نیتوان خوی و دیواره که دا سی بال ماوه بوو، له ویدا
راوه ستا و نویژی کرد، پاشان به که عبه دا سووپایه وه و له هه موو لایه کانیه وه
ته کبیره ی نه کرد و یه کتاناسی خوی نه و ته وه، پاشان ده رگای کرده وه،
قوره یشیه کانیش به ریز مزگه وتیان پیر کردبوو ده یانپوانی فرمانی چی شتیکیان
له سه ر ده دات. چوارچیوه ی ده رگاکه ی گرت و نه یفه رموو: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، لَا
شَرِيكَ لَهُ، صَدَقَ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، أَلَا كُلُّ مَأْثَرَةٍ أَوْ مَالٍ أَوْ
دَمٍ، فَهُوَ تَحْتَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ إِلَّا سِدَانَةَ الْبَيْتِ وَسِقَايَةَ الْحَاجِّ، أَلَا وَقَتْلُ الْخَطِئِ شَبَهُ الْعَمْدِ
السُّوْطُ وَالْعَصَا، فَفِيهِ الدِّيَةُ مُغْلُظَةً، مِائَةٌ مِنَ الْإِبِلِ أَرْبَعُونَ مِنْهَا فِي بَطُونِهَا أَوْلَادُهَا. يَا
مَعْشَرَ قُرَيْشٍ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ نَحْوَةَ الْجَاهِلِيَّةِ، وَتَعَظَّمَهَا بِالْأَبَاءِ، النَّاسُ مِنْ أَدَمَ

وَأَدَمُ مِنْ تُرَابٍ" ، واتا: هیچ خوابه‌کی به‌حق بوونی نییه جگه له الله، ته‌نیا و بی‌
 هاوبه‌شه، به‌لئینی خۆی به‌جیگه‌یاند، به‌نده‌ی خۆی سه‌رخست و به‌ته‌نیا کۆمه‌ل و
 ده‌سته‌کانی دۆراند، هه‌موو تۆله‌کردنه‌وه و سه‌روه‌ت و خوینیک له‌ژیر نه‌م دوو
 قاچه‌مدایه جگه له‌کلیلی که‌عب و ئاودانه حاجیان، کوشتنی نیمچه نه‌تفه‌ست و
 کوشتن به‌هۆی لێدانی قامچی و گۆچانه‌وه خوینبایی توندی له‌سه‌ره که سه‌د
 وشته‌ره. ئه‌ی قوره‌یش بزائن که خۆی گه‌وره شکۆمه‌ندی سه‌رده‌می نه‌فامی و
 گه‌وره‌پاگرتنی باوباپیرانی بردن، هه‌موو خه‌لکی له‌ئاده‌من و ئاده‌میش له‌گل
 دروست بووه، پاشان نه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: ﴿يَكَايَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَّكَّرٍ
 وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

﴿١٣﴾ الحجرات: ١٣ ، واتا: ئه‌ی خه‌لکینه بێگومان ئیمه دروستان کردوون له نیر
 و مێیه‌ک وه کردومان به‌چه‌ند گه‌ل و هۆزیکه‌وه تا یه‌کتری بناسن، به‌پاستی
 به‌پێزترینتان لای خوا نه‌و که‌سانه‌تان زیاتر له‌خودا ده‌ترسیت، بێگومان خوا زانا و
 ئاگاداره.

پاشان فه‌رمووی: "يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ مَا ثَرُونِ أَنِّي فَاعِلٌ بِكُمْ؟" ، واتا: ئه‌ی کۆمه‌لی
 قوره‌یش چاوه‌پوانیی چی له من ده‌که‌ن؟ وتیان: چاوه‌پێی چاکه‌ت لی ده‌که‌ین تر
 براه‌کی به‌پێز و به‌خشنده و برازایه‌کی به‌پێز و به‌خشنده‌ی. فه‌رمووی: من نه‌وه‌تان
 پێ نه‌لیم که یوسف به‌براکانی خۆی فه‌رموو: ﴿قَالَ لَا تَحْزَنْ عَلَيَّكُمْ الْيَوْمَ﴾
 یوسف: ٩٢ ، واتا: (یوسف) ووتی نه‌مێو هیچ سه‌رزه‌نشست و ته‌شه‌ریکتان له‌سه‌ر
 نیه (له‌لایه‌ن منه‌وه).

بپۆن ئیوه ئازادن.

۲۶- لهوانه‌ی کوژان

که فتح جیی خۆی گرت و په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سه‌لامه‌تیی دا به هه‌موو خه‌لک جگه له نو کهس نه‌بی، فرمانی کرد نه و نو کهسه بکوژن نه‌گه‌ر خۆیان به که‌عه‌شدا هه‌لواسیی، نه‌وانیش بریتی بوون له عه‌بدوالله‌ی کوپی سه‌عدی کوپی نه‌بی سه‌رح و عیکریمه‌ی کوپی نه‌بو جه‌هل و عه‌بدولعو‌زای کوپی خه‌ته‌ل و نه‌لحاریسی کوپی نوفه‌یلی کوپی وه‌هه‌ب و میقیه‌سی کوپی سه‌بابه و هه‌بباری کوپی نه‌له‌سه‌ود و دوو ژنه ره‌شی گۆرانیبیژی کوپی نه‌خته‌ل که گۆرانیی داشۆرینیان به‌په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ده‌چی و ساره‌ی خزمه‌تکاری هه‌ندی له‌به‌نی عه‌بدولموته‌لیب.

هه‌رچی کوپی نه‌بی سه‌رح بوو، نه‌وه بووه موسلمان، عوسمانی کوپی عه‌فان هینای و له‌په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) داوای سه‌لامه‌تیی بو کرد و داواکه‌ی قبول کرد. هه‌رچی عیکریمه بوو، نه‌وه ژنه‌که‌ی سه‌لامه‌تیی بو و هه‌رگرت دوا‌ی نه‌وه‌ی هه‌له‌اتوو، په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سه‌لامه‌تیی پی دا و گه‌پایه‌وه و به‌جوانترین شیوه بووه موسلمان.

کوپی نه‌خته‌ل و نه‌لحاریس و میقیه‌س و یه‌کیک له و دوو ئافره‌ته گۆرانیبیژه کوژان، میقیه‌س پیشت‌ر موسلمان بوو، دواتر له‌ئیسلاام هه‌لگه‌پابوویه‌وه و چوه‌ه ریزی هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌رانه‌وه، سه‌باره‌ت به‌هه‌بری کوپی نه‌له‌سه‌وده‌یش، نه‌وه بوو ریی به‌زه‌ینه‌بی کچی په‌یامبه‌ری خوا گرت کاتی کۆچی کرد، ته‌نگی پی هه‌لچنی هه‌تاوه‌کو که‌وته‌سه‌ر تاشه‌به‌ردیک و کۆپه‌له‌که‌ی له‌بارچوو، هه‌له‌ات پاشان بووه موسلمان و به‌جوانترین شیوه موسلمان بوو، په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سه‌لامه‌تیی دا به‌ساره و یه‌کیک له و دوو ئافره‌ته گۆرانیبیژه و هه‌ردووکیان موسلمان بوون.

له به یانیی روژی دواى فەتح، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه‌لسا و بۆ خه‌ك وتاری دا، سوپاس و ستایشی خواى گه‌وره‌ی کرد به‌و جو‌ره‌ی شایسته به‌خواى گه‌وره‌ی بی، پاشان فەرمووی: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ، فَهِيَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَلَا يَحِلُّ لِمَرِيٍّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ فِيهَا دَمًا، أَوْ يَغْضُدَ بِهَا شَجَرَةً، فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَقُولُوا: إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ، وَإِنَّمَا حَلَّتْ لِي سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ، وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ، فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ"^۱، واتا: ئەو خەڵکێنە، ئەو روژه‌ی خواى گه‌وره ئاسمانەکان و زەویى دروست کرد، مەككەى پیرۆز کرد هەتاوەكو روژی قیامت، بۆ هیچ بەندەیه‌ك كە باوەرى به‌خوا و روژی ئاخیرەتە حەلال نییە خوینی تیدا برێژی یان درەختێك بپرێتەو. ئەگەر كەسێك بەم شەپەرى پەيامبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) ویستی شەپى تیدا بكات، بلێن: خواى گه‌وره مؤلەتى ئەو‌ەى بەپەيامبەرەكەى داو‌ە و مؤلەتى بە تێو‌ە نەداو‌ە. تەنیا كاتر می‌رى روژێك ئەو‌ەى بۆ حەلال‌كردم، حەرامی‌تیى ئەم‌پۆى گە‌پایەو‌ە و وەك چۆن لەدوینیدا حەرام بوو، با ئەو‌ەى لی‌رەدا ئامادەیه ئەم حوكمە بە‌وانە بگەیه‌نى كە ئیستا لی‌رەدا ئامادە نین.

پەيامبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) سەریەكانى نارد بۆ سەر ئەو بتانەى دەرووبەرى كەعبە، هەموویان شكێنران، لەوانە: لات و عوزا و مەنات، چارە‌ده‌رى پەيامبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) لەمەككە جارى دا: "هەر كەسى باوە‌رى به‌خوا و روژی ئاخیرەت هەیه، هەر بتێكى لەمالدا هەیه با بیشكێنى".

^۱ بوخارى (۴۲۹۵) و موسليم (۱۳۵۴) شىخ‌راحيان كرده‌وه.

۲۷- ناماژہ کردن بہو بابہ تہ فیقہییانہی لہم غہزوہ دا ھہیہ

ناشتہ وایی حودہ ییبیہ پیشہ کی و دہستپیکی نہم فہ تحہ گہورہ یہ بوو، چونکہ نہر
ناشتہ واییہ نارامیی ہینایہ بوون و خہ لکیی بہ بی ترس لہ نیسلامیان دہ کولیہ وہ،
ئو موسلمانانہی لہ مہ ککہ بہ نہینیی موسلمان بوون، توانییان موسلماننویان
ناشکرا بکہن و بانگہ وازی بۆ بکہن و گفتوگوی لہ سہر بکہن، بہ ہویہ وہ زوریک کہس
بوونہ موسلمان، لہ بہر ئوہہ خوای گہورہ ناوی لینا (الفتح): ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا
﴿۱﴾ الفتح: ۱، واتا: (ئہی موحمہد صلی اللہ علیہ وسلم) بیگومان نیتمہ
سہرکہ و تنیکی ناشکرامان پی دایت (کہ ریکہ و تنی حودہ ییبیہ یہ).

لہ بارہی حودہ ییبیہ وہ دابہ زی، عومہر وتی: ئہی پہ یامبہری خوا ئوہہ فہ تح بوو؟
فہرموی: "بہ لی".

خوای گہورہ دووبارہی دہ کاتہ وہ کہ ئو ریکہ و تنہ، فہ تح بووہ و ئہ فہرموی: ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّسُلَ بِالْحَقِّ لَدْخُلُنَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ
مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ
فَتْحًا قَرِيبًا﴾ ﴿۲۷﴾ الفتح: ۲۷، واتا: سویتد بہ خوا بیگومان خوا ئو خہ وہی کہ
پیغہ مہرہ کہی دیبوی بہ راستی گنپراو ہینایہ دی کہ (ووتبوی) دلنیا بن دہ چنہ ناو
مزگہ وتی حہرام (کہ عہی پیروژ) بہ وویستی خوا بہ نارامی و بی ترس، سہرتان
تاشیوہ یان کورتان کردوتہ وہ، (لہ دورژمن) ناترسن، جا ئوہہی (خوا) دہ یزانی ئیوہ
نہتان دہ زانی (کہ خیر لہ ریکہ و تن دایہ) وہ جگہ لہ (چوونہ مہ ککہ) برپاری داوہ
سہرکہ و تنیکی نزیک (بۆ ئیوہ کہ ریکہ و تنی حودہ ییبیہ یہ).

۱- ئہیو داوود ئیخراجی کرہوہ (۲۷۳۶).

ئەمە کاری خوای مەزنە، کە لە پيش کارە مەزن و گەورە کانه وە کۆمەلای پيشه‌کی و ريشويی بۆ بسازینى تا وەکو بۆی ببیتە دەروازە و ئامازە پیدەر بێ.

بەش

ئەمانەى تیدا دەبينریت:

- ئەگەر خەلکانی پەیمانەر شەپى کەسانىك بکەن کە لەئەستوى پيشه‌وادان، ئەو دەبیتە جەنگ بۆ پيشه‌وا و پەیمان و بەلینى لەنێوانیاندا نامینى، چونکە پەلامارى کەسانىکیان داوە پارێزگارى لیکردنیان لەئەستوى پيشه‌واى موسلمانانە.
- ئەگەر هەموویان بەو کارە رازى بن و رەتى نەکەنەو، ئەو هەموویان بەهەلۆه‌شینەرى ئەو پەیمانە دادەنرین.
- جائیزە لەگەڵ شەپکەرەندا ئاشتیی بکریت بۆ ماوەى دە سال.
- نێردراوى بێباوەران ناکوژریت.
- جائیزە لەولاتى بێباوەرەندا شەوبمینیته‌و ئەگەر بانگەوازیان پى گەیشتبى.
- جائیزە کەسى سیخوڕ بکوژریت ئەگەر موسلمانیش بووبیت، لەبەر ئەو بوو عومەرى کوپى خەتاب (خوای لى رازى بى) داواى لەپەيامبەرى خوا کرد (صلی الله علیه وسلم) کە رینگى بدات حاتەبى کوپى ئەبى بەلتەعە بکوژیت، چونکە حاتەب هەوالى بۆ خەلکى مەککە نارد، پەيامبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) نەیفەرموو ناکوژریت لەبەر ئەوێ موسلمانە، بەلکو فەرموو: "تۆ چۆزانى کە خوای گەورە بەئەلى بەدرى فەرموو

- چۆنتان بووی ودها بکهن^۱ په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) وده لای دایه وه، نه وهی ریگره حاته ب بکوژی، نه وهیه به شداری به در بووه.
- تاوانی گه وره جگه له هاوبه ش بریاردان به چاکه ی گه وره ده سپدریت وه، هه روه ک تاوانی نه و سیخوپییه ی حاته ب به به شداریوونی له به در سپایه وه.
- جائیز و به لکو موسته حه به له به رده م نیدراوی دوژمندا ژوری و هیژ و توانای موسلمانان ده ربخريت نه گه ر نیدراوانی دوژمن هاتن بۆلای پيشه وای موسلمانان، هه روه ک چۆن پادشایانی ئیسلام نه وه ده کهن، هه روه ک په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له شه وی چوونه مه که وه فرمانی کرد ناگر بکه نه وه و فرمانی به عه یاسیش کرد لای(خطم الجبل) نه بو سوفیان رابگریت، تاوه کو له و ته نگه به رییه دا سه ربارانی ئیسلام ببینی.
- جائیزه بۆ شه پی موباح(ریتیدراو) به بی ئیحرام بجپته مه که وه.
- راگه یاندنی روون و راشکاو به وهی به زه بری هیژ مه که فته ج کرا، هه روه ک کزپای زانایان بۆ نه وه ده چن، ته نیا شافیعی^۲ و نه حمه د له بۆچوونیکدا پیچه وانه ی نه وهن.
- شتیکی تری تیدایه ریگر بوو له وهی دابه ش بکریت، چونکه نه و شوینه شوینی خواپه رستی و مالی پیروزی خوی گه وره یه و وه قفه له لایه ن خوی گه وره وه.
- هه روه ها پیویسته نه و که سه بکوژیت که جنیوی به په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ده دات، کوشتنی حه دیکه و ده بی جیبه جی بکریت، چونکه په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سه لامه تی نه دا به میقه یسی کوپی سه باب و کوپی نه خته ل و نه و دو ژنه جاریه یه ی که به داشوری نه و گورانیان ده وت، هه روه ک دیاره ژنانی خه لکانی شه رکه ر و مندالیان ناکوژیت.

^۱ - بوخاری(۹۳۸۳) و موسلیم(۲۴۹۴) فیخرایان کربوه.

^۲ - الام للشافعی ۲۵۸/۹-۲۵۹.

۲۸- غه زوډي حونيه ين که ناوده بریت به غه زوډي نه وتاس

دوو شوینن له نیتوان مه که و تائیف، نه و شهره به شوینی روډانه که یوه ناوړاوه، هه روه ها ناوده بریت به شهرې هوانن، چونکه چه کدارانی هوانن بوون هاتن بڅ شهرې په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم).

ثینن نيسحاق نه لی: که هوانن نه وده یان بیسته وه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) مه که یه فتح کردوه و خوای که وره سرکه وتوری کردوه، مالیکی کوپی عه وف نه لنه سری کویکردنه وه، له گهل هوانندا ته وای سه قیفیش کوپونه وه، موزه ر و ته وای جوشه م و سه عدی کوپی به کر و خه لکانیکی نه وده ی هیلال که که م بوون کوپونه وه. له قه یسی عیلان ته نیا نه و خه لکه کوپونه وه، له هواننیشدا ته نیا که عب و کیلاب ناماده نه بوون، له جه شمشیدا ته نیا دوره یدی کوپی نه لسه سیمه ناماده نه بوو که پیاونیکی به ته مه ن بوو، به لام بڅچوون و شاره زایی به شهره بوو، که سیکي نازاو نه زموندار بوو، سه قیفیش دوو که وره که ی و له نه حلافیش قاری کوپی نه لنه سوده و له نه وده ی مالیکیش سه بیعی کوپی نه لحاریس و براکه ی که نه حمه ری کوپی نه لحاریس بوو، سه رپه رشتیاری نه و خه لکه درایه ده ست مالیکی کوپی عه وف نه لنه سری.

که به رپکه وتن بڅ سه ر په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، سه روه ت و ژن و مندالیشیان هینا، که دابه زیه نه وتاس، خه لکه که لای کوپونه وه و دوره یدی کوپی نه لسه سیمه شیان تیدا بوو، پیووتن: وتی: چیه کویم له ده نگی و شتر و زه پینی که ر و گریانی مندال و باره ی مه ر و بزنه؟ وتی: مالیکی کوپی عه وف ژن و مندال و مه ر و مالایشی له گهل نه و خه لکه دا هیناوه. وتی: بڅچی؟ وتی: نه مه وی نه و پیوانه ی لیژدن، شهرې مان و نه مان بکه ن له به ر ژن و منداله کانیان، وتی: سویند به خوا تو شوانی مه ری و له م بواره نه زانی، هیچ شتیک نییه مړوشی دږاو

بگيرپته وه. نه وهی سوود به تو بگهیه نی ته نیا پیاویکه به موی شمشیر و تیره که یه وه سوودت پی ده گهیه نی، نه گهر له م شهره شدا بدویتی، نه وه به تیاچوونی که سوکار و سهروه که ت شهرمه زار و ریسوا نه بی. وتی: تو چووی به ته مه ندا و عه قلیشت پیر بووه، نه ی هوازن سویند به خوا یان ده بی گویرایه لم بن، یان خۆم ده دهم به سهر نه م شمشیره مدا تاوه کو له پشتمه وه دهرده چیت. بوی نه وهی وت، چه زی نه کرد دوره یه له و شهره دا بۆچوون و باسی هه بی. نه وانیش وتیان: گویرایه لییت ده که یه. دوره یه وتی: نه مه رۆژیکه له ژياندا نه مبینیوه.

پاشان مالیک به خه لکه که ی وت: نه گهر نه وانتان بینی، نه وه کالانی شمشیره کانتان بشکینن و توند و تۆل وه که په لاماردانی یه که س په لامار بدهن. که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه والی نه وانی گوی لیبوو، عه بدوالله ی کوی نه بی چه درد نه لئه سه له می نارد له لایان، فرمانی پی کرد بچیته نیو نه و خه لکه و تیا یاندا بمینیته وه تاوه کو بزانی چیان ده وی و پاشان هه والی نه وانیان بۆ بهی نی. کوی چه درد رۆیش و چووه نیویان هه تا زانی بۆچی کۆبوونه ته وه، بوی دهرکه وت کۆبوونه ته وه بۆ شه پرکردنی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و گویبیستی مالیک له هه وازن بوو که نیازیان چیه، پاشان گه پایه وه بۆ لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و هه واله که ی پتیه یاند.

کاتی که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سوپای به پرخست بۆ هوزان، بوی باسکرا که سه فوانی کوی ئومه یه کومه لی قه لغان و چه کی هه یه، نه گه رچی له کاته دا سه فوان هاوبه ش په یدا که ر بوو، هه والی بۆ نارد و فرمووی: "يَا اَبَا اُمِيهْ اَعَرْنَا سِلَاحَكَ هَذَا نَلْقَى فِيهِ عَدُوَّنَا غَدًا"، واتا: نه ی نه بو ئومه یه. چه که که تمان به نه مانه ت پی بده به یانی بۆ شه ری دوزمه که مان ده وی. نه ویش وتی: نه مه

بەزۆرە ئەو موخەممەد؟ فەرمووی: "بَلْ عَارِيَّةٌ مَضْمُونَةٌ حَتَّى تُؤَدِّيَهَا إِلَيْكَ"، واتا: نەخێر، بەلکو بەئەمانەت و پارێزراوییهو بەوت دەیگێڕینهو. وتی: بۆ ئەمە کێشەیهک نییه. سەد قەلغانی دا بەپەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) لەوێ پێویستی بوو.^۱

ئێبەن ئیسحاق ئەللی: لەجابری کۆری عەبدواللهو وتی: کە گەشتینه سەرەتای دۆلی حونەین، لاماندایە دۆلێک لەدۆلەکانی تیها، بەرەو خوارەو دەچووین، لەتاریکایی بەرەیاندا بوو، بەلام ئەوان پێش ئێمە گەشتیبوونە ئەو دۆلە و لەو شوێنە و بەرتەسکاییەکانیدا بۆسەیان دانابوو، سویند بەخوا وەک پەلاماردانی یەک پیاو پەلاماریان داین، کەس نەیدەپێژا بەسەر ئەوی تردا، پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) لای دایەو لای راست و فەرمووی: "إِلَى أَيْنَ أَتَيْهَا النَّاسُ؟ هَلُمَّ إِلَيَّ، أَنَا رَسُولُ اللَّهِ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ"، واتا: ئەو خەلکینە بەرەو کۆی دەچن؟ وەرن بۆلای من، من موخەممەدی کۆری عەبدوالله.

چەند کەسیکی پشتیوانان و کۆچەران و بنەمالەکە لای پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) مابوونەو، لەوانەو لەکۆچەران لای مابوونەو، ئەبو بەکر و عومەر بوون، لەبنەمالەکەشی عەلی و عەباس و ئەبو سوفیانی کۆری ئەلحاریس و کۆرەکەو و فەزلی کۆری عەباس و رەبیعی کۆری ئەلحاریس و ئوسامەو کۆری زەید و ئەیمەنی کۆری ئوم ئەیمەن بوون، ئەیمەن ئەو رۆژە کوژا.^۲

ئێبەن ئیسحاق ئەللی: لەعەباسی کۆری عەبدولموتەلیبەو، وتی: من لەگەڵ پەيامبەر(صلی الله علیه وسلم) دا بووم، جەلەوی ئێستە کەیم گرتیبوو، پیاویکی چوارشانه و دەنگ گر بووم، پەيامبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) کە بینی ئەو

^۱ - ئەو داوود ئیخراجی کریم(۲۵۶۲).

^۲ - بێوانە: سیرە ابن هشام ۲/۴۳۷-۴۴۰.

^۳ - بێوانە: سیرە ابن هشام ۳/۴۴۲-۴۴۳.

خه لکه چۆن شپرز بوون، فه رمووی: "إِلَى أَيْنَ أَتَيْهَا النَّاسُ؟" واتا: ئەي خه لکینه بۆ کوی؟ بینی کهس ناگای له هیچ نه ماوه، بۆیه فه رمووی: "يَا عَبَّاسُ اصْرُخْ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، يَا مَعْشَرَ أَصْحَابِ السَّمَرَةِ" واتا: ئەي عه باس هاوار بکه ئەي کۆمه لێ پشتیوان، ئەي کۆمه لێ هاوه لان. نه وانیش وه لامیان دایه وه: به فیدات بین به فیدات بین. خۆیان کۆکرده وه و خۆیانیان که یانده لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم). که سه د کهس لای کۆبوویه وه، ده ستیان کرده شه پکردن. یه که مین بانگه وازیك: ئەي پشتیوانان بوو، دواتر: ئەي خه زده ج. له شه ردا خۆپاگریون، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده یروانی و که بینی شه ر گه رم بوو، فه رمووی: "أَنَا نَيْسَتَا نُهُوتَاسَ گَری گَرتووه".^۱

کهسانی تر نه مه شیان زیاتر کردوه:

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ
أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ^۲

واتا: من په یامبه رم و درۆش نییه، من کۆری عه بدو لموته لیبم. له سه حیخی موسلیمدا هاتووه: پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کۆمه لێ ورده چه و و به ردی هه لگرت و هاویشتی به ده موچاوی بیباوه راندا و پاشان فه رمووی: "انْهَزِمُوا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ" واتا: دۆران به په روه ردگاری موحه ممه د. هه ربۆیانی ده هاویشت هه تاوه کو وه هایان لیها ت پی شه وهی خۆیانیان نه ده بینی و هه لده هاتن.^۳ نیین ئیسحاق ئه لێ: که هاو به ش په یدا که ران دۆراند، رویشتن بۆ تائیف و مالیکی عه وفیشیان له گه ل بوو، هه ندیکیان له نه وتاس سه ربازگه یان کردوه، هه ندیکیشیان

^۱ - برواته: سيرة ابن هشام ۲/ ۴۴۱-۴۴۵.

^۲ - بوخاری (۲۸۶۴) و موسليم (۱۷۷۶) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - موسليم ئیخراجی کردوه (۱۷۷۵).

^۴ - برواته: سيرة ابن هشام ۲/ ۴۵۳.

روویان کردە نەخلە. پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەبو عامری ئەشعەری نارد بە شوێن ئەوانەى روویانکردە ئەوتاس. لەوانەى دۆربوون و روویانکردبوو ئەوێ شەپیان کرد هەتاوەکو ئەبو عامر بە تیرێک کۆژرا، ئەبو موسای ئەشعەری ئالاکەى هەلگرت کە برازای ئەبو عامر بوو، شەپى کرد هەتاوەکو خۆى گەرە بەسەر ئەو هاوبەش پەیدا کەرانەدا سەریخست، بکوژی ئەبو عامری کوشت، دواتر پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) قەرمووی: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي عامرٍ، وَاجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ"، واتا: خۆیە گیان لە ئەبو عامر خۆش بە و لە پۆزى قیامتەدا بیخەرە سەرەوێ زۆرێک لە مەخلوقاتى خۆت، داواى لیخۆشبوونى بۆ ئەبو موساش کرد.^۱

مالیکى کوپى عەوف رویشت تاوەکو لە قەلایەکی سەقیف خۆى قایم کرد، پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی کرد سەبایە و دەسکەوتەکان کۆبکێنەو، هەموو ئەوانە کۆکرانەو و بەرپیخستن بۆ جیعرانە، شەش هەزار سەبایە و بیست و چوار هەزار و شتر و زیاتر لە چل هەزار سەر مەپ و چوار هەزار ئوقیەى زیو بوو، داواى دە شەو و شتیێک پەيامبەری خوا (صلی اللە علیہ وسلم) ئەو شتانەى دابەشکرد بەسەر موسلماناندا و بەشى دلراگیراوانیشى (الْمَوْلَفَةُ قُلُوبُهُمْ) دا، لە سەرەتای بەشەکانى تردا بەشى ئەوانى دا.

نەبەن ئیسحاق ئەلئى^۲: لە ئەبو سەعیدى خودرییەو ئەلئى: کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەو دەسکەوتانەى دابەشکرد بەسەر قورەیش و ھۆزەکانى عەرەب و هیچ شتیێکی بە پشتیوانان نەدا، ئەمە لای پشتیوانان گران بوو، هەتا ئەوێ ورتە ورتیان زۆرتر بوویەو و یەکیکیان وتی: سویند بە خوا پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە قەوم و کەسى خۆى گەیشتەو. سەعدى کوپى عوبادە رویشت بۆلای

^۱ - بوخارى (۴۳۲۳) و موسليم (۲۴۹۸) ئیخراجیان کردووە.

^۲ - بېھانە: سيرة ابن هشام ۲/ ۴۹۸-۵۰۰.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتی: ئه‌ی په یامبه‌ری خوا، به‌و ده‌سکه‌وتانه‌ی دابه‌شت کرد و پشکی پشتیوانانت نه‌دا، قه‌ومه‌که‌م شتیکیان له‌دلدا بۆ دروست بووه، پشکی گه‌ورده‌ت به‌قه‌ومی خۆت و هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب دا و پشتیوانان هیچ شتیکیان بۆ نه‌بوو. په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "ئهی تو چی ئه‌لئی ئه‌ی سه‌عد؟". سه‌عد وتی: ئه‌ی په یامبه‌ری خوا منیش یه‌کیکم له‌قه‌ومه‌که‌م. فرمووی: "ئا له‌م شوین و ده‌شته‌دا قه‌ومه‌که‌م بۆ کۆبکه‌ره‌وه". ته‌نیا پشتیوانان له‌و شوینه‌دا کۆبوونه‌وه و خه‌لکانی تر له‌وی هه‌لسان.

که کۆبوونه‌وه، سه‌عد هات و وتی: ئه‌ی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و کۆمه‌لی پشتیوانانم بۆت کۆکرده‌وه. په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هات بۆلایان و سوپاس و ستایشی شایسته به‌خوای گه‌وره‌ی فرموو، پاشان فرمووی: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، مَا قَالَةَ بَلْعَنِّي عَنْكُمْ، وَجِدَّةٌ وَجَدْتُمُوهَا فِي أَنْفُسِكُمْ، أَلَمْ آتِكُمْ ضُلَالًا فَهَدَاكُمُ اللَّهُ بِي، وَعَالَةً فَأَغْنَاكُمُ اللَّهُ بِي، وَأَعْدَاءَ فَأَلْفَ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ؟"، واتا: ئه‌ی کۆمه‌لی پشتیوانان، پیمگه‌یشتوو که شتتان له‌دلدا بۆ دروست بووه، ئاخۆ ئیوه گومرا نه‌بوون، خوای گه‌وره به‌من هیدایه‌تی ئیوه‌ی دا، هه‌زار بوون به‌من ده‌وله‌مندی کردن، دوزمنی یه‌ک بوون خوای گه‌وره کردنی به‌برای یه‌کتر و هۆگری یه‌کتری کردن؟! وتیان: به‌لێ، خوا و په یامبه‌ره‌که‌ی خاوه‌ن منه‌ت و فه‌زلن به‌سه‌رمانه‌وه. پاشان فرمووی: "أَلَا تُجِيبُونِي يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ؟"، واتا: ئاخۆ وه‌لام ده‌دنه‌وه ئه‌ی کۆمه‌لی پشتیوانان؟ وتیان: به‌چی وه‌لامت بده‌ینه‌وه ئه‌ی په یامبه‌ری خوا، فه‌زل و منه‌ت هی خوا و په یامبه‌ره‌که‌یه‌تی. فرمووی: "أَمَّا وَاللَّهِ لَوْ شِئْتُمْ لَقُلْتُمْ، فَلَصَدَقْتُمْ وَلَصَدَقْتُمْ: أَتَيْنَا مُكْذِبًا فَصَدَّقْنَاكَ، وَمَخْذُولًا فَنَصَرْنَاكَ، وَطَرِيدًا فَأَوَيْنَاكَ، وَعَائِلًا فَأَسَيْنَاكَ، أَوْجَدْتُمْ عَلَيَّ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ

فِي أَنْفُسِكُمْ فِي لَعَاةٍ مِنَ الدُّنْيَا، تَأَلَّفْتُ بِهَا قَوْمًا لِيُسَلِّمُوا، وَوَكَّلْتُكُمْ إِلَى إِسْلَامِكُمْ، أَلَا تَرْضَوْنَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاءِ وَالْبَعِيرِ، وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ إِلَى رِجَالِكُمْ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ، وَلَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأًا مِنَ الْأَنْصَارِ، وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ شِعْبًا وَوَادِيًا، وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا وَوَادِيًا لَسَلَكَتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ وَوَادِيَهَا، الْأَنْصَارُ شِعَارُ وَالنَّاسُ دِثَارٌ، اللَّهُمَّ ارْحَمْ الْأَنْصَارَ، وَأَبْنَاءَ الْأَنْصَارِ، وَأَبْنَاءَ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ"، واتا: سویند به خوا ئەگەر ئەمە بلێن ئەو راست دەکەن و بەراستیشت دەخرێتەو ئەگەر ئێوەش بلێن: تۆ که هاتی بۆلای ئێمه خه‌ك تۆیان به‌درۆ ده‌زانی، ئێمه تۆمان به‌راست زانی، پشتت تێکرا‌بوو ئێمه بووینه پشتیوانت، ده‌ركرا‌بووی ئێمه دا‌لده‌مان دای، دلشكاو بووی ئێمه دا‌لمان دا‌یته‌وه، ئە‌ی پشتیوانان ئێ‌وه له‌سه‌ر لیکی دنیا له‌ده‌رووتاندا به‌رانبه‌ر به‌ من شت دروست بووه، من ئە‌وه‌م به‌خه‌لكی داوه تاوه‌كو ببه‌ موسلمان، ئە‌ی كۆمه‌لی پشتیوانان ئایه‌ رازی نابن خه‌لكی به‌مه‌ر و وشتره‌وه بگه‌رێنه‌وه و ئێ‌وه‌ش به‌ په‌یامبه‌ری خواوه بگه‌رێنه‌وه بۆلای كۆلو‌باره‌كانتان، سویند به‌و كه‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته، ئە‌وه‌ی ئێ‌وه پیتی ده‌گه‌رێنه‌وه باشته‌ له‌وه‌ی ئە‌وان پیتی ده‌گه‌رێنه‌وه. ئە‌گەر ه‌یج‌ره‌ت نه‌ده‌بوو ئە‌وه یه‌كێك ده‌بووم له‌پشتیوانان، ئە‌گەر خه‌لكی به‌دۆ‌لێكدا بچن و پشتیوانانیش به‌دۆ‌لێکی تردا، ئە‌وه‌ من دۆ‌لی پشتیوانان ده‌گرمه‌به‌ر، پشتیوانان به‌رگی پارێزه‌ری جه‌سته‌ن كه‌ نزیک‌ترن به‌ په‌یامبه‌ری خوا، خه‌لكیش به‌رگی سه‌رووترن، خوا به‌ په‌یامبه‌ری پشتیوانان و منالی پشتیوانان و منالی منالانی پشتیواناندا بێته‌وه.

ئە‌لی: ئە‌و خه‌لكه‌ گریان تاوه‌كو ریشیان ته‌پ‌بوو، وتیان: ئێمه رازین به‌وه‌ی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌پشکی ئێمه بێ، پاشان په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) رو‌یش‌ت و ئە‌وانیش بلاوه‌یان لێ‌کرد.

^١ - موس‌لیم ئیخ‌راجی کردووه (٢٥٠٦).

بەش

شاندی هوازن هاتن بۆلای پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کە چوار دە پیاو بوون و بە سەرۆکایەتی زوھەیری کوپی سرد، ئەبو برفانی مامی شیرینی پەيامبەری خاویان لە گەڵبوو، داویان کرد بە پێدانه وە ی سەبایە و سەرۆکەکان مەتیان بخاتە سەر، پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "إِنَّ مَعِيَ مَنْ تَرَوْنَ، وَإِنْ أَحَبَّ الْحَدِيثُ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ، فَأَبْنَاؤُكُمْ وَنِسَاؤُكُمْ أَحَبُّ إِلَيْكُمْ، أَمْ أَمْوَالُكُمْ؟" واتا: ئەبینن ئەو خەڵکەم لە گەڵە و منیش بەشم کردوون بە سەریاندا، کامەتان بە لاوێ خوشە و یستەرە پێتان بدرێتە وە، ئن و مندالتان یان سەرۆکەکان؟ وتیان: ئێمە ئن و مندالتان بە هیچ شتێکی تر بەراورد ناکەین، فەرمووی: "إِذَا صَلَّيْتُ الْغَدَاةَ فَقُومُوا فَقُولُوا: إِنَّا نَسْتَغْفِرُ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْمُؤْمِنِينَ وَتَسْتَغْفِرُ بِالْمُؤْمِنِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يَرُدُّوا عَلَيْنَا سَبِيئَنَا" واتا: ئەگەر نوێژی بە یانێیمان کرد، ئێوێ هەلسن بڵێن: بە تکای پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) داوا لە باوەرداران دەکەین و بە تکای باوەردارانیش داوا لە پەيامبەری خوا دەکەین سەبایە کانمان بۆ بگێڕنە وە.

کە نوێژی بە یانێی کرا و هەلسان و ئەوەیان وت، پەيامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "أَمَّا مَا كَانَ لِي وَلِبَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَهُوَ لَكُمْ، وَسَأَسْأَلُ لَكُمْ النَّاسَ" واتا: ئەوەی بۆ من و ئەوەکانی عەبدولموتەلیب بوو ئەوێ ئە تانده مەوێ، بۆ ئەوێ تر لە خەڵکی داواتان بۆ دەکەم.

کۆچەرەکان و پشتیوانان وتیان: ئەوەی بۆ ئێمە بوو و ئەیدەینە پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم). ئەقرەعی کوپی حابس وتی: بەشی خۆم و ئەوەی تەمبە نادەینە وە. عویەینە کوپی حصن وتی: بەشی خۆم و فزارە نادەینە وە. عەباسی کوپی مرداس وتی: من و ئەوەی سولەیمیش نایدەین، بەلام ئەوەی سولەیم وتیان:

ئه‌وه‌ی به‌شی ئیمه‌ بووه‌ بۆ په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم). عه‌باسی کوری مرداس وتی: ئیوه‌ منتان شه‌رمه‌زار کرد. په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "إِنَّ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ قَدْ جَاءُوا مُسْلِمِينَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ سَبِيَهُمْ، وَقَدْ خَيْرْتُهُمْ فَلَمْ يَغْدِلُوا بِالْأَبْنَاءِ وَالنِّسَاءِ شَيْئًا، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُمْ شَيْءٌ فَطَابَتْ نَفْسُهُ بِأَنْ يَرُدَّهُ فَسَبِيلُ ذَلِكَ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَسْتَمْسِكَ بِحَقِّهِ فَلْيُرِدْ عَلَيْهِمْ وَلَهُ بِكُلِّ فَرِيضَةٍ سِتُّ فَرَائِضَ مِنْ أَوَّلِ مَا يَفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا"، واتا: ئه‌مانه‌ به‌موسلمانیتیی هاتوونه‌ ته‌ لای من، ئه‌وانم سه‌رپشک کرد، ژن و مندالیان به‌هیچ شتیکی نه‌گۆرپیه‌وه‌، هه‌رکه‌سی ژن و مندالی ئه‌مانی به‌رکه‌وتووه‌ و به‌دله‌وه‌ ده‌یگێرپیتته‌وه‌ بیگێرپیتته‌وه‌، هه‌رکه‌سیکیش ئه‌یه‌وی پشکی خۆی بیاریزی، با ئه‌وه‌یان بۆ بگێرپیتته‌وه‌ و به‌رانبه‌ر به‌هه‌ر که‌سیک زگ و زای شه‌ش جاری بۆ نه‌بی.

خه‌لکه‌که‌ وتیان: ئیمه‌ به‌دله‌وه‌ بۆ په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌یگێرپینه‌وه‌. په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: "إِنَّا لَا نَعْرِفُ مَنْ رَضِيَ مِنْكُمْ مِمَّنْ لَمْ يَرْضَ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إِلَيْنَا عُرْفَاؤُكُمْ أَمْرُكُمْ"، واتا: ئیمه‌ نازانین کامه‌تان رازین و کامه‌تان نارازین، بگه‌رپینه‌وه‌ و گه‌وره‌کانتان بۆچوونی ئیوه‌مان بۆ به‌یتتی.

ئه‌وانیش ژنان و مناله‌کانیان گه‌راندوه‌ و په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) هه‌ر سه‌بایه‌یه‌ک به‌رگتیکی قیپیتی کرده‌ به‌ری.

٢٩- ئاماژهدان به‌هه‌ندی له‌و بابه‌ته‌ فیه‌ی و حیکمه‌تانه‌ی له‌و شه‌رده‌دا هه‌بوون

خوای گه‌وره‌ به‌ئینی به‌په‌یامبه‌ره‌که‌ی دابوو، که‌ به‌ئینی راستگویانه‌یه‌، به‌ئینی پی دابوو که‌ مه‌که‌که‌ی فه‌تخ کرد، خه‌لکیی به‌کۆمه‌ل کۆمه‌ل دینه‌ نێو تایینه‌که‌یه‌وه‌، ته‌واوی عه‌ره‌بی بۆ ملکه‌چ کرد. که‌ فه‌تخی روون هاته‌دی، حیکمه‌تی خوا وه‌ها بوو

دَلَى هَوَازِن و شَوَيْتِكِه و تِه كَانِي رَهَق بِن بَق سَهَر ئِيسْلَام و ئاماده سازين بَق شَهَرِي
په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و موسلمانان، نه وهش تاوه كو فرمانى خوا و
شكودار كړدنې په يامبه ره كه ي و سهر خستنى ثابينه كه ي دهر بخت، تاوه كو
ده سكه و ته كانيان ببيتته سوپاسيك بَق نه هلى فه تح، تاوه كو خواي گه وړه په يامبه ري
به نده ي خوى پيشانى نه و هيزه گه وړه يه بدات كه موسلمانان كه نمونه يان
نه بيني بو، جاريكى تر هيچ عه ره بيك نه تواني روويه پرويان ببيتته وه، تاوه كو زوريك
حيكمه تي تركه بَق نه وانه دهر كه وي كه ليى راده مي نن.

حيكمه تي خواي گه وړه وه هاي پيويست كړد، سهره تا تاللي شكست بداته
موسلمانان سهر ياري زوري ريژه و تفاقيان، نه وان به هوى فه تحه وه سهر يان
به رز كړد بووه وه و وك په يامبه ري خوايان نه كړد كه چووه مه ككه وه سهر ي نزم
كړد بووه وه وهخت بوو چه ناگه ي له زيني وشتره كه ي بدات وهك ملكه چييه ك بَق
گه وړه يي خواي گه وړه، به وه ي حه ره مي پير وزي بَق حه لا كړد كه له پيشتر و دواتر دا
بَق هيچ كه سيكي حه لال نه كړد وړه، تاوه كو خواي گه وړه رووني بكاته وه بَق نه و
كه سه ي نه يووت: نه مړو به هوى ژماره كه ميه وه ناشكي ين. بيگومان سهر كه وتن
هميشه لاي خواي گه وړه يه، بيه وي ههر كه سي سهر كه وي، نه و كه سه د وړاني
به سهر نايه ت، ههر كه سي كيش بد وړيني سهر خه ريكي بَق په يدا نابي. نه وه خواي
گه وړه بوو سهر كه وتن ثابين و په يامبه ره كه ي هينايه دي نهك نه و زوريه تان كه پتي
سهر سام بوون، نه و زوريه هيچ سوو ديكتان پي ناگه يه ني، بويه هه لهاتن، كه دليان
شكا، نه م ثابته ي بويان نارد و دلياني راگرت: ﴿ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ سَكِينَتُهُ عَلَى رَسُولِهِ،
وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا﴾ التوبة: ٢٦، واتا: له پاش نه وه خوا
ئارامي خوى نارد بَق سهر پيغه مبه ره كه ي و بَق سهر پرواداران وه
سهر بازانيكي (له ئاسمانه وه) نارد خواره وه كه ئيوه نه تانده بينين.

حېكمه تی خوا وه های پښوېست کرد، سهرکه وتن و دهسکه وته کان بداته شکاوه کان:

﴿ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ

الْوَرِثَ ۝ وَنُكِنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا

كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ القصص: ٥ - ٦ ، واتا: نيمه ده مانه ویت (به چاکه ی

خومان) منه ت بنین به سهر نه وانه ی که لاواز و ژیر ده سترابوون له ولاتی (میسر) دا

وه بیان که ینه پېشه و او بیان که ینه میراتگرانی (فیرعون و و شوینکه وتوانی). وه

ده سه لانداریان بکه ین له و زهویه دا وه نیشانی فیرعون و هامان و له شکری

هر دووکیان بده ین له (به نو ئیسرائیلی یه کانه وه) نه وه ی خویان لی ده پاراست.

له وانه: خوی گه وره که ریگری کرد دهسکه وته کانی مه ککه به سوپا بدریت و هیچ

دهسکه وتیکیان له و شاره بو نه بوو نه له تالتوون و نه له زیوو و سه بایه و زهوی و

سوپاش پښوېستی به وکاره کانی هیژ هه بوو، خوی گه وره دلی هاوبه ش

په یدا که رانی جولاند تاوه کو شه پی موسلمانان بکه ن، نه وه ی خسته دلپانه وه

سهره و ت و سامانیان دهر بکه ن و نه وه ببیته به ش و ریژی سهر بازانی خوی و

سهرکه وتن به سهر نه وانه دا به موسلمانان بدات.

له وانه: خوی گه وره به شه پی به در، شه پی عهره بی ده سته پیکرد، به شه پی

حونه ینیش کوتابی پېه ینا، بویه هه ردوو شهر به زیکر (یاد) کوکراوه ته وه و نه وتړی:

به در و حونه ین، نه گه رچی حوت سالیان نیوان بوو، فریشته کان له و دوو شه پرده

شان به شانی موسلمانان شهریان کرد، له هه ردوو شه پرده په یامبه ری خوا (صلی الله

علیه وسلم) ورده به رد و خولی پرژاند به ده موچاوی هاوبه ش په یدا که راندا. به و دوو

شه پرده، پشکووی عهره ب دامرکایه وه که جاریکی تر بیان هوی شه پی په یامبه ری

خوا (صلی الله علیه وسلم) و موسلمانان بکه ن. شه پی یه که م که به در بوو، تووندی

و هیژی عهره بی شکاند، شه پی دووه میش که حونه ین بوو، هیژیانی نه هیشت و

گردبونه وه یانی سهرکز کرد، هیچ ریگه یه کی بۆیان نه هیشته وه ناچار موسلمان بوون نه بی.

له وانه: خوای گه وره به و شه په، دلی خه لکی مه ککه ی راگرته وه، خوشحالی کردن به و سهرکه وتن و ده سکه وته ی ده ستیان که وت، ده رمانی شکانیان بوو، هه روه ها به وه ی شه پ و خراپه ی هوازنی له سهریان هه لگرت.

ئه و بابته فیهیانه ی له و شه په دا هه بوو: نه وه یه، پیویسته پیشه وای موسلمانان چاوساخ و سیخور ره وانه بکات و بجیته نیو دوژمن تاوه کو هه والیان بۆ بهینی، نه گهر پیشه وای بۆی ده رکه وت دوژمن هیزی کو کردوه ته وه و نیازی شه پی هه یه، نابی دابنیشی و چاوه پروانی بکات، به لکو بۆیان به پیکه وی هه روه ک په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به پیکه وت بۆ سهر هوازن تاوه کو له حوته یندا پتیا گه یشت.

له وانه: جائیزه پیشه وای موسلمانان چه ک و تفاق ی هاوبه ش په یدا که ران به کری و به نه مانه ت وه ربگری بۆ شه پی دوژمنان، هه روه ک په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) قه لغانه کانی سه فوانی به کری وه رگرت، له و رۆژه دا سه فوان هاوبه ش په یدا که ر بوو، جاری موسلمان نه بوو.

له وانه: یه کیک له ته واویتی پشت به ستن به خوای گه وره، به کاره ینانی ئه و هۆکارانه یه که خوای گه وره دایناوه بۆ هیئانه دیی ئه و کاره له پوی قه دهر و شه رعه وه، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چوه مه ککه وه و کلای ناسنین له سه ری بوو، له کاتی که دا خوای گه وره پتی فرموو: ﴿وَاللّٰهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ﴾ المائدة: ٦٧، وانا: خوا تو ده پاریزی له خه لکی (که بتکوژن).

له وانه: لیبور دنی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له و که سه ی ویستی بیکوژی، نه یکوشت، به لکو بوی پارایه وه و دهستی به سر سنگیدا هیتاره و وه های لیکرد وه ک نه وه ی دوستی کی خوشه ویستی بی.

له وانه: جائیزه پیشه وای موسلمانان له دابه شکردنی ده سکه و ته کاند ا چاوه پری مرسلمانبوونی بیباوه ران بکات و بینه موسلمان، به وه ده سکه وت و سه بایه کانیان بگپړته وه بویان.

له وانه: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "مَنْ لَمْ يُطَيِّبْ نَفْسَهُ، فَلَهُ بِكُلِّ فَرِيضَةٍ سِتُّ فَرَائِضَ مِنْ أَوَّلِ مَا يَفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا"، و ا تا: هر که سی دلی نارام نابی به که راندنه وه ی ژنان و مندا ل، با بیگپړته وه به ران بهر به نازاد کردنی که سی بیچوری شه ش زگ و زای نازله لی بو نه بی. له مه دا به لکه هیه که جائیزه کویله یان نازله بدری له بری نافرته و به زیاتریشه وه.

۳۰- غه زوهی تانیف له شه والی سالی هه شتی کؤچی

نیبن سه عد نه لی: وتیان: که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ویستی بو تانیف به پیکه وی، توفه یلی کوپی عه مری نارد بو (ذو الکفین) بتی عه مری کوپی حمه ی نه لدوسی تا وه کو بیروخی نی، دا وای لیکرد هاوکاریی له قه ومه که ی بیات و له تانیفدا پیی بگات، نه ویش خیرا ده رچوو بو لای قه ومه که ی و نه و بتی روخاند، ناگری به ردا له ده موچاوی بته که و نه یوت:

يَا ذَا الْكُفَيْنِ لَسْتُ مِنْ عِبَادِكَ

مِلَادُنَا أَقْدَمُ مِنْ مِلَادِكَ

إِنِّي حَشَشْتُ النَّارَ فِي فُؤَادِكَ

واتا: ئہی (ذَا الْكُفَّيْنِ) من بہندہی تۆ نیم، لەدایکبوونی ئیمہ کۆنترہ لەدایکبوونی تۆ، من وا ئاگرم بەرداوہتہ دلہی تۆ.

لەگەڵ چوارسەد کەسی قەومەکہیدا خێرا خواربوویہوہ لەتائیف گەشتنہ پەیامبەری خوا و زریپۆش و مەنجیقی دابەست.^۱

ئێبن سەعد ئہلّی: کە پەیامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەحونہین دەرچوو ویستی رۆشتنی ھەبوو بۆ تائیف، خالیدی کوپی وەلیدی لەپیشدا رەوانہ کرد. سەقیف قەلاکانیان قایم کردبوو، پیویستی یەک سالیان دابین کردبوو، کە لەئەوتاس دۆران، چوونہ قەلاکانیانہوہ و دەرگاکیان لەسەر خۆیان داخست و ئامادەیی جەنگ بوون. پەیامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەرپیکەوت و لەنزیک قەلائی تائیف دابەزی، لەویدا سەریازگەیی کردەوہ، ئەوانیش موسلمانان تیرباران کرد و وەک کولہ ئەکەوتن بەسەر موسلماناندا، کۆمەلێک لەموسلمانەکان برینداربوون و دوانزہ کەسیان کوژران، پەیامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) چوہسەر شوینی مزگەوتی ئەمرۆی تائیف و ئوم سەلەمە و زەینەبی خیزانی لەگەڵ بوو، دوو گومەزی بۆیان دروست کرد، لەماوہی گەمارۆی تائیفدا لەنتوان ھەردوو گومەزدا نوێژی دەکرد، ھەژدە رۆژ گەمارۆی دان.^۲ مەنجەنیقی بۆ سەریان دابەست، ئەوہ یەکەمجار بوو لەئیسلامدا مەنجەنیق بەکاربھێنریت.

ئێبن ئیسحاق ئہلّی: کۆمەلێک لەھاوہلانی پەیامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) چوونہ ژێر زریپۆشیکەوہ و پییہوہ چوونہ لای دیواری تائیف تاوہکو لەوێوہ دزہ بکەنہ ئەو شارەوہ، بەلام سەقیف سکەیی ئاسنی بەئاگر گەرمکراویان ناردە سەریان، بۆیہ لەژێر زریپۆشەکە دەرچوون و لەوکاتەدا سەقیف ئەو موسلمانانہیان تیرباران کرد، پیاوانێک لەموسلمانەکان کوژران، پەیامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم)

^۱ - الطبقات الکبری لابن سعد ۲/ ۱۲۰.

^۲ - ھەمان سەرچاوہ.

وسلم) فرمانی کرد ره‌زی تری سه‌قیف بپرنه‌وه، ئیتر خه‌ل‌کی‌ش ده‌ستیان کرده بپرنه‌وه‌ی^۱.

ئین سه‌عد ئه‌لی: داوایان لی‌کرد له‌به‌ر‌خوا و به‌زه‌یی ده‌سته‌ل‌ب‌گرت: په‌یام‌به‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموی: "فَإِنِّي أَدْعُهَا لِلَّهِ وَلِلرَّحِمِ"، واتا: وا بۆ خوا و به‌زه‌یی وازده‌هینم، بانگی‌کرد له‌ج‌ا‌رده‌ری خۆی تاوه‌کو ج‌ا‌ر بدات، هه‌ر به‌نده‌یه‌ک له‌ر‌قه‌ل‌ایه‌ دابه‌زی و ده‌ریجی بۆ لای ئیمه، ئازاده. به‌وه ده‌ پی‌او و شتی‌ک ده‌رچوون، ئه‌بو به‌کره‌یان تیدا بوو، په‌یام‌به‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) ئازادی کردن و خواردنی هه‌ریه‌که‌یانی سپارده موسلمان، ئه‌وه رۆر سه‌خت بوو به‌سه‌ر خه‌ل‌کی تائیفه‌وه.

رێگه نه‌درا په‌یام‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) تائیف فه‌تح بکات، بۆیه فرمانی کرده عومه‌ری کوری خه‌تاب تاوه‌کو ج‌ا‌ری رۆیشتن به‌خه‌ل‌ک بدات. خه‌ل‌کی له‌وه‌دا کردیانه هه‌را و وتیان: ئارۆین، تائیفمان بۆ فه‌تح نه‌کراوه؟ په‌یام‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموی: "که‌وابوو ئاماده‌بن بۆ جه‌نگ. جه‌نگیان کرد، کۆمه‌لی له‌موسلمانان پیکران، بۆیه په‌یام‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموی: "إِنْ شَاءَ اللَّهُ به‌یانی ده‌پۆین"، به‌وه دل‌خۆش بوون و ملکه‌چی فرمان بوون، ده‌ستیان‌کرده رۆیشتن و په‌یام‌به‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) پیده‌که‌نی^۲.

وترا: ئه‌ی په‌یام‌به‌ری خوا له‌خوا بپارێزه‌وه دژ به‌تائیف، به‌لام په‌یام‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموی: "اللَّهُمَّ اهْدِ ثَقِيفًا وَائْتِ بِهِمْ"^۳، واتا: خواجه هیدایه‌تی سه‌قیف بده و خۆت بیانیه‌نه لای ئیمه.

^۱ - ب‌روانه: سیره‌ی ابن‌هشام ۴/۴۸۳

^۲ - بوخاری، ئیفراحی کردووه (۲۳۲۵).

^۳ - ب‌روانه: الطبقات الکبری لای سعد ۲/۱۲۱.

له تائيف كۆمه لىك شهيد كران، پاشان په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم)
له تائيفه وه دهرچوو بۆ جعرانه، پاشان به بهستنى ثيهرامى عومره وه چروه
ناويه وه، عومره كهى ئه نجام دا و پاشان كه پايه وه مه دينه.

بهش

په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له مانگى رهمه زاندا له ته بوكه وه هاته وه
مه دينه، له و مانگه دا شاندى سه قيف هاته لاي.

يه كىك له قسه و باسه كانيان، نه وه بوو كاتىك په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم)
ئه وانى به جيهيشت، عوروهى كورپى مه سعود به دوايدا رويشت، پيش نه وهى بجيته
مه دينه وه پيگه يشت، موسلمان بوو، په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) داواى
ليكرد به موسلمانيتييه وه بگه رپته وه لاي قه ومه كهى، كه لتيان دهر كهوت له سر
به رزاييه ك بانگى كردن بۆ موسلمان بوون و بويانى تاشكرا كرد كه بوو ته
موسلمان، بويه له هه موو لايه كه وه تيربارانيان كرد، تيريك به ريكهوت و كوشتى.

له داواى كوژدانى عوروه، چهند مانگىك سه قيف مايه وه، پاشان كه بينيان تواناي
شه پى عه ره بى ده وروپهري خويانيان نيه، به يعه تيان دا و موسلمان بوون.

كوپوونه وه تاوه كو پياويك بنيرنه لاي په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) هه روهك
چون عوروه يان ئارد، له گه ل عه بد ياليلي كورپى عه مر قسه يان كرد كه له ته مه نى
عوروهى كورپى مه سعود بوو، پيشنياريان كرد بجيته لاي په يامبهري خوا(صلى الله
عليه وسلم)، به لام ره تيكرده وه، ترسا وهك عوروهى به سر بهيئن، وتى: من نه وه
ناكه م تاوه كو كۆمه لى پياوم له گه ل نه نيرن، نه وانيش يه كدهنگ بوون دوو پياوى
ئه خلاف و سى پياوى نه وهى ماليكى له گه لدا بنيرن كه هه موويان ده بيه شهش
كهس، به رپيخستن له گه ل خويدا تاوه كو هاتنه لاي په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم)،

په یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له پوویه کی مزگه و ته که یدا گومه زیکی بویان دانا وهك وه‌های داده‌نین.

خالیدی کورپی سه‌عیدی کورپی نه‌لعاس له‌نیوان نه‌وان و په‌یامبه‌ری خوادا هاتووچوی ده‌کرد تاوه‌کو نووسراویان نووسی، خالید بوی ده‌نووسین. هر خواردنیکیان بوی به‌اتبایه له‌لایه‌ن په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) لی‌یان نه‌ده‌خوارد تاوه‌کو پیش نه‌وان خالید لی‌ی نه‌خواردبایه و نه‌وه به‌رده‌وام بوو تاوه‌کو بوونه موسلمان.

یه‌کک له‌و داواکاریانه‌یان که داویان کرد له‌په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، نه‌وه بوو بوی ماوه‌ی سیّ سالّ بتی (لات) یان ته‌پروخیښی، به‌لام په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌و داوایه‌ی ره‌تکرده‌وه، داویان کرد بوی دوو سالّ ته‌پروخیښی، ره‌تیکرده‌وه، داویان کرد بوی یه‌ک سالّ ته‌پروخیښی، ره‌تیکرده‌وه، داویان کرد له‌دوای گه‌رانه‌وه‌یان بوی یه‌ک مانگ ته‌پروخیښی، نه‌وه‌شی ره‌تکرده‌وه. به‌و داوایه‌یان نه‌یانویست له‌تانه‌ی ژن و مندال و نه‌فامه‌کانیان رزکاریان بی و حه‌زیان نه‌ده‌کرد به‌پروخاندنی نه‌و بته، قه‌ومی خویان بتوقینن تاوه‌کو کاتی ده‌بنه موسلمان، به‌لام په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ره‌تیکرده‌وه، پیداکریو نه‌بو سوفیانی کورپی حه‌رب و موغیره‌ی کورپی شوعبه بنیری بیروخیښن. داویان کرد نویژ نه‌که‌ن و به‌ده‌ستی خویان بته‌که نه‌شکینن، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموی: "أَمَّا كَسْرُ أَوْتَانِكُمْ بِأَيْدِيكُمْ فَسَنُعْفِيكُمْ مِنْهُ، وَأَمَّا الصَّلَاةُ فَلَا خَيْرَ فِي دِينٍ لَا صَلَاةَ فِيهِ"، واتا: سه‌باره‌ت به‌شکاندنی بته‌که به‌ده‌ستی خوتان، نه‌وه نیمه نه‌و نه‌رکه ناخه‌ینه‌سر نیوه و خومان ده‌یشکینن، به‌لام سه‌باره‌ت به‌نویژ، نه‌وه خیر و خوشی له‌ثایینیکدا نییه نویژی تیدا نه‌بی.

که بوونه موسلمان، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نووسراویکی بویان نووسی، هه‌رودک عوسمانی کوپی ته‌لعاس که مندالتیرینیان بوو، کوبه سه‌رپه‌رشتیاریان، چونکه له‌هه‌موویان پیداگرتیووو بو فیربوونی نیسلام و قورئان.

بەش

ئەو بابەتە فیه‌قیه‌ییانە ی له‌و رووداوه‌دا ده‌ریان‌هێناوه‌:

— جائیزه له‌مانگه پیرۆزه‌کاندا شه‌ر بکریټ و حه‌رامبوون به‌و کاره هه‌لو‌ه‌شاوه‌ته‌وه‌.

— جائیزه پیاو به‌ئاماده‌بوونی ژن و مندالی بجه‌نگی، چونکه په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌و شه‌ره‌دا ئوم سه‌له‌مه و زه‌ینه‌بی له‌گه‌ل بوو.

— جائیزه مه‌نجه‌نیق بو سه‌ر بیباوه‌پان دابنریټ و بو‌ردوومان بکریټ نه‌گه‌ر بگات به‌کوشتنی ته‌وانه‌ی ناکوژدین له‌ژن و مندال.

— جائیزه دارو دره‌ختی بیباوه‌پان به‌پردیته‌وه‌، نه‌گه‌ر هاتوو نه‌و کاره تو‌ربه و لاوازی کردن.

— نه‌گه‌ر کو‌زله له‌گه‌وره‌ی هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ری هه‌له‌ات و خوی گه‌یانه‌ه موسلمانان، ده‌بیته که‌سیکی سه‌ربه‌ست.

— نه‌گه‌ر پیشه‌وای موسلمانان قه‌لایه‌کی که‌مارو دا و بوی فه‌تح نه‌کرا و بینی به‌جیه‌یشتنی له‌به‌رژه‌وه‌ندی موسلماناندا‌یه‌، ناچار نییه زیاتر به‌مینیت‌ره و چاوه‌پوانیی بکات.

— خوای گه‌وره پارانه‌وه‌ی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ی قبول‌کرد، هیدایه‌تی سه‌قیفی دا و خو‌یان هاتن له‌کاتی‌کدا پیشتر شه‌پیشیان کردبوو، کو‌مه‌لی له‌هاوه‌لانیان کوشتبوو، نێ‌ردراوی په‌یامبه‌ری خویان کوشت که

ناردبووی بۆ ناویان تاوهکو بانگه‌وازیان بکات بۆ ئایینی خوا، له‌گه‌ڵ هه‌موو ئەوانه‌دا پاراپه‌وه‌ی خۆی گه‌وره‌ هیدایه‌تیان بدات و دوای شه‌ری لییان نه‌کرد، ئەوه‌ش که‌مالی به‌زه‌یی و سۆز و دڵسۆزیی په‌یامبه‌ری ئازیز بوو(صلی الله علیه وسلم).

- که‌مالی خۆشه‌ویستی ئەبو به‌کری سدیق بۆ په‌یامبه‌ری ئازیز(صلی الله علیه وسلم)، بۆیه داوای له‌موغیره‌ کرد به‌یڵی خۆی مزگینیی هاتنی شاندی تائیف به‌په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) بدات، تاوه‌کو به‌وه‌ دڵخۆشی بکات، ئەمه‌ به‌لگه‌ ده‌دات له‌سه‌ر ئەوه‌ی جائیزه‌ پیاویک داوا له‌براکه‌ی بکات شتیکی گرنگی وده‌ها به‌و بدات تاوه‌کو له‌که‌سیکی نزیک نزیکتربیته‌وه‌.

- ئەگه‌ر له‌توانادا هه‌بوو شوینی هاوبه‌ش په‌یداکردن بپوخێرتیت، جائیز نییه‌ بۆ یه‌ك رۆژیش بۆ به‌یڵرتیت وه‌ك خۆی بمیتیته‌وه‌، چونکه‌ ئەوه‌ دروشمی بیباوه‌ری و هاوبه‌ش په‌یداکردنه‌.

که‌ په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) هاته‌ مه‌دینه و سالی تۆی کۆچی هات، کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کات له‌ئعراب ده‌ستیپێکرد.

٣١- شه‌ری ته‌بوك

له‌مانگی ره‌جه‌بی سالی تۆی کۆچیدا بوو. نین نيسحاق نه‌لی: له‌سه‌رده‌می بیبارانی و سه‌ختیدا بوو، به‌لام کاتی به‌رووبوم پێگه‌یشت و خه‌لکی حه‌زیان ده‌کرد له‌نیو ره‌ز و باخ و سیبه‌ری باخی خۆیاندا بن و حه‌زیان نه‌ده‌کرد له‌و حاله‌دا ده‌ربچن. په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌هر غه‌زایه‌ك ده‌ربچوایه‌ درکه‌ی به‌کارده‌هێنا تاوه‌کو دوژمن نه‌زانی رووه‌و ئەو رێگه‌ ده‌گریته‌به‌ر، ته‌نیا له‌شه‌ری ته‌بوكدا نه‌بی به‌هۆی سه‌ختیی رێگه‌ و که‌رمای تونده‌وه‌ ئەوه‌ی نه‌کرد.

کۆمه لێک له دوو پووان به یه کتریان وت: له گهرمادا دهرمه چن بۆ شه پ، بۆیه خوای گهره ئهم ئایه تهی دابه زاند: ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾ التوبة: ۸۱، واتا: به ئیماندارانیان دهوت لهم وه زنی گهرمایه دهرمه چن بۆ جیهاد.

پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سووربوو له سه ر دهرچوون و فرمانی به خه لک کرد ئاماده بن، هانی دهوله مه ندانی دا له پیناو خوای گهره ببه خشن و و لاخ ئاماده بکه ن، کۆمه لێک پیاوی دهوله مه ند به خشیان، به لام عوسمانی کۆپی عه فان له وه دا به جوړیک سه روه تی به خشی، نمونه ی نه بوو^۱.

ئین سه عد باس ده کات و ئه لێ: هه وال به په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گه یشت که رۆم سوپایه کی زۆری له شام کو کرد و ده ته وه، هیرقه ل خواردنی سالیکی بۆ دابین کردوون و لخم و جوزام و عامله و غه سسانیشی له گه ل خۆیدا هیناوه.

که سانی ئه عراب به عوزر و بیان و ده هاتن بۆلای په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) تاوه کو مۆله تیان بدات دهر نه چن، ئین سه عد ئه لێ: هه شتا و دوو پیاو بوون داوای مۆله تیان کرد. کاتی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به ریکه وت، عه بدوالله ی کۆپی نوبه ی و ئه وانه ی له گه لێ بوون خۆیان دواخست و نه هاتن، چه ند که سیک له موسلمانانیش دواکه وتن و نه پۆیشتن، له وانه که عبی کۆپی مالیک و هیلالی کۆپی ئومه ییه و موراره ی کۆپی ئه لپه بیع و ئه بو خه یسه مه نه لسا لمی و ئه بو زه ر بوون، به لام دواتر ئه بو خه یسه مه و ئه بو زه ر خۆیان گه یانده لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم). په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به سی هه زار سه رباز و ده هه زار ئه سپسواره وه دهرچوو، بیست شه و مایه وه توژی کورت ده کرده وه، هیرقه ل ئه وکات له حیمس بوو^۲.

^۱ - بیروانه: سیره ابن هشام ۵۱۵/۲ - ۵۱۸

^۲ - الطبقات الکبری لابن سعد ۱۲۵/۲.

نېن هيشام نه لى: له نه لزوه رپه وه پيغمگه يشتوه وتى: كه په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) به لاي به رد و تاوړه كاندا روښت، به رگه كهى دابه سر ده موچاويدا و وشتره كهى زياتر تاودا و پاشان فهرمووى: "لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ إِلَّا وَأَنْتُمْ بَاكُونَ خَوْفًا أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ"^۱، واتا: به بى گريان مه چنه خانوه كانى نه وانهى سته ميان ده كرد، نه وهك تووشى نه و غه زه به بېن كه نه وان تووشى هاتن.

نېن نيسحاق نه لى: خه لكىي ناويان لى برا، بى نه وه به په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) يان وت، په يامبه رى خواش (صلى الله عليه وسلم) پاراپه وه، خواى گوره بارانى داباراند تاوه كو نه و خه لكه ناويان خوارده وه و به شى پتويستى ناويان هه لگرت^۲.

پاشان په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) روښت و نه يان بېنى پياوړيك دوا ده كه وت، نه يانوت: فلان دوا كه وت. نه وېش نه يه فهرموو: "دَعُوهُ فَإِنَّ يَكُ فِيهِ خَيْرٌ فَسَيُلْجِئُ اللَّهُ بِكُمْ، وَإِنَّ يَكُ غَيْرَ ذَلِكَ فَقَدْ أَرَاكُمْ اللَّهُ مِنْهُ"^۳، واتا: وازى لي به يتنن، نه گه ر خيږى تيدا بى نه وه خواى گوره به تيوهى ده گه به تيته وه، نه گه ر خيږى تيدا نه بى، نه وه خواى گوره له ده ستى ده تانحه سينتته وه.

كومه لىك له دوو پوړوان له وانه وه ديعه كوپى سابت براى عمرى كوپى عوف و به كيكيان تيدا بوو له نه شجاع هاو په يمانى به نى سه ليمه پييده وترا: مه خشى كوپى حمير به به كتر يان ده وت: وه ها ده زانن شه پى به نى نه سفر وهك شه پى نيوان عه ره به؟! سويند به خوا وهك ده يبينن به يانينى به پت هه لو اسراون - نه مه بى ترساندنى موسلمانان وه ها يان ده وت - مه خشى كوپى حمير وتى: سويند به خوا حه زم ده كرد به كى سه د جه لدمان لى بدرايه، بيگومان ليږه ناجولتينه وه قورنان له باره ي نه م ده مه ته قتيه مانه وه داده به زيت.

^۱ - سيرة ابن هشام ۲/ ۵۲۲.

^۲ - سرچاوه ي پيښور.

په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) به عه ماری کورې یاسری فرموو: "أَذْرِكِ الْقَوْمَ فَإِنَّهُمْ قَدْ احْتَرَقُوا فَمَسْلَهُمْ عَمَّا قَالُوا، فَإِنْ أَنْكَرُوا فَقُلْ: بَلْ قُلْتُمْ كَذًّا وَكَذًّا"، وانا: بکه به وانه وا گریان گرتووه و سووتان، بیرسه چیان وت، نه گهر نکولیان کرد، بلې به لکو نه وه و نه وه تان وت. عه مار رویش بولایان و نه وه ی پیان وت، نه وانیش هاتنه لای په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) عوزریان نه هیڼایه وه، وه دیعی کورې سابت وتی: نيمه تهنیا گالته مان ده کرد، خوی گهرهش نه م نایه ته ی له باره یانه وه دابه زاند: ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ﴾ التوبة: ۶۵، وانا: سویند بیت نه گهر پرسیاریان لی بکه یت به پاستی ده لئن دلنیا بن نیمه هر دمه ته قی و گالته ده که ین.

مه خشیی کورې حمیر وتی: نه ی په يامبهري خوا ناوی خوم و باو کم منی دانیشاندووه. نه و له و نایه ته دا به خشرا، ناوړا عه بدولپه حمان و داوای له خوی کرد شه هید بی و شوینه که ی نه ناسریتته وه، بویه له پوژی په مامه دا کورزا و که س شوینه واری نه دوزییه وه.

که په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) گه یشته ته بوک، فرمانپره وای نه یله هات بولای و له گه لیدا ریکه هوت و جزیه ی پی دا، خه لکی جریا و نه زروحیش هاتن و جزیه یان دا، په يامبهري خواش (صلی الله عليه وسلم) نووسراوی بۆ نووسین و پیی دان.

نبن نيسحاق نه لی: پاشان په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) خالیدی کورې وه لیدی نارد بولای نوکه یدر دومه، نوکه یدری کورې عه بدولمه لیک بوو، پیاوړکی کیدنی گاور بوو، پاشای کینده بوو. په يامبهري خوا (صلی الله عليه وسلم) به خالیدی فرموو: "إِنَّكَ سَتَجِدُهُ يَصِيدُ الْبَقَرَ"، وانا: نه یبینیتته وه خه ریکی راوه مانگایه. خالد دهرچوو، به پوانینی چاو له قه لاکه ی دور بوو، له مانگه شه ودا

لەسەربان بوو ژنەكەشى لەگەل بوو، مانگەكەش قۇچى دەخشاندا بەدەرگای كۆشكدا، ژنەكەى وتى: نمونەى ئەمەت بىنىووه؟ وتى: نە سوئند بەخوا. وتى: كى ئەمەى بەجىئەشتووه؟ وتى: هیچ كەسى. دابەزى و فرمانى كرد ئەسپەكەى بۇ زىن بكرىت. ئەسپى بۇ ئامادەكرد، چەند كەسكى بىنەمالەكەى لەگەلى دەرچوون، لەوانە براىەكى بوو پىيان دەوت: حەسسان. ئەوانىش بەدواياندا دەرچوون. ئەسپسوارەكانى پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) پىيان گەىشت و خویان گرت و براكەشیان كوشت. عەباىەكى ئاورىشىمى بەئالتوون چىراوى لەبەر بوو، خالىد لەبەرى دایكەند و ناردى بۇ پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) پىش ئەوہى خۆى بگاتەوہ لای. خالىد ئوكەیدرى هینا بۇ لای پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) و خوینى پاراست و لەسەر جزىہ لەگەلى رىككەوت، پاشان ئازادى كرد و گەراپەوہ دىيەكەى خۆى^۱.

ئىبن ئىسحاق ئەللى: پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) دە شەو و شتى لەتەبوك ماپەوہ و ئەوتى تىپەر نەكرد، پاشان بەكاروان گەراپەوہ مەدینە^۲.

لەگەرانەوہ لەتەبوك، پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووى: «إِنَّ بِالْمَدِينَةِ لَأَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا قَطَعْتُمْ وَاَدْيَا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟ قَالَ: " نَعَمْ، حَبَسَهُمُ الْعُدْرُ »^۳، واتا: لەمەدینەدا خەلكانىك هەن، هەر رىكە و دۆلىكتان بېرى بى لەگەلتاندا بوون. وتیان: ئەى پەيامبەرى خوا ئەوان لەمەدینەن و نەهاتن؟ فەرمووى: بەلى، بەلام عوزرىك هۆكار بوو نەتوانن لەگەلتاندا دەرېچن.

^۱ بروانە: سيرة ابن هشام ۲/۵۳۶.

^۲ سەرچاومى پىشوو.

^۳ بوخارى (۲۸۳۹) و موسليم (۱۹۱۱) ئىخراجیان كرىووه.

۳۲- بابہ تی مزگہ وتی نہ لڑہار کہ خوا و پہ یامبہ رگہ ی رتیان کردوہ نویری
تیدا بکریٹ و پہ یامبہ ری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) رووخاندی

پہ یامبہ ری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ تہ بوکہ وہ دہ ہاتہ وہ، دابہ زیہ (ذی اوان)،
یہ ک کاترمیر ماوہی مابو بگاتہ مہ دینہ، دہ ستہ ی مزگہ وتی زرار ہاتبوون، وتیان؛
نہ ی پہ یامبہ ری خوا، نیمہ مزگہ وتیکمان دروست کردوہ بۆ تہ خوش و خاوەن
بیویستی و شہوانی سہ رمای زستان، حەز دہ کەین بیی بۆ لامان و لەوی نویرمان بۆ
بکە ی، پە یامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "إِنِّي عَلَى جَنَاحِ سَقَرٍ وَحَالٍ شَغَلٍ،
وَلَوْ قَدِمْنَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَأَتَيْنَاكُمْ فَصَلَّيْنَا لَكُمْ فِيهِ"، واتا: نیمہ وا لە پتی سہ فہرین و
سہ رقالین، نہ گەر خوا ویستی و گہ راینہ وہ دین بۆ لاتان و بۆتان نویری تیدا
دہ کەین.

کہ دابہ زیہ (ذی اوان)، لہ ئاسمانہ وہ ہہ والی نہ و مزگہ وتہ ی پنگہ یشت، بانگی کرد
لہ مالیکی کوپی نہ لدوخشم برای نہ وہ ی سہ لیمہ ی کوپی عہ وف و مہ عنی کوپی
عہ دی نہ لعجلانی، فەرمووی: "انطلقا إلى هذا المسجد الظالم أهلُهُ فَأَهْدِمَاهُ
وَحَرِّقَاهُ"، واتا: بیون بۆ نہ و مزگہ وتہ ی خہ لکە کە ی ستہ مکارن، بیروخینن و
بیسوتینن. ہہ ردوکیان خیرا دەرچوون تاوہ کو گہ یشتہ نہ وہ ی سالمی کوپی
عہ وف کہ دہ ستہ ی مالیکی کوپی نہ لدوخشم بوون. مالیک بہ مہ عنی وت: چاوہ پی
بکہ تاوہ کو لای کہ سوکارم ناگر دہ مینم. چوہ مالہ وہ و چلہ دار خورمایہ کی مینا
و بہ ناگر گپی دا، پاشان بہ تووندییہ وہ دەرچوون و چوونہ ناو مزگہ وتہ کە وہ و
ناگریان تی بہ رد و روخاندیان کہ خہ لکە کە ی تیدا بو، بلاوہ یان لی کرد، خوی
گہ و دہ نہ م ئایہ تہ ی دابہ زاند: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا
بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِصْرًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا
الْحُسْنَ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (التوبة: ۱۰۷)، واتا: ① لہ ناپاکان) نہ وانہ ی

مزگه‌وتیکیان دروست کرد بۆ زیان گه‌یاندن (به موسلمانه‌کان) و خوانه‌ناسی و جیاوازی خستنه‌نیوان ئیمانداران و بۆ چاره‌پوانی کردنی که‌سانیک که‌ دزایه‌تی خوا و پیغمبره‌که‌یان کردوه له‌وه‌و پیش بیگومان (ئه‌و دوو پووانه‌) سویند ده‌خۆن (ده‌لێن) ته‌نها چاکه‌مان ویستوه به‌لام خوا شایه‌تی ده‌دات که به‌پاستی ئه‌وانه‌ درۆزن.

به‌ش

که به‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌مه‌دینه نزیکبوویه‌وه، خه‌لکی ده‌رچوون بۆ پیشوازی و ژنان و منالان ده‌رچوون و ئه‌یانووت:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّاتِ الْوَدَاعِ
وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لِلَّهِ دَاعِي

واتا: له‌پریگای (ثَنِيَّاتِ الْوَدَاعِ) هوه مانگی چوارده‌مان لی ده‌رکه‌وت، له‌وه‌ی خوا بۆ ئیمه‌ ناردی، سوپاسگوزارییمان له‌سه‌ره‌.

به‌ش

کاتی به‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاته مه‌دینه‌وه، سه‌ره‌تا چوه مزگه‌وت و دوو رکات نویژی تیدا کرد، پاشان دانیشت بۆ خه‌لک، ئه‌وانه‌ی نه‌هاتبوون و له‌گه‌لیدا ده‌رنه‌چوون هاتن، ده‌ستیان کرده عوزر هینانه‌وه و سویندخواردن بۆی، هه‌شتا و شتی پیاو بوون. به‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) قسه‌ی رواله‌تی لییان قبول کرد و به‌یعه‌تی ئه‌وانی وه‌رگرت و داواي لیخۆشبوونی بۆیان کرد، نه‌ینیه‌کانیشیانی دایه ده‌ست خوا. که‌عبی کوری مالیک هات بۆلای، که سه‌لامی لیکرد، بزه‌ی تووچه‌ی به‌پوودا کرد، پێی فهرموو: "وه‌ره". ئه‌لی: هاتم تاوه‌کو

له به رده میدا دانیشتم. فہرمووی: "مَا خَلَقَكَ، أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ؟" ،واتا: چی بووہ ھۆکاری دواکہوتن و نہہانتت، ئہی تۆ کاروبارت ریک و تہواو نہبوو؟ وتم: بہریؑ واللہ ئہی پە یامبہری خوا، ئہگەر لای یەکیکی تر بووایەم لەئەھلی دنیا، ئہوہ بیانوو یەکم دەدۆزییەوہ، بەلام دەزانم ئہگەر ئەمۆ ھۆکاری درۆینەت بۆ بەینمەوہ، خوای گەورە لەدژم توورپەت دەکات، بەلام راستییت بۆ باس دەکەم و ئومید دەکەم بەو راستییە لییووردنی خوا دەستبخەم، نہ سویند بەخوا عوزر و بیانووم نہبوو لەو دەرئەچوونەدا، سویند بەخوا هیچ پێویستی و ناچارییەک لەئارادا نہبوو. پە یامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمووی: "أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فَيْكَ"،واتا: ئەمە راستە و راستت وت، بەلام ھەڵسە تاوہکو خوای گەورە بپارت لەبارەوہ دەدات.

ھەڵسام، پیاوانیکی نہوہی سەلیمە ھەڵسان و دوامکہوتن و سەرکۆنەیان کردم، وتم: لەم کارەدا کەسی تر وەک من ھەیە؟ وتیان: بەلێ دوو پیاو ھەیە، ھەمان قسە ی تۆیان کردوہ و ھەمان فەرماشتی تۆی بەوان داوہ. وتم: ئہو دووانہ کین؟ وتیان: موارە ی کوپی ئەلپەبیع ئەلعامری و ھیلالی کوپی ئوممەبیە ئەلواقیفی. دوو پیاوچاکی بەشداربووی بەدریان پیشان دان کہ پیشەنگیان تیدا بوو، منیش رویشتم.

پە یامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) نہھیکرد لەموسلمانان سەلامان لی بکەن و قسەمان لەگەڵدا بکەن، پشتیان تی کردین، تەنانت زەویش حەزی بەچارەمان نہدەکرد.

کہ نوێژی بەیانیم کرد، بەیانیی پەنجا رۆژی ئہو رووداوہ و لەسەر بانئ مالہوہ نوێژم کرد، گویم لەدەنگیک بوو لەسەر چیای سەلەوہ بەدەنگی بەرز ھاواری کرد: ئہی کەعبی کوپی مالیک مزگینیی بدە. یەکسەر چوومە سجود و زانیم لەلایەن خوای گەورەوہ مزگینیی ھاتوہ و پە یامبہری خوا لەکاتی نوێژی بەیانیدا تەوہی خوای بۆ ئیمە راگەیانندوہ.

۳۳- نامه ژدان به هندی بابه تی فیهی و سوودی نه و غزایه

- جائیزه له مانگه پیرۆزه کانداه شه پر بکریټ.
- راگه یاندنی پیشه وای موسلمانان به خه له که ی به وه ی نه گهر نیازه که ی
ناشکرا بکه ن، زیانیان پی دهادت، بویه بیشارته وه و دهری نه خن تاوه کو
بوی ناماده ساز ده بن.
- پیشه وای موسلمانان که سوپای خسته حاله تی ناماده باشیه وه، ده بی
ناماده باش بن و هیچ که سی به بی مؤله تی خوی دوانه که وی.
- هر وه ک چون جیهاد کردن به گیان واجیبه، به سه روهت و سامانیش واجیبه.
- نه وه ی له و غزایه دا عوسمانی کوپی عه فان پیی دهر که وت و پییه وه پیشی
خه لکی که وت، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "مَا ضَرَّ
عُثْمَانَ مَا فَعَلَ بَعْدَ الْيَوْمِ"، واتا: به و کاره ی عوسمان نه نجامی دا، له مپرووه
نیتر هیچ کاریک زیان له باوه ری عوسمان نادات.
- نه وه ی سه ره وتی نییه لی بیه خشی، پیویسته توانای جهسته یی بیه خشی.
- پیشه وای موسلمانان نه گهر سه فهری کرد، په کیک له دوا ی خوی به جیبه یلی
بو سه رپه رشتی کردنی خه لکی لاواز و خاوه ن عوز و ژنان و مندان.
- ناوی بیردکانی سه مود جائیز نییه بخوریته وه و چیشتی پی لی بنریت و
هه ویری پی بشیلریت و ته هراتی پی ناکریت، جائیزه ناژه لانی پی ناو
بدریت ته نیا بیر (الناقه) نه بی.
- هر که سی به شار و شوینی نه وانه دا تیپه رپوو که خوا ی گوره غزه بی لی
گرتبون و سزای داو ن، نابی بجیته ماله کانیا نه وه و تیایدا بمینیته وه،
به لکو ده بی هه نگاهه کان خیرا بکات و بهر که که ی به خویه وه بگوشی تاوه کو

نرمینزی ئیخراعی کردووه (۲۷۰۱).

لهو شوینه دهردهچی، به گریان و په ند وهرگرتن له سهره نجامی نه وانه
بچیته نه و شوینه وه.

- په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه فهدا نویژی کوده کرده وه.
- په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بیست روژ له ته بوکدا مایه وه نویژی
کورت ده کرده وه.

- دوو پووانی نه کوشت، له باره یانه وه بیباوه پی روون و ناشکرای
پیگه یشته (الکفر الصریح).

- په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: «إِنَّ بِالْمَدِينَةِ لَأَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ
مَسِيرًا وَلَا قَطَعْتُمْ وَاْدِيًا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟
قَالَ: " نَعَمْ، حَبَسَهُمُ الْعُدْرُ »، واتا: له مه دینه دا خه لکانیک هه ن، هر ریگه و
دولیکتان بری بی له گه لئاندا بوون. وتیان: نهی په یامبه ری خوا نه وانه
له مه دینه ن و نه هاتن؟ فهرمووی: به لی، به لام عوزرک هؤکار بوو نه توان
له گه لئاندا ده ریچن.

نهم له گه لېوونه به دل و خه م و په ژاره وه بوو، نهك وهك نه وهی خه لکانی نه فام
واده زانن به جهسته له گه لیان بوونه.

- سوتاندنی شوینی سهرپیچی و تاوان که تیایدا سهرپیچی خوا و
په یامبه ره که ی ده کریت، ده پوخیتریت، هه روهك په یامبه ری خوا (صلی الله
علیه وسلم) مزگه وتی زه راری سوتاند.

- جائیزه شیعر به و که سه دا بووتریت که دیته وه، شیعریک بی حهرامی
له گه لدا نه کریت وهك شمشال و دوزله و موسیقا و نامیره کانی، شیعر
تابه جی و حهرام نه بی.

- لەو حیکمەت و سوودە زۆرانەى لەبارەى ئەو سى کهسەو هاتووە که بەشداری دەرجوونە که نه بوون، ئاماژە دەکەینە هەندى لەو حیکمەت و سوودانە:
- جائیزە هەوال بەکەسى بدریت لەبارەى که مەترخەم بوونى لە ئاست گوێرایە لى خوا و پەيامبەرە کهى و هۆکارى ئەو و سەرەنجامە کهى.
- ئەگەر کهسى دەر فەتى خواپەرستى بۆ هەلکەوت، پێویستە بيقۆزیتەو و دەستپیشخەرى بۆ بکات، دواى نەخات و ئەمرو بەیانى نەکات.
- سى جور پیاو دواکەوتن و لەگەڵ پەيامبەر (صلی الله علیه وسلم) دەر نه چوون: یان دوو پووی بەسەردا زال بوو، یان کەسىک عوزى هەبوو، یان ئەوەى پەيامبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) بەسەر پەرشتیاری مەدینە و ئەوەى بۆ بەرزەو نەدییه ک هیشتى لە مەدینە بمینیتەو.
- سوننەتە بۆ ئەو کەسەى لەسەفەر دەگەریتەو، بە دەستنوێژەو بیتە شار و شوینى خۆیەو و سەرەتا بچیتە مالى خوا پێش چوونى بۆ مالى خۆى و لەمژگەوتدا دوو رکات بکات.
- پەيامبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) رووى ئاشکرای موسلمانیتى دوو پووانى قبول دەکرد، نەینىیه کانیشیان ئەگەر پاندەو بۆ لای خواى گەرە و حوکمی دیار و روالەتى دەدا و لەسەر زانینى نەینى و ناخیان سزای کەسیانى نە دەدا.
- پێشەوا و فەرمانرەوا وەلامى سەلامى کەسىک نە دەنەو کە رووداویکی خولقاندوو، ئەو هەش بۆ تەمبیکردنى ئەو کەسە و ئاگادارکردنەو کە سانی تر.
- بزه کردن به توو پەى هەیه هەرەک چۆن بزەى سەرسامبوون و خوشحالبوونیش هەیه.

بهش

له نه ميگردنی په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سه لامکردن له و سى که سه له نيو کوى نه وانه ي به شدار نه بوون و دواکه و تن، به لکه هيه له سه رسه رپاستيى نه و سى که سه و دروژنيى نه واني تر، ويستی قسه له گهل نه و راستگويانه دا نه کات و له سه ر نه و تاوانه ته مبييان بکات، به لام هرچي دوو پووانه، نه وه تاوانه که يان گه وره تره له وهى قسه يان له گهلدا نه کريت، دهرمانى نه و دهرده، سوود به نه خوشيى دوو پوويى ناگه يه ني. خواى گه وره له سزاي تاوانه کاندا تاو هها مامه له له گهل به نده کانيدا ده کات، ته مبيى به نده ي باوه پداري خوى ده کات به نه نجامداني که مترين هه له و ساتمه يه ک، تاوه کو هه ميشه نه و به نده يه وريا و به ناگايى، به لام نه گهر نه و به نده يه ي له به رچاو که وت و به لايه وه سووک بوو، وازي لى ده هيني و نه هيلى به تاواني خويه وه سه رقال بى، هرچکاتى نه و به نده يه تاواني بکات، نيعمه تيکي پى ده دات، به لام به نده ي له خوبايى وه ها ده زاني نه وه ريزي خوايه بو نه و، نازاني خودى نيهانه يه و خواى گه وره به وه ده يه وي سزا سه ختي بدات، نه و سزايه ي که سزاي هاوشيوه ي نيه، هه روه ک له فه رموده ي مه شهorda هاتروه: "إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا عَجَّلَ لَهُ عُقُوبَتَهُ فِي الدُّنْيَا، وَإِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ شَرًّا أَمْسَكَ عَنْهُ عُقُوبَتَهُ فِي الدُّنْيَا، فَيَرُدُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِذُنُوبِهِ"، واتا: نه گهر خواى گه وره ويستی خير و چاکه ي بو به نده يه کي هه بوو، له دونيادا سزاي ده دات، به لام نه گهر خير و چاکه ي بو به نده يه ک نه ويست، له دونيادا سزاي لى دوورده خاته وه و بوى ده خاته قيامه ت.

^۱ - ترميزى شيخراجى کردوه (۲۳۹۶).

بهش

- له وانه: گه وره يي نه نذاږي راستگويي و په يوه ستبووني به خته وره يي د نړيا و ناخبره و و زگار بوون له خراپيې حالې د نړيا و ناخبره و به راستگويي وه. خواي گه وره هر که سي زگار بکات به وې راستگويي وه و زگار د ده کات، هر که سي کيش له نيوبيات به وې دروه له نيوې د ده بات. بيگومان خواي گه وره فرماني کرد و به بنده باوه پداره کاني به وې له گه راستگوياندا بن و فرموده يي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (التوبة: ۱۱۹، واتا: ئه ي ئه وانه ي پرواتان هيناوه خوتان بپاريزن له (توله ي) خوا وه له گه راست گوياندا بن و له پيزي نه واندان.

۳۴- حه جي نه بو به کري سديق (خواي ئي رازي بي) له سالي نوي کوچي دواي هاتنه وې له ته بوك

ئين ئيسحاق ئه لي: په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) دواي گه پانه وې له ته بوك، روزه کاني دواتري رده زان و شه وال و زليقيعه مایه وه له مه دينه و پاشان له سالي نوي کوچيدا نه بو به کري به ميري کاروباري حه ج نارد تاوه کو حه جي باوه پداران راپه پيښت، هاو به ش په يداکه ران نه و ساله نه چوون بق حه ج. نه بو به کرو باوه پداران دهرچوون بق حه جکردن^۱.

ئين سعه ئه لي: نه بو به کرو به سي سعه که سوه له مه دينه دهرچو، په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) بيست و شتري له گه لدا نارد و به ده ستي خوي دياي و نيشاني کرد و نه بو به کريش پيښ و شتري له گه ل خويدا يرد^۲.

^۱ - بېوانه: سيرة بن هشام ۵۴۲/۲

^۲ - الطبقات الكبرى لابن سعد ۱۷۲/۲

ئین ئیسحاق ئالی: لہئے نجامی ھلوه شانندنه وهی په یمانی نیوان په یامبهری خوا(صلی الله علیه وسلم) و ھاوبهش په یداکه راندا (برآءة) دابهزی، علی کوری ئه یو تالیبیش له سهر وشتی(الغضباء) که هی په یامبهری خوا بوو(صلی الله علیه وسلم) دهرچوو بو حج^۱.

ئین سهعد ئالی: ئه بو به کر پیووت: ئایه په یامبهری خوا(صلی الله علیه وسلم) توی کردووه ته سهرپرشتیاری حج؟ وتی: نه، به لکو ناردوومی(برآءة) به سهر خه لکدا بخوینمه وه و ماوهی به لئین به که سانی به لئین پیدراو رابگه یه نم^۲.

خوی و ئه بو به کر حه جیان بو خه لکی راپه راند ھه تا روژی قوربانیکردن هات، علی کوری ئه بو تالیب ھه لسا و لای جه مره جاپی دا بو خه لک، جاردانی ئه و فرمانه ی په یامبهر(صلی الله علیه وسلم) داویتی و په یمانی ھه موو په یمان پیدراوی بگپرتته وه، وتی: ئه ی خه لکینه! مروقی بیباوه پ ناچیتته به هه شته وه، له دوی ئه م ساله مروقی ھاوبهش په یداکه ر تابی حج بکات، به پروتی به دهوری که عبه دا ته واف ناکریت، ھه رکه سی لای په یامبهری خوا(صلی الله علیه وسلم) به لئین و په یمانکی ھه یه، ھه تا ماوهی دیاریکراو به رده وام ده بی.

۲۵- هاتنی شانددگانی عه رهب و ئه وانی تر بولای په یامبهری خوا(صلی الله علیه وسلم)

شاندي سه قيف هاتن هه روهك له میانه ی غه زوهی سه قیفدا باسما ن کرد.

له چیرۆکی ئه و شانندنه دا ئه مه تیده گه ین:

- جائیزه مروقی ھاوبهش په یداکه ر بپریتته مرکه وت، به تاییه ت ئه گه ر ئومیدی

ئوهی لی بکریت ببیتته موسلمان و قورنانی به گویدا بخوینریتته وه و نیسلام

و به رستنی پیشان بدریت.

^۱ - بېروانه: سيرة ابن هشام ۲/ ۵۴۵-۵۴۶.

^۲ - الطبقات الكبرى لابن سعد ۲/ ۱۲۸.

- نه وهی شایسته بی به نه میری و پیشه وایه تی قه ومیک، نه ویا نه که باشتیرینه و زاناترینه به قورئان و تیگه یشتووترینه به ئایینی خوا.

- روخاندنی شوینی هاوبه ش په یدا کردن، نه و شوینه ی کراوه ته مالی بته رستی و هاوبه ش په یدا کردن، روخاندنی، شیرینترین شتی که به لای خوی گوره و په یامبه ره که یوه و بۆ موسلمانانیش به سوود تره له روخاندنی قومارخانه و شوینی خراپه کاری، حالی نه و گومز و شوینانه ش هه مان شته که له سهر نه و گورانه دانراون که له جیاتی خوا ده په رسترن و خاوه ن گوپ شان به شانی خوی گوره په رستن ده کرین، بیگومان دروست نییه له گه ل بونی ئیسلام له و شوینه دا نه و شتانه بوونیان هه بی.

- موسته حه به له شوینی بتی په رستراودا مزگوت دروست بکریت، له و شوینه ی پیشتی بته رستی کراوه، خواپه رستی بکریت به بی هاوبه ش بۆ بریاردان.

به ش

ئین ئیسحاق نه لی: که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) مه کک ی فتح کرد و له ته بوک بوویه وه و سه قیفیش موسلمان بوون و به یعتیان دا، له هه موو لایه که وه شانده کانی عه رب هاتنه لای، پۆل پۆل له هه موو لایه که وه هاتنه نیو ئیسلامه وه^۱.

^۱ - بروه: سیره ابن هشام ۲/ ۵۵۹-۵۶۰.

به شش سیئەم: پزیشکی په یامبه رایه تیی

۱- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پزیشکیدا

نه خوشی دوو جوړه: نه خوشییه کانی دل، نه خوشییه کانی جهسته، هردوو جوړیش له قورئاندا باس کراون.

نه خوشییه کانی دل دوو جوړه: نه خوشی شوبه و گومان، نه خوشی شه هوت و گومپایی، هردوو جوړ له قورئاندا باس کراون. خوی گوره له باره ی نه خوشی

شوبه و گومان وه نه فهرمووی: ﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا﴾ البقره:

۱۰ ، واتا: له دلیاندا نه خوشی (ناپاکي) هیه خواش نه خوشی یه که ی زورتر کردن (به هاتنی قورئان).

هه روه ما فهرموویه تی:

﴿وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا﴾ المذثر: ۳۱ ، واتا: تا بلین نه وانه ی که نه خوشی (ناپاکي) یان له دلایه وه بی پرواکان، خوا چی مه بهسته بهم ژماره یه که له غه ریپیدا وه که مه ته ل وایه.

خوی گوره سه بارهت به و که سه ی بانگ ده کریت بولای برپاری قورئان و فهرمووده، که چی ره تیده کاته وه و پشت هه لده کات، ده فهرموویت: ﴿وَإِذَا دُعُوا إِلَى

اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ (۴۸) وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَى اللَّهِ مُذْغِبِينَ

﴿۴۹﴾ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ آيَاتُنَا وَمَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبُحُرِ مَنَاقِبُ وَمَا لِيَوْمَ لَا يَحْكُمُونَ أَنِ اللَّهُ عَلِيمٌ غَفُورٌ ﴿۵۰﴾ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ

الظَّالِمُونَ ﴿۵۱﴾﴾ النور: ۴۸ - ۵۰ ، واتا: کاتی که بانگ بکرین بۆ لای (شهریعتی) خوا

و پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) بۆ نه وه ی حوکم بکات له نیتوانیاندا یه کسه ر

کو مه لیک له وانه پوو وه رده گپن. به لām نه گه ر (له حوکمدانه که دا) حقه که بۆ نه وان

بیت دین بۆ لای (حوکه که) به وپه پی ملکه چیه وه. نایه دل کانیان نه خوشی تیدایه

يان له گوماندا بوون يان ده ترسن خواو پيغمبره كه ي (صلى الله عليه وسلم) سته ميان لى بكن (نه خير هيچ له وانه نيه) به لكو نه وانه هر خويان سته مكارن. نه وه نه خوشي گومان و شوبه بوو.

هر چي نه خوشي شه هوه ته، نه وه خواي گوره له باره يوه فهرموويه تي: ﴿يُنْسَاءُ الْبَيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا﴾ (٣٢) الاحزاب: ٣٢، واتا: نه ي ژنانى پيغمبره (صلى الله عليه وسلم) نيوه وهك هيچ يهك له نافرته تاني ديكه نين نه گره خوتان بپاريزن و له خوا بترسن كه واته به خه مزه و نازه وه قسه مه كه ن (وهك نافرته تاني ره وشت نزم) نه وه كو نه وه ي كه دلى نه خوشه (دهرون نزمه) نيازى خراب بكات (كه واته) قسه ي چاك و به جي بكن.

نه وه نه خوشي شه هوه تي داوينپسييه، خواش زاناره.

هر چي نه خوشييه كانى جه سته يه، نه وه خواي گوره فهرموويه تي: ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ﴾ (٦١) النور: ٦١، واتا: كويز گوناهاى له سهر نيه و شهل گوناهاى له سهر نيه هره ها نه خوش گوناهاى له سهر نيه. له حج و روژور و ده ستنويزدا باسى نه خوشي جه سته ي كرده وه، نه وه ش له بهر هويكي ناوازه و به هويوه گهره يي قورئانت بق دهرده كه وي، بق كه سي لتي تيبيكات نه وه به سه و پويستي به شتي تر نابي، نه ويش نه وه يه ريساكانى پزيشكي جه سته يي سي شته: پاراستنى له شساغى، خو پاراستن له هر شتيك بيته مايه ي نازار، خالي كرده وه ي شته خراپه كان له جه سته دا. خواي گوره له وسى شوينه دا نه وسى شته ي باس كرده وه.

له نايه تي روژوردا فهرموويه تي: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ (البقرة: ١٨٤)، واتا: هر كه سيك له نيوه نه خوش بوو يا له سه فهردا

بوو(وه به پۆژوو نه بوو) نه وه پيويسته به نه ندازه ي نه و پۆژانه ي(به پۆژوو نه بووه) قه زاي بکاته وه له پۆژاني تر دا.

خوای گه وره ريگه ي داوه كه سي نه خوش به هوي عوزي نه خوشييه وه به پۆژوو نه بي، ريواريش له بهر پاراستني له شساغي و هي زي تاوه كو بتواني سه قه ره كه ي بکات، به پۆژوو نه بي، چونكه به هوي جو له ي زۆره وه نه گه ر به پۆژووي، نه وه مه ترسي نه خوشكه وتن و كه مبوونه وه ي هي زي لي ده كریت، چونكه نه خواردن و نه خواردنه وه هي زي لاواز ده كات، بوي ده تواني به پۆژوو نه بي تاوه كو هي زي خوي بپاري زي.

له نايه تي حه جدا نه قه رموي: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكَ﴾ البقرة: ١٩٦، واتا: هه ركه سيك له ئيوه نه خوش بوو يا نازاريك له سه ري دا بوو(نه گه ر سه ري تاشي) بريتيه ك بدات كه پۆژووي(سي پۆژه) يان خيريك يان قوربانيه ك بکات.

خوای گه وره ريگه ي داوه بۆ نه خوش يان نه و كه سه ي نازار له سه ري دا هه يه به هوي نه سپي يان خوران و شتي تره وه، له ئيحرامدا سه ري بتاشي تاوه كو نه و مادده و شته پيسه له سه ري دا نه مي ني و نه و نازار و بي زاريه ي بۆ دروست كر دووه له ژير نه و قژه دا. جا نه گه ر كه سه كه سه ري تاشي، كونه ورديله ي سه ري ده كرینه وه و نه و هه لم و پيسييه ي لي ده ردجي. نه و خاليكر د نه وه يه، هه موو خاليكر د نه وه كاني تري له سه ر قياس ده كریت كه گلدانه وه و هي شتنه وه ي له لاشه دا نازار و نارچه تيي دروست ده كات.

نه و شتانه ي گلدانه وه و هي شتنه وه ي له لاشه دا نازار و نارچه تيي دروست ده كات، ده شته: خوي ني زۆر، مه نيي(تووي زۆر، ميز، پيسايي(پاشه پۆ)، رشانه وه، پژه،

خوا، برسيټي، تينوټي، هريهك لهو ده شته نهگه ر گل بدرينهوه و خالي
نهكرينهوه، هريهكه و دهرديك دروست دهكهن.

هرچي خو پاريزيه، نهوه خوي گوره له نايه تي ده ستنويزدا فهرموويه تي: ﴿وَإِنْ
كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا
مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ النساء: ۴۳، واتا: نهگه ر ئيوه نه خوش بوون يان
له سه فهدا بوون يان كه سيك له ئيوه هاته وه له شوي ني ده ست به ئاو گه ياندنه وه يان
جووت بوون له گه ل خيزانه كانتاندا (يا له يهك كه وتن له گه ل نافرده تاني
نامه حره مدا) نه مجا ئاوتان ده ست نه كه وت نهوه به خو ليكي پاك ته يه موم بكه ن.
خوي گوره ريگه ي به نه خوش داوه له جياتي ئاو، خو ل به كار به يني، وهك
خو پاريزيهك بو جه سته ي له پوه به پوه و نه وه ي هر ئازار و ناره حه تيهك تووش
بي، نه مه وريا كرده وه ي بو خو پاريزي له هر ئازاريك له ناوه وه ي جه سته يان
له دهره وه ي جه سته بو كه سه كه دروست بي.

هرچي پزيشكي دلانه، نهوه ته نيا له ريگه ي په يامبه رانه وه (سه لامى خويان
له سه ربى) لي تي تيده گه ين. چاكي و له باريتي دل نه وكاته ديتهدى، كه په روه ردار
و به ديته نري خو بناسي و ناو و سيفه ت و كار و نه حكامه كاني خوا بناسي،
ره زامه ندي و خوشويستني خوي به لاهه گرنگ بي و دوور بگري له نه هي و نهو
شانه ي خوا تووره دهكهن. بيگومان ته نيا به وه له باريتي و ژيانى دل فراهه م
ده بي.

هرچي پزيشكي جه سته ييه، نهوه دوو جوړه:

جۆرىكى، ئەۋەيە كە خۋاي گەۋرە مەرۋى و گيانلەبەرانى لەسەر فېترەت داۋە،
پېۋىستى بەچارەسەر نىيە، ۋەك پزىشكى برىستى و تىنىۋىتى و سەرمايون و
ماندوۋىەتى، بەرانبەرەكانيان جېبەجى بىكرىت چارەسەر دەبن.
دوۋەم: ئەۋەي پېۋىستى بەبىر كىرەنەۋە و رامان ھەيە، ۋەك پالدىنى ئەۋ
نەخۇشپانەي لەمىزاجى مەرۋىدا روۋداۋ دروست دەكەن و لەبارىتى و ساغىي
لەمەرۋىدا دەشىۋىتن.

۲- رىيازى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لەخۇ چارەسەر كىردنى بەدەرمانى تەنیا

يەكك لەرپىياز و رىۋشۋىنەكانى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، بەخۇي دەرمان و
چارەسەرى بەكارمىناۋە، فرمانى بەخىزان و كەسوكار و ھاۋەلانىشى كىردوۋە لەۋانەي
نەخۇشكەۋتوۋن، ئەۋە بىكەن. رىياز و رىنمايى خۇي و ھاۋەلانى نەبوۋە دەرمانى تىكەل و
ئاۋىتە بەكارمىنەن، زۆرىەي دەرمانەكانيان تەنیا بوۋە، ھەندىجار شتى تىران تىكەل كىردوۋە
لەۋەي يارمەتىي ئەۋ دەرمانە بدات يان توندىيەكەي كەم بىكەتەۋە.

۳- سەلماندى ھۇكار و چارەسەر لەلايەن پەيامبەرى خواۋە (صلى الله عليه وسلم)

موسلىم لەسەحىحەكەيدا گىراۋىەتتەۋە لەجابرى كورى عەبدواللەۋە ئەۋىش
لەپەيامبەرى خواۋە (صلى الله عليه وسلم) فەرموۋىەتى: «لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ، فَإِذَا أُصِيبَ
دَوَاءُ الدَّاءِ، بَرَأَ يَأْذُنُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»، ۋاتا: ھەموو دەردى دەرمانىكى ھەيە، ئەگەر
دەرمانەكە دەردەكە بېيىكى، ئەۋە بەۋىستى خوا لەۋ نەخۇشپە چارەسەرى دەبى.

^۱ - موسلىم ئىخراجى كىردوۋە (۲۲۰۴).

لە ئەبو ھورەیرە وە ئەلی: پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمووی: «مَا أُنْزِلَ
اللَّهُ مِنْ دَاءٍ إِلَّا أُنْزِلَ لَهُ شِفَاءٌ»، واتا: خۆی گەرە ھەر دەردێکی دابەزاندیی، شیفای و
چارەسەرێکیشی بۆ دابەزاندوو.

ئەم فرموودانە ھۆکار و چارەسەری ئەو ھۆکارانەیە لە خۆگرتوو، قسە ئەو کەسە
پوچەل دەکاتەو کە ئەو رەتدەکاتەو، بەلام ئەو ھەبە زانستیکە خۆی گەرە
بۆ ھەموو مَرُوفِيكَ ھەراھەمی نەکردوو، تەنیا ئەوانە دەیزانن کە خۆی گەرە
رێگەی فیروونی بۆ کردوونەتەو.

لە فرموودە سەحیحەکاندا ھاتوو کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی
کردوو بە چارەسەر وەرگرتن، ئەو ش دژ نییە بە پشت بەستن (التوکل) بە خۆی
گەرە، ھەرەك دژ نییە بەو ھەبە ئاواردنەو چارەسەری دەردی تینۆتی و
بەخواردن چارەسەری برسیتی بکریت، ھەرودھا بەخۆگەرکردنەو چارەسەری
سەرماوون بکریت. بەلکو حەقیقەتی یەکتاپەرستی بەو دیتەدی، ئەو ھۆکارانە
وەرگیری کە خۆی گەرە بە پیتی قەدەر و شەرع دایان، لە کارخستنی وەرگرتنی
چارەسەر و ھۆکار بۆ چارەسەر، لە خودی خۆیدا زیانە لە باوەری پشت بەستن.

کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرموویەتی: "ھەموو دەردێک دەرماتیکی
ھەبە"، ئەو بەھێزکردنی دەروونی نەخۆش و پزیشکە، ھانی نەخۆش و پزیشک
دەدات بۆ گەرە پان بەدوای چارەسەردا.

^۱ - بوخاری شیخرازی کردوو (۵۶۷۸).

۴- رِيَّازِي پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۇ خۇپاریزی لەزیادە خۆری و
نەویاسایەى کە پیویستە لەخواردن و خواردنەودا رەچاوبکریت

لەموسنەد و شوینانی تردا لەپەيامبەرى خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) هاتوو
فەرموویەتی: «مَا مَلَأَ آدَمِيَّ وَعَاءٌ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ لُقِيْمَاتٌ يُقْمَنَ صَلْبُهُ،
فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَأَعْلًا، فَكُلْتُ لِبَطْنِي، وَكُلْتُ لِشَرَابِي، وَكُلْتُ لِنَفْسِي»^۱، واتا: مەوۆ هێچ
شتێك پڕ ناكات خراپترى لەپركردنى سكى، زیاتر لەوە بى هیزی پى بدەن، ئەگەر
كەسى نانى خوارد، با يەك لەسەر سى گەدەى بۆ خواردن بى، يەك لەسەر سى بۆ
ئاو و يەك لەسەر سى بۆ هەناسە بهێلێتەو.

پركردنى گەدە بەخواردن، زیانی بۆ دل و جەستە هەيە، ئەمە ئەگەر هاتوو هەمیشە
یان زۆریەى كات بەو جۆرە بوو، بەلام هەندىجار كێشە نییە. ئەبو هورەیرە لای
پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوەندە شیرى خواردوووەتەو تاوەكو
وتوویەتی: سویند بەو كەسەى تۆى بەحق ناردوو، رى ئەما تى بکەم. هاو لانیش
چەند جارێك لەئامادەبوونی ئەودا ئەوەندەیان خواردوو تاوەكو تیربوونە.

۵- رِيَّازِي پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەچارەسەر وەرگرتن
بەدەرمانى سرووشتی و خوايەتی و ئاویتەکردنى هەردوو چارەسەر

چارەسەرى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ نەخۆشیى سى جۆر بوو:
یەكەم: چارەسەر بەدەرمانى سرووشتی.

دووهم: چارەسەر بەدەرمانى خواى.

سێیەم: بەئاویتەکردنى هەردوو جۆر.

ئیمەش لیڤەدا هەرسى جۆرى چارەسەرى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) باس دەکەین:

^۱ - ترمذی (۲۲۸۰) و ئیبن ماجە (۲۲۴۹) ئیخرالجیان کردوو.

بەكەم: چاره‌سەر بەدەرمانی سرووشتی:

٦- رییازی په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهری تا

له‌سه‌حیحه‌یندا سه‌لماوه له‌نافیعه‌وه ئه‌ویش له‌ئین عومهره‌وه که په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه‌تی: «إِنَّمَا الْحُمَّى - أَوْ شِدَّةُ الْحُمَّى - مِنْ فَنَیجِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ»^١، واتا: تا یان تای سه‌خت له‌هه‌لمیی وگه‌ی دۆزه‌خه، به‌ئاو، فینک و ساردی بکه‌نه‌وه.

هاوشتیه‌ی ئه‌م فهرمووده‌یه: «شِدَّةُ الْحَرِّ مِنْ فَنَیجِ جَهَنَّمَ»^٢، واتا: که‌رمای سه‌خت، به‌شیکه له‌گه‌یی دۆزه‌خ.

فرمایشتی به‌ئاو چاره‌سهری بکه‌ن (بِالْمَاءِ) دوو بۆچوونی له‌سهره‌یه:

بەكەم: هه‌موو ئاوێك ده‌گرێته‌وه، ئه‌مه سه‌حیح و ته‌واوه.

دووه‌م: ئاوی زه‌مزه‌م، خاوه‌نانی ئه‌م بۆچوونه به‌لکه ده‌هیننه‌وه به‌وه‌ی بوخاری گه‌یراهیه‌تییه‌وه له‌سه‌حیحه‌که‌یدا له‌ئهو جه‌مره نه‌سری کوپی عیمران ئه‌له‌زه‌بعی، ئه‌ی: له‌مه‌که‌که لای ئین عه‌باس داده‌نیشتم، تا گرتمی، وتی: به‌ئاوی زه‌مزه‌م له‌خۆتی بکه‌ره‌وه و خۆت چاره‌سهر بکه، چونکه په‌یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه‌تی: «إِنَّمَا الْحُمَّى - أَوْ شِدَّةُ الْحُمَّى - مِنْ فَنَیجِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ، أَوْ قَالَ: بِمَاءِ زَمْزَمَ»^٣، واتا: تا یان تای سه‌خت له‌هه‌لمیی وگه‌ی دۆزه‌خه، به‌ئاو فینک و ساردی بکه‌نه‌وه، یان فهرمووی: به‌ئاوی زه‌مزه‌م. گه‌یراهیه‌ی ئه‌و باسه‌ گومانی تیدا کردووه، ئه‌گه‌ر دانیابووایه، ئه‌وه بۆ خه‌لکی مه‌که‌که زۆر ئاسان ده‌بوو، چونکه زه‌مزه‌م له‌مه‌که‌که و زۆرتر بۆ خه‌لکی مه‌که‌که فرامه‌م تره و خه‌لکی تر ئاوی تریان هه‌یه.

^١ - بوخاری (٥٧٢٣) و موسلیم (٢٢٠٩) ئیخراییان کردووه.

^٢ - بوخاری ئیخرایی کردووه (٢٣٦١).

۷- رِيَّازِي پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە چارەسەرکردنی سکچوون

لەسەحیحەیندا هاتوووە: لەئەبو سەعیدى خودرییەو، کە پیاویك هات بۆلای پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و وتی: براکەم بە دەست نازاری سکییەو دە نالینى، لەگێرانهو یە کدا: سکچوونى. فەرمووی: "هەنگوینی پى بدە". کابرا روشت و پاشان گەراپەو و وتی: هەنگوینم پى دا بەلام هیچ سوودی لى نەبینى، سکچوونەکەى زیاتر کرد، دوو جار یان سى جار هاتەو و پەيامبەرى خوا هەر دەیفەرمووی: "هەنگوینی پى بدە"، لەسییەم جار یان چوارەم جاردا فەرمووی: "صَدَقَ اللَّهُ، وَكَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ"، واتا: خوا راستى کرد و سکی براکەت درووى کرد. لەسەحیحى موسلیمدا بە لەفزی خۆى هاتوووە: براکەم هەرسى خراپ بوو^۱ و گەدەى دەردەدار بوو.

لەفەرمايشتى: «صَدَقَ اللَّهُ وَكَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ» ئاماژە بە بۆ ئەوێ سوودی ئەو دەرمانە بە دیهاتوو، مانەوێ دەرد و نەخۆشییەکە بەهۆى دەرمانەکەو نیه، بەلکو بەهۆى درزی ئەو سگەوێ و ماددەى خراپى زۆر تێدا، بەهۆى زۆری ئەو ماددانەى دۆخیان خراپ کردوو، فرمانى پى کردوو ئەو دەرمانە چەند جارێک دووبارە بکاتەو.

بەش

خەلکى جیاواژن لەبارەى ئەم فەرمايشتى خواى گەورەو: ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ النحل: ۶۹، واتا: لەسکی ئەو (هەنگانەو) دیتە دەر خواردنەو یەك (هەنگوین) کە پەنگەکانى جیاواژە کە شیفای تێدا بە بۆ خەلکى.

^۱ - بوخارى (۵۶۸۴) و موسليم (۲۲۱۷) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - موسليم ئیخرجى کردوو (۲۲۱۷).

تایه جیناوی (فیه) بۆ هه‌نگوین ده‌گه‌رپته‌وه یان بۆ قورئان؟ بۆ ئه‌وه بوونه‌ته دوو به‌شه، به‌لام دروست ئه‌وه‌یه بۆ هه‌نگوین (شَرَابٌ) ده‌گه‌رپته‌وه.

۸- رییازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌تاعون و چاره‌سه‌رکردن و خۆپاراستن له‌و نه‌خووشییه

له‌سه‌حیحه‌یندا هاتوو له‌عامری کۆری سه‌عدی کۆری ئه‌بی وه‌قاسه‌وه ئه‌ویش له‌باوکیه‌وه که گۆی لیبووه پرسیاوی له ئوسامه‌ی کۆری زه‌ید کردوو: له‌باره‌ی تاعونه‌وه چی شتیکت له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) گۆی لیبووه؟ ئوسامه‌ وتی: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: «الطَّاعُونَ رِجْزُ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، وَعَلَى مَنْ كَانَ قَبْلُكُمْ، فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ، فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا فِرَارًا مِنْهُ»^۱، واتا: تاعون سزایه‌که خوای گه‌وره ناردووێه‌تییه سه‌ر به‌نی ئیسرائیل و خه‌لکانی پیش ئیوه، ئه‌گه‌ر گویتان لی بوو تاعون له‌شوینیک هه‌یه، مه‌چه نه‌و شوینه‌وه، ئه‌گه‌ر له‌شوینیکدا رووی دا و ئیوه‌ش له‌و شوینه‌دا بوون، لێی ده‌رمه‌چن و هه‌لبێن.

له‌سه‌حیحه‌یندا هاتوو له‌حه‌فسه‌ی کچی سیرینه‌وه وتی: ئه‌نه‌سی کۆری مالیک وتی: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: «الطَّاعُونَ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ»^۲، واتا: تاعون بۆ هه‌موو موسلمانیک شه‌هاده‌ته.

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌وه‌ی بۆ ئوممه‌ته‌که‌ی دایناوه نه‌چه نه‌و شوینه‌ی تاعونی تیدا بلاویبووه‌ته‌وه و ئه‌گه‌ر له‌و شوینه‌ش بن لێی ده‌رنه‌چن، ته‌واوی خۆپاریزیی تیدایه، مۆقی بجپته شوینیکی له‌و جۆره که خۆی دووبه‌پووی

^۱ - بوخاری (۳۴۷۳) و موسلیم (۲۲۱۸) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - بوخاری (۵۷۳۲) و موسلیم (۱۹۱۶) ئیخراجیان کردوه.

تیاچون دھکات، پیچہ وانہی شہر و عقلہ، ٹوہشی نہ میکر دوہ لو شوینہ
دہریجیت، ہاندانی دہروونہ بۆ متمانہ بوون بہ خوا و پشت بہستن بہ خوا و
نارامگرتن لہ سہر قہ زای خوا و رازی بوون پی.

۹- رییازی پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ دہردی تینو و بردن و

چارہ سہر گردنی

لہ سہر حیحہ پندا ہاتوہ: لہ فہر موروہیہ کی ٹہنہ سی کوپی مالیکہ وہ (خوای لی رازی بی) وتی:
مہندی لہ عورہ پنے و عوکل ہاتن بۆلای پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ مہدینہ و
شہ کوای حالی تینو و بردنی خۆیانیان لا کرد، پھیامبہری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی
پیکردن: "لَوْ خَرَجْتُمْ إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ فَشَرِبْتُمْ مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا"، وانا: بچن بۆلای
و شترہ کانی زہکات، لہ شیر و میزیان بخۆنہ وہ. ٹہوانیش ٹوہیان کرد، کہ چاکبونہ وہ،
دہستیان دایہ کوشتنی شوانہ کان و سہر پینی و شتر، شہری خوا و پھیامبہریان کرد،
پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) خہلکی بہ دوایاندا نارد و دہست و قاجی پپنہ وہ و
چاوی مہلگۆلین و قپی درانہ بہر خۆر مہ تاوہ کو مردن^۱.

بہلگہ لہ سہر ٹوہی تیرنہ بوون بہ ناو خوار دنہ وہ نہ خوشیی ٹہوان بوو، ٹوہیہ کہ
موسلم لہ سہر حیحہ کہ پدا دہیگپرتہ وہ کہ وتوویانہ: کہ چوونہ مہدینہ، سکمان
کہورہ بوویہ وہ و ٹیسکمان لاواز بوویہ وہ. تہواری فہر موروہیہ کی باس کردوہ^۲.

لہ مہدا بہلگہیہ مہیہ لہ سہر تیمار کردن و چارہ سہری، مہروہا پاکیی میزی
ٹازہ لی گوشتی بخوریت. چارہ سہر و ہر گرتن بہشتی حہرام جائیز نییہ. ٹہگہرچی
ٹازہ موسلمان بوویوون، فرمانیان پی نہ کرا بۆ نویت کردن دہمیان و ٹہو پڑشاکہ یان
پاک بکہ نہ وہ کہ میزی و شتری بہر کہ وتبوو.

^۱ - برخاری (۶۸۰۲) و موسلم (۱۶۷۱) ٹیخرالجیان کردوہ.

^۲ - برخاری (۲۳۳) و موسلم (۱۶۷۱) ٹیخرالجیان کردوہ و ٹہو عوانش لہ المستخرج (۶۰۹۶) و لہ فزہ کہ می ٹہوہ.

۱۰- رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چاره سره کړدنې بريندا

له سه حېحه پندا هاتووه له نه بو حازمه وه، که گړي لږ بووه سه هلي کوپي سه عد پرسيازي کړدووه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به چي چاره سره کړاوه که روژي نوحود بريندار بووه، وتويه تي: ده موچاوي بريندار بووه و هر چوار دانې پيشه وه ي شکاوه، کلاوه ناسنینه که ي له سر دا شکاوه، فاطيمه ي کچي په يامبهري خواش (صلى الله عليه وسلم) خوښه که ي پاک ده کړدووه، عه ليش به قه لغانه که ي ناوي پيدا کړدووه، که فاطيمه بينيويتي زياتر خوښي له بهر ده پوا، پارچه حسيړک ده ښي و نه ي سوتيني هتا ده يکاته خو له مېش و نه ي نو سينې به برينه که ي په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) و به وه خوښه که ده رسته تته وه^۱.

۱۱- رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چاره سره کړدن به خوار د نه ودي

هه نگوين و که له شاخ و داخ کړدن

له سه حېحي بوخاري پندا هاتووه: له ثيبين عه باسه وه نه وېش له په يامبهري خواوه فهرموويه تي: «الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثٍ: شَرِبَةِ عَسَلٍ، وَشَرْطَةِ مِحْجَمٍ، وَكَيْهِ نَارٍ، وَأَنَا أَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيْ»^۲، واتا: چاره سره و شيفا له سي شتدايه: هه نگوين، که له شاخ، داخ کړدن، به لام من نه هي نوممه ته که م ده که م له داخ کړدن.

سه باره ت به که له شاخ: نه وه له سه حېحه پندا هاتووه له نه نه سه وه که نه بو ته بيه که له شاخي بو په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) کړدووه، فرماني داوه دوو ساع خوراكي پي بدرت و قسه ي له گه ل خزمه تکاره که ي کړدووه و نه وانيش شويني لږدراوه که يان له سر سوک کړدووه ته وه و، فهرموويه تي: "خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ"^۳، واتا: که له شاخ کړدن باشتري شتي که خو تاني پي چاره سره بکه ن.

^۱ - بخاري (۲۹۱۱) و موسليم (۱۷۹۰) ټيخراحيان کړدووه.

^۲ - بخاري ټيخراحي کړدووه (۵۶۸۰).

^۳ - بخاري ټيخراحي کړدووه (۵۶۹۶).

ئەنەس (خوای لی رازی بی) ئەلی: پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پشتمە مل و ناوشانی کە لە شاخی کردووہ^۱.

لەسە حیددا لییەوہ هاتووہ کە لە ئیحرامدا بووہ بەھۆی ئیشی سەریەوہ، لەسەری کە لە شاخی کردووہ^۲.

لەسوونتنی ئەبو داوودا هاتووہ لەفەرموودەییەکی جابرەوہ کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم): لەسمتی کە لە شاخی کردووہ بەھۆی لەجی چوونەوہ^۳.

۱۲- رییازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەکاتەکانی کە لە شاخکردندا

ترمیزی لە (جامع) هەکیدە ئەگیریتەوہ لەفەرموودەییەکی ئیبن عەباسەوہ کە رەفعی ئەکات: «إِنَّ خَيْرَ مَا تَحْتَجِمُونَ فِي يَوْمٍ سَابِعَ عَشْرَةَ، أَوْ تَاسِعَ عَشْرَةَ، وَيَوْمٍ إِحْدَى وَعِشْرِينَ»^۴، واتا: باشترین کاتیک کە لە شاخ بکەن، رۆژی حەقدەییەم یان نۆزدەییەم یان بیست و یەکە.

بەش

لەنێو ئەو فەرموودانەیی پیشوودا ئەمە دەبینین: سووننەتە (موسستەحەبە) تیمارکردن و کە لە شاخ بکریت، لەو شوێنەیی پێویستی پێ هەبە، جائیزە کەسی لە ئیحرامدا بە کە لە شاخ بکات. ئەگەر پێویست بکات هەندێ قزیش بپرێت هەر جائیزە. لەبابەت واجیببوونی فیدیە لەسەر ئەو کارە تیبینیی هەبە و واجیببوون بەمیز نییە. جائیزە کەسی رۆژووہ وان کە لە شاخ بکات، چونکە لەسەحیحی بوخارییدا هاتووہ، پەيامبەری

^۱ - ئەبو داوود (۲۸۶۰) و ترمیزی (۴۰۵۱) ئیخرلیان کردووہ.

^۲ - بوخاری ئیخرلی کردووہ (۵۶۹۹، ۵۷۰۰، ۵۷۰۱).

^۳ - ئەبو داوود ئیخرلی کردووہ (۳۸۶۲).

^۴ - ترمیزی ئیخرلی کردووہ (۲۰۵۳).

خوا(صلى الله عليه وسلم) به پوځوو بووه که له شاخی کردووه^۱. به لام ټايه به وه روځووی دهشکي يان نه؟ نه مه بابته يکي تره، دروست: نه وه به که له شاخ کردن روځوو دهشکي، به هوی نه وهی دروست له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) هاتووه.

۱۳- رښتيازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له بريني دهمار و داخ کردن

له سه حيدا سه لماوه له فهرمووده يه کی جابري کورې عه بدوالله وه که په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) پزیشکيکی ناردووه بولای ټوبه ی کورې که عب، پزیشکه که ده ماريکی بؤ که عب بريووه و داخی کردووه^۲. که سه عدي کورې موعاز ده ماريکی قولی برينداربوو، په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) داخی کرد، پاشان ټاوسا بؤ جاری دووه داخی کرده وه^۳. له سه حیحی بوخاريدا هاتووه له فهرمووده يه کی نه نه سه وه که به هوی هه وکردنی په رده ی سیه وهی داخبوونی کردووه و په يامبهري خواش (صلى الله عليه وسلم) زيندوو بووه^۴.

له فهرمووده ی (متفق عليه) دا هاتووه: «وَمَا أَحِبُّ أَنْ أَكْتُوِي»^۵، واتا: حه ز به داخ کردن ناکه م. به له فزيکی تر هاتووه: «وَأَنَا أَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكِي»^۶، واتا: من نه هی ټوممه ته که م ده که م له داخ کردن. له سه حيدا سه لماوه له فهرمووده ی نه و حه فتا هزار که سه ی به بی ليپرسي نه وه ده چنه به هه شت، نه وانه که: «الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَكْتُونُ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ»^۷، واتا: داوای رقيه ناکه ن، خويان داخ ناکه ن و ره شبين نين و پشت به په روه ردگاريان ده به ستن.

^۱ - بخاری ټيخراحي کردووه (۵۶۹۴).

^۲ - موسليم ټيخراحي کردووه (۲۲۰۷).

^۳ - موسليم ټيخراحي کردووه (۲۲۰۸).

^۴ - بخاری ټيخراحي کردووه (۵۷۱۹، ۵۷۲۱).

^۵ - بخاری ټيخراحي کردووه (۵۷۰۴) و موسليم (۲۲۰۵) ټيخراحيان کردووه.

^۶ - بخاری ټيخراحي کردووه (۵۶۸۰).

^۷ - بخاری (۵۷۵۲) و موسليم (۲۲۰) ټيخراحيان کردووه.

فهرموده کانی داخ کردن ئەم چوار جورە لە خۆ دەگریت:
یەکەم: ئەنجامدانی.

دووهم: حەزی پێ نەکردوو.

سێیەم: پیاوەلدانی ئەو کەسە ی وازی لێهێناوە.

چوارەم: نەهی لێکردوو.

سوپاس بۆ خوا دژ و ناتەواویان لەنێواندا نییه، ئەوەی ئەنجامی داوە بەلگە دەدات
لەسەر ئەوەی ئەنجامدانی جائیزە، حەزی پێ نەکردوو واتای حەرامبوون
ناگەیەنێ، پیاوەلدانی بۆ ئەو کەسە ی وازی لێدەهێنێ، بەلگە دەدات لەسەر ئەوەی
نەکردنی باشتەر و لەپێشترە، سەبارەت بەنەهی لێکردنیشی، ئەوە بۆ سەرپشکی و
کەرەمەتە، یان ئەو جورەیه کە پێویست نییه، یان لەترسی روودانی دەرد و
نەخۆشییدا ئەنجامدانی دەدات، خواش زاناترە.

۱۴- رِئَیَازِی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە چارەسەکردنی پەرکەمدا (الصرع)

لەسەحیحەیندا بوخاری و موسلیم ئیخراجیان کردوو لەفەرمودەیهکی عەتائی کۆری
ئەبی رەباحەو ئەللی: ئێبەن عەباس وتی: ئافەرەتیکت پێشان بدەم کە ئەهلی بەهەشتە؟
وتم: بەللی بۆ نا. وتی: ئەو ئافەرەتە رەشە هات بۆلای پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ
وسلم) و وتی: من پەرکەم دەمگرێ و جەستەم ئەکەوێتە دەر، لەخوا بۆم بپارێزەرە،
پەيامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "إِنْ شِئْتَ صَبَرْتَ وَلَكَ الْجَنَّةُ، وَإِنْ
شِئْتَ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيكَ"، واتا: ئەگەر بتهوێ ئارام بگری ئەوە بەهەشتت بۆ
دەبێ، ئەگەر بشتهوێ ئەوە لەخوا بۆت دەپارێمەرە و چاک دەبیتهو. ژنەکە وتی: ئارام
دەگرم، بەلام ئەوکاتە جەستەم بەدەردەکەوێ، لەخوا بپارێزەرە بەدەر نەکەوێ،
پەيامبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆی پاراپەرە.

^۱ - بوخاری (۵۶۵۲) و موسلیم (۲۵۷۶) ئیخراجیان کردوو.

۱۵- رښاري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چاره سرگردني د درده لاق- بادارلي (عرق النساء)

ثيبن ماجه له سووننه كېدا ئيخراجي كړدووه له نه نه سي كورې ماليكه وه (خوای لي رازي بي) نه لي: گويم له په يامبهري خوا يوو (صلى الله عليه وسلم) نه يفرموو: «دَوَاءُ عَرَقِ النِّسَاءِ أَلِيَّةٌ شَاوُ أَعْرَابِيَّةٍ، تَذَابُ ثُمَّ تُجْزَأُ ثَلَاثَةُ أَجْزَاءٍ، ثُمَّ يُشْرَبُ عَلَى الرِّيقِ فِي كُلِّ يَوْمٍ جُزْءٌ»، واتا: دهرمانی د درده لاق، بریتیه له دوگی شهك مه پي نه عرابی، ده تویتړیته وه و پاشان ده کړیته سی به شه وه، هه موو روژیک له سر سکی پروت به شیکي ده خوریته وه. د درده لاق (عرق النساء): نازاریکه له جومگه ی سمته وه ده سته پیده کات و له پشته وه داده به زی بۆ سر ران و هه ندی جاریش بۆ سر پاژنه پی، هه رکاتی ماوه که ی دریژه بکیشی، دابه زینیشی دریژه نه کیشی و قاچ و رانیس له که لیدا لاواز ده بی. شهك مه پي نه عرابی ده ستنیشان کړدووه، نه وه ش له بهر که می پسی له جه سته ی و بچو کی نه ندازه که ی و ناسک و جوانیه که ی و تاییه تمه ندی له وه پاندنی، چونکه گزو گیای ده شتی گرم ده خوات نمونه ی تالیشک و جاتره و شتانی تر.

۱۶- رښاري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چاره سرگردني سرووشت وشك و پيوستېووني نه و كه سه به و شته ی سرووشتی نه رم بکات

له سووننه ثيبن ماجه دا هاتووه: له عه بدوالله ی كورې نوم حرامه وه، كه رووه و هه ردو قیبله له که ل په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نویزی کړدووه نه لي: گويم له په يامبهري خوا يوو (صلى الله عليه وسلم) نه يفرموو: «عَلَيْكُمْ بِالسِّنَا وَالسُّنُوتِ، فَإِنْ فِيهِمَا شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ»، واتا: سه نننا و سه ننوت^۱ به کار بهینن، شیفای هه موو ده ردیکن ته نیا نه لسام نه بی. و ترا: نه ی په يامبهري خوا السام چیه؟ فهرموو: مردن.

^۱ - السنا: روژیکه له نیر دهرمانه کاند ناسراوه. السنوت: و تراوه ولتا هه نگون، و تراو شه: زیره، و تراوه شتی تره.

۱۷- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌کردنی خورانی جه‌سته و نه‌وه‌ی نه‌سپې دروستی ده‌کات

له‌سه‌حیحه‌یندا هاتووه له‌نه‌نسی کوږی مالیکه‌وه نه‌لې: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ریگه‌ی دا عه‌بدولپه‌حمانی کوږی عه‌وف و زوبه‌یری عه‌وام (خوایان لی رازی بی) حریر (ناوریشم) له‌به‌ر بکه‌ن به‌هوی نه‌وه‌ی تووشی خورانی جه‌سته هاتبوون. له‌گیړانه‌وه‌یه‌کدا: عه‌بدولپه‌حمانی کوږی عه‌وف و زوبه‌یری کوږی عه‌وام (خوایان لی رازی بی) شه‌کوی نه‌وه‌یان هی‌نایه‌لای په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که نه‌سپې دوخی تی‌کداون، نه‌ویش مؤله‌تی دان ناوریشم له‌به‌ر بکه‌ن و له‌به‌ریشیان بینیم^۱. به‌رگی ناوریشم دژه دروستبوونی نه‌سپیه.

۱۸- رییازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهرکردنی سهرنیشه و ژانی نیوه‌سهر (شه‌قیقه)

له‌سه‌حیحددا هاتووه له‌نه‌خویشی سهرمه‌رگدا فهرموویه‌تی: "وا رأساه"^۲، واتا: نای ئیشی سهرم. سهری به‌شتی گری د‌ه‌دا، سهرگری‌دان سوودی هه‌یه له‌که‌مکردنه‌وه‌ی شه‌قیقه و نازاره‌کانی دیکه‌ی سهرنیشه‌دا.

بوخاری له‌(التاریخ) ه‌که‌یدا و نه‌بو داوودیش له‌(السنن) دا گیړاویانه‌ته‌وه که‌که‌سینک شه‌کوی نازاری سهری هی‌ناوته‌لای په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) یش فهرموویه‌تی: "احتجم"^۳، واتا: که‌له‌شاخ بکه. له‌نازاری قاجیشدا فهرموویه‌تی: "اَخْتَضِبُ بِالْحِنَاءِ"^۴، واتا: له‌خه‌نه‌ی بگره.

^۱ - بوخاری (۲۹۱۹-۲۹۲۲) و موسلم (۲۰۷۶) ئیخراجیان کړیوه.

^۲ - بوخاری ئیخراجی کړیوه (۵۶۶۶).

^۳ - بوخاری له‌التاریخ الکبیر (۴۱۱/۱-۱۳۱) و نه‌بو دلود ئیخراجیان کړیوه (۳۸۵۸).

۱۹- رییازی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە چارەسەرکردنى نەخۆش بەوازەینان لە پێدانی ئەو خواردن و خواردنەوهیەى حەزیان پى نەدەکرد

ترمیزی لەجامیەكەیدا و ئیبن ماجەش گێڕاویانەتەوه لەعوقبەى كۆپى عامر ئەلجوهنى ئەللى: پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: «لَا تُكْرَهُوا مَرْضَاكُمْ عَلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ»^۱، واتا: نەخۆشەكانتان ناچار مەكەن بۆ خواردن و خواردنەوه، ئەوه خۆى گەورە خواردن و خواردنەوهیان پى دەدات.

۲۰- رییازی پەيامبەرى خوا لە چارەسەرکردنى ئازارى قورگ و بۆنکردن سەلماوه لەپەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتى: «خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ وَالْقِسْطُ الْبَحْرِيُّ، وَلَا تُعَذِّبُوا صِبْيَانَكُمْ بِالْغَمَزِ مِنَ الْعُذْرَةِ»^۲، واتا: باشترین شتێك خۆتانى پى چارەسەر بكەن، كە لەشاخ كردن و قیستى دەریایە، ئازارى مندالەكانتان مەدەن بەپەنجە خستنه قورگیانەوه.

۲۱- رییازی پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە خۆپاریزییدا دوو جۆر خۆپاریزیى هەیه: خۆپاریزییەك رێگر بى لەتووشبوون بەنەخۆشى، خۆپاریزییەك نەخۆشەكە بەهیز ئەكات و ئەهێلى لەحالى خۆیدا بووستى. بنچینە لەخۆپاریزییدا ئەم فەرمايشتەى خۆى گەورەیه: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرَجَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ النساء: ۴۳، واتا: ئەگەر ئێوه نەخۆش بوون یان لەسەفەردا بوون یان

^۱ - ترمیزی (۲۰۴۰) و ئیبن ماجە (۳۴۴۴) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - بوخاری (۵۶۹۶) و موسلیم (۱۵۷۷) ئیخراجیان کردووه.

كه سيك له ئيوه هاته وه له شويني دهست به ئاو گه ياندته وه يان جوت يون له گه
خيزانه كانتاندا (يا له يه كه وتن له گه نافرمتاني نامه حره مدا) نه مجا ئاوتان دهست
نه كه وت نه وه به خوئيكي پاك ته يه موم بكن.

نه خوشي پاراستوو له به كارهيتاني ئاو، چونكه به كارهيتاني ئاو له و كاته دا زياتي
لي نه دات.

له سووننه ني ئيبين ماجه دا هاتوو له سووه ييه وه نه لي: هاتم بولاي په يامبهري
خوا (صلى الله عليه وسلم) و نان و خورماي له يه ردهم بوو، فهرموو: "أَذْنُ فَكُلْ"، و اتا:
وهره پيشه وه بخو. منيش خورمايه كم هه لگرت و خواردم، فهرموو: "أَتَأْكُلُ تَمْرًا
وَبِكَ رَمَدٌ؟"، و اتا: خورما نه خوي له كاتيكا چاو ئيشه ت هه يه و چاوت دا هاتوو؟ وتم:
نه ي په يامبهري خوا به م لايه ي تر نه يجوم، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)
بزه ي كرد.¹

له فهرمووده يه كي پاريزراو له په يامبهري خوا وه (صلى الله عليه وسلم) هاتوو: «إِنَّ
اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا حَمَاهُ مِنَ الدُّنْيَا، كَمَا يَحْمِي أَحَدَكُمْ مَرِيضَهُ عَنِ الطَّعَامِ
وَالشَّرَابِ»²، و اتا: خواي گه وه نه گه ربه نده يه كي خوشبووي، له دنيا نه پياريزي چون
يه كي له ئيوه نه خوشه كه ي له خواردن و خواردنه وه ده پاريزي.

¹ - ئيبين ماجه (٢٤٤٣) ئيخراجي كړيوه.

² - نه حمه د ٢٣٢٢/٢٣٢٣ ئيخراجي كړيوه له محمودي كوي له بيده وه، ئيبين نه ي له دنيا له الزهد (٢٨) و
له احكام ٢٤٤/٢٤٥ (٧٨٥٧) له محمودي كوي له بيده وه نه ویش له قه تاده ي كوي نرعمانه وه، نه حمه د له الزهد (١٨٣٢) له به كړي كوي
عه بدواله له لموزنه ني، نه يو په علا له موسنه ده كه پد ١٣١/٢٧٨ (٦٨٦٥) له عوبي كوي رافيعه وه.

۲۲- رښاري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چا کړدنه ووي نه و خوار د نه ي
که مښي تي ده که وي و رښمايي په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) يو نه هيشتنی
زيانه کانی ژه هري نه و مېشه ي به دري خوي

له سه حېحه یندا هاتوه له فرموده يه کی نه بو هوره يره وه که په يامبهري خوا (صلى
الله عليه وسلم) فرموده يي: «إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَاْمَقْلُوهُ، فَإِنَّ فِي أَحَدِ
جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْآخَرِ شِفَاءٌ»، واتا: نه گهر مېش که وته ناو قاپ و ده فری يه کی
له نيوه، نه وه مېشه که قوت بده ته ناو نه و قاپه، چونکه له باليکيدا درد و
نه خوشي هيه و له باله که ي تریدا شيفا هيه.

نه بو عوبه يد نه لي: امقلوه، واتا: بيخه نه بن قاپه که تاوه کو شيفاکه ي لي ده رچي
هه روه ک چو نه له سه رها ده رده که ي لي ده رچوه.^۱

۲۳- رښاري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چاره سه رکړدنی زېکه

ثيب نه لسونی له کتيبه که یدا باسی له هاوسه ريکی په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) ي
کړدوه و توويه تي: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هات بولام و
له په نجه يه کما زېکه ده رچو بو، فرمودی: "عِنْدَكَ ذَرِيرَةٌ؟"، واتا: زه ريره ت لا
هيه؟ وتم: به لي. له سه ري دا ييني و لي: "اللَّهُمَّ مُصَغَّرَ الْكَبِيرِ، وَمُكَبَّرَ الصَّغِيرِ صَغَّرْ
مَا بِي"، واتا: خوايه گيان، تو که بچوک گه رده تر نه که يته وه و گه ورده ش بچوک
ده که يته وه، نه مه ي من بچوک بکه روه.

الذَرِيرَةُ: ده رمانیکی هيندييه له قاميشی الذَرِيرَةُ و ده رده گير د ريت. له سه حېحه یندا
له عائشه وه (خوای لي رازي بي) هاتوه و توويه تي: له حجي مال ناوای و له نحران

^۱ - بخاري تېخراجی کړيوه (۵۷۸۲).

^۲ - غريب لحدیث لایي عبید ۲/۲۱۵.

^۳ - ابن السنې تېخراجی کړيوه له عمل الیوم واللیلة (۶۳۵).

و غهیری نبحرامدا به دهستی خۆم زهریره بۆ په یامبهه (صلی الله علیه وسلم) به کارهینا^۱.

۲۴- رییازی په یامبهه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پیدانی نه رترین خواردنیک که نه خوشه که نه ریتی پی گرتوو

له سه حیه پندا هاتوو له فهرمووده یه کی عوروه وه نه ویش له عانیشه وه، که سیک له بینه ماله که ی مردبوو، ژنان کۆبوونه وه و دواتر بلاوه یان لیکرد و که پانه وه مالی خویان، فرمانم کرد ته لبینه یه ک لیبری، لی نوا، تریتم کرد و ته لبینه که م کرد به سه ریذا. پاشان وتی: لی بخۆن، گویم له په یامبهه ری خوا بوو (صلی الله علیه وسلم) نه یفه رموو: "التَّلْبِيْنَةُ مَجْمَعٌ لِفُؤَادِ الْمَرِيضِ تَذْهَبُ بَبَعْضِ الْحُزَنِ"^۲، واتا: ته لبینه دلی نه خوش نارام ده کاته وه و به شی له خه فته ناهیلی.

۲۵- رییازی په یامبهه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره سه رکردنی نه و ژهره ی له لایه ن جوله که وه له خه یبه رتووشی هات

عه بدولپه زاق باسیکردوو له عه بدولپه حمانی کوری که عی کوری مالیکه وه: ئافره تیکی جوله که شه ک مه پکی برژاوی له مه سلیه له خه یبه ر کرده دیاریی. په یامبهه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "ئه مه چییه؟" وتی: دیارییه، وریایی کرد بلی سده ده قه یه، چونکه په یامبهه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سده ده قه ی نه ده خوارد. خوی و هاوه لانی لییان خوارد، پاشان فهرمووی: "أَمْسِكُوا"، واتا: ده سته لگرن. به ئافره ته که ی فهرموو: "هَلْ سَمِعْتَ هَذِهِ الشَّأْنَ؟"، واتا: ژهرت کردوو به م شه ک مه پره وه؟ وتی: کی ئه م هه والای پیت دا؟ دهستی

^۱ - یوخاری (۵۹۲۰) و موسلیم (۱۱۸۹) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - یوخاری (۵۴۱۷) و موسلیم (۲۲۱۶) ئیخراجیان کردوو.

نارڼه له کهي به دهسته وه يو فهرمووی: "هَذَا الْعَظْمُ لِسَاقِهَا"، واتا: ئيسقاني نه م دهسته. ژنه که وتی: به لئ. فهرمووی: "لَمْ؟"، واتا: بؤچی؟ وتی: وتم نه گهر درؤذن بی، نه وه خه لك له دهستت نه حه سیته وه، نه گهر په یامبه ری بی، نه وه هیچ زیانیکت لی نادات. نه لئ: په یامبه ری خوا له سر شانی سی که له شاخی کرد، فرمانی کرده هاوه لانیشی که له شاخ بکه ن. که له شاخیان کرد و چند که سیکیان کؤچی دوا بیان کرد^۱.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که له سر شان که له شاخی کرد، به وپیږی نزیکترین شوینی که که له شاخی بؤ بکری بؤ دل، نه وه ژهری تیکه ل به خوین دهرچو، هه مووی نه، به لکو کاریگریه کی لاوازی مایه وه، که خوی گوره ویستی به شهید بوون ریژ له په یامبه ره که ی بگریت، کاریگری نه و ژهره ی دهرخت و نه نیی فرمایشتی خوا له باره ی دوژمنانی خوی له جوله که دهرکه وت که فهرمووی تی: ﴿أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ﴾ البقره: ۸۷، واتا: جا هرکاتی پیغمبر یکتان بؤ بهاتایه به جوریک که به دلی خوتان نه بوايه لووت به رز بوون و خوتان به گوره گرتووه جا دهسته یه کتان (له پیغمبره ران) به درؤ زانیوه وه دهسته یه کتان کوشتوون.

خوی گوره به ران به ریان بیژده ی (کذبتُمْ) ی به کاره یناوه به شیوه فرمانی رابردو، نه مه له رابردو دا لیان روی داوه، هه روه ها بیژده ی (تَقْتُلُونَ) ی به کاره یناوه به شیوه داها توو که نه گهر و چاوه پرانیی ده که ن، خواش زاناره.

^۱ - عه بدولپه زاق له (المصنف) ده که پیدا ئیخراجی کردووه ۶/۶۵ (۱۰۰۱۹).

۲۶- رینازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە و سحرە ی کہ جولە کہ لئی کردبوو

کۆمەلێ خەلک ئەمەیان رەتکردوووە تەو و وتووێانە: ناکرێ سحر لە پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بکری، ئەمەیان بە عەیب و ناتەواویی وەرگرتوو، بەلام بە و جۆرە نییە کہ بۆی رۆشتوون، چونکە ئەمە لە جۆری ئە و ئازار و ناخۆشییانە یە کہ بە سەر پە یامبەری خوا دا هاتوو (صلی اللہ علیہ وسلم)، ئە وەش نەخۆشییە کہ لە نەخۆشییەکان، وەک ئە و ژەهرە ی تووشی هات و جیاوازی لە نێوان ئە و دوو شتە دا نییە. لە سەحیحە یندا سە لماوہ لە عانی شە وە (خوای لی رازی بی) ئە لێ: سحر لە پە یامبەری خوا کرا (صلی اللہ علیہ وسلم) و وە های بۆ خە یال دە کرا لە گەل خیزانەکانیدا جووت بوو، کہ چی ئە وەش رووی نە دا بوو، سەختترین جۆری سحر بوو.^۱

قازی عە یاز ئە لێ: سحر نەخۆشییە کہ لە کۆی نەخۆشییەکان و دەردیکە، ئە کری وەک جۆرەکانی تری نەخۆشیی بۆ پە یامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) روودات، ئە وە رەت ناکرێتە وە و تانە یە کیش نییە بۆ پە یامبەر ایە تی یە کہ ی، بەلام ئە وە ی خە یالی بۆ دە هات کارێکی ئە نجام دابی لە کاتی کدا ئە وە ی نە کردبی، بەراست نازانری، چونکە بەلگە و کۆدەنگیی مە یە و لە و کارە پارێزراو بوو.^۲

مە بەست: پاس لە رینازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کراوہ لە چارە سەرکردنی ئە و نەخۆشییە دا، ئە ویش دە رکردن و بە تالکردنە وە ی سحرە کہ یە، مە روەک بە دروست لە پە یامبەری خوا وە (صلی اللہ علیہ وسلم) هاتوو بۆ ئە وە داوای لە پە روەردگاری کردوو، پێشانی داوہ ئە و سحرە لە نێو بیریکدا یە و گۆلە یەک قژە بە شانە یە کہ وە و لە نێو شیوہ قاپیک ی لە دار خورما دروست کراو دا یە.

^۱ - بوخاری (۵۷۶۵) و موسلیم (۲۱۸۹) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - (الشفای القاضی عیاض ۱/۱۸۱).

بهش

دهرمانی خوایی له به سوودترین چاره سهریه کانی سحره، به خودی خوی دهرمانی به سوودی نه و دهردهیه. سحر کاریگری روحه پیس و نزمه کانه، نه بی به به رانبه و پیچه وانه ی خوی نه و کاریگریه لادریت، به زیکر و ثایهت و نه و دوعایانه ی کاریگریه که ی پوچه ل ده که نه وه، نه و ویرد و ثایه تانه چنده به میزین، زیاتر کاریگری له پوچه ل بوونه وه ی ده که ن.

۲۷- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له بابته که سی چاره سهری خه ټک بکات، له کاتی که دا نه زان بی به پزیشکی

نه بو داوود و نه سائی و ثین ماچه گپړاویانه ته وه له فهرمووده یه کی عمری کوری شوعه پیدا نه ویش له باوکیه وه نه ویش له باپیره یه وه نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی: «مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ الطَّبُّ قَبْلَ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ»^۱، واتا: هر که سی چاره سهری که سی بکات و پیشر پزیشکی تی و چاره سرکردنی لی نه بینرابی، هرشتیک رویدات له نه ستوی نه و دایه.

۲۸- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له خو پاراستن له نه خوشی گوازه روه و رینماییکردنی نه و جوړه نه خوشه له دوورگرتنی له که سوکار

له سه حیجی موسلیما سه لماوه له فهرمووده یه کی جابری کوری عه بدوالله دا (خوای گوره ی لی رازی بی) که له نیتو شانندی سه قیفدا پیاوکی که پ هه بو، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که سیکی نارده لای و پیغه رموو: "ارْجِعْ فَقَدْ بَايَعْنَاكَ"^۲، واتا: بگه پیره وه به یه تی تومان وه رگرت.

^۱ - نه بو داوود (۴۵۸۶) و نه سائی (۴۸۳۰) و ثین ماچه (۳۶۴۴) ټیخرجیان کردوه.

^۲ - موسلیم ټیخرجی کردوه (۲۲۳۱).

له سه حيه پندا هاتوو له فهرمووده يه كي ته بو هوره يره وه ته لي: په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووي: «لَا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ» واتا: كه سي نه خوشتان نزيكي له شساغتان نه بيته وه.

٢٩- رښتيازي په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) له رښتيازي خو چار سه ر كړدن به شته هه رامكراوه كان

بوخاري له سه حيه كه يدا باسي كړد وه له ثيبن مه سعودي وه: خوي گه وړه شيفاي نه خوشي نيوه نه خستو وه ته و شتانه ي لي حه رام كړد وون.^٢
له سووننه ندا له ته بو هوره يره وه هاتوو ته لي: په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه هيكردن له ده رمانى پيس.^٣

له سه حيه موسليم له تاريخي كوپي سوه يد ته لجه عقييه وه: كه پرسيازي له په يامبه ري خوا كړد وه (صلى الله عليه وسلم) له باره ي عه ره قه وه، نه هي لي كړد وه، يان ره تي كړد وه ته وه دروستي بكات. تاريخ و توويه تي: من بق دهرمان دروستي ده كه م. په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووي: «إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ» واتا: دهرمان نيه، به لكو نه خوشييه.

ليړه دا نه ينييه كي جوان هه يه له وه ي له شته هه رامكراوه كاندا شيفا بووني نيه، چونكه يه كي كه له مه رجه كان چاره سه ر وه رگرتن به دهرمان، ته وه يه دهرمانه كه قبول كراو بيت و كه سه كه باوه پي به سووي ته وه دهرمانه هه بي، دياره مروفي

^١ - بخاري (٥٧٧١) و موسليم (٢٢٢١) ئيخراجين كړد وه.

^٢ - بخاري پيش فهرمووده ي (٥٦١٤) به جه زم موعه الله قى كړد وه.

^٣ - ته بو داوود (٣٨٧٠) و ترمذي (٢٠٤٥) و ثيبن ماجه (٢٤٥٩) ئيخراجين كړد وه.

^٤ - موسليم ئيخراجي كړد وه (١٩٨٤).

موسلمانیش نهو شته به حرام ده زانی و وه های لی ده کات سوودی لی نه بینی، جا که له و کاته دا خواردی، بوی ده بیته دهر د نه ک دهرمان.

۳۰- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره سهر کردنی نه سپیی سهر و لابر دنی

له سه حیه یندا هاتوه له که عبی کوپی عوجره وه (خوای لی رازی بی) نه لی: ئازی سهرم مه بوو، مه لگیرام بولای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و نه سپی به ده موچاومه وه بلاو بیووه، فهرمووی: "مَا كُنْتُ أَرَى الْجَهْدَ قَدْ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى"، واتا: نه بینم نه سپی توانای لی بریووی. له گپانه وه یه کدا: فرمانی پیکرد سهری بتاشیت و نانی شه ش که س بدات یان شه ک مه پی بکاته خیر یان سی رۆژ به پۆډووی.

دوهم: به شه کانی تاییه ت به رییازی په یامبه ری (صلی الله علیه وسلم) له چاره سهر کردنی به دهرمانی روحانی خوایی به ته نیا و ناوینته کراو له گه ل دهرمانی سرووشتی

۳۱- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره سهر کردنی نه و که سهری به چاو و نه فقه س تووش بووه

موسلیم له سه حیه که یدا گپراو یه تییه وه له ئین عه باسه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: «الْعَيْنُ حَقٌّ وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ لَسَبَقْتَهُ الْعَيْنُ»^۱، واتا: چاو لیدان (چاوپسی) حقه، نه گهر به اتبایه شتیک پیش قه دهر بکه وتبایه، نه وه چاو پیشی ده که وت.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کربووه (۲۱۸۸).

له سه حيحه كه يدا له نه نه سه وه (خوای لی رازی بی) كه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ریگه ی داوه به روقیه كردن بۆ تا و چاو و نه فه س و میرووله^۱.

له سووننه نی نه بو داووددا له عایشه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: فرمانی ده كرد به چاولیده ر ده ستنویژ بشوات و چاولیده راو به ئاوی نه و ده ستنویژه خو ی بشوات^۲.

مالیک (به په حمه ت بی) گپړاویه تییه وه له ئیبن شیهابه وه نه ویش له نه بی ئومامه ی کړی سه هلی کړی حه نیفه وه نه لی: "عامری کړی ره بیعه، سه هلی کړی حه نیفی بینى خو ی ده شورد، وتی: سویند به خوا وهك نه مړې پیستی وه هام نه بینیره وه.

نه لی: سه هل تووشی په رکه م بوو، عامریان هینایه لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و له سه ری توره بوو فه رموی: "عَلَامَ يَقْتُلُ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ إِلَّا بَرَكْتَ اغْتَسِلُ لَهُ" ، واتا: نه وه بۆچی په کیك له ئیوه برای خو ی ده كوژی! نه ی بۆ به ره كه تت بۆ نه كرد، خو تی بۆ بشو. عامر ده مووچاو و ده ستی هه تا ئانیشك و ده وروویه ری قاجی شورد و بالا پۆشه كه ی كرده ناو په رداختك و پاشان پرژاندى به سه ریدا و له گه ل خه لكدا هه لسا و رویشته^۳.

دوو جوړ چاو هه یه: چاوی مړوځ، چاوی جنوکه، به دروست له ئوم سه له مه وه هاتووه كه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له مالیدا جاریه یه کی بینى شوینی زله ی به ده موچاوه بوو، فه رموی: «اسْتَرْقُوا لَهَا، فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ» ، واتا: روقیه ی بۆ بکه ن، شوینه واری چاوی جنوکه ی پیوه یه.

^۱ - بوخاری (۵۷۱۹) و موسلیم (۲۱۹۶) نیخرلیان کردووه.

^۲ - نه بو داوود نیخرلیان کردووه (۳۸۸۰).

^۳ - مالیک نیخرلیان کردووه له الموطأ ۹۳۸/۲ (۱).

^۴ - بوخاری (۵۷۳۹) و موسلیم (۲۱۹۷) نیخرلیان کردووه.

به‌ش

له‌پوقیه و موعه‌ویزات: زۆر خویندنی سوره‌تی (قل أعوذ برب الفلق) و (قل أعوذ برب الناس) و سوره‌تی فاتحاً و ئایه‌تولکورسی، موعه‌ویزاتی په‌یامبه‌رایه‌تییش نه‌مانه‌یه: «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ»^۱، واتا: په‌نا به‌وته و فه‌رمایشتی ته‌واوی خوا ده‌گرم له‌هر شه‌یتانیک و بوونه‌وه‌ریکی زیانده‌ری ژه‌ه‌راوی و هه‌موو چاویکی خراب. هه‌روه‌ها وتنی: «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ»^۲، وات: په‌نا ده‌گرم به‌فه‌رمایشتی ته‌واوی خوای گه‌وره له‌هر خرابه‌یه‌ک که دروستی کردبی.

هه‌رکه‌سی نه‌و ویردانه‌ی تاقیکردبێته‌وه، ده‌زانئ سوودی چه‌نده زۆره و مرقۆ چه‌نده پیویستی پی هه‌یه بۆ ریگریکردن له‌وه‌ی چاوی چاو لێده‌ر پیی بگات، هه‌روه‌ها دوا‌ی نه‌وه‌ش لێی دا چون بتوانئ به‌هیزی ئیمانی خو‌ی له‌خو‌ی دوربخاته‌وه، هیزی ئیمان و باوه‌ر و ئاماده‌یی و هیزی پشت به‌ستن و دل دامه‌زراویی چه‌که، چه‌کیش به‌پیی به‌کاره‌ینان ده‌پیکیت.

به‌ش

که چاو لێده‌ر له‌زیانی چاوی خو‌ی ترسا و پیکانی چاولێده‌ر ترسا، با به‌م پارانه‌وه‌یه زیان دوربخاته‌وه و بلی (اللهم بارک علیه)، واتا: خواجه گیان به‌ره‌که‌تدار بکه‌ی. هه‌روه‌ک په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌عامری کوپی ره‌بیعه‌ی فه‌رموو کاتئ چاوی له‌سه‌ه‌لی کوپی هه‌نیف دابوو: "أَلَا بَرَكْتُ"، واتا: نه‌ی بۆ نه‌تووت خواجه گیان به‌ره‌که‌تداری بکه‌ی.

^۱ - یوخاری (۵۷۳۹) و موسلیم (۲۱۹۷) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردوه (۲۷۰۸، ۲۷۰۹).

لهوانه: روقيه كردنى جبريل (سهلامى خواى لى بى) بو په يامبهرى خوا (صلی الله عليه وسلم) كه موسليم له سهحيحه كيدا گيړايه و دتييه وه: «باسم الله اَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ اَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ، اللهُ يَشْفِيكَ باسم الله اَرْقِيكَ»^۱، واتا: به ناوى خواوه روقيه ت ده كه م له هر شتيك نازارت پى بگه يه نى، له خراپه ي هر نه فسي، يان له چاوى هر چه سودى، خواى گوره شيفات ددات و به ناوى خواوه روقيه ت ده كه م.

يه كيكي تر له چاره سه رييه كان و وريايي كردن لى: شته چاك و گرنگه كانى نه و كه سه بشاريته وه كه ترسى چاوت له سه ره يه.

۳۲- رښيازى په يامبهرى خوا (صلی الله عليه وسلم) له چاره سه ري گشتي همدو شه كواكاريك له رښگه ي روقيه ي خوايييه وه

له سهحيه موسليمدا هاتووه له نه بو سه عيدي خودرييه وه (خواى لى رازى بى) كه جبريل (سهلامى خواى لى بى) هاته لاي په يامبهرى خوا (صلی الله عليه وسلم) و فهرمووى: ته ي موچه ممد نازارت هه يه؟ په يامبهرى خوا (صلی الله عليه وسلم) فهرمووى: "به لى". جبريل (سهلامى خواى لى بى) فهرمووى: «باسم الله اَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ اَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ، اللهُ يَشْفِيكَ باسم الله اَرْقِيكَ»^۲، واتا: به ناوى خوا روقيه ت ده كه م له هر شتيك زيان ت پى بدات، له خراپه ي هه موو دهر وون و چاويكى چه سود، خوا شيفات بدات، به ناوى خواوه روقيه ت ده كه م.

^۱ - موسليم شيخراچى كړيووه (۲۱۸۶).

^۲ - موسليم شيخراچى كړيووه (۲۱۸۶).

ئەگەر بوۋىتتە: چى ئەلەين لەباردى ئەو فەرمودىيەكى ئەبو داۋود گىزاۋىيەتتە: "لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمْقَةٍ" ،واتا: ھېچ رۇقىيەك نىيە تەنبا لەچاۋو ژەھرەكان نەبى.

لەولامدا ئەلەين: ئەو ناگەيەنى لەشتانى تردا رۇقىيە رەتكرابىتەۋە، بەلكو مەبەست ئەۋدىيە ھېچ رۇقىيەك لەپىشتەر و باشتەر نىيە لەرۇقىيەكى چاۋ و ژەھرەكان، سىياقى فەرمودەد و تەۋاۋى فەرمودە گشتى و تايىبەتتەكانى رۇقىيە بەلگە لەسەر ئەۋە دودەن.

۲۲-رئىيازى پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) لەرۇقىيەكردنى كەسك بەسۈردى فائىجە كە مارو دوۋپشك پىۋدى دابى

لەسەھىجەيندا بوخارى و موسلىم ئىخراجيان كىرۋە لەفەرمودىيەكى ئەبو سەئىدى خۇدرىيەۋە(خۋاى لى رازى بى) ئەلى: چەند ھاۋەلىكى پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) رۆيشتن بۆ گەشتىك تاۋەكو دابەزىنە لاي كۆمەلە مالىكى عەرەب، داۋايان كىر مىۋاندارىيان لى بىكرىت، بەلام مالاكان مىۋاندارىيان لىيان نەكرد، گەۋرەكى ئەو دىيە دوۋپشك پىۋدى دا، ھەموو ھەۋلىكىيان دا سوۋدى نەبوو بۆ گەۋرەكەيانى بىكەن.

يەككىيان وتى: بىچىنە لاي ئەو چەند كەسە لايان دايە لايان چۆنە بەلكو شتىك لاي ئەۋان ھەبى پى چارەكى بىكەن. ھاتن بۆلايان و وتيان: گەۋرەكەمان دوۋپشك پىۋەكى داۋە ھەرچى لەتۈناملاندا بى كىرۋەمانە سوۋدى نەبوۋە، ئايە يەككى لەئىۋە ھىچى پى ناكىرىت؟

يەككى لەھاۋەلانى پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) وتى: بەلى پىمان چارسەر دەكرىت، بەلام ئىمە داۋامان كىر مىۋاندارىيان بىكەن و ئىۋە رەتتان كىرەۋە، بۆيە چارەكى ناكەم تاۋەكو شتىكمان پى نەدەن، لەئەنجام لەسەر چەند سەر مەرىك

رَبِّكَ وَتَن، هَاوَه لَه كه رُؤِشَت وَ تَفَى كَرْدَه سَهَر شَوِئِنِي پِئُوَه دانه كه وَ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْكَوْنِ﴾ ۱ ﴿الْفَاتِحَةُ﴾ ۲ خَوِئِنْد، كا بَرای گه وره ی دِي وَ هَك نِه وه ی گورِس وَ حه بلی لِي كَرابِئِنه وه راپه پِي وَ ده سَتِي كَرْدَه رُؤِشَتَن وَ هِيچ شَوِئِنه وار وَ نازارِيكي نه ما، نِه وه يان پِي دَان كه له سَهَرِي رَبِّكَ وَ تَبوون.

هه نَدِيكِيان وَ تِيان: با مه رَه كان به ش بَكه يَن. به لَام نِه وه ی كه روقيه كه ی كَرْد وَ تِي: نِه وه ناكه يَن تا وه كو نه چينه لاي په يامبه رِي خَوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَ بَوِي بَاس نه كه يَن چِي شَتِيكَمَان كَرْدُووه. رُؤِشَتَن بَوَلای په يامبه رِي خَوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَ نِه وَ به سه رهاته يان بَو گِئِرَپَيه وه، نِه وِيش فِه رَمووی: "وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقِيَةٌ؟" ، وَاَتَا: چَوْن زَانِيت نِه وه روقيه يه ؟! پاشان فِه رَمووی: "قَدْ أَصَبْتُمْ، اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا" ، وَاَتَا: بِيگُومان پِيكاوتانه، به شِي بَكه ن وَ پِشكِيكِيش بَو مِن دَابِنِيَن.

نِه وه ی سورَه تِي فَاتِحَا له خَوِي گَرَتُووه له پوختِي وَ ئِيخلاسِيه تِي خَوا په رِستِي وَ ستايشِي خَوا وَ سپارَدَنِي هه موو كَارِيك به خَوا ي گه وره وَ پِشت پِي به سَتَن وَ داوا كَرْدَنِي ته واوِي نِيعمه ته كان له خَوا ي گه وره، كه بَرِيتِيه له وَ هِيدايَت وَ رِيئِيشان دانه ي كه ناز وَ نِيعمه ت ده هِيئِي وَ نه هه مَه تِيي دَوَرْدَه خَا ته وه، له گه وره تَرِين ده واوِي شِي فَا دَه رِي ته واو وَ به سه.

۳۴- رِييَا زِي په يامبه رِي خَوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له چاره سه رَكْرَدَنِي پِئُوَه دَانِي دَوو پِشك به روقيه

ئِي بِن نِه بِي شَه بِيه گِئِرَپَويه تِيه وه له مو سَنه ده كه يدا له فِه رَمووده يه كي عه بدو الله ي كُورِي مه سَعوده وه نِه لِي: "په يامبه رِي خَوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نوِيژِي ده كَرْد، كه چَووه سَوجَدَه، دَوو پِشكِي داي به په نجه يه وه، په يامبه رِي خَوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

۱- بوخاري (۲۲۷۶) وَ موسليم (۲۲۰۱) نِيخراجِيان كَرْمُووه.

ده ستيه لگرت و فەرمووی: "لَعَنَ اللَّهُ الْعُقْرَبَ مَا تَدْعُ نَبِيًّا وَلَا غَيْرَهُ" واتا: نه فرەتی خوا له دوو پشك بێ، دهست له په یامبه ر و کهسی تر هه لئاگری. ئەلێ: پاشان داوای ناپیکی کرد ئاو و خوێی تیدا هەبێ، شوێنی پێوه دانەکهی ئەکرده ئاو ئاو و خوێیه که، و (قل هو الله أحد) و (قل أعوذ برب الفلق) و (قل أعوذ برب الناس) ی خویند هه تا ئارام بوویه وه^۱.

موسلیم له سه حیه کهیدا گێراویه تیه وه له ئەبو هورهیره وه ئەلێ: پیاویك هات بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتی: ئەی په یامبه ری خوا، دوینی ئیواره دوو پشکی پێوه ی دام! فەرمووی: "أَمَا لَوْ قُلْتَ حِينَ أُمْسَيْتَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ تَضُرَّكَ"^۲، واتا: ئەگەر ئیواره ئەمەت بووتبایه، ئەوه زیانی لێت نه ده دا "أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ".

بشزانه که چاره سه ری خوایی له داوی ئەنجامدانی ئەو چاره سه ریه سوود ده گه یه نی و ریگری ده کات دهر د و نه خوشیه که روو بدات، ئەگەر دهر ده کهش روو بدات، به جۆریک نابێ زیانیك بخاته وه، بۆیه روقیه و خۆدانه پال خوا، به کار ده هیتریت بۆ پاراستنی له شساعی و نه هیشتنی نه خوشی.

۲۵- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له روقیه ی میرووله دا

پیشتر له فەرمووده یه کی ئەنه سدا باسمان کرد که له سه حیه ی موسلیمدا هه یه: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ریگه ی دا روقیه بکریت بۆ ژهر و چاو و میرووله^۳.

^۱ - فیهن ئەبی شەییبه ئیخرجی کردووه له عەلییه وه (خوای لێ رازی بێ) ۵۵/۴ (۲۳۵۵۲)، ئەوه هه یه ئیهن عەدی له الکامل ۱۰۶/۲

له عەبدوللەهی کوپی مه سه رده وه (خوای لێ رازی بێ) گێراویه تیه وه.

^۲ - موسلیم ئیخرجی کردووه (۲۷۰۹).

^۳ - موسلیم ئیخرجی کردووه (۲۱۹۶).

له سووننه نی نه بو داووددا له نه لشیفائی کچی عه بدوالله وه هاتووه نه لی: لای حه قسه بووم په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاته ژووره وه فهرمووی: "أَلَا تُعَلِّمِينَ هَذِهِ رُقِيَّةَ النَّمْلَةِ كَمَا عَلَّمْتِهَا الْكِتَابَةَ"^۱، واتا: بۆ فیژ روقیه ی میرووله نابی وه ک چۆن فیژی نووسین بووی.

میرووله: برین و تلوقیکه له ههر دوو که له که ی مرقفه وه دهرده چیت، دهردیکی به ناوبانگه، ناوئراوه میرووله، چونکه نه و که سه ی تووشی نه و نه خوشییه ده بی، هه ست ده کات له و شوینه دا میرووله ده جولیتته وه و گازی لی ده گریت.

۳۶- رییازی له روقیه ی ماردا

پیشتر باسماں کرد که فهرموویه تی: "أَلَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ"^۲، واتا: هیچ روقیه یه ک نییه ته نیا له چاو و ژه هره کان نه بی.

له سووننه نی ئیبن ماجه دا هاتووه له فهرمووده یه کی عایشه دا (خوای لی رازی بی): په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ریگه ی داوه بۆ روقیه کردن له مار و دوویشک^۳.

۳۷- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له روقیه ی برین و زامداری

بوخاری و موسلیم له سه حیه که یاندا ئیخراجیان کردوه له عایشه وه (خوای لی رازی بی) نه گهر که سیك نازاریکی هه بووایه یان برینیک، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) په نجه ی ئاوه ها ده گرت و سه ر په نجه ی شایه تومانی نه خسته زهوی و پاشان به رزی ده کرده وه و نه یفه رموو: "بِسْمِ اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا، يُشْفَى"

^۱ - نه بو داوود ئیخراجی کریوه (۳۸۸۷).

^۲ - (حُمَةٍ): ناوی دوویشک و گیانه به ره ژه هره داره کانه.

^۳ - بوخاری (۵۷۰۵) و موسلیم (۲۲۰) ئیخراجیان کریوه.

^۴ - ئیبن ماجه (۳۵۱۷) ئیخراجی کریوه.

سَقِيمُنَا، يَا ذَنْ رَبَّنَا^۱، واتا: به ناوی خوا، به خۆلی خاک و تفی هه‌ندی‌کمان، نه‌خۆش و ده‌رده‌دارمان چاک ده‌بیته‌وه به‌ویستی خوا.

واتای ئەو فەرمووده‌یه: له‌تفی خۆی ئەخسته‌سەر په‌نجه‌ی شایه‌تومانی، پاشان ئەیخسته‌ ناو خۆله‌که و هه‌ندی له‌و خۆله‌ ده‌نووسا به‌په‌نجه‌یه‌وه و به‌و خۆله‌ مه‌سحی برینه‌که‌ی ده‌کرد و ئەوه‌ی ده‌فهرموو که به‌ره‌که‌تی یادی خوای تێدایه و کاره‌که به‌خوا ده‌سپێدریت و پشت به‌خوا ده‌به‌سترت له‌چاره‌سه‌ردا، هه‌ردوو چاره‌سه‌ر ده‌چنه پال یه‌ک و به‌وه کاریگه‌رییه‌که به‌هێزتر ده‌بیته‌.

۳۸- رییازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سه‌رکردنی ئازار به‌روقیه موسلیم له‌سه‌حیه‌که‌یدا ده‌گێڕێته‌وه له‌عوسمانی کۆپی ئەبی ئەلعاسه‌وه (خوای گه‌وره‌ی لی رازی بی) که شه‌کوای بردووه‌ته‌ لای په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سه‌باره‌ت به‌ئازاریک له‌وه‌ته‌ی موسلمان بووه‌ تووشی هاتووه، په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "ضَعْ يَدَكَ عَلَى الَّذِي تَأْلَمُ مِنْ جَسَدِكَ، وَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَازِرُ"^۲، واتا: ده‌ستت بخه‌ره سه‌ر ئەو شوینه‌ی له‌جه‌سته‌دا ئازاری هه‌یه و سی جار بلی (بسم الله)، هه‌وت جاریش بلی (أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَازِرُ)، واتا: په‌نا ده‌گرم به‌شکو و توانای خوای گه‌وره له‌خرابه‌ی هه‌ر شتی‌ک ده‌بیینم و ئەوه‌ی وریایی لی ده‌که‌م.

له‌م چاره‌سه‌رییه‌دا یادی خوای گه‌وره و سپاردنی کاره‌که به‌وه و پشت ده‌به‌سترتیه شکو و توانای خوای گه‌وره له‌خرابه‌ی ئەو ئازاره‌ی که هه‌یه و چه‌ند جاره‌کردنه‌وه‌ی ئەو و یرده‌یه تاوه‌کو کاریگه‌رتر وه‌ک کاریگه‌ریی چه‌ند

^۱ - بوخاری (۵۷۴۵) و موسلیم (۲۱۹۴) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۲۲۰۲).

باره کردندهی دهرمان بۆ دهکردنی ئەو مادده زیانبهخشه، لهو حهوت چاره دا تاییه تمه نیدییه که هیه لهشتی تردا نییه.

له سه حیه یندا هاتوه که په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ویردی بۆ هندی له خیزانه کانی خویندوه و به دهستی راست ئەو شوینهی مهسک کردوه و فهرموویه تی: "اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهَبِ الْبَاسَ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا" ، واتا: خواجه گیان ئەو پهروهردگاری خهک، ئەم ئازاره مه هیله، شیفای بده ئەو شافی، هیچ شیفایه که نییه ته نیا شیفای تو نه بی، شیفایه که ئازاری به جی نه هیلی.

بۆیه له و روقیه یه دا ته و سولکردن به خوای گه و ره ده کریت به که مالی پهروهردگاریتی و که مالی به زهیی له شیفادا، ته نیا ئەو شیفای ده دات، ده بینین ته و سولکردنه که یه کتابه رستی و چاکه و پهروهردگاریتی له خوگرتوه.

۳۹- رییازی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره سه رکردنی سووتان و گرو خه فته تی کوست و ناخوشتی

خوای گه و ره فهرموویه تی: ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ۝﴾ البقرة: ۱۵۵ - ۱۵۷ ، واتا: مژده بده به خوږاگران. نه وانهی که له گه ل دوچاری سهختی و نه هامة تی و ناخوشتیه که بوون ده لێن ئیتمه هه رهی خواین و هه ر بۆلای نه ویش ده گه رییته وه. ئا نه وانه دروود و به زهیی به سه ر نه وانه ده باریت له لایه ن پهروهردگاریانه وه وه نه وانه ئەو که سانه ن هیدایه تیان وه رگرتوه.

۱- موسلیم شیخ رحلی کریم (۳۲۰۲).

له موسنه ددا هاتووه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فرمویه تی: «مَا مِنْ أَحَدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ أَجْرُنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا أَجَارَهُ اللَّهُ فِي مُصِيبَتِهِ، وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا»^۱، واتا: هر که سیک توشی کوست و ناخوشییه کی گوره بی و بلی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ أَجْرُنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا)، واتا: هر مومانی هی خوائن و هر مومانی بۆلای خوا ده گه پینه وه، خواجه گیان له م کوسته دا پاداشتم بده ره وه و باشر له وم بۆ به جیبه یله. نه وه خوائ گه وره پاداشتی ده داته وه و باشر له وهی پی ده دات.

نهم وشه یه له باشرین چاره سه ریبه کانی که سی مهینه تبار، بۆی به سوود تره بۆ کاتی مهینه تیبه که و ناخیره تی، دوو بڼه مای گوره ی له خوگر توه، نه گه ر به نده به ناسینی بیهیتته دی، له و کوست و ناخوشییه ی بار سووک ده بی:

یه که م: له راستیدا، خودی به نده و که سوکار و مال و سامانی هی خوائ گه وره ن، خوائ گه وره به نه مانه ت به و که سه ی سپاردوه.

دووه م: پاشه پوژی به نده و گه رانه وهی بۆ لای خواجه که خاوه نی راسته قینه یه تی، پیو یسته دنیا له دوائ خوی به جیبه یلی، چون دلخوش ده بی به بوونی شتیک و بیتومید ده بی له له ده ستچویه ک، نه وه بیر کردنه وهی له گه رانه وه و شوتینی راسته قینه ی خوی، بۆی ده بیتته گه وره ترین چاره سه ری نه و ده رده.

له چاره سه رکردنی: که سه که به زانستی یه قین بزانی، نه وهی تروشی بووه بۆ نه وه نییه به هه له یدا بیات، نه وهشی توشی هه له بووه بۆ نه وه نه بووه توشی به لای کاره ساتی بکات.

^۱ - موسلیم بیخرایجی کردوه (۹۱۸).

لہوہ: بپوانیتہ ئوہی بہوئیوہ تووشی بووہ، ئوکات دہبینی پەرورددگاری
ھاوشیوہی ئوہ یان باشتەر لہوہی بۆ هیشتووہتہوہ.

لہوانہ: ئاگری کۆست و مہینہ تبارییہ کە ی بکوژینیتہوہ بەدلدانہوہ وەرگرتن
بہ مہینہ تباران.

لہوانہ: بزانی ھاوار و پەلەقاژە کردن، کۆست و ناخۆشییہ کە ناگیریتہوہ، بەلکو
زیاتری ئوکات.

لہوانہ: بزانی لہدەستچوونی پاداشتی ئارامگرتن و خۆپادەستکردن بەخوای
گەرہ-کە سەلەوات و بەزەیی و ھیدایەتە-لەپاستیییدا لہو کۆستە ی تووشی ھاووہ
سەختەرہ.

لہوانہ: بزانی کە پەلەقاژە کردنی، دوزمنەکانی دلخۆش دہکات و دۆست و ھاوڕییانی
خەفە تبارتر و پەرورددگاریشی توورہ ئوکات.

لہوانہ: بزانی ئوہی لہ ئارامگرتن و چاوہ پێی پاداشتی خوایی بەدەستیدەھینی
لەچیژ و دلخۆشی، چەندان ئوہەندە ی ئوہیہ کە لہدەستی داوہ.

لہوانہ: دلی ئارام بکاتہوہ بەگیانی ئومیدی مانہوہی باشتەر لەلایەن خوای گەرہوہ.

لہوانہ: بزانی پشکی کۆست و بەلای بەئەندازە ی ئوہیہ کە بۆی رووی داوہ و باسی
دہکات، ھەرکەسی رازی بی، ئوہ رازیوونی بۆ ھەیہ، ھەرکەسیکیش توورہ بی،

ئوہ توورہبوونی بۆ ھەیہ.

لہوانہ: بزانی بگات بەوپەری پەلەقاژەش، سەرەنجام ناچارانہ ئارام دہگری.

لہوانہ: بزانی بەسوودترین دەرمانیک بۆ ئو، ئوہیہ کاریک بکات بەلای خواوہ
شیرین و خۆشەویست بی.

له وانه: بزاني ته وهی ته و تايكردووه ته وه، باشتين برياردهر و به به زه بيترينه،
ته وه خوي گه ورهيه، كوښتي يو نه نار دووه تاوه كو به هويه وه له نيوي بدات، به لكو
يو ته وه يه تاييبيكاته وه و گوښيستي كړوزانه و پارانه وه ي بيت.

له وانه: بزاني كه ناخوشي و كوښتي دونيا نه بوايه، ته وه تووشي دهردي
خوبه گه وره زاني و كرده ي فيرعه ونيانه و دلره قبي ده بوو، كه هوكاره يو تياچووني
به نده.

له وانه: بزاني كه تاليي دونيا، به خودي خوي شيريني ناخيره تن.

۴۰- له رښاري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له چاره سره كړدني خه م و
خه فته و ناخوشي و په ژاره

له سه حيه يندا هاتوه له فهرمووده يه كي ئين عه باسه وه (خوي لي رازي بي) كه
په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له كاتي ناخوشييدا ته يفرموو: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ،
رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ»^۱.

له سووننه ي ته بو داوود هاتوه له نه بي به كره وه (خوي لي رازي بي) كه په يامبهري
خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرموويه تي: «دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ: اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا
تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^۲، واتا:
له پارانه وه ي خاوه ن كيښه و خه م، ته مه بلې: "اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى
نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ"، واتا: خوايه گيان تكاي
به زه يي توم هه يه، يو چاوتروكانيكيش بي راده ستي خوم مه كه، هه موو كاروبارم
يو چاك بكه، هيچ خوايه كي به حه ق بووني نيه جگه له تو.

^۱ - بوخاري (۶۳۴۵) و موسليم (۲۷۳۰) شيفراجيان كړدوه.

^۲ - ته بو داوود شيفراجي كړدوه (۵۰۹۰).

هه روه ها تيايدا هاتوو له نه سمانی کچی عومه یسه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پیغه رموم: «أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولِينَ عِنْدَ الْكَرْبِ، أَوْ فِي الْكَرْبِ: اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا»^۱، واتا: چه ند وشه یه کت فی ربکم له کاتی ناخوشییدا بیلی: بلی: اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا.

۴۱- رییازی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پاراستنی له شساغییدا

له بهر نه وهی له شساغی و عافیت له گه وره ترین نیعمه ته کانی خوای گه وره یه به سهر به تده وه و باشتین دیاری و به خششیکه به په های، بویه حقه نه و که سهی خوای گه وره له شیکي ساغی پی داوه، پاریزگاری لی بکات و بیپاریزی له هر شتیک تووشی نه خوشی بکات. بوخاری له سه حیه که یدا گپراویتییه وه له فهرموده یه کی تبین عه باسه وه (خوای گه وره له خوای و باوکی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: «نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ»^۲، واتا: دوو نیعمه ت هه ن زوری خه لکی نه زانن به گه وره بیان و نایقز نه وه، نه وانیش: له شساغی و ده سته تالییه.

ترمیزی و که سانی تر گپراویانه ته وه له فهرموده یه کی عوبه یدواللهی کوری محصن نه لئه نساری نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: «مَنْ أَصْبَحَ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ، أَمِنًا فِي سِرِّهِ، عِنْدَهُ قُوتُ يَوْمِهِ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا»^۳، واتا: هه رکه سی به یانی کرده وه به له شساغی و له گیانی خوای سه لامه ت بوو، خوراکی نه و روژه ی هه بوو، وه ک نه وه یه خوای گه وره هه موو دوتیای پی دابی.

^۱ - نه یو داوود ثیخراجی کرپوه (۱۵۲۵).

^۲ - بوخاری ثیخراجی کرپوه (۶۴۱۲).

^۳ - ترمیزی (۲۴۴۶) و تبین ماچه (۴۱۴۱) ثیخراجیان کرپوه.

لە ترمیزی و کەسی تردا هاتوووە لە فەرموودەیەکی ئەبو ھورەیرەدا (خوای لی رازی بێ) ئەویش لە پەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی: «أَوَّلُ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّعِيمِ، أَنْ يُقَالَ لَهُ: أَلَمْ نُصِحَّ لَكَ جِسْمَكَ، وَتَرُوكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ؟!»، وایا: یەكەمین شتیك لە بابەت نەعمەتەكان لە پۆژی قیامەتدا لە بەندە بپرسرێتەو، ئەو یە پێی دەوترێت: ئایە جەستەمان بۆت ساغ نەكرد و بە ئاوی سارد تینویتی تۆمان نەشكاند؟!

ئایا لێرەدا كەسانی پێشین ئەم ئایەتەیان خویندوووە: ﴿ثُمَّ لَنَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝﴾ التكاثر: ٨، وایا: لە پاشان سویند بە خوا لە پۆژەدا (لەسەر ھەموو ناز و نەعمەتیك كە خوا پێی دا بۆن لە دنیادا) لێ پرسینەو، تان لەگەڵا دەكریت.

وایا: لە بارەى لەشساغییەو لێتان دە پرسینەو. ئەمە ئەگەر كاروباری لەشساغی بێ، با لە پێیازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) باسی رەچاوی ئەو كاروبارانە بكەین كە بە پەھایانە تەواوی رێنیشان دەریان تێدا یە و پێیەو جەستە و دل و ژیاى دنیا و ئاخیرەت پارێزگاری دەكریت، پشت بەستن ھەر بەخوایە و ھەموو گۆرانكارییەكیش ھەر لە دەست خوای گەورە یە.

بەش

ھەرچی خواردن و خواردنەو یە، ئەو نە ریتی پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) نەبوو تەنیا یەك جۆر بخوریت، چونكە ئەو كارە زۆر زیان بە سروشت دەدات، ھەندێجار روو دەدات وەھابی، ئەگەر زیاتر لە یەك جۆر نەخوریت، ئەو لاوازی و تیاچوون بەسەر مڕۆڤدا دەھێنێ، یان ئەگەر شتانیکیش بخوریت كە سروشتی

که سه که پییه وهی نه ریتی نه گرتووه. په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) نه و شتانه ی ده خوارد که خه لکی ولاته که ی نه ریتیان به خواردنی گرتبوو. که هزی به خواردنی نه بووایه نه یده خوارد و زوری له خوی نه ده کرد، جا نه مه بنه مایه کی گوره یه له پارس تنی له شساغییدا، چونکه نه گه ر ده روون هزی به خواردنیک نه کرد و به زور ده ر خواردی درا، زیاتر له وهی سوودی پی بگه یه نی، زیانی لی نه دات.

نه بو هوره یره (خوای لی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) قهت عه یبه ی له خواردنی ده ر نه کردووه، نه گه ر هزی لی بووایه لی ده خوارد، نه گه ر هزی لی نه بووایه لی نه ده خوارد.^۱

هزی له گوشت بوو، له گوشتیشدا هزی له بال و سنگی شه ک مه ر ده کرد، له سه حیحه یندا هاتووه: گوشتی بۆ په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) هینرا و بالیکي پی درا، پی سه رسام بوو.^۲

هزی به هه لئا و هه نگوینیش بوو، نه و سی شته: گوشت و هه نگوین و هه لئا خوشترین خواردنیک بوو به لایه وه، مه گه ر نه خوش بوایه، نه گینا لیان دوری نه ده گرت.

چی هه بووایه له گه ل ناند ده یخوارد، هه ندیجار نانی به گوشته وه ده خوارد، هه ندیجاریش به خه ل و نه یفه رموو: «نِعْمَ الْإِنْسَانُ الَّذِي خُلِّقَ»، و اتا: خه ل باشترین شتی که له گه ل ناند بخوریت.

نه مه به پیی حاله ت ستایشی ده کرد نه ک نه وهی به سه ر خواردنی تردا فه زلی بدات.

^۱ - بوخاری (۵۴۰۹) و موسلیم (۲۰۶۴) نیخراجیان کردووه.

^۲ - بوخاری (۲۳۴۰) و موسلیم (۱۹۴) نیخراجیان کردووه.

^۳ - موسلیم نیخراجی کردووه (۲۰۵۲).

له ميوه و لاتي خوي ده خوارد کاتي ده هات و خوي لي به دوور نه ده گرت، نه وهش په کيکه له گه وره ترين هواره کاني پاراستني ته ندروستي و له شساغي، خوي گه وره حیکمه تي ناوه هايه له هر شوين و ولاتيکدا کومه لي ميوه هه په خه لکي نه و ولاته له کاتي خويده سوودي لي ببينن.

۴۲- رييازي په يامبه (صلي الله عليه وسلم) له شيوازي دانishtني بو خواردن به دروست لييه وه هاتووه فرمويه تي: "لَا أَكُلُ مُتَكَبِّرًا"، واتا: به پالکه وتنه وه نان ناخوم.

(الاتكاء) ليکدراوه ته وه به چوار مشقي دانishtن، ليکدراوه ته وه به خو خستنه سر شتي و پالده وه به شتيکدا، ليکدراوه ته وه به پالکه وتن. هه رسي جور ده گريته وه.

بهش

به سي په نجه ي ناني ده خوارد، نه وه به سوودترين شتيکه له خواردندا. خواردني له کاتي گه رمبي تونديدا نه ده خوارد، هه روه ها گه رمکراوي دويني نه ده خوارد که له نه مړودا بوي گه رمکراييه ته وه، خواردني که پو لي دراو و سويي نه ده خوارد.

بهش

هه رچي رييازي په يامبه ري نازيزه (صلي الله عليه وسلم) له خواردنه وه دا، نه وه له باشتري و کاملترين ري نماييه کدا بوو که له شساغي پي پيازي ريت.

له بهر نه وهی ئاوی دوینئ به سوودتتره بۆ خواردنه وه، نه وه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چووه نیو باخی نه بی نه له یسه می کوپی نه لته یان و نه رموی: «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ فِي شَنَّةٍ فَأَتَاهُ بِهِ، وَإِلَّا كَرَعْنَا»، واتا: نه گه ر ئاوی نیو جه وه نه ت هیه شه و مابیتته وه تیایدا بیهین یان دهم به تاوه که وه بنین. بوخاری گپراویه تییه وه، له فزه که شی نه مه یه «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ فِي شَنَّةٍ وَإِلَّا كَرَعْنَا»^۱، واتا: ئاوی نیو جه وه نه ت هیه شه وی به سه ردا تیپه پبووی یان دهم بنین به تاوه که وه.

عائیشه (خوای لی رازی بی) نه لی: "خوشتین خواردنی به لای په یامبه ری خوا وه، چه لوی ساردبوو"^۲.

به ش

یه کیکی تر له پپیزی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، خواردنه وه بوو به دانیشتنه وه، نه وه خووی بوو. به دروست لییه وه هاتووه، فرمانی کردووه به یه کیك که به پپوه ئاری خواردووه ته وه، تاوه کو پپیشینیتته وه. به دروست لییه وه هاتووه که نه هی کردووه به پراوه ستانه وه ئاو بخوریتته وه، به دروست لییه وه هاتووه که به پراوه ستانه وه ئاوی خواردووه ته وه.

کومه لی و توویانه: نه مه نه وه نه گه یه نی نه هییه که ی هه لوه شاندره ته وه. کومه لیکی تر نه لئین: به لکو روونیکردووه ته وه که نه هییه که بۆ حرامی نییه، به لکو بۆ رینیشانان و نه وه یه به پپوه نه خواردنه وه له پپیشتره. کومه لیکی تر و توویانه: له بنچینه دا له نیوان هه ر دوو کیدا دژیه کییه ک بوونی نییه، به لکو له بهر پپویستی

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردووه (۵۶۱۳).

^۲ - الکفر: خواردنه وه یه به دهم به یی به کاره یانی له پی ده ست یان په ریاخ.

^۳ - ترمیزی ئیخراجی کردووه (۱۸۹۵).

به پټوه خواردوويه تي. هاتووه بولای زه مزه م و هاوه لانیش ناویان خواردووه ته وه،
نه ویش ناوی خواردووه ته وه له و کاته دا ویستوویانه دوله که که ی (سه تله که ی) له ده ست
وه ریگرن، بویه به پټوه خواردوويه تیه وه، نه وه ش شوینی پټو یستی بوه.

به ش

له سه حیجی موسلیمدا هاتووه له فهرمووده یه کی نه نه سی کوپی مالیکدا (خوای لی
رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له خواردنه وه دا سی
هه ناسه ی ده دا و نه یفه رموو: "إِنَّهُ أَرَوَى وَأَمْرًا وَأَبْرًا"، وانا: تینویتی شکاند و گپی
که ده ی نه هیشت و نارامی دایه جه سته.

واتای: هه ناسه دانی له خواردنه وه دا: نه وه یه پرداخه که له ده می دوورده خسته وه و
له ده ره وه ی پرداخه که هه ناسه ی هه لده مزی و پاشان خواردنه وه که ی
ده خواردنه وه، هه روه که له فهرمووده یه کی تر دا به پوون و راشکاو هاتووه: "إِذَا شَرِبَ
أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِي الْقَدَحِ" ^۱ به لام "وَلَكِنْ لِيُبَيِّنَ الْإِنَاءَ عَنْ فِيهِ" ^۲، وانا: نه گه ریه کی
له نئوه شتی خواردنه وه با هه ناسه ی نه خاته نئو پرداخه که، به لکو له ده می
دوور یخاته وه و هه ناسه بدات.

به ش

موسلیم له سه حیجه که یدا گټراو یه تیه وه له جابری کوپی عه بدوالله وه (خوای لی رازی
بی) نه لی: گویم لیوو په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه یفه رموو: «عَطُوا

^۱ - موسلیم شیخراچی کردووه (۲۰۲۸).

^۲ - بخاری شیخراچی کردووه (۱۵۳) به له فری: "الإناء".

^۳ - ترمیزی شیخراچی کردووه (۱۸۸۷) له نه بو سه عیدی خوریه وه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه می کردووه له فوکرین
له خواردنه وه. پیاوړتک وتی: نه ی نه گه ر له نئو قاپه که دا پیسییم بیی؟ فهرمووی: بیړیزه. وتی: من به یه که هه ناسه هه مووی ناخو وه؟
فهرمووی: نه واپوو پرداخه که له ده مت دوور بخاره وه.

الْإِنَاءَ، وَأَوْكُوا السُّقَاءَ، فَإِنْ فِي السَّنَةِ لَيْلَةٌ يَنْزِلُ فِيهَا وَبَاءٌ لَا يَمُرُّ بِإِنَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ غِطَاءٌ، أَوْ سِقَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ وَكَاءٌ إِلَّا وَقَعَ فِيهِ مِنْ ذَلِكَ الدَّاءُ»^۱، وَاثَا: قَابٌ وَ مَهْجَه لَه كَانْتَان سَهَر بَنِيْنَه وَه، لَه سَالْدَا شَه وَيَك هَه يَه پَه تَاي تَيْدَا دَادَه بَه زَيْت، هِيَج خَوَارْدَن وَ خَوَارْدَنَه وَه يَه كِي سَه ر لِي نَرَاو نِيِيَه نَه وَ پَه تَا وَ دَه رْدَه ي تِي نَه كَه وَي.

بَه دَرُوسْت لَه پَه يَامَبَه رِي خَوَاوَه (صَلَى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَاتُووَه كَه فَرْمَانِي كَرْدُووَه سَه رِي قَاب دَا پُوشَرِي نَه گَه ر بَه چَلَه دَارِيَش نَه بِي.^۲

بَه دَرُوسْت لِيِيَه وَه هَاتُووَه: فَرْمَانِي كَرْدُووَه لَه كَاتِي سَه ر لِيْنَانِي قَاب وَ مَهْجَه لَدَا (بِسْمِ اللّٰهِ) بُوُوْتَرِيْت.

بُوَخَارِي لَه سَه حِيَجَه كَه يَدَا گِيْرَاوِيَه تِيِيَه وَه لَه فَه ر مَوُوْدَه يَه كِي نِيِيَن عَه بَاسَدَا (خَوَاي لِي رَازِيِي بِي) كَه پَه يَامَبَه رِي خَوَا (صَلَى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَه هِي كَرْدُووَه لَه خَوَارْدَنَه وَه لَه جَه وَه نَدَه.^۳

بَه ش

لَه سَوُوْنَنَه نِي نَه بُو دَاوُوْد هَاتُووَه لَه فَه ر مَوُوْدَه يَه كِي نَه بُو سَه عِيْدِي خُوْد رِيِيْدَا (خَوَاي لِي رَازِيِي بِي) نَه لِي: پَه يَامَبَه رِي خَوَا (صَلَى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَه هِي كَرْد لَه خَوَارْدَنَه وَه لَه كَه ل وَ پَه ر دَاخِي شَكَاو، لَه وَه شِي فُوُو بَكْرِيْت لَه خَوَارْدَنَه وَه.^۴ لَه م نَه دَه ب وَ رَه وَشْتَانَه ي كَه بَه رْژَه وَه نَدِيِي مَرُوْفِي تِيْدَايَه، نَه وَه خَوَارْدَنَه وَه لَه پَه ر دَاخِي شَكَاو چَه نَد خَرَاپِيِيَه كِي هَه يَه: يَه كَه مِيَان: نَه گَه ر لَه پَرُوِي نَاوَه كَه دَا پِيْسِي وَ شَتِيَك هَه بِي، نَه وَه لَآي كَه لِي پَه ر دَاخَه كَه كُودَه بِيْتَه وَه. دُووَه م: رَه نْگَه كَه لَه كَه تِيْرِيِيَه كِي هَه بِي وَ دَه مِي كَه سَه كَه بَرِيْنْدَار بَكَات.

^۱ - بُوَخَارِي (۲۲۸۰) وَ مَوْسَلِيْم (۲۰۱۴) نِيْخِرَاجِيَان كَرْدُووَه.

^۲ - بُوَخَارِي (۵۶۲۳) وَ مَوْسَلِيْم (۲۰۱۱) نِيْخِرَاجِيَان كَرْدُووَه.

^۳ - بُوَخَارِي نِيْخِرَاجِي كَرْدُووَه (۵۶۲۹).

^۴ - نَه بُو دَاوُوْد نِيْخِرَاجِي كَرْدُووَه (۳۷۲۳).

هه‌رچی فوورکردنه له‌خواردنه‌وه و ئاو، نه‌وه له‌ده‌می که‌سه‌که‌وه بۆنی ناخۆشی تیکه‌لی ده‌بی.

په‌يامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) هه‌ندیجار شیري به‌ته‌نیا ده‌خواردنه‌وه و هه‌ندیجاریش ئاوی تیکه‌ل ده‌کرد.

له‌جامیعی ترمیزییدا هاتووه له‌په‌يامبه‌ری خواوه(صلی الله علیه وسلم) که فه‌رموویه‌تی: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ، وَإِذَا سَقَى لَبَنًا فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ، فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزَى مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ»^۱، واتا: نه‌گه‌ر یه‌کی له‌ئێوه خواردنی خوارد، با بلی: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ" ، واتا: خواجه گیان بۆ ئیمه به‌ره‌که‌تی تیدا بکه و له‌مه‌باشترمان پی بده. نه‌گه‌ر شیریشی خواردنه‌وه با بلی: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ" ، واتا: خواجه گیان بۆ ئیمه به‌ره‌که‌تی تی بکه و زیاتری که‌ی. هیچ شتیک نییه جیگه‌ی خواردن و خواردنه‌وه بگريته‌وه مه‌گه‌ر شیر نه‌بی.

به‌ش

له‌سه‌حیحی موسلیمدا سه‌لماوه که په‌يامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌سه‌ره‌تای شه‌ودا (نبیذی بۆ کراوه، له‌به‌یانیدا لی خواردووه‌ته‌وه و شه‌وی دواتری و به‌یانیه‌کی تر و شه‌ویکی تریش، به‌یانیه‌ی بۆ عه‌سر، نه‌گه‌ر شتیکی لی بمابایه‌ته‌وه به‌خزمه‌تکاره‌که‌ی ده‌دا یان فرمانی ده‌دا برپێژریت^۲. نبیذ: ئاویکه خورمای تیکه‌ل ده‌کری و تیک ده‌دریت، له‌گه‌ل خواردن و خواردنه‌وه‌دا داده‌نریت، سوودیکی زۆری هه‌یه له‌زیاترکردنی هیژ و پاراستنی له‌شساعی، له‌دوای سی رۆژ نه‌یخواردووه له‌ترسی نه‌وه‌ی نه‌گۆپی بۆ ماده‌ده‌ی سه‌رخۆشکه‌ر.

^۱ - ترمیزی (۳۴۵۵) و نه‌بو دارود (۳۷۳۰) و ئیبن ماجه (۳۳۲۲) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۲۰۰۴).

۴۳- ریوشوینی لہ بہرگ و پوٹاکدا

باشترین رینمای و بہ سوودترین پوٹاک و نہعل و سووکتزینی ھلبراردوہ بڑ
خوی، بہرگی نہردی و نوزری بہ زوری لہ بہر دہکرد، دوو جور بہرگ و سووکتزین
بہرگن، کراسی لہ بہر دہکرد، کراس شیرینترن بہرگ بوون بہ لایہوہ، قہمیسہکے
تاوہکو مہچہکی دریز بوو، لہ خوارہوہش تاوہکو پاژنہ پی پی بوو، لہ پاژنہ پی پی
شورتر نہبوو، عہمامہکے نہ گورہ بوو نہ بچوک، بہ لکو مامناوہند بوو، لہ زیز
مہ لاشوہ دہیختہ سہر.

لہ سہفہردا ھمیشہ خوقی لہ پی دہکرد، یان لہ زوری کاتہکانیدا لہ پی دہکرد،
چونکہ ھردوو پی پیوستانی پی ھہیہ لہ گہرما و سہرمادا بیانپاریزی،
لہ مہدینہشدا ھندی جار لہ پی دہکرد.

رہنگی سپی و عہبای رہش بہ لایہوہ شیرینترن رہنگ بوون.

۴۴- ریوشوینی بو کاروباری نیشتہ جیبوون

پہیامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) کہ زانی لہ سہر ری کاروانی سہفہرہ و دنیا
قوناغیکہ و ھک ریوارنک لای داوہتہ لای و ماوہی تہمہنی تیادا دہمیتتہوہ و دواتر
دہچیتہ ناخیرت، نہوہ ریبار و رہوشتی نہوہ بوو گرنگی بداتہ دروستکردنی
خانوو، رازاندنہوہ و فروانکردنی. بہ لکو باشترین خانوویہک بہ لایہوہ، نہوہ بوو
لہ سہرما و گہرما بیپاریزی، لہ دہرہوہ نہ بینریت و کون و کہلہبہری تیدا نہبی
خشوک و گیانلہبہر لیہوہ بیتہ ژورہوہ، نہوہندہ بہرز نہبی پپ ھوا بی و
نہوہندہش نزم نہبی مرقا بازار بدات، بہ لکو مامناوہند بی.

نہوہ بہ سوودترین و چاکترین خانوو بوو، کہ مترین سہرما و گہرما تیدا ھبی و
نہوہندہ بہرتہسک نہبی تیادا نارام نہبی. لہ ناو خانوہکدا سہرناو نہبوو بونی

ناخوش بى، بويه خانووه كې خوشترين و پاكترين بڼى هېوو، بيگومان نه و چوره خانووه، ريكتري و به سوودترين و باشتري خانوون بى جهسته و پارسى ته ندروستى مړو.

۴۵- ريوشوينى په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) بو كارويارى خه و به ناگابوون

هر كه سى له خه و به ناگايي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) رابمىنى، نه بينى ريكتري خه و به سوودترين خه و بووه بى جهسته و نه داماكانى جهسته و هيزى جهسته. په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سهرتاي شو دده خوت، له سهرتاي نيوى دوه مى شو هله دستا و سيواكى ده كرد، ده ستونويى ده شورد و به نه اندازهى نه وهى خوا بوى نو سيبو نو يى ده كرد، به وه جهسته و نه داماكانى جهستهى پشكى خه و پشودانى و ده گرت و پشكى و ده رز و پاداشتى خوايى و ده گرت، نه وهش نه وپه پى چاكى دل و جهسته و دنيا و ناخبره ته.

به نه اندازهى پيوست دده خوت، بى نه وه ريگري له خوى نه ده كرد و به ربه ركانى خوى نه ده كرد كه جهستهى پيوستى بو، كه دده خوت به لاي راستا دده خوت، هه تا خوى لى ده كه و يادى خوى ده كرد و به تير كردنى كده به خوار دن و خوار دن وه نه دده خوت، راسته و خوى له سهر زهوى نه دده خوت، جيگه به رزيشى نه بو، به لكو جى خه ويكى له پيوست دروستكراوى هېوو كه ناواخنى ريشال بو، له سهر سهرين پال ده كه و و هه نديجاريش ده ستى نه خسته ژير گوناي.

له سهر حيه پندا هاتوه له بهرائى كوپى عازيه وه (خوى لى رازى بى) كه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) نه رموى: «إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ

اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، وَأَجْعَلْهُنَّ آخِرَ كَلَامِكَ، فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ، مِتُّ عَلَى الْفِطْرَةِ^١، وَاثْنَا: ئەگەر چوویتە سەر جیگەی خەوتن، دەستنوێژت بەشۆرە دەستنوێژی نوێژ، پاشان بە لای راستدا بخەو و پاشان بڵێ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، وَأَجْعَلْهُنَّ آخِرَ كَلَامِكَ، فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ، مِتُّ عَلَى الْفِطْرَةِ^٢، وَاثْنَا: خۆایە گیان من وا خۆم رادەستی تۆ کرد، روومکردە تۆ، کاری خۆم بە تۆ سپارد، پەنام هێناوە بۆ تۆ بە حەز و ناچارییەوە، هیچ پەناگەیک نایە جگە لە پەناگەی تۆ، باوەڕم بەو کتیبە هێنا کە خۆت داتبە زاندووە، بەو پەيامبەرە ی کە خۆت ناردووتە. ئەو بەکارە کۆتا قسەی ئەو شەرەت، ئەگەر ئەو شەرە مردی، ئەو لە سەر فیترەت مردووی.

بەش

هەرچی رێباز و رەوشتی پەيامبەری خوا بوو (صلی الله عليه وسلم) لە هەڵسان لە خەو، ئەو لە گەڵ دەنگی کە لە شێردا بە ناگا بوو، سوپاسی خۆی دەکرد و تەکیب و تەهلێل و لێی دەپارایەو، پاشان سیواکی دەکرد، پاشان هەڵدەستا بۆ دەستنوێژ شۆردن، پاشان بۆ نوێژکردن لە بەردەم خۆی گەورە رادەوێستا و دەپارایەو و بە حەز و ترسەو تەکای لێ دەکرد. ئاخۆ لە سەر ووی ئەمەو، چی شتیکی تر هەیە بە سوود بێ بۆ پاراستنی ساغیی دل و جەستە و روح و هیژ و خوشیی دنیا و ئاخیرەت.

^١ - بوخاری (٦٣١١) و موسلیم (٢٧١٠) ئیخراجیان کردووە.

^٢ - بوخاری (٦٣١١) و موسلیم (٢٧١٠) ئیخراجیان کردووە.

به‌ش

سه‌بار هت به‌جووتبوون و توانای سهرجیی، نه‌وه ریبار و رینمای پهمبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاملترین ریبار و رینمای بوو که له‌ش‌ساغیی پی ده‌پاریزی و چیژی لی دیتهدی و خوشیی ده‌خاته ده‌روونه‌کانه‌وه، نه‌وه مه‌به‌سته‌ی پی دیتهدی که له‌پیناویدا دانراوه. له‌بناغه‌دا بو سی مه‌به‌ستی بناغهی جووتبوون دانراوه: پاراستنی وه‌چه، ده‌رکردنی نه‌وئاوه‌ی که به‌هیشتنه‌وه‌ی له‌جه‌سته‌دا زیان دروست ده‌بی، جووتبوون و چیژ وه‌رگرتن.

پهمبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌فه‌رمووی: «إِنِّي أُتَزَّجُ النِّسَاءَ، وَأَنَا مُ وَأَقُومُ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»^۱، واتا: من ژن ماره ده‌که‌م، نه‌خه‌وم و مه‌لده‌ستم، به‌رژوو ده‌بم و رژووش ده‌شکینم، هه‌رکه‌سی سووننه‌ت و ریباری منی نه‌وی، نه‌وه له‌من نییه.

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ، وَأَحْفَظُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ، فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ»^۲، واتا: نه‌ی کۆمه‌لی گه‌نجان، کی له‌ئیه‌وه توانای هه‌یه با هاوسه‌رگیری بکات، چونکه چاو ده‌پاریزی و داوین ده‌پاریزیت له‌تاوان، هه‌رکه‌سی توانای نییه با به‌رژوو بی، بۆی ده‌بیته‌قه‌لغان و پاریز.

که جابر بیوه‌ژنیک‌ی ماره کرد، پیی‌فه‌رموو: «هَلَّا بَكَرًا تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ»^۳، واتا: بو کچیکت ماره نه‌کرد یاری و ده‌ستبازی له‌گه‌لدا بکه‌ی و نه‌ویش یاری و ده‌ستبازییت له‌گه‌لدا بکات.

^۱ - بوخاری (۵۰۶۲) و موسلیم (۱۴۰۱) ئیخراجین کردووه.

^۲ - بوخاری (۵۰۶۵) و موسلیم (۱۴۰۰) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - بوخاری (۵۲۴۷) و موسلیم (۵۱۸) ئیخراجیان کردووه.

لہ سے حیچہ پیدا ہاتو وہ لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویہ تی: «تُنَكِّحُ الْمَرْأَةَ لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرِ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبُّتٌ يَدَاكَ»^۱، واتا: بۆ چوار شت تافرہت مارہ دہ کریت: بۆ سہ روہ تہ کی، بۆ بنہ مالہ بیہ کی، بۆ جوانیہ کی، بۆ ناینداریہ کی، نایندارہ کہ ہلبریزہ دہ ولہ مہ ند دہ بی.

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویہ تی: «تَزَوُّجُوا الْوُدُودَ الْوُلُودَ، فَإِنِّي مُكَاثِّرٌ بِكُمْ»^۲، واتا: کچانی مارہ بکن مندالیان بی، چونکہ لہ تاخیرہ تدا بہ نیوہ وہ ٹومہ تم زورتر نہ بی.

۴۶- ریازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پاراستنی لہ شساعی بہ ہوی بونی خوشہ وہ (عہ تر)

لہ سے حیچی بوخاریدا ہاتو وہ کہ پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بونی رہ تنہ کردوہ تہ وہ^۳.

لہ سے حیچی موسلیمدا ہاتو وہ لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویہ تی: «مَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ فَلَا يَرُدُّهُ، فَإِنَّهُ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ»^۴، واتا: ہر کہ سی رہ یحانہ ی پی درا با رہ تی نہ کاتہ وہ، چونکہ بونی خوش و سوو کہ.

بہ دروست لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) ہاتو وہ فرمویہ تی: «إِنَّ لِلَّهِ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ، وَإِنْ كَانَ لَهُ طَيِّبٌ أَنْ يَغْسِ

^۱ - بخاری (۵۰۹۰) و موسلیم (۱۶۶۶) ٹیخراجیان کردوہ.

^۲ - تہو داوود (۲۰۵۰) و نہ سائی (۳۲۲۷) ٹیخراجیان کردوہ.

^۳ - بخاری ٹیخراجی کردوہ (۵۹۲۹).

^۴ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۲۲۵۳).

مټ»^۱، واتا: ماف و واجيبي خوايه به سهر هموو موسلماننكوه له هموو مهفته يه كدا نه و موسلماننكوه خوي بشوات و نه گره تري هموو، له خوي بدات.

۴۷- ريبازي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له پاراستني ته ندروستي چاو له سووننه نني نيين ماجه دا هاتووه له نيين عه باسه وه (خوای لي رازي بي) ده قعي ده كات: «خَيْرُ أَكْحَالِكُمُ الْإِئْمِدُ، يَجْلُو الْبَصَرَ، وَيُثْبِتُ الشَّعْرَ»^۲، واتا: باشتري كليك چاوتاني پي رهش بكن، كلي (الْإِئْمِد) ه، بينين به هيژ ده كات و موو (برق) ش ده پويي.

سپيهم: باسكردني شتي لهو دهوا و خواردنانه ي به ته نيا باسكراون له سهر زماني په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم)

(إِئْمِد) به ردي كلي ره شو له نه سفه هانه وه ده هيترت، باشتري جوري كله، هروها له پروي مه غريب شه وه ده هيترت، باشتري جوري، نه وه يه كه زور ورد ده بيت، سهر وه ي بريسه كي ديت و ناو وه ي لووسه و هيچ پيسي ه كي تيدا نيه.

بو نه و ژن و ميړده ي جووت ده بن، نه گره بيان وي پيش خو شور دن دووباره جووت بينه وه، دايناوه له نيوان هردو جووت بووندا ده ستنويز بشورن، هروك موسليم له سه حيه كه يدا گيړاويه تيبه وه له فهرمووده يه كي نه بر سه عيدي خودرييه وه (خوای لي رازي بي) نه لي: په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووي: «إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلُهُ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ»^۳، واتا: نه گره يه كي له نيوه له گه ل خيزانه كه يدا جووت بوو، ويستي جووت بوونه كه ي دووباره بكاته وه، با ده ستنويز بشوات.

^۱ - بوخاري (۸۹۸) و موسليم (۸۴۹) ئيخراجيان كړدوه.

^۲ - نيين ماجه (۲۴۹۷) ئيخراجي كړدوه.

^۳ - موسليم (۳۰۸) ئيخراجي كړدوه.

به ش

له سه حيه يندا هاتووه له جابره وه، جوله كه كان نه يانوت: ههركه سى له پاشه وه نه ندامى نيرينه ي به نه ندامى ميينه ي خيزانه كه ي بگه يه نى و جوت بى، ههركه منداليك له و جوت بوننه بيته دونيا وه خيل ده بى، بويه خوى گه وره نه م ثايه ته ي دابه زاند: ﴿نَسَاؤُكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ فَأَتُوا حَرَّتْكُمْ أَنِّي شِئْتُ﴾ البقره: ۲۲۳، واتا: ژنه كانتان كيكه ي خوتانن جا توره كانتان بوره شيننه ناو كيكه كانتانه وه (مه به ست چونه لايانه) به ههركه شيوه يه كه ده تانه وي (له شوينى تاييه ته ي خوى كه پيشه وه يه نه كه دواوه).

له له فزى موسليمدا هاتووه: «إِنْ شَاءَ مُجَبِّبَةً، وَإِنْ شَاءَ غَيْرَ مُجَبِّبَةٍ، غَيْرَ أَنْ ذَلِكَ فِي صِمَامٍ وَاحِدٍ»، واتا: نه گه رويستى ده توانى به جورى پالكه وتنى خيزانى له سه رده م له گه ل خيزانيدا جوت بى يان به جورى تر، به لام به ههركه جورىك بو، ده بى جوت بوننه كه له رپى نه ندامى ميينه يه وه بى كه شوينى دروستبونى مناله.

سه بارهت به كۆم، نه وه له سه ر زمانى هيچ په يامبه ريك نه و كاره حه لال نه كراوه و رپى پى نه دراوه، ههركه سيك شتيكى دايته پال يه كيكي پيشين به وه ي له رپى كۆمه وه له گه ل هاوسه رى جوت بووبى، نه وه تيكه لى كردووه و هه لى كردووه، له ترميزيدا هاتووه: له عه لى كورى ته لقوه نه لى: په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووى: «لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أُعْجَازِهِنَّ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مَنْ الْحَقُّ»، واتا: له كۆمه وه مه چنه لاي خيزانه كانتان، خوى گه وره له وتنى حه ق شهرم ناكات.

^۱ - بوخارى (۴۵۲۸) و موسليم (۱۴۳۵) ئيخراجيان كردووه.

^۲ - ترميزى (۱۱۶۴) ئيخراجى كردووه.

ئوتروج: له سه‌حیدا سه‌لماوه که: له په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموویه‌تی: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْأُتْرُجَةِ، طَعْمُهَا طَيِّبٌ، وَرِيحُهَا طَيِّبٌ»^۱، واتا: نمونه‌ی ئه‌و باوه‌پداره‌ی قورئان ده‌خوینی، نمونه‌ی ئوتروج، تامی خوشه و بوئیشی خوشه.

ئیزخیر (انذخیر): له سه‌حیدا سه‌لماوه له په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که له مه‌ککه‌دا بووه فه‌رموویه‌تی: "لَا يُخْتَلَى خَلَامًا"^۲، واتا: گژو گیای مه‌ککه ناب‌دریئت. عه‌باس (خوای لی رازی بی) وتی: ئه‌ی په‌یامبه‌ری خوا ته‌نیا ئیزخیر نه‌بی که بق پرسه و مالان نه‌بی. فه‌رمووی: "إِلَّا الْإِنْدَخِر"^۳، واتا: به‌لی ته‌نیا ئیزخیر نه‌بی نه‌کری دره و بکریئت.

شووتی: ئه‌بو داوود و ترمیزی گپ‌اوایانه‌ته‌وه له په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که شووتی به‌خورماوه خواردووه و فه‌رموویه‌تی: "نَكْسِرُ حَرٍّ هَذَا بِبَرْدٍ هَذَا، وَبَرْدَ هَذَا بِحَرٍّ هَذَا"^۴، واتا: ساردیی ئه‌مه به‌گرمیی ئه‌مه نه‌شکیتین و نایه‌یلین، گه‌رمیی ئه‌مه‌ش به‌ساردیی ئه‌مه ناهیلین.

له‌بابه‌ت شووتیدا چهند فه‌رمووده‌یه‌ک هاتووه، هیچیان ناسه‌لمینریت دروست بن ته‌نیا ئه‌و فه‌رمووده‌یه‌ی سه‌ره‌وه نه‌بی.

خورمای تازه: له سه‌حیدا سه‌لماوه: که ئه‌بو ئه‌له‌یه‌سه‌می کوپی ئه‌له‌یه‌هان که په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و ئه‌بو به‌کر و عومه‌ر (خوایان لی رازی بی)

^۱ - بوخاری (۵۰۲۰) و موسلیم (۷۹۷) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - بوخاری (۱۸۴۲) و موسلیم (۱۲۵۲) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - ئه‌بو داوود (۲۸۳۶) و ترمیزی (۱۸۴۳) ئیخراجیان کردووه.

بہ میوانی چوونہ لای، خورمای خہ رالی بویان ہینا، فہرمووی: "بۆ لە تەر و شلە کەت بۆ نہ ہیناين؟"، وتی: حەزم کرد لە و تازە یە تان بۆ بہیتم^۱.

پیاز: لە سەحیحە پندا سەلماوہ لە پە یامبەری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم): "قەدە غە ی کردووە کە سێ پیاز بخوات بیئتە مزگەوت"^۲.

لە سووننە ندا ہاتووہ: کە پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی کردووە ہەرکە سێ پیاز و سیر دەخوات، بہ لیئان بۆنە کە یان نہ ہیئلی^۳.

خورما: لە سەحیحدا سەلماوہ لە پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرموویەتی: «مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ وَفِي لَفْظٍ مِنْ تَمْرِ الْعَالِيَةِ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمْ وَلَا سِحْرٌ»، و اتا: ہەرکە سێ بہ حەوت خورما بہ یانیاں بکاتوہ، لە لە فزیکی تردا بہ حەوت خورمای عەجروہ (الْعَالِيَةِ)، ئەوہ لە و رۆژەدا ہیچ ژەہر و سبجریک کاریگەری لێ ناکات. لیبوہ سەلماوہ فہرموویەتی: «بَيْتٌ لَا تَمَرٌ فِيهِ جِيَاعٌ أَهْلُهُ»، و اتا: مالتیک خورمای تیدا نہ بی، خەلکی ئەو مالہ برسین. ہەر وہا سەلماوہ کە خورمای بہ تریی خواردوہ^۴، خورمای بہ تانە وہ خواردوہ و بہ تەنیاش خواردوویەتی.

ہەنجیر: لە بەر ئەوہی ہەنجیر لە خاکی حجاز و مەدینەدا نہ بوہ، ئەوہ لە فہرموودەدا باسی نہ ہاتووہ، چونکە خاکیک بۆ ہەنجیر لە بار بی جیاوازە لە خاکی لە بار بۆ خورما، بە لām لە بەر زۆری سودەکانی، ئەوہ بخوای گەرہ لە قورئاندا سویندی پی خواردوہ.

تەلپینە: پیشتەر باسماں کرد، ئاوی جۆی ہاراوہ و سودەکانیشماں پاس کرد.

^۱ - موسلیم (۲۰۳۸) و ترمیزی (۲۳۶۹) ئیخراجیان کردوہ و لە نزە کە می ئەوہ.

^۲ - یوخاری (۸۵۵) و موسلیم (۵۶۲) ئیخراجیان کردوہ.

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردوہ (۵۶۷).

^۴ - یوخاری (۵۷۶۹) و موسلیم (۲۰۴۷) ئیخراجیان کردوہ.

^۵ - موسلیم ئیخراجی کردوہ (۲۰۴۶).

^۶ - ئەبو داوود (۲۸۳۷) و ئیبن ماجہ (۲۳۳۴) ئیخراجیان کردوہ.

به فر: له سه حېحه یندا سه لماوه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فرموویه تی: «اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالْثَلَجِ وَالْبَرْدِ»^۱، واتا: خوايه گيان له هه له کانم بمشوره وه به ناو و به فرو ته رزه.

له م فرمووده یه دا نه مه تېده گین: هه موو شتیک به دژه که ی چاره سر ده کریت و ده رمان ده کریت، چونکه له هه له و تاواندا گه رمی و گر هیه، دژه که شی به فرو ته رزه و ناوی سارده.

سیر: له پگه ز و هاوشتوه ی پیازه، له فرمووده دا هاتووه: "هه رکه سی پیاز و سیر ده خوات، به لیتان بونه که یان نه هیلی^۲. خواردنیکي به دیاری بی بو هیتر سیری تیا بو، ناردی بو نه بو نه یوبی نه نساری، وتی: نه ی په یامبه ری خوا خوت حه زی پی ناکه ی و بو منی ده نتری؟ په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "إِنِّي أَنَا جِي مَن لَّا تُنَاجِي"^۳، واتا: من له گه ل فریشته ده دویم.

تريت: له سه حېحه یندا سه لماوه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فرموویه تی: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ»^۴، واتا: فه زلی عائشه به سر ژنانه وه، وه که فه زلی تريت به سر خواردنه کانی تره وه.

ناوکړوکی خورما (جُمَارٌ): له سه حېحه یندا سه لماوه: له عه بدوالله ی کړی عومره وه نه لی: له گه ل په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) دانیشتبوین، ناوکړوکی دار خورمایان هینا، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمووی: "إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً مِثْلَ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا..."^۵، واتا: له نیو دره خته کاندای دره ختیک هیه نمونه ی پیای موسلمان که که لا کانی ناوهری...

^۱ - یوخاری (۷۴۴) و موسلیم (۵۶۴) ښخراچیان کړدوه.

^۲ - موسلیم ښخراچ کړدوه (۵۶۷).

^۳ - یوخاری (۸۵۵) و موسلیم (۵۶۴) ښخراچیان کړدوه.

^۴ - یوخاری (۳۷۷) و موسلیم (۷۴۴) ښخراچیان کړدوه.

^۵ - یوخاری (۵۴۴) و موسلیم (۲۸۱) ښخراچیان کړدوه.

په نیر: له سووننه ندا هاتوو له عه بدواللهی کوپی عومره وه نه لی: له ته بوکدا په نیری
بۆ په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) هینرا، داوای چه قوی کرد، (بسم الله) ی کرد و
که رتی کرد. نه بو داوود گپراو په تییه وه^۱.

خه نه: پیشتر فه رموده کانی تاییه ت به فه زلی خه نه باسکران، پیو یستی
به دو باره کردنه وه نییه.

ره شکه: له سه حیحه یندا سه لماوه له فه رموده یه کی نه بو سه له مه وه نه ویش له نه بو
هوره یره وه (خوا ی لی رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
فه رمویه تی: «عَلَيْكُمْ بِهَذِهِ الْحَبَّةِ السُّودَاءِ، فَإِنْ فِيهَا شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا
السَّامَ»^۲، واتا: پابه ند بن به به کاره ینانی ره شکه، ده رمانی هه موو ده ردیکی تی دایه
ته نیا مردن نه بی. ره شکه له زمانی فارسییدا پییده وتریت: شونیز.

ئاو ری شم (حه رین): پیشتر باسما ن کرد که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
ریگه ی دا زوبه یر و عه بدولر ه حمانی کوپی عه وف به کاریه ینین بۆ نه و خورانه ی
له جه سته یاندا تووشی هاتبوون.

نان: له سه حیحه یندا سه لماوه له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم)
فه رمویه تی: «تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُبْرَةً وَاحِدَةً يَتَكَفَّوْهَا الْجَبَّارُ بِيَدِهِ كَمَا يَكْفُو
أَحَدُكُمْ خُبْرَتَهُ فِي السَّفَرِ نُزُلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ»^۳، واتا: له پوژی قیامه تدا زه وی وه ک یه ک نان
وه هایه خوا ی که وره به ده ستی نه مدیوو و نه و دیووی ده کات تا وه کو ری ک بیته وه
هه روه ک چۆن نیوه له سه فه ردا وه ها به نان ده کهن، نه وه ش بۆ نه وه ی بیخاته
به رده م نه هلی به هه شت.

^۱- نه بو داوود ئیخراجی کردوه (۲۸۱۹).

^۲- بوخاری (۵۶۸۸) و موسلیم (۲۲۱۵) ئیخراجیان کردوه.

^۳- بوخاری (۶۵۲۰) و موسلیم (۲۷۹۲) ئیخراجیان کردوه.

خه: موسليم له سهحيه كهيدا گيږاويه تيبه وه له جابري كوپي عه بدوالله وه (خوای گه وره له خوئی و باوكی رازی بی) كه په يامبهري خوا داوای چه وریي كردوه، نه وانیش وتیان: ته نیا خه لمان هیه، بویه داوای كردوه بیهینن، كه لیی ده خوارد نه یفه رموو: "نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ، نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ"، واتا: خه ل باشتري شتيكه له گه ل ناندا بخوريټ. خه ل باشتري شتيكه له گه ل ناندا بخوريټ.

روڼ: له ترميزيدا هاتووه له فهرموده يه كي نه بو هوره يره دا (خوای لی رازی بی) به مرفوعی: «كُلُوا الزَّيْتِ وَأَدْمِنُوا بِهِ»^۱، واتا: زه يت بخون و خوتانی پی چه وركه ن. ثالثون: نه بو داود و ترميزي گيږاويانه ته وه: په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) ريگي دا به عه رفجه ي كوپي نه سعه د لووتيك له ثالثون د بؤ خوئی دروست بكات، چونكه له پوژي كيلا بډا لووتی برا^۲.

خورمای ته پ و تازه: خوای گه وره به مريهم نه فهرموي: ﴿وَهَزَىٰ إِلَيْكَ بِمِجْنَعٍ النَّخْلَةَ سَقِطَ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا﴾^۳ مريم: ۲۵، واتا: قه دی نه و دار خورمايه ش بؤ لای خوت ږاوه شينه خورمای تازه پی گه يووت به سهردا ده باريت.

له سهحيه ينډا هاتووه له عه بدوالله ي كوپي جه عفهره وه (خوای گه وره له خوئی و باوكی رازی بی) نه لی: په يامبهري خوام بينی (صلي الله عليه وسلم) تروزی به خورمای ته پ و تازه نه خوارد^۴.

له سووننه نی نه بو داودا له نه نه سه وه هاتووه نه لی: په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) پيش نه وه ی نويز بكات، به چند خورمايه كي تازه روژووی ده شكاند، نه گه ر

^۱ موسليم ښخراجي كردوه (۲۰۵۲).

^۲ ثنين ماجه (۲۳۲۰) ښخراجي كردوه له نه بو هوره يره وه، ترميزيش (۱۸۵۱) له عومري كوپي خه تابه وه.

^۳ نه بو داود (۴۳۳۲) و ترميزي (۱۷۷۰) ښخراجيان كردوه.

^۴ بخاري (۵۴۴۰) و موسليم (۲۰۴۳) ښخراجيان كردوه.

خورمای تهر و تازه نه بوايه به خورمای تر دهيشکاند، نه گهر خورماش نه بوايه به چنه قومه ئاوێک دهيشکاند.^۱

ره یحانه: خوای گه و ره نه فه رموویت: ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ (۸۸) الواقعة: ۸۸، واتا: نه مجا نه گهر نه و (که سه ی له گیانه لادایه) له نزیکان بی (له خوا).

هه رو ده ها نه فه رموویت: ﴿وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ﴾ (۱۲) الرحمن: ۱۲، واتا: دانه ویله ی خاوه ن کاو پهل و پۆدار و په یحانه.

له سه حیجی موسلیمدا له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فه رموویت: «مَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ فَلَا يَرُدُّهُ، فَإِنَّهُ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ خَفِيفُ الْمَحْمِلِ، طَيِّبُ الرَّائِحَةِ»، واتا: هه رکه سه ی ره یحانه ی پی درا با ره تی نه کاته وه، چونکه بوئی خوش و سووکه.

هه نار: خوای گه و ره نه فه رموویت: ﴿فِيهَا فَكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾ (۶۸) الرحمن: ۶۸، واتا: له و دوو (باخه دا له هه موو جوړه) میوه و دارخورما و هه نارکیان تیدا یه.

باس ده کریت له ئیبن عه باسه وه (خوای گه و ره له خوئی و باوکی رازی بی) به مه وقوفی و مه رفوعی هاتووه: «مَا مِنْ رُمَّانٍ مِنْ رُمَّانِكُمْ هَذَا إِلَّا وَهُوَ مُلْقَحٌ بِحَبَّةٍ مِنْ رُمَّانِ الْجَنَّةِ»، واتا: هه ر هه نارێک له م هه نارهی ئیوه، ده نکه هه نارێکی به هه شتی تیدا دانراوه.

حه رب و که سانی تر له عه لیه وه باسیان کردووه و توویه تی: هه نار به توێکله نه رمه که یه وه بخۆن، چونکه خوشه که ری پیستی گه ده یه.

زهیت: خوای گه و ره فه رموویت: ﴿يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ﴾ النور: ۳۵، واتا: خوا نور و پوناکیه

^۱ - نه یو داوود ئیخراجی کردووه (۲۳۵۶).

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۲۲۵۳).

و پروناککه ره وهی ئاسمانه کان و زهویه وینهی پروناککردنه وهی خوا وهک تاقیک وایه چرایه کی تیدا بیت نهو چرایهش له ناو شوشه یه کدا بیت نهو شوشه یهش وهک نه ستیره یه کی گهش و پرشنگدار بیت (نهو چرایه) دانه گیرسیت به (پۆنی) دره ختیکی زهیتونی به فەپو به ره کهت که نه پۆزه لاتی بیت، وه نه پۆژئاوایی (سیتبه ر نایگری) نه کاتی هه لهاتنی خۆر له کاتی ئاوابوونی (پۆنه کهی نه وهنده پاک بیت) نزیکه پۆنه کهی داگیرسی با ئاگیرشی بهر نه که وی.

له ترمیزی و ئیبن ماجه دا هاتوو له فەرمووده یه کی نه بو هورهیره دا (خوای لی رازی بی) له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فەرموویه تی: «كُلُوا الزَّيْتِ وَأَدْهِنُوا بِهِ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ»^۱، واتا: زهیت بخۆن و خۆتانی پی چهور بکهن، چونکه له دره ختیکی پیروزه.

به یه قی و ئیبن ماجهش گێراویانه ته وه له ئیبن عومه ره وه (خوای گه وره له خۆی و باوکی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: «اتَّذِمُوا بِالزَّيْتِ وَأَدْهِنُوا بِهِ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ»^۲، واتا: زهیت به کار بهینن بو خواردن و خۆتانیشی پی چهور بکهن، چونکه له دره ختیکی پیروزه.

که ره: نه بو داوود له سووننه کهیدا گێراویه تییه وه له ههردوو کوپه کهی بوسری سوله می وتیان: "په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هات بۆلامان، ئیمهش که ره و خورمان پیشکهش کرد، حهزی به که ره و خورماکه کرد"^۳.

سیواک: له سه حیه یندا له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) هاتوو فەرموویه تی: «لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ»^۴، واتا: نه گه ر

^۱ - پيشتر باسکرا.

^۲ - ئیبن ماجه ئیخراجی کریوو (۳۸۳۷) و به یه قییش له شعب الايمان ۸/۹۲ (۵۵۳۹).

^۳ - نه بو داوود ئیخراجی کریوو (۳۸۳۷).

زه حمت و گران نه ده بوو به سهر نوممه ته که مه وه، نه وه فرمانم پييان ده کرد بؤ
مه موو نوښي سيواکيان بکردبايه^۱.

هر له سه حيه پندا هاتووه: په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) که شه و
مه لده ستا، سيواکي به دمه دده هينا.

له سه حيه بوخاريدا هاتووه به موعه الله قى له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه
وسلم) فه رموويه تى: «السَّوَّاکُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ»^۲، واتا: سيواک دهم پاک
ده کاته وه و جی ره زامه ندي په روه ردگار يشه.

له سه حيه موسليمدا هاتووه: په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) که ده چووه
ماله وه، سهره تا سيواکي ده کرد^۳.

فه رموده زوره له و باره يه وه و به دروست له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه
وسلم) هاتووه له سهره مه رگدا داواي سيواکه که ي عه بدولپه حماني کورې نه بو به کري
کردووه، به دروست لييه وه هاتووه فه رموويه تى: «أَكْثَرْتُ عَلَيْكُمْ فِي السَّوَّاکِ»^۴، واتا:
له باره ي سيواکه وه زورم بؤ وتون.

باشترين شتيک بؤ سيواک به کار به يترت، دره ختي نه راک و هاوشيوه کاني تي.

ماسي: نيام نه حمه دي کورې حه نبل و نيبن ماجة له سووننه که يدا فه رموده يه کي
عه بدوالله ي کورې عومه ريان گيړاوه ته وه (خواي گه وره له خوي و باوکي رازي بي)
له په يامبه ري خواوه (صلى الله عليه وسلم) فه رموويه تى: «أُحِلَّتْ لَنَا مِيتَتَانِ وَدَمَانِ:
السَّمَكُ وَالْجَرَادُ، وَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ»^۵، واتا: بؤمان حه لاکراوه دوو مرداره وه بوو، دوو
خوين: ماسي و کوله، جگه و سيل.

^۱ - بوخاري (۸۸۷) و موسليم (۲۵۲) ټيخريجان کردووه.

^۲ - بوخاري موعه الله قى کردووه له پيش فه رموده ي (۱۹۳۴) و نه سائيش وه صلى کرمووه (۵).

^۳ - موسليم ټيخراجي کردووه (۲۳۵).

^۴ - بوخاري ټيخريجي کردووه (۸۸۸).

^۵ - نيبن ماجة ټيخراجي کردووه (۳۲۱۸).

له سه حیحه یندا هاتوو له فەرمووده یه کی جابری کوپی عه بدوالله وه (خوا له خۆی و باوکی رازی بی) ئه لێ: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به سیسه د سواره وه ناردینی، ئه بو عوبه یده ی کوپی جه پاح ئه میرمان بوو، گه یشتینه که نار ده ری، تووشی برسیتییه کی سهخت بووین هه تا ئه وه ی به ناچار بی گه لای دارمان ده خوارد، ده ری نه هه نگیک ی بۆ خستینه که نار پییده و ترا: عه نبه ر. نیو مانگ له وه نه هه نگه مان خوارد و چه وریه که مان به کاره ئنا بۆ ئه وه ی جه سه ته مان به هیز بمینیتته وه، ئه بو عوبه یده بالێک له بالاکانی هه لگرت و پیاوێکی خسته سه ر و شتره کی خۆی و کردیه سیبه ر و به ژێریدا روشت^۱.

برژاو: په روه ردگار له باره ی میوانداری ئیبراهیم له میوانه کانی ئه فەرموویت: ﴿فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِیْذٍ﴾ هود: ۶۹، واتا: ئه وه نده ی نه برد (ئیبراهیم) خیرا گویره که یه کی برژاوی هینا بۆیان.

له ترمیزییدا هاتوو: له ئوم سه لمه مه وه (خوا ی لێ رازی بی) که لاشانیکی برژاوی نزیک خستوو ته وه له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم)، په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) لێخوارد پاشان هه لسا بۆ نوێژ و ده ستنوێژی نه شۆرد، ترمیزی ئه لێ: سه حیحه^۲.

هه روه ها لای ترمیزی هاترو: له عه بدوالله ی کوپی ئه لحاریسه وه (خوا ی گه وره ی لێ رازی بی) ئه لێ: له مزگه وتدا له گه ل په یامبه ری خوا دا (صلی الله علیه وسلم) برژاومان خوارد^۳.

^۱ - بوخاری (۵۴۹۴) و موسلیم (۱۹۳۵) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - ترمیزی (۱۸۲۹) و نه سائی (۱۸۲) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - تبین ماجة ئیخراجی کردوه (۲۳۱۱) و لای ترمیزی نه میبیه وه.

هروه ما لای ترمیزی هاتوه: له موغیره ی کوپی شو عبه وه (خوای لی رازی بی) ئه لی: شه ویکیان بوومه میوانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم)، فرمانی دا لاشانی مه ریکیان برژاند، پاشان مه قاشیکی هه لگرت و لئی پارچه ی ده کرد بو من. ئه لی: بیلال هات و بانگی دا، مه قاشه که ی دانا و فهرمووی: "مَا لَهُ تَرِيتُ يَدَاهُ" ، واتا: نه بهیشت له چیشت خواردن ببینه وه.

چه وری: له موسنه ددا له نه سه وه (خوای لی رازی بی) که جوله که یه ک، په یامبه ری خوای ده عوه ت کرد، نانی جو^۱ و چه وری تواوه و دوگی خسته به رده م په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم).

له سه حیدا سه لماوه: له عه بدوالله ی کوپی موغه فیله وه ئه لی: له پوژی خه به ردا پارچه دوگیکم پی درا، بو خوم هه لمگرت و وتم: سویندی هیچی به که س ناده م. لامکرده وه بینیم په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پیده که نی و هیچی نه فهرمو^۲.

نوێژ: خوای گه وده فهرموویه تی: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾ البقرة: ۴۵، واتا: په نا ببه نه به ر نارام گرتن و نوێژ کردن (بو به مه به سته کانتان) وه بیگومان نوێژ (نه رکیکی) گه وده و گرانه مه که ر لای نه وانه نه بی که له خوا نه ترسن و (خویان به زل نازان).

هروه ما فهرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ البقرة: ۱۵۳، واتا: نه ی نه و که سانه ی که به واتان هیناوه پشت بیه ستن به خوږاگرتن و نوێژ کردن (به راستی خوا له که ل خوږاگرانه .

^۱ - نه بو دلوود ئیخراعی کر بووه (۱۸۸) و لای ترمیزی نه سین بووه.

^۲ - نه حمه ئیخراعی کر بووه ۲/ ۴۲۴ (۱۳۲۰).

^۳ - سیرخاری (۳۱۵۳) و موسلیم (۱۷۷۲) ئیخراجیان کر بووه.

مړوېده هاغه رمويه تې: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾ (طه: ۱۳۲) وانا: (ته ی موخه ممد صلی الله علیه وسلم) فرمان بده به نندامانی خیزانه که ت به نویژکردن، وه خویشت خوړاگر و به رده وام به له سر به جی هیانی نیمه داوی پوزیت لی ناکه یین به لکو نیمه پزق و پوزی تو دده یین و سه رده نجامی چاک بۆ پاریزکاران و خواناسانه.

له سووننه ندا هاتوره: په یامبري خوا (صلی الله علیه وسلم) نه گهر کاریک سه رقالي بگردبايه و سهخت بوايه، ده چوو نویژی ده کرد^۱.

نویژکردن رزق و رززی ده هینی، له شساغی ده پاریزی و نازار و پیسی و دهر د ناهیلې، دل به هیژ ده کات و دهر وون دمه سینیتته وه، ته مبه لئی ناهیلې و نه ندانه کانی جهسته چالاک ده کات و هیژ زیاد ده کات، سنگفراوانی ده کات و خوړاک ده داته روح، دل رووناک ده کات و روو سپی ده کات و ناز و نیعمه ت ده پاریزی، نه گبه تی ناهیلې و به رده که ت ده هینی، مړوځ له شهیتان دوورده خاته وه و له خوی گه وره ی نژیکه خاته وه.

به ټیکړا: نویژکردن کاریگه ریه کی سه یری هیه له پاراستنی ساغی جهسته و دل و هیژ یاندا.

رؤډو: رؤډو، قه لغانی مړوځه له دهر د نه خویشیه کانی روح و دل و جهسته، سووده کانی له ژماره نایه ن، کاریگه ریه کی سه یری هیه له پاراستنی له شساغی و تواندنه وه ی زیاده کانی جهسته و جله وکردنی دهر وون له خواردنی نه و شتانه ی زیانی پی دده ن، به تاییه ت نه گهر به ړیکي و مبه ست له باشتړین کاته شه رعیه کانی خویدا نه نجام بدریت. بیگومان جهسته ش پیویستی به به پړوډو وون هیه، پیشتړیش باسی هندی له نهینی رؤډو ومان کردوه.

^۱ نه یو داوود نیخراچی کردوه (۱۳۱۹).

بزن مژه: له سه حیحه یندا سه لماوه: له فه رمووده یه کی ئین عه باسه وه (خوای گه وره له خۆی و باوکی رازی بی) کاتی بزن مژه یه کیان هینا بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و لیتی نه خوارد، پرسپاری لیکرا: ئایه چه رامه؟ فه رمووی: «لَا، وَلَکِنْ لَمْ یَكُنْ یَأْرِضِ قَوْمِی، فَأَجِدُنِیْ أَعَافُهُ»، واتا: نه چه رام نییه، به لام له خاکی قه ومه که مدا نییه بۆیه نایخۆم. بینى له به رده ستیدا لیتی ده خورا و ته ماشای ده کرد.

له سه حیحه یندا هاتوو له فه رمووده یه کی ئین عومه ردا (خوا له خۆی و باوکی رازی بی) له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم) فه رمووی: «لَا أَحِلُّهُ وَلَا أُحَرِّمُهُ»^۱، واتا: نه چه لالی ده که م و نه چه رامی ده که م.

بۆق: ئیمام ئه حمه د (به ره حمه ت بی) ئه لێ: بۆق به ده رمان دانانریت، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی کردوو بکوژریت. مه به ستی ته و فه رمووده یه یه که له موسنه ده که ی خۆیدا ده یگیتریت ته وه له فه رمووده یه کی عوسمانی کوری عه بدولپه حماندا (خوای لی رازی بی) هاتوو، پزیشکی ویستی بۆق تیکه ل به ده رمانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) بکات، به لام په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی کرد ته و کاره بکات.

بۆن: سه لماوه له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم) که فه رموویه تی: «حَبِّبْ إِلَیَّ مِنْ دُنْیَاکُمْ: النِّسَاءُ وَالطَّیْبُ، وَجَعَلْتُ قُرَّةَ عَیْنِیْ فِی الصَّلَاةِ»^۲، واتا: له دونیای

^۱-بوخاری (۵۵۳۷) و موسلیم (۱۹۴۶) ئیخراجیان کرنوو.

^۲-بوخاری (۵۵۳۶) و موسلیم (۱۹۴۳) ئیخراجیان کرنوو.

^۳-نه سانی (۳۹۳۹) ئیخراجی کرنوو.

ننۍ داسې شتم بڼه خوښه ويست و شیرین کړاوه: شافردت، بڼه، نوږښم بڼه به سوکنايي کړاوه.

په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) زور بڼی له خوی دده، زور رقی ددې پورې وه له بڼی ناخوښ. بڼه خوږاکي روحه که هیڅی پي ددهات هډوډک به خواردن و خواردنه وه، روح و جهسته ی مړه هیڅ ودرده گړت. خوښه ويستان زیاتر له ددې پورې به ک کړده کاته وه و حه ز به بینینیان ده گړت.

هیشو: خوی گه وده نه فهرمویت: ﴿وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لِّمَا طَلَعَ نَفْسٌ﴾ ۱۰: ق: ۱۰، واتا: هډوډه دارخورمای بهر زو بلند به هیشووی تیک به ستر او وده.

هډوډه نه فهرمویت: ﴿وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلَعَتْ هَضِيمٌ﴾ ۱۴۸: الشعراء: ۱۴۸، واتا: له ناو کشتوکالی زور و باخاتی دار خورمای میوه گه یو وده.

موسلم له سه ححه که یدا گپراو په تیبه وه له ته له هی کورې عوبه یدوالله وه (خوی لی رازی بی) نه لی: له گهل په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به ننو باخی خورما د تیپه پړووم، بیني کومه لی که س خه ریک نیرو می کردنی خورمان، فهرمووی: "نه وه چی نه که ن؟" وتیان: له نیږی خورمای ودرده گړن و نه پیرږنن به مینه ی خورما د. فهرمووی: "وه ها نازانم نه وه پتویست بی". نه مه یان پیگه یشت و ده ستیان په لگرت، به و هوی وه خورمای باش پی نه گه یشت، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووی: "نه وه وتم گومانی بو، نه گهر سوودی هیه نه نجامی بدن، منیش مړو قیکم وده ننو، سه بارهت به گومان، نه وه هندیجار ده پیکی و هندیجار ناپیکی، به لام نه گهر له باره ی نایینی خوا وه قسم بڼه کردن، نه وه له خومه وه قسه ناکه م".

^۱ - موسلم شخراحي کړیوه (۲۳۶۱).

عه جوه: له سهحيحه يندا هاتووه: له فهرمووده يه كي سه عدي كوي ئه بي وه قاسه وه (خوای لی رازی بی) له په يامبه ري خواوه (صلی الله عليه وسلم) كه فهرموويه تي: «مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ مِنْ تَمْرِ الْعَالِيَةِ، لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سَمٌ وَلَا سِحْرٌ»^۱، واتا: هه ركه سي به ياني كرده وه به حوت خورماي عه جوه، ئه وه له روزه دا هيچ ژهر و سحر كاريگه ري لي ناكه ن.

له سووتنه ني نه سائي و ئين ماجه دا هاتووه: له فهرمووده يه كي جابر و ئه بو سه عيدا (خوا له هه ردووكيان رازي بي) له په يامبه ري خواوه (صلی الله عليه وسلم): «الْعَجْوَةُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَهِيَ شِفَاءٌ مِنَ السُّمِّ، وَالْكَمَّأَةُ مِنَ الْمَنْ، وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ»^۲، واتا: عه جوه له به هه شته وه يه، شيفايه بو ژهر، دومه لانيش به شيكه له (الْمَنْ - گه زو)، تاوه كه ي شيفايه بو چاو.

وتراوه: ئه م عه جوه يه تاييه ته به عه جوه ي مه دينه، يه كيكه له جوړه كاني خورما و ره هايانه به سوود ترين جوړي خورماي حيازه، جوړيكي به خشنده ي به چيژ و پته وه بو جهسته و هيژ و نه رم و خوشترين جوړي خورمايه.

عه نبر: پيشتر باسما ن كرد كه له سهحيحه يندا هاتووه له فهرمووده كه ي جابره وه له باسي چيروكي ئه بو عوبه يده دا (خوای لی رازی بی) و ئه وه ي بو ماوه ي مانگيك لييان خواردووه و به شي له گوشته كيان هيناوه بو مه دينه و لييان ناردووه بو په يامبه ري خوا (صلی الله عليه وسلم)، ئه وه ش به لگه ده دات له سه ر ئه وه ي حه لالي ئه وه ي له ده ريادا هه يه ته نيا تاييه ت نيه به ماسيه وه و مرداره وه بووي ده ريا حه لاله.

^۱ - بوخاري (۵۷۶۹) و موسليم (۲۰۴۷) ئيخراجيان كرده وه.

^۲ - نه سائي (۲۰۶۶) و ئين ماجه (۳۴۵۲) ئيخراجيان كرده وه.

هرچی عه نبره، شه یه کیکه له جوړه کانی عتر و بون، له دواي میسک به نرخترین بونه، هله ی کردوه شه که سه ی له پیش میسک دایناوه و کردوویه تییه گهره ی بونه کان، به دروست له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه لماوه له باره ی میسکه وه فهرموویه تی: "هُوَ أَطْيَبُ الطَّيْبِ"^۱، واتا: به نرخترین بونه.

عود: عودی هیندی دوو جوړه:

دانه یه کیان: له دهرماندا به کارده هیتریت که قوسته (القُست).

دووه م: بون بون به کارده هیتریت و پییده وتریت (الألوة). موسلیم له سه حیحه که یدا گپراویه تییه وه له نین عومره وه (خوای گهره له خوای و باوکی رازی بی) که به نلوله (بخوردی هندی) بونی له خوای دها به بی تیکه لکردنی به بونی تر، هه ندی جاریش کافوری تیکه ل ده کرد و نه یوت: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ناوه ها بونی به کارده هینا^۲.

لییه وه سه لماوه له سیفه تی نازو نیعمه تی به هه شتییه کان فهرموویه تی: «مَجَامِرُهُمُ الْأُلوةُ»^۳، واتا: بونی عودی هیندی به دهریانا بلاوده بیته وه.

باران: له هندی شوینی قورئاندا باس کراوه، ناوی له سه ر گوی خوشه و لای روح و جهسته شیرینه، گوی به یادی و دلش به ناوه یانی نه که شینه وه.

شافیعی به ره حمه ت بی باسی کردوه له نه نه سی کوری مالیکه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: "له گه ل په یامبه ری خوا د ابوین (صلی الله علیه وسلم) باران گرتینی،

^۱ موسلیم شیخراچی کردوه (۲۲۵۲).

^۲ موسلیم شیخراچی کردوه (۲۲۵۴).

^۳ بخاری (۳۲۴۵) و موسلیم (۲۸۳۴) شیخراجیان کردوه.

پہ یامبہری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) بہرگ و پوشاکی خوی گوئی و
فہرموی: "تازہ لای پەرور دگار و ہاتوہ" ^۱.

سورہتی فاتحہ: دایکی قورٹان، سبع المثنی و شیفای تہوار و دہرمانی بہسود،
روقیہی تہوار، کلیلی دہولہ مہندی و سہر فرانی، پاریزہری ھیز، لاہری خہم و
پہ ژارہ و ترس بۆ کہسی ریزی تہم سورہتہی زانیبی و مافی خوی دابی و باش
دایبہ زاند بیٹہ سہر دہرد و ناخوشیہ کانی و شیوازی شیفا پی وەرگرتنی زانیبی،
تہ و نہینیہی شارہ زابی کہ بہ ھویہ و دابہ زیوہ.

ھاوہ لی روقیہی پی کرد، لہ کاتی خویدا جتی گرت، بۆیہ پہ یامبہری خوا(صلی اللہ
علیہ وسلم) پیئفہرمو: "وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقِيَّةٌ؟"، واتا: چۆن زانیت تہوہ روقیہیہ؟ ^۲.
خوای گہورہ یارمہ تی تہو ھاوہ لہی دا بہرچاوپوون بی بہ نہینیہ کانی تہو
سورہتہ، بہ ھوی تہوہی یہ کتاپہ رستی و ناسینی زات و ناو و سیفات و کرداری
خوای تیدایہ، ھہروہا سہ لماندنی شہرع و قہدہر و قیامت و تہواری دہسہ لاتی
پہروہر دگاریتی و خواہ تی بۆ اللہ دہسہ لمینی، تہواری خورپادہ ستکردن بہ خوای
گہورہ و تہواری سوپاس و تہواری چاکہ لہ دہست خوای گہورہ دایہ، ھہروہا
پیویستبوون بہ خوای گہورہ لہ داواکردنی تہو ھیدایہ تہی کہ بناغہی بہختہ و ھری
ھہردو دونیایہ، تہواری بہرژہ و ہندیہ کان بہوہوہ پە یوہستہ، عافیت و لہ شساغی
تہو او بہوہوہ پە یوہستہ و لہ سہر تہوہ و ہستاوہ تہوہ، تہوہ بوو و ھای کرد تہو
ھاوہ لہ پیویستی بہ دہرمان و چارہ سہری تر نہی و خوای گہورہ بہ ھویہوہ
دہرگا کانی چاکہی کردوہوہ تہوہ و ھۆکارہ کانی خراپہی پی پال داوہ.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردوہ (۸۹۸).

^۲ بوخاری (۲۲۲۶) و موسیم (۲۲۰۱) ئیخراجیان کردوہ.

قورئان: خۆای گەورە ئەفەرموویت: ﴿ وَنَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴾ (٨٢) الإسراء: ٨٢، واتا: لەم قورئانەدا دەنێرینە خوارەوە ئەوەی کە هۆی شیفای و میهرەبانی یە بۆ بپواداران بەلام (هاتنی ئەم قورئانە) بۆ ستمکاران هیچ زیاد ناکات جگە لە خەسارۆمەندی نەبێت.

(من) لەو ئایەتەدا بۆ روونکردنەوێ شتەکەیە (بَيَانِ الْجِنْسِ) ه نەك هەندەکی (التَّبْعِيضِ)، پەرەردگار ئەفەرموویت: ﴿ يَأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (٥٧) يونس: ٥٧، واتا: ئەو خەڵکێنە بێگومان بۆتان هاتوووە ئامۆژگاری (قورئان) لەلایەن پەرەردگارتانەو، وە شیفای و چارەبە بۆ ئەوەی لە ناو دل و دەرونتاندا یە وە پێنموونی و میهرەبانیە بۆ بپواداران.

قورئان شیفای تەواوێ بۆ هەموو دەرد و نەخۆشییەکی جەستەیی و دەروونی، دەرمانی دنیا و ئاخیرەتە. هەرکەسێ بەراست شیفای پێ وەرێگری و بەراستی و ئیمان و قبول و باوەری تەواو و مەرجه‌کانی جێبەجێ بوونی، شیفای پێ وەرێگری، هیچ دەردێک بەره‌نگاری ناکات.

چۆن دەرد و نەخۆشییەکان بەره‌نگاری فەرمایشتی خۆای گەورە دەبنەوێ کە ئەگەر دایبە زاندا یە تەسەر چیاکان، لەتی دەکرد، یان دایبە زاندا یە تەسەر زەوی و فرمانە کە بۆ زەویی بووایە، شەقی دەکرد. هەر نەخۆشییەکی دەروونی و جەستەیی هەبێ، لەقورئاندا بەلگە و نیشانە یە کە هەیه بۆ دەرمان و هۆکارە کە ی و پاراستن لێی بۆ ئەو کەسە، خۆای گەورە تیگە یاندنی پەيامە کە ی خۆی پێ بەخشیووە.

هەرچی دەرمانی دەروونە (دل)، ئەو بە تێرو تەسەلیی باسی دەکات و هۆکارەکانی دەردەدارکردن و چارەسەرکردنیشی باس دەکات، خۆای گەورە ئەفەرموویت: ﴿

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ ﴿٥١﴾ الْعنكبوت: ٥١، وَاثَا: نَايا بۆ
 نه وان به س نيه كه ئيمه قورئانمان ناردوته خواره وه بۆ سه رتق، ده خوینریته وه.
 هه ركه سی قورئان شیفای نه دات، خواش شیفای نادات.

ترۆزی: له سووننه ندا هاتوو له فه رمووده یه کی عه بدوالله ی کوپی جه عفه ره وه (خوای
 لی رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ترۆزی به خورمای نه رمه وه
 ده خوارد^١.

قوست (قیست) کست: هه ردوکیان یه ک واثایان هه یه، له سه حیحه یندا هاتوو
 له فه رمووده یه کی نه ته سدا (خوای لی رازی بی) له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه
 وسلم): «خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ»^٢، وَاثَا: باشترین شتیک خۆتانی
 پی چاره سه ربکه ن، حیجامة و قوستی ده ریاییه.

له موسنه ددا له فه رمووده یه کی ئوم قه یسه وه له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه
 وسلم): «عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ»^٣، وَاثَا:
 پابه ند بن به به کاره ینانی ئه م عودی هیندییه وه، جه وت شیفای تیدایه، یه کیک له وانه
 که له که ی مروفه.

قوست (قیست): دوو جوړه: سپی که پتیده وتړی: ده ریایی، نه وی تر هیندی که
 که رمییه که ی تووند تره، سپییه که نه رمتره و سوودی هه ردوکیان نۆد نۆده.

^١ - بوخاری (٥٤٤٠) و موسلیم (٢٠٤٣) ئیخراجیان کړیوه.

^٢ - بوخاری (٥٦٩٦) و موسلیم (١٥٧٧٣) ئیخراجیان کړیوه.

^٣ - بوخاری (٥٦٩٢) و موسلیم (٢٢١٤) ئیخراجیان کړیوه.

دومه لان: له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) به دروست هاتووه
 فه رمويه تي: "الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنِّ، وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ"، واتا: دومه لان به شيكه له (الْمَنِّ
 -كه زق)، ناوه كه ي شيفايه بؤ چاو. له سه حيحه يندا ئيخراجيان كړدوه.^۱

كه باس (كَبَّاثٌ): له سه حيحه يندا هاتووه له فه رموده يه كي جابري كوري
 عه بدوالله وه (خوای گوره له خوۍ و باوكي رازي بي) ته لي: له گال په يامبهري خواوا
 بووين (صلي الله عليه وسلم) كه باس مان ده چني و كژده كړده وه، فه رموي: "عَلَيْكُمْ
 بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ فَإِنَّهُ أَطْيَبُ"^۲، واتا: ره شه كاني كژبكه نه وه خوشتره.
 كه باس: بهري داري نه راکه.

كه ته م: بوخاري له سه حيحه كه يدا گيړاويه تيبه وه له عوسماني كوري مه وه به وه
 ته لي: چوي نه لاي نوم سه له مه (خوای لي رازي بي) تاله موويه كي په يامبهري (صلي
 الله عليه وسلم) بؤ ئيمه ده ركرد، خه نه و كه ته مي لي درابوو.^۳

له هر چوار سووننه كه دا هاتووه: له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) كه
 فه رمويه تي: «إِنْ أَحْسَنْ مَا غَيْرْتُمْ بِهِ الشَّيْبَ الْحِنَاءُ وَالْكَتَمُ»^۴، واتا: باشتري شتيك كه
 موي سپييتان پي كوري بي، خه نه و كه ته مه.

له سه حيحه يندا هاتووه: له نه نه سه وه (خوای لي رازي بي) كه نه بو به كر (خوای لي
 رازي بي) خه نه، و كه ته مي به كارهي ناوه.^۵

^۱ - بوخاري (۵۷۰۸) و موسليم (۲۰۴۹) ئيخراجيان كړدوه.

^۲ - بوخاري (۵۴۵۳) و موسليم (۲۰۵۰) ئيخراجيان كړدوه.

^۳ - بوخاري ئيخراجي كړدوه (۵۸۹۷).

^۴ - نه بو داوود (۴۲۰۵) و ترمذي (۱۷۵۳) و نه سائي (۵۰۷۸) و ثيبي ماجه (۳۶۲۲) ئيخراجيان كړدوه.

^۵ - بوخاري (۴۹۹۹) و موسليم (۲۳۴۱) ئيخراجيان كړدوه.

تری: پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نہ ہی کردوہ لہ ناونانی تری (العنب) بہ (کرم)، موسلیم لہ سہ حیچہ کہ یدا گپراویہ تیہ وہ بہ وہی پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہ رموویہ تی: "لَا تَقُولُوا: الْكَرْمُ، وَلَكِنْ قُولُوا: الْعِنَبُ، وَالْحَبْلَةُ"، مہ لَیْن (الکرم)، بہ لکو بلَیْن (العنب، وَالْحَبْلَةُ)۔^۱ فہ رموویہ تی: "الکرم قَلْبُ الْمُؤْمِنِ"، واتا: بہ خشنده و سہ خواہ تی، دلی مروفی باوہ پدارہ۔ لہ بہر ئہ وہی وشہی (کرم) بہ لگہ دہدات لہ سہر خیر و سوودی زور، ئہ وہ دلی بہ ندہی باوہ پدار شایستہ یہ بہ و ناوہ نہ ک دار میو۔

گوشت: پہ روہ ردگار فہ رموویہ تی: ﴿وَأَمَدَدْنَهُمْ بِفِكَهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ (۲۲) الطور: ۲۲، واتا: بہ ردہ وام مہ موو جوڑہ میوہ و گوشتیکیان پی دہدہین لہ وہی ئارہ زوی دہ کہن۔

مہ روہا فہ رموویہ تی: ﴿وَلَحْمٍ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ (۲۱) الواقعة: ۲۱، واتا: گوشتی مہر بالندہ یہ ک کہ حزی لی بکہن۔

لہ سہ حیچدا لہ پہ یامبری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) ہاتوہ: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ»^۲، واتا: فہ زلی عائیشہ بہ سہر ژنانہ وہ، وہ ک فہ زلی تریہ بہ سہر خواردنہ کانی ترہ وہ۔ تریٹ: نان و گوشتہ۔ گوشت چہ ند جوڑیکہ:

گوشتی مہ پ: گوشتی بال (دہست) سووکتین جوڑی گوشتہ، لہ سہ حیچہ یندا سہ لماوہ: گوشتی دہستی مہ پ جیئی سہ رسامیی پہ یامبری خوا بووہ (صلی اللہ علیہ وسلم)۔^۳

^۱ - موسلیم ٹیخرابی کردوہ (۲۲۴۸)۔

^۲ - بوخاری (۶۱۸۳) و موسلیم (۲۲۴۷) ٹیخرابیان کردوہ۔

^۳ - بوخاری (۳۷۷۰) و موسلیم (۲۴۴۶) ٹیخرابیان کردوہ۔

^۴ - بوخاری (۳۲۴۰) و موسلیم (۱۹۴) ٹیخرابیان کردوہ۔

گۆشتى ئەسپ: لەسەحىدا سەلماوۋە لەئەسمائەوۋە (خوای لى رازى بى) ئەلى: لەسەردەمى پەيامبەرى خوادا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەسپىكىمان سەرىپى و خواردمان.^۱

لەپەيامبەرى خواوۋە (صلی اللہ علیہ وسلم) سەلماوۋە رىگەى داوۋە بۆ خواردنى گۆشتى ئەسپ و نەھى کردوۋە لەخواردنى كەر، لەسەحىچەيندا ئىخراجيان کردوۋە.^۲

گۆشتى وشتر: جىاوازىي نىوان رافىزە و ئەھلى سووتنەيە، ھەرۋەك يەككە لەجىاوازىيەكانى نىوان جولەكە و موسلمانان، رافىزەكان گۆشتى وشتر نابووت دەبينن و ناىخۆن، بەلام لەئىسلامدا ھەلا، پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و ھاوۋەلانى لەمەدینە و سەفەرىشدا خواردوويانە.

لەدوۋ فەرموودەى سەحىدا كە دژيەكيان لەنىواندا نىيە، ھاتوۋە فرمانى داوۋە كەسپك گۆشتى وشتر بخوات، دەستىوژ بشۆرىتەوۋە، دروست نىيە ئەو دەستىوژ شۆردنە بەدەستشۆردن تەئويل بىكرىت و لىكبرىتەوۋە.^۳

گۆشتى بزن مژە: پىشتىر باسكرا.

گۆشتى كەرويشك: لەسەحىچەيندا سەلماوۋە لەئەنەسى كوپى مالىكەوۋە ئەلى: كەرويشكىكىمان لەشوينى خۆى تار كەرد، بەدوايدا رۆيشتن و گرتيان، ئەبو تەلحە قاچىكى نارد بۆ پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، پەيامبەرىش قبولى كەرد.^۴

^۱ - بوخارى (۵۵۱۹) و موسلىم (۱۹۴۲) ئىخراجيان کردوۋە.

^۲ - بوخارى (۵۵۲۰) و موسلىم (۱۹۴۱) ئىخراجيان کردوۋە.

^۳ - يەكەم لەفەرموودەيەكى جابرى كوپى سەمرە و موسلىم (۳۶۰) و كەسى تىرىش ئىخراجيان کردوۋە، دروۋمىش لەفەرموودەيەكى

بەرئاندا ئەبو داروود (۱۸۴) و تېيىن ماجە (۴۹۴) ئىخراجيان کردوۋە.

^۴ - بوخارى (۵۵۲۵) و موسلىم (۱۹۵۳) ئىخراجيان کردوۋە.

گوشتی کہرہ کیوی: لہ سہ حیچہ یندا سہ لماوہ لہ فہرموودہ یہ کی نہ بو قہ تادہ وہ (خوای لی رازی بی) کہ لہ عومرہ یہ کدا لہ گہل پہ یامبہری خوا بوون (صلی اللہ علیہ وسلم)، کہرہ کیویہ کی راوکرد، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی پیکردن لی بخون لہ کاتی کدا ئی حرامیشیان کردبوو، نہ بو قہ تادہ ئی حرامی نہ کردبوو^۱.

لہ سووننہ نی ئین ماجہ دا ہاتووہ لہ زوبہ یرہ وہ ئہ لی: لہ کاتی خہ یبہ ردا نہ سب و کہری کیویمان دہ خوارد^۲.

گوشتی کورپہ لی سکی ئاژہل: پہ سہ ند نییہ چونکہ خوینی تی زاوہ، بہ لام حہ رام نییہ، بہ پی فہرموودہ ی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم): «ذُکَاةُ الْجَنَنِ ذُکَاةُ أُمِّهِ»^۳، واتا: گوشتی کورپہ لہ ی سکی دایک پاکہ ئہ گہر دایکہ کہ سہر پرابی.

گوشتی وشک: لہ سووننہ ندا ہاتووہ لہ فہرموودہ یہ کی سہ وباندا ئہ لی: بو پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) شہک مہر پیکم سہر پری و لہ سہ فہر دابوون، فہرمووی: "گوشتہ کہ چاک بکہ"، لہ و گوشتہ م پی دہ دا تاوہ کو گہ یشتیہ مہ دینہ^۴.

گوشتی بالندہ: پہرہ ردگار ئہ فہرموویت: ﴿وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ﴾ (۱۱) الواقعة: ۲۱، واتا: گوشتی ہر بالندہ یہ ک کہ حہ زی لی بکہن.

^۱ - بخاری (۵۴۹۰) و موسلم (۱۱۹۶) ئیخراجیان کردبوو.

^۲ - ئین ماجہ ئیخراجی کردبوو (۳۱۹۱).

^۳ - ئہ بو داوود (۲۸۲۸) و ترمذی (۱۴۷۶) و ئین ماجہ (۳۱۹۹) ئیخراجیان کردبوو.

^۴ - موسلم ئیخراجی کردبوو (۱۹۷۵).

هندي بالنده خواردنيان حلاله و هندیکیان حرامه. حرامه کان بریتین له: چرنکداره کان نمونه هی هلق و دالو شاهین، نه وانهش که لاک و توپیو دهخون، نمونه دال و لهق لهق و قهله پدهش و قهله باچکه و هاوشیوه کانیان، هروه ها نه وانهش که نه هی کراوه بکوژین نمونه هی هودود (په پوسوله یمانه) و بازور، نه وانهش که فرمان دراوه بکوژین نه وانهش خواردنیان حلال نییه وه که قهله پدهش و سوره دال.

بالنده حلاله کان چنه جوریکي ژورن:

له وانه: مریشک: له سه حبه یندا هاتوره له فهرموده یه کی نه بو موسادا (خوای لی رازی بی) به وهی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گوشتی مریشکی خواردوه.^۱
کوله: له سه حبه یندا هاتوره له فهرموده یه کی عه بدواللهی کړی نه بو نه وافا (خوای لی رازی بی) نه لی: له گهل په یامبه ری خوادا (صلی الله علیه وسلم) حوت غه زامان کرد و کوله مان ده خوارد.^۲

شیر: خوای گه وره فهرموده تی: ﴿وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنْقِضُوا بِهَا فِ بَطُونِهِ مِنْ بَيْنِ قَرَبٍ وَدَمِ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ﴾ النحل: ۶۶، واتا: به راستی له نازهل و مالایشدا بو نیوه پند و ناموزگاری هیه له وهی له ناو سکیدایه به نیوهی ده ترشین له نیوان سروان (پیسې) و خویندا شیریکي پاکي بی خه وشتان پی ده نوشیت.

خوای گه وره له باره ی به هه شته وه نه فهرمودیت: ﴿فِيهَا أَنْهَرٌ مِنْ مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَرٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَنْغَيَّرْ طَعْمُهُ﴾ محمد: ۱۵، واتا: چنده ها پوویاری تیدایه له ناوی سازگاری تام و بون نه گورپاوه وه چنده ها پوویار له شیر که تامی نه گورپاوه.

^۱ - بوخاری (۵۵۱۸) و موسلیم (۱۶۴۹) شیخراجیان کړیوه.

^۲ - بوخاری (۵۴۹۵) و موسلیم (۱۹۵۲) شیخراجیان کړیوه.

له سووننه ندا به مه رفوعی هاتوو: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ، وَإِذَا سَقِيَ لَبَنًا فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ، فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزَى مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ»^۱، واتا: نه گهر یه کئی له ئیوه خواردنی خوارد، با بلی: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ" ، واتا: خواجه گیان بۆ ئیمه به ره که تی تیدا بکه و له مه با شترمان پی بده. نه گهر شیریشی خوارده وه با بلی: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ" ، واتا: خواجه گیان بۆ ئیمه به ره که تی تیدا بکه و زیاتری بکه ی.

نۆر خوارده وه ی شیر زیان دهدات له ددان و پووک، بۆیه پیویسته دوا ی شیر خوارده وه ئاو له دهم رابدری: له سه حیه یندا هاتوو به وه ی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) شیری خوارده وه، پاشان داوا ی ئاوی کرد و ئاوی له دهم را دا و فه رمووی: "إِنَّ لَهُ دَسَمًا"^۲، واتا: چه ورپی هیه.

ئاو: که ره سته ی زیان و گه وره ی خوارده وه کانه، یه کیکه له پایه و را گره کانی جیهان و پایه ی بناغه یه تی، ئاسمانه کان له هلمی ئاو دروستکراون، زه ویش له سه رتویژییه که ی، خوا ی گه وره گپراویتی به مایه ی زیندویتی هه موو شتی. له سه حیه یندا هاتوو: له فه رموده یه کی نه بو هوره ی ره دا (خوا ی لی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه رمووی: «سَيِّحَانُ، وَجَيِّحَانُ، وَالنَّيْلُ، وَالْفُرَاتُ كُلُّ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ»^۳، واتا: سه یحان و جه یحان و نیل و فورات، هه موویان روباری به هه شتن.

^۱ - ترمیزی (۳۴۵۵) و نه بو داوود (۳۷۳۰) و ثبین ماجه (۳۳۲۲) ئیخراجیان کردوو.

^۲ - بوخاری (۲۱۱) و موسلیم (۳۵۸) ئیخراجیان کردوو.

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردوو (۲۸۳۹).

ئاوی به‌فر و ته‌رزه: له‌سه‌حیحه‌یندا سه‌لماوه له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که له‌دوعای ده‌ستپیکردنی نوێژدا فه‌رموویه‌تی: «اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالْثَلَجِ وَالْبَرَدِ»^۱، واتا: خواجه گیان له‌هه‌له‌کاتم بمشوره‌وه به‌ئاو و به‌فر و ته‌رزه.

ئاوی زه‌مزه‌م: گه‌وره و به‌ریز و خۆشه‌ویستین و به‌نرخترین ئاوی که لای خه‌لکی، جبریل به‌قاچی خۆی لێی دا ئاوه‌که ده‌رچوو، خوی گه‌وره بۆ ئیسماعیلی مێتایه بیون تاوه‌کو لێی بخواته‌وه^۲.

له‌سه‌حیحا سه‌لماوه له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) که به‌ئه‌بو زه‌ری فه‌رمووه کاتیک له‌نیۆ که‌عبه و ده‌ورووبه‌ریدا چل رۆژ ماوه‌ته‌وه به‌دریژی شه‌و و رۆژ ته‌نیا ئاوی زه‌مزه‌می خواردووه‌ته‌وه بۆ هیچی تر، پێیغه‌رموه: «إِنَّهَا طَعَامُ طُعْمٍ»^۳، واتا: له‌جیی خواردنه. موسلیم به‌ئیسنادی خۆی زیاتری کردووه: «وَشِفَاءُ سَقْمٍ»^۴، واتا: شیفای نه‌خۆشییه.

ئاوی ده‌ریا: سه‌لماوه له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموویه‌تی: «هُوَ الطُّهْرُ مَاءُهُ الْحَلُّ مِيتَتُهُ»^۵، واتا: ئاوی ده‌ریا پاکه و مرداره‌وه‌بوویشی هه‌له. خوی گه‌وره نه‌و ئاوه‌ی گێراوه به‌ئاویکی سوێری تال بۆ به‌رژه‌وه‌ندی ته‌واوی نه‌وه‌ی له‌سه‌ر رووی زه‌ویدایه له‌مروژ و ئازده‌لان.

^۱ - بوخاری (۷۴۴) و موسلیم (۵۹۸) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - عه‌بدولبه‌زاق له‌مصنف ۱۱۸/۵ (۹۱۲۴) و داره‌قوتنی ۳/۳۵۴ ئیخراجیان کردووه.

^۳ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۲۴۷۳).

^۴ - ته‌یالیمی (۴۵۹) و ئیبن شه‌یبه ۳/۲۷۲ (۱۴۱۳) ئیخراجیان کردووه.

^۵ - نه‌بو داوود (۸۲) و ترمیزی (۶۹) و نه‌سائی (۵۹) و ئیبن ماجه (۲۸۶) ئیخراجیان کردووه.

میسک: لہ سے حیوی موسلیمدا سہ لماوہ لہ ٹہ بو سہ عیدی خودریسہ وہ، لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرموویہ تی: "هُوَ أَطْيَبُ الطُّيْبِ الْمِسْكُ"، واتا: بہ نرخترین بونہ۔

لہ سہ حیہ یندا ہاتوہ لہ عائیشہ وہ (خوای لی رازی بی) ٹہ لی: بونم لہ پہ یامبہری خوا دہدا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پیش ٹہ وہی ٹیحرام ببہستی و لہ پڑی قوریانییشدا پیش ٹہ وہی تہ وافی کہ عہہ بکات، بونم لی دہدا بہ بونی میسک^۱۔
میسک پادشا و خوشترینی مہ موو بونہ کاتہ، ٹہ و بونہ یہ وہ ک پند دہ ہینریتہ وہ و مروفی پی دہ شو بہینریت۔

دار خورما: لہ زیاتر لہ شوینتیکی قورٹاندا باسی ہاتوہ، لہ سہ حیہ یندا ہاتوہ لہ ٹیبین عومہ رہ وہ (خوای لی رازی بی) ٹہ لی: لای پہ یامبہری خوا بووین (صلی اللہ علیہ وسلم) کپوکی دار خورمایان ہینا، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمووی: "إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً مِّثْلُهَا مِثْلُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا، أَخْبَرُونِي مَا هِيَ؟"، واتا: لہ نیو درہختہ کاندہ درہختیک ہ یہ وہ ک مروفی موسلمانہ و گہ لای مہ لٹا رہی، کی پیم ٹہ لی ٹہ وہ چی داریکہ؟ خہ لکی مہریہ کہ و ناوی دار و درہختیکی ہینا، ٹہ وہ کہ و تہ دلمہ وہ دار خورمایہ، بہ لام روانیم لہ مہ موو ٹہ وانہی مہ جلیسہ کہ مندالترم، بیدہ نگ بووم، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمووی: "ٹہ وہ دار خورمایہ"۔ بو عومہ رم باسکرد کہ وہ لامہ کہم زانیوہ، ٹہ ویش وتی: ٹہ گہر بتوتبایہ لہ فلان و فلانہ شت بہ لامہ وہ خوشتر دہ بوو^۲۔

^۱ موسلیم نیخراچی کرنوہ (۲۲۵۲)۔

^۲ بوخاری (۱۵۳۹) و موسلیم (۹۱۹۹) نیخراچیان کرنوہ۔

^۳ بوخاری (۵۱۴۴) و موسلیم (۲۸۱۱) نیخراچیان کرنوہ۔

له م فەرمووده يە دا: مړوځي موسلمان شو بهيتراوه به دار خورما و خيړ و پيړي نوري و بهرده وامي سيپهرو بهرهمي جوان و بهرده وامي.

يقطين: كوله كه به، نه گەرچي يقطين گشتگيرتره، له زماندا هه موو روځيك ده گريته وه كه لقي (ساق) ي نه بې، وهك شووتی و كالهك و تروزي و خه يار، خواي گه رده نه فەرمووت: ﴿وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ﴾ (١٤٦) الصافات: ١٤٦، وانا: پروه كيكي كوله كه مان به سه ريدا پواند.

له سه حيه يندا سه لماوه له فەرمووده يه كي نه نه سي كوپي ماليكدا (خواي لي رازي بي) به وه ي بهرگنووريك ده عوه تي په يامبه ري خواي كرد (صلي الله عليه وسلم) يو خواردنيك، نه نه س نه لي: له گه ل په يامبه ر (صلي الله عليه وسلم) رويشتم، كابرانا ني جوو و شله يه كي له په يامبه ر (صلي الله عليه وسلم) نزيك كرده وه، كوله كه ي تيډا بوو. نه نه س نه لي: بينينم په يامبه ري خوا (صلي الله عليه وسلم) كوله كه كاني ده خوارد و له ناو قاپه كه دا به دوايدا ده گه را، بويه له و روځه وه تاوه كو نه مړو حه زم به كوله كه يه^١.

^١ - بوخاري (٥٤٣٦) و موسليم (٢٠٤١) ئيخراجيان كرده.

بەشش چوارەم

رېيازى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەقەزاوہ تکرەدن و

بەربارداندا

یەكەم: بەشیکی گشتگیر

ئەگەرچی بریازە تاییەتیەکانی تەشریعی گشتین، بەلام لیرەدا مەبەست بەم باسە تەشریعی گشتیی نییە، بەلکو باسکردنی ھەندئ رېياز و مامەلەى پەيامبەرى خوايە (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بریارە ھەندەکیانەى کە لەنیوان دوو کەسى ناکۆکدا داویتی. ئاخۆ حوکم و بریاری پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەنیو خەلکدا چۆن بوو؟ لەگەڵ ئەوەشدا ھەندئ بریاری گشتیی باس دەکەین.

۱- گەلەندەو لەبابەت تۆمەتدا

سەلماو لە پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەفەرموودەىەكى بەھزی کۆری حەکیمەو ئەویش لەباوکیەو ئەویش لەباپیرەىو، کە پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەتۆمەتیکدا ئەوى بەند کردوو.^۱

۲- بریاری لەبارەى چەتەو یاخییانەو

بریاری داو دەست و قاچیان بێردیتەو و چاویان ھەلبکۆلریت، ھەرۆک ئەوان چاوی شوانەکانیان کوێر کردبوو. ھیشتی بەبەرسى و تینویتی بمرن ھەرۆک ئەوان وەھایان بەشوانەکان کردبوو.^۲

^۱ ئەبو داوود (۳۶۲۰) و ترمیذی (۱۴۱۷) ئیخراجیان کردوو.

^۲ بوخاری (۶۸۰۳) و موسلیم (۱۶۷۱) ئیخراجیان کردوو.

۲- برياري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له باردي بکوړو ګه سوکاري کوژراوډوه

له سه حېجى موسليمدا سه لماوه له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) ګه پياوټك بانګه شې نه وهى كړدوه پياوټك براكې ټمى كوشتووه، كايراي بكوړ دانپيدا نا، فرمووي: "بيبه بيكوړه"، ګه كايرا پشټى ه لګرد، فرمووي: "نه ګر بيكوړى، وهك نه وه"، كايرا ګه راپه وه وتى: من به فرمانى تو بردم، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "أَمَا تُرِيدُ أَنْ يَبُوءَ بِإِثْمِكَ وَإِثْمِ صَاحِبِكَ؟"، واتا: نهى ناتووي به نه كوشتنى، تاوان نه خه يته سر خوت و براكت و چاكت ده سټكه وي؟ وتى: به لى يو نا، كايراي به ره لاګرد^۱.

فرمايشتى: "فهو مثله"، دوو يوچوونى له سر هيه:

يه ګه م: نه ګر بكوړ بكوړتته وه، مافى كوژراوى له نه سټو ناميتى.

دووه م: نه ګر به نه نقه ست براكې نه كوشتنى و نه م بيتو نه و بكوړى، وهك نه وه سټدرېژكاره.

۴- برياري په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) له توله كړدنه وه لهو ګه سهى

جاريه يه ګى كوشتبوو، چي كړد ناوډه اي پي كرايه وه

له سه حېجه يندا سه لماوه: جوله ګه يهك له نيو دوو تاشه به رددا سه ري جاريه يه ګى پان كړده وه، په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمانى كړد به نمونه ي كاره ګى خوى، پيى بكرتته وه^۲.

^۱ - موسليم شيخراحي كړدوه (۱۶۸۰).

^۲ - موسليم شيخراحي كړدوه (۱۶۸۰).

^۳ - بوخارى (۲۴۱۳) و موسليم (۱۶۷۲) شيخراحيان كړدوه.

له م برپاره دا به لگه ی نه وه ده بینین که پیاو له توله ی نافرته دا ده کوژیته وه،
تاوانبار چی کردبی ناووه های پی ده کریته وه. کوشتنی رده شه کوژی تارانیکه
کوشتنه وه ی نه جامده ری، پیویستی به موله تی که سوکاری کوژاوانیه، په یامبه ری
خوا(صلی الله علیه وسلم) نه وه ی نه گتړایه وه بولای که سوکاری نه و ژنه خزمه تکاره
و نه یغه رموو: نه گره نه تانه وی بیکوژن و نه گره نه تانه وی لئی بیورین، لئی بیورین،
به لکو یه کلایه نه کابرای کوشت.

۵- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به رانبر به که سی
له نافرته تیکی سکپری داو مندا له که ی پی له بار برد

له سه حېحه یندا هاتووه که دوو نافرته تی هوزه یل بووه شهریان، یه کیکیان پالی
به وی تریانه وه نا به به ردیکه وه و ژنه که و کورپه که ی سکی کوشت، په یامبه ری
خوا(صلی الله علیه وسلم) برپاری دا به: پیدانی به نده یه ک یان هینانه دی مندالیک،
خوینبایی ژنی کوژاویشی خسته نه ستوی ژنه ی بکوژ.

۶- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به سویند خواردن له وه ی که سی
نه زانی بکوژ کییه؟

له سه حېحه یندا سه لماوه: په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) برپاری داوه له ننیوان
پشتیوانان و جوله که دا، به حوه یسییه و موحیسه و عه بدولپه حماني
فرموو: "سویند ده خون له باری خوینی کوژاوه که تان؟" وتیان: شتیکه نیمه
نه مانبینیووه. فرمووی: "جوله که به سویندی په نجا که س خویان له و کاره نه ستو

^۱ - بوخاری (۶۷۴) و موسلیم (۱۶۸۱) فیخرالجبیان کردووه.

پاك دهكەن"، وتيان: چۆن سويندى خەلكانىكى بياوه پ قبول بكهين؟
پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لەلایەن خۆیەو خۆینابایی دا^۱.

۷- بریارى لەبارەى كەسێك باوەژنى خۆى ماره كردبوو

لەموعارى كۆپى قورە ئەویش لەباوكیەو ئەویش لەباپیرەیهو (خوای لى رازى بى) بەوێ پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ناردى بۆ سەر كاىراىك باوەژنى خۆى ماره كردبوو، لەگەردنى دا و پێنج یەكى مالهكەشى برد "یەحیای كۆپى مەعین ئەلى: ئەم فەرموودەیه سەحیحە^۲.

لەسووننەنى ئیبن ماجەدا هاتوو لەفەرموودەیهكى ئیبن عباسەو ئەلى: پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "مَنْ وَقَعَ عَلَى ذَاتِ مُحْرَمٍ فَاقْتُلُوهُ"^۳، واتا: هەركەسى لەگەڵ مەحرەمى خۆى جوت بوو، بیکۆژن.

۸- بریارى پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) بەكوشتنى كەسێك كە

تۆمەتباركراو بەدەست تێكەڵكردن لەگەڵ دایكى منداڵەكەى (ام ولد)ى،

پاشان كە بێتاوانى كەسەكە دەرچوو، بریارەكەى جێبەجێ نەكرد

لەئەنەسەو (خوای لى رازى بى) كە ئامۆزای ماریە تۆمەتبار كراو بەپەيوەندى لەگەلى، پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانى داو بەعەلى كۆپى ئەبو تالیب (خوای لى رازى بى) و پيئەرموو: "اَذْهَبْ فَإِنْ وَجَدْتَهُ عِنْدَ مَارِيَةَ، فَاضْرِبْ عُنُقَهُ"، واتا: بڕۆ ئەگەر لای ماریە بینیت، لەگەردنى بدە. عەلى هات و بینى لەبیریكدایە خۆى فێك دەكاتەو، عەلى پيیوت: وەرە دەرەو. بەدەستی گرتى و

^۱ - بوخارى (۲۱۷۳) و موسليم (۱۶۶۹) ئیخراجیان كړيووه.

^۲ - ئیبن ماجە ئیخراجى كړيووه (۳۶۰۸).

^۳ - ئیبن ماجە ئیخراجى كړيووه (۲۵۶۴).

دهری کرده دهره وه، بینی ئەندامی نیرینه ی نییه، بۆیه عەلی وازی لێهێنا و گەرایه وه لای په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ووتی: ئە ی په یامبه ری خوا، ئەندامی نیرینه ی نییه^۱.

ئەم بریاره لای زۆرێک کەس ئالۆز بووه، باشتەر ئەوه یه بووتریت: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمانی به عەلی کرد بیکوژی بۆ ته مبی کردنی (تعزین) له بهر ئەوه ی بویری کردووه به ته نیا له گەل (أم ولد) ی ماوه ته وه، کاتی که حەقیقه تی حال بۆ عەلی روونبوویه وه، دهستی هه لگرت له کوشتنی. کوشتن به ته عزیز وه ک کوشتن نییه به حەد، به لکو ئەو کاره به پیتی به رژه وه ندیی، به رژه وه ندیی هه بی ده کوژریت، نه بی کوشتن نابێ.

۹- بریاری په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به دواخستنی تۆله کردنه وه به هۆی برینه وه تاوه کو چاک ده بیته وه

له موسنه دی ئیمام ئەحمەد دا هاتووه له فەرمووده یه کی عەمری کوپی شوعه یبه وه ئەویش له باوکیه وه ئەویش له باپیره یه وه: پیاوی که به شاخێک له ئەژنوی که سیکی داو برینداری کرد، هات بۆ لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ووتی: تۆله م لی بکه ره وه. فەرمووی: "هه تاوه کو چاک ده بیته وه ئینجا" پاشان هاته وه وتی: تۆله م لی بکه ره وه، تۆله ی لی کرده وه. پاشان هاته وه وتی: ئە ی په یامبه ری خوا واهل بووم. په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: "نه هیم کرد تۆله ت لی بکریته وه تاوه کو چاک ده بیته وه، تۆ پیچه وانە ت کرد، خوا دووریت بخاته وه و شه لییت نه هیلی". پاشان په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی کرد تۆله له که سی بریندار بکریته وه تاوه کو چاک ده بیته وه^۲.

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۲۷۷۱).

^۲ - ئەحمەد ئیخراجی کردووه ۶۰۶/۱۱ (۷-۲۴).

ئەو بېرىارە ئەو دەگەنەن، جانئىز نىيە لەكەسى بىرىندار تۆلە بىكرىتەو تارەكو
 ھالى بىرىنەكەى سەقامگىر دەبى، يان سارپىژبوون، يان گىرسانەو لەسەر ھالەتەك،
 جانئىزە تۆلە بىكرىتەو لەلىدان بەگالۆك يان شاخ و ھاوشىو ھانى تر.

۱۰- بېرىارى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) لە تۆلە كىردنەو لەسەر ددان شكاندن

لەسەھىچەىندا ھاتوۋە لەفەر موودەپەكى ئەنەسدا، كە كچى ئەلنەزىر خوشكى
 ئەلرەبىع زللەى لەجارىيەك دا و ددانى شكاند، ناكۆكىيەكەيان ھىنايە لای
 پەيامبەرى خۇا (ﷺ) فرمانى دا بە تۆلە كىردنەو. ئوم ئەلرەبىع
 وتى: ئەى پەيامبەرى خۇا، لەفلا ئە كچم تۆلە دەكەيتەو؟ نە سوئىند بەخۇا تۆلەى
 لى ناكىرتەو. پەيامبەر (ﷺ) فرمودى: "سُبْحَانَ اللَّهِ يَا أَمُّ الرَّبِيعِ
 كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ" ، واتا: سىبحان اللہ، ئەى دايكى رەبىع، قورئانى خۇا
 تۆلە كىردنەو. وتى: نە سوئىند بەخۇا ھەرگىز تۆلەى لى ناكىرتەو. بۆيە
 كەسوكارى جارىيەكە لىي خۆشبوون و پارەيان لەجىياتىي ۋەرگرت، پەيامبەرى
 خۇاش (ﷺ) فرمودى: "إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ
 لَأَبْرَهُ" ، واتا: لەنىو بەندەكاندا كەسى ۋا ھەيە سوئىند لەسەر خۇا بخوات بۆ كارىك،
 خۇا بۆى جىبەجى دەكات.

^۱ - بوخارى (۲۷۰۲) و مەسلىم (۱۶۷۵) شىخراچيان كىردو.

۱۱- بېريارى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەى كەسێكەوه گازی لە دەستی كەسێكى تر گرتبوو، كە كەبىراى گاز لێگیراو ویستی دەستی خۆى دەرباز بکات، ددانى گاز لێگرشكا

لەسەحیحەیندا سەلماوێ كە پیاویك گازی لە دەستی كەسێكى تر گرتبوو، كەبىراى گاز لێگیراو كە ویستی دەستی خۆى رزگار بکات، ددانى گاز لێگرشكا، بۆ ئەوێ هاتنە لای پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەویش فرموی: "يَعْضُ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ كَمَا يَعْضُ الْفَحْلُ، لَا دِيَّةَ لَكَ"، واتا: یەكێ لە ئێوێ كە گاز لە براكەى دەگرێت وەك گازگرتنى كەل، كەسێك وەهاى كرد، خۆینبایی نییە.

ئەم بېیارە ئەوێ لەخۆگرت، هەركەسێك لە دەستی سەتەمكار خۆى رزگار كرد، لە و كاتەدا شتێك لە سەتەمكار رووى دا، دەستی یان شوینێكى یان سەر وەتێكى فرۆتا، بە شتێكى لە نۆچووێ ناگرتیكر او داندە نریت.

۱۲- بېريارى پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەى كەسێك كە تەماشای مائێك بکات و ئەمەلەكەوێ بەردێك یان چلێك بکێتە بەچاویدا و كوێر ببێ، هیچ قەرەبوو و مافیكى نییە

لەسەحیحەیندا سەلماوێ لە فرمودە یەكێ ئەبێ هورە پێردا (خوای لى رازى بى) لە پەيامبەرى خواوێ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویەتى: «لَوْ أَنَّ امْرَأًا اطَّلَعَ عَلَيْكَ بِغَيْرِ إِذْنٍ، فَحَذَفَتْهُ بِحَصَاةٍ، فَقَطَّاتُ عَيْنِهِ، لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ جُنَاحٌ»، واتا: ئەگەر كەسێك بەبى مۆلەت تەماشای مەلەكەتى كرد، بە بەردێ سەرت شكاند یان چاوت كوێر كرد، هیچ تاوانێك لەسەر نییە.

۱- بوخارى (۲۸۱۲) و موسلىم (۱۶۷۳) ئىخراجیان كردووه.

۲- بوخارى (۲۹۰۲) و موسلىم (۲۱۵۸) ئىخراجیان كردووه.

۱۲-بەش (كۆكەردۈۋە)

پەيامبەرى خۇا (ﷺ) بېرىرى داۋە ئەگەر ئافرىتى سىكېر بەئەنقەست كەسىكى كۈشت، ئەۋ ئافرىتە ئاكۈزى ئاۋەكۈ سىكەكەى دادەنى و كەسىك كۆرپەكەى لەئەستۈ دەگرى.

بېرىرى داۋە لەكۈشتىنى كۈپدا لەلايەن باۋكەۋە، باۋكەكە ئاكۈزىتەۋە^۱.

بېرىرى داۋە كە باۋەپداران خۈيىيان ۋەك يەكە، بۇ بېباۋەپىك، باۋەپدارىك ئاكۈزىت^۲.

بېرىرى داۋە ئەگەر كەسى كۈزرا، خاۋەن كۈزراۋ سەپىشكن، بىكۈز بىكۈزىت يان خۈيىبايى ۋەرىگىن^۳.

بېرىرى داۋە لەبارەى خۈيىبايى پەنجەكانى دەست و قاچ، بۇ ھەر پەنجەيەك دە ۋىشتر^۴.

بېرىرى داۋە لەتۆلى ھەر ددانىكدا بەپىنج ۋىشتر، ھەموو ددانەكان ۋەك يەكن^۵.
بۇ شكاندى ھەر ئىسقانىك و دەرەكەۋىتى ئىسقانەكە لەناۋ كۈشتا پىنج ۋىشتر تۆلەكردنەۋە ھەيە.

بۇ دەستى ئىفلىج يەك لەسەر سىتى دەستى ساغ ۋەردەگىردى، بۇ ددانى رەش ئەگەر بىشكىتىرت، يەك لەسەر سىتى ددانى ئاسايى ۋەردەگىردىت^۶.

ئەگەر لۈۋى بېردىتەۋە خۈيىبايى تەۋاۋ ۋەردەگىردىت، ئەگەر سەرى لۈۋى بېردىت، نىۋەى خۈيىبايى ۋەردەگىردىت^۷.

^۱ - ترمىزى (۱۴۰۰) و ئىيىن ماجە (۲۶۶۲) ئىخراجىان كرىۋە.

^۲ - ئەبو داۋود (۲۷۵۱) و ئىيىن ماجە (۲۶۸۵) ئىخراجىان كرىۋە.

^۳ - بىخارى (۲۴۳۴) و مۇسلىم (۱۳۵۵) ئىخراجىان كرىۋە.

^۴ - ئەبو داۋود (۴۵۵۶) و ئىيىن ماجە (۲۶۵۴) و ئەسائى (۴۸۱۳) ئىخراجىان كرىۋە.

^۵ - ئىيىن ماجە ئىخراجى كرىۋە (۲۶۵۱).

^۶ - ئەبو داۋود (۴۵۶۷) و ئەسائى (۴۸۴۰) ئىخراجىان كرىۋە.

^۷ - ئەبو داۋود ئىخراجى كرىۋە (۴۵۴۶).

برپاری داوه له بریندارکردنی زمان و لیو و جوته گون و نه داسی نیرینه و چته و ریگری و هردوو چاو و خوینبایی هه بی، بۆ یه ک چاو نیوهی خوینبایی، بۆ یه ک قای نیوهی یه ک خوینبایی، هه ر ده ستیکیش نیوهی خوینباییه ک، برپاریشی داوه له بری ئافرهت، پیاو ده کوژریته وه^۱.

برپاری داوه له سه ر کوشتنی به هه له، سه د و شتر خوینبایی بدریت^۲، جیاوازی هه له سه ر ته مه نی ئه و و شترانه.

له باره ی کوشتنی به نه نه سه ته وه برپاری داوه، نه گه ر که سوکاری کوژراو به خوینبایی رازی بن، نه وه خوینباییه که سه د و شتره، سی و شتری حیفه و سی جهزه عه و چل و شتری خه لفه، له سه ر چی شتیک ریکه که وتن، نه وه یان بۆ هه له به کوژی وه ریگرن^۳.

خاوه نانی هه ر چوار سووننه نه که گپراویانه ته وه له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فه رمویه تی: «دِيَّةُ الْمُعَاهَدِ نِصْفُ دِيَّةِ الْحُرِّ»، واتا: که سی په یمانپیداو له نیو خاکی ئیسلام، نیوهی خوینبایی که سی ئازادی هه یه. له فزی ئین ماجه ش هاتوه: "برپاری داوه که خوینبایی ئه هلی کیتاب نیوهی خوینبایی موسلمان هه یه، ئه هلی کیتاب جوله که و گاوه کائن"^۴.

له بابته نووسراوکاره وه (المکاتب)، نه گه ر کوژرا، به نه ندازه ی ئه و نووسراوه ی خوینبایی که سی سه ریه ستی پی بدریت، چی مایه وه ده دریته کویله که^۵، نه لیم: واتا: نرخه که ی.

^۱ - نه سائی ئیخراجی کردوه (۴۸۵۳).

^۲ - نه بو داوود (۴۵۴۱) و ترمیزی (۱۳۸۷) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - ترمیزی (۱۳۸۷) و ئین ماجه (۲۶۲۶) ئیخراجیان کردوه.

^۴ - نه بو داوود (۴۵۸۳) و ترمیزی (۱۴۱۳) و ئین ماجه (۳۶۴۴) و نه سائی (۴۸۰۶) ئیخراجیان کردوه.

^۵ - نه بو داوود (۴۵۸۱) و ترمیزی (۱۲۵۹) و نه سائی (۴۸۱۰) ئیخراجیان کردوه.

۱۴- برياري پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) له سهر كهي داني به نه نجامداني داوښپسييدا نابي

له سه حيجي بوخاري و موسليدا سلهماوه كه پياويكي موسلمان هاتووه بولاي پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) و داني ناوه به نه نجامداني داوښپسييدا، پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) روي لي وهرگيړا تا نه وهي چوار جار شايه تبي له سهر خوي دا، پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "شيت نيت؟". وتي: نه. فرمووي: "يو جاريك به شهرعي هاوسه رگرييت كړدوه؟ وتي: به لي. پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرماني كړد له موسه لا رجم بكرت، كه به رد باران كرا هه لاهات، گرتيان و رجم كرا تاوه كو مرد، پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) به خير بوي پاپايه وه و نوښي له سهر كړد.

له سه حيجي موسليدا هاتووه: ثافره ته غاميديه كه هات و وتي: نه پيامبري خوا، من داوښپسييم كړدوه له و تاوانه پاكه بكه روه، به لام پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) وه لامي نه دايه وه، به ياني هاتووه وتي: نه پيامبري خوا مه مگيړه وه، وهك ماعز ده مگيړته وه؟ سوښد به خوا من سكيږم. پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "برو تاوه كو منداله كه ت ده بي". كه منداله كه ي بوو به منداله قوماتكراوه كه يه وه هاتووه. وتي: وا منداله كه له دايك بوو. پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) فرمووي: "برو شيري پي بده تاوه كو له شيري ده بريته وه". كه له شيري بريته وه و منداله كه پارچه ناننيكي به ده سته وه بوو كه پايه وه وتي: نه پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) وا له شيرم بريته وه و نان و خواردن ده خوات، پيامبري خوا (صلى الله عليه وسلم) منداله كه ي دايه ده ست پياويكي موسلمان و پاشان فرماني كړد چاليكي بر بكه ندرې تاوه كو سنگي،

^۱ بوخاري نيفراجي كړدوه (۱۸۲)

فرمانی کردہ خہک بہ ربارانی بکن، خالیدی کوی وەلید بہ ردیکی مینا دای بہ سہریدا و خوین بہ دہ موچاویدا فیشقہی کرد، قسہ یہ کی ناخوشی پیوت، پە یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرموی: "مَهْلًا يَا خَالِدُ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ"، واتا: لہ سہر خوت بہ نہی خالید، سویند بہ و کہ سہی گیانی منی بہ دہ ستہ، ئەم ئافرہ تہ تہ و بہ یہ کی کردووہ ئەگەر کہ س باجگر بیگات، خوا لئی خوش دہبی. پاشان فرمانی پیدا و نویژی لہ سہر کرد و تیژا.^۱

لہ سہ حیجی بوخاریدا ہاتووہ: پە یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سیک کہ داوینپیسی کردووہ و بۆ جاریکیش ہاوسہرگیری شہرعی ئەنجام نہ داوو، بہ دوورخستنہ وەی بۆ ماوہی سالتیک و ئەنجامدانی حەد لہ سہری.^۲

۱۵- برپاری پە یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سہر ئەہلی کیتاب بہ حوکمی ئیسلام لہ بابہ ت حدودووہ

لہ سہ حیجہ یندا سہ لماوہ: جولہ کہ ہاتوونہ تہ لای پە یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆیان باسکردووہ کہ ئن و پیاویکی جولہ کہ داوینپیسیان ئەنجام داوہ، پە یامبہری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) فہرمویہ تی: "مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأْنِ الرَّجْمِ؟"، واتا: لہ تہ وراتدا لہ بارہی رەجمہرہ ہیچتان بینووہ؟ وتیان: نہ، بە لکو شہر مہزاریان دہ کہین و جەلد دہ کرین. عہ بدواللہی کوی سہ لام وتی: درۆتان کرد، لہ تہ وراتدا رەجم مہیہ. تہ وراتیان مینا و پە رەکانیان ہەلداہووہ و یہ کیکیان پەنجہی خستہ سہر ئایہ تی رەجم و شاردییہوہ، پاش و پیشی خویندہووہ و ئەوی لەو نئوہ ندەدا نہ خویندہووہ. عہ بدواللہی کوی سہ لام وتی: دہ ستت ہەلپرہ. دہ ستی ہەلپری، سہیری کرد ئایہ تی رەجمی تیداہ، ئینجا وتیان: ئەی

^۱ - موسلیم شیخراچی کربووہ (۱۶۹۵).

^۲ - یوخاری شیخراچی کربووہ (۱۸۳۳).

موجهه مد راست ده کات، ره جمی تڼدایه، په یامبه ری خواش (صلی الله علیه وسلم) فرمانی کرد نو ژن و پیاوه ره جم کران^۱.

نه گهر نه ملی زیممی کښه ی خویانیان هینایه لای نیمه ی موسلمان، نه وه به حوکمی نیسلام بریاریان له نیواندا ده دین.

۱۶- په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) بریاری داوه، هره کسه ی دان به وده دا بنیت له گهل فلانه نافرته داوین پیسی کردووه، نه و پیاوه هددی داوین پیسی له سره جیه جی ده کریت

له سرونه دا هاتووه: له فهرمووده یه کی سه ملی کوری سه عده وه نه لی: پیاوړیک هات بولای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و دانی نا به ووی له گهل فلانه نافرته دا داوین پیسی کردووه و ناوی نافرته که ی برد، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ناردی به شوین نافرته که دا و له و باره ی وه لی پرسی، نافرته که ره تیکرده وه داوین پیسی کردی، بویه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پیاوه که ی جه لد کرد و وازی له نافرته که هینا^۲.

۱۷- بریاری په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره ی جاریه یه ک (الامة) نه گهر داوین پیسی بکات

بریاری داوه له باره ی جاریه یه کی شو نه کردووه به جه لد کردن^۳.

خوای گوره له باره ی جاریه ی شو کردووه فهرموویه تی: ﴿فَإِنْ أَتَيْتَ بِمَحْشَرٍ فَعَلَيْهِمْ نَصْفٌ مَّا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ﴾ النساء: ۲۵، وانا: پاشان

^۱ - بخاری (۶۸۴۱) و موسلیم (۱۶۹۹) ښخراچیان کردووه.

^۲ - ښو داوود (۴۴۶۶) ښخراچي کردووه.

^۳ - بخاری (۶۸۴۷) و موسلیم (۱۷۰۳) ښخراچیان کردووه.

خراپہ یہ کی ٹاشکرایان کرد (زینا) نہ وہ نیوہی سزای ٹافرہ تہ ٹازادہ کانیان
لہ سہرہ (لئیان بدریت کہ پہ تجا جہ لڈہ).

دہ قیکہ لہ بارہی نہ وہی، نہ گہر لہ دوی شووکردن، داوینپسی کرد، سزای حہدی
نیوہی ٹافرہ تیکی سہرہستی ہہیہ، بہ لام نہ گہر لہ پیش ہاوسہرگیری بوو، نہ وہ
فرمانی داوہ جہ لڈ بکریٹ، لہ جہ لڈکردندا دوو بۆچوون ہہیہ:

یہ کہم: مہ بہست پیی حہدہ.

دووہم: مہ بہست پیی تہ مہیکردنہ (تہ عزیز) نہ ک حہدہ.

۱۸- برپاری پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ حہدی تۆمہ تبارکردن
بہ داوینپسی

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) برپاری داوہ بہ حہدی تۆمہ تبارکردن
بہ داوینپسی، کاتی خوی گہورہ لہ ٹاسمانہ وہ بیتاوانیی خیزانہ کە ی دەرکرد،
فرمانی کرد بہ جہ لڈکردنی دوو پیاو و ٹافرہ تیک.

۱۹- برپاری پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سینک وہ ٹایینی خوی بگوری
برپاری داوہ نہ و کہ سہ بکوژیت کہ لہ ٹایینی خوی مہ لڈہ گہریتہ وہ^۱.

۲۰- برپاری پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سینک عہرق
بخواتہ وہ

پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمانی کردوہ چل لقی دارخورما و نہ عمل لہ مہ شروب
خۆر بدریت، نہ بو بہ کریش (خوی لی رازی بی) کاری بہ و چل لیدانہ کردوہ^۲.

^۱ - بوخاری (۳۰۱۷) ٹیخراجی کردوہ.

^۲ - بوخاری (۶۷۷۳) و موسلم (۱۷۰۶) ٹیخراجیان کردوہ.

۲۱- بېرىرى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) لەبارەى دى

بۇ دىنى قەلغانىك كە نرەكەى سى درەم بو، دەستى دى بېرپوۋە^۱.

بېرىرى داۋە بۇ كە مەتر لەرپوۋە دىنارى، دەستى دى ناپىردىتەۋە^۲.

بېرىرى داۋە سەبارەت بەرپىنى دەستى ئافرىتىك كە قاپ و كەلۈپەلى بەئەمانەت بىرپوۋە و پاشان حاشاى لىكردوۋە^۳.

پەيامبەرى خۇا (ﷺ) فرمانى داۋە بەئەنجام نەدانى ھەددى دەستېرىن بەسەر تالانكەر (المنتهب) و فرېنەر (المختلس) و ناپاك (الخاص) كە ناپاكىي لەئەمانەت دەكات^۴.

فرمانى داۋە ھەركەسى بەرەمى مېۋە و خورماى دى، بۇ پىۋىستى بو خواردى، ھېچى لەسەر نىيە، ئەگەر لى بىر، دەبى نمونەى ئەۋەى پى بېرپىردىتەۋە و سزاش بىرپىت^۵، ھەركەسى لەخەرمان شىكى دى و دىزاۋەكە نرەى قەلغانىكى ھەبو، دەستى دەبىرپىتەۋە^۶.

بېرىرى دا بەرپىنى دەستى دىك كە عەباكەى سەفوانى كورى ئومەيىەى دى لەمىگەۋتدا و بەسەر سەفوانەۋە بو، سەفوان وىستى بىكەتە دىارى بۇ كابران پى بىرپىش^۷، پەيامبەرى خۇا (ﷺ) فرمىۋى: "هَلَّا كَانَ قَبْلَ أَنْ نَأْتِيَنِي بِهِ"^۸، واتا: بۇ پىش ئەۋەى بىھىنى بۇلام، ئەۋەت نەكرد.

^۱ - بوخارى (۶۷۹۵) و موسلىم (۱۶۸۶) ئىخراچيان كىرپوۋە.

^۲ - بوخارى (۶۷۸۹) و موسلىم (۱۶۸۴) ئىخراچيان كىرپوۋە.

^۳ - ئەبو داۋود (۴۳۹۵) و ئەسائى (۴۸۸۷) ئىخراچيان كىرپوۋە.

^۴ - ترمىزى ئىخراچى كىرپوۋە (۱۴۴۸).

^۵ - ئەبو داۋود (۴۳۹۰) و ئىبن ماجە (۲۵۹۶) و ئەسائى (۴۹۵۸) ئىخراچيان كىرپوۋە.

^۶ - ئەبو داۋود (۱۷۱۰، ۴۳۹۰) و ئەسائى (۴۹۵۸) ئىخراچيان كىرپوۋە.

^۷ - ئەبو داۋود (۴۳۹۴) و ئىبن ماجە (۲۵۹۵) ئىخراچيان كىرپوۋە.

۲۲- برپاری په یامبه (صلی الله علیه وسلم) له باره کسیک قسه و جنیوی پی بوتبایه له موسلمان وزیمه و په یمانیدراوینک

له سر جنیوپیوتن و نازاردانی، کومه لیکي جوله که ی کوشت، له پوڅی فه تی مه که دا سه لامه تی به خه لکی دا ته نیا چنه د کسیک نه بی که پیشتر داشورین و قسه ناخوشیان پی دهوت، دوو پیاو و دوو نافرته بوون. فهرمووی: «مَنْ لَعَبَ بِنِ الْأَشْرَفِ، فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ»، واتا: کی که عبی کوی مالیک ده کوژیت، نازاری خوا و په یامبه ره که ی داوه. که عب و نه بو رافعی کوشت.

له ده و شتی فهرمووده ی سه حیج و حه سن و مه شهوردا نه و برپاره هاتوه و کوده نگی هاوه لانه.

هرچی نه وهی توله نه کردوه ته وه له که سیک تانه ی له دادپه روه ریتی په یامبه (صلی الله علیه وسلم) داوه که وتی: دادپه وهریه، تو دادپه روه ریت نه کرد. مه به سستی بوو به م دابه ش کردنه خوات مه به ست نه بوو. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) وازی لیهینا و له مافی خوی خوشبوو دهره ق به و قسه یه، به لام بو نوممه ته که ی نییه ده سته ردای مافی موحه ممه دی په یامبه ر بن (صلی الله علیه وسلم).

موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) له سره تای کاردا له مافی خوی خوشده بوو له بهر به رژه وهندی به کده نگی نه وه که خه لکی بلاوه ی لی بکه ن، هره ها بو نه وهی نه وتری هاوه لانی خوی ده کوژیت، جا بویه هه موو نه وانه تاییه ت بوو به ژیانی په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم).

^۱ نه بو داوود (۴۳۸۶) نیخراجی کردوه.

۲۲- برياري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له باره ي سيخوردوه

سه لماوه له باره ي حاته بي كړي ته بي به لته عوه كاتيك سيخوړي له سره كړد، عومه (خوای لي رازي بي) داواي كړد بهيلى له گه رڼي يدات، به لام په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) ريگه ي نه دا و فرموي: "وَمَا يُدْرِيكَ! لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ: اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ عَفَرْتُ لَكُمْ"، وانا: تو چوزاني ته ي عومه! خوای گه وړه له نه هلي به در خوش بووه و فرمويته: چونتان بووي نه وه بكن، من و له نيوه خوش بووم.

۲۴- برياري په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) له باره ي ديل

سه لماوه له موحه مده ي په يامبهري (صلى الله عليه وسلم) كه هندی ديلي كوشتووه، منته ي نازاديشي خستووه ته سر هندیكي تر، هندیكياني به رانېر پاره و سامان نازاد كړدووه، هندیكياني به ديلي موسلمان نالوگور كړدووه، هندیكي تری كړدووه ته كويله، به لام دپاره پياوي پيگه يشتوي نه كړدووه ته كويله.

۲۵- برياري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له باره ي جوله كه

به چنډ بابه تيك برياري له سر جوله كه داوه:

سهره تاي هاتني بو مه دینه، په يماننامه ي له گه لياندا به ست، پاشان به نو قينوقاع دژي وه ستانه وه، به سهر ياندا زالبو، منته ي خسته سهر يان، پاشان به نو نه زير شهريان كړد و به سر ته وانيشدا سر كهوت و دهري كړد، پاشان به نو قوره يزه شهري كړد، به سر ته وانيشدا سر كهوت و كوشتني، پاشان خلكي خه يبه ر

^۱ - بوخاري (۳۰۰۷) و موسليم (۲۴۹۴) نيزاجيان كړدووه.

شەریان کرد، بە سەر ئەوانیشدا سەرکەوت، هەندێکی لێیان کوشت، ئەوانەى تریشى مایەوه کە خۆى ویستی لەویدا هیشتى بمێننەوه.

کە سەعدى کوپی موعاز لەبارەى بەنى قورەیزەوه بریاری دا جەنگاوەرەکانیان بکوژرێن و نەوهکانیان بکێتە سەبایە و سەرۆتەکانیان بەدەسکەوت ببردرێت، پەيامبەرى خوا(صلی الله علیه وسلم) هەوالی پێدا: ئەمە بریاری خوايە لەسەرۆى حەوت ئاسمانەوه.^۱

ئەم بریارە ئەوه لەخۆدەگرێت: ئەوانەى لەپەیمانى خۆیان هەڵدەگەرێتەوه، ئەو هەلگەپانەوه و هەلۆشەنەوهیە ژن و مندالیشیان دەگرێتەوه.

۲۶- بریاری پەيامبەرى خوا(صلی الله علیه وسلم) ئەدایەشکردنى دەسکەوتەکاندا

بریاری داوه بۆ هەر سوارێک سێ پشک و بۆ پیاده پشکێک.^۲

سەبارەت بە بریاری لەدەرکردنى خومسدا(پێنج یەک)، ئەوه ئیبن ئیسحاق ئەلئ: لەپۆشێ خەییەردا سێ و شەش سوار هەبوو، سەرەتا لەو دەسکەوتانەدا دوو پشک هەبوون و پێنج یەکی لى دەرکرا و ئیتر بووه سووننەت.^۳

لەبەشى وشتەر و مەردا بۆ هەردە دانە یەک وشتیکی دانا، ئەوه لەبابەت خەملاندن و دایەشکردنى مال و سەرۆتێکی هاویەشدا.

یەلام لەبارەى قوربانییەوه، جابر ئەلئ: "لەگەڵ پەيامبەرى خوا(صلی الله علیه وسلم) لەسالى حودەیبییەدا حەوت وشتەر و حەوت مانگامان کردە قوربانى"^۴.

^۱ - بوخارى (۳۸-۴) و موسليم (۱۷۶۸) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - بوخارى (۴۲۲۸) و موسليم (۱۷۶۶) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - بروانه سيرة ابن هشام ۲/ ۲۴۴.

^۴ - موسليم ئیخراجی کردووه (۱۳۱۸).

ئه‌وه له‌خوده‌یییه، سه‌بارهت به‌حه‌جی مائاواایش، هه‌ر جابر ئه‌لی: په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) فرمانی پیکردین له‌وشت و مانگانه‌دا هاوبه‌شیی بکه‌ین، هه‌ر هه‌وت که‌سیک له‌سه‌ریکدا هاوبه‌ش بین^۱، هه‌ردووکی سه‌حه‌یه.

۲۷- بریاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ده‌سکه‌وته‌کان هه‌مووی بۆ جه‌نگاوهر بی^۲

په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) بریاری داوه هه‌موو ده‌سکه‌وته‌کان بۆ جه‌نگاوهر بی^۲ و پینج یه‌کی لی دهرنه‌کردوه، به‌پینج یه‌کیشی دانه‌ناوه، به‌لکو به‌بناغه‌ی ده‌سکه‌وت دایناوه، ئه‌وه حوکم و بریاری بووه.

۲۸- بریاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ئه‌و سه‌روه‌ت و سامانه‌ی موسلمانان که‌وتووته لای هاوبه‌ش په‌یداکه‌ران و دواتر موسلمانان ده‌ستیان به‌سه‌رداگرتوو یان هاوبه‌ش په‌یداکه‌ران له‌سه‌ری موسلمان بوونه

له‌بوخاریدا هاتوو: ئه‌سیکی ئیبن عومه‌ر(خوای لی رازی بی) رۆیشت و که‌وته ده‌ست دوژمن، پاشان له‌سه‌رده‌می په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) که‌وته ده‌ست موسلمانان، کۆیله‌یه‌ک سواری بوو خۆی گه‌یانده رۆم، دواتر که‌وته ده‌ست موسلمانان و له‌سه‌رده‌می ئه‌بو به‌کر(خوای لی رازی بی)، خالد بۆی گه‌پانده‌وه^۳.

به‌دروست له‌په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) هاتوو: کۆچه‌ران له‌پۆژی فه‌تحی مه‌که‌دا داوای خانوه‌کانی خۆیان لی کرد، خانووی هیچ که‌سیکی

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردوو (۱۲۱۳).

^۲ - بوخاری (۳۱۲۳) و موسلیم (۱۷۵۱) ئیخراجیان کردوو.

^۳ - بوخاری ئیخراجی کردوو (۲۰۶۷).

تہ گہ پاندہ وہ۔ پیووترا: بہ یانی لہ مککہ لہ خانوہ کھی خوت دادہ بہ زی؟
 پہ یامبہ ری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فہ رموی: «وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلَ مَنَزِلًا»، واتا:
 عہ قیل ہیچ خانوویہ کی بۆ بہ جیہیشٹوین^۱۔ سووننہ ت نہ وہی جیگیر کردوہ نہ گہر
 بیباوہ پان و شہرکہ ران بوونہ موسلمان، گرتتی نہ و شتانه ناکہن کہ لہ موسلمانانیاں
 لہ نیوپردوہ لہ گیان و سہروہ ت و سامان، نہ و سہروہ تانہ ناگپنہ وہ کہ داگیریاں
 کردوہ، بہ لکو ہریہ کی لہ وان بووہ موسلمان، نہ وہ بۆ خوی دہ بات، نہ وہ برپاری
 پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) بوو۔

۲۹- برپاری پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ و شتہی بہ دیاری بۆ ہاتبوو
 ہاوہ لانی پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم)، خواردن و شتی تریان بۆ پہ یامبہر (صلی
 اللہ علیہ وسلم) دہ ہینا، لیانی قبول دہ کرد و بہ چند قات پاداشتی دہ دانہ وہ۔
 کہ پادشایان دیارییان بۆ دہ نارد، دیاریانی قبول دہ کرد و لہ نیو ہاوہ لانی دابہ شی
 دہ کرد و چی بیویستبایہ بۆ خوی ہلڈہ گرت پیش نہ وہی دہ سکہ و تہ کان دابہ ش
 بکریں۔

لہ سہ حیخی بوخاریدا ہاتوہ: ئاوریشمیکی قوچہ ئالتوونی بہ دیاری بۆ ہینرا،
 لہ نیو ہندی لہ ہاوہ لاندہ بہ شی کرد، بہ شیکی دانا بۆ مہ خرہ مہی کوپی نہ وفہل،
 لہ گہل میسوہری کوپیدا ہات و لہ دہرگا و ہستا، وتی: بۆم بانگی بکہ۔ پہ یامبہری
 خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) گوئی لہ دہنگی بوو، پیشوازی لی کرد و فہ رموی: "يَا اَبَا
 الْمَسُورِ خَبَّاتُ هَذَا لَكَ"، واتا: نہی باوکی میسوہر، نہ مہم بۆ تو خستبوہ پہ ناوہ^۲۔

^۱ - بخاری (۱۵۸۸) و موسلم (۱۲۵۱) ٹیخرا حیان کردوہ۔

^۲ - بخاری (۳۲۲۷) و موسلم (۱۰۵۸) ٹیخرا حیان کردوہ۔

فەرۋەى كۆپى نۇفاسەى ئەلجوزامىي ئىستىزىكى سېپى بۇ كىردە دىارى، رۆزى
 حۈنەين پەيامبەرى خۇا (ﷺ) سۈرى بوو، مۇسلىم باسكىردۈۋە.^۱
 بوخارى باسكىردۈۋە: پادىشاى ئەيلە ئىستىزىكى سېپى كىردە دىارى بۇ پەيامبەرى
 خۇا (ﷺ)، پەيامبەرى خۇاش (ﷺ) بەعەبايەك
 (بوردەيەك) داپۇشى.^۲

۳۰- بىرىرى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) ئەدابه شىكردنى سەرۋەتەكاندا
 ئەو سەرۋەت و سامانانى كە پەيامبەرى خۇا (ﷺ) دابه شىكردۈۋە:
 زەكات، غەنیمەت، فەيى.^۳

ھەرچى زەكات و غەنیمەت، ئەۋە پىشتىر باسما كىرد.
 سەبارەت بەبىرىرى لەبارەى فەيئەۋە، ئەۋە لەسەحىدا سەلماۋە كە لەپۇزى
 حۈنەندا لەبەشى فەيى، بەشى دۇرگىراۋانى داۋە و ھىچ شىكى بەپشتىۋانان
 نەداۋە، كە پىشتىۋانان بۇ ئەۋە كەيىان كىرد، پەيامبەرى (ﷺ)
 فەرمۈۋى: «أَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاءِ وَالْبَعِيرِ، وَتَنْطَلِقُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقْدُونَهُ إِلَى رِحَالِكُمْ، فَوَاللَّهِ لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ
 بِهِ»، ۱۰۱۱: ئاتە: رازى نابىن خەلكى بەمەر و وشترەۋە بۇن و ئۆۋەش پەيامبەرى
 خۇا (ﷺ) لەگەل خۇتان بېنە لای كۆلۈبارەكانتان؟ سۈيىد بەخرا
 ئەۋەى بەر ئۆۋە كەۋتۈۋە و پىى دەگەپنەۋە، باشترە لەۋەى ئەۋان پىى
 دەگەپنەۋە مال و شۈيىنى خۇيان.

^۱ - مۇسلىم ئىخراجى كىردۈۋە (۱۷۷۵).

^۲ - بوخارى (۱۴۸۱) و مۇسلىم (۱۳۹۲) ئىخراجىان كىردۈۋە.

^۳ ۱۰: دەسكەۋىكە بەيى چەنگ لەپىياۋەپانەۋە دەكەۋىت دەست مۇسلمانان.

^۴ - بوخارى (۳۱۴۷) و مۇسلىم (۱۰۵۹) ئىخراجىان كىردۈۋە.

ليُرهدا مه بهست نه وهيه، خواي گه وره نه و ريگه يه ي داوه په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) له سهروه تي فه يندا مامه له بکات که ريگه ي نه داوه که سي تر به و جوړه بکات، له سه حيدا سه لماوه: "إِنِّي لَأُعْطِي أَقْوَامًا، وَأَدْعُ غَيْرَهُمْ، وَالَّذِي أَدْعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي"^۱، واتا: من به شي کومه ليک ددهم و به شي کومه ليکي تر نادهم، نه وه ي به شي نادهم، به لاه وه خو شه ويست تره له وه ي به شي ددهم.

نه وه ي که ريتمايي و برياري په يامبه ري خوا(صلى الله عليه وسلم) به لگه ي له سه ر ددهات، نه وه ي خه رجکردني پينجه يه کي وه خه رجکردني زه کات ليکړدوه.

له سه حيه يندا هاتووه: له عومهر ي کور ي خه تابه وه(خواي لي رازي بي) نه لي: سهروه تي فه يي(بي شه ر دده سکه و تن) ي به نو نه زير که خواي گه وره خسته يه ده ست په يامبه ري خوا(صلى الله عليه وسلم) بي نه وه ي موسلمانان سوار و پياده ي تي دا به کار به يتن، يو په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) بو، خه رج يي يه ک سال خيزانه کاني تي دا دهر کرد، له له فزيکدا هاتووه: "يَحْبِسُ لِأَهْلِهِ قُوتَ سَنَّتِهِمْ، وَيَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي الْكُرَاعِ وَالسَّلَاحِ عُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ"^۲، واتا: خو را کي ساليک ياني يو گلدا يه وه، نه و دواي له داب ينکردني چه ک و نه سپي جهاد له پينا و خوا خه رج کرد.

له سووننه ندا هاتووه: له عه و ف کور ي ماليکه وه(خواي لي رازي بي) نه لي: په يامبه ري خوا(صلى الله عليه وسلم) که دده سکه و تي فه يي پي ده گه يشت، له و روژه دا دابه شي دهر کرد، به ژندار و خاوه ن که سوکار دوو پشکي ددها و به که سي سه لتيش يه ک پشک^۳.

شه رعنا سان له باره ي فه يئ وه جيا وازن: ثايه مولکي په يامبه ر بووه(صلى الله عليه وسلم) و چوني ويستووه مامه له ي پي کردووه، يان مولکي نه بووه؟

^۱ - بخاري نيفراجي کردووه (۷۵۳۵).

^۲ - بخاري (۴۸۸۵) و موسليم (۱۷۵۷) نيفراجيان کردووه.

^۳ - نه بو داود نيفراجي کردووه (۲۹۵۲).

نوهی سووننه و ریښای به لگي له سر ددهات، نوهیه به فرمانی خوا مامه لهی له باره وه کردوه.

په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نوهی راگه یاندوه که فرمویه تی: «وَاللّٰهُ اِنِّيْ لَا اَعْطِيْ اَحَدًا وَّلَا اُمْنَعُهُ، اِنَّمَا اَنَا قَاسِمٌ اَضَعُ حَيْثُ اُمِرْتُ»، واتا: سویند به خوا من له خوځمه وه به شی یه کی نادم و یه کیکی تر بی بهش بکه م، من ته نیا دابه شکریم و چی فرمانیکم پی کرابی، ناوہا نه که م^۱.

هرچی زه کات و غنیمت و دابه شکردنی میراته، نوه تاییه ته به و که سانه ی دیاری کراون و که سی تر تیایدا به شدار نابی، نوهی بؤ سهرپه رشتیاری کاروباری موسلمانان ناپوون بووه له مامه له کردن له باره ی فهینه وه، له زه کات و غنیمت و میراتدا ناپوونیی نه بووه. نه گهر ناپوونیی نه بووایه له و باره ی وه، نوه فاتیمه ی کچی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) داوای میراتی په یامبه ری خوی نه ده کرد له وهی له دواي خوی به جیپه یشتبوو، وه های زانی له ودا وه ک خاوه نداره کانی تر، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) خاوه نداریی نه و باخ و شوینه ی کردوه و نه یزانی له دواي په یامبه ری خوا، نه و شوینه ده بیته سه ده قه.

^۱ - بوخاری تېخراجی کردوه (۳۱۱۷).

۲۱- پرپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه وه فادار بوون به و به لینه ی به دوزمنی دابوو، نه ده بوو نیردراویان بکوژیت یان به ند بکړیت، نه گهر ترسی ده بووایه لایه نی به رانه‌ر نه په یمانی خوی پاشگه زیږته وه، په یمانی بو ده گه رانده وه

لینه وه سه لماوه که به دوز نیردراوه که ی موسه یله مه ی دروژنی فرموو کاتیک وتیان: موسه یله مه په یامبه‌ری خوا په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموو: «لَوْلَا أَنَّ الرُّسُلَ لَا تُقْتَلُ لَقَتَلْتُكُمْ»^۱، واتا: نه گهر نه وه نه ده بوو که نیردراو ناکوژیت، نه وه مه ردووکتانم ده کوشت.

لینه وه سه لماوه نه وه ی که به نه بو رافعی فرمووه. کاتیک قوره یش نه بو رافعی نارد. بو لای په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، نه بو رافع ویستی لای په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بمینیته وه و نه گه ریته وه لای قوره یش، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموو: «إِنِّي لَا أَخِيسُ بِالْعَهْدِ، وَلَا أَخْبِسُ الْجُرَدَ، وَلَكِنْ أَرْجِعُ إِلَى قَوْمِكَ، فَإِنْ كَانَ فِي نَفْسِكَ الَّذِي فِيهَا الْآنَ فَارْجِعْ»^۲، واتا: من بی په یمانی ناکه م، نیردراویش گل ناده مه وه، به لکو بگه ریره وه لای قه ومه که ت، نه گهر نه و یمانته بینی که نیستا له ده روونتدا هیه، نه وه بگه ریره وه لای نیمه.

قوره یش که حوزه یفه ی کړی یه مان و باوکیان ده ستگیر کرد و نازادیان کرد و به لینیان لینیان وهرگرت، نابی له گه ل په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) شه‌ری نه وان بکه ن و له ده رچووندا بوون بو به در، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموو: "انْصَرَفَا، نَفِي لُهُمْ بِعَهْدِهِمْ، وَتَسْتَعِينُ اللَّهَ عَلَيْهِمْ"^۳، واتا: مه ردووکتان بگه رینه وه و له گه ل نیمه دا ده رمه چن، نه و به لینه ی به نه وانتان داوه پییه وه وه فادارین، بو دزی نه وان، نیمه پشت به خوا ده به ستین^۳.

^۱ - نه بو داوود شیخراچی کرموه (۲۷۶۱).

^۲ - نه بو داوود شیخراچی کرموه (۲۷۰۸).

^۳ - موسلیم شیخراچی کرموه (۱۷۸۷).

۲۲- بریاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باری نه‌و سه‌لامه‌تییه‌ی پیاوان و ژنان به‌که‌سی تری دده‌ن

له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه‌لماوه فرمویه‌تی: «الْمُسْلِمُونَ تَكَافَأُوا دِمَاؤُهُمْ وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ»^۱، واتا: موسلمانان له‌خوین و گیاندا وه‌ک یه‌کن، له‌ئه‌ستوگرتنی یه‌کیکیان ده‌که‌وټه‌ ئه‌ستوی نه‌وانی تریان. لټیه‌وه سه‌لماوه که په‌نا و سه‌لامه‌تی دوو پیاوی داوه، به‌موی نه‌وه‌ی نوم هانیئی که مامی په‌نای دابوون^۲.

۲۳- بریاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باری چیزیه و بری چیزیه و له‌چی که سیکیش وهرده‌گیریت

په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چیزیه‌ی وهرگرتووه له‌خه‌لکی نه‌جران و ئه‌یله که گاوری عه‌رب بوون، هه‌روده‌ها له‌خه‌لکی دومه‌توئه‌لجه‌نده‌ل که ژورینه عه‌رب بوون، له‌مه‌جوس و ئه‌هلی کیتابی یه‌مه‌نیشی وهرگرتووه که جوله‌که بوون، له‌هاوېش په‌یدا که رانی عه‌رب چیزیه‌ی وهرنه‌گرتووه.

ئه‌حمه‌د^۳ و شافعی^۴ ئه‌لټن: ته‌نیا له‌و سی چین و توټژه چیزیه وهرده‌گیردیت که په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چیزیه‌ی لی وهرگرتوون، ئه‌وانیش بریتین له: جوله‌که و گاوری و مه‌جوس.

کۆمه‌لټکی تر وتوویانه: له‌مه‌موو ئوممه‌تان چیزیه وهرده‌گیردیت ئه‌که‌ر چیزیه بده‌ن، به‌لکو په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌بتپه‌رستانی عه‌رب چیزیه وهرنه‌گرتووه، چونکه پیش دابه‌زینی ئایه‌تی چیزیه، نه‌وان بوونه موسلمان.

^۱ - نه‌بو داوود (۲۷۰۱) و ثنین ماجه (۲۶۸۵) ئیخراجیان کردووه.

^۲ - برخاری (۲۱۷۱) و موسلیم (۲۳۶) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - اختلاف الأئمة لابن هبيرة ۳۳۶/۲.

^۴ - الأم للشافعي ۱۸۴/۴.

سه بارهت به برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نه‌ندازه‌ی جیزیه‌دا، نه‌وه موعازی نارد بۆ یه‌مه‌ن و فرمانی پیکرد که سیکي بالغی پیگه‌یشتوو دیناری وه‌ریگری یان به‌رگی موعافیری ناسراو له‌یه‌مه‌ن، پاشان عومهری (خوای لی رازی بی) زیاتری کرد، کردیه چوار دینار بۆ خاوه‌ن ئالتوون و دره‌میك بۆ هر پاره‌داری بۆ هر سالتیک. په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌لاوازیی باری خه‌لکی یه‌مه‌نی زانی، عومهریش (خوای لی رازی بی) به‌ده‌وله‌مه‌ندی و پاره‌داریی خه‌لکی شام شاره‌زا بوو.

۳۴- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی ناگره‌ست و شکاندنې

سه‌لماوه له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) له‌گه‌ل خه‌لکی مه‌ککه ریکه‌وت بۆ ده سال شهربان له‌نیواندا روونه‌دات، هاوپه‌یمانانی قوره‌یش له‌نه‌وه‌ی به‌کر له‌گه‌ل قوره‌یشدا چوونه نیو نه‌و په‌یمان‌وه، خوزاعه‌ی هاوپه‌یمانی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) یش چووه نیو نه‌و په‌یمان‌وه، به‌لام هاوپه‌یمانانی قوره‌یش هه‌لیانکوتایه‌ سهر هاوپه‌یمان‌ه‌که‌ی موحه‌مه‌د (صلی الله علیه وسلم) و غه‌دريان لی کرد، قوره‌یش به‌و کاره رازی بوو ره‌تی نه‌کرده‌وه، به‌وه بوونه بی په‌یمان و نه‌وش هۆکار بوو تاوه‌کو په‌لامار بدرین بی نه‌وه‌ی پیویست بکات په‌یمان‌ه‌که‌یان بۆ بگی‌پردرته‌وه.

لییه‌وه سه‌لماوه که په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاتیک هاته مه‌دینه، ریکه‌وتنی له‌گه‌ل جوله‌که‌دا نه‌جام دا، به‌لام ناپاکییان به‌رانبه‌ر کرد و چند جاریک له‌په‌یمانی خو‌یان پاشگه‌زی‌بوونه‌وه، له‌هه‌موو نه‌و جارانه‌دا شه‌ری ده‌کردن و به‌سهریاندا سه‌رده‌که‌وت. نه‌م برپاره‌ی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی نه‌وانه‌وه، به‌لگه‌یه له‌سهر نه‌وه‌ی جائیزه‌ پیشه‌وای موسلمانان بۆ ماوه‌یه‌ک که خو‌ی بیه‌وی له‌گه‌ل دوژمناندا ناشته‌وایی بکات، جائیزه‌ هه‌رچکاتی ویستی، نه‌و ریکه‌وتنه هه‌لوه‌شینیتته‌وه.

دوووه‌م: به‌شی هاوسه‌رگیری

برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باردی هاوسه‌رگیری و باسه‌کانی تاییه‌ت به‌وه

۱- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باردی بیوه‌ژن و کچ که باوکیان به‌می‌ردیان بدات

له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) له‌سه‌حیحه‌یندا سه‌لماوه: خه‌نسائی کچی خیدام باوکی به‌می‌ردی دا و خه‌نسائیش به‌و به‌می‌رددانه رازی نه‌بوو، بیوه‌ژن بوو، هات بۆلای په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) به‌شودانه‌که‌ی ره‌تکرده‌وه^۱.

له‌سووننه‌ندا هاتووه: له‌فه‌رمووده‌یه‌کی ئیبن عه‌باسه‌وه (خوای گه‌وره له‌خۆی و باوکی رازی بی): جاریه‌یه‌کی کچ هات بۆلای په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و بۆی باسکرد که باوکی به‌می‌ردی داوه و ئه‌میش به‌و کاره رازی نییه، بۆیه په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئه‌و جاریه‌یه‌ی سه‌رپشک کرد^۲.

له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه‌لماوه فه‌رموویه‌تی: "لَا تُنْكَحُ الْبُکْرُ حَتَّى تُسْتَأْذِنَ"، واتا: کچ به‌می‌رد نادری تاوه‌کو پرسى پى نه‌کریت و رازی نه‌بییت. وتیان: ئه‌ی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پرس پى کردن و رازی بوونی چۆنه؟ فه‌رمووی: "أَنْ تُسْكَتَ"^۳، واتا: که بی‌ده‌نگ بوو، رازییه.

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردووه (۵۱۳۸).

^۲ - ئه‌بو داوود (۲۰۹۶) و ئیبن ماجه (۱۸۷۵) ئیخراجیان کردووه.

^۳ - بوخاری (۵۱۳۶) و موسلیم (۱۴۱۹) ئیخراجیان کردووه.

۲- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره‌ی مؤله‌تدانی کچ له به‌شودانیدا

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) برپاری داوه به‌وه‌ی، له به‌شوداندا، پرس
به کچ ده‌کړیت.

له هر چوار سووننه‌که‌دا هاتووه له په یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم)
فه‌رموویه‌تی: «الْيَتِيمَةُ تُسْتَأْمَرُ فِي نَفْسِهَا، فَإِنْ صَمَتَتْ فَهُوَ إِذْنُهَا، وَإِنْ أَبَتْ فَلَا جَوَازَ
عَلَيْهَا»، واتا: کچ له به‌شودانیدا پرسى پى ده‌کړیت، بیده‌نگ بوو واتا رازیه، نه‌گر
ره‌تیکرده‌وه، جائیز نییه به‌زور به‌شوو بدریت.

۳- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره‌ی به‌شودان به‌بی ناماده‌یی خاوه‌ن نافرته‌ت (وه‌ی)

له سووننه‌ندا هاتووه له فه‌رمووده‌یه‌کی عائیشه (خوای لی رازی بی): «أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ
نَفْسَهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلَيْهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ أَصَابَهَا فَلَهَا
مَهْرُهَا بِمَا أَصَابَ مِنْهَا، فَإِنْ اشْتَجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ»، واتا: هر نافرته‌تیک
به‌بی مؤله‌تی خاوه‌نه‌که‌ی (سه‌په‌رشتیاره‌که‌ی)، خوی به‌میرد بدات، هاوسه‌رگرییه‌که‌ی
به‌تاله، هاوسه‌رگرییه‌که‌ی به‌تاله، هاوسه‌رگرییه‌که‌ی به‌تاله، نه‌گر پیاوه‌که له‌که‌لیدا
جوت بوو، نه‌وه ماره‌یی بۆ ه‌یه، نه‌گر خاوه‌نیشی نه‌بوو، نه‌وه سولتان خاوه‌نی
که‌سیکه خاوه‌ن و که‌سوکاری نه‌بی. ترمیزی نه‌لی: نه‌م فه‌رمووده‌ه‌سه‌نه.^۱
له هر چوار سووننه‌که‌دا هاتووه: «لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ»، واتا: هیچ هاوسه‌رگرییه‌ک
به‌بی خاوه‌ن و که‌سوکار دانامه‌زیت.

^۱ - نه‌بو داوود (۲۰۹۲) و ترمیزی (۱۱۰۹) و نسائی (۳۲۷۰) شیخ‌راجیان کړېوه.

^۲ - نه‌بو داوود (۲۰۸۵) و ترمیزی (۱۱۰۱) و ثین ماجه (۱۸۸۰) شیخ‌راجیان کړېوه.

^۳ - نه‌بو داوود (۲۰۸۵) و ترمیزی (۱۱۰۱) و ثین ماجه (۱۸۸۰) شیخ‌راجیان کړېوه.

۴- برپاری په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له هاوسه رگيري ده سلات پيداندا (التفويض)

سه لماوه له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) که برپاری داوه. له باره ی پياويکه وه که ژنيکی ماره کردبی و ماره یی دیاری نه کردبی و نه چوويته لایه وه و بمری: ماره یی ژناني تری بۆ هه یه به یی که مکړنه وه یه ک، میراتیشی بۆ هه یه، عیدده که شی مانگیك و ده روژه^۱.

۵- برپاری په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له باره ی مه رجه کانی هاوسه رگيري

له سه حیه یندا سه لماوه له په يامبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) فەرموویه تی: «إِنَّ أَحَقَّ الشُّرُوطِ أَنْ تُؤْفُوا مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ»^۲، واتا: مافدارترین مه رجیک، نه وه یه پابه ندبن به به جیه یناني نه و مه رجه ی داوتانه بۆ حه لاکردنی داوینی خیزانه کانتان.

مه روه ها فەرموویه تی: «لَا تَسْأَلِ الْمَرْأَةُ طَلَاقَ أُخْتِهَا لِتَسْتَفْرِغَ صَحْفَتَهَا وَلِتَنْكِحَ فَإِنَّمَا لَهَا مَا قُدِّرَ لَهَا»^۳، واتا: نابی هیچ ئافره تی داوای ته لاقی خوشکه که ی (ئافره ته که ی) تر بکات تاوه کو میړده که ی به ته نیا بۆ خوی بمینیته وه، به لکو میړد بکات و نه و قه دهره ی بۆ هه یه که بوی دیاری کراوه و نابی زیان له هه وینه که ی بدات.

نه م برپاره نه وه له خو ده گریت، واجیه پابه ندبوون و وه ناداری بکریت به و مه رجه ی له ریکه وتنه که دا هه بووه نه گه ر مه رجیک نه بی برپاری خواو په يامبه رکه ی که نارخستبیټ.

^۱ - نه بو داوود (۲۱۱۴) و ترمیزی (۱۱۴۵) و نه سانی (۲۳۵۴) ئیخراجیان کردوه.

^۲ - یوخاری (۲۷۲۱) و موسلیم (۱۴۱۸) ئیخراجیان کردوه.

^۳ - یوخاری (۵۱۵۲) و موسلیم (۱۴۰۸) ئیخراجیان کردوه.

۶- برپاری پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ باردی ژن بہ ژن

ہرچی ژن بہ ژنہ (شغار)، ئوہ لہ سہ حیجی موسلیمدا ہاتوود لہ ٹیبن عومہ روہ بہ مہ رفوعی: «لَا شِغَارَ فِي الْإِسْلَامِ»، واتا: لہ ٹیسلامدا ژن بہ ژنی نییہ. تیایدا ہاتوود (الشغار): ئوہ یہ پیاوئیک، کچہ کہی خوی بداتہ پیاوئیکی تر بہ مہرچی ئوہی پیاوہ کہی تر کچہ کہی خوی پی بدات بہ بی ئوہی مارہ بیان لہ نیتواندا مہ بی^۱.

ہرچی هاوسہرگیری مارہ بہ جاشہ (المُحَلَّل)، لہ موسند و ترمیزی ہاتوود لہ فہرموودہ یہ کی ٹیبن مہ سعودہ وہ (خوای لی رازی بی) وتوویہ تی: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُحَلَّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ»، واتا: پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نہ فرہ تی کردوہ لہ و کہ سہی ئافرہ تیکی سی تہ لاقہی کہ وتووہ لال دہکات بہ مارہ کردنی لہ خوی تاوہ کو بؤ پیاوئ تہ لاقدرہ لالی بکاتہ وہ.

ہرچی هاوسہرگیری کاتییہ (موتعہ-سیغہ)، ئوہ لہ سہ حیجہ یندا ہاتوود لہ عہ لییہ وہ (خوای لی رازی بی) بہ وہی پہ یامبہری خوا هاوسہرگیری کاتی (مُتَعَّةُ النِّسَاءِ) حہ رام کردوہ^۲. ئہم حہ رامکردنہ لہ دوائی حہ لال بوون رووی داوہ.

بہ لام تیبینی ہہ یہ: ئایہ حہ رامکردنیکی یہ کجارہ کییہ یان حہ رامکردنیکی نمونہی حہ رامکردنی مردارہ وہ بوو کہ لہ کاتی پیویستدا ئاساییہ؟ ئہمہ ئوہ یہ کہ ٹیبن عہ باس تیبینی کردوہ و بؤ پیویست، فہ توای حہ لال بوونی داوہ، بہ لام کاتیک خہ لک لہ وہ دا زیاتر رویشتن و کاتی پیویستیان رہ چار نہ کرد، لہ و فہ توایہی پاشگہز و پہ شیمان بوویہ وہ.

ہرچی هاوسہرگیری کہ سیکی لہ ٹیحرامدا بی، ئوہ سہ لماوہ لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ گتیرانہ وہ یہ کی عوسمانی کوپی عہ فاندہ (خوای لی رازی بی) نہ لی:

^۱ - موسلیم ٹیخراجی کردوہ (۱۴۱۵).

^۲ - ئہ محمد ۷ / ۳۱۴-۳۱۵ (۲۳۸۴) و ترمیزی (۱۱۲) ٹیخراجیان کردوہ.

^۳ - بوخاری (۴۲۶۶) و موسلیم (۱۴۰۷) ٹیخراجیان کردوہ.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمودی: «لَا يَنْكُحُ الْحُرِّمُ وَلَا يُنْكَحُ». وانا: که‌سی له‌ئیحرامدا بی نه ده‌توانی ژن ماره بکات نه ژنیش به‌شوودات.

سه‌بارت به‌ماره‌کردنی نافردتی داوینپیس، نه‌ود مه‌رسدی کوپی نه‌بی مه‌رسد نه‌لغنه‌وی داوای مؤله‌تی کرد له‌په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) تاودکو عناق ماره بکات که نافردتیکي داوینپیس بوو، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نایه‌تی سوره‌تی (النور)ی به‌سهردا خویند و فرمودی: «لَا تَنْكِحْهَا». وانا: ماره‌ی مه‌که.

۷- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باردی که‌سیکه‌ود بیته

موسلمان و زیاتر له‌چوار ژنی هه‌بی یان دوو خوشکی پیکه‌ود کوکرد بیته‌ود

ترمیزی له‌ئین عومه‌ره‌وه (خوای که‌ورد له‌خوی و باوکی رازی بی) هیناویتییه‌وه: غه‌یلان بوود موسلمان و ده‌ژنی هه‌بوو، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پییغه‌رموو: «اخْتَرْ مِنْهُنَّ أَرْبَعًا». وانا: چوار ژنیاں لی هه‌لبژیرد و نه‌ودوایان ته‌لاق بده.

فه‌یروزی ده‌یله‌می بوود موسلمان و دوو خوشک هاوسه‌ری بوون: پییغه‌رموو: «اخْتَرْ أَيْتَهُمَا شِئْتَ»^۱، وانا: کامه‌یانت ویست هه‌لبژیرد و ده‌ستبه‌رداری نه‌وی تر به.

^۱ - موسلیم شیخراجی کربوه (۱۴۰۹).

^۲ - نه‌بو داوود (۲۰۰۱) و ترمیزی (۳۱۷۷) شیخراجیان کربوه.

^۳ - ترمیزی (۱۱۲۸) و ئین ماجه (۱۹۵۳) شیخراجیان کربوه.

^۴ - نه‌بو داوود (۲۲۴۳) و ترمیزی (۱۱۲۹، ۱۱۳۰) شیخراجیان کربوه.

۸- بریاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سه‌بارت به‌که‌سیک، ژنه‌که‌ی

کردوویه‌تی به‌مهرج به‌سهریه‌وه ژنی دیکه‌ی به‌سهردا نه‌هیښی

نه‌وه‌ی هاشمی کوپی موغیره داوای مؤلّه‌تیاں کرد له په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) تاوه‌کو کچی نه‌بو جه‌ل له‌عه‌لی کوپی نه‌بو تالیب (خوای لی رازی بی) ماره بکه‌ن، به‌لام مؤلّه‌تی نه‌دان و فهرمووی: «وَأَسْتَأْذِنُهُ بَنُو هِشَامِ بْنِ الْمُغِيرَةِ أَنْ يُزَوِّجُوا عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابْنَةَ أَبِي جَهْلٍ، فَلَمْ يَأْذَنْ فِي ذَلِكَ، وَقَالَ: إِلَّا أَنْ يُرِيدَ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ أَنْ يُطْلَقَ ابْنَتِي وَيَنْكِحَ ابْنَتَهُمْ، فَإِنَّمَا فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، يَرِيبُنِي مَا رَأَيْتُهَا وَيُؤْذِنُنِي مَا أَذَاهَا، إِنِّي أَخَافُ أَنْ تُفْتَنَ فَاطِمَةُ فِي دِينِهَا، وَإِنِّي لَسْتُ أَحَرِّمُ حَلَالًا وَلَا أَحِلُّ حَرَامًا، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَا تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللَّهِ فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ أَبَدًا»^۱، واتا: نه‌وکاته ریگه به‌وه ده‌دهم که کوپی نه‌بو تالیب که‌که‌م ته‌لاق بدات، فاتیمه پارچه‌په‌که له من، خو‌شحالم ده‌کات نه‌و که‌سه‌ی خو‌شحالی بکات و نازارم ده‌دات نه‌و که‌سه‌ی نازاری نه‌و بدات، نه‌ترسم فاتیمه له‌ثاینی خویدا به‌فیښنه‌دا ببریت، من چه‌لال چه‌رام ناکه‌م و چه‌رامیش چه‌لال ناکه‌م، به‌لام سویند به‌خوا، کچی موچه‌مه‌دی په‌یامبه‌ری خوا و کچی دوژمنی خوا هه‌رگیز له‌یه‌ک شویندا کونابنه‌وه. نه‌م بریاره نه‌وه له‌خو‌ده‌گریت، نه‌گه‌ر پیاوړی به‌لیننی به‌ژنه‌که‌ی دا ژنی تری به‌سهردا نه‌هیښی، ده‌بی پابه‌ند بی به‌و به‌لینه‌یه‌وه، جا نه‌گه‌ر به‌لیننی دا و ژنی‌شی به‌سهردا هیښا، ژنه‌که‌ی ده‌توانی نه‌و هاوسه‌رگرییه‌ی تری هه‌لبوه‌شینیتته‌وه.

^۱ - یو‌خاری (۲۷۲۹) و موس‌لیم (۲۴۴۹) شی‌خ‌راجیان کردووه.

۹- برياري خوي گه وړه له سهر زماني پيامبره کهي له باره ماره کړني هه ندي نافرته

خوي گه وړه ماره کړني هم نافرته تانه ي حرام کړدوه له پياو: دايگان، کچان، خوشکان له هه موو جوړيک (خوشکي باوکي و دايکي و شيري) و پوور (خوشکي باوک و خوشکي دايک) و برازا و خوشکه زا.

دايکي شيري حرام کړدوه، نه گهر ژنيک به هوي شيره وه ببيته دايکي، نه وه ميړدي نه و ژنه دهبيته باوکي، نه وکات خوشک و براي نه و ژن و پياوه بوي دهينه خالو و مام و پوور، کچ و کوپه کاني نه و ژن و پياووش بؤ که سه که دهينه خوشک و برا، نا ليړه وه پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) برياري داوه: «يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ»^۱، واتا: چي ژن و ژنخوازيه ک به هوي ره چله که وه حرام بي، به هوي شيرخواردنيشه وه حرام دهبي.

ماره کړني دايکي ژن (خه سوو) حرام کړدوه، هه روه ها کچي ژن بؤ زپ باوک حرامه، بووکيشي حرام کړدوه (ژني کوپ) و ماره کړني باوه ژن و باوه ژني باوکيشي حرام کړدوه.

پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) برياري داوه به حرام بووني کوکړدنه وه ي ژنيک و پووري له يه ک کاتدا^۲. ماره کړني نافرته ي خاوه ن ميړد حرامه.

^۱ - بوخاري (۲۶۴۵) و موسليم (۱۴۴۷) نيفراجيان کړدوه.
^۲ - بوخاري (۵۱۰۸) و موسليم (۱۴۰۸) نيفراجيان کړدوه.

۱۰- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره‌ی دوو هاوسه‌رهموه یه‌کیکیان پېش نه‌وی دیکه‌یان موسلمان بووې.

نېن عه‌باس (خوا‌ی گه‌وره له‌خوی و باوکی رازی بی) نه‌لی: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) زه‌ینه‌بی کچی به‌هاوسه‌رگیری یه‌که‌م گه‌پانده‌وه بو نه‌بی نه‌لعاص کوری ره‌بیع و هیچیش رووی نه‌دا.

نه‌وه‌ی برپاری په‌یامبه‌ر به‌لگه‌ی له‌سه‌ر داوه، نه‌وه‌یه هاوسه‌رگیری‌یه‌که راگیراوه (موقوف) ه، نه‌گه‌ر له‌پېش ته‌واوېوونی عیده‌ی ئافره‌ته‌که پیاوه‌که بووه موسلمان، نه‌وه ئافره‌ته‌که به‌خیزانی ده‌مینته‌وه، به‌لام نه‌گه‌ر عیده‌ی به‌سه‌رچوو، نه‌وه ئافره‌ته‌که سه‌ریه‌سته ویستی می‌رد بکاته‌وه و نه‌گه‌ر حه‌زیشی کرد نه‌توانی چاوه‌پیی می‌رده بی‌پاوه‌په‌که‌ی بکات، به‌لام نه‌گه‌ر پیاوه‌که موسلمان بوو، نه‌وه هاوسه‌ریتی و پیوست به‌دووباره‌کردنه‌وه‌ی هاوسه‌رگیری‌یه‌که ناکات.

۱۱- برپاری په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی دوورگرتن له‌خیزان (العزل) له‌سه‌حیه‌یندا هاتووه له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) له‌جابه‌وه نه‌لی: له‌سه‌رده‌می په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دوورمان ده‌گرت له‌جووتبوون له‌گه‌ل خیزان و قورئانیش داده‌به‌زی.

له‌سه‌حیحی موسلیمدا هاتووه لی‌یه‌وه نه‌لی: "له‌سه‌رده‌می په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌خیزانه‌کانمان دوورمان ده‌گرت و نه‌وه‌واله به‌په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) گه‌یشته و نه‌هی لی نه‌کردین".

^۱ - نه‌بو داوود (۲۲۴۰) و ترمیزی (۱۱۴۳) و نین ماجه (۲۰۰۹) نیخراچیان کردووه.

^۲ - بوخاری (۵۲۰۸) و موسلیم (۱۴۴۰) نیخراچیان کردووه.

^۳ - بوخاری (۵۲۰۷، ۵۲۰۸، ۵۲۰۹) و موسلیم (۱۴۴۰) نیخراچیان کردووه و له‌نزه‌که هی نه‌وه.

١٢- بریاری پەيامبەری خوا لە جووتبوون لەگەڵ ئافرەت لەکاتی شیرداندا

سەلماو لە پەيامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویەتی: "لقد هَمَمْتُ أَنْ أَنْهِيَ عَنْ الْغِيلَةِ حَتَّى ذَكَرْتُ أَنَّ الرُّومَ وَفَارِسَ يَفْعَلُونَ ذَلِكَ فَلَا يَضُرُّ أَوْلَادَهُمْ"، وایا: ویستم نەهێ بکەم لە جووتبوون لەگەڵ خێزان لەکاتی شیردان، بەلام باس کرا کە رۆم و فارس ئەو دەکەن و زیان لە مندالی شیردەریان نادات.

١٣- بریاری پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەدەستی پێکردن و مانەو لەگەڵ هاوسەرێکی

لەسەحیحەیندا سەلماو لە ئەنەسەو (خوای لی رازی بی) کە وتویەتی: بەشیکە لەسوونەت ئەگەر پیاو کچی هێنا بەسەر بیژندا، حەوت رۆژ لای دەمی نیتەو، ئەگەر بیژە ژنیشی هێنا، سێ رۆژ لای دەمی نیتەو پاشان شەو کانیا لە نیاواندا بەش دەکات. ئەبو قیلابە ئەلی: ئەگەر ئەتەوی بلی: ئەنەس ئەمە ی رەفە کردوو ئەو بۆلای پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم).^١

لەسەحیحەیندا هاتوو: پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەگەر ویستی سەفەری هەبوا، لە نێو خێزانەکانیدا تیروپشکی دەکرد، کێ دەرچووبایە ئەو ی لەگەڵ خۆیدا دەبرد.^٢

لەسەحیحەیندا هاتوو کە سەو دە (خوای لی رازی بی) رۆژی خۆی بەخشیوو بە عایشە (خوای لی رازی بی)، پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) رۆژیکی بۆ عایشە و رۆژیکیشی بۆ سەو دە دانابوو.^٣

^١ - موسلیم ئیخراجی کردوو (١٤٤٢).

^٢ - بوخاری (٥٢١٢) و موسلیم (١٤٦١) ئیخراجیان کردوو.

^٣ - بوخاری (٢٥٩٢) و موسلیم (٢٧٧٠) ئیخراجیان کردوو.

^٤ - بوخاری (٥٢١٢) و موسلیم (١٤٦٢) ئیخراجیان کردوو.

له سه حیحی موسلیمدا هاتوره، خیزانه کانی هه موو شه وێک له و ماله دا کۆده برونه وه که نه و شه وه په یامبه ری خوی بۆ ده هات (صلی الله علیه وسلم).^۱

۱۴- په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) حه رامی کردووه که سی له گه ل نافرته تی سکپردا جووت بیی که نه و سکی پر نه کردووه

سه لماوه له سه حیحی موسلیمدا: له فهرمووده یه کی نه بو دهر داند (خوی لی رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به لای ئافره تیکی سکپردا تیپه پر بوو له بهرده م چوونه ژووره وه ی خیره تییدا، فهرموی: "لَعَلَّه يُرِيدُ أَنْ يُلِمَّ بِهَا"، واتا: وه ک دیاره نه یه وی له گه لی جووت بی. وتیان: به لی. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموی: "لَقَدْ فَمَمْتُ أَنْ أَلْعَنَهُ لَعْنًا يَدْخُلُ مَعَهُ قَبْرُهُ، كَيْفَ يُورَثُهُ، وَهُوَ لَا يَحِلُّ لَهُ؟" واتا: پێدا گریووم له وه ی نه فره تی لی بکه م، نه فره تییه ک له گه لیدا بیخه مه گۆره که یه وه، چۆن ده بیته خاوه ن نه و منداله ی ناو سکی نه و ئافره ته که می نه و نییه، چۆن به کاریده هیئی له کاتییدا بۆ نه و حه لال نییه؟

نه لعیربازی کوپی ساریه (خوی لی رازی بی) نه لی، په یامبه ری خوا حه رامی کردووه هیچ که سی له گه ل سه بایه یه کی سکپردا جووت بی تاوه کو کۆره که ی ده هیئیه دو نیاوه.^۲

^۱ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۱۴۶۳).

^۲ - موسلیم ئیخراجی کردووه (۱۴۴۱).

^۳ - تومیزی ئیخراجی کردووه (۱۵۶۴).

۱۵- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باری پیاویک جاریه‌که‌ی نازاد بکات و نازادبوونی بۆ بکاته ماره‌یی

له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) سه‌لماوه: که خۆی سه‌فیه‌ی نازاد کردوه، نازادکردنی بۆ کردووه‌ته ماره‌یی، به‌ئهنه‌س وترا: چی بۆ کرده ماره‌یی؟ وتی: نازادکردنی بۆ کرده ماره‌یی^۱.

۱۶- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌دروستی نه‌و هاوسه‌رگیریه‌ی وه‌ستاوه‌ته‌وه‌سه‌ر موئه‌ت

له‌سووننه‌ندا هاتووه: له‌ئین عه‌باسه‌وه (خوای گه‌وره له‌خۆی و باوکی رازی بی) که جاریه‌یه‌کی که هات بۆلای په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و باسیکرد که باوکی به‌شووی داوه و خۆی پی‌په‌سه‌ند نییه و ناچاره، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سه‌رپشکی کرد^۲.

۱۷- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌هاوشانی له‌هاوسه‌رگیریه‌دا خوای گه‌وره نه‌فه‌رموویت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ١٣﴾ الحجرات: ۱۳، واتا: ئه‌ی خه‌لکینه بیگومان ئیمه دروستمان کردوون له‌نیر و مییه‌ک وه کردومان به‌چه‌ند گه‌ل و هۆزیکه‌وه تا یه‌کتری بناسن، به‌پاستی به‌پیزترینان لای خوا نه‌و که‌سه‌تانه زیاتر له‌خوا ده‌ترسیت، بیگومان خوا زانا و ناگاداره.

^۱ - بوخاری ئیخراجی کردووه (۴۲۰۱).

^۲ - ته‌بو داوود (۲۰۹۶) و ئین ماجه (۱۸۷۵) ئیخراجیان کردووه.

پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمویہ تی: «لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلَا لَأَبْيَضٍ عَلَى أَسْوَدَ. وَلَا لَأَسْوَدَ عَلَى أَبْيَضٍ إِلَّا بِالتَّقْوَى، النَّاسُ مِنْ أَدَمَ، وَأَدَمُ مِنْ تُرَابٍ»^۱، واتا: هیچ عہرہ بیک فہزل و گہوردہی بہ سہر عہجہ میکا نییہ و هیچ عہجہ میکش فہزل و گہوردہی بہ سہر عہرہ بیکدا نییہ، هیچ سپی پیستیک فہزلی بہ سہر رہشپیستیکدا نییہ و هیچ رہشپیستیکش فہزل و گہوردہی بہ سہر سپیستدا نییہ ٹیلا بہ تہ قوا نہ بی، خہ لکیی لہ ئادہ من و ئادہ میس لہ خؤلہ.

ترمیزی لہ پہ یامبری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) گپراویہ تیہودہ فرمویہ تی: «إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضُونِ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ»، قالوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ كَانَ فِيهِ؟ فَقَالَ إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضُونِ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ^۲، واتا: ہہرکہ سی داوی ژنی لی کردن و لہ نایین و خورہ وشتی رازی بوون، ژنی پی بدہن، ٹہ گہر وا نہ کەن ٹہودہ لہ زہویدا ئاژاودہ و خراپہ یہ کی گہوردہ دروست دہ بی، وتیان: ٹہی پہ یامبری خوا نہ گہر شتیکی تیدا بی چی؟ سی جار فہرموی: ہہرکہ سی داوی ژنی لی کردن و لہ نایین و خورہ وشتی رازی بوون، ژنی پی بدہن.

پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) زہینہ بی کچی جہ حشی قورہ شیی لہ زہیدی کوپی حاریسہی خزمہ تکاری خوی مارہ کرد، فاتیمہی کچی قہیسی فہری قورہیشیی لہ ٹوسامہی کوپی زہید مارہ کرد، خوشکی عہ بدولرہ حمانی کوپی عہ وفی لہ بیلالی کوپی رہ باح مارہ کرد.

ٹہودہی پہ یامبری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) برپاری لہ سہر داودہ، ٹہودہ نایین بہ بناغہی هاوشانیی دادہ نریت، هیچ ٹافرہ تیکی موسلمانہی لہ بیتاودہ پیک مارہ نہ کرد، هیچ داوینپاکیکی لہ پیاویکی داوین پیس مارہ نہ کرد.

^۱ - ٹہ حمہ ۲۸/۷۷ (۲۳۸۹).

^۲ - ترمیزی (۱۰۸۴) و ٹین ماجہ (۱۹۶۷) ٹیخراجیان کرہودہ.

۱۸- بریاری په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه لاندنی بژارده بو نافرته تیکی سهر به ستر او لای پیاوی کویله

له سه حیه یندا سه لماوه که به ریره نووسراوی له گهل که سوکاری کردووه، هات بولای په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) داوای نووسراوی سهر به سستی کرد. عائیشه (خوای لی رازی بی) وتی: نه گهر خرم و که سوکارت حه زیان کرد نه وه نازادت ده که م و وه لائی تو بو من بی، نه وه نه تجمی ددهم. به ریره نه وه ی بو که سوکاری باس کرد و رعتیان کرده وه و وتیان ده بی وه لائی بو خویان بی، بویه په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) به عائیشه ی فرموو: "اَشْتَرِيهَا وَاشْتَرِي لَهَا الْوَلَاءَ فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أُعْتِقَ"^۱، واتا: بیکره و مهرجی وه لائیان بخه ره سهر، وه لاء بو نه و که سه یه که نازادی ده کات.

پاشان وتاری بو خه لک دا و فرمووی: "مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ، مَنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ، وَإِنْ كَانَ مِائَةً شَرْطٍ، قَضَاءُ اللَّهِ أَحَقُّ، وَشَرَطُ اللَّهِ أَوْثَقُ، وَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أُعْتِقَ"^۲، واتا: نه وه که سانیك چییانه کومه له مهرجیک داده نین که له قورئانی خوادا نییه، هر که سی مهرجی دابنیت و له قورئاندا نه بی، نه وه به تاله، نه گهر که سه که سه د مهرجیشی هیه، نه وه بریاری خوا حه قتره، مهرجی خوا توکمه و به هیتره، وه لاء بو که سیکه کویله که نازاد بکات.

پاشان په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) به ریره ی سهر به ست کرد لای میړده که ی بمینیتته وه یان هه لیوه شینیتته وه، به ریره خوی هه لیزارد، بویه پییفرموو: "نه و میړدی تو و باوکی کوره که ته". به ریره وتی: نه ی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه مه فرمانه؟ فرمووی: "نه، به لکو تکایه". به ریره وتی: من پیویستم پیی نییه^۳.

^۱- بخاری (۲۵۲۶) و موسلیم (۱۵۰۴) نیکراجیان کړنووه.

^۲- بخاری نیکراجی کړنووه (۵۲۸۳).

پيڻه رمو: "إِنْ قَرَبَكَ فَلَا خِيَارَ لَكَ"^۱، واتا: نه گهر جيا بوونه وهت هه لڙارد، نه وه ماره ييت بۆ نبيه. فرمانی پيٰ کرد عیدده بکات و گۆشتی بکاته خير. په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) ليٰ خوارد و فه رموي: "هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ"^۲، واتا: له سهر نه وسه ده قه پيويسته و بۆ ئيمه ش دياريه "^۳.

۱۹- برياري په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) له ماره يي زور و گهم، بريارداني به دروستي هاوسه رگيري

له سه حيجي موسليمدا سه لماوه له عايشه وه (خوای ليٰ رازي بي) که په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) بۆ هاوسه ره کاني خوٰ، پينجسه دره مي کردو وهت ماره يي^۴.

عومه ر(خوای ليٰ رازي بي) نه ليٰ: نازانم په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) هيچ خيزانيکي ماره کرد بي و هيچ کچيکي به ميژد دابي زياتر له دوانزه ثوقيه. ترميزي نه ليٰ: فه رمووده يه کي (حه سه ن سه حيجه)^۵. ثوقيه يه ک: دوانزه دره مه.

له سه حيجه يندا هاتو وه: ئافره تيک هات بۆلای په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) و وتي: نه ي په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) من وا خوّم به خشي به تو. زور مايه وه. پياويک وتي: نه ي په يامبه ري خوا نه گهر تو ناتو وي، له مني ماره بکه. په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) فه رموي: "هيچ شتيکت هيه بۆي بکه يته ماره يي؟". وتي: ته نيا نه م روپوشه م هيه. په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) فه رموي: "نه گهر روپوش و پوشته ماله که تي پيٰ بده ي، بيٰ روپوش داده نيشي،

^۱- نه بو داوود ئيخراجي کردو وه (۲۲۳۶).

^۲- بوخاري (۵۰۹۷) و موسليم (۱۵۰۴) ئيخراجيان کردو وه.

^۳- موسليم ئيخراجي کردو وه (۱۴۲۶).

^۴- ترميزي (۱۱۱۴) ئيخراجي کردو وه.

شتیکی تری بۆ بهینه". کابرا وتی: هیچ شتیکی ترم نییه. په یامبهري (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: "ئەگەر ئەنگوستیلەیهکی ئاسنیش دەبی". کابرا گەرا هیچی نەدۆزییهوه. په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: "هیچ سورەتیکی قورئانت لەبەرە؟" وتی: بەلێ، سورەتی فلان و فلان، ناوی سورەتەکانی هینا. په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: "هەردووکتانم لەیەک ماره کرد بەو سورەتانە قورئان که لەبەرت بوو".^۱

هەرکەسێ رەهای باس بکات، که ئەو فەرموودانە ئیمە باسمان کرد تاییەتن بە په یامبهري خواوه (صلی الله علیه وسلم) یان هەژدەشاوئەتەوه یان تەنیا کاری خەلکی مەدینەیه، ئەو قسەیهکی بێ بەلگە کردووه. سەعیدی کوپی موسەبیی گەورە تابیعی مەدینە، کچەکی خۆی بەشو دواوە لەسەر دوو درهەم و کەسێ لەو دا بەرپەرچی نەداوەتەوه، بەلکو ئەو کارە لەکۆی چاکە و ریز و جوامیرییهکانیدا باس کراون. عەبدولرەحمانی کوپی عەوف بەمارەیی پینچ درهەم ژنی ماره کردووه، په یامبهري خواش (صلی الله علیه وسلم) پەسەندی کردووه (ئیقرار).

۲۰- بریاری په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) لەنیوان دوو هاوسەری ناکۆکدا ئەبو داوود لەسووننەکیدە گیراویەتییهوه لەفەرموودەیهکی عائیشەوه (خوای لی رازی بی) که حەبیبە کچی سەهل خیزانی سابتی کوپی قەیسێ کوپی شەمەس بوو، سابت لێدانی کرد و هەندێ شوینی شکاند، حەبیبە لەدوای نوێژی بەیاننی هات بۆلای په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم)، په یامبهري خوا (صلی الله علیه وسلم) بانگی سابتی کرد و فەرمووی: "خُذْ بَعْضَ مَالِهَا وَقَارِقْهَا"، واتا: هەندێ لەسەرۆتی حەبیبە ببە و لێی جیا بەرەوه. وتی: ئەو په یامبهري خوا ئەو دەبی؟ فەرمووی:

^۱ - بوخاری (۵۰۲۹) و موسلیم (۱۱۲۵) ئیخراجیان کردووه.

"به لى". وتى: من دوو باخم به ماره يى پى داوه. په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووى: "خُذْهُمَا وَفَارِقْهُمَا فَفَعَلَ"، واتا: هه ردووكى وهرگره و لى جيا به ره وه. سابتيش نه وهى كرد^۱.

خوای گه وره برپارى داوه له نيوان دوو هاوسه ردا كه ناكوكيان كه وتووه ته نيوانه وه و فهرموويه تى: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا﴾ النساء: ۳۵، واتا: نه گه ترسان له تېكچوونى نيوانيان (ژن و ميړد) نه وه ناوېژيوانيك بنډن له خرمى پياوړه كه و ناوېژيوانيك له خرمى نافرته ته كه نه گه ر (دوو ناوېژيوانه كه) ناشتيايان بويت خوا نيوان ژن و ميړده كه چاك ده كاته وه به پاستى خوا هه ميشه زانا و تاگاداره.

۲۱- برپارى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له باره ى خولعه وه

له سه حېحى بوخارييدا هاتووه له نېن عه باسه وه (خوای گه وره له خوى و باوكى رازى بى) كه ژنه كه ى سابتى كورپى قه يسى كورپى شه مماس هات بولاى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) و وتى: نه ى په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) سابتى كورپى قه يس هېچ عه ييكي لى ناگرم له پره وشت و ناييندارييدا، به لام من ناتوانم له گه ليدا بژيم و نه ترسم له دواى موسلمان بووم بېباوه پرېم. په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووى: "تُرَدُّنَ عَلَيْهِ حَقِيقَتُهُ؟"، واتا: ماره ييه كه ى (باخه كه ى) بى ده گيړيته وه. وتى: به لى.

په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرمووى: "اقْبَلِ الْحَقِيقَةَ وَمَطْلَقُهَا تَطْلِيقٌ"^۲، واتا: ماره ييه كه ى (باخه كه ى) وهرېگره و ته لاقى بده به يه ك ته لاق.

^۱-ته يو داوود شيخراجى كړدووه (۲۲۲۸).

^۲-بوخارى شيخراجى كړدووه (۵۲۷۲).

سىيەم: بەشى تەلاق

باسكردنى بىرىرى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەبارەى تەلاقەو

۱- باسكردنى بىرىرى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەتەلاقى كەسىك بەگائە تەلاق بخوات، كەسىك عەقلى ئەجىگەى خۇى نەبى، زۆرلىكراو، ئەوۋى ئەدەروونى خۇيدا تەلاقى خواردبى

لەسووننەندا ھاتوۋە لەفەرموودەىەكى ئىبن عەباسدا: «إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنُّسْيَانَ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ»، واتا: خۇاى گەرە قەلەمى تاوانى ھەلگرتوۋە لەسەرسى كەسى ئوممەتەكەى: كەسىك بەھەلە كارىك بكات، شتى لەبىرچووبىتەو، زۆرى لىكراى. بوخارى لەسەحىھەكەىدا باسى كردوۋە لەعەلىيەو كە بە عومەرى وتوۋە: "تايە نازانى تاوان ھەلگىراو لەسەرسى كەس: شىت تاوۋەكو عەقلى بۆ دەگەپىتەو، مندالىك تاوۋەكو پىدەگات، خەوتروىەك تاوۋەكو بەئاگادىتەو".^۱

لەسەحىھدا ھاتوۋە لەپەيامبەرى خواو (صلى الله عليه وسلم) لەرموۋىەتى: «إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي عَمَّا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسُهَا مَا لَمْ تَكَلِّمْ أَوْ تَعْمَلْ بِهِ»، واتا: خۇاى گەرە لەسەر ئوممەتەكەم بەتاوانى نانوسى كەسىكىان لەدەروونىدا شتىك دروست دەبى بەدەم نايلى يان كە نايكاتە كردهو.

ئەم سووننەنە ئەو لەخۇ دەگرن، ھەتا ئەوۋى بەزمان نەوترىت لەتەلاق و ئازادكردن و سوپند و نەزر و ھاوشىۋەكانى تر، كەسەكە ناچار نىن ئەنجامى بدات، بۆ ئەوانە نىيەت بەس نىيە، ئەوۋە بۆچوونى كۆپايە (جەھەر).

^۱-ئىبن ماجە ئىخراجى كردوۋە (۲۰۴۵).

^۲-بوخارى پىش لەرموۋەى (۵۲۶۹) موعەللەتى كردوۋە و حاكم وەصلى كردوۋە (۴۲۹/۴۱۶۸) و بەيھەقىبىش لە السنن الكبرى (۴۵۹/۸) (۱۷۲۱۰).

^۳-بوخارى (۶۶۶۴) و موسلىم (۱۲۲) ئىخراجىان كردوۋە.

نهینی بابہ تہ کہ، جیاوازی نیوان دوو کہ سہ، کہ سیڭ وشہ کہ ئہ لی و پیئی شارہ زایہ و بریارہ کہی نہ ویستووہ، کہ سیڭ کیش مہ بہستی وشہ کہ نییہ و واتاکہ شی نازانی، جا ئہ و پلہ یہی کہ خوا و پہ یامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) دایانناوہ، چوار پلہ یہ: یہ کہ م: مہ بہستی حوکمہ کہ نہ بی و بہ دہ میس نہ یلی.

دووہ م: مہ بہستی لہ فز و حوکمیشی نہ بی.

سییہ م: وشہ و لہ فزہ کہی مہ بہست بی نہ ک حوکمہ کہی.

چوارہ م: لہ فز و حوکمیشی مہ بہست بی.

دووانہ کہی سہرہ تا لہ غون و گرنگ دانانرین، بہ لام سییہ م و چوارہ م گرنگ دادہ نرین، لہ کوی ہموو دہ ق و حوکمہ کان ئوہ بہ دہ سستہاتووہ.

بہش

سہ بارہ تہ تہ لاقی کہ سی سہر خوش، بہ دروست لہ پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) ہاتووہ کہ فرمانی داوہ بونی دہمی کہ سی بکری کاتیڭ دان بہ وہ دا دہنی داوینپسیی کردووہ، بہ وہ دانپیدانانہ کہی وہ ردہ گیردری یان نہ.

لہ سہ حیجی بوخاریدا ہاتووہ لہ چیرۆکی حہ مزہ دا کاتیڭ دوو وشترہ کہی عہلیی سہربری، پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ہات و لہ سہر سہری راوہ ستا و سہر زہ نشتی کرد، تہ ماشایہ کی پہ یامبہری خوی کرد کاتیڭ سہر خوش بوو وتی: ئیوہ تہ نیا کۆیلہی باو کم. پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) گہ پایہ وہ^۱.

ئہ و قسہ یہی کہ ئہ و کردی، سہر خوش نہ بووایہ، دہ بووہ ہلگہ پانہ وہ و بیباوہ پیی، حہ مزہ لہ سہر ئہ و قسہ یہ سزا نہ درا.

^۱ - بوخاری (۳۰۹۱) و موسلیم (۱۹۷۹) نیز جیان کردووہ.

به دروست له عوسمانی کوپی عه فانه وه (خوای لی رازی بی) هاتووه: شیت و سه رخوش، ته لاقیان به دوست نییه^۱.

به ش

سه باره ت به ته لاقدانی کاتی توو په بی، نه وه له عایشه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: گویم له په یامبه ری خوا بوو (صلی الله علیه وسلم) نه یفه رموو: «لَا طَلَّاقَ وَلَا عِتَاقَ فِي إِغْلَاقٍ»^۲، واتا: له کاتی توو په پیدا ته لاق و نازاد کردن نییه. سی جور توو په بوون هه یه:

یه که م: نه وه ی عه قل له می شکدا ناهیلی، بی هیچ ناکوکیه ک نه م ته لاقه ناکه ویت. دووه م: توو په بوونیک ی ئاسایی، نه مه ده که ویت.

سییه م: که سه که توو په ییه کی توندی گرتووه به لام نه وه نییه ته واری عه قلی پیوه نه هیشتبی، به لام که توو په ییه که ی داده مرکیتته وه په شیمانی ده کیشتی، نه م جوره جیی تی پرامانه و له م حاله ته دا که ورتنی به هیز دانانریت، خواش زانانتره.

۲- بریاری په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له ته لاقی پیش هاوسه رگیری

له سووننه ندا هاتووه له فهرمووده یه کی عه مری کوپی شوعه ییه وه نه ویش له باوکیه وه نه ویش له باپیره یه وه نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: «لَا نَذَرَ لِبْنِ آدَمَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ، وَلَا عِتْقَ لَهُ فِيمَا لَا يَمْلِكُ، وَلَا طَلَّاقَ لَهُ فِيمَا لَا يَمْلِكُ»^۳، واتا: مروؤ نه زری له سه ر نییه له شتیک که نییه تی، نازاد کردنی کوپله له سه ر که سیک نییه کوپله ی نییه، ته لاقی که سیک ناکه وی که رنی نییه.

^۱ - بوخاری به جه زمه وه موعه للاقی داناره پیش فهرمووده ی (۵۲۶۹) و ثبین نبی شیه وه مری کردووه (که باندوویه تی) ۷۱/۴ (۱۷۹۰۸).

^۲ - نه بو داوود (۲۱۹۳) و ثبین حاجه (۲۰۴۶) شیخراجیان کردووه.

^۳ - نه بو داوود (۲۱۹۳) و ثبین حاجه (۲۰۴۶) شیخراجیان کردووه.

له سووتنه نی ئیبن ماجه دا له میسوه ری کوپی مه خرمه وه (خوای لی رازی بی) نه لی:
په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: «لَا طَلَّاقَ قَبْلَ النِّكَاحِ، وَلَا عِثْقَ قَبْلَ
مِلْكٍ»^۱، واتا: له پیش هاوسه رگیری ته لاق بوونی نییه (ناکه وی)، له پیش
خاوه ندراییکردنی کویله، نازاندکردنی کویله بوونی نییه.

۳- حوکمی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له حه رامکردنی ته لاقی
نافرته تی له سووپی مانگانه دا بی، یان نیفاس و نه وهی له دواي پاکبوونه وه
له سووپی مانگانه میزده که ی له گه لیدا جووت بووی، حه رامکردنی سی ته لاقه
له یه ک کاتدا

له سه حیه یندا هاتووه که ئیبن عومه ر (خوای گه وره له خوئی و باوکی رازی بی)
له سه رده می په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ژنه که ی ته لاق دا له کاتی کدا
له سووپی مانگانه دا بوو، عومه ری کوپی خه تاب (خوای لی رازی بی) یو نه وه
پرسیاری له په یامبه ری خوا کرد (صلی الله علیه وسلم)، په یامبه ریش (صلی الله علیه
وسلم) فهرمووی: "مُرَهُ فَلْيُرَاجِعَهَا ثُمَّ لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهَرَ ثُمَّ تَحِيضَ، ثُمَّ تَطْهَرَ، ثُمَّ إِنْ
شَاءَ أُمْسَكَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِنْ شَاءَ يُطْلَقُ قَبْلَ أَنْ يَمْسَ، فَبِتِلْكَ الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ أَنْ تُطْلَقَ
لَهَا النِّسَاءُ"^۲، واتا: فرمانی پی بکه ژنه که ی بگیریته وه لای خوئی، هه تا له سووپی
مانگانه پاک ده بیته وه پاشان ده که ویته سووپی مانگانه وه پاشان پاک ده بیته وه،
ئینجا نه گه ر بیه وی ته لاقی نادات و لای خوئی ته یه یلیته وه یان بیه وی پیش جووت
بوون له گه لیدا ته لاقی بدات، نه وه نه و عید ده یه که خوای گه وره داینا وه نافرته تی
تیدا ته لاق بدریت.

^۱ - نه بو داوود (۲۹۰) و ئیبن ماجه (۱۱۸۱) شخر لسان کربوه، شچینه که ی له سه حیحی موسلیمدایه (۱۶۱۱).

^۲ - بوخاری (۵۳۵۱) و موسلیم (۱۴۷۱) ئیخر لجان کربوه.

لاى موسلىمىش ھاتوۋە: «مُرُهُ فَلْيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ لِيُطْلَقْهَا طَاهِرًا أَوْ حَامِلًا»^۱، واتا: فرمانى پى بىكە بىگىرپتەۋە پاشان لە پاكبۈنەۋە يان سىكپىيدا تە لاقى بدات.

لە لەفرىكدا ھاتوۋە: لە ئىبن عومەر ھەۋە (خوۋى گەۋرە لە خوۋى و باۋكى رازى بى) ئەللى: عەبدواللەى كوپى عومەر ژنەكەى لەكاتى سوۋپى مانگانەدا تە لاق دا، پەيامبەرى خۇا (صلى الله عليه وسلم) گىپايەۋە بۆى.^۲

ئەم بىرپارە ئەۋە لەخۆ دەگرىت كە تە لاق چۈر جۆرە: دوو جۆرى ھەلالە و دوو جۆرى ھەرامە.

دوو جۆرى ھەلال ئەمانەن: ئەۋە يە پىاۋىك ژنەكەى تە لاق بدات لەكاتى پاكبۈنەۋە لە سوۋپى مانگانە و لەدۋاى پاكبۈنەۋە لەگەلدا جۈوت نەبوۋى، يان ئەۋەى لەكاتى سىكپىيدا تە لاقى بدات و سىكپىيەكەى روون بى.

دوو جۆرە ھەرامەكەش ئەمانەن: لەكاتى سوۋپى مانگانەدا تە لاقى بدات، يان لەدۋاى پاكبۈنەۋە يەك لە سوۋپى مانگانە تە لاقى بدات كە لەگەلدا جۈوت بوۋى.

ئەمە لە تە لاقدانى ئافرەتتىك مېردەكەى لەگەلدا جۈوت بوۋى، بەلام بۆ ئافرەتتىك كە مېردەكەى نەچۈبىتە لايەۋە، جانئىزە لە سوۋپى مانگانە و پاكبۈنەۋەشدا تە لاق بىرئىت ھەروەك خوۋى گەۋرە ئەفەرموۋىت: ﴿لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ

تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ البقرة: ۲۳۶، واتا: گوناھتان لەسەرنى ئەگەر ژناننىك تە لاقى بدەن كە ھىشتا نەچۈبىنە لايان يا مارەبىتان بۆ دانەنابن.

لەسوۋننەنى نەسائى و كەسى تردا ھاتوۋە لەفەرموۋدە يەكى مەھمودى كوپى لەبىدەۋە ئەللى: ھەۋال درا بە پەيامبەرى خۇا (صلى الله عليه وسلم) لەبارەى پىاۋىك ژنەكەى بەسى تە لاقە تە لاق داۋە لە يەك كاتدا، پەيامبەرى خۇا (صلى الله عليه وسلم)

^۱ - موسلىم ئىخراجى كرىۋە (۵/۱۷۷) ئىخراجى كرىۋە.

^۲ - ئەبۇ داۋود ئىخراجى كرىۋە (۲۱۸۵).

به تووڙه پيه وه هه لسايه سه ر پي و فهرموي: "اَلْيَعْبُ بِكِتَابِ اللّٰهِ وَاَنَا بَيْنَ اَظْهَرِكُمْ؟"، واتا: ياربي به په رتووكي خوا ده كه ن له كاتيكدا من له نيتو تاندام؟! هه تا نه وه ي پياويك هه لساو وتي: نه ي په يامبهري خوا نه و پياوه بكوژم؟^۱ له سه حيه يندا هاتووه له ثبين عومره وه (خوا له خو ي و باوكي رازي بي) كه پرسيا ري ليكراوه له باره ي ته لاقه وه، نه و يش وتوويه تي: تو يه ك جار يان دوو جار ژنه كه تت ته لاق داوه، چونكه په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) ناوه ها فرماني پيكر دووم، نه گه ر سي ته لاقه ت داوه، نه وه له تو حرام ده بي تاوه كو ميږد ده كات به پياويكي تر، سه رپيچي خوي گه ورت كړدووه له وه ي له باره ي ته لاقداني خيزانه كه ته وه فرماني پيكر دوي.^۲

نهم ده قانه نه وه له خوډه گريت، دوو جوړ نافرته ي ته لاق دراو هه يه: يه كيكيان له دواي پاكبوونه وه له سووړي مانگانه جووتبووني له گه لدا نه نجام دراوه، يه كيكي تريان له گه ليدا نه نجام نه دراوه، بو هه ردو جوړ، جائيز نيه به يه كجار سي ته لاقه بدرين. له باره ي جوړي حرامه وه جياوازي هه يه.

۴- په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) برياري داوه نه گه ر نافرته يكي سي ته لاقه دراوي، بو پياوي يه كه مي حه لال نابي تاوه كو ميږد به پياويكي تر نه كات و پياوي دووهم له گه ليدا جووت نه بي.

له سه حيه يندا سه لماوه له عايشه وه (خوي لي رازي بي) كه ژنه كه ي ره فاعه ي نه لقوره زي هات بولا ي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) وتي: نه ي په يامبهري خوا، ره فاعه سي ته لاقه ي داوم، له دواي نه و ميږدم كړد به عه بدولړه حمانی كوپي زوبه يري نه لقوره زي، نه ندامي نيرينه ي وهك چمكي كراس خاوه. په يامبهري

^۱ نه سائي ئيخراجي كړيووه (۱-۲۴).

^۲ بوخاري (۵۳۳۲) و موسليم (۱۴۷۱) ئيخراجيان كړيووه.

خوا (صلی الله علیه وسلم) فرمودی: "لَعَلَّكَ تُرِيدِينَ أَنْ تُرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةٍ لَّيَّ، حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكَ"، واتا: وهك نه وهی نه ته وی بگه پیتته وه لای ره فاعه نا، تا وه کو چیژ له یه کتر ببینن^۱.

ه- برپاری په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه ره پشک کردنی خیزانه گانی، له گه لیدا به مینه وه یان لی جیابینه وه

له سه حجه یندا سه لما وه له عائیشه وه (خوا ی لی رازی بی) نه لی: کاتی فرمان کرا به په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) هاوسه ره گانی سه ریشک بکات، له منه وه ده سته پیگرد و فرمودی: "إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا، فَلَا عَلَيْكَ أَلَّا تَعْجَلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبَوَيْكَ"، واتا: من شتیکت بۆ باس ده که م، پیوست ناکات له وه لامی خوتدا په له بکه ی تا وه کو پرس به دایک و باوکت ده که یت. نه شیرانی که دایک و باوکت فرمانم پی ناکه ن لی جیابمه وه، پاشان نه م نایه ته ی خوینده وه: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُحِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْتُمْ أَمْ تَعْلَمْنَ وَأَنْتُمْ كُنْتُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ۝﴾ الاحزاب: ۲۸ - ۲۹، واتا: نه ی پیغمبره (صلی الله علیه وسلم) به خیزانه کانت بللی نه گهر نیوه ژیا نی دنیا و پا زا وه ی نه وتان ده ویت ده ی هه مووتان وه رن موعه تان پی بده م (موعه پاره و شتومه کیکه ده دریتته ئافره تی ته لاقدر او) وه ته لاقطان بده م به ته لاق دانیک ی چاک و بی زیان. وه نه گهر نیوه خواو پیغمبره که ی و پاداشتی پوژی دوا بیتان ده ویت نه وه بیگومان خوا ئاماده ی کردوه بۆ چاکه کاران له نیوه پاداشتیکی گوره.

^۱ - بوخاری (۵۲۶۰) و موسلیم (۱۴۳۳) تخریجیان کردوه.

منیش وتم: له مه دا فرمان له دايك و باوكم وه ريگرم؟! من خوا و په يامبهرو و ناخير هم دهوئ. عايشه نه لئ: پاشان هاوسه ره كاني ديكه ي په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هه مان شتي منيان كرد و هيچ كه سيكيان ته لاقى هه لته بژارد.^۱

۶- برياري په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) كه له نيوان خوى و په روه رد گاري دا هه بوو سه باره ت به جاريه و هاوسه ره كاني

خوای گه وره نه فهرمووئ: ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْلَغِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۱) قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ ﴿التَّحْرِيمُ: ۱- ۲﴾، وانا: نه ي پيغه مبهرو (صلى الله عليه وسلم) بوچى شتيك له خوت حه رام ده كه يت كه خوا بوئ حه لال كر دويت (مه به ست پيى خاتوو ماريه بوو) تو په زامه ندى ژنه كانت دهوئ له كاتيكا خوا ليخوشبوو و ميهره بانه. بيگومان خوا داي ناوه بو تان هه لوه شانده وه ي سوينده كه تان، خوا پشتيوان و دوستى نيوه يه وه نه و زانا و كار دروسته.

له سه حيحه يندا سه لماوه كه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) له مالى زهينه بي كچى جه حش هه نگويني خواردووه، عايشه و حه فسه وه هايان ليكر دوه بفرمووئ: جاريكي تر له وئ ناخوم.^۲

له سووننه نى نه سائي دا هاتوو له نه نه سه وه (خوای لي رازي بي): په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) جاريه يه كي هه بوو ده چوو لايه وه، عايشه و حه فسه وازيان لي نه هيئا تاوه كو له خوى حه رام كرد، بزيه خوای گه وره نه و نايه ته ي دابه زاند.^۳

^۱- بخاري (۵۲۶۲) و موسليم (۱۴۷۲) نيجراجيان كردهوه.

^۲- بخاري (۴۹۱۲) و موسليم (۱۴۷۴) نيجراجيان كردهوه.

^۳- نه سائي نيجراجي كردهوه (۳۹۵۹).

له سه حیحی موسلیمدا هاتووه له نین عه باسه وه (خوای لی رازی بی) ته لی: نه گهر
پیاوړیک ژنه که ی خوی له خوی حرام کرد، نه وه سوینده و با که فاره ی سوینده که ی
بدات، چونکه په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ نئوه پیشه نگی جوانه^۱.

۷- بریاری په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باردی پیاوړیک به ژنه که ی بلی:
بگه ره وه لای که سوکارت

له سه حیحی بوخاریدا سه لماوه که کچی ته لجون کاتیک په یامبه ری خوا (صلی الله
علیه وسلم) چوه لایه وه و ویستی لی نزیکیته وه، وتی: به خوا په نات پی ده گرم.
په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) یش فهرمووی: "عُذَّتِ بِعَظِيمٍ، الْحَقِّي بِأَهْلِكَ"، واتا:
په نات به خوای که وره گرت، بگه پرده وه لای که سوکارت.

خه لکی له وه دا جیاوازیونه، کومه لیک وتوویانه: نه وه ته لاندان نییه، جا نییه تی
ته لاقی ه بی یان نه، نه وه قسه ی زامیرییه کانه.

کورای زانایانیش (جمهور) له نیویاندا چوار پیشه واکه و نه وانی تر نه وه یه: به لکو نه وه
و شه و بیژده کی ته لاقه نه گهر که سه که نییه تی ته لاقی ه بی یه و تنی.

له سه حیحی بوخاریدا سه لماوه که باوکمان نیسماعیلی کورپی نیبراهیم ژنه که ی
ته لاق دا کاتیک نیبراهیم به ژنه که ی نیسماعیلی کورپی وتیوو: به نیسماعیل بلی: با
دهرگای حه وشه بگوریت. نیسماعیل وتی: تو دهرگا که ی، نه وه فرمانی پیکردووم
لیت جیا بیمه وه، خوت بگه یه نه به که سوکارت^۲.

^۱ - بخاری (۴۹۱۱) و موسلم (۱۴۷۳) څیخراچیان کردوه.

^۲ - بخاری څیخراچ کردوه (۵۲۵۴).

^۳ - بخاری څیخراچ کردوه (۳۳۶۴).

ئەو بېژەيه يەككە لەو بېژەيبانەي لەسەردەمی نەفامی و ئیسلامدا وتراوه و دەوتریت، پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) نە یگۆرین، بەلکو هیشتنیەوه و ھاوہ لانیشی تە لاقیان پی داوه، بۆ ئیمەش پیشەنگن.

خوای گەورە باسی تە لاقی کردووه، لە فزی بۆ دەستنیشان نە کردووه، زانیویتی خەلک شتانیک بە کار دەھێنن تە لاقیان پی مەبەستە، جا ھەر بېژەيه ک بۆیان بوو نەریت، بە بە کارھێنانی لە گەل نییە تە لاق دەکەوێت.

۸- بیریاری پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەي زیھار و روونکردنەوی ئەوہی خوای گەورە تیایدا داایە زاندووه، واتای ئەو گەراندنەوہیەش کە کە فارەت واجیب دەکات

خوای گەورە فرمویەتی: ﴿الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُم مِّنْ نِّسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُورٌ غَفُورٌ ۝۲﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝۳ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۴ المجادلة: ۲ - ۴، واتا: ئەوانەتان کە (ظھار) دەکەن لە گەل ژنەکانیاندا (پێیان دەلێن وەک دایکمان وان) ئەوانە دایکی ئێوہ نین، دایکی ئەوان ھەر ئەو ژنانەن کە ئەوانیان لی بوو وە بێگومان ئەوانە گوفتاریکی خراپی ناپەسەند دەلێن و درۆ دەکەن وە بە پاستی خوا لیخۆشبوو و لیپوور دەیه.

ئه‌وانه‌ی (ظهاری) ده‌کن له‌گه‌ل هاوسه‌ره‌کانیان له‌پاشان په‌شیمان ده‌بنه‌وه
(ده‌یان‌ه‌وێت بچنه‌ لایان) له‌وه‌ی که ووتویه‌ (واته‌ خیرا ته‌ لاقیان ناده‌ن) ئه‌وه
پێویسته به‌نده‌یه‌ک ئازاد بکه‌ن له‌پیش ئه‌وه‌ی به‌یه‌ک بکه‌ن (و بچنه‌ لایان) ئه‌م
که‌ فاره‌ته‌ی (که‌ له‌سه‌رتان پێویست کراوه‌) ئامۆژگاری ده‌کرێن پێی وه‌ خوا شاره‌زا
و ئاگاداره به‌وه‌ی که ده‌یکه‌ن .

ئه‌مجا ئه‌گه‌ر یه‌کی‌ک (به‌نده‌ی) ده‌ست نه‌که‌وت ئه‌وه‌ با دوو مانگ له‌سه‌ریه‌ک به‌پۆژوو
بیت پیش ئه‌وه‌ی بچنه‌ لای یه‌ک، ئه‌گه‌ر یه‌کی‌ک نه‌یتوانی (دوو مانگ به‌پۆژوو بیت)
ئه‌وه‌ با نانی شه‌ست هه‌ژار بدات، ئه‌و (که‌ فاره‌تانه‌ که‌ له‌سه‌رتان پێویست کراوه‌) بۆ
ئه‌وه‌یه‌ باوه‌ر بکه‌ن به‌خوا و پیغمبره‌ی خوا (ملکه‌چی فه‌رمانی خوا و پیغمبره‌ی
خوا بن) وه‌ ئه‌وانه‌ سنووری خوان وه‌ بۆ بی باوه‌ران هه‌یه‌ سزای سه‌خت.

عائیشه‌ ئه‌لێ: سوپاس بۆ ئه‌و خواجه‌ی که هه‌موو ده‌نگه‌کان ده‌بیستی، خه‌وله‌ی
کچی مالیکی کوپی سه‌عله‌ به‌گازنده‌ و شه‌کواوه‌ هات بۆلای په‌یامبه‌ری خوا (صلی
الله علیه وسلم) منیش له‌شانه‌وه‌ی ژووره‌که‌ بووم و هه‌ندێ له‌قسه‌کانیم گوێ لێ
نه‌بوو که ده‌یووت، که‌چی خواجه‌که‌ره‌ ئه‌و ئایه‌تانه‌ی دابه‌زاند^۱.

۹- بریاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئه‌سویند خواردن له‌نزیک نه‌که‌وتنه‌وه‌ی خیزان (ایلاء)

له‌سه‌حیحی بوخاریدا سه‌له‌ماوه‌ له‌په‌یامبه‌ری خواوه‌ (صلی الله علیه وسلم) ئه‌لێ:
په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) سویندی خوارد له‌هه‌ندێ له‌خیزانه‌کانی
دووریگری، له‌ژوورێکی سه‌ره‌وه‌ی مالی خۆی بۆ بیست و نۆ شه‌و مایه‌وه‌، پاشان
دابه‌زی، وتیان: ئه‌ی په‌یامبه‌ری خوا تۆ سویندت خوارد یه‌ک مانگ نزیک

^۱ - ته‌سانی (۲۴۶۰) و تین ماهه‌ (۱۸۸) ئیخراعیان کړیوه‌.

خیزانه کانت نه که ویته وه! فرمودی: "ثم مانگه بیست و تو روزه"، خوی گه وره
فرمودی: ﴿لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾
(البقرة: ۲۲۶، واتا: بۆ نه وانه ههیه سویند دهخون له گهل ژنه کانیان
دروست نه بن چاوه پوانی چوار مانگ بکه نه مجا نه گهر گه پانه وه (بۆ لای ژنه کانیان)
نه وَا خوا لیخو شبوو میهره بانه.

الإیلاء له پووی زمانه وانیه وه: واتا: سویند خواردنی خو به دوورگرتن، به لام له پووی
شهرعه وه تاییه ت بووه به سویند خواردنی که سیک له جوت نه بوون له گهل
هاوسه ره که ی، خوی گه وره بۆ نه مه چوار مانگی داناوه، نه گهر چوار مانگه که
تیپه ربوو ده بی فیدی ی سویند ه که ی بدات یان ژنه که ی ته لاق بدات. له عه لی و ئین
عه باسه وه به ناویانگه که نه م کاره له حاله تی توو په بووندا روو ده دات نه ک رازی بوون،
هه روک له حاله تی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له گهل خیزانه کانیدا رووی
دا، زاهیری قورئانیش له گهل جمهوردایه.

۱۰- حوکمی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره ی لیعان

خوی گه وره نه فرمودی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَدَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (۶) وَالْخَمِيسَةُ أَنْ لَعَنْتَ اللَّهَ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ
(۷) وَيَذَرُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ (۸) وَالْخَمِيسَةُ أَنْ
غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ (۹) النور: ۶ - ۹، واتا: نه و (پیاوانه ی) بوهتان بۆ
خیزانه کانیان ده که ن وه بیجگه له خویان هیچ شایه تیکیان نیه نه وه شایه تیدانی هه ریه ک
له وانه (به م جوړه یه) که چوار سویند به خوا بخوات که بیگومان نه و له راستگو یانه (که

^۱ - یوخاری لیخراچی کردووه (۵۲۸۹).

ده لیت خیزانه که م بینوه زینای کردوه). وه له پینجه م جاردا بللی نه فره تی خوا له سهر
 نهو بی نه گهر درون بیت نهو ثافره ته ش (که تاوانبار کراوه له لایه ن میړده که په وه)
 سزای (زینای) له سهر لاده بات به مه ی که چوار جار سویند به خوا بخوات که میړده که ی
 له درونانه (درو ده کات). وه له پینجه م جاردا (بلیت) خه شمی خوی له سهر بیت نه گهر
 میړده که ی له راستگویان بیت.

له سه حیجی موسلیمدا هاتوه له فرموده یه کی ثین عومره وه که فلانی کوری
 فله ان وتی: نه ی په یامبه ری خوا، نه گهر یه کی له نیمه بینی خیزانه که ی
 به دپه وشتی ده کات چی بکات؟ نه گهر باسی بکات، شتیکی گهره و گرانه، ناخو
 نه کری بیده نگیی له سهر بکریت؟ په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بیده نگ بو
 وه لامی نه دایه وه، دواتر هاتوه لای په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) وتی: نه وه ی
 له تو م پرسى، له خو مدا رووی داوه و گیروده ی هاتووم، بویه خوی گهره نهو
 ثایه تانه ی دابه زاند که له سهر وه نامازمان پی کردوه، بوی خوینده وه و
 ناموژگاریی کرد و بیرخسته وه که سزای دنیا ناسانتره به راورد به سزای ناخیره ت.
 وتی: نه، سویند به و که سه ی توی به حق ناردوه درو له سهر ژنه که م ناکه م، پاشان
 ثافره ته که ی بانگ کرد و ناموژگاریی کرد و بیرى خسته وه و ه والی پی دا که سزای
 دنیا ناسانتره له سزای ناخیره ت. ژنه که وتی: نه سویند به و که سه ی توی به حق
 ناردوه درو ده کات، بویه به پیاوه که دستپیگرد، چوار شایه تی دا به خوی
 گهره که له و قسه یه دا راستگویه و له چواره مدا وتی نه فره تی خوی له سهر بی
 نه گهر درو بکات. پاشان به ژنه که شایه تی دا و چوار جار خوی کرد به شایه ت که
 پیاوه که درو ده کات، له پینجه مدا به وه ی نه فره تی خوی له سهر بی که پیاوه که
 راست بکات، پاشان له یه کی جیا کردنه وه^۱.

^۱ - بوخاری (۷۷۸) و موسلیم (۱۴۹۳) ښخراجیان کردوه.

لہ سہ حیحہ یندا ھاتووہ کہ پھیامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) بہو ژن و پیاوہی ھرمووہ: "حَسَابُکُمَا عَلَى اللَّهِ اَحَدُکُمَا کَاذِبٌ، لَا سَبِيلَ لَکَ عَلَیْهَا"، واتا: لیپرسینہ و ھتان لای خواہی ٲہ گہر یہ کیکتان درق بکات، ھیچ شتیکیشت بہ سہریوہ نییہ. کابرا وتی: ٲہی پھیامبہری خوا چی شتیکم بۆ ھہیہ؟ ھرمووی: "لَا مَالَ لَکَ، اِنْ کُنْتَ صَدَقْتَ عَلَیْهَا فَهُوَ بِمَا اسْتَحْلَلْتَ مِنْ فَرْجِهَا، وَاِنْ کُنْتَ کَذَبْتَ عَلَیْهَا فَهُوَ اَبْعَدُ لَکَ مِنْهَا"، واتا: ھیچ پارہ و مارہییہکت لہ سہری نییہ، ٲہ گہر تو راستگوبی لہو سویندہت، ٲہوہ ٲہوہ مارہییہی داوتہ بۆ ٲہوہیہ کہ داوینیت بۆ ھلال بوو، ٲہ گہر دروشت کردبی، ٲہوہ دوورترہ لہوہی لیٲی و ھریگردری بۆ تو.

لہ لہ فزیکدا بۆ ھردوویکیان: پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دوو ژن و پیاوی نہ فرہت لہ یہ ککھری لہ یہ ک جیا کردہوہ و ھرمووی: "وَاللَّهِ اِنْ اَحَدُکُمَا کَاذِبٌ فَهَلْ مِنْکُمَا ثَائِبٌ؟"، واتا: سویند بہ خوا یہ کیکتان درق دھکات، کہستان ھہیہ تہوہ بکات؟

لہ بارہی ژن و میردیکی لہو جوړدہوہ ھاتووہ: لہ سہردہمی پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پیاویک ژنہ کہی لیعان کرد، پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ھردوویکیان لہ یہ ک جیا کردہوہ و کورہ کہی بہ دایکہ کہی دا^۱.

۱۱- بریاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بابہت گہر ٲانہوہی رھچہ ٲہ کی مندال بۆ باوک ٲہ گہر رھنگی لہ گہل باوکیدا جیاواز بی

سہ لماوہ لہ سہ حیحہ یندا کہ پیاویک پیٲی وتووہ: ژنہ کہم مندالیکی رھشی بووہ - وھک ٲہوہی رھتییکاتہوہ لہ خوٲی بی - پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)

^۱ - بوخاری (۵۳۱۲) و موسلیم (۱۴۹۲) ٲیخراجیان کردووہ.

^۲ - بوخاری (۴۷۴۷) و موسلیم (۱۴۹۲) ٲیخراجیان کردووہ.

^۳ - بوخاری ٲیخراجی کردووہ (۵۳۱۵).

فهرمووی: "وشترت هه‌یه؟" وتی: به‌ئی. فهرمووی: "ره‌نگی وشتره‌که‌ت چۆنه؟" وتی: ره‌نگی سووره. فهرمووی: "خۆله‌میشیی تیدایه؟" وتی: به‌ئی. په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "وهذا لعله أن يكون نزع عرق"، واتا: نه‌کری نه‌م مندا له‌ش بۆ ره‌نگ و سرووشتی ره‌چه‌له‌کی بگه‌ریته‌وه و نه‌و ره‌نگی تیدا هه‌بی.

۱۲- بریاری په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) به‌وه‌ی مندا له‌ به‌ره‌می جیگه‌ و خه‌وتنه‌ و سه‌بارته‌ به‌وه‌ی له‌دوای مردنی باوکی، خراوته‌ سه‌رناوی باوکی له‌سه‌حیه‌یندا سه‌لماوه‌ له‌فهرمووده‌یه‌کی عایشه‌دا (خوای لی رازی بی) نه‌ئی: سه‌عدی کوپی نه‌بو وه‌قاس و عه‌بدی کوپی زه‌مه‌ له‌باره‌ی کوپیک که‌وتنه‌ نا‌کوکییه‌وه، سه‌عد وتی: نه‌ی په‌یامبه‌ری خوا، نه‌مه‌ برازانه‌، کوپی عوتبه‌ی کوپی نه‌بو وه‌قاسه‌ پیی وتووم که‌ کوپیتی، پروانه‌ شیوه‌ی. عه‌بدی کوپی زه‌مه‌ش وتی: نه‌ی په‌یامبه‌ری خوا نه‌مه‌ برازانه‌، کوپی جیگه‌ی باوکه‌، په‌یامبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) ته‌ماشای کرد بینی روون هاوشیوه‌ی عوتبه‌یه، بۆیه‌ فهرمووی: "هُوَ لَكَ يَا عَبْدَ بْنِ زَمْعَةَ، الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ وَاحْتَجَبِي مِنْهُ يَا سُودَةَ"^۱، واتا: به‌شی تۆیه‌ نه‌ی عه‌بدی کوپی زه‌مه‌، مندا له‌ به‌ره‌می جووتبوونی شه‌رعییه‌ و داوینپیسیش شه‌رمه‌زاری بۆ ده‌مینیته‌وه، تۆش نه‌ی سه‌وده‌ له‌به‌رانه‌ری خۆت داپۆشه‌ و حجاب بکه‌. سه‌وده‌ هه‌چ کات نه‌و برایه‌ی نه‌بینیوو.

^۱ - برخاری (۵۲۰هـ) و موسلیم (۱۵۰۰) شیخ‌راجیان کردوه.

^۲ - برخاری (۲۲۱هـ) و موسلیم (۱۴۵۷) شیخ‌راجیان کردوه.

۱۲- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره‌ی نه‌وه‌ی کي مافداره به‌دایه‌نی کردنی مندال

نه‌بو داوود له سووننه‌که‌یدا گټراو په تییه‌وه له فەر مووده‌یه‌کی عه‌مری کورپی شوعه‌یبه‌وه نه‌ویش له باوکیه‌وه نه‌ویش له باپیره‌یه‌وه عه‌بدوالله‌ی کورپی عه‌مری کورپی عاس: ((ثَاغِرُهُ تَيْكَ وَتِي: نه‌ی په یامبه‌ری خوا، نه‌م کورپه‌م له سکی مندا بووه، مه‌مکم شیرپی پی داوه و ژیاندوویه‌تی و کوشی من پاراستوویه‌تی، باوکی ته‌لاقی داوم و نه‌یه‌وی له منی بسینئ، په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەر مووی: "أَنْتِ أَحَقُّ بِهٖ مَا لَمْ تَنْكِحِي" ، واتا: هه‌تا نه‌وکاته‌ی می‌ردت نه‌کردووه‌ته‌وه، تر پیتی مافدارتری.

له به‌رائی کورپی عازبه‌وه نه‌لی: "عه‌لی و جه‌عفر و زه‌ید سه‌باره‌ت به‌کچی حه‌مه‌ که‌وتنه‌ نا‌کوکیه‌وه. عه‌لی وتی: کچی مامه‌و من پیی مافدارترم. جه‌عفر وتی: کچی مامه‌و (پوره‌که‌شی) خوشکی دایکی خیزانمه. زه‌ید وتی: برازانه، به‌لام په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) خستیه لای پوره‌که‌ی (خوشکی دایکی) و فەر مووی: "الْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ" ، واتا: خوشکی دایک له جی دایکه.

خاوه‌نانی سووننه‌ن له نه‌بو هوره‌یره‌وه گټراو یانه‌ته‌وه (ثَاغِرُهُ تَيْكَ هَات وَتِي: نه‌ی په یامبه‌ری خوا، می‌رده‌که‌م ده‌یه‌وی کورپه‌که‌م لی ببات، ناوی پی داوم له بیرپی نه‌بی عه‌نبه و سوودی پی گه‌یاندووم. په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەر مووی: "اسْتَهْمَا عَلَيْهِ" ، واتا: تیروپشکی له سه‌ر بکه‌ن. می‌ردی ژنه‌که وتی: کي له باره‌ی کورپه‌که‌مه‌وه مړو مشتم بکات؟ په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەر مووی: "هَذَا أَبُوكَ وَهَذِهِ أُمُّكَ، وَخُذْ بِبَيْدِ أُيْهِمَا شَيْئًا" ، واتا: نه‌مه باوکه‌ته و نه‌مه ش

^۱ - نه‌بو داوود ټیخراچی کردووه (۳۲۷۶).

^۲ - ټیخراچی ټیخراچی کردووه (۳۶۹۹).

دایکت، کامە یانت دەوی دەستی بگرە. کۆرە که دەستی دایکی گرت و دایکە که کۆرە که ی برد و روشت. ترمیزی ئەلی: فەرموودە یەکی (حسن صحیح) ه^۱.

۱۴- بپیری پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە خەرجیکیشانی هاوسەراندا، خەرجیی ئەندازە نە کردوو، بە ئکو ئەو ی بۆ نەریت گەرانندوو و تەو

لە سەحیحە یندا لە پە یامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) سە لەاو، هیندی کچی عوتبە ی خیزانی ئەبو سوفیان بە پە یامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) ی وتوو: ئەبو سوفیان پیاویکی رەزێلە، ئەو نە دەم پێ نادات بەشی خەرجیی خۆم و کۆرە که م بکات بۆیە ناچارم بە بێ پرسی خۆی پارە ی لێ ببەم، پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "خُذِي مَا يَكْفِيكَ وَوَلَدَكَ بِالْمَعْرُوفِ"^۲، واتا: ئەو نە دە ی لێ ببە بەشت بکات بە پێی نەریت.

لە سووننە نی ئەبو داوود دا هاوو لە فەرموودە یەکی حکیمی کۆری موعارو، ئەویش لە باوکیەو (خوای لێ رازی بی) ئەلی: هاتم بۆلای پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و وتم: چی ئە فەرمووی سە بارەت بە ژنە کانیان؟ ئەویش فەرمووی: «أَطْعِمُوهُنَّ مِمَّا تَأْكُلْنَ، وَاكْسُوهُنَّ مِمَّا تَلْبَسُونَ، وَلَا تَضْرِبُوهُنَّ وَلَا تُقَبِّحُوهُنَّ»^۳، واتا: لەو خواردنە یان پێ بدەن که خۆتان دە یخۆن، لەو بەرگە یان بکەنە بەر که بۆ خۆتان لە بەری دە کەن، لێیان مە دەن و قسە ی نا شیرینیان پێ مە کەن و مە یان بوغزێنن.

ئەم بپیارە لە لایەن پە یامبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم)، رێک و گونجاو بە پەرتووکی خوای گەورە که فەرموویەتی: ﴿وَالْوَلَدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ

^۱ - ئەبو داوود (۲۲۷۷) و ترمیزی (۱۳۵۷) و ئیبن ماجە (۲۳۵۱) و تەسانی (۲۴۹۶) شیخراعیان کردوو.

^۲ - بێر خاری (۵۳۶۴) و موسلیم (۱۷۱۴) شیخراعیان کردوو.

^۳ - ئەبو داوود (۲۱۴۴) و ئیبن ماجە (۱۸۵۰) شیخراعیان کردوو.

كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ﴿البقرة: ٢٣٣﴾، واتا: دایکان شیر بدهن به منداله کانیان دوو سالی ته و او (نهمه) بۆ که سیکه که بیه ویت شیری ته و او بدات له سهر باوکه که یه پۆزی و کالای دایکه که به باشی. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) خه رجیی ئافره تی وه ک خه رجیی خزمه تکاری لی کردووه، له وه دا یه کسان ی کردوون که خه رجییه که ی نه خه ملاندووه، نه وه شی گپړاوه ته وه بۆ نه ریت و فه رموویه تی: «لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ بِالْمَعْرُوفِ»^۱، واتا: کزیله به چاکه و به پیی نه ریت مافی خواردن و بهرگ و پۆشاک ی هیه.

۱۵- نه وه ی له په یامبه ری خوا وه (صلی الله علیه وسلم) گپړدراوه ته وه نه وه ی ئافره ت ده سه لاتی نه وه ی هیه داوای ته لاق بکات نه گهر میړده که ی نه یتوانی خه رجیی بۆ دابین بکات

بوخاری له سه حیحه که یدا گپړاویه تییه وه له فه رمووده یه کی نه بو هوره یره دا (خوای لی رازی بی) نه لی: په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی: "أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ مَا تَرَكَ غَنًى"، واتا: باشترین خیر و سه ده قه یه ک، نه وه یه دوا ی هیشتنه وه ی پیو یستییه کانی خۆت و نه وانه ی خه رجییان له سهر تویه، بیه خشی. به له فریکی تریش هاتووه نه فه رموویت: "مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غَنًى، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ"، واتا: باشترین خیر و سه ده قه یه ک، نه وه یه دوا ی هیشتنه وه ی پیو یستییه کانی خۆت و نه وانه ی خه رجییان له سهر تویه، بیه خشی، دهستی بهر ز و بالا باشتره له دهستی نزم و بی توانا، له خه رجیی نه وه وه ده سته پیبکه که پشت و متمانه ی له سهر تویه. ئافره ت نه لی: یان خواردن پی بده یان ته لاقم بده، کزیله ش نه لی: خوراکم پی بده و به کارم بهینه. کوړ و مندالیش نه لی: خواردنم پی بده، تو

^۱ موسلیم نیخراجی کردووه (۱۶۶۲).

بەككىم دەسپېرى؟ وتيان: ئەي ئەبو ھورەيرە، ئەمەت لەپەيامبەر(ﷺ) ئالە ئالە ئالە
(ﷺ) گۆي لېبۇو؟ وتى: ئە، بەلكو ئەمە ھۆشيارى ئەبو ھورەيرە^۱.

۱۶- بېرىرى رىك و گونجاوى پەيامبەرى خۇا (ﷺ) بەقورئان لەوئى
ئافرەتى سى تەلاقە دراو، خەرجى و شوئىنى نىشتە جىبۇونى بۇ نىيە

لەسەحىدا ھاتوو لەعوبەيدواللەى كۆپى عەبدواللەى كۆپى عوتبەو، كە ئەبو
عەمرى كۆپى خەفسى كۆپى موغىرە لەگەل عەلى كۆپى ئەبو تالىب دەرچوو بۇ
يەمەن، كۆتا تەلاقى نارد بۇ ژنەكەى كە فاتىمەى كچى قەيس بو، يەك تەلاقى
مابوو بۆى نارد، ئەلخارىسى كۆپى ھىشام و عەيىاشى كۆپى ئەبى رەبىعە بېرىرىان
دا ژنەكە خەرجى بۇ ھەيە، بەلام ھەردووكيان بەژنەكەيان وت: سوئند بەخۇا كاتى
خەرجىيت بۇ ھەيە كە سىكېرى، ژنەكە ھات بۇلاى پەيامبەرى خۇا(ﷺ) ئالە ئالە
(ﷺ) و قسەى ھەردووكيانى بۇ باس كرد، پەيامبەر(ﷺ) ئالە ئالە (ﷺ)
فەرموئى: "خەرجىيت بۇ نىيە". داواى مۆلەتى رۆيشتىنى كرد، پەيامبەرى خۇا(ﷺ)
ئالە ئالە (ﷺ) مۆلەتى پى دا، وتى: ئەي پەيامبەرى خۇا(ﷺ) ئالە ئالە (ﷺ)
بېرۇم بۇ كۆي؟ فەرموئى: "بۇ مالى ئىبن ئوم مەكتوم". ئىبن ئوم مەكتوم نابىنابوو،
كە لەوئى خۆى گۆپى، ئىبن ئوم مەكتوم نەيدەبىنى، كە عىددەى تەواو بوو،
پەيامبەرى خۇا(ﷺ) ئالە ئالە (ﷺ) لەئوسامەى كۆپى زەيد مارەى كرد. مەروان،
قەبىسەى كۆپى زونەبى ناردە لای لەبارەى ئەو فەرموودەيە لى پەرسى، ئەوئىش
بۆى باسكرد، مەروان وتى: ئەم فەرموودەيە مان تەنیا لەژنەكەو گۆي لېبۇو، ئىمە
قسەى خەك وەردەگرىن كە كارى پى دەكەن. فاتىمە كە ئەو قسەيەى مەروانى
پىگەيشت وتى: قورئان لەنتوان مەن و ئىوۋەدا بى، خۇاى گەورە فەرموئەتى: ﴿

^۱ - بوخارى ئىخراجى كرئوۋە (۱۴۳۶ ھ ۲۰۱۵ م).

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

﴿ الطلاق: ١ 》， وانا: نهى پيغمبر(صلى الله عليه وسلم) (تق و ثوممه ته كهت) مهر كاتيک ويستان ژنه كانتان ته لاق بدهن با ته لاقيان بدهن له كاتي عيده ياندا(نه و كاتهى له حهيز پاك بوونه ته وه و له گه لياندا دروست نه بوون) وه عيدهى (ژنه كانتان) به ووردى بزميرن وه له خوا بترسن كه په روه ردگارتانه، نه و ژنانه دهرمه كهن له ماله كاني خوځيان(تا عيده يان ته واو ده بيت) نافرته تانيش با دهرنه چن(له ماله كانيان) مه گهر كاريكى خراپى ناشكرا بكه ن وه نه وانه سنووره كاني خودان، مه ركه سيك له سنووره كاني خوا دهر بچيت نه وه بيگومان سته مى له خوى كردووه، تو چووزاني له وانه يه خوا پيشى بهيښت دواى نه وه كارو بارودوخيكى تر(و ژن و پياوه كه بكه ونه وه يه كتر و ناشتيان ببيت ته وه).

فاتيمه وتى: نه مه بو پياويكه بتوانى ژنه كهى بگيرپيته وه، له دواى نه مه نه كړى چى رووبدات؟ ئيوه چوون نه لئين: نافرته تى سكپر نه بى خه رجى بو نيه، له سهر چى شتيك حسابى بو ده كهن؟!^١

نه سائى له سووننه كه يدا نه م فرموده يه به شيواز و له فز گه ليكى جياواز گيړاوه ته وه، هه نديكيان ئيسنادى سه حيح و بى تانه ن، په يامبه رى خوا(صلى الله عليه وسلم) پييفه رموو: «إِنَّمَا النِّفَقَةُ وَالسُّكْنَى لِلْمَرْأَةِ إِذَا كَانَ لِرِزْقِهَا عَلَيْهَا الرَّجْعَةُ»، وانا: نافرته تى خه رجى و شويى مانه وهى بو هه يه كه ميړده كهى بتوانى بيگيرپيته وه.

^١ - موسليم شيخ راجى كړنووه (١٨٠).

۱۷- باسی رێك و گونجاوی ئەو بێریارە بەقورئان

خوای گەورە ئەفەرموویت: ﴿لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾ (۱) فَإِذَا بَلَغَ أَجَلُهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِّنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ كُم يُوعِظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (۲) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَلِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (۳) ﴿الطلاق: ۱-۳﴾، واتا: تۆ چوو زانی لەوانەیە خوا پێشی بهیئیت دواي ئەوێ کارو بارودۆخیکی تر (و ژن و پیاوێکە بکەوێتە یەکتر و ناستیان ببێتەوێ). ئەمجا کە گەشتنە کاتی خۆیان (پاش تەلاقی، یان دوو تەلاق) ئەوسا یان بیانەیتنەوێ بۆ لای خۆتان بەشیوەیەکی چاک یان لێیان جیا ببێتەوێ بەباشی وێ دوو شاهیدی دادپەرور بگرن لەخۆتان کە لەبەر خوا ئەو شاهیدیە بدەن، ئەوانە (باسکران پەندیکن) کە ئامۆزگاری ئەوانە پێ دەکری کە باوەریان هەبێت بە خوا و پۆزی دواي وێ هەرکە سێک خواناس بێت، خوا دەرووی لێ دەکاتەوێ. وێ رزق و پۆزی دەدات لەلایەکەوێ بەخەیاڵیدا نەهاتوێ و بیری لێ نەکردووەتەوێ وێ هەرکە سێک پشت بەخوا ببەستێت ئەوێ خوای بەسە، بەراستی خوا کار و فەرمانەکانی خۆی بە ئەنجام دەگەیەنێت، بێگومان خوا بۆ هەموو شتێ ئەندازەیەکی دیاریکراوی داناهێ. ئەمە بەلگە دەدات لەسەر ئەوێ جائیزە لەسەر دەرکردنی ئافرهتێک کە لەدواي تەلاق، مێردەکە ی نەتوانی لای خۆی گلی بداتەوێ.

۱۸- باسکردنی بریاری گونجاوی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به قورئان،
له وهی پیویسته خه رجیی که سوکار بکیشریت

نه سائی له تاریق نه لمو حاربیه وه گنډاویه تییه وه نه‌لی: هاتمه مه‌دینه، په یامبه‌ری
خوا (صلی الله علیه وسلم) له سه‌ر مینبه‌ر راوه ستابوو نه‌یفه رموو: «يَا أَيُّهَا الْمَوْحِدُ الْعَلِيَّ،
وَأَبْدًا بِمَنْ تَعُولُ: أُمُّكَ وَأَبَاكَ، وَأَخُتُكَ وَأَخَاكَ، ثُمَّ أَدْنَاكَ فَأَدْنَاكَ»، واتا: ده‌ستی بالا و
به‌خه‌ره باشته‌ره له ده‌ستی نزم، له وه وه ده‌ستپیکه که پشت به تو ده‌به‌ستن
بیانژینی، دایک و باوکت، خوشک و برات، پاشان نزمتر و نزمتر.

له سه‌حیه‌یندا هاتوو له نه‌بو هوره‌یره وه (خوای لی رازی بی) نه‌لی: پیاوړیک هات
بۆلای په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتی: نه‌ی په یامبه‌ری خوا، چی
که سیک له پیشته‌ره جوان مامه‌له‌ی له‌گه‌ل بکه‌م؟ فه‌رمووی: "دایکت". وتی: پاش
کی؟ فه‌رمووی: "دایکت". وتی: پاشان کی؟ فه‌رمووی: "دایکت". وتی: پاشان کی؟
فه‌رمووی: پاشان باوکت، پاشان نه‌وه‌ی خوارتر له خزمایه‌تیت، پاشان نه‌وه‌ی
خوارتر^۱.

په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌هیندی فه‌رموو: "خُذِي مَا يَكْفِيكَ وَوَلَدَكَ
بِالْمَعْرُوفِ"^۲، واتا: نه‌وه‌نده‌ی لی بیه به‌شت بکات به‌پیی نه‌ریت.

له‌سووننه‌ی نه‌بو داووددا هاتوو له فه‌رمووده‌یه‌کی عمری کوپی شوعه‌یه‌وه نه‌ویش
له‌باوکی نه‌ویش له‌باپیره‌یه‌وه نه‌ویش له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم)
فه‌رموویه‌تی: «إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ، وَإِنْ أَوْلَادَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ فَكُلُوهُ

^۱- نه‌سائی ئیخراجی کرپوه (۲۵۳۲).

^۲- بوخاری (۵۹۷۱) و موسلیم (۲۵۴۸) ئیخراجیان کرپوه.

^۳- بوخاری (۵۳۶۴) و موسلیم (۱۷۱۴) ئیخراجیان کرپوه.

مَنْيَا،^۱ واتا: پاكىتىن و خۇشتىن خوار دىك بېخۇن، ئەۋدە بەرى رەنج و مەندۈۋىتىي خۇتان بى، بەرمە مى مەدالە كانىشتان لە بەرمە مى خۇتان، تۇشى گىانى بكن.

مەموو ئەوانە رافەى فەرمايشتى خۋاى گەۋدە كە فەرموۋىتى: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ﴾ النساء: ۳۶، واتا: بەس خوا بپەرستن، ۋە ھېچ شتىك مەكن بە ھاۋىبەشى مەروەھا لە گەل دايك و باوكتاندا چاك بن ۋە لە گەل خزم و نزىكان و مەتيوان.

مەروەھا فەرمايشتى: ﴿وَأَتِذَا الْقُرْآنَ حَقُّهُ﴾ الإسراء: ۲۶، واتا: مانى خزمانت بدە. خۋاى گەۋرە لە دۋاى دايك و باوك، باسى مانى كە سوكارى كردۋود مەروەك پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ۋەك يەكى لىكروون.

۱۹- باسكردنى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەۋدى ئەرنىگەى شىرپىندانەۋد ھەرام دەبى و ئەۋدى ھەرام نابى، باسكردنى ئەندازدى ئەۋ شىردى كە سەكە دەكاته خوشك و برا، بىريارى شىرپىدانى گەۋرە، ئايە ئەۋد كاريگەرىي ھەيە يان ئە؟

لە سەھىحەيندا سەلماۋە لە فەرموۋدەيەكى عانىشەدا (خۋاى لى رازىي بى) بەۋدى پەيامبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموۋىتى: «إِنَّ الرُّضَاعَةَ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ»، واتا: خوشك و برايەتتى دايك و باۋكى چى شتىك ھەرام دەكات، شىرپىدانىش ئاۋە ھايە^۲.

بەۋە ئىبن عەباس ۋە لامى پياۋىكى داۋەتەۋە كە دوو جاريەيەى مەبوۋە، يەكىيان شىرى بەكچىك داۋە و ئەۋى تىرىش شىرى بەكۋىك داۋە، ئايە ھەلالە ئەۋ كۋرە، ئەۋ كچە مارە بكات؟ ئىبن عەباس ۋە لامى دەداتەۋە: بەلى، چونكە شىرپىدەر يەك كەس نىيە^۳.

^۱ ئەبو داۋود (۳۵۳۰) و ئىبن ماجە (۲۲۹۲)، تەخمىنەن ۳۶۱۰-۳۶۱۲ (۶۶۷۸) لە فەزەكەش مى ئەۋە.

^۲ بوخارى (۵۰۹۹) و موسلىم (۱۴۴۴) ئىخراجيان كىروۋە.

^۳ تەرمىزى ئىخراجى كىروۋە (۱۱۴۹).

له سه حیجی موسلیمدا سه لماوه له عائیشه وه (خوای لی رازی بی) له په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم): «لَا تُحَرِّمُ الْمَصَّةَ وَالْمَصَّتَانِ»^۱، واتا: یه ک مژو دوو مژ، حه رامی ناکات.

هه روه ها له سه حیجی موسلیمدا سه لماوه: له عائیشه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: خوای گه وره سه رها له قورئاندا: ده شیرپیډانی روونی به حه رام دابه زاند، پاشان هه لیوه شانده وه بۆ پینج جاری زانراو، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کوچی دواپی کرد و له قورئاندا نه وه ده خویندرا^۲.

له سه حیجی ترمیزییدا سه لماوه له فهرمووده یه کی نوم سه له مه وه (خوای لی رازی بی) که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی: «لَا يُحَرِّمُ مِنَ الرُّضَاعَةِ إِلَّا مَا فَتَّقَ الْأُمْعَاءَ فِي الثَّدْيِ، وَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ»^۳، واتا: حه رام نابیت به شیرپیډان مه گهر نه وه ی منداله که له مه مکی ئافره ته که وه تیر بی و نه وه ش له پیش له شیربرینه وه بی^۴. ترمیزی نه لی: فهرمووده یه کی سه حیجه^۵.

له سه حیجی موسلیمدا سه لماوه له فهرمووده یه کی عائیشه وه (خوای لی رازی بی) نه لی: "سه هله ی کچی سوهیل هات بۆلای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتی: نه ی په یامبه ری خوا به هوی نه بو حوزه یفه وه سالم ده بینم دیته مال، چونکه هاو به شیتتی، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "أَرْضِعِيهِ تَحْرُمِي عَلَيْهِ"^۶، واتا: شیر ی پی بده بۆی حه رام ده بی.

^۱- موسلیم نیخراجی کردوه (۱۴۵۰).

^۲- موسلیم نیخراجی کردوه (۱۴۵۲).

^۳- ترمیزی نیخراجی کردوه (۱۱۵۲).

^۴- موسلیم نیخراجی کردوه (۱۴۵۲).

عائىشە (خۇاى لى رازى بى) فرمانى بەكچە برازا و خوشكەزاكانى دەدا شىر بدەنە ئەوانەى عائىشە (خۇاى لى رازى بى) ھەزى دەکرد بيانىنى، ئەگەر گەرە بن پىنچ جار شىرى پى بدەن، دواى ئەو ئەو كەسە عائىشەى بىنايە.
ئوم سەلەمە و تەواۋى خىزانەكانى پەيامبەرى خۇا (صلى الله عليه وسلم) رازى نەدە بوون يەكك بىتەلايان لەنىو بىشكەدا شىريان پى نەدابوۋايە، بەعائىشەيان وت: سويند بەخۇا نازانين، رەنگە ئەو تەكە مۇلەتتىكى پەيامبەرى خۇا بوۋى (صلى الله عليه وسلم) بۇ سالم نەك خەلكى تر^۱.

۲۰- باسى برپارى پەيامبەرى خۇا (صلى الله عليه وسلم) سەبارەت بەعیددە خۇاى گەرە لەقورتاندا روون و تۆكەمە و تەواۋ روونىکردوۋەتەو، چوار جۆرى باسکردوۋە كە ئەمانەن:

جۆرى يەكەم: عیددەى ئافرەتى سىپرى تەلاقدراۋ بەدانانى سىپرىيەكە: تەلاقى سى بەسى بى يان رىجە، يان مىردەكەى مردى، پەرۋەردگار فەرموۋىتە: ﴿وَأُولَئِكَ الْأَحْمَالُ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ الطلاق: ۴، واتا: ژنانى سى پر (دوگيان) عیددەيان ئەو كاتە يە كە سىكەكەيان دابنىن.

كۆپاى ھاۋەلان بەو بەلگەيان ھىناۋەتەو، ئافرەتتىك سىپرى بى و مىردەكەى بىرئىت، بەدانانى كۆرپەكەى، عیددەى تەواۋ دەبى، ئەگەر كۆرپەكەى دابنىت و مىردەكەى لەسەر تەختى مردوۋ شۆر دانراپى، عیددەى تەواۋ بوۋە ھەرۋەك پەيامبەرى خۇا (صلى الله عليه وسلم) فەتۋاى ئەوۋى بۇ سوبەيەى ئەسلەمىي داۋە^۲.

^۱ - ئەبو داۋود ئىخراجى كرىۋە (۲۰۶۱).

^۲ - بوخارى (۵۳۲۰) و موسلىم (۱۴۸۴) ئىخراجىيان كرىۋە.

جۆرى دووهم: عیددهی ته لاقدر اوڤك كه له سووړی مانگانه دایه، سى پاكبوونه وه په له سووړی مانگانه هه روهك خوى گوره نه فهرموویت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَرْبِضْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ البقرة: ۲۲۸، واتا: ژنه ته لاقدر اووه كان دان به خویاندا ده گرن تا ماوهی سى حهیز.

جۆرى سییه م: عیددهی ئافره تی كه سووړی مانگانه ی نییه، نه وه دوو جۆره: ته مه ن مندا ل كه هیشتا وه سووړی مانگانه نه كه وتروه، به ته مه نيك كه گه یشتووه ته ته مه نی بى ئومیدى، خوى گوره به م فهرمايشته ی، نه وه دوو جۆره ی روونكردووه ته وه: ﴿وَالَّتِي يَلِيسَنَّ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ أَرْبَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ يَحِضْ﴾ الطلاق: ۴، واتا: نه وانه ی كه بى هیوا ده بن له كه وتنه حهیزه وه له ژنانتان نه گهر (ده رباره ی زانینی عیدده یان) دوو دل بوون نه وا عیده یان سى مانگه وه (هه روا) نه وانه ش كه (له بهر مندا لى) هیشتا حهیزیان پییدا نه هاتووه. جۆرى چواره م: نه وه ی میړده كه ی مردووه، خوى گوره به م فهرمايشته ی، عیدده ی نه وه ئافره ته ی دیاریی كردووه: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَرْبِضْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ البقرة: ۲۳۴، واتا: نه و پیاوانه ی كه ده مرن له ئیوه و هاوسه ران جى ده هیلن هاوسه ره كانیان ده بیت چاوه پوانی بكن چوار مانگ و ده شه و.

نه مه ئافره تی مندا ل و گه وره ش نه گریته وه، نه وه ی میړده كه ی چووبیته لایه وه یان نه چووبیته لایه وه، ئافره تی سکیپ ناگریته وه.

۲۱- برپاری په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به ته واوکردنی عیدده ی نافرته ی میړد مردوو له و مالّهی که میړده که ی تیادا مردوو و نه و تیایدا بووه، نه مهش پیچه وانه ی برپاری نییه له باره ی دمرکردنی نافرته ی برپار له سهر دراو و چوڼی ویست عیدده بگیریّت

له سووننه ندا هاتوو له زهینه بی کچی که عبی کړی عوجره وه نه ویش له نه لفریعه ی کچی مالیکی خوشکی نه بو سه عیدی خورییه وه، که هاتوو بولای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و پرسپاری لی کردوو بگه پیتته وه لای که سوکاری له نه وه ی خورده، چونکه پیاوه که ی به دوا ی کومه لی کویله یدا دهرچوه، که بیان گه یشتوو کوشتوویانه. نه لی داوام له په یامبه ری خوا کرد (صلی الله علیه وسلم) تاوه کو بگه ریمه وه لای که سوکارم، چونکه له و مالّهی منی تیا به جیّه یشت هیچ خه رچی و شتیکی بۆ به جینه هیشتبووم. په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی "به لی". منیش دهرچووم هیشتا له نیو مزگه وتدا بووم بانگیکردم یان فرمانی به که سیکی تر کرد بانگیکردم، فهرمووی: "چیت وت؟". منیش باسه که م بۆ دووباره کردوو و چی به سهر میړده که مدا هاتوو. فهرمووی: "امکّنی فی بیتک حتّی یبلّغ الکتابُ أجله"، واتا: له مالّی خوتدا بمیته ره وه تاوه کو عیدده ت ته واو ده بیت. نه لی: چوار مانگ و ده روژ مامه وه. نه لی: عوسمان هاتبووه خوازیبنیم، ناردی به شوینمدا و بۆ نه وه پرسی پیکردم، منیش رازیبوونم دا و نه ویش برپاری له سهر دا^۱.

^۱ - نه بو داوود (۲۳۰۰) و ترمیزی (۱۲۰۴) شیخراجیان کردوو.

۲۲- باسکردنى بىر يارى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارى پرسەگىرىي

ئافرەتى عیددەبار، نەریکردن و سەلماندن

لەسەحیحەیندا سەلماو لەزەینەبى كچى ئەبو سەلەمەو كە چوو تە لای ئوم
حەبیبەى خیزانى پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) كاتىك ئەبو سوفیانى باوكى
كۆچى دوايى كردبوو، ئوم حەبیبە (خوای لى رازى بى) داواي بۆنى زەردى خەلقى
كرد، جارىەك پى چەورى كرد پاشان وتى: سۆيىد بەخوا پتووستم بە بۆن و ئەم
شتانە نىيە، تەنیا ئەو یە گویم لە پەيامبەرى خوا بوو (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەر
مىنبەر ئەیفەرموو: «لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ تَحِدُّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ
إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا»، وانا: ئافرەتى باوەرى بەخوا و رۆژى دوايى هەبى،
بۆى حەلال نىيە زیاتر لە سى رۆژ پرسە بگىرى، تەنیا بۆ ھاوسەرەكەى نەبى كە چوار
مانگ و دە رۆژ پرسەى بۆ دەگىرى.

زەینەب ئەلى: پاشان رۆشتە لای زەینەبى كچى جەحش كاتىك براكانى مردبوو،
داواي بۆنى كرد، بەخۆیدا هینا و پاشان وتى: سۆيىد بەخوا پتووستم بە بۆن و ئەم
شتانە نىيە، تەنیا ئەو یە گویم لە پەيامبەرى خوا بوو (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەر
مىنبەر ئەیفەرموو: «لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ تَحِدُّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ
إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا»، وانا: ئافرەتى باوەرى بەخوا و رۆژى دوايى هەبى،
بۆى حەلال نىيە زیاتر لە سى رۆژ پرسە بگىرى، تەنیا بۆ ھاوسەرەكەى نەبى كە چوار
مانگ و دە رۆژ پرسەى بۆ دەگىرى.

زەینەب وتى: گویم لە ئوم سەلەمەى دایكم بروم (خوای لى رازى بى) ئەبووت: ئافرەتىك
هات بۆلای پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و وتى: ئەى پەيامبەرى خوا، كچەكەم،
مێردەكەى مردووە، چاوى بە ئىش ھاتوو، ئەتوانى كلى لى بدات؟ فەرموى "ئە" دوو جار يان

١- بوخارى (۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲) و موسلىم (۱۴۸۶، ۱۴۸۷) شىخراحيان كرىو

سێ جار ئەوەی پرسى و پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) ئەیفەرموو^١ "هەرمووی: "إِنَّمَا هِيَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ، وَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تَرْمِي بِالْبَعْرَةِ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ"، واتا: چوار مانگ و دە رۆژە، لەسەردەمی جاهیلییدا سالتیک بوو.

زەینەب ئەلی: لەکۆندا ئافەرەت ئەگەر میتردی بمردبایە، ئەچوو و ژوورتیکی بچووکەو و بەرگیکی خراپ و شپەتی لەبەر دەکرد و بۆن و هیچ شتیکی لەخۆی نەدەدا و نینۆکی نەدەکرد و ئاو بەر جەستەى نەدەکەوت تاوەکو سالتیک تێدەپەری، پاشان گویدریژتیک یان مەڕی یان بالەندەیهک دەهینرا و خۆی پێدا مەسح دەکرد و ئەو گیانلەبەرە دەمرد، پاشان ئافەرەتەکە بەناشیرینترین و قیزەونترین و بۆگەنترین شیوە دەردەچوو لەو ژووەرە، دەشۆردرا.

لەسەحیحەیندا ھاتوو لەئوم عەتییەو(خوای لی رازی بی) کە پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "لَا تُحِدُ الْمَرْأَةُ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا، وَلَا تَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا إِلَّا ثَوْبَ عَصِيٍّ، وَلَا تَكْتَحِلُ، وَلَا تَمَسُّ طَبِيبًا إِلَّا إِذَا طَهَّرَتْ نُبْدَةً مِنْ قُسْطٍ، أَوْ أَظْفَارًا"، واتا: هیچ ئافەرەتیک زیاتر لەسێ رۆژ پرسە ناگیڕیت، جگە لەژنی مردوووەکە چوار مانگ و دە رۆژ لەپرسەدایە، هیچ بەرگیکیکی رەنگاو رەنگ لەبەر ناکات و کل نادات و هیچ بۆنیک لەخۆی نادات، جگە لەوەی کاتی پاکدەبیتهو کەمی قوست یان بخورد بەکار دەهینێ.

لەسووننەنی ئەبو داوود ھاتوو لەئوم سەلەمەى خیزانی پەيامبەری خواو(صلی اللہ علیہ وسلم) کە پەيامبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: «الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا لَا تَلْبَسُ الْمُعَصْفَرُ مِنَ الثِّيَابِ، وَلَا الْمُمَشَّقَةُ، وَلَا الْحُلِيُّ، وَلَا تَكْتَحِلُ، وَلَا تَخْتَضِبُ»، واتا: ئەوەی میتردی مردبێ، بەرگی رەنگاو رەنگ و سوور و خشل لەبەر ناکات، کل نادات و خەنەش ناکات.

^١ -بوخاری(٣١٣) و موسلیم(٩٢٨) ئیخراجیان کردوو.

^٢ -ئەبو داوود(٢٣-٤) و ئەسائی(٣٥٣٥) ئیخراجیان کردوو.

۲۳- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له باره‌ی (استبراء) وه

له سه‌حیحی موسلیمدا سه‌لماوه له‌فهرموده‌یه‌کی نه‌بو سه‌عیدی خودرییه‌وه (خوای لی رازی بی) که په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له پوځی حونه‌یندا سوپا‌یه‌کی نارد بۆ نه‌وتاس و شه‌ری بی‌یاوه‌رانیان کرد و به‌سه‌ریاندا سه‌رکه‌وتن، کومه‌لی سه‌بایایان ده‌ستخست، که سانی‌ک له‌هاوه‌لانی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) وه‌ک نه‌وه‌ی هه‌ستیان به‌ثیجراحی و شهرم کرد له‌وه‌ی ئافره‌تانی هاوېش په‌یدا‌کر له‌بر می‌رده هاوېش په‌یدا‌کره‌کانیان ده‌بوورانه‌وه، بۆیه خوای گوره‌ نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ النساء: ۲۴، واتا: نه‌گه‌ر عیده‌یان ته‌واو بوو، بۆ ئیوه‌ حه‌لال ده‌بن^۱.

هه‌ر له‌سه‌حیحی موسلیمدا هاتووه: له‌فهرموده‌یه‌کی نه‌بو ده‌ردانه‌وه (خوای لی رازی بی) که په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌لای ئافره‌تیکی سکپ‌دا تیپ‌ر بوو له‌به‌رده‌م چوونه ژوره‌وه‌ی خیره‌تی‌کدا، فهرمووی: "لَعَلَّه يُرِيدُ أَنْ يُلِمَّ بِهَا"، واتا: وه‌ک دیاره نه‌یه‌وی له‌گه‌لی جوت بی. وتیان: به‌لی. په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: "لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَلْعَنَهُ لَعْنًا يَدْخُلُ مَعَهُ قَبْرُهُ، كَيْفَ يُورَثُهُ، وَهُوَ لَا يَحِلُّ لَهٗ؟ كَيْفَ يَسْتَحْدِمُهُ وَهُوَ لَا يَحِلُّ لَهٗ؟"، واتا: پی‌دا‌گربووم له‌وه‌ی نه‌فره‌تی لی بکه‌م، نه‌فره‌تی‌ک له‌گه‌لیدا بیخه‌مه گوره‌که‌یه‌وه، چۆن ده‌بیته‌ خاوه‌ن نه‌و من‌داله‌ی ناو سکی نه‌و ئافره‌ته‌ که هی نه‌و نییه، چۆن به‌کاریده‌هینی له‌کاتی‌کدا بۆ نه‌و حه‌لال نییه؟

له‌موسنه‌د و سووننه‌نی نه‌بو داووددا هاتووه له‌فهرموده‌یه‌کی نه‌بو سه‌عیدی خودرییه‌وه (خوای لی رازی بی)، به‌وه‌ی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)

^۱ - موسلیم ثیجراحی گربووه (۱۴۵۶).

^۲ - موسلیم ثیجراحی گربووه (۱۴۴۱).

له باره ي سه بيايکاني نه وتاسه وه فه رموي: «لَا تُوطَأُ حَامِلٌ حَتَّى تَضَعَ، وَلَا غَيْرُ حَامِلٍ حَتَّى تَحِيضَ حَيْضَةً وَاحِدَةً»^۱، واتا: نافرته تي سکپريان له گه ليدا جوت بوون نه نجام نادرې تاوه کو منداله که ي نه يه ته دونيا وه، نه وه شي سکپر نييه ده بي يه ک سووپي مانگانه ي به سهر دا بي.

^۱ - نه حمه د ۱۷/۲۳۶ (۱۱۲۲۸) و نه يو د لوړد (۲۱۵۷) شيخراجيان کړيو.

چوارہم: بەشی کرین و فروشتن

برپارہ کانی پە یامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارە ی کرین و فروشتن

۱- برپاری پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارە ی کرین و فروشتنی حەرام لەسە حیحە یندا سە لماوە لە فەرموودە یەکی جابری کوری عەبدواللەو (خوای گەورە لەخۆی و باوکی رازی بی) کە گوئی لە پە یامبەری خوا بوو (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: "إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ، وَالْمَيْتَةِ، وَالْخَنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ"، واتا: خوا و پە یامبەرە کەسێ حەرامیان کردووە فروشتنی عەرەق و مردارەو بوو و بەراز و بت، وترا: ئەو پە یامبەری خوا ئەو چەوری مردارەو بوو چۆنە کە کەشتیی پێ چەور و ساف دەکری و پێستە ی پێ چەور دەکری و خەلکی بۆ چا بە کاریدە مین؟ فەرمووی: "نە، ئەو حەرامە" پاشان فەرمووی: "قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ"، واتا: خوای گەورە جوله کە بکوژی، کە خوای گەورە چەوری و بەزی مردارەو بوو لیان حەرام کرد، جوانیان کردو پاشان فروشتیان و نرخە کە یان وەرگرت.^۱

ئەو وشانە ی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، حەرامبوونی سی شتی لەخۆ گرتووە: کۆمەلێ خواردنەو کە عەقل دەشیوینن، کۆمەلێ خواردن کە سرووشتی مڕۆ دەشیوینن و خۆراکیکی پێس بەجەستە دەدەن، کۆمەلێ یارمەتیدەر کە نایینی مڕۆ تیکدەدەن و بۆ نازاوە و هاوبەش پەیداکردن، بانگەشە دەکەن.

^۱ - بوخاری (۲۲۳۶) و موسلیم (۱۵۸۱) ئیخراعیان کردووە.

۲- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی نرخى سه‌گ و پشيله له‌سه‌حیحی هاتوو له‌ئەبى مه‌سعوده‌وه، په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌هی کردوو له‌نرخى سه‌گ و ماره‌یی داوینپیس و پاره‌ی سیحر و جادووبازی^۱. له‌سه‌حیحی موسلیما هاتوو له‌ئەبو ئەلزوبه‌یره‌وه ئه‌لّی: پرسیارم له‌جابر کرد له‌باره‌ی نرخى سه‌گ و پشيله و هاوشیوه‌کانیه‌وه وتی: په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) قه‌ده‌غە‌ی کرد^۲.

له‌سه‌حیحی موسلیما هاتوو له‌فه‌رمووده‌یه‌کی رافیعى کورې خدیج ئەویش له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: «شَرُّ الْكَسْبِ مَهْرُ الْبَغْيِ، وَكَمَنْ الْكَلْبِ، وَكَسْبُ الْحَجَّامِ»^۳، واتا: خراپترین ده‌سکه‌وتیک بریتییه له‌کرئ و ماره‌یی به‌دیره‌وشتی، نرخى سه‌گ و ده‌سکه‌وتنی که‌له‌شاخگر.

۳- برپاری په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌وه‌رگرتنی کرئى په‌پینی ئاژه‌لئ نیر

له‌سه‌حیحی بوخاریدا هاتوو له‌ئەبن عومه‌ره‌وه، به‌وه‌ی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌هی کردوو له‌وه‌رگرتنی کرئى په‌پینی ئاژه‌لئ نیر^۴. له‌سه‌حیحی موسلیمیشدا هاتوو له‌جابه‌ره‌وه، به‌وه‌ی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌هی کردوو له‌وه‌رگرتنی کرئى په‌پینی ئاژه‌لئ نیر^۵.

^۱ - بوخاری (۲۳۳۷) و موسلیم (۱۵۶۷) ئیخرلجیان کړنوو.

^۲ - موسلیم ئیخرلجی کړنوو (۱۵۶۹).

^۳ - موسلیم ئیخرلجی کړنوو (۱۵۶۸).

^۴ - بوخاری ئیخرلجی کړنوو (۲۳۸۱).

^۵ - موسلیم ئیخرلجی کړنوو (۱۵۶۵).

لەسەحيحەيندا ھاتووہ لەئەبو سەعیدەرە ئەلئى: پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) نەھى لیکردین لەدوو جۆر فرۆشتن و دەست لێدان: نەھى لیکردین لە(الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ). الْمُلَامَسَةُ واتا: پیاویک بەشەو یان بەرۆژ دەست لەقوماشئ یان بەرگیك دەدات و سەیری ئەم دیوو و ئەودیوی ناکات.

(الْمُنَابَذَةُ) ش: ئەوہیە پیاویک بەرگی خۆی بۆ بەرانبەر ھەڵدەدات، بەرانبەری بەرگەکەى خۆی بۆ ھەڵدەدات بئى ئەوہى تەماشای بکەن و رازیکردنى یەکتر بەدەستبھێنن^۱.

فرۆشتن بەھەڵدانى وردە بەرد لیکدراوہتەوہ بەوہى یەکیك بلى: وردە بەردى ھەلبەدە، بەردەکە کەوتە سەر ھەر بەرگیك، ئەوہ بەدرھەمیک دەبێتە مالى تۆ.

ھەرۆھا لیکدراوہتەوہ بەوہى: وردە بەردىك ھەڵدەدات، ھەتاوہکو کوئ گەشت، ئەوہندە لەو زەویيەى پى دەفرۆشیت.

لیكدراوہتەوہ بەوہى، چنگى وردە بەرد ھەڵدەگریت و ئەلئى: بەئەندازەى ئەو وردە بەردانەى لەدەستمدایە، کرینم بۆ ھەیە.

یان شتیکی پى دەفرۆشئ و چنگى وردە بەرد ھەڵدەگریت و ئەلئى: بەئەندازەى ھەر وردە بەردىك درھەمیکم دەوئ.

لیكدراوہتەوہ بەوہى، یەکیکیان چنگە بەردىك ھەڵدەگریت و ئەلئى: ھەركاتى چەوہکە کەوت، کرین و فرۆشتنەکە پێویست بوو.

لیكدراوہتەوہ بەوہى، دوو کەس مامەلە دەکەن، یەکیکیان ئەلئى: کە وردە بەردەکانم فری دایە لای تۆ، کرین و فرۆشتنەکە دەکەین.

لیكدراوہتەوہ بەوہى، رى بەرپانە مەر دەگرن و یەکیك وردە بەردىك ھەڵدەگریت و ئەلئى: بەر ھەر مەرپىك کەوت، ئەوہ بۆ تۆ بەفلانە نرخ.

ھەموو ئەو شیوازانە فاسیدن، چونکە ئەوہ لەخۆ دەگرن بەناپەرە سەرۆتەى یەکی دەخوریت، کاریکی مەترسیدارى شیوہى قومارە.

^۱ - موسایم ئیفرامی کربوودە (۱۵۱۲).

پيړست

- ۳ نامه د/أحمد
- ۵ پيشه کی وهرگیر
- ۷ ناساندنی مه وسوعه د موحه ممد (صلی الله علیه وسلم)
- ۹ له گوئزاري هيدايه ت وړنيشانده رايه تي په يامبه رايه تييدا
- ۱۰ ناساندنی ئين قه ييمي نه لجه وزيبه (کوچکردووی ۷۵۱) ی کوچی (به ره حمت بی)
- ناساندنیکی کتییی (زاد المعاد في هدي خير العباد) ی ئين نه لقه ييم
- ۱۲ (کوچکردووی ۷۵۱) ی کوچی
- ۱۶ پيشه کی دانه ر
- ۲۰ به شی یه که م : شه مائیل (سيفه ت و رهوش ت) ی په يامبه ر (صلی الله علیه وسلم)
۱. به شيك له بواړی ره چه له كيدا (صلی الله علیه وسلم) ۲۰
  ۲. نه و دايكانه ی که شیريان پی داره ۲۳
  ۳. دايه نه کانی په يامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ۲۴
  ۴. به په يامبه ر ناردن و يه که مين دابه زانديك بوی ۲۴
  ۵. پله و ريزبه نديی بانگه واز ۲۵
  ۶. ناوه کانی په يامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ۲۸
  ۷. مندا له کانی په يامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ۲۹
  ۸. باسی مام و پووره کانی (خوشکه کانی باوکی) ۲۹

۹. هاوسه رانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۲۹
۱۰. جاریه کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۳۲
۱۱. مه والی و نه وانه ی به رده ستی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۳۳
۱۲. خزمه تکاره کانی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۳۳
۱۳. نووسه رانی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۳۳
۱۴. نووسراوه کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) بۆ موسلمانان له باره ی ۳۴
- شهریه ته وه ۳۴
۱۵. نیردراو و نامه کانی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) بۆ پادشایان ۳۴
۱۶. بانگیبیزانی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۳۶
۱۷. نه میره کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۳۶
۱۸. پاسه وانه کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۳۷
۱۹. نه وانه ی له به رده میدا له گه ردنیان ددها ۳۸
۲۰. نه وانه ی سه رپه رشتی خه رچی و مؤر و نه عل و سیواک و بانگدانیان بۆ ده کرد ۳۸
۲۱. شاعیر و وتاریبیزانی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۳۸
۲۲. وشتره وانه کانی که له سه فهدا جله وی وشتره که یان بۆ ده گرت و وشتریان بۆ به ریډه خست. ۳۹
۲۳. غه زا و شاند و سریه کانی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۳۹
۲۴. چه ک و ناو ماله که ی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۴۰
۲۵. باسی ولاخه کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۴۲
۲۶. باسی به رگ و پوښاکی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) ۴۴
۲۷. ره وشتی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له خواردندا ۴۷
۲۸. ریتمایی و ره وشتی له هاوسه رگیرکردن و مامه له ی له گه ل خیزانه کانیدا ۴۸

- ۲۹- سه ربورده و ره وشتی له خو و به ناگاهاته ودها ۵۰
- ۳۰- ره وشتی له سواربووندا ۵۲
- ۳۱- کوی ره وشته کانی تر ۵۲
- ۳۲- ره وشتی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له مامه له کانیدا ۵۶
- ۳۳- ره وشت و ناکاری په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له رویشتنی به تهنیا و له گه ل ۵۷
- هاوه لانیدا ۵۷
- ۳۴- ره وشتی دانیشتن و پالډانه وهی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ۵۷
- ۳۵- ره وشتی له سه رئاوکردندا ۵۸
- ۳۶- ره وشت و ناکاری له فیره تدا ۵۸
- ۳۷- ره وشتی له کورتکردنه وهی سمیل ۵۹
- ۳۸- ره وشتی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له قسه کردن و بیده نگی و پیکه نین و ۶۰
- گریانی ۶۰
- ۳۹- ره وشت و نمونه ی وتاره کانی ۶۱
- به شی دووهم: کوهمه له به شیک له بابته ره وشت و رینماییه کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له په رسته کانددا ۶۴

یه که هم: ته هارته

- ۱- رینیشاندیری په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له ده ستونوژ شوردندا ۶۴
- ۲- رینیشاندیری په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له مه سخی سه ر خوف ۶۷
- ۳- رینیشاندیری په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له ته یه موم کردندا ۶۷

دوہم: بہشی نوٹ

- ۱- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ نوٹڑا ۶۹
- ۲- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پارانہ وہ لہ نوٹڑا ۸۷
- ۳- لہ ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پچا وکردنی حالی نوٹڑخوینانی دوی خوی لہ گہل نہ وہی بہ جوانی دلی کردبوہ خوی گہورہ ویری خستبوہ لای ۸۸
- ۴- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سجودی سہودا ۹۳
- ۵- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ روانین لہ کاتی نوٹڑا ۹۵
- ۶- نہ وہی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ لیبونہ وہی لہ نوٹڑ دہیفہ رمور کاتی دادہ نیشست و نہ و زیکر و ویردانہی لہ دوی نوٹڑ بق ٹومہ تہ کہی داینا ۹۵
- ۷- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سترہ داناندا ۹۷
- ۸- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سووننہ تہ رہ واتبہ کاندا ۹۸
- ۹- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پالکہ و تن دوی نوٹڑی بہ یانی ۱۰۱
- ۱۰- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ شہ و نوٹڑا ۱۰۲
- ۱۱- شیواز و سیاقی نوٹڑ و ویتری پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ شہ و باسی نوٹڑکردنی لہ سہرہ تای شہودا ۱۰۳
- ۱۲- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ قنوتی ویترو دوعای دوی ویترو ۱۰۷
- ۱۳- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ قورٹانخویندنہ وہدا ۱۱۰
- ۱۴- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ نوٹڑی تہ تہوع (سووننہ تہ) لہ سہر و لاخہ کہی ۱۱۱
- ۱۵- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ نوٹڑی چیشتنہ نگاودا ۱۱۱
- ۱۶- ریہازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سوجدہی شوکر (سوپاسگوزاری) ۱۱۴

- ۱۱۷- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەسۇجىدە ئىۋ قورئاندا ۱۱۴
- ۱۱۸- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەسۇجىدە جۈمە ۋە ئاسكەردىن تايىپە تەندىيە كانى ئەۋرۇزە ۱۱۵
- ۱۱۹- سەرەتاي جۈمە ۱۱۷
- ۱۲۰- تايىپە تەندىيە كانى رۇزى جۈمە ۱۱۷
- ۱۲۱- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەۋتارداندا ۱۲۸
- ۱۲۲- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەدوۋ جەۋنەكەدا ۱۳۱
- ۱۲۳- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەنۇيۇ خۇر كىراند ۱۳۴
- ۱۲۴- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەنۇيۇ پاراند ۱۳۶
- ۱۲۵- رىيائى لەسەفەر ۋە پەرسىشە كانى لەسەفەردا ۱۳۸
- ۱۲۶- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەخۇيىندە ۋە قورئان ۋە گۈيگرتن ۋە خىشوع ۋە گىرئانى لەكاتى قورئانخۇيىندىن ۋە گۈيگرتنى ۋە جوان خۇيىندە ۋە ۱۴۲
- ۱۲۷- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەسەردانىكىردىن ئەخۇشدا ۱۴۳

سۈيىيەم: بەشى تەرم (الجنائز)

- ۱- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەبارەى تەرم ۋە نۇيۇ لەسەركىردن ۋە دواكەۋتن ۋە دىنكىردىن، لەنۇيۇ سەر مردوۋدا چۇن پاراۋەتەۋە بۇ مردوۋەكە ۋە لەدۋاى ناشتن ۋە شتانى تردا ۱۴۵
- ۲- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەسەردانىكىردىن گۈپستاندا ۱۵۴
- ۳- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەسەرخۇشىكىردن لەكەسوكارى مردوۋ، خواردن بۇ دروستكىردن ۋە ۋازەيتان لەجاردان لەھەۋالى مردن ۱۵۵
- ۴- رىيائى پەيامبەر (ﷺ) لەنۇيۇ ترىسدا (صلاة الخوف) ۱۵۶

چوارہم: بەشی زہکات

- ۱- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەدەقە و زەکاتدا ۱۵۹
- ۲- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گەڵ ئەوانە ی شایستە بەوەرگرتنی زەکاتن ۱۶۲
- ۳- دەرکردنی زەکات لە ھەنگوین ۱۶۳
- ۴- پارانەوێ پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ ئەو کەسە ی زەکاتەکی بەینایە و باشترینی نێو سەرۆت و سامانە کە یانی وەرئەدەگرت ۱۶۴
- ۵- نەھیکردنی لە کپینی زەکات لە لایەن خودی زەکاتدەرەو ۱۶۵
- ۶- دانەوێ قەرز لە پشکی زەکات ۱۶۵
- ۷- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەرفیتەرە ۱۶۵
- ۸- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە کاتی دەرکردنی سەرفیتەدا ۱۶۶
- ۹- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەرانبەر بەوانە ی شایستە بە سەرفیتەرەن ۱۶۶
- ۱۰- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەدەقە ی سووننەت (صدقة التطوع) ۱۶۷

پینچەم: بەشی رۆژوو

- ۱- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە پۆژوودا ۱۶۹
- ۲- پە رستشی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە مانگی رەمەزاند ۱۷۱
- ۳- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەلماندنی یە کەم رۆژی رەمەزان و تەواوبوونی ئەو مانگە ۱۷۳

۴- ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە خیراکردن لە پۆژووشکاندن (بەریانگ کردنەو) ۱۷۴

۵- ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گەشت و سەفەر لە مانگی رەمەزاند ۱۷۵

۶- رینیشاندەری و ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە خوشۆردن لە لەشگرانی و ماچکردنی هاوسەر لە پۆژی رەمەزاند ۱۷۶

۷- مامەلە و ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەوەی بە لەبەرچوونەو شتیکی خواردبێ و خواردبیتەو ۱۷۶

۸- ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللە علیہ وسلم) لە و شتانەى رۆژوو بە تال دەکەنەو ۱۷۷

۹- ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللە علیہ وسلم) لە پۆژووی سووننەتدا ۱۷۷

۱۰- ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللە علیہ وسلم) لە پۆژووی رۆژی عەرەفەدا ۱۷۹

۱۱- ریبازی پەيامبەری خوا (صلی اللە علیہ وسلم) لە پۆژووی شەممە و یەکشەممەدا ۱۷۹

۱۲- حوکمی بە پۆژووبوونی تەواوی سال ۱۸۱

۱۳- ریبازی پەيامبەر (صلی اللە علیہ وسلم) لە دامەزراندنی نیەتی رۆژووی سووننەت و بپان و تەواوکردنی ۱۸۱

۱۴- کەرەمەتی تایبەتکردنی رۆژی جومعه بە پۆژووگرتن ۱۸۲

شەشەم: بەشی ئیعتیکاف (مانەو لە مەزگەوت)

ریبازی پەيامبەر (صلی اللە علیہ وسلم) لە ئیعتیکاف کردندا ۱۸۳

جهوتهم: به شی جهج و عومره

- ۱- رینمایی و ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له جهج و عومره کردندا ۱۸۶
- ۲- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له مانگه کانی عومره کانیدا ۱۸۷
- ۳- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له عومره کردن له یه ک سالد ۱۸۷
- ۴- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له جهج کردندا ۱۸۸
- ۵- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له دیاری و قوریانی و گویره بانه دا ۲۱۴
- ۶- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له سه ربړینی نازه لی قوریانییدا ۲۱۶
- ۷- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له قوریانیکردندا (زه حیه) ۲۱۷
- ۸- ناموژگاری و ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) بۆ که سیک ویستی ۲۱۸
قوریانیکردنی هیه
- ۹- ناموژگاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له سیفه تی نازه لی ۲۱۸
به قوریانیکراودا
- ۱۰- ناموژگاری و ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له قوریانیکردنی ۲۱۹
له (المصلی) دا
- ۱۱- فرمانکردنی به چاکه کردن له سه ربړیندا ۲۱۹
- ۱۲- به قوریانیکردنی شه ک مه ری له بری پایوتیک و خیزانه که ی ۲۲۰
- ۱۳- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له گویره بانه دا ۲۲۰
- ۱۴- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له ناولیتانی مندال و ۲۲۱
خه ته نه کردنی
- ۱۵- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له ناولیتان و کونیه دانان ۲۲۱
- ۱۶- ریبازی په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له پاراستنی مه نثیق و ۲۳۱
مه لیزاردنی وشه کان

هەشتەم: بەشى زىكر و ياد

- ۱- رېئىزى و رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە يادکردنە دەى خواى گەرەدا ۲۳۵
- ۲- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە کاتى زىكرى لە بەرکردنى پۆشاک و ئەو شتەدا ۲۴۴
- ۳- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە کاتى چوونە وە مال ۲۴۵
- ۴- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە چوونە سەرئاو ۲۴۷
- ۵- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە زىكرى دەستەنۆژدا ۲۴۸
- ۶- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە بانگدان و زىكرەکانیدا ۲۴۹
- ۷- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە زىكرکردن لە دەى زىلحىجەدا ۲۵۰
- ۸- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە زىكرى کاتى بېنىنى مانگ ۲۵۱
- ۹- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە پېش نانخواردن و دواى نانخواردن ۲۵۲
- ۱۰- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە بارەى خواردنە وە ۲۵۴
- ۱۱- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەلام کردن و مۆلەت خواستن بۆ چوونە ژوورە و وەلامدانە دەى کە سىک بېژمىت ۲۵۷
- ۱۲- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە سەلامکردن لە ئەھلى کىتاب ۲۶۳
- ۱۳- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە مۆلەت وەرگرتندا ۲۶۵
- ۱۴- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە زىكرى پېژمىندا ۲۶۷
- ۱۵- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە ئەزکار و وېرد و رەوشتى سەفەر ۲۷۱
- ۱۶- رېئىزى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لە زىكر و يادى هاوسەرگېرىدا ۲۷۶
- ۱۷- ئەگەر دەردەدار و کەم ئەندامىکت بېنى چى دەلئى؟ ۲۷۷
- ۱۸- کەسێ خەوێكى ناخۆش ببېنى چى بکات؟ ۲۷۷

- ۱۹- كه سئ به وه سوه سه تووشهاتبئ چى بكات و چى بلئ و بؤ نه وه پشت به چى
 ۲۷۸ بيه ستي؟
- ۲۰- كه سيك كه تووره يي تووند بيگرئ چى بلئ و چى بكات؟
 ۲۷۹
- ۲۱- نه كه رشتيكي بينايه و به لايه وه خوشه ويست و شيرين بووايه چى نه فهرموو؟
 ۲۸۰
- ۲۲- چى ده فهرموو به و كه سه ي شتيكي بؤ نزيك بختبايه ته وه يان چا كه يه كي بؤ
 ۲۸۰ بكر دبايه؟
- ۲۳- يه كي گوئي له زه پيني گويدرئ و دهنگي كه له شير بي چى بلئ؟
 ۲۸۱
- ۲۴- كه راهه تي نه بووني زيكر و يادي خوا له مه جليسا
 ۲۸۱
- ۲۵- نه وه ي له كاتي ترسا ده وترئ
 ۲۸۲
- ۲۶- حه ز نه كردني به وتني مه ندي وشه
 ۲۸۲

نۆيه م: به شي جيهاد

- ۱- پله كاني جيهاد
 ۲۸۸
- ۲- مه رجي جيهاد كردن
 ۲۹۰
- ۳- جيهادي په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) له پيئاو خواي كه و ره
 ۲۹۱
- ۴- ئازارداني په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) له لايه ن قوره يشه وه
 ۲۹۲
- ۵- سه باره ت به وانهي پيشكه وتن له به ده مه وه چووني بانگه وازي په يامبه ري
 ۲۹۴ خوا (صلى الله عليه وسلم)
- ۶- كوچ كردن بؤ حه به شه
 ۲۹۶
- ۷- شاندی قوره يش بؤ لاي نه جاشي
 ۲۹۷
- ۸- بلا بوونه وه ي ئيسلام و پچراندني په يوه ندي قوره يش له گه ل به ني هاشم و
 ۲۹۷ به ني عه بدولموته ليب

- ۹- مردنی خدیجه و نه بو تالیب و دهرچوونی په یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) بو
تائیف ۲۹۹
- ۱۰- شه‌وپره‌وی ۳۰۱
- ۱۱- بنه‌مای کۆچکردن که خوای گه‌وره تیایدا دۆست و دوزمنی خۆی جیاکرده‌وه و کردیه
بنه‌مای شکۆدارکردنی نایینه‌که‌ی و سه‌رخستنی به‌نده و په‌یامبه‌ری خۆی ۳۰۳
- ۱۲- به‌یعه‌تی یه‌که‌م و دووه‌می عه‌قه‌به ۳۰۴
- ۱۳- پیلانی دار نه‌لنه‌دوه ۳۰۵
- ۱۴- هاتنی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) بو مه‌دینه ۳۰۸
- ۱۵- له‌دروستکردنی برایه‌تی له‌نیوان کۆچه‌ران و پشتیوانان ۳۱۰
- ۱۶- به‌لێن و ریکه‌وتنی نیوان په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) و پاشان جه‌نگکردنی
جوله‌که ۳۱۰
- ۱۷- گۆپینی قبیله ۳۱۱
- ۱۸- مۆله‌تدان بو جه‌نگکردن ۳۱۳
- ۱۹- سووننه‌ته له‌سه‌ره‌تای رۆژدا جیهاد بکریّت ۳۱۹
- ۲۰- فه‌زل و گه‌وره‌یی جیهادکردن ۳۱۹
- ۲۱- ری‌باز و ری‌نمایی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌جه‌نگدا ۳۲۲
- ۲۲- ری‌بازی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌پشکی خزم و نزیکان (نزی
القربی) ۳۲۶
- ۲۳- له‌خواردن له‌غه‌نیمه‌ت پیش دابه‌ش کردن ۳۲۷
- ۲۴- په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌می ده‌کرد له‌دزیکردن و شیواندنی
جه‌سته ۳۲۷
- ۲۵- توندبوونی په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌به‌رانبه‌ر به‌زۆر شت بردن ۳۲۷

- ۲۶- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە رانبەر دیل ۳۲۸
- ۲۷- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە رانبەر بە کەسی سیخوپی بە سەر وە کردبێ ۳۲۹
- ۲۸- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە زەویەکی بە غەنیمەت وەرگیرا ۳۳۰
- ۲۹- واجیبیتی کۆچکردن بۆ کەسیک توانای کۆچکردنی ھەبێ ۳۳۰
- ۳۰- ریبازی پە یامبەری خوا لە پاراستن و ناشتەوایی و مامەڵەکردنی نێردراوانی بیباوە پان و وەرگرتنی جزیه و مامەڵەکردنی ئەھلی کیتاب و دووپووان و مۆلەتدانی بیباوە پیک تاوہ کو بێتە لای و گوئیگری لەوتە ی خوا و پاشان بگەریتەوہ شوینی خۆی و ئەمە کداربوونی بە بەلێن و بەریبوونی لە غەدر و ناپاکی ۳۳۱
- ۳۱- لە بارە ی بە شەکانی بیباوە پانی مەدینە وە ۳۳۲
- ۳۲- ھەلۆە شانندنە وە ی پەیمان و بەلێن لە لایەن بە نو نە زیرە وە ۳۳۳
- ۳۳- غەزوە ی بە نو قورە یزە ۳۳۴
- ۳۴- ریبازی پە یامبەری خوا لە بارە ی قەومیکە وە کە ھەندیکیان پەیماننامە یان ھەلۆە شانندییتە وە ۳۳۷
- ۳۵- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سە بارە ت بە وانە ی پەیماندر کە خەلکانی بیباوە پ دەھیتنە نیو خۆیان ۳۳۷
- ۳۶- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە مامەڵەکردنی نێردراوان و ئەمە کداربوونیشی بە بەلێنی ھاوہ لانیە وە ۳۳۷
- ۳۷- ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گریبەستی زیممە و ئەھلی جزیه ۳۳۸
- ۳۸- ریکخستنی سیاقی ریبازی پە یامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گەل بیباوە پان و دووپووان لە وەختی بە پە یامبەر ناردنە وە تاوہ کو گە یشتنە وە بە خوای گەرە ۳۳۹

۳۴۲

دەییەم: بەشی مەغازی و نیردراوانی (بەشیووی کورت)

۳۴۲

۱- یەكەمین ئالایەك، ئالای ھەمزە

۳۴۲

۲- غەزووی ئەبواء

۳۴۲

۳- غەزووی ئەلغەشیرە

۳۴۳

۴- سریە ی عەبدواللە ی کوپی جەحش

۳۴۵

۵- گۆرینی قیبلە

۳۴۵

۶- شەری گەورە ی بەدر

۳۵۴

۷- شەری ئوحد

۳۵۸

۸- ئەو ئەحکام و فیقھانە ی لەو شەپەدا ھەبوون

۳۶۰

۹- باسکردنی ھەندئ حیکمەت و ئامانجی چاک کە لە شەری ئوحددا ھەبوون

۳۶۳

۱۰- شانندی ئەلپەجیع

۳۶۴

۱۱- رووداوی بیرى مەعونە

۳۶۵

۱۲- غەزووی دووھمی بەدر

۳۶۶

۱۳- غەزووی ئەلمورەیسعیع

۳۷۰

۱۴- جەنگی خەندەق

۳۷۶

۱۵- چیرۆک و باسی حودەیبیہ

۳۸۴

۱۶- ھەندئ لەو سوودە فیقھییانە ی لە چیرۆکی حودەیبیہ دا روویان دا

۳۸۵

۱۷- ئاماژەکردن بە ھەندئ لەو حوکمانە ی لەو ئاگرەست و ریکەوتنە دا ھاتووہ

۳۸۶

۱۸- شەری خەیبەر

۳۸۹

۱۹- مەری ژەھراویکراو

۳۹۱

۲۰- ئەحکامە فیقھییەکانی شەری خەیبەر

۳۹۲

۲۱- چیرۆکی وادی القرى و تەیماء و فەدک

- ۲۲- ناردنی سرہکان لہ لایہن پہ یامبہری خواوہ (صلی اللہ علیہ وسلم) ۳۹۲
- ۲۳- عومرہی قہزا ۳۹۲
- ۲۴- شہری موئتہ ۳۹۴
- ۲۵- قہتھی مہزن ۳۹۵
- ۲۶- لہوانہی کوژران ۴۰۶
- ۲۷- ٹامارہ کردن بہ و بابہ تہ فیکھیانہی لہم غہزوہ دا ہہیہ ۴۰۸
- ۲۸- غہزوہی خونہین کہ ناودہ بریت بہ غہزوہی نہوتاس ۴۱۱
- ۲۹- ٹامارہ دان بہ ہندی لہ و بابہ تہ فیکھی و حکمہ تانہی لہ و شہرہ دا ہہیون ۴۱۹
- ۳۰- غہزوہی تائف لہ شہ والی سالی ہشتی کچی ۴۲۳
- ۳۱- شہری تہ بوک ۴۲۹
- ۳۲- بابہ تی مزگہ وتی ٹہ لہزار کہ خوا و پہ یامبہرہ کہی رہ تیان کردہ وہ نویژی تیدا ۴۳۴
- بکریٹ و پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) روخواندی ۴۳۷
- ۳۳- ٹامارہ دان بہ ہندی بابہ تی فیکھی و سوودی ٹہ و غہزایہ ۴۳۷
- ۳۴- حہجی ٹہ بو بہ کری سدیق (خوای لی رازی بی) لہ سالی نوی کچی دوی ۴۴۱
- ہاتنہ وہی لہ تہ بوک
- ۳۵- ہاتنی شاندهکانی عہرب و ٹہوانی تر بولای پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ۴۴۲

بہشی سییہم: پزشکی پہ یامبہرایہ تی

- ۱- ریپازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ پزشکیدا ۴۴۴
- ۲- ریپازی پہ یامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ خو چارہ سہرکردنی بہ دہرمانی ۴۴۸

تہنیا

- ۳- سه‌لماندن هۆکار و چاره‌سەر له‌لایه‌ن په‌یامبه‌ری خواوه‌(صلی الله علیه وسلم) ۴۴۸
- ۴- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) بۆ خۆپاریزی له‌زیاده‌خۆری و نه‌و یاسایه‌ی که پێویسته له‌خواردن و خواردنه‌وه‌دا ره‌چاو بکریت ۴۵۰
- ۵- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سەر وه‌رگرتن به‌ده‌رمانی سرووشتی و خواجه‌تی و ئاویته‌کردنی هه‌ردوو چاره‌سەر ۴۵۰

یه‌که‌م: چاره‌سەر به‌ده‌رمانی سرووشتی ۴۵۱

- ۶- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهری تا ۴۵۱
- ۷- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهرکردنی سکچوون ۴۵۲
- ۸- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌تاعون و چاره‌سهرکردن و خۆپاراستن له‌وه‌خۆشییه ۴۵۳
- ۹- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌ده‌ردی تینووپردن و چاره‌سهرکردنی ۴۵۴
- ۱۰- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهرکردنی بریندا ۴۵۵
- ۱۱- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهرکردن به‌خواردنه‌وه‌ی هه‌نگوین و که‌له‌شاخ و داخ کردن ۴۵۵
- ۱۲- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌کاته‌کانی که‌له‌شاخکردندا ۴۵۶
- ۱۳- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌بیرینی ده‌مار و داخکردن ۴۵۷
- ۱۴- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهرکردنی په‌رکه‌مدا (الصرع) ۴۵۸
- ۱۵- ریبازی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌چاره‌سهرکردنی ده‌رده‌لاق-باداریی (عرق النسا) ۴۵۹

- ۱۶- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سهرکردنی سرووشت
وشك و پیوستېوونی نه و که‌سه به‌و شته‌ی سرووشتی نه‌رم بکات ۴۵۹
- ۱۷- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌کردنی خورانی جه‌سته و
نه‌وه‌ی نه‌سپې دروستی ده‌کات ۴۶۰
- ۱۸- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سهرکردنی سه‌رئیشه و
ژانی نیوه‌سهر (شه‌قیقه) ۴۶۰
- ۱۹- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سهرکردنی نه‌خوش
به‌وازه‌یتان له‌پیدانی نه و خواردن و خواردنه‌وه‌یه‌ی حه‌زیان پی نه‌ده‌کرد ۴۶۱
- ۲۰- ریبازی په یامبه‌ری خوا له چاره‌سهرکردنی نازاری قوپگ و بونکردن ۴۶۱
- ۲۱- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌خوپاریزیدا ۴۶۱
- ۲۲- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌چاککردنه‌وه‌ی نه و خواردنه‌ی
که میثی تی ده‌که‌وی و رینمایي په یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) یو نه‌هیشتنی
زیانه‌کانی ژه‌هری نه و میثه‌ی به‌دری خوی ۴۶۳
- ۲۳- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سهرکردنی زیپکه ۴۶۳
- ۲۴- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌پیدانی نه‌رمترین خواردنیک که
نه‌خوشه‌که نه‌ریتی پی گرتووه ۴۶۴
- ۲۵- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سهرکردنی نه و ژه‌هری
له‌لایه‌ن جوله‌که‌وه له‌خه‌یبه‌ر تووشی هات ۴۶۴
- ۲۶- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌و سیجره‌ی که جوله‌که لیی
کردبوو ۴۶۶
- ۲۷- ریبازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌بابه‌ت که‌سی چاره‌سهری خه‌لک
بکات، له‌کاتی‌کدا نه‌زان بی به‌پزیشکی ۴۶۷

- ۲۸- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له خوږپاراستن له نه خوښي
گوازه روه وړينمايېکړدنې ته و جوړه نه خوښه له دوورگرتنې له که سوکار ۴۶۷
- ۲۹- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له پريکړيکړدنې خو چاره سرکړدن
به شته چه رامکراوه کان ۴۶۸
- ۳۰- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له چاره سرکړدنې ته سپي سهر
ولا بردنې ۴۶۹

دووم به شه کاني تاييه ت به ريښاي پيامبري (صلي الله عليه وسلم)
له چاره سرکړدنې به درماني روحاني خواي به تهنيا و ناويته کراو له گهل
درماني سرووشتي

- ۳۱- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له چاره سرکړدنې ته و که سهر
به چاو و نه فوس تووش بووه ۴۶۹
- ۳۲- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له چاره سرکړدنې گشتي هه موو
شه کواکاريک له ريگه روقيه خوايه وه ۴۷۲
- ۳۳- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له پوقيه کړدنې که سيک به سوره تي
فاتحه که مار و دووېشک پيوه دابي ۴۷۳
- ۳۴- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له چاره سرکړدنې پيوه داني
دووېشک به پوقيه ۴۷۴
- ۳۵- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له پوقيه ميرووله دا ۴۷۵
- ۳۶- ريښاي له پوقيه ماردا ۴۷۶
- ۳۷- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له پوقيه برين و زامداري ۴۷۶
- ۳۸- ريښاي پيامبري خوا (صلي الله عليه وسلم) له چاره سرکړدنې نازار به پوقيه ۴۷۷

- ۳۹- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سه‌رکردنی سوتان وگړو
 ۴۷۸ خه‌فته‌ی کۆست و ناخۆشی
- ۴۰- له‌رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له چاره‌سه‌رکردنی خه‌م و
 ۴۸۱ خه‌فته‌ت و ناخۆشی و په‌ژاره
- ۴۱- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌پاراستنی له‌شساغییدا
 ۴۸۲
- ۴۲- رییازی په یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌شیتوانی دانیشتنی بۆ خواردن
 ۴۸۵
- ۴۳- ریوشوینی له‌به‌رگ و پۆشاکدا
 ۴۹۰
- ۴۴- ریوشوینی بۆ کاروباری نیشته‌جیوون
 ۴۹۰
- ۴۵- ریوشوینی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ کاروباری خه‌و و
 ۴۹۱ به‌ئاگابوون
- ۴۶- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌پاراستنی له‌شساغی به‌هۆی
 ۴۹۴ بۆنی خۆشه‌وه (عه‌تر)
- ۴۷- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌پاراستنی ته‌ندروستی چاو
 ۴۹۵
- سییه‌م باسکردنی شتی له‌و ده‌وا و خواردنانه‌ی به‌ته‌نیا باسکراون له‌سه‌ر زمانی
 ۴۹۵ په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)

به‌شی چواره‌م

- رییازی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌قه‌زاوه‌تکردن و بریارداندا
 ۵۲۴
- یه‌که‌م: به‌شیکی گشتگیر
 ۵۲۴
- ۱- گلدانه‌وه له‌بابه‌ت تۆمه‌تدا
 ۵۲۴
- ۲- بریاری له‌باره‌ی چه‌ته‌و یاخییانه‌وه
 ۵۲۴

۳- برپاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی بکوژ و که‌سوکاری
کوژراوه‌وه ۵۲۵

۴- برپاری په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) له‌تۆله‌کردنه‌وه له‌و که‌سه‌ی جاریه‌یه‌کی
کوشتبوو، چی کرد تاوه‌های پی کرایه‌وه ۵۲۵

۵- برپاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به‌رانبه‌ر به‌که‌سی له‌ثافره‌تیکی
سکپړی داو منډاله‌که‌ی پی له‌بار برد ۵۲۶

۶- برپاری په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) به‌سویندخواردن له‌وه‌ی که‌سی نه‌زانی
بکوژ کییه؟ ۵۲۶

۷- برپاری له‌باره‌ی که‌سیک باوه‌ژنی خوی ماره کردبوو ۵۲۷

۸- برپاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به‌کوشتنی که‌سیک که
تۆمه‌تبارکراوه به‌ده‌ست تیکه‌لکردن له‌گه‌ل دایکی منډاله‌که‌ی(أم ولد)، پاشان که
بی‌تاوانی که‌سه‌که‌ی ده‌رچوو، برپاره‌که‌ی جیبه‌جی نه‌کرد ۵۲۷

۹- برپاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به‌دواخستنې تۆله‌کردنه‌وه به‌هوی
برینه‌وه تاوه‌کو چاک ده‌بیته‌وه ۵۲۸

۱۰- برپاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌تۆله‌کردنه‌وه له‌سه‌ر ددان
شکاندن ۵۲۹

۱۱- برپاری په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی که‌سیکه‌وه گازی
له‌ده‌ستی که‌سیکی تر گرتبوو، که کابرای گاز لیکیراو ویستی ده‌ستی خوی ده‌ریاز
بکات، ددانی گازلیگر شکا ۵۳۰

۱۲- برپاری په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی که‌سیک که ته‌ماشای مالیک
بکات و له‌ماله‌که‌وه به‌ردیک یان چلک بکړیته به‌چاوبدا و کویر بی، هیچ قهره‌بوو و
مافیکی نییه ۵۳۰

۵۳۱

۱۳- بہش (کوکہ رھوہ)

۱۴- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سہر کہ سیّ دانی بہ نہ نجامدانی

۵۳۲

داوینپیسیدا نابیّ

۱۵- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ سہر نہ ہلی کیتاب بہ حوکمی

۵۳۴

نیسلام لہ بابہت حدودہوہ

۱۶- پھامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) برپاری داوہ، ہہرکہ سیّ دان بہوہ دا بنیت

لہ گہل فلا نہ ئافرہت داوین پیسی کردوہ، نہو پیاوہ حہددی داوینپیسی لہ سہر

۵۳۵

جیبہ جیّ دہ کریت

۱۷- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی جاریہ یہک (الأمۃ) نہ گہر

۵۳۵

داوینپیسی بکات

۱۸- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ حہددی تۆمہ تبارکردن

۵۳۶

بہ داوینپیسی

۱۹- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سیّک وہ ئایینی خوی

۵۳۶

بگوپیّ

۲۰- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سیّک عہرق بخواتہوہ

۵۳۷

۲۱- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی دز

۲۲- برپاری پھامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سیّک قسہ و جنیوی پیّ

۵۳۸

بوتباہ لہ موسلمان و زیممی و پھیمانپیدراویک

۲۳- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی سیخوہوہ

۵۳۹

۲۴- برپاری پھامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی دیل

۵۳۹

۲۵- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی جولہ کہ

۵۴۰

۲۶- برپاری پھامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ دابہ شکردنی دہ سکوتہ کاندہ

۲۷- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌سکه‌وته‌کان هه‌مووی بۆ
جه‌نگاوه‌ری

۵۴۱

۲۸- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌و سه‌روه‌ت و سامانه‌ی
موسلمانان که‌وتووته‌ لای هاویه‌ش په‌یداکه‌ران و دواتر موسلمانان ده‌ستیان
به‌سه‌رداگرتوو ه‌یان هاویه‌ش په‌یداکه‌ران له‌سه‌ری موسلمان بوونه

۵۴۱

۲۹- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌و شته‌ی به‌دیاری بۆ هاتبوو

۵۴۲

۳۰- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌دابه‌شکردنی سه‌روه‌ته‌کاندا

۵۴۳

۳۱- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌وه‌فاداربوون به‌و به‌لینه‌ی
به‌دوژمنی دابوو، نه‌ده‌بوو نیردراویان بکوژیت یان به‌ند بکړیت، نه‌که‌ر ترسی هه‌بووایه
لایه‌نی به‌رانبه‌ر له‌په‌یمانی خۆی پاشکه‌زبیتته‌وه، په‌یمانی بۆ ده‌که‌راندده‌وه

۵۴۶

۳۲- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی نه‌و سه‌لامه‌تییه‌ی پیاوان
و ژنان به‌که‌سی تری ده‌ده‌ن

۵۴۷

۳۳- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی جیزیه و بری جیزیه و
له‌چی که‌سیکیش وه‌رده‌گیریت

۵۴۷

۳۴- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی ناگریه‌ست و شکاندنی

۵۴۸

دووم: به‌شی هاوسه‌رگیری

برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی هاوسه‌رگیری و باسه‌کانی
تایبه‌ت به‌وه

۱- برپاری په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی بیتوه‌ژن و کچ که‌ باوکیان
به‌میردیان بدات

۵۴۹

۲- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی مؤلہ تدانی کچ
لہ بہ شوودانیدا ۵۵۰

۳- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی بہ شوودان بہ بیئ نامادہ بی
خاودن ٹافرہت (وہلی) ۵۵۰

۴- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ ہاوسہرگیری دہ سہ لات
پیڈاندا (التفویض) ۵۵۱

۵- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی مہرجہ کانی ہاوسہرگیری ۵۵۱

۶- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی ژن بہ ژن ۵۵۲

۷- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی کہ سیئکہ وہ بیئتہ
موسلمان و زیاتر لہ چوار ژنی ہہ بیئ یان دوو خوشکی پیئکہ وہ کوکر دیئتہ وہ ۵۵۳

۸- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سہ بارہت بہ کہ سیئکہ، ژنہ کہ ی
کردوویہ تی بہ مہرج بہ سہریہ وہ ژنی دیکہ ی بہ سہردا نہ ہیئنی ۵۵۴

۹- برپاری خوی گہ ورہ لہ سہر زمانی پھیامبہرہ کہ ی لہ بارہی مارہ کردنی ہہ ندی
ٹافرہت ۵۵۵

۱۰- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی دوو ہاوسہرہ وہ یہ کیکیان
پیش نہوی دیکہ یان موسلمان بوویئ ۵۵۶

۱۱- برپاری پھیامبہر (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ بارہی دوورگرتن لہ خیزان (العزل) ۵۵۶

۱۲- برپاری پھیامبہری خوا لہ جووتیون لہ گہل ٹافرہت لہ کاتی شیرداندا ۵۵۷

۱۳- برپاری پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لہ دہ سٹیپکردن و مانہ وہ لہ گہل
ہاوسہرانددا ۵۵۷

۱۴- پھیامبہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) حہرامی کردوہ کہ سیئ لہ گہل ٹافرہتی
سکپردا جووت بیئ کہ نہ و سکی پر نہ کردوہ ۵۵۸

- ۱۵- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له باره ي پياويك جاريه كې نازاد بكات و نازاد بووني بۆ بكات ه ماره يي ۵۵۹
- ۱۶- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له دروستي نه و هاوسه رگيري يي وه ستاوه ته وه سه رمؤله ت ۵۵۹
- ۱۷- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له هاوشانيي له هاوسه رگيري دا ۵۵۹
- ۱۸- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له سه لماندني بژارده بۆ نافرته يكي سه ربه ستكراو لاي پياوي كويله ۵۶۱
- ۱۹- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له ماره يي زور و كه م، بريارداني به دروستي هاوسه رگيري ۵۶۲
- ۲۰- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له نيوان دوو هاوسه ري ناكوكدا ۵۶۳
- ۲۱- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له باره ي خولعه وه ۵۶۴

سپيه م: به شي ته لاق

- باسكردني برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له باره ي ته لاقه وه
- ۱- باسكردني برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له ته لاقې كه سيك به گالته ته لاق بخوات، كه سيك عه قلى له جيگه ي خوي نه بي، زورليكراو، نه وه ي له ده رووني خويدا ته لاقې خواردبي ۵۶۵
- ۲- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له ته لاقې پيش هاوسه رگيري ۵۶۷
- ۳- حوكمي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له حه رامكردني ته لاقې نافرته يي له سووپي مانگانه دا بي، يان نيفاس و نه وه ي له دواي پاكبوونه وه له سووپي مانگانه ميړده كې له گه ليدا جووت بووبي، حه رامكردني سي ته لاقه له يه ك كاتدا ۵۶۸

- ۴- په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) بريارى داوه نه گهر ئافره تيك سى ته لاقه درابى، بۆ پياوى په كه مى حه لال نابى تاوه كو ميړد به پياويكى تر نه كات و پياوى دوو هم له گه ليدا جووت نه بى
۵۷۰
- ۵- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له سه رپشك كړنى خيزانه كانى، له گه ليدا بميننه وه يان لى جيا ببنه وه
۵۷۱
- ۶- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) كه له نيوان خوى و په روه رډگاريدا هه بوو سه باره ت به جاريه و هاوسه ره كانى
۵۷۲
- ۷- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له باره ي پياويك به ژنه كه ي بللى بگه ره وه لاي كه سو كارت
۵۷۳
- ۸- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له باره ي زيار و روونكړدنه وه ي نه وه ي خواى كه وړه تيايدا دايبه زاندووه، واتاى نه و كه پاندنه وه يه ش كه كه فاره ت واجيب ده كات
۵۷۴
- ۹- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له سويند خواردن له نزيك نه كه وتنه وه ي خيزان(ايلاء)
۵۷۵
- ۱۰- حوكمى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له باره ي ليعان
۵۷۶
- ۱۱- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له بابته گه پانه وه ي ره چه له كي مندال بۆ باوك نه گهر رهنگى له گه ل باوكيدا جياواز بى
۵۷۸
- ۱۲- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) به وه ي مندال به ره مى جيگه و خه وتنه و سه باره ت به وه ي له دواى مردنى باوكى، خراوه ته سه ر ناوى باوكى
۵۷۹
- ۱۳- بريارى په يامبهري خوا(صلى الله عليه وسلم) له باره ي نه وه ي كى مافداره به دايه نى كړدنى مندال
۵۸۰

۱۴- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له خه رجيكيښاني هاوسه راندا،

خه رجيي نه ندازه نه كړدوه، به لكو نه وهی بؤ نه ريت گه پاندووه ته وه ۵۸۱

۱۵- نه وهی له په يامبهري خواوه (صلي الله عليه وسلم) گيږدراوه ته وه له وهی نافرته

ده سه لاتی نه وهی هه يه داواي ته لاق بکات نه گه ر ميږده کي نه يتواني خه رجيي بؤ

دابين بکات ۵۸۲

۱۶- برياري ريک و گونجاوي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) به قورنآن له وهی

نافرته سي ته لاقه دراو، خه رجي و شويني نيشته جيږووني بؤ نييه ۵۸۳

۱۷- باسي ريک و گونجاوي نه و برياره به قورنآن ۵۸۵

۱۸- باسکړدني برياري گونجاوي په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) به قورنآن،

له وهی پيويسته خه رجيي که سوکار بکيښري ۵۸۶

۱۹- باسکړدني په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له وهی له ريگي شيرپيدانه وه

حرام ده بي و نه وهی حرام نابي، باسکړدني نه ندازهی نه و شيرهی که سه که ده کاته

خوشک و برا، برياري شيرپيداني گوره، نايه نه وه کاريگه ري هه يه يان نه؟ ۵۸۷

۲۰- باسي برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) سه باره ته به عيده ۵۸۹

۲۱- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) به ته واو کړدني عيدهی نافرتهی

ميږد مردو له و مالهی که ميږده کي تيادا مردووه و نه و تيادا بووه، نه مهش

پيچه وانهی برياري نييه له بارهی ده ر کړدني نافرتهی بريار له سه ر دراو و چونی

ويست عيده بگيږت ۵۹۱

۲۲- باسکړدني برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له بارهی پرسه گيږي

نافرتهی عيده بار، نه ريکړدن و سه لماندن ۵۹۲

۲۳- برياري په يامبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) له بارهی (استبراء) وه ۵۹۴

چوارهم به شی کرین و فروشتن

برپاره کانی په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) له باره ی کرین و فروشتن

۱- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له باره ی کرین و فروشتنی حرام ۵۹۶

۲- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له باره ی نرخی سهگ و پشيله ۵۹۷

۳- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له وهرگرتنی کرئی په پینی نارځه لی

نیر ۵۹۷

۴- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له فروشتنی ناوی هاوېه ش ۵۹۸

۵- برپاری په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) له پرېگردنی له که سیک شتیک

بفروشتی که نییه تی ۵۹۸

۶- په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه هی کردووه له کرین و فروشتنی ورده

به رد(چه و) و غه رد(فروشتنی گوتره و ناوون) ۵۹۸

تم بحمد الله

له دووعای خیر بپیہ شمان مه کن

في سبیل الله

۲۸ / ۸ / ۱۴۴۴

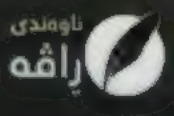

لەم کتێبه‌دا

- پەگێک لە فەزەن و بەخششەگانی خۆی گەورە، ئەوەیە مەروەفیی موسڵمان لە هەموو کاروباریکی ژبانی موحەممەدی پەيامبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم)، ڕێنمایی وەرەگرێت، سیفەتی هەلسان و دانیشتن و لەخەو هەلسان و شیوەی پێکەنین و خۆپەرستی ڕۆژ و شەوی فێر دەبێت، فێردەبێت چۆن تاییەتمەند بێ بە سیفەتی کەمان و گەورەیی.

- ژبان لەگەڵ پەيامبەری خودا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەتێکرای ورد و درشتەگانی ژبان، یارمەتیدەر دەبێت بۆ چاوەڕێکردن لەو پەيامبەرە و جێبەجێکردنی کردارانی هیدایەت و ڕێنماییەگانی، وەک ئەوەی ئەوەی پەگەم لەسەر دەستی پەرەوێدە بپوشێت قسەکردن، بە ئاکار و ڕەوشتیان، ئیسلامیان بلۆک کردووە.
- ژانایەکی پایەپەرز و لاتێ شانشینی سعودیە بەناوی داھمەد بن عثمان المزید پوختەیی کردووە، ئەوە تەحقیقی فەرموودەگانی کردووە.

ئێمە قەیم ئەلجەوزیە

facebook: Nawandi Tishk

نەوانشەن: سەنەاتی پەرامبەر کاسپوچۆن
بازاری ئاوباریک دوکانی ژمارە (٦٩-٧٠)

نرخ: ١٣٠٠٠